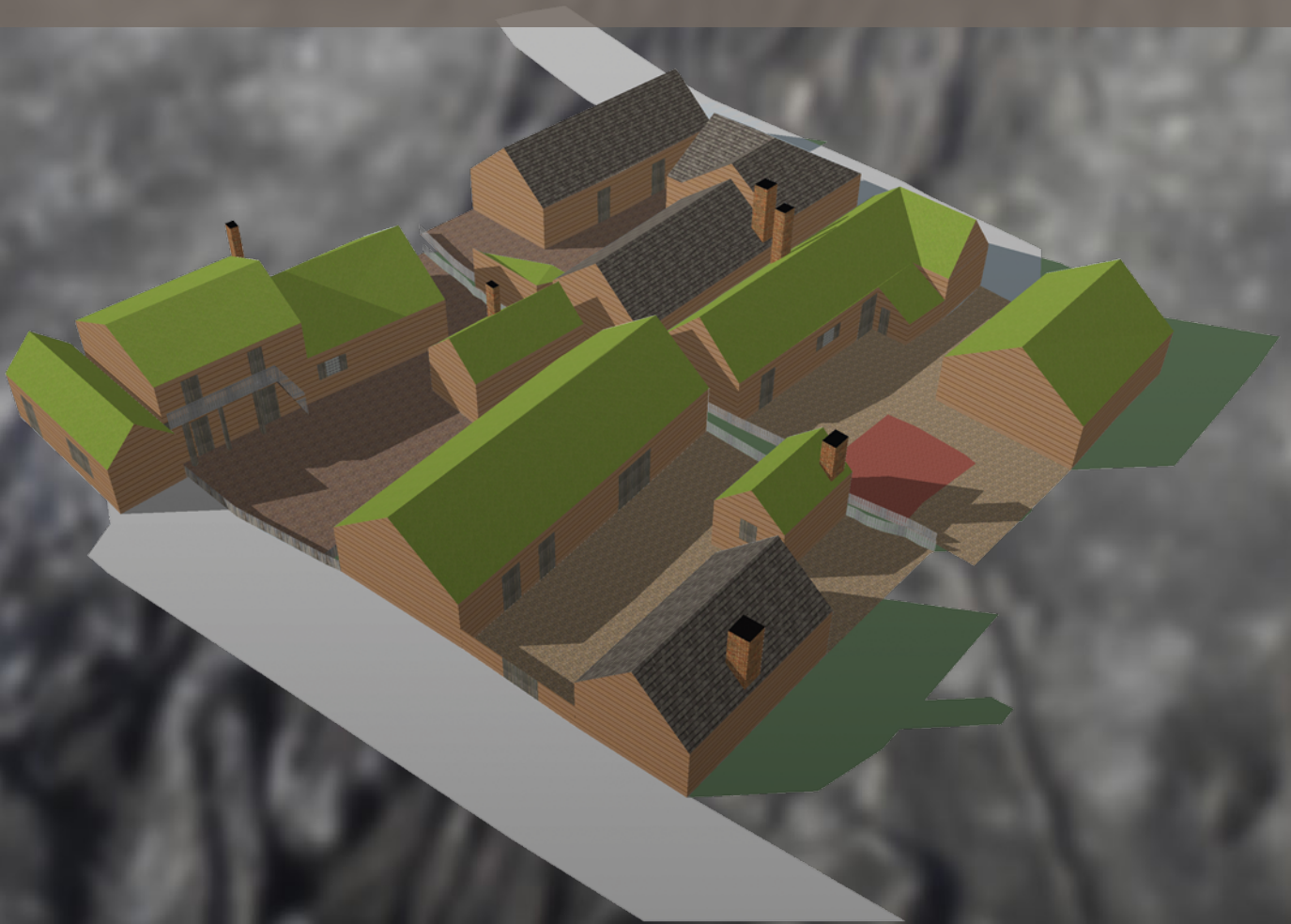

Nya Lödöse Rapport 2017:1

STADSGÅRD I-4. GATA A OCH B SAMT VRETAR

Arkeologiska undersökningar i Gamlestaden
Västergötland, Göteborgs stad och kommun, Göteborg 218

Mattias Öbrink & Christina Rosén (red.)

Nya Lödöse Rapport 2017:1

STADSGÅRD I-4. GATA A OCH B SAMT VRETAR

Arkeologiska undersökningar i Gamlestaden
Västergötland, Göteborgs stad och kommun, Göteborg 218
Dnr 5.1.1-01524-2015

Mattias Öbrink & Christina Rosén (red.)

Undersökningarna i Gamlestaden sker i samverkan mellan
Arkeologerna (SHMM), Bohusläns museum och
Rio Göteborg Natur- och kulturkooperativ
i nära samarbete med Göteborgs stadsmuseum

WWW.STADENNYALODOSE.SE

© 2017 Arkeologerna, Statens historiska museer;
Bohusläns museum och Rio Göteborg Natur- och kulturkooperativ
Nya Lödöse Rapport 2017:1

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriet

Grafisk form Gabriella Kalmar, Lisa K Larsson och Lena Troedson

Bildredigering Lena Troedson

Layout Lena Troedson

Omslag Framsida: 3D-visualisering av stadsgård 1–4 sedda från sydöst.

Bild: Mattias Öbrink. Baksida: Belägenheten omkring Göteborg 1809,
utgiven av N.G. Werming. Göteborgs stadsmuseum.

Tryck/utskrift Stibo Graphic A/S 2017

INNEHÅLL

Inledning 5

Rapportens upplägg 5

Bakgrund och förutsättningar 9

Undersökningens förutsättningar 9

Områdets historia 9

Äldre undersökningar i Gamlestaden 15

Frågeställningar 21

Specialister och samarbeten 22

Publika aktiviteter 25

Genomförande 25

Topografiska uppgifter ur tänkeböckerna 33

Inledning 33

Allmänna intryck 33

Allmänt om folkmängden 34

Utblick 35

Resultat 37

De undersökta ytorna 37

Händelseförlopp 39

Föremålsaterialet 64

Animalosteologi 74

Arkeobotaniska analyser 77

Diskussion 81

Stadsgårdarna 81

Öppna ytor 92

Sammanfattning 93

Stratigrafisk berättelse 95

Preurbana och naturliga lager 95

Utstakning av tomter 96

Gata A 97

Gata B 118

Stadsgård 1 124

Stadsgård 2 169

Stadsgård 3 218

Stadsgård 4 256

Vret 1/2 282

Vret 1/3 291

Vret 2/4 301

Vret 3/4 316

Posturbana lämningar och
störningar 328

Referenser 329

Administrativa uppgifter 331

Bilagor 333

Bilaga 1. Arkeologihistoria Nya Lödöse 333

Bilaga 2. Topografiska uppgifter
ur tänkeböckerna 339

Bilaga 3. Arkeobotaniska analyser 348

Bilaga 4. Kommunikationsplan

Nya Lödöse 2013 376

Bilaga 5. Dendrokronologiska analyser 378

Figur- och tabellförteckning 383

Figur 1. Läget Nya Lödöse markerat på utsnitt ur GSD-Översiktskartan, blad 253 Göteborg. Skala 1:300 000.

INLEDNING

I skrivande stund pågår en omfattande förändring av stadsdelen Gamlestaden i Göteborg och i samband därmed har en rad arkeologiska undersökningar genomförts. Den här rapporten innehåller delar av resultaten från den stora slutundersökning som avslutades i december 2013. Undersökningen var den största som hittills gjorts i Gamlestaden och den omfattade närmare 7000 kvadratmeter. Den har framför allt berört lämningar av staden Nya Lödöse som låg här mellan 1473 och 1624 och som givit Gamlestaden dess namn. I mindre utsträckning har undersökningarna också berört yngre perioder i Gamlestadens historia, dels landeritiden under 1600- och 1700-tal, dels den industriella epoken från i huvudsak 1800- och 1900-talen.

Rapporten är det första steget i avrapporteringen av undersökningen. Den omfattar i huvudsak de fyra hela stadsgårdar som undersöktes 2013 och till en mindre del 2015. Resultaten från undersökningen av kyrkan och kyrkogården liksom lämningar från landeriepoken redovisas i separata rapporter tillsammans med fortsatta undersökningar av detta område. Resultaten från de stadsgårdar som endast berördes till en mindre del vid 2013 års undersökning avrapporteras senare tillsammans med resultat från 2014 och framåt. Föremålsmaterialet och de animalosteologiska resultaten kommer att avrapporteras i separata rapporter.

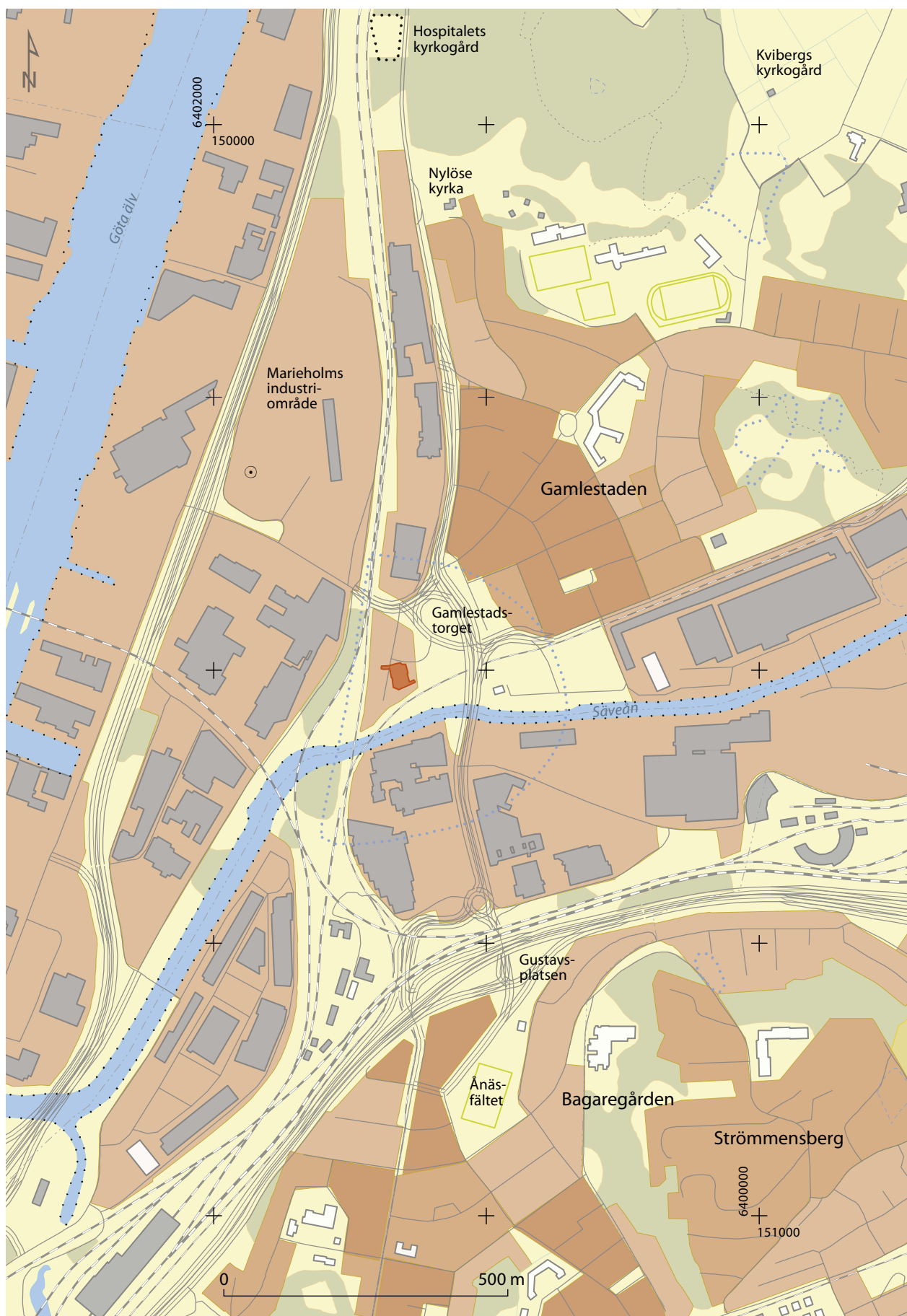
Fördjupning och vetenskaplig diskussion av resultaten kommer att redovisas i en separat rapportserie.

Den här rapporten är resultatet av ett samarbete mellan flera arkeologiska institutioner och medverkande arkeologer och specialister inom olika fält. Först och främst är rapporten resultatet av det arbete som alla medverkande bidrog med genom undersökningen, dokumentationen, analyserna och tolkningarna av lämningarna. Här ska heller inte glömmas det enorma förmedlingsarbete som gjordes i fält, genom olika föredrag, visningar och artiklar. Tack ska ni ha alla som deltog; Clara

Alfsdotter, Cathrine Andersson, Linda Andersson, Imelda Bakunic Fridén, Oliver Brown, Kristina Carlsson, Caj Carlstein, Delia Ni Chiobháin, Pia Claesson, Ida Feltzin, Veronica Forsblom-Ljungdahl, Sara Gainsford, Tobias Glansberg, Jimmy Gripenstam, Hanna Gudmundsdottir, Tara Gullbrand, Anna Gustavsson, Jeanette Gustavsson, Jens Heimdahl, Thomas Johansson, Leif Jonsson, Mats Magnusson, Emma Maltin, Elisabeth Martén, Pernilla Morner Åhman, Karolina Müller, Andrine Nilsen, Emma Nordström, Karin Olsson, Oscar Ortman, Maria Paring, Jonathan Pye, Christina Rosén, Petra Rudd, Mats Sandin, Elisabet Schager, Andreas Skredsvik, Pia Svensson, Christina Toreld, Tom Wennberg, Maria Vretemark, Andreas Morner Åhman och Mattias Öbrink.

Rapportens upplägg

Den här rapporten är delad i fem huvudstycken. Först kommer bakgrunden och förutsättningarna för undersökningarna att beskrivas. Efter det följer de studier som gjorts av uppgifter om staden ur de skriftliga källorna. Därefter följer en genomgång av resultaten och en tolkande diskussion. Efter det följer den stratigrafiska berättelsen.

Figur 2a. Stadsgård 1–4 markerade på utsnitt ur GSD-Fastighetskartan, blad 64D ocS Partille. Skala 1:10 000.

Figur 2b. Gamlestad och Göteborg på utsnitt ur kartan "Belägenheten omkring Göteborg 1809 utgiven av N.G. Werning".

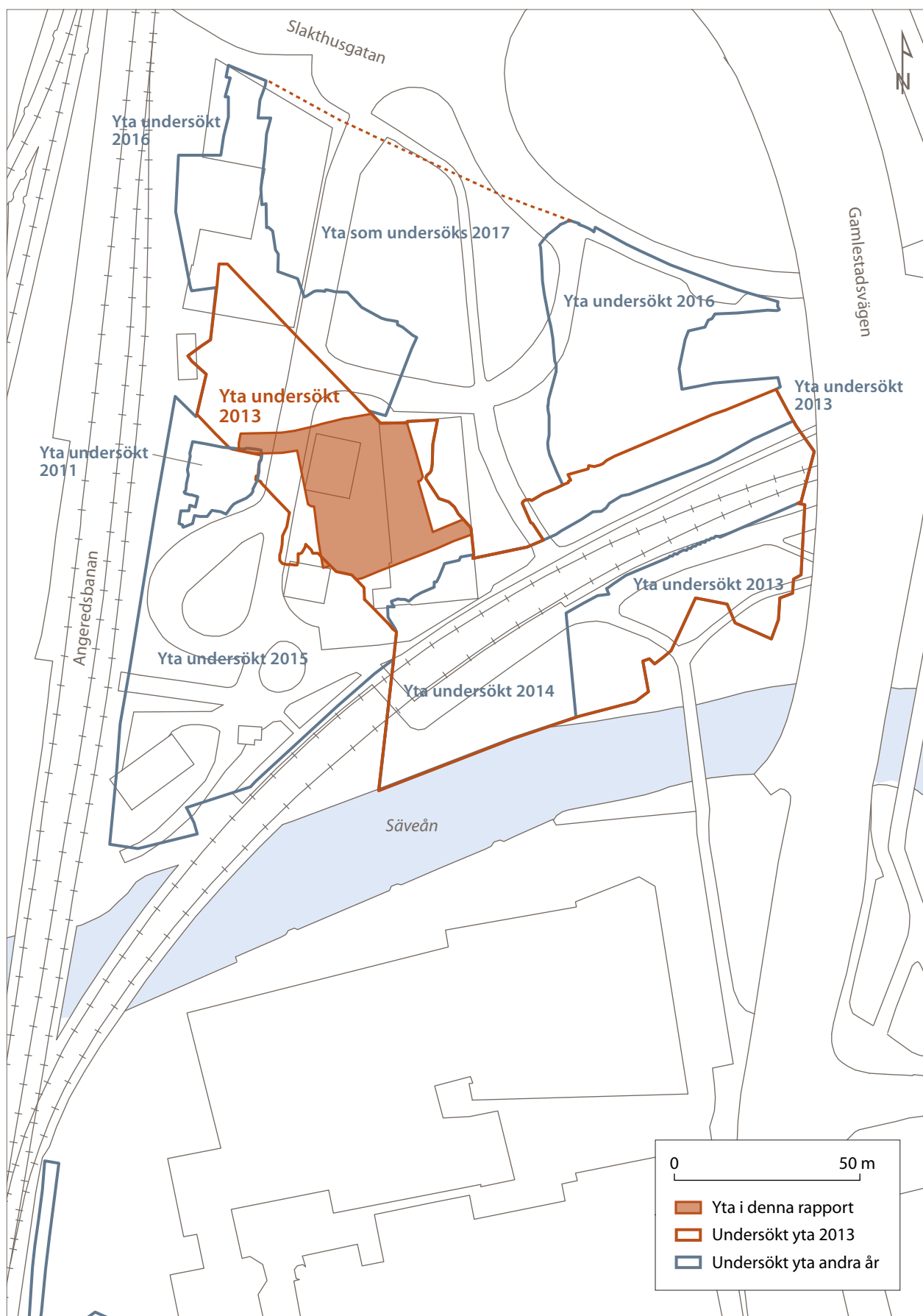
Rapporten har flera författare. Mattias Öbrink och Christina Rosén har satt samman de olika författarnas texter.

I *Bakgrund och förutsättningar* har delen om *Äldre undersökningar* skrivits av Kristina Carlsson, *Publika aktiviteter* skrivits av Christina Toreld, *Föremålshantering* av Jeanette Gustavsson och Kristina Carlsson, *Animalosteologi* av Emma Maltin och Leif Jonsson, *Arkeobotanik* av Jens Hemdahl och Jonas Bergman, övrig text av Christina Rosén och Mattias Öbrink.

Den följande texten om *Topografiska uppgifter* har skrivits av Daniel Larsson.

I *Resultat och Diskussion* har Jeanette Gustavsson och Kristina Carlsson skrivit om föremålen, Emma Maltin och Leif Jonsson om animalosteologi, Jens Hemdahl och Jonas Bergman om arkeobotanik, övrig text har skrivits av Mattias Öbrink.

Stratigrafisk berättelse har skrivits av Veronica Forsblom-Ljungdahl, Jeanette Gustavsson, Leif Jonsson, Emma Maltin, Kristina Carlsson, Karin Olsson, Oscar Ortman och Mattias Öbrink.

Figur 3. Undersökta ytor i Gamlestaden med det år de undersöktes, samt den yta som avrapporteras i denna rapport. Skala 1:1500.

BAKGRUND OCH FÖRUTSÄTTNINGAR

Undersökningens förutsättningar

Orsaken till undersökningen var det pågående detaljplanearbetet i Gamlestaden och förberedelser inför den tillfälliga omläggningen av spårvägen 2014. Denna var i sin tur det första steget i den omfattande stadsomvandlingen.

Beslut på undersökningen kom den 21 december 2012 och de första förberedande avbaningsarbetena påbörjades i början av februari 2013. Tiden för de inledande förberedelserna var alltså mycket kort och mycket som skulle ha gjorts i ett inledande skede fick i stället göras parallellt med att fältarbetet pågick. Detta gäller i synnerhet dokumentationen, där vi inte hade möjlighet att i förväg göra en anpassad metadatamall för den aktuella undersökningen.

Den arkeologiska undersökningen skulle pågå parallellt med byggnationen samtidigt som knutpunkten för kollektivtrafik var i drift. Detta ställde stora krav på planeringen av hur och när olika delytor skulle undersökas (figur 5). Arkeologin fick i hög grad anpassas efter önskemål från uppdragsgivare och entreprenör.

Områdets historia

Nya Lödöse

Namnet Gamlestaden syftar på staden Nya Lödöse som låg här mellan 1473 och 1624. Den avhystes i samband med att Göteborg etablerades 1621. Hur området användes tidigare är inte helt klarlagt, men de arkeobotaniska resultaten antyder att agrarbebyggelse funnits i närheten. Marken norr om Sæveån var en del av ägorna till Kvibergs by. Kviberg bytte ägare flera gånger innan Nya Lödöse grundades. År 1353 gavs en del av Kviberg tillsammans med Grimbo i Tuve socken till Aranäs kloster. Hela eller delar av Kviberg har därefter kommit i kung Magnus Erikssons händer och år 1362 gav han Kvibergs gård till Gudhems kloster.

År 1473 skänktes Kvibergs by, till den nygrundade staden Nya Lödöse. Först år 1481 tycks dock äganderätten ha ordnats med Gudhems kloster (OGB 1929:24f). Sistnämnda kan vara en orsak till att staden verkar byggas upp först runt 1480. Innan Nya Lödöse användes platsen utifrån de arkeobotaniska resultaten (se nedan) som betes- och slåttermark, liksom det intilliggande Marieholm som då verkligen var en holme. Där Angeredsbanan och järnvägen nu går fram, rann en arm av Göta älv, nu uppgrundad och utfylld. Där gick också, såvitt vi vet, stadens västra gräns. Marken söder om Sæveån tillhörde tidigare Härlanda by. Det är oklart när detta område började bebyggas. Hittills utförda undersökningar i området har inte givit några dateringar till den äldsta stadstiden. Jämför med den norra sidan har dock endast mindre ytor undersökts söder om Sæveån. Referenser till rapporter finns i bilaga 1.

Genom staden rann Sæveån och kring stadsgränsen löpte en vallgrav och en jordvall (figur 6). Dessa verkar ha underhållits dåligt och tidvis rasade delar av vallen ned i vattnet, bland annat i slutet av 1530-talet. Underhållet av stadsvallen var en stridsfråga mellan staden och kungamakten, där kungens önskemål om en befästning var betydligt större än stadsbornas vilja att åstadkomma en sådan (Strömbom 1924:19f). Staden hade alltså inget egentligt försvarsverk utan försvarades söderifrån av Älvsborgs fästning och Gullberg.

Orsakerna till att en stad placerades här i slutet av 1400-talet är inte helt klarlagda. Man brukar framhålla som en förklaring att norska kronan tog upp tull vid Bohus fästning av de skepp som förde varor till (Gamla) Lödöse uppströms Göta älv och att man därför ville etablera en ny hamn- och handelsstad nedströms Bohus. Denna uppfattning har kritiserats av Erika Harlitz, som med referens till Linge (1969) påpekar att flera andra faktorer

Figur 4. Undersökningen inleddes i bitande vinterkyla. Här har det blivit lite varmare. Närmast kameran syns ytan öster om S:t Pedersgatan, längre bort tältet över kyrkogården. Foto: Markus Andersson.

Figur 5. Undersökning av hus 1:2:2 samtidigt som bygget av en tillfällig väg pågår. Foto: Veronica Forsblom-Ljungdahl.

har haft betydelse, som en önskan att fånga upp den handel som annars skulle ha gått till Varberg eller Kungälv, stadens bättre lokalisering i förhållande till de centrala delarna av Västergötland och en önskan om att intensifiera kontakterna med Nederländerna (Harlitz 2010:120ff). Med stor sannolikhet har också behovet av en kunglig stöd-jepunkt och kontrollplats i gränsområdet mot det danska riket spelat en stor roll för stadsgrundandet.

Valet av ge den nya staden samma namn som den befintliga staden Lödöse skulle ha att göra med en önskan att upprätthålla de etablerade handelskontakterna, inte minst med Hansastädernas köpmän (även om staden till en början var tänkt att heta *Götaholm* – namnet ändrades dock på begäran från borgmästarna i Gamla Lödöse).

Staden ska ha stakats ut av biskop Hans i Skara, herr Ture Jönsson, Västergötlands lagman samt herrar Tord Bonde, riddare och Karl Bengtsson. I privilegiebrevet, daterat i Kalmar den 17 augusti 1473, anges att de ska överse platsen, staka ut tomter, befästa staden med bålverk, torvvall och mur (den senare kom dock aldrig till stånd). Formuleringen antyder att Nya Lödöse redan från början anlades utifrån en stadsplan med gator och tomter. Dess tidiga historia är dåligt känd från de skriftliga källorna, men vi vet att staden brändes i samband med unionsstriderna 1501 och 1521. Efter unionsupplösningen 1523 satsade kungamakten i form av Gustav Vasa resurser på staden och det var nu som en kraftig timmerkonstruktion i strandkanten mot Göta Älv började byggas. Den byggdes sedan ut i omgångar åtminstone fram i 1570-talet. Dess funktion har tolkats på flera olika sätt. Undersökningar 2015 i södra delen av stadsområdet visar också att arbeten på stadsvallen och timmerkonstruktioner i anslutning till denna genomfördes under 1520- och 1530-talet, högst troligt som ett resultat av Gustav Vasas påbud om en förstärkning av vallgraven och vallen (kommande rapport).

År 1547 flyttades befolkningen och staden till riksborgen och fästningen Älvsborg i syfte att underlätta försvaret av staden och handelsaktiviteterna. Hur många som i praktiken flyttade är dock oklart och det är mycket möjligt att en del människor helt enkelt stannade kvar. I de arkeologiska resultaten är en övergivandefas dock synlig över åtminstone delar av ytan.

Älvsborgsstaden brändes ner av borgarna själva 1563 i samband med det nordiska sjuårskriget och

senast efter freden 1570 flyttades staden åter till det gamla läget (Scander 1970). Från denna period och fram till stadens nedläggning är källäget ett annat och det finns ett rikt skriftligt källmaterial bland annat i form av *tänkeböcker*, rådshusrättens protokoll.

Kalmarkriget och de sista åren i Nya Lödöse

Nya Lödöse påverkades kraftigt av Kalmarkriget, liksom flera andra städer i dagens Västsverige. Ett annat exempel är Ny Varberg som efter att ha härjats svårt lades ned och befolkningen flyttades till en ny stadsbildning intill Varbergs slott. Nya Lödöse och Älvsborgs fästning erövrades av danska trupper. Staden återtog visserligen, men freden i Knäred 1613 medförde att Nya Lödöse och det omgivande Sävédals härad lades under danskt styre till dess att fästningen återlöstes av Sverige. Den enorma lösensumma som begärdes för att fästningen skulle återgå i svensk ägo samlades delvis in genom en särskild beskattning och de skattelängder som tillkom under denna tid (i huvudsak 1613–1619) ger (bland mycket annat) en bild av hur människor rörde sig från Nya Lödöse under de danska åren.

Många av borgarna lämnade staden, de flesta flyttade till andra städer i närheten. Några bosatte sig också på landsbygden. Större och mindre grupper av Nylösebor fanns under några år i Alingsås, Brätte, Lidköping, Mariestad, Skara, Falköping och Bogesund (Ulricehamn). Sammantaget återfinns vi ett hundratal Nylöseborgare på andra orter. Men flera stannade också kvar. En lista från 1619 uppger att 138 borgare hade blivit kvar under dansktiden. Bland dessa finns också några som hade bott i den kortlivade stadsbildningen Karl IX:s Göteborg på Hisingen, som brändes av danska trupper 1611 och därefter övergavs.

När lösensumman var betald och staden återgick under svenskt styre valde flera av de som flyttat att återvända till staden. Men vi ser också att flera personer som inte tidigare bott i staden sökte sig dit. Omkring 35 personer från Danmark, Nederländerna, Skottland och olika tyska områden sökte burskap i Nya Lödöse. Många av dem följde också med till det nygrundade Göteborg och kom att tillhöra en elit där. Samtidigt ser vi att flera av dem som nämns i den sista mantalslängden före Kalmarkriget, från 1610, inte verkar återfinnas där 1619, med reservationen att det är svårt att säkert

Figur 6. Kartor från stadstiden saknas. Denna är från 1677 och visar det som då fanns kvar av staden – vallgraven och kyrkoruinen. Byggnaderna tillhör landerierna. Skansen i södra delen av stadsområdet är förmodligen från 1600-talets dansk-svenska tid och tillkommen efter stadstiden. Vi ser också vadet över Göta älv till Marieholm, som då ännu verkligen var en holme. Karta krigsarkivet (Sverige, stads- och fästningsplaner, Göteborg, SE/KrA/0424/037/370b). Norr är åt höger.

identifiera de personer som bar de allra vanligaste namnen. Några har givetvis hunnit avlida medan andra kan ha valt att stanna kvar på de platser dit de flyttade (Strömbom 1924:290ff; Larsson & Rosén, manus).

Det verkar alltså som om åren efter Kalmarkriget innebar ett påtagligt brott i befolkningen och att sammansättningen av borgerskapet såg annorlunda ut 1619 jämfört med 1610. Dessa och andra frågor kring migration till och från Nya Lödöse kommer att behandlas vidare i projektet Urban Diaspora och resultaten här är preliminära. De är dock tillräckligt tydliga för att redovisas här och det är en given uppgift att sätta dem i samband med de arkeologiska resultaten från den yngsta stadstiden.

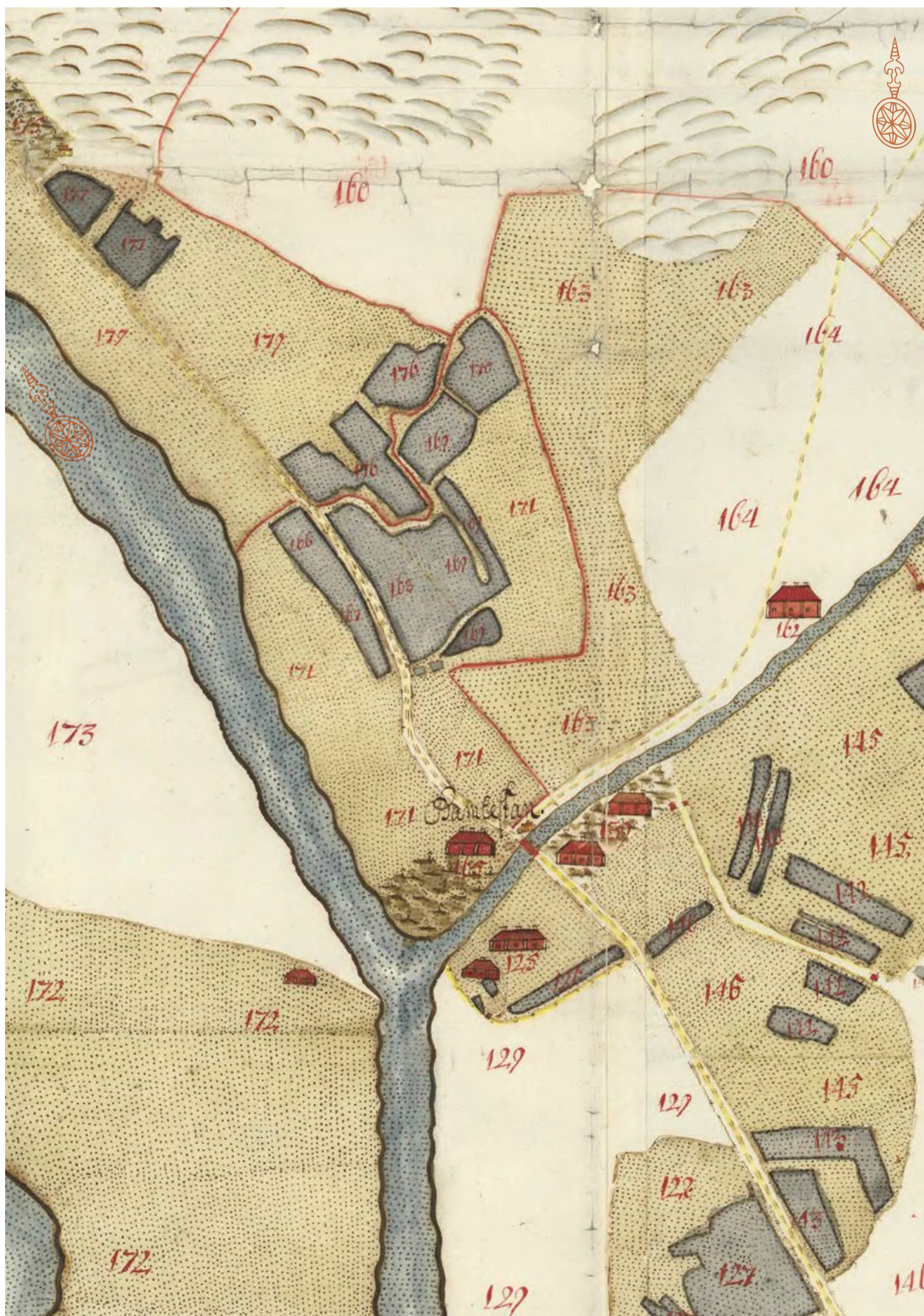
Den slutliga nedläggningen skedde 1624, när Göteborg hade etablerats. Borgarna ålades att flytta till den nya staden, med hot om att deras gårdar skulle brännas ned.

Landerierna

När staden ödelagts användes marken av Göteborgs invånare för odling och bete. Inledningsvis var det främst holländska lantbrukare som fick arrendera mark här, som ett av flera försök att locka holländare till den nygrundade staden. Området delades in i mindre lotter, som senare slogs ihop till större lantegendomar, landerier. Dessa bebyggdes i flera fall med herrgårdsliknande byggnader. I Gamlestaden fanns under 1800-talet landerierna Kristinedal, Mariedal, Marieholm och Ånäs. Vi kan anta att landeriernas jordar till stor del motsvarar Nya Lödöses stadsjordar (figur 7).

Marken i Gamlestaden användes för odling in i 1900-talet, vilket tydligt framgår av Strömboms redogörelser för undersökningarna, där hänsyn fick tas till växande grödor på odlingslotter (figur 8).

Lämningar från landeriperioden har berörts under grävningen och kommer att avrapporteras separat.

Figur 7. Utsnitt över kartan över Göteborgs landerier 1696 som visar Gamlestadsområdet. De grå partierna är åkermark, de gula slätterängar och betesmark. Karta Lantmäteriverket.

Figur 8. Markanvändningen under första världskriget framgår tydligt av detta foto från 1916, där Sixten Strömbom fick delta i att föra bort svin från undersökningsområdet. Troligen visar bilden den landeriväg som ersatte gata A (se nedan). Foto: G. Lundström. Göteborgs stadsmuseums arkiv (GSMS 110001:202).

Figur 9. Undersökning av stadsgård 3. Gårdsplanens stenläggning syns tydligt. På bilden syns även grunden från en rivet 1900-talsbyggnad. Då den byggdes schaktades endast i själva vägglinjen, i övrigt är de arkeologiska lämningarna intakta. Foto: Markus Andersson.

Industrialiseringen och 1900-talets infrastruktursatsningar

Industrialiseringen i Gamlestaden tog sin början med det Sahlgrenska sockerbruket, som grundades redan 1729 och vars byggnad ännu finns kvar. Senare tillkom bland annat textilindustri och ännu senare kullagerfabriken, SKF. Industriproduktionen i Gamlestaden är idag i huvudsak borta, men flera byggnader från verksamheten står kvar, framför allt söder om Sävåån. Många har också rivits. De många stora industribyggnaderna var en av orsakerna till uppfattningen om att stadslämningarna till stor del skulle vara bortschaktade. Det visade sig dock att urschaktningarna i många fall bara gjorts i vägglinjen och att arkeologiska lämningar fanns kvar under golven i moderna byggnader (figur 9). Även schaktningsarbeten inför nya gator och spårvägssträckningar har i flera fall lämnat stadslämningarna åtminstone delvis oskadda, som flera gravar under Kortedalabanans banvall (se separat rapport).

De undersökningar som gjordes under 1960-talet orsakades främst av planerade infrastruktur-satsningar, men bland annat omfattande vägprojekt, vilka inte alltid fullföljdes.

Äldre undersökningar i Gamlestaden

De första utgrävningarna i Nya Lödöse gjordes redan för hundra år sedan. Arbetet var banbrytande för stadsarkeologisk forskning i Sverige. Därefter har platsen återkommande undersökts fram till de nu pågående undersökningarna. I bilaga 1 finns en sammanställning av de olika undersökningar som gjorts.

Undersökningarna 1915–18

”Några metodiska forskning på platsen för det forna Nya Lödöse ha ej utförts tidigare än 1915” – så inleder Sixten Strömbom sin publikation *Forskningar på platsen för det forna Nya Lödöse stadskronika, grävningens berättelse, fyndkatalog* utgiven 1924. I en fotnot noterar han dock att spridda undersökningar förtagits av intresserade privatpersoner under slutet av 1800-talet (Strömbom 1924:7).

Redan 1913 skrev professor Axel Romdahl till riksantikvarie Bernhard Sahlin angående utgrävningar i Nya Lödöse. Han hänvisade till förste stadsingenjör Liljenberg som i samband med planeringen av nya bostadskvarter i Gamlestaden föreslagit en arkeologisk undersökning på platsen

för det forna Nya Lödöse, i första hand området på den norra sidan av Sävåån. Inför Göteborgs 300 årsjubileum och den planerade världsutställningen i Göteborg 1923 tog stadsfullmäktige i Göteborg initiativ till att utforska Göteborgs äldsta historia, vilket inbegrep både Gamla och Nya Lödöse. Vid den tiden var det relativt ovanligt att stadslämningar från 1400–1600-tal undersöktes över huvud taget

Den 12 november 1914 anslog Göteborgs stadsfullmäktige en första summa av 5000 kr till utgrävningarna i Nya Lödöse, och arbetet startade i april 1915. Gatu- och vägförvaltningen i Göteborg skrev till riksantikvarien att utgrävningarna skulle påskyndas eftersom man på grund av den rådande bostadsbristen i staden planerade omfattande nybyggnation i området.

Fältarbetet startade 1915 och slutfördes 1918, mitt under pågående världskrig. Sixten Strömbom, konsthistoriker och anställd på KonstsLöjds museet i Göteborg (nuvarande Röhsska museet) fick i uppdrag att leda arbetet och tillsammans med riksantikvarien utarbetades forskningsplaner för arbetet (figur 10).

Göteborgs stadsfullmäktige anslog sammanlagt en summa av cirka 50 000 kr för det arkeologiska arbetet, inklusive konservering av föremålen, fördelat över 4 säsongers arbete. Förutom det anställde Göteborgs gatu- och vägförvaltning folk till själva grävningsarbetet som leddes av museipersonal. Som mest arbetade 25 personer samtidigt på platsen, dessutom några ”småpojkar” som fick hjälpa till.

Huvudsyftet med undersökningarna var *att kartlägga stadens utbredning och stadens topografi avseende bebyggelse och gator, och att lokalisera kyrkan*. För att täcka in det stora stadsområdet grävde man långa sökschakt och bara i undantagsfall större sammanhängande ytor. Eftersom undersökningen syfte i första hand var att konstatera förekomst av gator eller byggnadsrester grävdes inte allt bort. Större sammanhängande ytor grävdes bara i undantagsfall. På de ställen där man grävde ner till steril botten noterades två till tre olika faser av bebyggelse. De stratigrafiska sammanhangen dokumenterades mest som skisser i dagböcker och i enstaka andra anteckningar.

Vid den tiden stod ofta de monumentala lämningarna i fokus för arkeologisk forskning, så också i Nya Lödöse. Men undersökningen inriktades

Figur 10. Undersökning år 1916. Foto: G. Lundström. Göteborgs stadsmuseums arkiv (GSMS 110001:331).

Figur 11. Hus med stenkällare vid Säveåns norra strand år 1916. Foto: G. Lundström. Göteborgs stadsmuseums arkiv (GSMS 110001:325).

Figur 12. Schakt grävda norr om Sävån 1915–18 (Ur Strömbom 1924).

också på att kartlägga stadens topografi och struktur. Delar av stadsvallen och kyrkan undersöktes och man letade efter stadens broar, torg och gatunät och noterade i vissa fall vilka byggnadstekniker som hade använts. Mycket av arbetet koncentrerades på den drygt 300 meter långa stockkonstruktion som påträffades utmed Göta älvs strandområde, en konstruktion som snabbt döptes till *hamnbyggan*, trots att man på delar av densamma fann tydliga spår av byggnader och stadsgårdar (figur 11).

Ett omfattande föremålsmaterial samlades in från olika delar av staden, mest från muddermassor i Sävån. Föremålen kallades *lösfynd*, och behandlades efter den tidens sed mest som sådana. Det finns enstaka notiser om sambandet mellan de påträffade lämningarna och lösfynden, främst då föremålen användes i daterande syfte, och detta gäller främst mynt och keramik.

Resultaten publicerades snabbt i boken *Forskningar på platsen för det forna Nya Lödöse* (Strömbom 1924). Bara några år senare publicerades resul-

Figur 13. Undersökningar december 1971. Göteborgs stadsmuseums arkiv (GSMS 110007:793:2).

taten från de samtida undersökningarna i Gamla Lödöse av konstvetaren Carl af Ugglas. Båda dessa arbeten som gavs ut i samband med att Göteborgs stad firade sitt 300 årsjubileum fick en stor betydelse för hur synen på Göteborgs äldsta historia diskuterades under de kommande hundra åren.

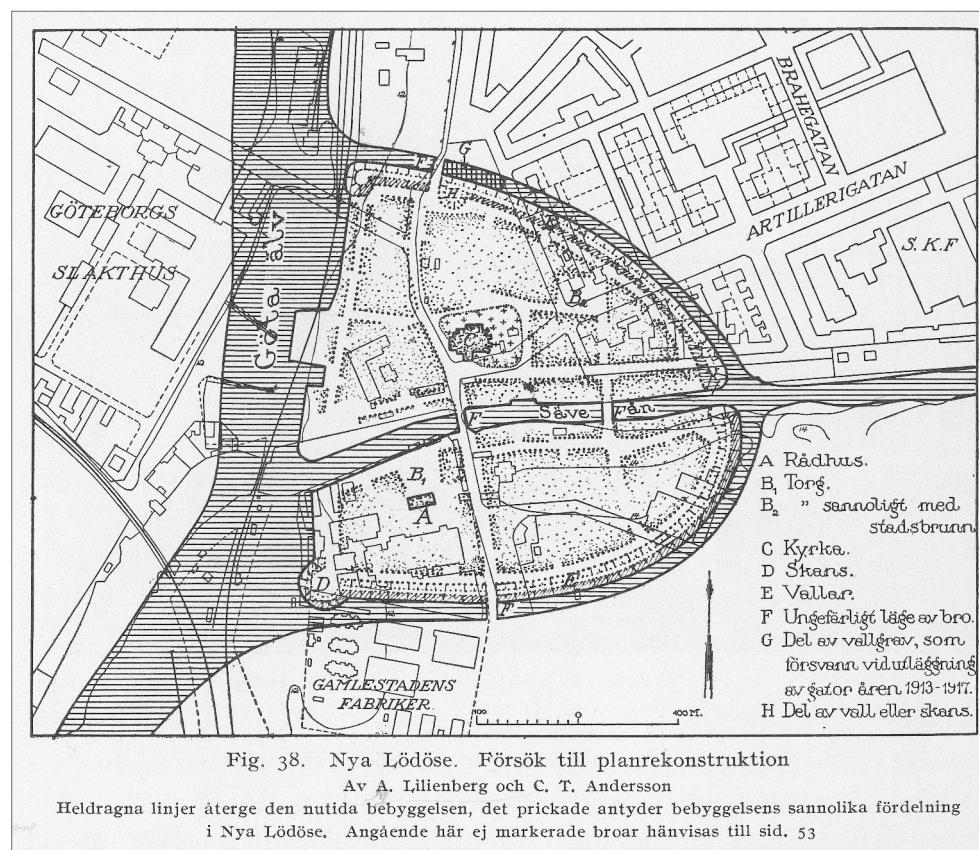
Det historiska källmaterialet tillerkändes vid den tiden en överordnad roll i förhållande till arkeologin. Den stora debatten om vikten av historisk källkritik hade ännu inte tagit fart. Då Göteborgs 300 års jubileum skulle firas beslöt man, också det enligt tidens sed, att söka sina historiska rötter så långt tillbaka som det var möjligt. Stadsfullmäktige anslog pengar till historieforskning och arkeologi och resultaten publicerades i skriftserien *Göteborgs stads jubileumspublikationer*. Göteborgs, liksom Gamla och Nya Lödöses roll som internationella handelsstäder fokuserades, men någon källkritisk diskussion om sambandet mellan de tre stadsbildningarna fördes knappast. Städerna har bevisligen fungerat parallellt under långa tider och senare tiders forskning har visat både på konkurrens och på samverkan. Det arkeologiska materialet från Nya Lödöse, främst de så kallade lösfynden, kom att användas i en diskussion med syfte att främst visa på omfattningen av de internationella handelskontakterna. Däremot diskuterades knappast alla kontakterna med den näraliggande bygden som vid den aktuella tiden utgjorde ett spänningsfyllt gränsland mellan Sverige, Norge och Danmark.

Senare undersökningar

Under det resterande 1900-talet gjordes bara ett par större undersökningar gjorts i Nya Lödöse och de resultaten har publicerats i begränsad omfattning (Andersson 1973; Huggert & Lewin 1967a–b). Inom ramen för Riksantikvarieämbetets projekt Medeltidsstaden skrevs en publikation om Nya Lödöse som inkluderade den kortlivade Älvsborgs-staden. Den senare låg intill Gamla Älvsborgs fästning dit Nya Lödöse ansågs ha flyttat under några år på 1500-talets mitt. Detta arbete omfattade alla arkeologiska ingrepp som gjorts i Nya Lödöse och Älvsborgs-staden före 1984 (Järpe 1986).

Under tiden 1970–2006 genomförde Göteborgs Stadsmuseum enstaka schaktningskontroller i stadsområdet (figur 13). Sedan 2006 har Göteborgs Stadsmuseum och Rio kulturkooperativ genomfört en rad förundersökningar, schaktkontroller och en mindre slutundersökning inom stadsområdet som alla visat att på den potential som finns i de kvarvarande lämningarna på platsen. År 1971, 2005, 2007, 2012 och 2015 gjordes också marinarkeologiska undersökningar i Sävåen av Göteborgs Stadsmuseum och Bohusläns museum (se Gainsford & Bergstrand 2015). Under åren 2012–2013 genomförde Riksantikvarieämbetet tillsammans med Rio Kulturkooperativ och Bohusläns Museum/Västarvet flera förundersökningar och schaktningskontroller i stadsområdet både på den norra sidan och södra sidan av Sävåen.

Figur 14. Försök till rekonstruktion av Nya Lödöse utifrån grävningsresultaten 1915–18 (ur Lilienberg 1928).

Eftersom samtliga ingrepp var ytterst begränsade till ytan har inga större övergripande frågor kring stadsutveckling och stadsliv kunnat belysas.

Synen på arkeologi i Nya Lödöse över tid

I projekt Medeltidsstadens publikation skrev författaren Anna Järpe om Nya Lödöse;

”Det område där Nya Lödöse låg är idag (1983) hårt exploaterat och eventuella rester av stadsbebyggelsen är till mycket stor del förstörda genom markingrepp som gjorts under de senaste hundra åren. Tämligen omfattande arkeologiska undersökningar har utförts, särskilt inom det norra stadsområdet, men många frågor kring stadens utveckling och bebyggelse återstår att besvara. Nya arkeologiska material kan på grund av schaktningssituationen inte förväntas för större delen av stadsområdet. Inom några begränsade områden kan man dock förmoda att tämligen orörda kulturlager finns kvar, även mycket små undersökningar kan ge material som ökar förståelsen av det hittills befintliga arkeologiska materialet” (Järpe 1986).

Järpe beskriver en tämligen dyster bild av den arkeologiska situationen i Nya Lödöse. Schakt-

ningsövervakningar och förundersökningar under 2000-talet visade dock att det fanns betydligt större områden av bevarade kulturlager inom stadsområdet än man tidigare trott.

Stora orörda ytor fanns både mellan och under de industribyggnader som uppförts i området främst under 1950–60-talet. Ingreppen från tidigare undersökningar var relativt små. Merparten av undersökningarna 1915–1918 gjordes i form av långa handgrävda sökschakt, ofta bara 0,5 m breda. Likaså visade det sig att man vid de äldre undersökningarna inte alltid grävde ner till orörd botten. När man väl hade konstaterat att det fanns lämningar så fylldes schakten igen och därför ligger en del av de undersökta stadslämningarna kvar i närmast orört skick. Det har också visat sig att delar av murarna och stora delar av rustbäddarna till den tidigare undersökta kyrkan låg kvar i orört skick samt stora delar av kyrkogården trots att både Önstad och Wideen skriver att det skett en fullständig utgrävning av den sengotiska kyrkans grund, och borttagande av densamma vid utgrävningarna 1965 (Wideen, skrivelse daterad 1967-01-20 till Riksantikvarieämbetet; Önstad 1966).

Med dagens kunskap om kulturlagerförhållandena vet vi därför att man kan förvänta betydligt större sammanhängande ytor med bevarade stadslämningar än man hittills trott, mycket större än de som hittills undersökts.

Förändringar av kunskapsläget över tid

Det egentliga syftet med de äldsta undersökningarna var att kartlägga stadens utbredning och stadens topografi avseende bebyggelse och gator, och att lokalisera kyrkan (figur 14). Senare tiders förundersökningar och schaktkontroller har framför allt resulterat i en fortsatt kartläggning av stadens utbredning med syfte att kunna motivera framtida undersökningar i området. Den stadshistoriska forskning som pågått efter projektet Medeltidsstaden har varit dynamisk och mångfacetterad. Under de senaste tio åren har det också gjorts en rad omfattande undersökningar i flera andra sen- och eftermedeltida städer inom nuvarande Sveriges gränser. Eftersom de arkeologiska materialen från Nya Lödöse var undersökta för så länge sedan har de sällan kommenterats i den moderna forsk-

ningen. En förändrad historiesyn, nya arkeologiska analysmetoder och förändrade dokumentationsmetoder ger idag helt nya möjligheter att tolka nyanserna av stadsutveckling och stadsliv under medeltiden i Nya Lödöse.

De stora fyndmaterialen som tillvaratogs framför allt i samband med Strömboms undersökningar har aldrig bearbetats vidare. De resultat som presenterades i den tryckta publikationen från 1923 är generella och bygger inte på någon systematisk bearbetning. En första modern analys gjordes 2001 då keramiken från en undersökning i Nya Lödöse 1969 användes i regional studie av material från Västsvenska städer från perioden 1400–1700 (Carlsson & Rosén 2002).

Resultaten från många års undersökningar har gett en bild av den forna staden Nya Lödöse, en bild som idag kan nyanseras. Den arkeologiska forskningstraditionen har förändrats och utvecklats, liksom undersökningsmetoderna.

Nu när vi vet att det finns betydligt mer orörda lämningar kvar står det klart att fortsatta undersökningar i stadsområdet kommer att tillför omfat-

Figur 15. Genomgång av dokumentationen under fältsäsongen 2013. Foto. Markus Andersson.

tande ny kunskap om stadens äldre historia. Ny undersökningsmetodik och nya analysmetoder kan också bidra till att vi bättre kan tolka de äldre materialen på ett nytt sätt (figur 15). Dendrokronologiska dateringar av byggnadsvirket ger helt nya dateringsunderlag. Analyser av makrofossil och osteologiskt material och av föremålen i relation till kontexterna utgör underlag för en helt ny diskussion om vad som hänt på platsen, den stratigrafiska berättelsen. Genom att fokusera på frågor om försörjningsstrategier och konsumtionsmönster kan Nya Lödöses roll inte minst i ett regionalt perspektiv belysas på ett helt nytt sätt, så att dess roll i ett regionalt perspektiv kan lyftas fram och bilden av Nya Lödöse som internationell handelsplats kan nyanseras. Ny kunskap om medeltida städer från samma tid generellt gör det angeläget att på nytt analysera Nya Lödöses roll i sin samtid.

Frågeställningar

Under det senaste decenniet har städer från sen-medeltid och tidigmodern tid kommit i fokus för forskarvärlden, till stor del beroende på de många arkeologiska undersökningar som gjorts i sådana städer. Stora undersökningar i bland annat Kalmar, Jönköping och Halmstad har givit möjlighet att formulera nya frågor till stadslämningarna. Vid Institutionen för historiska studier vid Göteborgs universitet har också ett forskningsprojekt med inriktning mot tidigmoderna städer genomförts (Ersgård 2013).

Det är dock främst lämningar och platser från 1600- och 1700-talen som har uppmärksamats. 1400- och 1500-talets städer är mindre kända och ganska få undersökningar har gjorts under de senare åren. Ett undantag är Vadstena (Hedvall 2000). Som vi såg ovan, har man inte gjort några större undersökningar i Nya Lödöse sedan 1960-talet. Bilden av staden är fortfarande i hög grad präglad av de skriftliga källorna och av Strömboms undersökningar på 1910-talet. Med tanke på hur lite som faktiskt är känt om staden, får arkeologi i Nya Lödöse fortfarande närmast karaktären av grundforskning.

I förfrågningsunderlaget formulerade Länsstyrelsen några utgångspunkter för arbetet. Man betonade möjligheten att ”studera ett tvärsnitt genom stadens centrala, äldsta och mest okända delar” och tog upp stadsplanen och dess förändringar, hamnverksamheten och landerierna som

viktiga områden. Vikten av fyndmaterialen, särskilt keramiken, djurbenen och det arkeobotaniska materialet betonades också. Ambitionsnivån för stadslämningarna sattes till hög–medelhög och för landerilämningarna till medelhög–låg.

De frågeställningar som formulerades i undersökningsplanen berör helt grundläggande, men outredda, frågor kring livet i staden. Vi har valt att betrakta staden utifrån tre olika nivåer.

Nivå 1

Nivå 1 är stadens inre struktur, med fokus på topografi, konsumtionsmönster och försörjningsmönster. Viktiga frågor rör stadens fysiska och sociala topografi, dess förändringar över tid, byggnadsfaser och deras dateringar. Bara vid de senaste två årens undersökningar har dendrodateringar gjorts konsekvent. Frågor kring konsumtionsmönster och försörjningsstrategier har inte heller diskuterats. Hittills har mycket begränsade osteologiska och arkeobotaniska analyser gjorts och förhållandet till omlandet har inte berörts. Skriftligt källmaterial talar om flera olika hantverkare men i dagsläget finns inget arkeologiskt material som speglar vilka olika verksamheter som bedrivits i staden, var de legat och hur de förändrats över tid. Vi har fokuserat på följande punkter:

- Stadsplanen och dess förändringar över tid.
- Tomtindelning och tomtstruktur.
- Bebyggelsens karaktär, utbredning och struktur.
- Utformningen av torg och gator. Relationen mellan bebyggda och obebyggda ytor, inbegripet odlingsytor.
- Rörelsemönster inom tomterna och inom staden.
- Social struktur och näringsverksamhet, lägen och omfattning för olika verksamheter och förändringar över tid
- Försörjningsmönster
- Deposition av avfall och dess förändringar över tid, rum och sociala strukturer.
- Konsumtionsmönster och dess förändringar över tid, rum och sociala strukturer

Nivå 2

Nivå 2 är den regionala, där vi ställer resultaten från undersökningen i relation till omkringliggande städer och diskuterar deras inbördes rela-

tioner. Fokus i äldre forskning har legat på städerna i Göta älvdalen, med den tänkta ”kedjan” Gamla Lödöse – Nya Lödöse – Göteborg. Vi har valt att snarare se resultaten från nivå 1 i ett regionalt perspektiv i relation till andra orter i dagens Västverige, framför allt Ny Varberg, Marstrand, Uddevalla, Jönköping, Lidköping och Karlstad. Fokus ligger på kontakter och nätverk mellan orter som de avspeglas i den materiella kulturen och på förändringar över tid av dessa. Två huvudfrågor är:

- Stadens försörjningsområden, primärt avseende byggnadsmaterial och byggnadsstilar samt födoämnen (animaliska och vegetabiliska).
- Kontaktvägar – import, export och reexport inom regionen men också sociala och personliga kontakter.

Nivå 3

Nivå 3 är det nationella och internationella perspektivet. Här berörs förhållandet till städer på östkusten (som Stockholm och Kalmar) och inlandsstäder (som Jönköping) liksom stadens internationella nätverk med personer och varor. Nya Lödöses roll som enda stad vid västerhavet kommer att fokuseras liksom dess betydelse för den svenska stadsmaktens tillväxt. Prioriterade frågor är:

- Stadens roll i den samtida urbana hierarkin och dess roll i det svenska stadsväsendets framväxt
- Stadens betydelse som export/importhamn för den svenska stadsmakten med fokus på Nordsjöområdet
- Hur kan företeelser som globalisering, kolonialisering och begynnande modernitet, ofta uppmärksammade i forskning kring 1500-talet, iakttas i Nya Lödöse?

Specialister och samarbeten

Flera specialister medverkade i projektet. I förfrågningsunderlaget poängterade länsstyrelsen djurben och keramik som viktiga material att studera, liksom makrofossil. Eftersom undersökningen skulle komma att beröra en del av kyrkogården till Nya Lödöse kyrka så behövdes också humanosteologisk expertis.

I undersökningsplanen angav vi att Maria Vretemark (Västergötlands museum) skulle genomföra både den humanosteologiska analysen och en del av djurbensanalysen medan Leif Jonsson skulle arbeta med fiskbensmaterialet. Eftersom materialet från kyrkogården blev mycket större än beräknat, fick vi lägga om arbetet så att Maria Vretemark enbart arbetade med skelettmaterialet medan Leif Jonsson och Emma Maltin (Bohusläns museum) har gjort den animalosteologiska analysen.

Figur 16. Fältanalys av arkeobotaniskt material. Foto: Markus Andersson.

Föremålsregistreringen gjordes av Kristina Carlsson (Statens Historiska Museer, Arkeologerna, keramik- och föremålsspecialist) och Jeanette Gustavsson (Rio Göteborg, Natur och kulturkooperativ, föremålsregistrator).

De arkeobotaniska analyserna har Jens Heimdahl (Statens Historiska Museer, Arkeologerna). Jens medverkade i fält i genomsnitt två dagar varannan vecka och hjälpte då till med urval av prover för vidare analys mot bakgrund av frågor kring försörjningsstrategier, konsumtion och social struktur utifrån de frågor som angetts ovan (figur 16).

Daniel Larsson (Institutionen för historiska studier vid Göteborgs universitet) har gjort en genomgång av Nya Lödöse tänkeböcker med fokus på topografiska uppgifter.

Torbjörn Brorsson (Kontoret för Keramiska Studier) har gjort ICP-analyser av skärvor i syfte att studera råmaterialets ursprung för en del av keramiken. Här lades fokus på det förmodat inhemska rödbrända lergodset och vi fick möjlighet att analysera några skärvor från andra städer i dagens Västsverige för att få ett jämförelsematerial till Nya Lödöse (se kommande rapport om fyndmaterialet).

Vedartsbestämning och dendrokronologisk datering gjordes av Hans Linderson vid Kvarterärgeologiska laboratoriet vid Lunds universitet.

Forskningssamarbeten

Undersökningen planerades samtidigt som ett forskningsprojekt kring tidigmoderna städer var i full gång på Institutionen för historiska studier i Göteborg var i full gång. Det var därför självklart att redan från början planera för ett samarbete med detta. Under fältarbetsfasen har vi hållit gemensamma seminarier och workshops kring olika Nya Lödöse-relaterade frågor, bland annat om animalosteologi, föremålsforskning och träbyggnader. Studenter på masterprogrammen och från programmet Kulturarvsstudier har gjort studiebesök och praktik under fältarbetet och några av arkeologerna från undersökningen har också varit aktiva inom universitetets projekt.

Till undersökningen knöts också en referensgrupp med forskare från olika museer och universitet. I gruppen ingår Per Cornell (Institutionen för historiska studier vid Göteborgs universitet), Ann-Charlotte Falk (Östergötlands museum), Sonia Jeffery (Lödöse museum), Daniel Larsson

(Institutionen för historiska studier vid Göteborgs universitet), Stefan Larsson (Statens Historiska Museer, Arkeologerna Lund), Jette Linaa (Moesgård Museum), Claes Pettersson (Jönköpings läns museum) och Göran Tagesson (Statens Historiska Museer, Arkeologerna Linköping). Gruppen har haft en viktig roll som "bollplank" och samtalspartners kring både praktiska och forskningsinriktade frågor. Riksantikvarieämbetet UV:s/Arkeologernas nätverk *Tidigmoderna städer* har fyllt en liknande funktion.

Resultaten från undersökningarna i Nya Lödöse har i högsta grad också internationell relevans och som ett led den vetenskapliga avrapporteringen kommer en serie artiklar att publiceras i tidskriften *International Journal of Historical Archaeology*.

Deltagandet i stadsplanearbetet

När planarbetet inför ombyggnaden av Gamlestadens startades var arkeologi och visualisering av platsens historia inte involverad i någon högre grad. Att här fanns lämningar efter äldre stadsbebyggelse var känt, men den allmänna uppfattningen verkar ha varit att lämningarna var relativt dåligt bevarade, att undersökningar skulle behöva göras, men inte av den omfattning som sedan kom att äga rum.

Figur 17. Brunnsluck på ny gata med Nya Lödöses stadssigill. En del av gestaltningen av den nya stadsdelen. Foto: Mattias Öbrink.

Figur 18. Skolvisning i Nya Lödöse. Foto: Markus Andersson.

Figur 19. Nya Lödöseprojektets signatur på arbetskläder. Foto: Markus Andersson.

När omfattningen av de arkeologiska lämningarna började bli tydlig, väcktes intresset för att på något sätt visualisera och tydliggöra dem och vi inbjöds till flera möten med arkitekter och med deltagare från flera berörda instanser inom Göteborgs stad. Syftet var att diskutera olika sätt att kommunicera de arkeologiska resultaten till allmänheten och vilka möjligheter det fanns att inlemma lämningarna och resultaten i detaljplanearbetet (figur 17).

Några intressanta frågor som lyftes var möjligheterna att bevara de fysiska lämningarna på plats och göra dem synliga, till exempel en husgrund eller en gata som skulle kunna ses genom glas i markplan. Detta visade sig vara svårlöst, dels på grund av svårigheterna att bevara trärester, dels på byggnationens behov av att kunna gå ned till nivåer under de arkeologiska.

Andra idéer som diskuterades var möjligheterna att skapa digitala visualiseringar på allmänna platser, att markera lämningar i marken och olika slags utställningar. Detta är dock fortfarande under arbete (Cornell et al 2014).

Publika aktiviteter

Inför upphandlingen av 2013 års arkeologiska undersökningar av Nya Lödöse, Göteborg 218 i Gamlestan, Göteborg upprättades en kommunikationsplan med förslag till förmedlingsinsatser som kunde utföras under projekttiden (bilaga 4). Förutsättningarna för förmedlingsinsatserna styrdes av tiden för undersökningen, platsen för undersökningen och arbetsföretagets sammansättning. I förfrågningsunderlaget från Länsstyrelsen angavs målgrupperna: uppdragsgivaren, Länsstyrelsen, andra myndigheter samt undersökare, även skolor, hembygdsförening, fornminnesförening, kyrkan, samhällsföreningar, lokalhistoriskt intresserad allmänhet, lokalmedia och kulturförvaltningen på kommunen.

För att kunna arbeta tydligt med förmedlingen gentemot våra målgrupper upprättades ett projektnamn och en grafisk profil för projektet. En lansering på Gamlestadens bibliotek sjösatte projektets hemsida www.stadennyalodose.se, informerade om undersökningarna och uppmärksammade allmänheten om att det nu fanns en arkeologisk undersökning på Gamlestadens torg som man kunde följa på många olika sätt. Annonsering och artiklar i lokal massmedia satte ytterligare fokus på projektet.

Då undersökningarna var en del av en byggarbetsplats fokuserade vi främst på att hålla förmedlingen på andra platser, fysiska såväl som digitala. Vi erbjöd endast ett fåtal visningar på plats. Denna strategi fick vi ändra då intresset hos allmänheten var mycket stort och i dialog med byggföretaget kunde vi hålla öppna visningar på plats under bestämda tider. Närliggande skolor uppvaktades särskilt och erbjöds längre pedagogiska program, i fält såväl som i klassrum (figur 18).

Förmedlingen utfördes av projektets arkeologer och andra specialister men vi anlidade även personal med specialkompetens för förmedling som pedagoger, fotograf, grafisk designer, webbyrå, musiker samt en dansgrupp. Pedagoger från Göteborgs stadsmuseum utförde delar av förmedlingsarbetet på uppdrag av projektet. Tack vare det samarbetet nådde vi ut till ett stort antal skolor i Göteborgsområdet och vi kunde erbjuda fördjupat innehåll i stadsvandringar som utgick från Gamlestaden.

Gensvaret hos våra målgrupper var mycket stort. Visningar och skolprogram blev snabbt fullbokade, våra föreläsningar var välbesökta och webstatistiken visade på en stor trafik. Papperstidningen Nya Lödöse tidning trycktes 2000 exemplar per nummer och distribuerades i fält, på bibliotek och på Göteborgs stadsmuseum.

Genomförande

En egen profil

Inför projektstarten skapades en egen profil för trycksaker, kläder, visitkort och skyltar. Dessa användes istället för de ingående samarbetsparternas vanliga profiler, så även för denna rapport. Orsaken var viljan att skapa en tydlig enhet och "vi-känsla" inom projektet och en tydlig avsändare mot externa mottagare (figur 19).

Arbetsgången i fält

Arbetet fick planeras och sättas igång med kort varsel. Länsstyrelsens beslut kom strax före jul och i mitten av februari skulle arbetet vara igång. Arbetsgången styrdes av arbetsföretaget och tillgänglighet till olika delytor. Planeringen av i vilken ordning de olika ytorna skulle undersökas ändrades ett flertal gånger under arbetet och vi fick ibland vänta på att ytor skulle bli tillgängliga för undersökning medan andra ytor fick undersökas

Figur 20. Arbete i tält i april 2013. Närmast kameran syns sättsand på gårdsplanen på stadsgård 1.
Foto: Veronica Forsblom-Ljungdahl.

Figur 21. Grävning i den västra delen av undersökningsområdet. Foto: Markus Andersson.

mycket snabbt för att entreprenören skulle kunna få tillgång till dem.

Ytan väster om S:t Pedersgatan, som då ännu var i bruk, skulle spantas på grund av dåliga geotekniska förhållanden och de större djup arkeologin bedömdes finnas på. Samtidigt fanns flera gator och gångvägar över ytan som ännu var i drift. Arbetet genomfördes därför först inom ytan öster om S:t Pedersgatan och på en del av kyrkogården (kommande rapport).

Med tanke på årstiden och den ovanligt kalla vintern placerades två stora tält över de områden vi började med, det ena över kyrkan och kyrkogårdsområdet, det andra öster. I tälten fick vi sedan tina upp och undersöka mindre partier åt gången. Detta var mycket tidsödande och det försvårade dokumentation och tolkning att inte kunna öppna större sammanhängande ytor. Tälten togs ned när risken för ihållande nattfrost var över (figur 20). Tältet över kyrkogårdsområdet behölls fram till sommaren på grund av den stora mängden gravar.

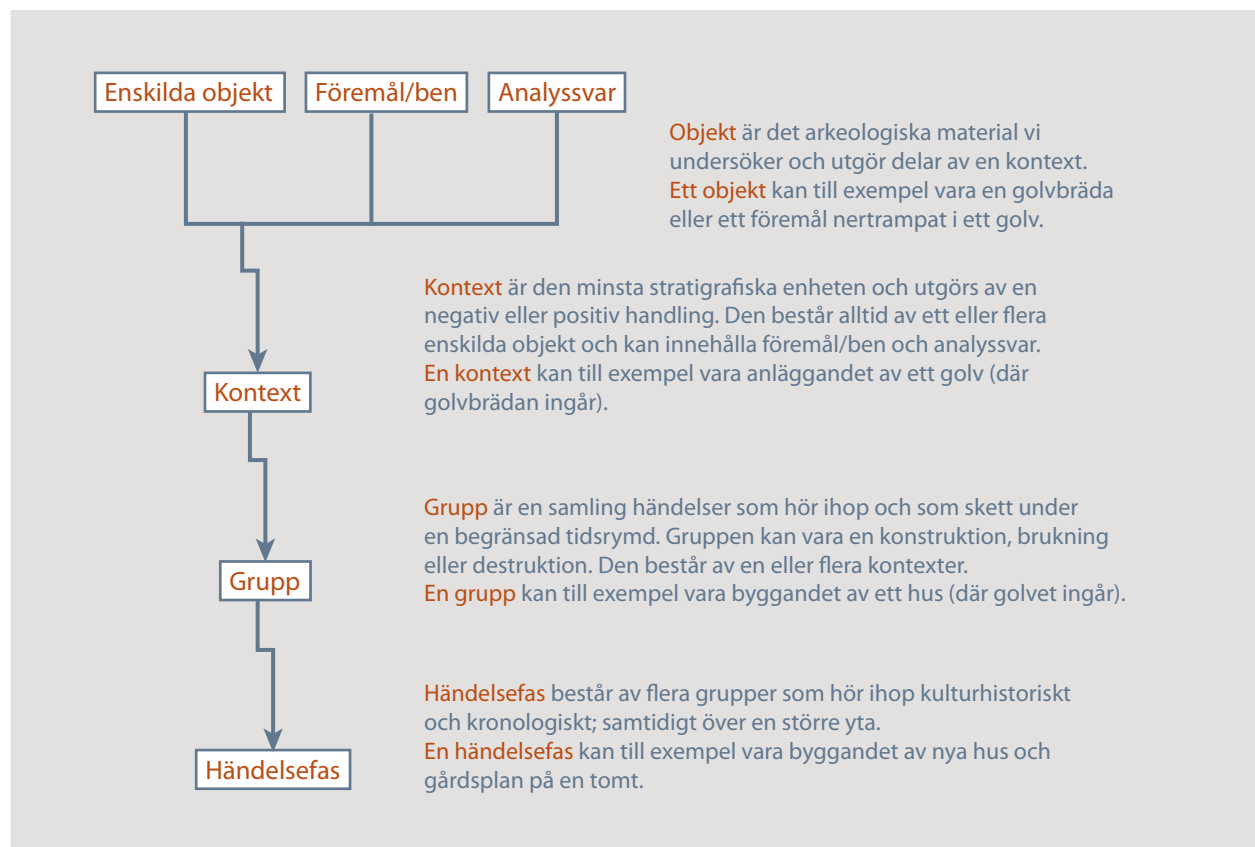
Efter hand flyttades gator och gångvägar så nya ytor kunde tas upp, detta innebar dock att endast

delar av ytan kunde vara öppen vid samma tillfälle. Större delen av de ytor som avrapporteras i denna rapport låg inom området öster av S:t Pedersgatan.

Spontningen av den västra delen av ytan visade sig geotekniska skäl vara ett större bekymmer än förutsatt och utförandet försenades kraftigt. Först under hösten 2013 fick vi tillträde till dessa ytor, och då med kraftiga begränsningar för hur stora ytor som fick vara öppna vid ett tillfälle och hur djupt vi kunde gräva. Samtidigt började slutpunkten för den tid då arkeologin kunde utföras närma sig. En del av ytan fick därför bortprioriteras. De resterande ytorna grävdes enligt en forcerad tidsplan där de deltagande arkeologerna utförde ett storartat arbete (figur 21). Detta ledde till att vi hann avsluta fältarbetet och fältsäsongen i tid.

Metod och dokumentation

Hela den yta som avrapporteras i denna rapport skulle undersökas intensivt med hög ambitionsnivå. Syftet med metodvalet var att kunna beskriva ett detaljerat händelseförlopp inom en relativt kort tidsrymd, som bitvis efterlämnat tunna och

Figur 22. Schematisk framställning av tolkningsprocessens gång.

Figur 23. Konservatorer i fält.
Foto: Pernilla Morner Åhman.

svårurskiljbara lager. För att bäst kunna svara på frågeställningarna undersöktes och dokumenterades därför lämningarna enligt en anpassad kontextuell metod.

Den minsta stratigrafiska enheten var en kontext. De består av ett eller flera objekt, dessa kan vara jordlager, föremål eller ben. Kontexterna delades in i tre huvudgrupper, lager, nedgrävningar och konstruktioner. Källvärdet för kontexterna värderades utifrån huruvida de bedömdes vara: 1. Primärdeponerade, bildade på plats, 2. Sekundärdeponerade, omlagrade med känd proveniens eller 3. Tertiärdeponerade, omlagrade utan känd proveniens.

En eller flera kontexter bildade en kontextgrupp. Dessa är en samling händelser som hör ihop och som skett under en begränsad tidsrymd (figur 22).

Metoden kom att förändras under säsongens gång, med en tydligare inriktning mot att urskilja händelserna bakom de lämningar som fanns kvar. Även specialisternas arbete blev allt mer integrerat i tolkningarna.

Själva grävandet gjordes mestadels enligt single contextmetoden vilket innebar att varje stratigrafisk enhet undersöks, dokumenteras och avlägsnas var för sig och omvänd kronologisk ordning från hur de skapats.

De grävmetoder som användes var: 1. Handgrävning med skärlev. Föremål samlades in där de påträffades. Ett urval av kontexter (främst avfallslager med fiskben) vattensållades. Jordlagren genomsöktes med metalldetektor i anslutning till att de undersöktes. Metoden användes främst vid undersökning av konstruktioner och primärdeponerade ytor, såsom brukslager. Även en del sekundärdeponerade lager undersöktes med denna metod. 2. Anpassad fingergrävning med skyffel och spade eller med maskinhjälp. Jordlagren genomsöktes med metalldetektor. Metoden användes för att undersöka sådana kontexter där metod 1 inte var aktuell, men där det ändå fanns anledning att dokumentera och samla in fynd, till exempel områden med sekundärdeponerat material. 3. Maskinschaktning, där fyndmaterial inte annat än undantagsvis insamlades. Metoden användes huvudsakligen för att undersöka extensiva ytor och att schakta bort recenta fyllnadslager och störningar ned till en arkeologiskt intressant nivå.

Vid efterarbetet av materialet gjordes en fasindelning utifrån händelser, de kallades händelsefaser. Dessa kan omfatta hela staden (som under etableringsskedet) men är vanligast knutna till händelser inom en administrativ enhet som en stadsgård eller gata. Händelsefaser beskrivs närmare nedan under *Resultat*.

Föremålshantering och konservering

Föremålsspecialister deltog i fält under hela säsongen 2013. Tvätt och registrering av föremål gjordes kontinuerligt. Dessutom påbörjades specialregistrering av keramik och glas.

För mer känsliga föremål fanns en kontinuerlig kontakt med konservatorerna på Studio Västsvensk Konservering. De kunde på kort varsel komma ut i fält för att delta i arbetet och avgöra hur föremål skulle tas omhand (figur 23).

Insamlingsprinciperna för föremål styrdes av kontexternas källvärde (1–3). Från primärdeponerade tillvaratogs alla föremål, så även från de flesta sekundärdeponerade kontexter. Utvalda kontexter med primärdeponerat och sekundärdeponerat material vattensållades, i första hand för att tillvarata osteologiskt material, men även föremålen togs tillvara. Föremålen har i de flesta fall mätts in med en punkt där de framkom. I tertiärdeponerade kontexter handplockades föremål selektivt. Delar av dessa kontexter handgrävdes och föremål från en mindre del av dem samlades in. Metalldetektor användes regelbundet i alla typer av kontexter.

Integrerad föremålshantering

Syftet var att göra föremålshanteringen till en integrerad del av fältarbetet där en direkt återkoppling skulle underlätta tolkningen av strukturer och planering av arbetet (figur 24).

De olika föremålskategorier som förekommer, eller saknas kan belysa hur olika lager och ytor använts. Olika fragmenteringsgrad, inte minst av keramiken i jämförelse med näraliggande kontexter och andra platser kan visa om materialet flyttats eller nöts efter det att de hamnade på just den platsen. Påträffas skärvorna i koncentrationer (som små skärvor eller större delar av hela kärl) har materialet sannolikt inte flyttats efter det deponerats. Om skärvorna påträffas stående på högkant visar det i sin tur att materialet sannolikt omdeponerats minst en gång. Rörelsefrekvensen

på en yta kan avspglas i hur fragmenterat materialet är.

Föremålen kan även visa om ytor varit renso-
pade eller avsedda för avfall. På samma sätt kan
lager som tillkommit i samband med raseringar
avslöja mycket om byggnaderna. Koncentratio-
ner av spikar och nitar kan tyda på att delar av
huskonstruktioner rasat samman eller att delar av
en möbel som var väggfast brunnit på platsen som
sen inte röjts.

Vidare analyser

I den här rapporten presenteras främst resultat som
har direkt relevans för de stratigrafiska berättel-
serna. Föremålsmaterialet kommer att presenteras
mer utförligt i en särskild rapport.

Animalosteologi

Fältnärvaro och grundtanke

Målsättningen med det animalosteologiska arbetet
var att arbeta integrerat och i nära samarbete med
arkeologerna. För att skapa förutsättningar för en
bra samverkan mellan animalosteologi och övriga
delar av projektet var det viktigt att osteologerna
deltog på ett sådant sätt att de kunde arbeta både
utifrån sina egna frågeställningar, och de gemen-
samma frågeställningarna som projektet hade.

Detta skedde genom att osteologerna var en rör-
lig resurs som följde utgrävningens olika moment
och bistod arkeologerna med att bedöma lagrens
karaktär och att skapa representativa prover.

I fältsituationen innebar det att det alltid fanns
minst en osteolog på plats. Snabba bedömningar
och feedback resulterade i att den osteologiska
informationen blev en naturlig del av den arke-
ologiska tolkningen, samtidigt som osteologerna
hjälpste till med prioriteringar och urval kring
insamling och vattensällning. I många fall hade
det betydelse för tolkning, dokumentation och
fortsatt undersökning. Observationerna i fält var
även viktiga för planeringen av det följande ana-
lysarbetet. Spridningen av arter och deras olika
skelettelement uppvisade i många fall mönster som
kunde följas upp vid senare analys.

Överlag prioriterades insamling och vattensäll-
ning i primära och sekundära kontexter, medan
ben från omlagrade lager utan känd proveniens i
regel endast handplockades som ett stickprov. Alla
ben tvättades, torkades och sorterades i fält.

Analys

Tack vare det osteologiska arbete som utfördes
redan i fält kunde den efterföljande analysen utfö-
ras på ett material som var skräddarsytt utifrån den

Figur 24. Tvätt av föremål
i fält. Foto: Markus
Andersson.

Tabell 1. Dendrokronologiska prover från de ytor denna rapport behandlar.

* Prover från förundersökningar. ** Prov från undersökningen år 2015.

Fas	Kontext	Dendro nr*	Prov*	Kontext	Träslag	Antal år	Splint/ wantkant	Datering av yttersta års- ring i provet	Fällningsår	Proveniens
Fas 1/3:1	Stolpe	15203	80427	50685	Ek	41	Sp=9, ej W	1478	1486±7	IV+15133
Fas 1:1	Syllstock/vägg, hus 1:1:1	15202	80285	50409	Ek	101	Sp=8?, ej W	1469	1478±7	
Fas 1:2	Syllstock, huslänga 1:2:1, Rum A/C	15077*	S9P3*	3337	Ek	54	Sp=3, ej W	1449	1463±7	
Fas 2:1	Stolpe	15206	80243	50299	Ek	76	Sp=5, ej W	1458	1470±7	II
Fas 2:2	Bräda i grop	15208	80262	50375	Ek	69	Ej Sp, ej W	1447	Efter 1457	II
Fas 2:2	Bräda i grop	15205	80266	50375	Ek	94	Sp=23, ej W	1474	1475±1	II
Fas 2:5	Avfallsbinge	15207	80250	50190	Ek	93	Sp=5, ej W	Ej datering		
Fas 2:5	Syllstock, huslänga 2:5:1, rum E	15209	80515	50180	Ek	80	Ej Sp, ej W	1453	Efter 1463	
Fas 2:5	Stolpe, konstruktion 2:5:3	15214	80659	50611	Ek			Ej datering		
Fas 2:13	Destruktion av vägg/ golv, hus 2:5:2	15210	92057	2697	Ek	78	Sp=1, ej W	1446	Efter 1456	
Fas 2:13	Destruktion av vägg/ golv, hus 2:5:2	15211	92058	2697	Ek	44	Sp=1, ej W	1439	Efter 1449	
Fas 2:22	Vägg, huslänga 2:22:1, rum C/E	15204	80286	3381	Ek	80	Ej Sp, ej W	1446	Efter 1456	I
Fas 3:2	Eldstadsfundament, huslänga 3:2:1, rum A	15218	80517	50939	Ek	99	Ej Sp, ej W	1461	Efter 1471	I
Fas 3:2	Rustbädd, huslänga 3:2:1, rum B	15219	80558	51064	Ek	79	Sp=17, ej W	1476	1480±4	
Fas 3:2	Rustbädd, hus 3:4:1, under gata B	15222	80743	51395	Ek	86	Sp=6, ej W	1464	1475±7	I
Fas 3:2	Rustbädd, huslänga 3:2:1, rum B	15082*	2:S7*	N om 51374	Ek	80	Sp=19, W/ nära W	1438	Vinter 1440±2	
Fas 3:2	Eldstadsfundament, huslänga 3:2:1, rum A	15084*	4:S14*	50945	Ek	102+(12)	Sp=5+12, nära W	1456+12	1470±2	
Fas 3:2	Syllstock huslänga 3:2:1, rum A	15085*	5:S14*	50791	Ek	107	Sp=7?, ej W	1465	(1475±7)	
Fas 3:4	Eldstadsfundament, hus 3:4:1, rum A	15220	80733	51362	Ek	104	Sp=9, ej W	1473	1481±7	I
Fas 3:4	Eldstadsfundament, hus 3:4:1, rum A	15221	80733	51362	Ek	112	Sp=11, W	1481	Vinter 1481/82	
Fas 4:1	Stör	15212	80299	50469	Ask	23	ej W	Ej datering		
Fas 4:1	Stör	15215	80390	50703	Tall	11	W	Ej datering		
Fas 4:3	Syllstock, huslänga 4:3:1, rum A	15216	80509	50860	Ek	60	Sp=6, ej W	1457	1468±7	
Fas 4:3	Eldstadsfundament, huslänga 4:3:1, rum A	15274	80510	50930	Ek	52	Ej Sp, ej W	Ej datering		
Fas 4:3	Syllstock, huslänga 4:3:1, rum E	15516**	512651**	507898	Ek	94	Ej Sp, ej W	1460	Efter 1470	
Fas 4:5	Reparation, hägnad	15213	80658	50608	Asp	25	ej W	Ej datering		

arkeologiska undersökningens övergripande frågeställningar. För att hushålla med den tilldelade arbetstiden arbetade vi strikt problemorienterat, och använde endast benmaterial från kontexter som var lämpliga för att besvara just våra frågeställningar. Därmed säkrade vi en hög vetenskaplig kvalitet på resultaten.

I projektet lade vi stor vikt vid det animalosteologiska materialets potential att belysa tafonomiska förhållanden och bidra till förståelsen av de arkeologiska lagrens tillkomsthistoria. Tafonomi brukar definieras som studiet av de processer som skapar, modifierar och delvis förstör det osteologiska materialet (O'Connor 2008:19ff). En relativt stor del av steg 1-arbetet lades därför på att redogöra för benmaterialets olika bevaringsförhållanden, samt att jämföra detta med de arkeologiska tolkningarna. I många fall ledde detta till att tolkningen av olika kontexter fick revideras, eller till att tolkningen kunde fördjupas. Detta är ganska ovanligt i såväl svensk som europeisk stadsarkeologi, och visade sig vara en fruktsam metod inom projektet.

Några högprioriterade områden valdes ut, och alla ben som hittats innanför dessa analyserades. De prioriterade områdena utgjordes av stadsgård 1, 2 och 3. Dessa tomter valdes tidigt ut, då de var relativt välbevarade och hade en tydlig stratigrafi. Ben funna i resten av det undersökta området gick endast igenom extensivt, för att skapa ett större underlag för bland annat ålders- och könsbedömningar, bedömning av styckningsmönster, samt måttserier.

I den här föreliggande rapporten presenteras främst resultat som har direkt relevans för de stratigrafiska berättelserna. Animalosteologin kommer att presenteras mer utförligt i en särskild rapport framöver.

Arkeobotaniska analyser

Arkeobotaniken var en integrerad del av fältarbetet och en arkeobotaniker deltog under hela fältsäsongen 2013. Huvuddelen av proverna preparerades och analyserades översiktligt i fält. På detta sätt blev flera olika kontexters innehåll undersökta

samtidigt som de grävdes ut, vilket var viktigt för den stratigrafiska diskussionen och tolkningen i fält. Under fältarbetet 2013 preliminäranalyserades 404 prover på detta sätt. Ytterligare 123 prover analyserades översiktligt efter fältarbetet, även då i syfte att underlätta prioritering för vidare analyser. Totalt sett analyserades alltså 527 prover översiktligt (i denna summa ingår även ytor som ej avrapporterats här), och det var utifrån denna pilotanalys som urvalet av mer djuplodande makrofossila analyser gjordes. Pollen och parasitanalyser genomfördes först efter fältarbetets avslutande och fältarbetet begränsades till provtagning. De arkeobotaniska analyserna beskrivs i en egen delrapport i bilaga 3.

Dendrokronologiska analyser

En stor mängd prover sågades från olika träkonstruktioner. Av dessa skickades totalt 99 prover från hela den yta som undersöktes år 2013 till Kvar-tärgeologiska laboratoriet vid Lunds universitet (se bilaga 5). Av dessa prover kom 21 från de ytor som avrapporterats här (tabell 1). Till detta kan läggas de fyra prover som finns från förundersökningar av ytorna och ett prov från undersökningen år 2015. De prover som inte kunde dateras var främst virke med för få årsringar (under 60), dålig koppling till andra prov, eller udda träslag som al och asp. Tallvirket i proverna var över lag snabbvuxet med få årsringar och gick därför inte att datera.

Proveniensen för materialet av ek kan delas i grupp I–IV efter ståndorten (se tabell 1). Materialet i grupp I påminner om material från Rådhus-pladsen i Köpenhamn. Växtplatsen har bedömts som "norra Halland" och kan vara nuvarande Kungsbacka eller Varbergs kommuner.

Utifrån analysmaterialet att döma var ek det träslag som föredrogs vid husbyggnation. Här bör dock nämnas att de delar som fanns kvar av byggnader främst var syllstockar, resterande delar av väggar kan ha varit i andra träslag. Stängsel och andra klenare konstruktioner kan vara av andra träslag. Två av proverna är trä som troligen åter-använts, ett från huslänga 3:2:1, ett från huslänga 2:22:1. Troligen har detta förekommit i flera fall.

TOPOGRAFISKA UPPGIFTER UR TÄNKEBÖCKERNA

Inledning

Tänkeböckerna (Nylöse tänkeböcker, NTB) har lästs transkriberade i Grauers, Sven, Nya Lödöse tänkeböcker (1586–1621), Skrifter utgivna till Göteborgs stads trehundraårsjubileum genom jubileumsutställningens publikationskommitté VI, Göteborg 1923. De omfattar dels åren 1586–1605 (med lucka 1602), dels åren 1619–1621. Ett tiotal olika personer har fört protokollen över åren.

Denna rapport är indelad i fem delar. Först följer en framställning rörande de vanligaste ”brotten” (typer av notiser) och där lite allmänna, sammanfattande resonemang förs. Därefter kommer en mindre framställning om folkmängden i Nya Lödöse, här finns även en tabell med en sammanställning av de hantverksmässiga yrkeskategorier som nämns i NTB (tabell 2). Den bygger dock till lejonparten på återgivelser av personnamn (som ”Anders Snickare”) och bör således tas för vad den är. Sist följer en kort fri fundering över andra källmaterial där Nylöse figurerar (efter kontakt med professor Lennart Palm)

I bilaga 2 finns en tematisk sammanställning (10 teman) av den topografiska läsningen, samt en förteckning där samtliga notiser återges kronologiskt.

Allmänna intryck

Vad gäller den generella brottslighet som tas upp i NTB finns några kategorier som är långt vanligare än andra. Barn nämns överhuvudtaget inte, i några sammanhang, i NTB. Tror det bara finns ett enda exempel, och där bara i förbigående. Förtal och fusk med vågar och måttkärl är ett par sådana. Det grövre våldet är rätt frekvent och skedde ofta, som det tycks, i kombination med dryckenskap. Här finns ett flertal dödsfall och svåra skador (kniv och svärd) nedtecknade. Vanligast är dock örfilar (”pust”) som tycks ha utdelats dagligdags. Ett antal anmälningar om trolldom finns också, liksom ett

par, tre fall av prostitution (samma kvinnor tenderade att återkomma, ”Gröna Malins” envishet och svåra situation är till exempel en längre följetong).

Handeln och de täta kontakterna med andra länder avspeglas ofta. De mest frekvent omnämnda städerna är Rostock, Stralsund och möjligen Lübeck. Förutom ”sunners” (stralsundsbor) och andra tyskar tycks danskar, engelsmän, holländare och skottar vara väl representerade i staden. Anklagelserna rör vanligen att de stannat för länge i Nylöse, sålt varor utan förtullning och diverse regleringar av skulder åt olika håll. En rad varuslag omnämns i dessa sammanhang – särskilt tyger, sill, järn, salt och ektimmer – och man anar en imponerande vidd i handeln. De lokala och (svenskt) regionala kontaktnäten är givetvis svåra att säga något om utifrån NTB, men Lidköping nämns särskilt ofta, och i en rad olika sammanhang (se exempelvis 1596), liksom marknaderna i Brätte och vid Dalbo å samt kontakter med Marstrand. I detta sammanhang kan även en annan vanlig brottskategori nämnas, nämligen landsköp, det vill säga otillåten handel utanför staden. Vid sidan av den, som en ”nylösisk” form av landsköp, finns också ett flertal exempel på (förbjuden) handel direkt från skepp (bra exempel är 2/5 1603 och 17/9 1604).

Ibland avspeglas relationen mellan lokalsamhälle och centralmakt, som ju var särskilt knepig för en ort som Nylöse. Den lokala (och regionala) prissättningen tycks till exempel ha varit stadigt utsatt för påverkan, medan man från centralt håll ville se fasta kurser. Kursen mellan olika valutor, och värderationen mellan olika varor, tycks ha levt ett eget liv (sagt utifrån det ganska stora antal propåer om att hålla fast vid vissa bestämda kurser som nedtecknats i TB), och borgarna uppmanas vid flera tillfällen att använda de svenska mynten istället för de ”dåliga” utländska. Likaså vittnar

propåerna om fasta priser på olika sorters tyska öl om försöken att stävja lokal, mera följsam pris-sättning. Detta gäller inte minst prisrelationen och prisnivån på/mellan lybsk öl och rostockeröl, och ibland även sunnerskt öl. Det senare betingade oftast högst pris.

Det som varit i fokus vid läsningen, topografin, har genomgående lidit av att de byggnader och annat som nämns ständigt kopplas till namn (på till exempel ägare) och inte på beständiga formationer i naturen, som kanske hade kunnat vara till hjälp idag. Ibland refereras till "torget", "vallen" eller "bron" och liknande, men annars är det enda tydliga landmärke som refereras till ån – och det är ju likafullt en vag hänvisning. Särskilt gårdar uppbyggda till försäljning följs ofta av en angivelse om den ligger "sunnan" eller "nordenn" ån (se exempelvis 20/4 96, 28/5 96, 27/7 96).

Klart är hursomhelst att "systemet" med bodar var synnerligen utbrett. Här ligger också en vanlig brottskategori – försäljning i bod av oförtullade varor. Frågan om bodarnas placering är intressant. Fanns de samlade på någon eller ett par platser där (torg?) handeln skedde under årtionden, flyttades de runt, och fanns kanske utspridda bodar i staden? Staden sägs ha haft två torg (Järpe 1986:66) vilket får stöd av att det 1592 refereras till "norre torg", vilket ju antyder ett södertorg. Men om detta finns bara en notis, och i övrigt refereras "torget" alltid till i singularis.

Byggandet av den nya kyrkan får ganska stort utrymme i NTB och det finns en rad notiser – men kyrkans läge är ju känt.

Mer klurig är ju frågan om var båtarna och skeppen brukade lägga till. Som jag har förstått det har tidigare forskare menat att hamnen antingen låg i ån eller ut mot älven (jämför med Järpe 1986:65). NTB ger inga svar på denna fråga. Med tanke på Nylöses betydelse och de kvantiteter gods och varor som måste ha hanterats är det snarast märkligt att det faktiskt inte vid något enda tillfälle refereras till en, större hamn (om det nu fanns någon) i NTB. Mitt intryck är istället att staden, med någon överdrift, var beströdd med angoringsplatser. Enskilda borgare tycks ha haft egna bryggor, och notiserna antyder överlag ett rätt livaktigt farande med såväl små som stora båtar. Mest intressant är väl dock var de litet större skeppen lade till. Ett par gånger nämns "vid Capellet", med formuleringar som tyder på att det

kan ha varit en sådan plats. Men annars figurerar alltså flera platser; utöver "Cappellet" figurerar även "Hollmen", "hospitalet", "framme vid torget", "kyrkobodarna" och "bachbodarna" som lokaliteter intill angoringsplatser. Detta utesluter givetvis inte att staden haft en huvudhamn – det bör den ha haft – men understryker att man i vart fall ska vara öppen för att fynd av bryggrester och liknande inte nödvändigtvis är rester av Hamnen utan kan vara en av flera mindre angoringsplatser.

Allmänt om folkmängden

Enligt Grauers fanns (enligt "en odaterad mantalslängd") på 1580-talet två borgmästare, en byfogde, en stadsskrivare, 67 "nogett förmögne", 65 "ringa förmögende", sex guldsmeder, fyra klensmeder, fem skraddare, tre skomakare, två snickare, fyra timmermän, fem böttiker (tunnbindare), två buntmakare, 18 köpsvenner med burskap, åtta fattiga änkor och 15 av "KM:ts tjänare" (för yrken se tabell 2). Inalles 208 personer, utöver änkor är endast vuxna män angivna (Grauers 1923:IX).

Baserat på en mantalslängd från 12/2 1619 återger Grauers ännu en gång de manliga invånarna. En kategori kallad Nya Lödöses "forna borgare" uppgår då till 138, "övriga svenska borgare" till 36, de danska till 12, de tyska till 17 och de skotska till 7. (Grauers 1923:IX). Inalles 210, alltså ungefär lika många som cirka 40 år tidigare, och detta just innan flytten till Göteborg.

Alin och Hofstedt talar om 155 borgare norr om ån och 108 söder därom år 1599, uppgifterna bygger på "en gammal uppbördslängd" (Alin & Hofstedt 1913:40). En notis i NTB 1589 yttrar en avsikt att befolkningen, eller åtminstone stadens två rotar, ska vara lika stora på båda sidor om ån. I oktober 1593 fanns det enligt NTB sju rotemästare norr om ån och fem söder om.

Antalet borgare tycks alltså ha varierat, men enligt denna litet äldre forskning ha rört sig i intervallet 200–300 personer. Denna fluktuation får en del stöd av NTB, som ofta nämner nya burskapsägare (dock ej "tapp" av befintliga, vilket gör det svårt att få grepp om omsättningen på burskap).

Till borgarna i staden ska sedan för den vuxna befolkningen läggas en del soldater, kvinnor, män utan burskap (till exempel lärlingar) och hospitalshjonen med fler. Om de flesta borgare var gifta bör den vuxna befolkningen i Nylöse alltså ha rört sig mellan åtminstone 400 och upp mot 700

personer i slutet av 1500-talet. Till den siffran ska så läggas barn och äldre. De beräkningar rörande medeländelen barn (under 15 år) i befolkningen vi har för Sverige sträcker sig tillbaka till 1600-talets första hälft och mitt, och brukar ange 35–40 % (se Larsson 2006:46). Till barnen och gamlingarna bör sedan också läggas ett betydande antal människor som vistades i staden tillfälligt (men med stor omsättning, som handelsmän, soldater, sjömän). Alin och Hofstedt menar att 263 borgare år 1599 indikerar en total folkmängd om 1300–1600 invånare. Detta tycks vara ett väl tilltaget intervall. Senare forskning anger omkring 1100 invånare 1599, och en ökning det följande årtiondet så att där var omkring 1300 invånare på cirka 340 hushåll 1610 (Lilja 1996:67).

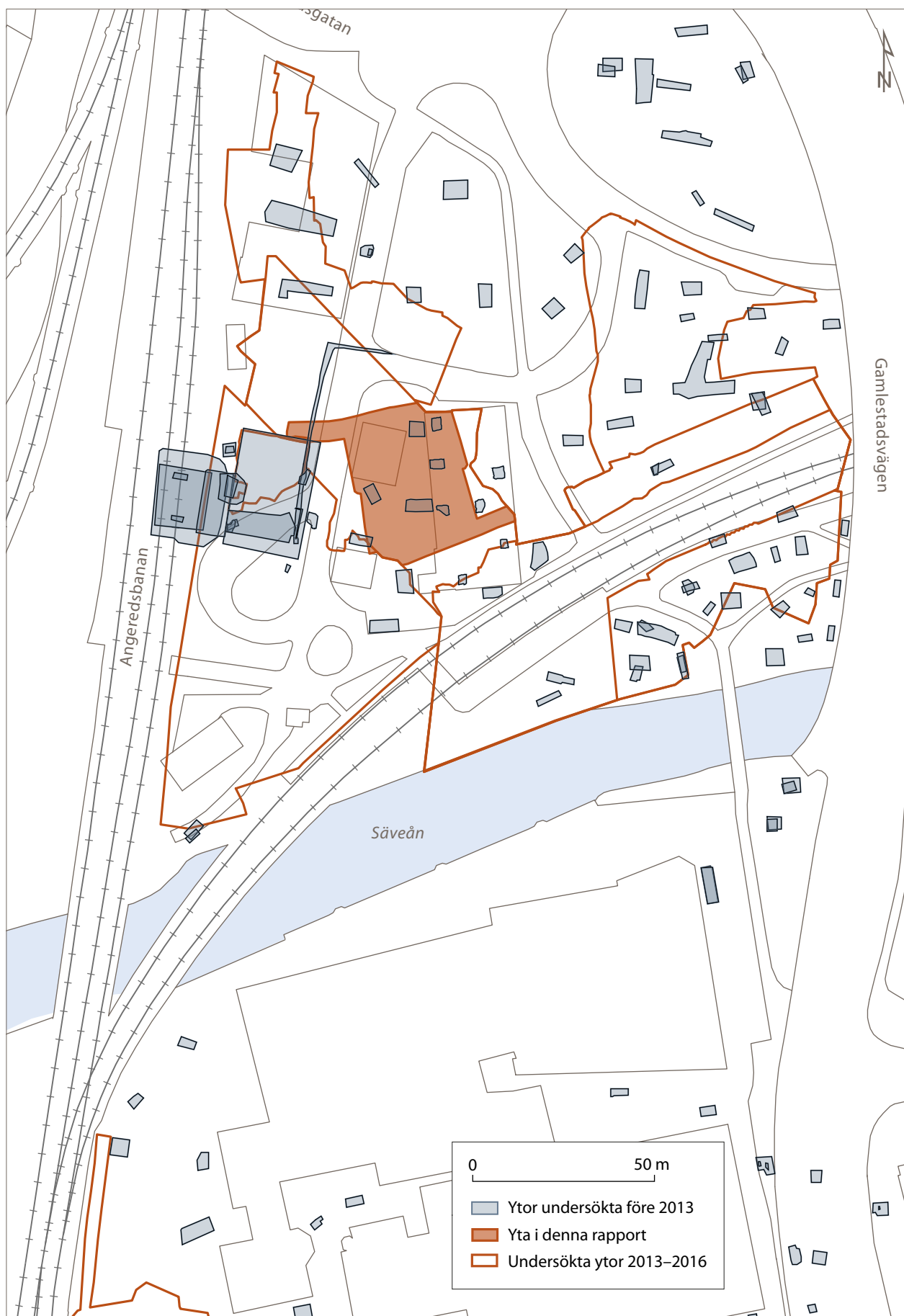
Utblick

Nylöse skulle vid sidan av tänkeböckerna kunna belysas utifrån en rad andra källmaterial, inte minst de dokument som samlas under det som kallas för "Landskapshandlingar" i arkiven. Här finns stadsräkenskaper, hospitalsräkenskaper, tullängder, mantalslängder och saköreslängder. Vad dessa källmaterial kan tänkas ge är förstås osäkert. De är också utspridda i olika volymer och år, och allt är givetvis helt otranskriberat. Det kan alltså vara ett ganska digert arbete (först sökning, sedan läsning sedan sammanställning och analys). Här finns goda chanser att få relativt fyllig, ny kunskap om Nylöse från åtminstone 1540-talet och fram till cirka 1620. Också uppgifter från skatteupptaget (Älvsborgs lösen) av Älvsborgsstadens 1571, dit de flesta av Nylösingarna flyttade, samt förekomst av Nylöse i andra länders arkiv borde kunna ge rätt riklig utdelning vad gäller insyn i handel, varor, vardagsliv, hushåll, djurhållning och verksamheter i Nylöse.

Delar av materialet i Landskapshandlingarna har studerats inom ramen för ett dansk-svenskt forskningsprojekt, *Urban Diaspora*, och kommer att publiceras där.

Tabell 2. Hantverk och hantverksmässiga yrken omnämnda i NTB (separat eller i personnamn).

Böttiker ("bytt"makare, det vill säga tunnbindare)
Bagare
Bokbindare, bokförare (två separata)
Buntmakare (många)
Bårdskärare
Fiskare (få fiskare nämns överlag!)
Guldsmed
Glasmästare
Hattmakare
Hovslagare (en, sedan en ny 1596, 11/5)
Kopparslagare
Krögare
Murare
Målare
Mjöltnare
Repslagare
Remidsmidare (ungefär sadelmakare)
Smed
Stensättare
Slaktare
Skomakare
Skorstensfejare
Skräddare (Många skräddare överlag, jfr 266 f. De har även kålgård.)
Skinredare
Spelman
Snickare
Skeppsbyggare (Skriffbyggjarre)
Timmerman
Torvskärare
Trädgårdsmästare
Vinbrännare
Vintappare

Figur 25. Karta över förundersökningsschakt och ytor undersökta före 2013 i Gamlestaden. Skala 1:1 500.

RESULTAT

De undersökta ytorna

De ytor som beskrivs i den här rapporten undersöktes 2013, en mindre del undersöktes 2015. Inom området har dessutom grävts ett antal schakt vid två förundersökningar 2011 och 2012 (Sandin et al 2011; Gustavsson et al 2012). Ytorna utgörs av fyra tomter med bebyggelse (stadsgård 1–4), två gator (gata A och B) samt obebyggda vretar mellan stadsgårdarna (figur 25 och 26).

Området låg relativt centralt i Nya Lödöses norra halva, en kort bit väster om kyrkan. Tomterna var bebyggda. I den här texten kommer begreppet stadsgård användas för den uppbyggda miljön på en tomt. En stadsgård kan även omfatta mer än en tomt, vilket verkar vara vanligt förekommande framförallt under stadens yngsta tid. En tomt är således endast en juridisk ram inom vilken en levande tredimensionell miljö byggdes upp. De tomter som lades ut 1473 fortsatte sannolikt finnas kvar till 1624. Med vret avses de obebyggda utrymmen som fanns mellan de olika stadsgårdarna. De avgränsades från stadsgårdarna av byggnader eller med stängsel. I Magnus Erikssons stadslag från 1357 reglerades att det skulle finnas ett dropprum mellan grannhus som hindrade vatten att rinna ner på grannens tak (Holmbäck & Wessén 1966:87).

Här följer en kortfattad genomgång av händelserna på de enskilda stadsgårdarna, vretarna och gatorna. Mer detaljerad beskrivning av förloppet finns i den stratigrafiska berättelsen nedan. Därefter följer en tematisk genomgång av byggnader, öppna ytor och funktioner på stadsgårdar, gator och vretar.

Händelsefaser, brukningsfas och perioder

I den följande texten används huvudsakligen tre olika begrepp för att beskriva tid och rum, begreppen händelsefas, brukningsfas och period.

Händelsefas är det begrepp som valts för att beskriva en samling arkeologiskt urskiljbara händelser som hör ihop och som skett under en avgränsad tidsperiod. Ett exempel kan vara uppförandet av en byggnad, eller brukandet av en avfallsbinge. Händelsefaserna har således tydliga avgränsningar i tid och rum. De är även mest en beskrivning av den fysiska miljön. Den stratigrafiska berättelsen är uppbyggd kring händelsefaser.

Brukningsfas är en avgränsad tidsrymd på en stadsgård under vilka en kontinuitet av funktioner, och troligen av brukare, ägarförhållanden och invånare fanns. Brotten mellan de olika brukningsfaserna kan vara försäljningar, arvskiften eller avflyttning. Rent arkeologiskt syns dessa genom förändringar i stadsgårdens fysiska miljö. Brukningsfaserna är ett försök att fånga det liv som levdes i den fysiska miljön. En brukningsfas kan därmed omfatta en eller flera händelsefaser. Brukningsfasen ligger nära begreppet *hushåll* som använts för andra arkeologiska material (exempelvis av Kulturen i Lund). Med hushåll har då avsetts avses en social och juridisk samlevnadsform som bildar en ekonomisk försörjningsenhet. I stadsmiljö utgörs detta oftast av en stadsgård och dess invånare. Varje enskilt hushåll avgränsas gentemot samtida, föregående och efterföljande hushåll i tid men också i rummet (Gardelin & Johansson Hervén 2003:43). Att vi valt begreppet brukningsfas beror på att stadsgårdens sammansättning av invånare och deras juridiska, sociala och ekonomiska förhållanden kunde vara mycket komplicerade med flera parallella hushåll, näringar och ägarstrukturer. Risken med begreppet hushåll är att det förenklar denna komplexa bild.

Perioder är bestämda tidsrymder som inte tar hänsyn till enskilda händelser utan syftar till att ge ett helhetsgrepp av stadens historia. Nya Lödöses historia har här delats in i följande tidsperioder,

med benämning inom parantes. Den äldsta perioden är tiden 1473–1520 (period 1), följd av en andra period åren 1520–1547 (period 2). Därefter följer en tid av övergivande mellan 1547 och 1560–70-tal (Älvsborgsstadens), staden började möjligen återuppbyggas 1566. Här bör tilläggas att det är osäkert i vilken utsträckning staden var övergiven. En tredje period infaller 1560–70-talet till 1600-talets början (period 3), och den sista mellan 1600 och 1624 (period 4). För de två sista perioderna finns relativt stort skriftligt material.

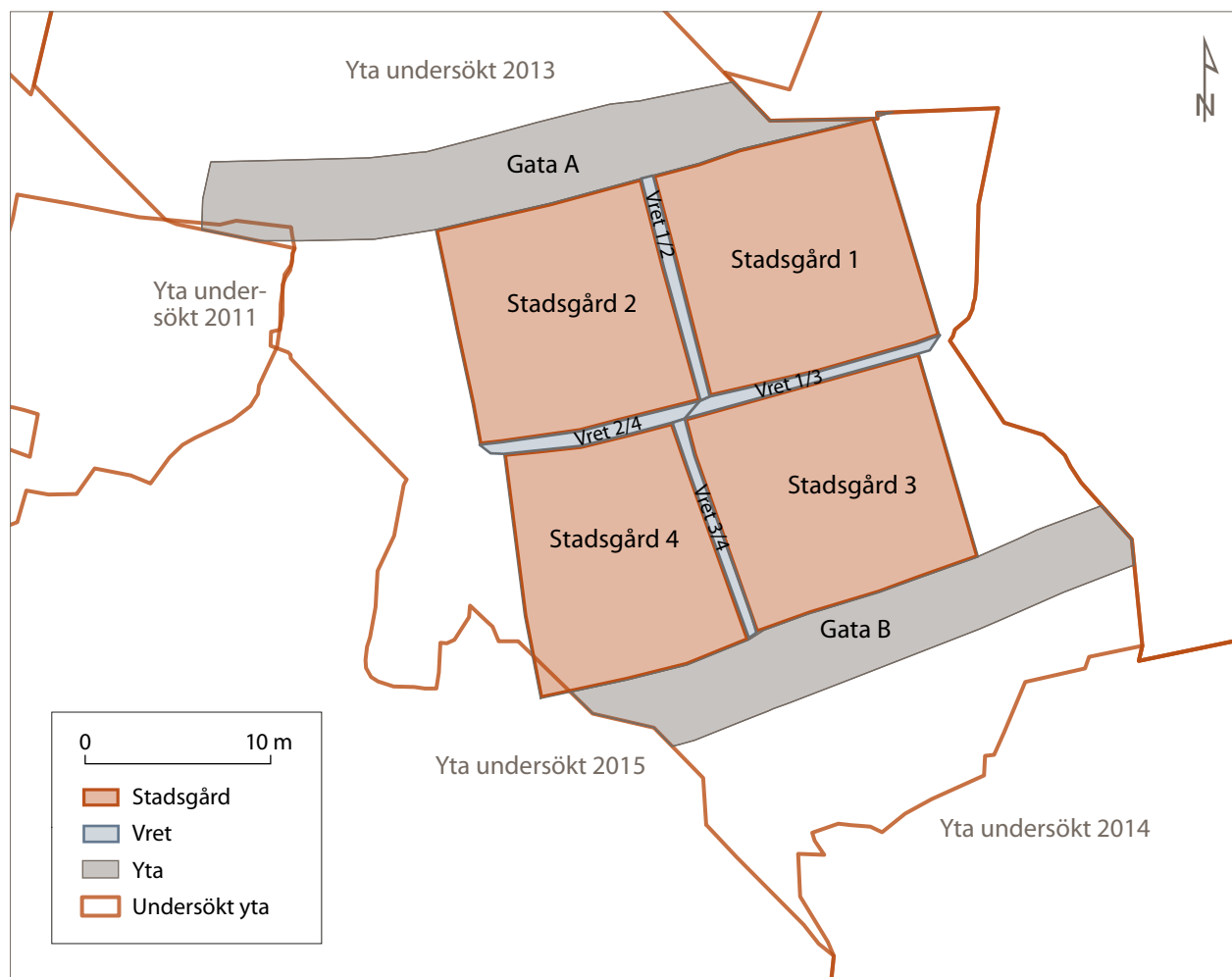
Avvikelser – feldokumentation eller realitet?

Några märkligheter finns i materialet. Här kan man fundera om vi dokumenterat lämningarna fel eller om det avspeglar en faktisk situation. I de fall där flera tolkningar finns har samtliga alternativ redovisats. Här följer några exempel.

På stadsgård 2 fanns omfattande benmaterial med fiskben och spädgris, flera ben låg artikulerade i jordlagren som tolkades som isolering under golvet i stugan (rum D). Delar av golvet var uppbrutet. Frågan är om benen verkligen hamnade här innan golvet byggdes, eller om de är egentligen tillhör bruket eller destructionen av rummet. Kanske har golvet vid något tillfälle lagts om och materialet påförts då?

Rum B i huslänga 3:2:1 har utifrån det osteologiska materialet tolkats som ett svinstall, samtidigt motsäger till viss del föremålsmaterialet med vassa skärvor av glas och keramik detta. Sannolikt utgör föremålsmaterialet delar av golvlager från omlagda jordgolv.

Även tillkomst och bruk av lagren i vretarna kan tolkas olika utifrån olika delar av materialet. Det är utifrån stratigrafien möjligt att lagren speglar en kontinuerlig användning under lång tid, samtidigt

Figur 26. De stadsgårdar, gator och vretar som beskrivs i denna text. Skala 1:500.

finns benmaterial som verkar ha deponerats och lämnats orört, vilket talar emot en långsam ackumulering av material. Ben- och föremålsmaterialet pekar istället på en avfallsplats där skräpet rensats bort efter en tid. Det arkeobotaniska materialet stödjer å andra sidan inte tolkningen att skräp slängdes här.

Händelseförlopp

Här beskrivs de större händelserna, funktionerna och strukturerna på de enskilda stadsgårdarna, vretarna och gatorna. Efter detta följer en sammanfattning. Mer detaljerad beskrivning av de olika händelseförloppen finns i den stratigrafiska berättelsen nedan.

En del i tolkningen av händelseförloppet är hur stadsgårdarna under den yngre stadstiden kom att slås ihop två och två (till stadsgård 1/3 och 2/4). De sammanslagna stadsgårdarna beskrivs därför här som egna enheter. I avsnitten om föremålsmaterial, animalosteologi och den stratigrafiska berättelsen beskrivs däremot hela materialet utifrån de fyra ursprungliga stadsgårdarna.

Före staden

Innan staden anlades utgjordes området av hävdad ängsmark, och kanske även betesmark. Markerna översvämmades flera gånger, senast förmodligen strax före stadens anläggande. Gata A hade troligen en förgångare i form av en boskapsstig ned mot Göta älv och sannolikt ett vad över älven ut till ön Marieholm. Flera svedjehorisonter fanns där gata A senare kom att anläggas.

Marklagren från tiden innan staden grundades innehöll boplatsspår. Pollenanalyser från samma lager indikerar att odling av havre, vete, korn och humle/hampa, pågick i närheten. Analyserna visar att det fanns gårdsbebyggelse i närheten, troligen uppströms Säreån.

Staden grundas

När staden grundades stakades tomter ut. Mellan stadsgård 1, 2 och 4 fanns raserade flätverksstaket som hade stått i tomtgränsen. Förmodligen revs dessa redan när tomterna bebyggdes, det vill säga efter endast ett fåtal år. Gata A byggdes och lager av sand lades ut, i de sankare delarna mot väster lades lager av träflis och jord. I de äldsta brukningslagren fanns avtryck av boskap som trampat här.

Den arkeobotaniska analysen visar att den äldsta markhorisonten representerar en mycket kort tidsrymd, kanske bara en eller ett par säsonger. Lokalfloran hann gå i blom men nästan inte bygga upp någon fröbank. Det finns tecken på att hela hushåll flyttades som en helhet till platsen redan i det tidiga skedet. Aktiviteter som beredning av linskörd och ölbryggning förekommer redan i denna tidigaste fas.

Miljöarkeologiskt saknas spår av ett bebyggelseskede utan gårdssysslor. Tilldelning av odlingsjord i stadens närhet verkar ha skett mycket tidigt, kanske redan innan staden byggdes upp.

Händelser på gata A

Period 1 (1473 till cirka 1520)

Omfattar händelsefas A:1 till A:6. Först, när staden grundades, anlades en gata där det gamla kommunikationsstråket fanns. Rislager och lager av sand lades ut. I samband med att stadsgårdarna byggdes upp runt 1480 förbättrades och stenlades denna gata. I mitten av den fanns en rad borgmästarstenar. Framför stadsgård 1 fanns ett dike och längre åt väster en stolpe i gatan framför en stadsgård, i övrigt hade gatan en enhetlig utformning. Den stenlagda gatan sträckte sig från öster fram till stadsgård 5, området väster därom var sannolikt en strandzon (figur 27).

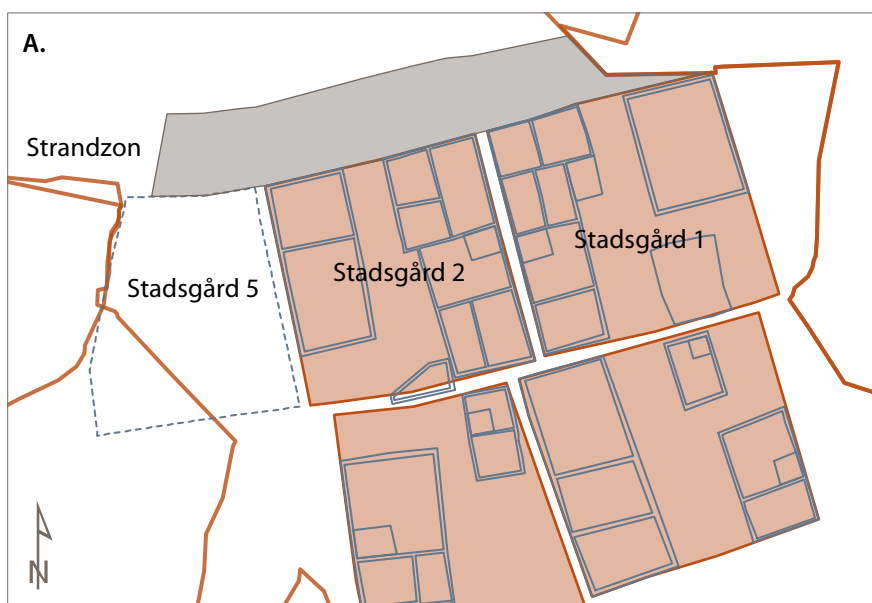
Kommunikationsstråket fortsatte ned till älven, men upphörde att vara en stenlagd gata. Denna period avslutades med att de västra delarna av gatan destruerades, detta kan ha skett i samband med någon av bränderna i staden.

Period 2 (1520 till 1547)

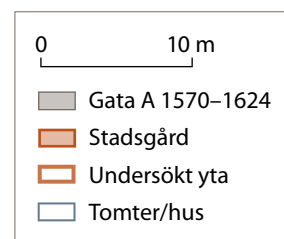
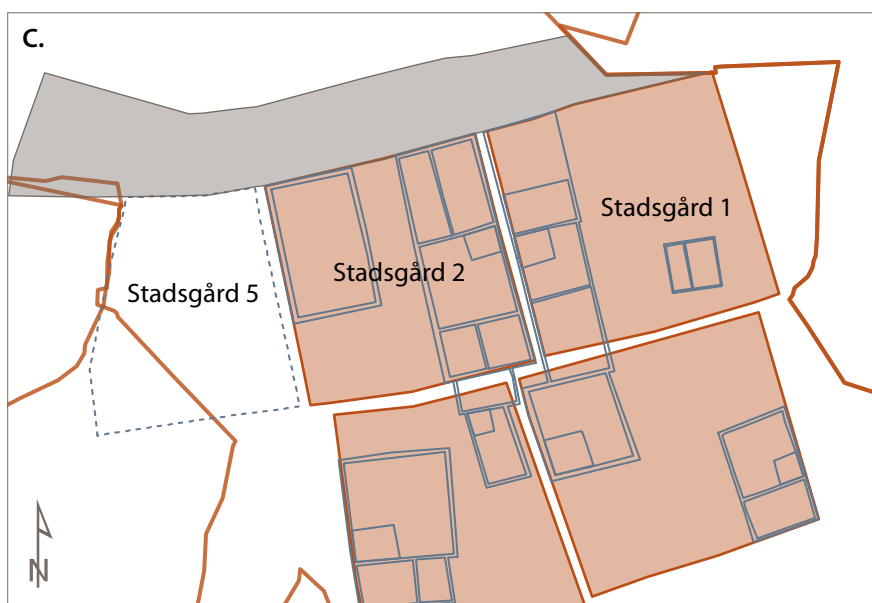
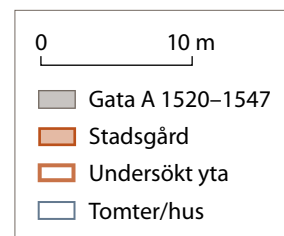
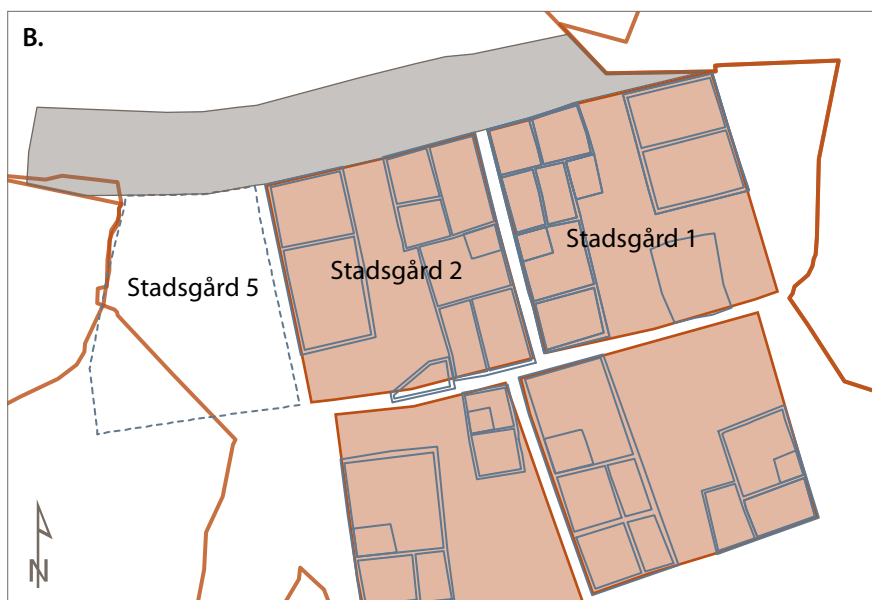
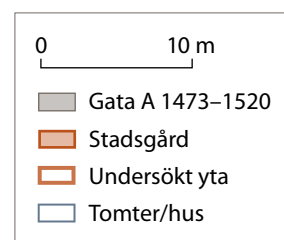
Omfattar händelsefas A:7 till A:9. Gatan byggdes om och den stenlagda delen av gatan förlängdes mot väster. Detta skedde sannolikt i samband med stadens expansion över den tidigare armen av Göta älv från 1520-talets mitt. Det är lite osäkert exakt hur gatan fortsatte väster om stadsgård 5, den kan ha svängt av mot norr. Gatan hade en enhetlig utformning. Perioden avslutas med att raseringsmassor från de avrivna stadsgårdarna jämnades ut över delar av gatan.

Älvsborgsstadens (1547-tal till 1560–70-tal)

Omfattar händelsefas A:10 till A:14. Den västligaste delen av gatan intill Göta älv översvämmades vid något tillfälle, men tycks efter detta ha reparerats.

Figur 27. Förändringar av gata A under perioden 1473–1624. A) Perioden 1473 till 1520-tal. B) Perioden 1520- till 1540-tal. C) 1560–70-tal till 1624. Skala 1:500.

Även direkt norr om stadsgård 1 byggdes gatan om flera gånger. Sammantaget tycks gatan ha fortsatt hållas i någorlunda gott skick och ha använts även under den tid då Nya Lödöse var flyttat till Älvsborgsstadens.

Period 3 (1560–70-tal till cirka 1600)

Omfattar händelsefas A:15 till A:16. En helt ny gata med sättsand och stenläggning anlades. I gatans mitt fanns borgmästarstenar. Gatan hade en enhetlig utformning. Troligen svängde den av mot norr väster om stadsgård 5. Den verkar även ha vidgats här, och mött en nord-sydlig stenlagd yta (se kommande rapporter).

Period 4 (cirka 1600 till 1624)

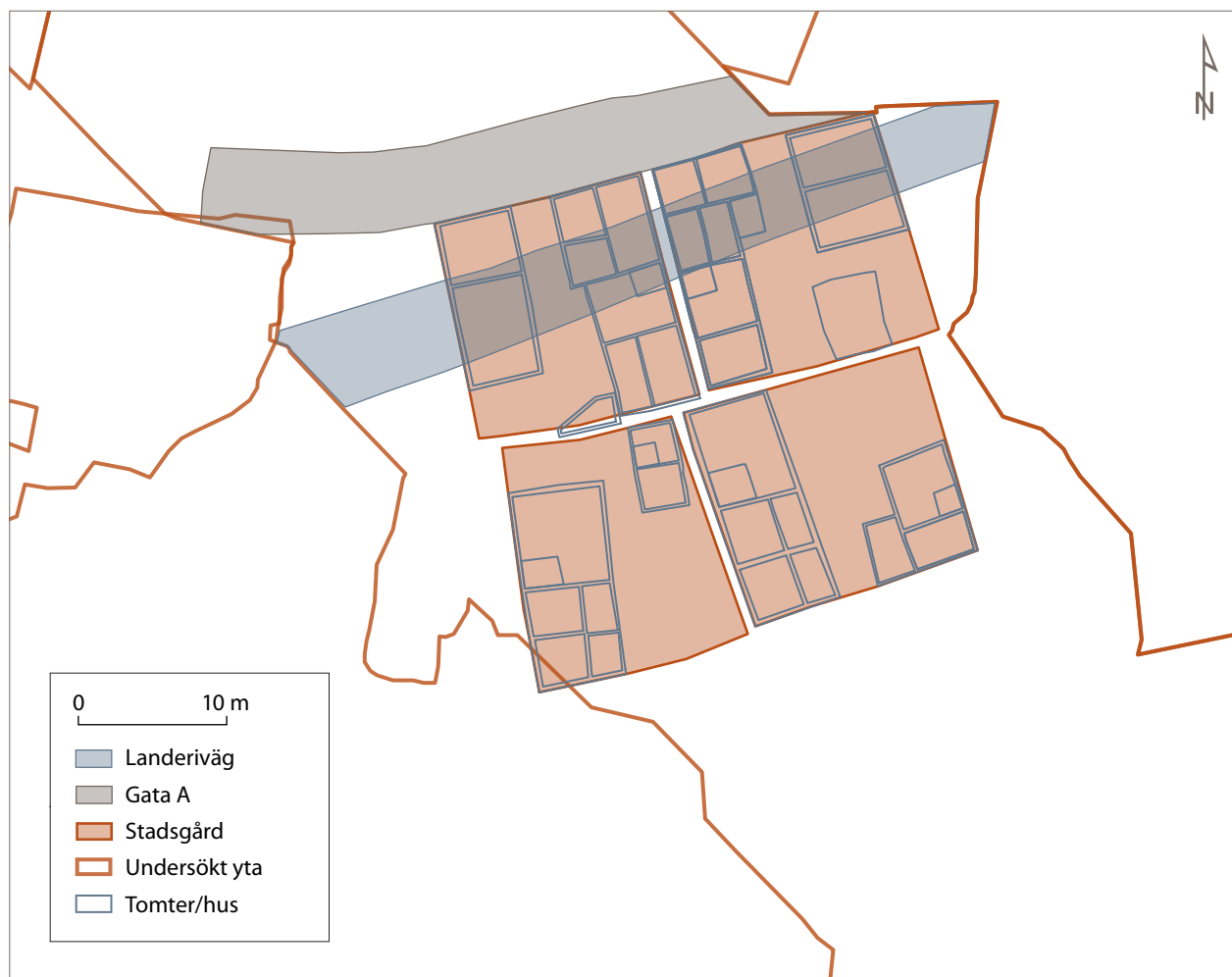
Omfattar händelsefas A:17 till A:20. Flera mindre reparationer gjordes av på gatan, framförallt i dess västligaste del där problemet med sättningar bör

ha varit störst. Under stadens slutskede grävdes tre nordsydliga diken i gatans mellersta del, det är osäkert om de var konstruktioner eller delar av destruktionsen vid stadens övergivande. Även efter 1624 fortsatte gatan att användas som landsväg. Den äldsta generationen av landeribebyggelse låg orienterad utmed den, först senare kom den att flyttas söderut men fortfarande med samma sträckning (se kommande rapport om landerierna). I sitt nya läge användes vägen in på 1900-talet (figur 28).

Händelser på gata B

Period 1–2 (1473 till 1547)

Omfattar händelsefas B:1 till B:3. Gata B lades ut när staden grundades. De första åren fanns ingen gatubeläggning utan gatan var uppbyggd av lager av träflis och jord liknande etableringslagren inne på stadsgårdarna. I samband med eller något

Figur 28. Gata A och läget för den landsväg som ersatte den. Skala 1:500.

efter att stadsgårdarna byggdes upp förbättrades gatan med sand och gatubeläggning. Gatan var olika konstruerad framför olika stadsgårdar. Det vanligaste var stenläggning, men framför några stadsgårdar saknades stenläggning och gatan var istället grusad. I den västra delen av gatan fanns borgmästarstenar i gatans mitt. Flera tomtgränser var markerade ut till gatans mitt med stenrader eller störar.

Älvsborgsstaden (1547 till 1560–70-tal)

Materialet säger inget om vad som hände med gatan under denna period.

Period 3–4 (1560–70-tal till 1624)

En ny gata byggdes med sättsand och stenläggning. Även här skilde sig utseendet åt framför olika stadsgårdar och tomtgränser var markerade. Borgmästarstenar fanns i mitten utmed delar av gatans

sträckning. Sektionen av gatan framför stadsgård 3 byggdes om vid ett tillfälle. Perioden avslutades med att delar av stenläggningen togs bort och diket fylldes igen.

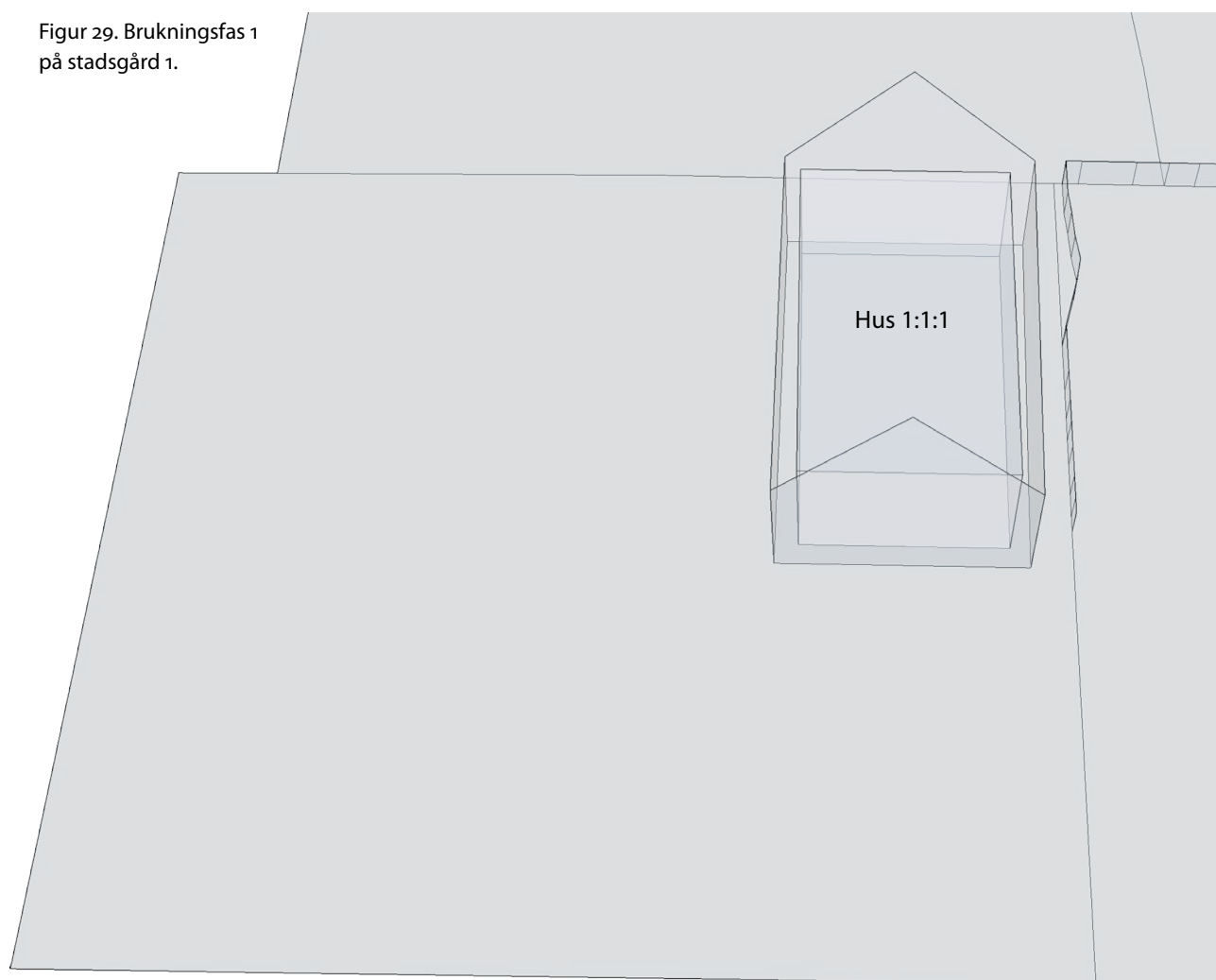
Händelser på stadsgård 1

Lämningarna på stadsgård var välbevarade och undersöktes med stor noggrannhet. I flera fall fanns passager och dörröppningar som visar rörelsemönster. Konsekvent insamling av ben, föremål och prover bidrar till detaljerade kunskaper om händelser, funktioner och konsumtionsmönster.

Brukningsfas 1

Omfattar händelsefas 1:1 och motsvarar ungefär tiden från 1473 till 1480. Tomten stakades ut då staden grundades. Under denna brukningsfas var boskaphållning och slakt huvudnäringar (figur 29).

Figur 29. Brukningsfas 1 på stadsgård 1.

Gata A

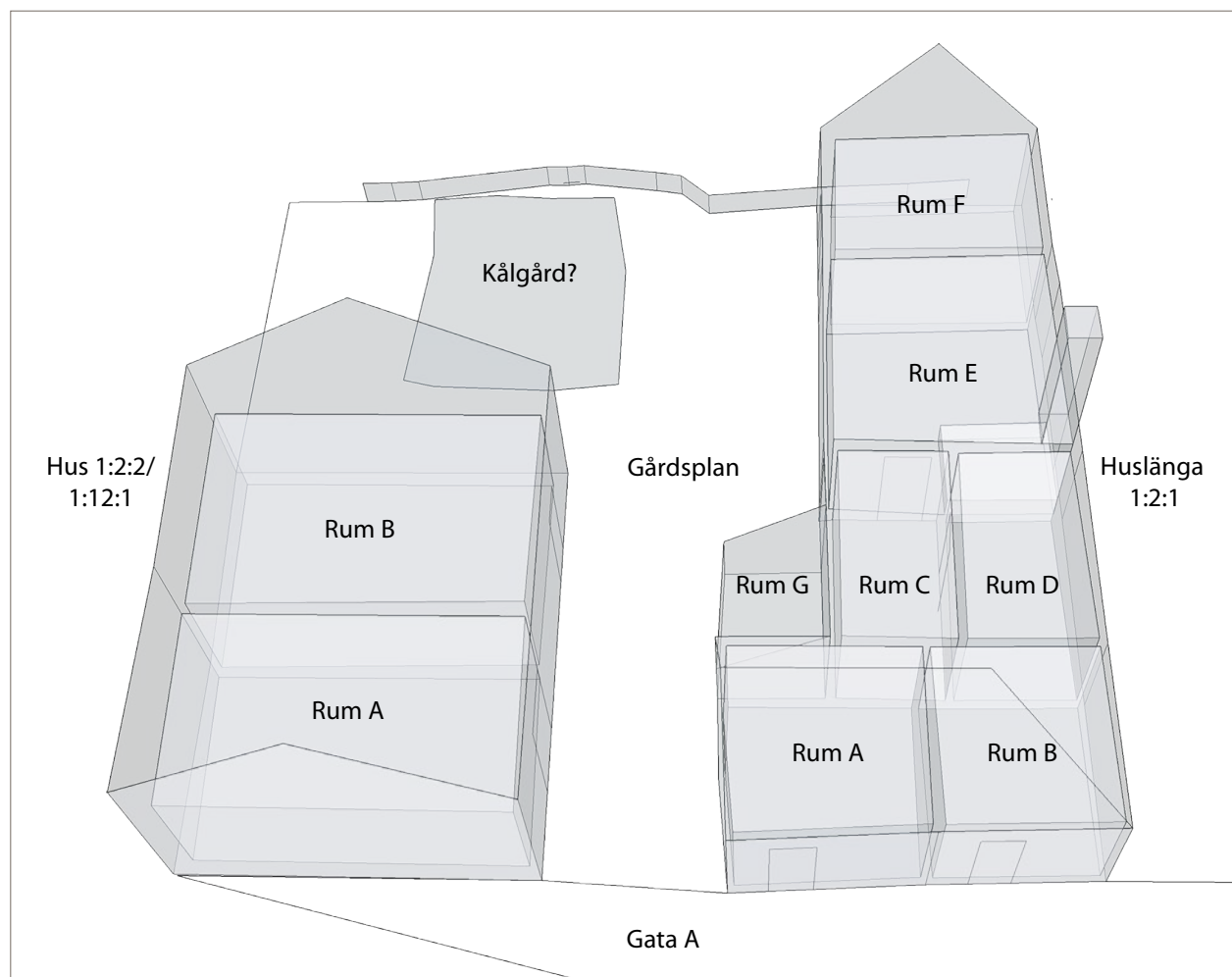
Troligen uppfördes en byggnad på stadsgårdens sydvästra del (hus 1:1:1), möjligen var det ett fähus. Större delen av tomten var en öppen yta. I olika påförda lager fanns rikligt med ben som visar att det fanns kan ha funnits slakt av nötkreatur i området.

Brukningsfas 2

Omfattar händelsefas 1:2 till 1:16, motsvarande tiden runt 1480 till flytten till Älvsborgsstadens på 1540-talet. Under denna brukningsfas verkar stadsgården ha haft en agrar bas, kombinerat med bodar utmed gatan med okänd verksamhet (figur 30).

Runt 1480 uppfördes en huslänga utmed stadsgårdens västra sida (huslänga 1:2:1). I öster uppfördes ett hus (hus 1:2:2) intill gatan. Mellan de olika byggnaderna konstruerades en stenlagd gårdsplan med en smalare portgång närmast gata A. I sydöstra delen av stadsgården fanns möjligen en kålgård eller ytterligare en byggnad.

Huslängan (1:2:1) hade sex rum och ett förvaringsutrymme. Huslängan var bredare i norr där portgången fanns. Längst i norr fanns två rum utmed gatan (rum A och B), som fungerade som bodar. De hade ingång direkt från gatan. Det är oklart vilken verksamhet som bedrevs här och om det var i stadsgårdens regi eller utlejt. Söder om detta fanns en förstuga (rum C) med ingång från gårdsplanen. Rummet kan även ha använts för förvaring av sängkläder, mellan trägolvet brädor fanns kaveldun från stoppning i kuddar eller bolster. Intill förstugan fanns ett förråd (rum D), som troligen använts för mathantering eller förvaring. Rummet hade ett avlopp ut mot vreten. Direkt intill förstugans ingång från gårdsplanen fanns ett mindre förrådsutrymme (rum G), det låg troligen under tak men har inte varit ett reguljärt rum. Söder om förstugan fanns ett rum med eldstad (rum E), som var en uppvärmd stuga. Längst i

Figur 30. Brukningsfas 2 på stadsgård 1. Visualiseringen visar tiden efter att hus 1:2:2 byggdes om.

söder fanns ett förråd (rum F). Flera av rummen byggdes om under brukningsfasen.

Huset i öster (hus 1:2:2) hade ursprungligen ett rum, vilket efter en tid delades i två. Huset användes som stall för hästar, nötkreatur eller får. I det arkeobotaniska materialet från huset fanns bryggeriavfall i form av humlefrukter och porsnötter. Avsilade rester efter bryggningen (draven) gavs ofta som svinfoder. Möjligen fanns även svin i huset (figur 31).

Efter ännu en tid byggdes fähuset om, eller så uppfördes ett nytt hus (1:12:1). Detta nya hus hade två rum och troligen ett höloft. Det norra rummet (rum A) användes som fähus. I det södra rummet (rum B) fanns en eldstad. Detta rum var en bostad eller verkstad, spår fanns av matlagning och ölbryggning i huset.

Jordlagren i stadsgårdens sydöstra hörn tolkades vid undersökningen som odlingsjord i en kålgård. Tolkningen motsägs av både de osteologiska och arkeobotaniska analyserna. Då spår av

en träkonstruktion fanns under jordlagren kan det vara platsen för en byggnad som monterades ned efter att den hade brukats. De lager som tolkades som odlingsjord kan då ha fungerat som isolering i detta hus.

Brukningsfasens avslutades med att delar av huslängan brann. Troligen är detta samma brand som avslutade brukningsfas 2 på stadsgård 2. Efter detta revs byggnaderna på stadsgården. Troligen hände detta i samband med avflyttning till Älvsborgsstad.

Brukningsfas 3

Omfattar händelsefas 1:16, motsvarande tiden efter flytten till Älvsborgsstad på 1540-talet till återuppbyggnaden från 1560-talet. Under denna brukningsfas låg tomten öde. I raseringsmassorna efter den raserade bebyggelsen fanns spår av att tomten kanske användes för avfallsdeponering under denna tid.

Figur 31. Golvet i hus 1:2:2. Foto: Oscar Ortman.

Efter återuppbyggnaden slogs stadsgård 1 och 3 samman, se stadsgård 1/3 nedan för den fortsatta händelseutvecklingen.

Händelser på stadsgård 2

Lämningarna på stadsgård 2 var välbevarade och undersöktes med stor noggrannhet. Konsekvent insamling av ben, föremål och prover bidrar till detaljerade kunskaper om händelser, funktioner och konsumtionsmönster.

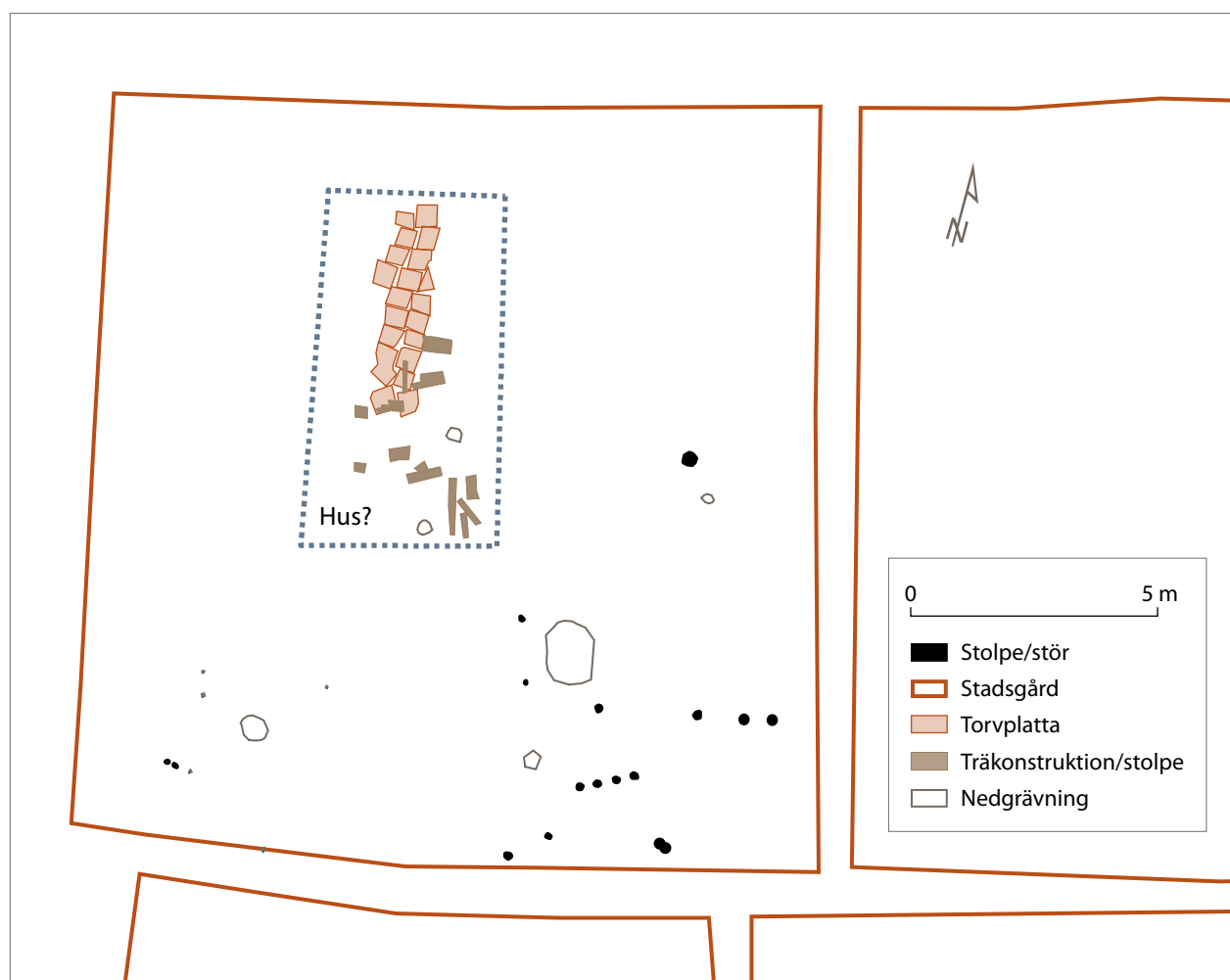
Brukningsfas 1

Omfattar händelsefas 2:1–2:4 och motsvarar ungefär tiden från 1473 till 1480. Tomten stakades ut då staden grundades. Därefter var den en öppen yta med olika gropar och hägnader. Hägnaderna kan ha varit fällor för djur. I groparna fanns tecken på att området varit fuktigt och att gödsel funnits här (figur 32).

Möjligen fanns ett första hus (hus 2:4:1) som byggdes efter att groparna och hägnaderna hade slutat användas. Kvar av detta hus fanns bara utspritt byggnadsmaterial. Om huset över huvudtaget fanns, användes det endast en kort tid. I en grop på ytan låg hushållsavfall som kan komma från detta första hus, detta kan visa att det var en bostad och inte bara en verkstad eller skjul. I denna första brukningsfas tycks agrara näringar, och då främst boskap, vara tongivande. Brukningsfasens avslut markeras av uppbyggandet av en stadsgårdsmiljö.

Brukningsfas 2

Omfattar händelsefas 2:5 till 2:13, motsvarande tiden runt 1480 till flytten till Älvsborgsstaden på 1540-talet. Under denna brukningsfas kan världs-husverksamhet varit huvudnäringen, ölbryggning var en viktig näring. Brukningsfasen präglas av en långvarig stabilitet med återkommande underhåll

Figur 32. Brukningsfas 1 på stadsgård 2. Skala 1:150.

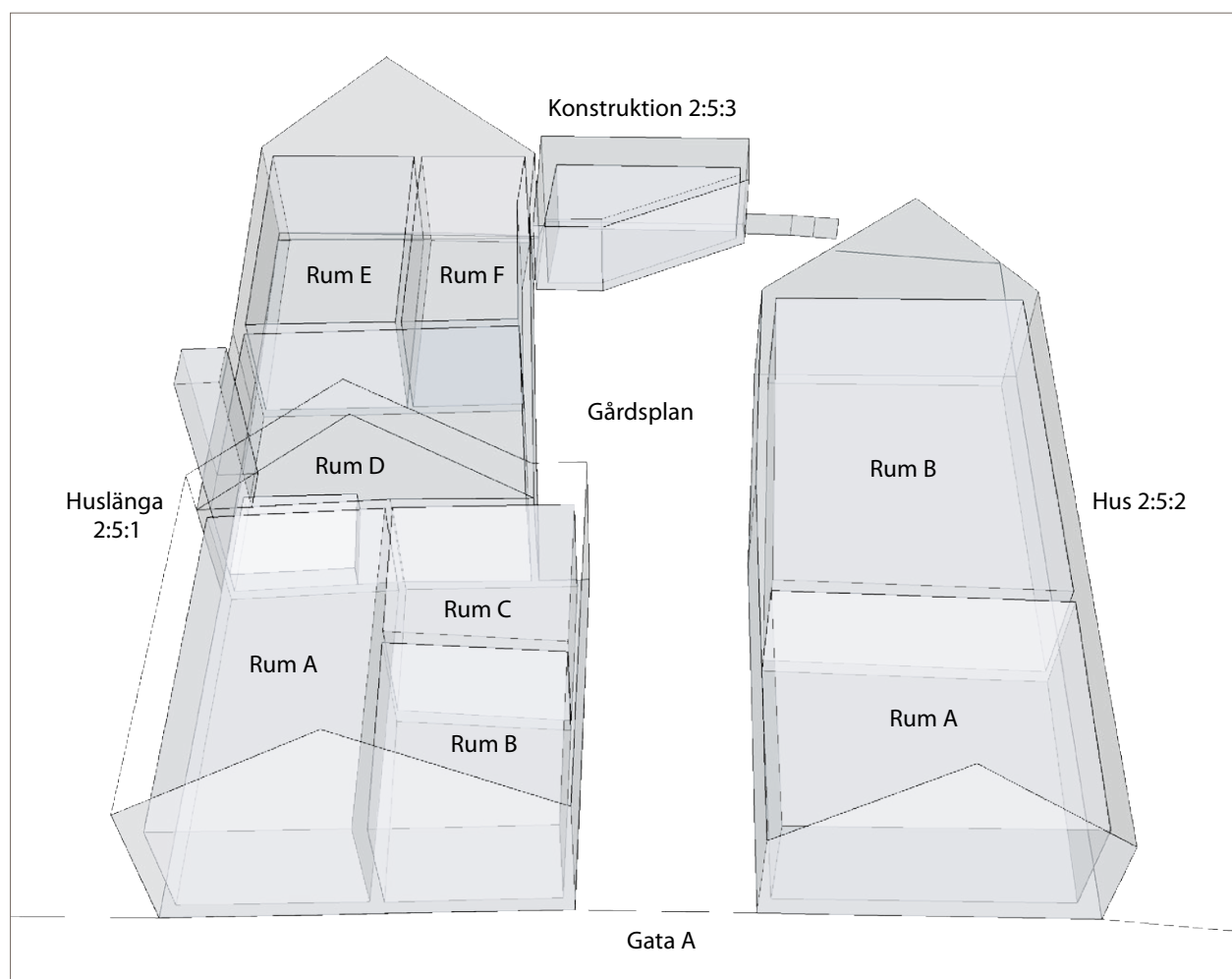
av stadsgården, men inga större förändringar (figur 33). Kanske har innehavet och näringarna haft en kontinuitet genom hela den cirka 70-åriga brukningsperioden vilket kan tyda på generationsväxling inom en familj som tagit över en existerande verksamhet.

Runt 1480 uppfördes en huslänga utmed stadsgårdens östra sida (huslänga 2:5:1). I väster uppfördes ett mindre hus (hus 2:5:2). På den sydligaste delen av stadsgården, och delvis ute i vret 2/4 uppfördes en konstruktion, möjligen ett enklare hus (hus 2:5:3). Mellan de olika byggnaderna konstruerades en stenlagd gårdsplan med en smalare portgång närmast gata A. Möjligen var husen sammanbyggda över portgången.

Huslänga 2:5:1 hade sex rum. Huslängan var bredare i norr där portgången fanns. Delar av huslängan kan ha haft skiffertak och flera rum

med glasfönster. Under flera av golven fanns spår av råttgångar och i benmaterialet fanns ben med råttgnag. Längst i norr fanns två rum utmed gatan (rum A och B), varav det östliga var större. Det ena av dem var en bod eller ett ouppvärmrt rum. Det andra kan ha varit en kammare eller förråd. Söder om detta fanns ett mindre rum som troligen var en förstuga (rum C). Möjligen fanns ett loft eller övre våning över de tre nordliga rummen där hö eller spannmål lagrades. Söder om detta fanns ett rum med eldstad (rum D), som var en uppvärmd stuga. Längst i söder om detta fanns två mindre rum (rum E och F) som kanske var kammare eller förråd. Rummen i huslängan byggdes om flera gånger. Efter en tid byggdes de sydligaste rummen ut över vret 2/4.

Det mindre huset i stadsgårdens nordvästra del (hus 2:5:2) användes som bryggghus och kanske

Figur 33. Brukningsfas 2 på Stadsgård 2 Visualiseringen visar tiden efter att huslänga 2:5:1 byggdes ut åt söder.

även för slakt. Avfallet från bryggningen gavs som foder till grisar. Konstruktionen (2:5:3) i stadsgårdens sydligaste del kan ha varit ett svinhus. På gårdspanen fanns en rund avfallsbinge som fylldes med svindynga. Djuren hade ätit de avsilade resterna från ölbryggningen.

I denna brukningsfas var ölbryggning en framträdande näring, det öl som bryggdes verkar ha varit kryddat med humle. Indirekta spår av svinhållning fanns i form av avfallsbingen, ben av svin (spädgrisar) och det möjliga svinhuset (2:5:3). Stadsgårdens grundplan avvek något från stadsgård 1 och 3 då den hade en större bostadsdel med flera rum samtidigt som det fanns få ekonomiutrymmen. Möjligen kan detta antyda att servering av dryck och mat var en huvudnäring. Kanske kunde även rum hyras ut? Med andra ord värdshusverksamhet.

Brukningens avslut markeras av en brand. Huslängan brann och raserades sedan. Det mindre huset revs. Förmodligen är det samma brand som avslutade brukningsfas 2 på stadsgård 1. Troligen hände detta i samband med avflyttning till Älvsborgsstad.

Brukningens fas 3

Motsvarande tiden efter flytten till Älvsborgsstad på 1540-talet till återuppbyggnaden från 1560-talet. Under denna brukningsfas låg tomten öde.

Brukningens fas 4

Omfattar händelsefas 2:14 till 2:21 samt 4:9, motsvarande tiden från 1560–70-talet (återflytt till Nya Lödöse) fram till 1600-talets början. I denna brukningsfas slogs hela eller delar av stadsgård 2 och 4 samman till en stadsgård. Det går inte att avgöra om hela stadsgård 4 blev en del av stadsgård 2 eller endast den nordligaste delen (norr om huslängan). Den avflyttning som fanns från stadsgård 2 efter brukningsfas 4 kan inte ses på stadsgård 4. Detta talar för att endast den norra delen av stadsgård 4 blev en del av stadsgård 2. Därför har de beskrivits var för sig (figur 34).

Det mest utmärkande från denna brukningsperiod är den komplexa sammansättningen av olika importerade föremål.

Nya byggnader uppfördes, men få egentliga spår fanns av dem vid undersökningen. I öster byggdes en huslänga (2:14:1), i den nordvästra delen uppfördes två mindre byggnader (2:15:1 och

2:15:2). Mellan de olika byggnaderna konstruerades en stenlagd gårdsplan med en smalare portgång närmast gata A. Möjligen var husen sammanbyggda över portgången. På stadsgårdens södra del (och på den del av stadsgård 4 som hörde hit) fanns tjocka lager med avfall.

Huslängan hade fem rum och mer eller mindre samma utformning som den äldre huslängan hade haft. Inga tecken finns på övre våning eller loft i denna huslänga. Torvtak fanns över åtminstone den nordligaste delen av huslängan, någon del kan ha haft tegeltak. Relativt mycket fönsterglas fanns i raseringsmassorna och flera rum kan ha haft glasfönster.

I norr fanns minst två rum varav det ena troligen var en bod eller ett förråd (rum A) och det andra en förstuga (rum B). Söder om detta fanns ett rum med eldstad (rum C), som var en uppvärmd stuga. Här återanvändes den äldre eldstaden. Söder om detta fanns två rum som var förråd eller kammare (rum D och E).

Det mindre huset (hus 2:15:1) utmed gatan i stadsgårdens nordvästra hörn var troligen en bod eller ekonomibyggnad. Det andra mindre huset (hus 2:15:2) hade en eldstad, i raseringsmassorna fanns tegel från en skorsten. Troligen var det ett bryggghus, i analyserade jordprover fanns spår av bryggning. I något av husen har tröskning skett.

Söder om hus 2:15:2 låg ytan med avfallslager. Delar av materialet var hushållsavfall med mycket djurben med ett stort inslag av fisk. Här fanns också mycket glas och keramik. Flera skikt fanns i avfallslagren, med närmast orörda högar med sorterat avfall. De olika avfallslagren uppvisade olika särdrag; en var mer eller mindre en ren dump av ryggkotor från kummel, ett avfallslager bestod av hushållsnära fiskrikt avfall, i en fyndkoncentration fanns flera ben från katt och i en annan koncentration stora mängder ben från hund. Det är osäkert om dessa representerar ett kontinuerligt bruk eller deponering vid några tillfällen. Även om lagren troligen speglar avfallshanteringen på gården, finns det en möjlighet att delar av dem tillkom under en kort period vid destruktionsen vid brukningsfasens slut.

Brukningens avslut markeras av att huslängan monterades ned. Detta kan ha skett i samband med en avflyttning till annan tomt eller annan plats. Sannolikt flyttades allt som gick att återanvända. Kvar fanns endast delar av raserade

Figur 34. Brukningsfas 4 på stadsgård 2 och den samtida brukningsfas 4 på stadsgård 4. De visas ihop eftersom det är osäkert var gränsen mellan dem fanns. Streckad linje visar möjlig tomtgräns.

tak, förruttnade stockar och plankor samt tegelraseringar. Vid samma tillfälle eller något tidigare brann det mindre huset. Raseringsmassorna jämnades ut över tomten. Efter detta låg tomten öde en tid vilket visas av de analyserade jordproverna. I dem fanns rottrådar från när ytan varit bevuxen, dessutom fröer från ogräs, nässlor och hallon.

Händelser på stadsgård 3

Lämningarna på stadsgård 3 var delvis välbevarade och undersöktes med medelhög noggrannhet. Konsekvent insamling av ben, föremål och prover bidrar till att vi ändå har detaljerade kunskaper om händelser, funktioner och konsumtionsmönster.

Brukningsfas 1

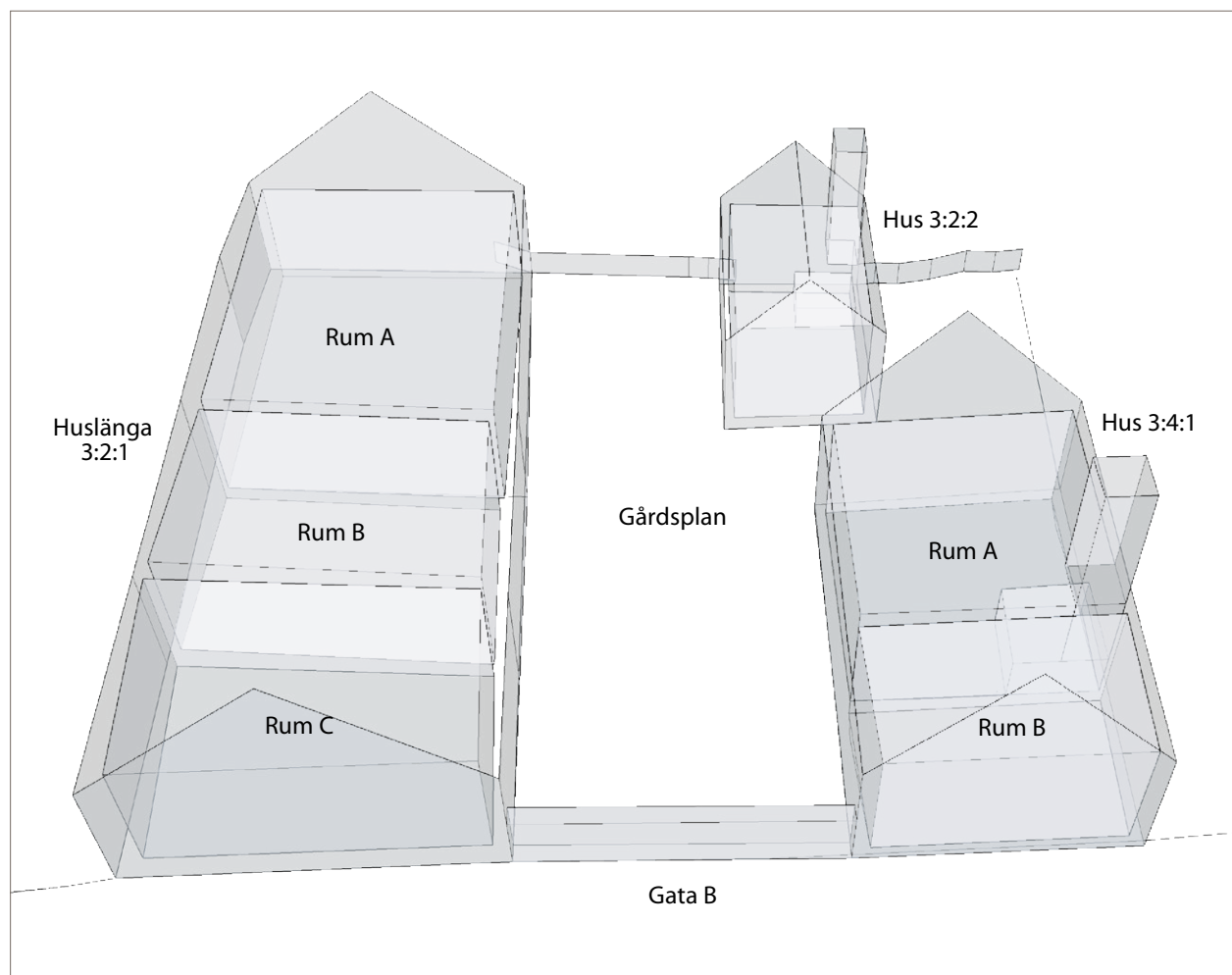
Omfattar händelsefas 3:1 och motsvarar ungefär tiden från 1473 till senast 1470-talets slut.

Tomten stakades ut då staden grundades. Därefter var den en öppen yta. Denna första brukningsfas var kortare på stadsgård 3 än på de andra tre stadsgårdarna (1, 2, 4). Inga särskilda aktiviteter kan ses utan ytan var snarast en tom tomt färdig att bebygga.

Brukningsfas 2

Omfattar händelsefas 3:2–3:7 och motsvarar ungefär tiden från 1470-talets slut till 1500-talets första del. Under denna brukningsfas verkar stadsgården ha haft en agrar bas. Husdjur hölls inne på stadsgården.

Det dröjde några år innan stadsgården började byggas (tidigast 1476, troligare runt 1480). Först byggdes en huslänga (3:2:1) utmed stadsgårdens västra sida och ett mindre hus i tomtens nordöstra del (3:2:2). Mellan dessa konstruerades en stenlagd gårdsplan (figur 35).

Figur 35. Brukningsfas 2 på Stadsgård 3.

Huslänga 3:2:1 hade tre rum. Det nordligaste, största rummet, var kanske tänkt att bli en stuga (rum A). Här förbereddes det för en eldstad, men det är oklart om den någonsin byggdes. Rummet kom istället att användas som ett stall för minst en häst. I ett jordprov påträffades ett stort antal ägg av hästens springmask. Det mellersta rummet (rum B) användes, åtminstone en tid, troligen som svinstall. Det sydligaste rummet (rum C) var någon slags ekonomiutrymme, möjligen användes det som fähus en tid. Golven i den västra huslängan byggdes om flera gånger. Med undantag av det mellersta rummet, där svinen hölls, verkar byggnadens golv ha städats.

Det mindre huset (hus 3:2:2) hade en eldstad. Troligen var det ett bak- eller bryggghus. I raseringsmassorna fanns bränd säd så någon slags matlagning kan ha utförts här.

Samtidigt med bygget av de övriga husen gjordes förberedelser för ett hus i stadsgårdens sydöstra del genom att stockar lades ut. Här byggdes sedan ett hus (3:4:1) med ett uppvärmt rum med eldstad (rum A) och ett mindre rum utmed gatan (rum B) som var en kammare eller bod. Eftersom huset byggdes tidigast år 1482 (enligt dendrokronologisk datering) är det möjligt att det byggdes uppemot fem år senare än de andra byggnaderna, eller så byggdes alla byggnader vid samma tillfälle och tomten låg obebyggd under tiden från 1473 till 1480-talets första år. Det är därmed osäkert om någon faktiskt bodde på stadsgården under denna tid eller om man främst hade djur här. Golven i boningshuset gav intryck av att ha städats. Troligen gav man hushållsavfall till grisarna i fähuset.

Bakom (öster om) det mindre uthuset fanns en avfallshög, troligen har den varit inhägnad eftersom benmaterialet här inte gav intryck av att ha blivit omrört. En hel del avfall hamnade dessutom i fähuset där det användes för att bygga nya golv. Bland benmaterialet finns höns och gås, om tamfågel fanns inne på stadsgården höll de nog till på gårdsplanen, kanske gick de även och pickade på skräphögen bakom uthuset i stadsgårdens nordöstra hörn.

Brukningssfasens avslut markeras av ombyggnader av stadsgårdens hus.

Brukningssfas 3

Omfattar händelsefas 3:8–3:10 och motsvarar en tidsrymd om kanske 10 år från 1500-talets första

del (1510–20-talet?). Det är osäkert vad huvudnäringen i denna brukningsfas var, då inget fähus verkar ha funnits på gården. Det kan ha varit uthyrning av rum. De stora förändringarna från brukningsfas 2 gör att vi kan misstänka att gården bytte ägare eller brukare här.

En större ombyggnad och reparation gjordes av den västra huslängan (huslänga 3:8:1). I det norra rummet (rum A) byggdes ny en eldstad och ett nytt trägolv. Eldstaden byggdes där en rustbädd för en sådan hade byggts redan från början, men den blev mindre än det ursprungliga fundamentet. Troligen hade eldstaden en skorsten. Söder om detta byggdes två rum (rum C och E), med ingång via varsin förstuga (rum B och D). Det norra rummet var en uppvärmd stuga och de två andra rummen var ouppvärmade rum för boende eller verkstäder och förråd.

Boningshuset (hus 3:4:1) byggdes ut med ett nytt rum i väster utmed gatan (rum C). Detta kan vara en ny förstuga eller ännu en bod mot gatan. I samband med detta byggdes även den stenlagda gårdsplanen om (figur 36).

Det lilla huset (3:2:2) i stadsgårdens nordöstra del fortsatte att användas som bak- eller bryggghus. Även avfallshögen bakom det fanns kvar.

Under denna brukningsfas verkade fokus ligga på andra aktiviteter än djurhållning. Antalet ytor med trägolv ökade, liksom eventuell bodyta mot gatan. Inte mindre än tre rum med eldstad fanns. Frågan är om de ombyggda utrymmena i den västra huslängan användes för hantverk eller som bostäder?

Brukningssfasens var kort och dess slut markeras av ännu en ombyggnad av den västra huslängan.

Brukningssfas 4

Omfattar händelsefas 3:11–3:14 och motsvarar perioden från 1500-talets första del (1520–30-talet?) fram till 1540-talet. Efter den relativt korta brukningsfas 3 kom en period då husdjur åter hölls inne på stadsgården. Denna brukningsfas verkar ha haft en agrar bas.

Huslängan byggdes åter om. I det norra rummet (rum A) byggdes ett jordgolv och rummet användes efter detta som fähus, gödsel fanns i golvlagren. Golvet förbättrades flera gånger. Det är möjligt att eldstaden fortsatte användas, den fanns i alla fall kvar (se figur 36).

Efter en tid brann det mindre huset (3:2:2) brann och återuppbyggdes inte.

I raseringslagren över det västra rummet (rum C) i boningshuset (hus 3:4:1) fanns spannmål, lin och nötskal. Detta ger information om hushållets ekonomi även om det inte kan knytas direkt till brukandet av rummet. Linet antyder att detta odlades av hushållet. Förändringarna i ekonomin, med djurhållning, var så pass stora att det återigen skulle kunna vara en ny ägare eller brukare som tagit över.

Brukningsfasens avslut markeras av att de olika husen brann och därefter raserades. Troligen hände detta i samband med avflyttning till Älvsborgs-staden.

Brukningsfas 5

Omfattar händelsefas 3:12 och 3:14, motsvarande tiden efter flytten till Älvsborgsstadens på 1540-talet till återuppbyggnaden från 1560-talet. Under

denna brukningsfas låg tomten öde. I raseringsmassorna efter den raserade bebyggelsen fanns spår av att tomten kanske användes för avfallsdeponering under denna tid.

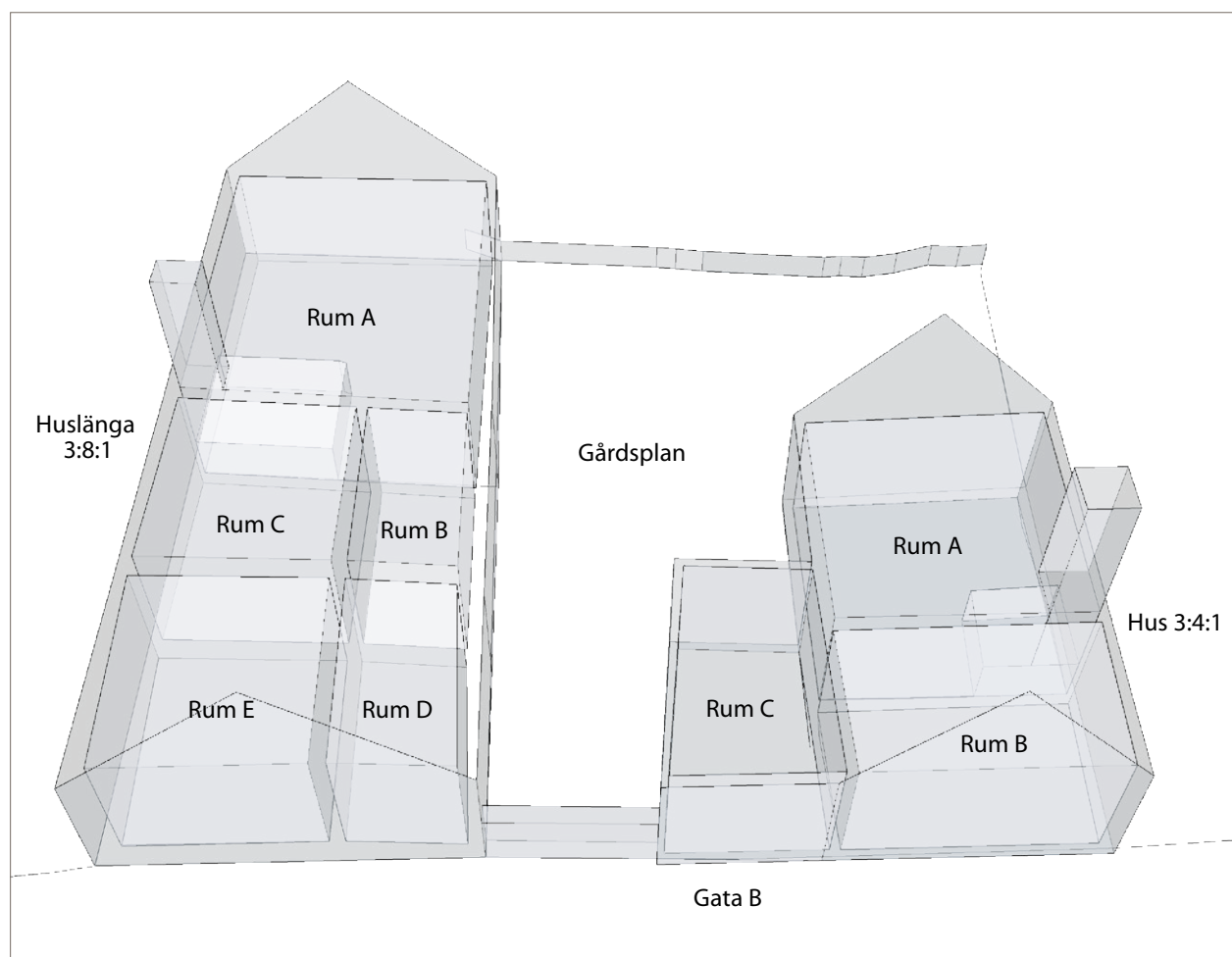
Efter återuppbyggnaden slogs stadsgård 1 och 3 samman, se stadsgård 1/3 nedan för den fortsatta händelseutvecklingen.

Händelser på stadsgård 4

Lämningarna var relativt fragmentariska och grävdes mer extensivt. Här gjordes en mer översiktlig insamling av ben, föremål och prover. Sammantaget innebär detta att kunskaperna om händelser, funktioner och konsumtionsmönster är betydligt mindre detaljerade än för de andra tre stadsgårdarna.

Brukningsfas 1

Omfattar händelsefas 4:1–4:2 och motsvarar ungefär tiden från 1473 till cirka 1480.

Figur 36. Brukningsfas 3 på Stadsgård 3. Husen och rumsindelningen såg likadan ut under brukningsfas 4.

Tomten stakades ut då staden grundades. Därefter var den en öppen yta med olika gropar och hägnader. Hägnaderna kan ha varit fällor för djur.

Brukningsfas 2

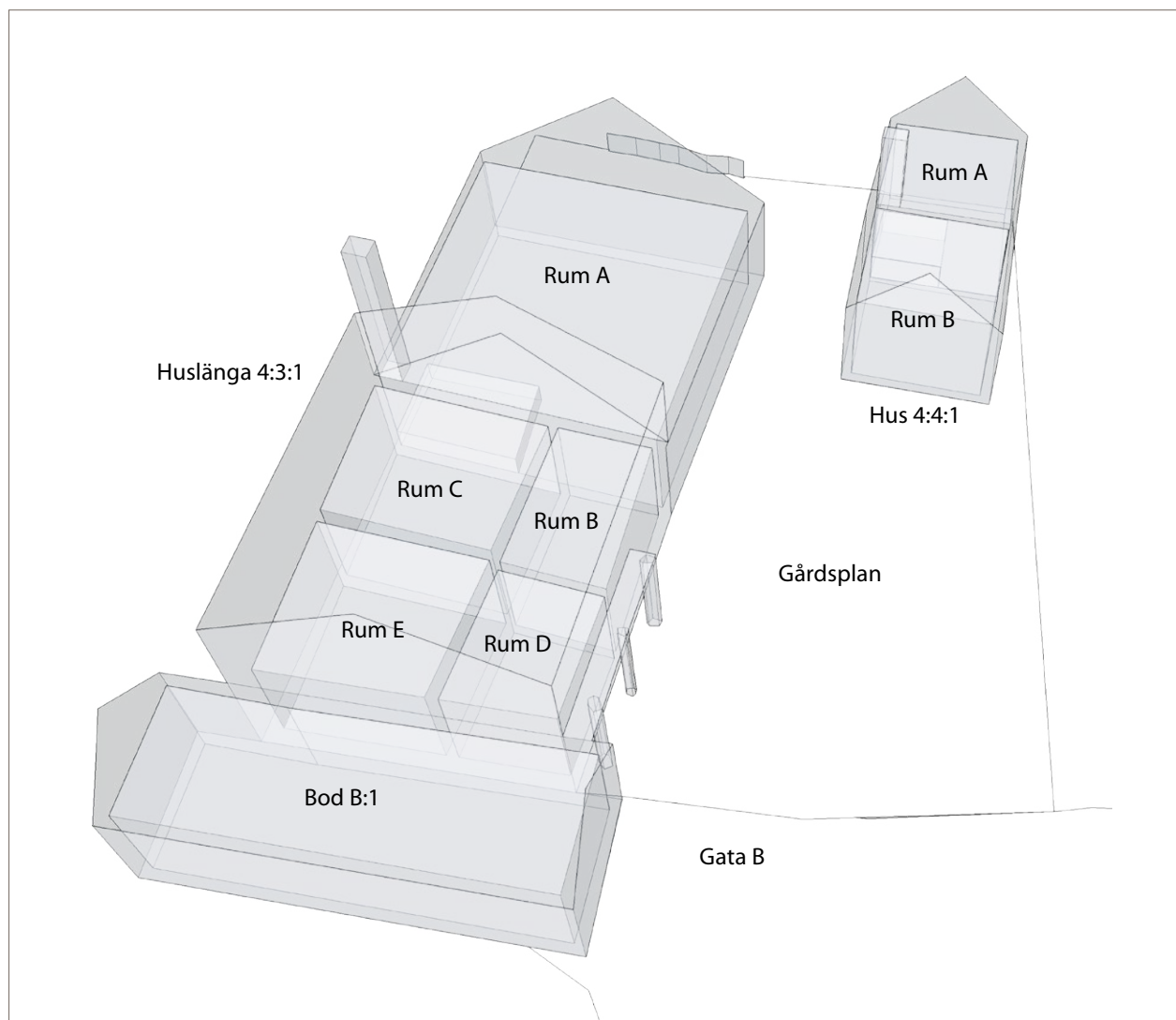
Omfattar händelsefas 4:3 till 4:7, motsvarande tiden runt 1480 till flytten till Älvsborgsstaden på 1540-talet. Det är osäkert vilken huvudnäringen var. Tomten kan ha bytt ägare här eller varit uthyrd innan den bebyggdes.

Runt 1480 började stadsgården bebyggas. Utmed tomtens västra sida uppfördes en huslänga (4:3:1). I det nordöstra hörnet uppfördes ett mindre hus (4:4:1). Öster om huslängan byggdes en stenlagd gårdsplan (figur 37).

Huslängan hade fem rum. Det nordligaste, största rummet (rum A), hade en eldstad och var

en uppvärmd stuga. Flera lager av golvplankor fanns bevarade vilket kan visa att rummet byggdes om flera gånger. Söder om detta fanns en förstuga (rum B) och ett förråd (rum C). Längst i söder fanns två bodar eller verkstäder (rum D och E). Möjligen hade huslängan två våningar. En bit ut från husväggen fanns på gårdsplanen en konstruktion med nord-sydliga plankor som vilade på syllstenar. Längst i söder vid porten mot gatan fanns en kraftig stolpe. Detta kan vara en del av trappa till husets övervåning/loftgång eller en fast bänk utanför huset. I söder var huslängan sammanbyggd med en bod som var byggd på gata B (hus B:1, kommer att redovisas i kommande rapport).

Det mindre huset i nordöst hade två rum. I norr fanns ett rum med en eldstad (rum A), söder om det ännu ett rum (rum B).

Figur 37. Brukningsfas 2 på Stadsgård 4.

Den sydöstra delen av stadsgården var kraftigt störd av nedgrävningar från landeriepoken och därefter. Det är därför svårt att avgöra om det fanns bebyggelse här. Möjligen fanns ett mindre hus i det sydöstra hörnet av stadsgård 4 (max 4×4 meter stort). Stockar som kan ha ingått i ett hus fanns bevarade i ett sydöstligt hörn, i övrigt fanns inga spår. Delar av ytan här var stenlagda och även täckta av brukningslager vilket kan tala för att det fanns en öppen yta. I jordprover från brukningslagren fanns inslag av ängsväxter och gödsel, dock var detta inslag litet och frågan är om djur hölls på stadsgård 4.

Brukningssfasens slut markeras av att bebyggelsen revs och resterna brändes upp. Troligen hände detta i samband med avflyttning till Älvsborgs-staden.

Brukningssfas 3

Motsvarande tiden efter flytten till Älvsborgssta-den på 1540-talet till återuppbyggnaden från 1560-talet. Under denna brukningssfas låg tomten öde.

Brukningssfas 4

Omfattar händelsefas 4:8–4:14, motsvarande perio-den från cirka 1570 till 1600-talets början, därefter övergår den i brukningssfas 1 på stadsgård 2/4.

Efter ett uppehåll bebyggdes åter stadsgård 4. Under denna tidsperiod slogs hela eller delar av stadsgård 2 och 4 samman till en stadsgård (stads-gård 2/4). Det är osäkert om hela stadsgård 4 slogs ihop med stadsgård 2 eller endast den nordligaste tredjedelen. Den avflyttning som fanns från stads-gård 2 efter brukningssfas 3 kan inte ses på stadsgård 4. Detta talar för att endast den norra delen av stadsgård 4 blev en del stadsgård 2. Här kommer de därför beskrivas var för sig.

En ny huslänga (huslänga 4:8:1) byggdes utmed stadsgårdens västra sida. Öster om denna fanns en stenlagd gårdsplan. Även denna huslänga hade fem rum och var sammanbyggd med en bod på gata B, däremot fanns inga spår av en loftgång. I norr fanns en stuga med eldstad (rum A), söder om detta en förstuga (rum B) och ett förråd (rum C). Längst i söder fanns två bodar eller verkstäder (rum D och E).

Boden i gatan revs under 1500-talets slut, sannolikt efter ett påbud från stadens råd år 1587.

Åtminstone ytan norr om huslängan tillhörde stadsgård 2 och användes för avfallsdeponering

(se ovan). Efter en tid byggdes huslänga 2:22:1 på stadsgård 2 ut över vret 2/4 (se nedan).

Brukningssfasens slut markeras av stadsgård 2 åter bebyggdes under 1600-talets början. Bebyggel-sen från den tidigare brukningssfas 4 på stadsgård 4 fanns kvar.

Händelser på stadsgård 1/3

Efter återflytten från Älvsborgsstaden slogs stads-gård 1 och 3 samman till en enhet. Lämningarna var bitvis fragmentariska, framför allt i det yngsta skedet, men undersöktes med stor noggrannhet. Lämningarna var dock något bättre bevarade på stadsgård 1 än 3. Konsekvent insamling av ben, föremål och prover bidrar till relativt detaljerade kunskaper om händelser, funktioner och konsumtionsmönster.

Brukningssfas 1

Omfattar händelsefas 1:17–1:25 och 3:15–3:20, mot-svarande perioden från cirka 1570 till tidigt 1600-tal (stadens nedläggande?).

Efter ett uppehåll bebyggdes åter stadsgård 1 och 3. Under denna brukningssfas slogs stadsgård 1 och 3 samman till en stadsgård (stadsgård 1/3). Under brukningssfasen hade gården troligen en agrar bas.

En ny huslänga byggdes utmed stadsgårdens västra sida (huslänga 1:17:1), söder om den byggdes ett hus (3:15:1). Ett nytt hus (hus 3:15:2) byggdes i stadsgårdens sydöstra hörn, och ett längre åt norr (1:17:2). Sistnämnda hus var endast fragmenta-riskt bevarat och dess egentliga storlek svår att uppskatta. Mellan husen byggdes en ny stenlagd gårdsplan som sträckte sig hela vägen mellan gata A och B.

Sammanfattningsvis fanns färre byggnader utspridda över en större yta på stadsgård 1/3. Den nya gårdsplanen var bredare än de äldre hade varit. Den nya huslängan (1:17:1) var fragmentariskt bevarad, troligen hade den sträckt sig ända fram till gata A men här fanns inga lämningar kvar. Det som fanns var en förstuga (rum A) och söder om den ett rum med eldstad (rum B), en upp-värmd stuga. Söder om detta rum fanns troligen ett mindre förrådsutrymme. Huset söder om hus-längan hade ett rum (3:15:1). Den äldre eldstaden återanvändes, men rummet var troligen inte en stuga eller kök. I eldstaden fanns frön av bolmört. Mellan huslängan och hus 3:15:1 fanns en stenlagd

yta, troligen hade den tak men inga väggar. Efter en tid byggdes huslängan och hus 3:15 samman och ett nytt rum tillkom (rum C) över den stenlagda ytan (figur 38). Rummet användes troligen som ekonomiutrymme. Här fanns spår av tröskning. Hus 3:15:2 byggdes där det tidigare boningshuset på stadsgård 3 fanns. I norr fanns ett rum där den äldre eldstaden återanvändes (rum A). Rummet användes för matlagning men var inte en stuga. Söder om detta fanns en bod eller förråd (rum B). I hus 3:15:2 fanns bränd säd, fiskfjäll och fiskkotor nedtrampat i golvet och i raseringsmassorna över huset. Fiskfjällen och hudtänderna från rockor visar att man hanterat färsk fisk i byggnaden. Här fanns även minst 25 trebensgrytor. Materialet som var nertrampat i golvet kan representera en längre tids bruk. Däremot är materialet i raseringslagren sannolikt bara från den sista tiden före destruktio- nen, eftersom avfall på golvet (som keramikfrag- ment) bör ha städats bort. De kärl som låg här kan alltså visa inventariet en kort tid innan huset revs. Huset användes troligen för matlagning men var antagligen inte ett bostadshus. Hus 1:17:2 hade två rum, troligen var det ett ekonomihus.

Brukningens fasens avslut markeras av att alla byggnaderna brann, möjligen hade hus 1:17:2 raserats något tidigare. Över rum C i huslängan fanns ett inrasat torvtak. Förekomsten av sten- gods av Raerentyp och av Wesergods antyder en datering till 1600-tal, vilket stöder antagandet att destruktio- nen skedde vid stadens nedläggning eller möjligen Kalmarkriget.

Händelser på stadsgård 2/4

Senast vid 1600-talets början slogs hela stadsgård 2 och 4 samman till en enhet. Detta kan ha skett helt eller delvis redan tidigare (se stadsgård 2, bruk- ningsfas 4), men först här framträder de som en enhet.

Lämningarna var bitvis fragmentariska, men undersöktes med stor noggrannhet.

Brukningens fas 1

Omfattar händelsefas 2:22–1:25 och 4:II–4:13, mot- svarande perioden från 1600-talets början (efter Kalmarkriget?) till stadens nedläggande.

Efter ett uppehåll, då stadsgård 2 låg öde, bebyggdes den och den norra delen av stadsgård 4 åter. Detta kan ha skett efter Kalmarkriget, eller

åtminstone under 1600-talets första del. Byggnaderna på den tidigare stadsgård 4 stod kvar.

Även här fanns få spår av bebyggelsen vid undersökningen. En ny huslänga uppfördes utmed stadsgårdens östra sida (huslänga 2:22:1/hus 4:II:1), i den nordvästra delen uppfördes en mindre bygg- nad (hus 2:22:2). Mellan byggnaderna lades en stenlagd gårdsplan (figur 39).

Huslängan hade sju rum och en något annor- lunda utformning än de tidigare på samma plats hade haft då den delvis låg på tidigare vret 2/4 och stadsgård 4. I norr fanns en bod eller ett förråd (rum A), rummet byggdes om vid ett tillfälle. Väs- ter om det fanns en förstuga (rum B). Söder om detta fanns ett rum med eldstad (rum C), som var en uppvärmd stuga. Här återanvändes den äldre eldstaden. Detta rum var större än i de tidigare på samma plats. Söder om detta fanns två rum eller kammare (rum D och E). Söder om detta fanns ett rum som var förråd (hus 4:II:1, rum A), och söder om detta ett rum med eldstad som troligen var en verkstad eller kök (hus 4:II:1, rum B).

Det mindre huset (hus 2:22:2) var troligen byggt i korsvirke. Det var en ekonomibyggnad.

Även i denna brukningsfas fanns avfall slängt på stadsgården. Det verkar däremot inte i samma utsträckning som tidigare ha varit köksavfall. Det är osäkert om dessa representerar ett kontinuerligt bruk eller deponering vid några tillfällen. Även om lagren troligen speglar avfallshanteringen på gården, finns det en möjlighet att delar av dem tillkom under en kort period vid destruktio- nen vid brukningsfasens slut.

Brukningens fasen avslutades med att byggnaderna brann och raserades. Troligen skedde detta då staden lades ner. Även här lämnades tomten öde efter att husen revs. De analyserade jordproverna visade att det var en ogräsbevuxen yta.

Händelser i vreten mellan Stadsgård 1 och 2

Vreten föregicks av en hägnad i tomtgränsen.

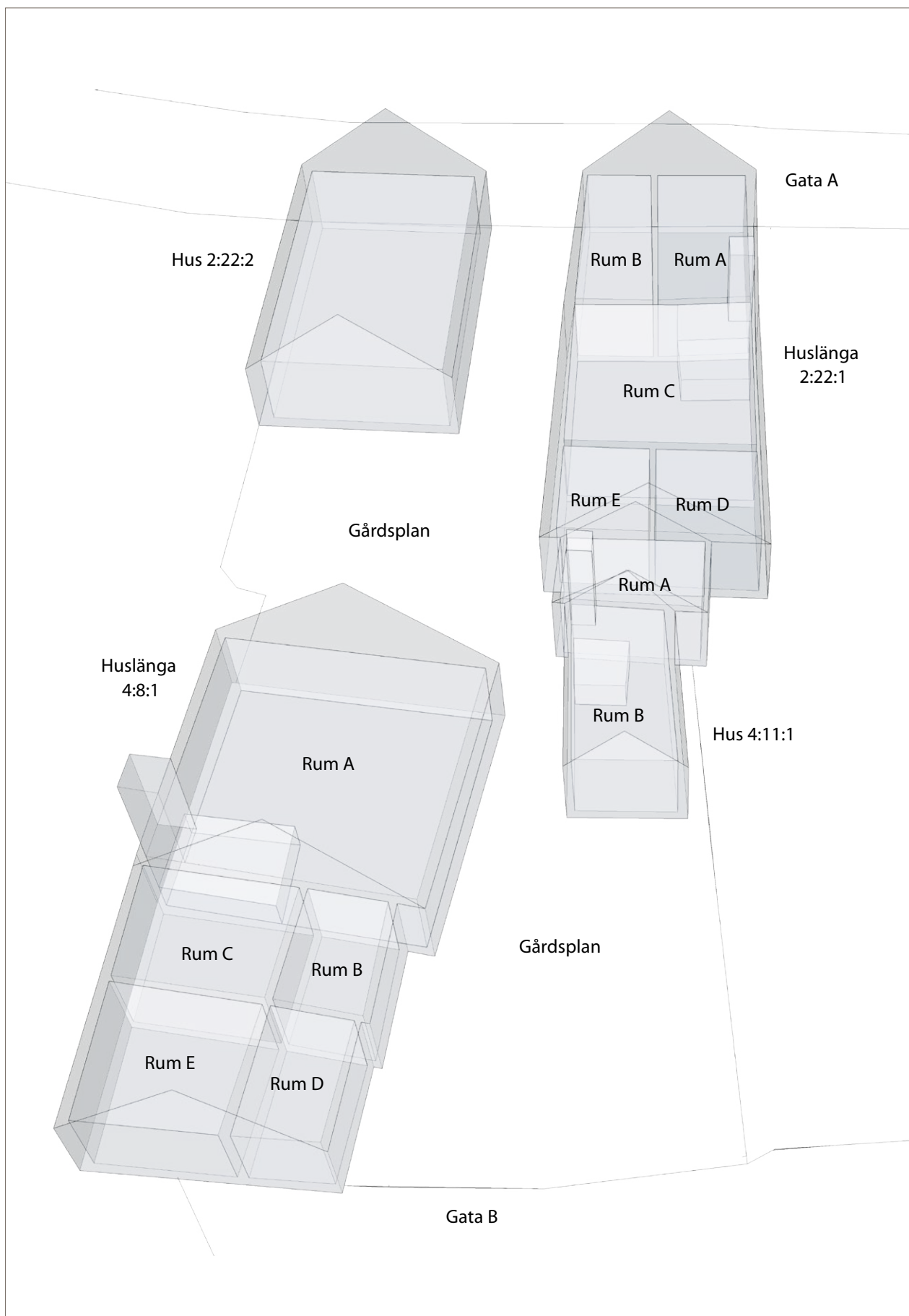
Period 1–2 (1473 till 1547)

Omfattar händelsefas 1/2:1–1/2:4, motsvarande brukningsfas 2 på stadsgård 1 och brukningsfas 2 på stadsgård 2.

I samband med att stadsgård 1 och 2 byggdes upp konstruerades en hägnad utmed en del av vretens sida, i övrigt avgränsades den av byggnader.

Figur 38. Brukningsfas 1 på stadsgård 1/3 efter att rum C i huslänga 1:17:1 byggdes.

Figur 39. Brukningsfas 1 på Stadsgård 2/4.

Därefter raserades den ursprungliga tomtmarkeringen i vretens mitt (figur 40).

I vreten fanns brukningslager. Det innehöll hushållsavfall med mycket fiskben och andra ben och även latrin med bär och tuggade fiskben. Dessutom flera kasserade kärl.

Vid destruktionen av husen på stadsgård 1 och 2 fylldes vreten med raseringsmassor. Bland massorna fanns möjligen rester av en eller två raserade skorstenar.

Period 3 (1560–70-tal till cirka 1600)

Omfattar händelsefas 1/2:5, motsvarande brukningsfas 1 på stadsgård 1/3 och brukningsfas 3 på stadsgård 2.

Även från denna period fanns brukningslager med avfall i vreten. Liksom tidigare var det hushållsavfall med mycket fiskben. Latrin saknades dock under denna period. I samband med destruktionen av brukningsfas 3 på stadsgård 2 fylldes vreten med raseringsmassor och en skorsten raserades ut i vreten.

Period 4 (cirka 1600 till 1624)

Omfattar händelsefas 1/2:6–1/2:7, motsvarande brukningsfas 1 på stadsgård 1/3 och brukningsfas 4 på stadsgård 2.

Vid återuppbyggnaden av bebyggelsen på stadsgård 2 (brukningsperiod 4) lades sand ut i vreten. Därefter brukades den och fylldes med lager med avfall. I samband med destruktion av byggnader på stadsgård 1 och 3 fylldes vreten med raseringsmassor.

Händelser i vreten mellan stadsgård 1 och 3

I denna vret fanns inga spår av tomtmarkering från stadens etablerande.

Period 1–2 (1473 till 1547)

Omfattar händelsefas 1/3:1–1/3:3, motsvarande brukningsfas 2 på stadsgård 1 och brukningsfas 2–4 på stadsgård 3.

I samband med att stadsgård 1 och 3 byggdes upp konstruerades hägnader på vretens båda sidor. Därefter brukades den, i vreten fanns avfall och kasserade föremål, här fanns även latrinavfall. Materialet gav däremot inte avtryck av att vara typiskt hushållsavfall. Benen gav snarare intryck

av att vara en del av konstruktionen som stabilisering eller byggnadsmaterial. Under början av brukningsfas 3 på stadsgård 3 brann delar av bebyggelsen (hus 3:2:2).

Period 3–4 (1560–70-tal till 1624)

Omfattar händelsefas 1/3:4–1/3:5, motsvarande brukningsfas 1 på stadsgård 1/3 och brukningsfas 1 på stadsgård 1/3.

Efter att stadsgårdarna slogs ihop fylldes olika lager på och därefter byggdes stora delen av vreten över med stenlagda ytor. Endast längst i väster fanns en liten del av vreten kvar. Vid bruk av vreten avsattes avfall här.

Händelser i vreten mellan stadsgård 2 och 4

Vreten förgicks av en hägnad i tomtgränsen.

Period 1–2 (1473 till 1547)

Omfattar händelsefas 2/4:1–2/4:6, motsvarar brukningsfas 2 på stadsgård 2 och brukningsfas 2 på stadsgård 4.

I samband med att stadsgård 2 och 4 byggdes upp konstruerades en hägnad utmed delar av vretens sidor, konstruktion 2:5:3 på stadsgård 2 byggdes delvis ut i vreten. Därefter raserades den ursprungliga tomtmarkeringen i vretens mitt.

Efter en tid, troligen vid 1500-talets början, byggdes huslänga 2:5:1 ut över en del av vreten.

I samband med destruktion av byggnader på stadsgård 2 och 4 i slutet av period 2 fylldes vreten med raseringsmassor.

Period 3 (1560–70-tal till cirka 1600)

Omfattar händelsefas 2/4:7–2/4:8, motsvarar brukningsfas 3 på stadsgård 2 och brukningsfas 3 på stadsgård 4.

Efter återuppbyggnaden av stadsgårdarna är det osäkert i vilken utsträckning vreten fanns kvar, möjligen fanns en del i öster kvar. I väster fanns däremot inte vreten kvar. De avfallslager som täckte delar av stadsgård 2 och 4 fanns även här.

Period 4 (cirka 1600 till 1624)

Motsvarar brukningsfas 4 på stadsgård 2 och brukningsfas 3 på stadsgård 4.

Under denna period försvann slutligen vreten helt i och med att huslänga 2:22:1 och hus 4:11:1 byggdes ut över den.

Figur 40. Raserad
hågnad i Vret 1/2.
Foto: Mats Magnusson.

Händelser i vreten mellan stadsgård 3 och 4

Period 1–2 (1473 till 1547)

Omfattar händelsefas 3/4:1–3/4:4, motsvarar brukningsfas 2–4 på stadsgård 3 och brukningsfas 2 på stadsgård 2.

I samband med att stadsgård 3 och 4 byggdes upp konstruerades en hägnad utmed delar av vretens sidor. Därefter brukades vreten, här fanns spår av dynga. I samband med destruktion av byggnader på stadsgård 3 och 4 i slutet av period 2 fylldes vreten med raseringsmassor.

Period 3–4 (1560–70-tal till 1624)

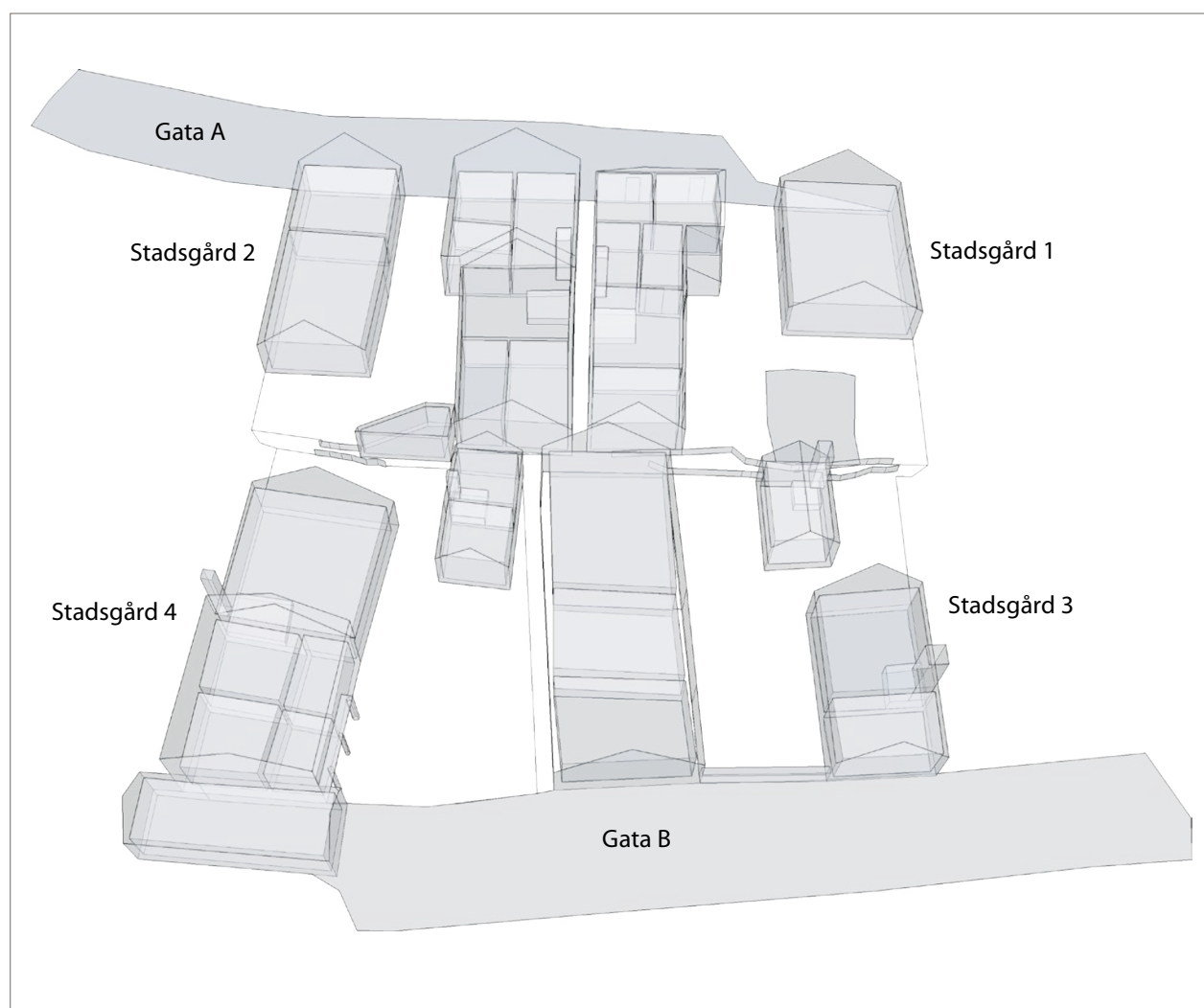
Omfattar händelsefas 3/4:5–3/4:6, motsvarar brukningsfas 1 på stadsgård 1/3 och brukningsfas 3 på stadsgård 2.

När stadsgårdarna återbebyggdes uppfördes en ny hägnad utmed vretens västra sida. Den fanns

kvar tills hus 4:11:1 byggdes i bebyggelsefas 3 på stadsgård 4. Vreten fylldes med raseringsmassor när bebyggelsen på de intilliggande stadsgårdarna revs på 1600-talet.

Sammanfattning av händelserna

Generellt sett kan stadens historia delas in i fyra tidsperioder. Under den äldsta tiden, 1473–1520, byggdes staden upp. Tomterna stakades ut när staden grundades och vi har funnit bevarade staket i tomtgränsen runt stadsgård 2. Därefter följde en period då det fanns enstaka byggnader, men ytorna i huvudsak användes till andra aktiviteter. Förekomsten av slaktavfall visar på hantering av oxar. Stadsgårdarna började på allvar bebyggas runt 1480. Vid detta tillfälle tillkom även vretarna. När tomterna väl bebyggdes verkar hela gårdsmiljöer byggts upp under en relativt kort tid (figur 41).

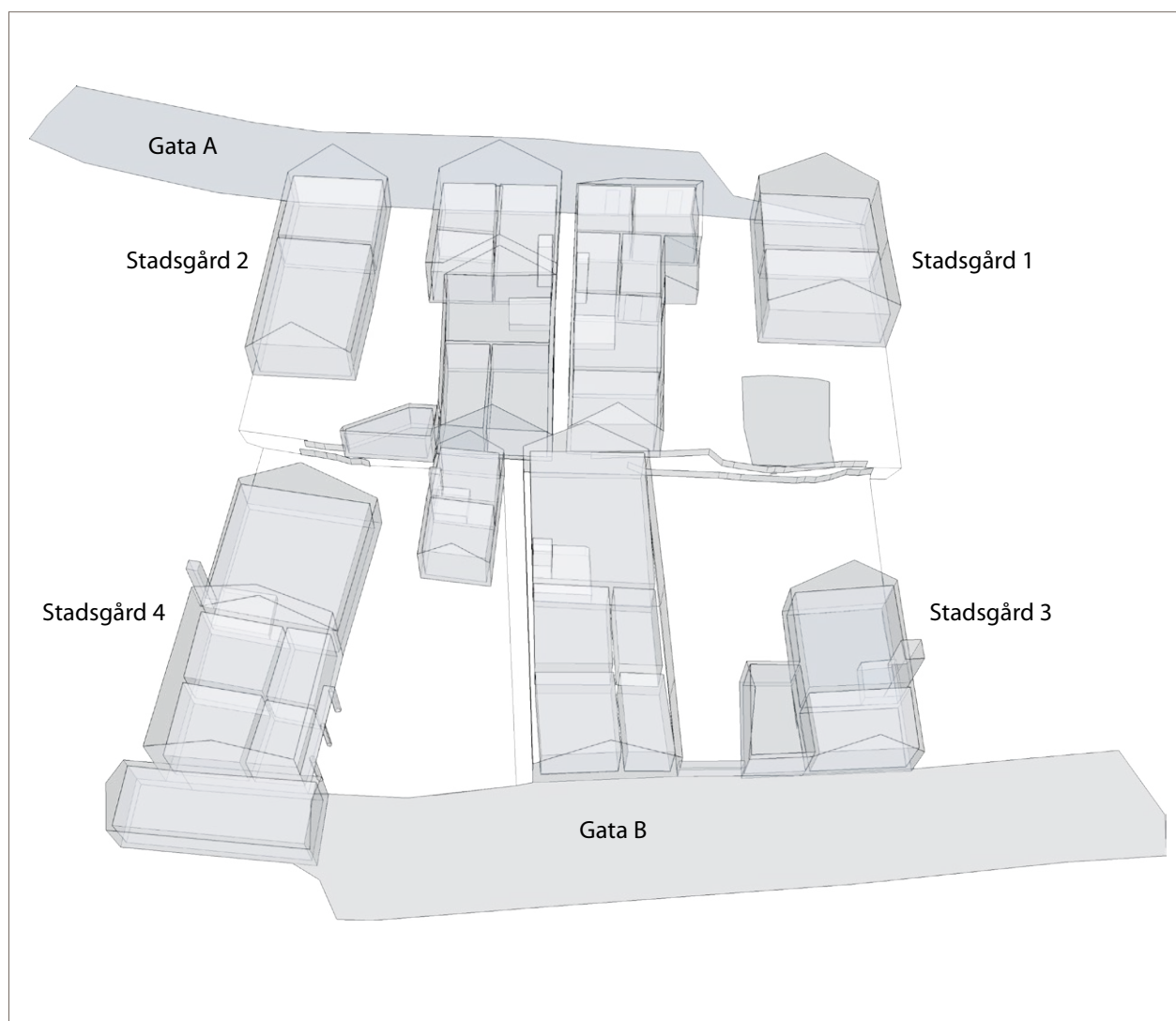

Figur 41. Visualisering av stadsgård 1–4 samt gata A och B under period 1 (1473–1520). Sedd från söder.

Under perioden 1520–1547 inföll en fas då staden verkar expandera, bland annat byggdes flera av timmerkonstruktionerna i Göta älv ut liksom befästningar utmed vallgraven i södra delen av staden (se kommande rapporter). Kungamakten visade ett aktivt intresse för utvecklingen i staden. Under denna tid var tomterna tätt bebyggda (figur 42). Bebyggelsen hade individuell variation men vissa tydliga övergripande drag finns, som stenlagda gårdsplaner, placeringen av huslängorna på de olika stadsgårdarna ”rygg mot rygg”, samt regelbundenheten i hur olika funktioner placerades inom gårdarna, som att bodar eller uppvärmda rum låg utmed gatan medan de uppvärmda rummen och stugan låg en bit in på stadsgården. De funktioner och näringar den likartade strukturen fylldes med

skiljde sig mellan stadsgårdarna. Det gjorde även varaktigheten för de olika brukningsfaserna, som spänner mellan de många skiftande bruken av stadsgård 1 och kontinuiteten på stadsgård 2. Perioden avslutas av bränder på stadsgårdarna, troligen var dessa kontrollerade bränder av raseringsmassor.

Under perioden från 1547 till återflyttningen på 1560-talet låg de fyra tomter som nu undersökts och gata B öde. Gata A verkar däremot ha fortsatt att användas. Enligt Sixten Strömboms genomgång av Nya Lödöses historia behöll de borgare som avflyttade under denna period markegendomar och sådant som lämnades på den gamla stadsplatsen. Det är även osäkert hur många som flyttade, vilket bland annat visas av dokument som nämner hus på platsen 1551. Kyrkan och hospitalet

Figur 42. Visualisering av stadsgård 1–4 samt gata A och B under period 2 (1520–1547). Sedd från söder.

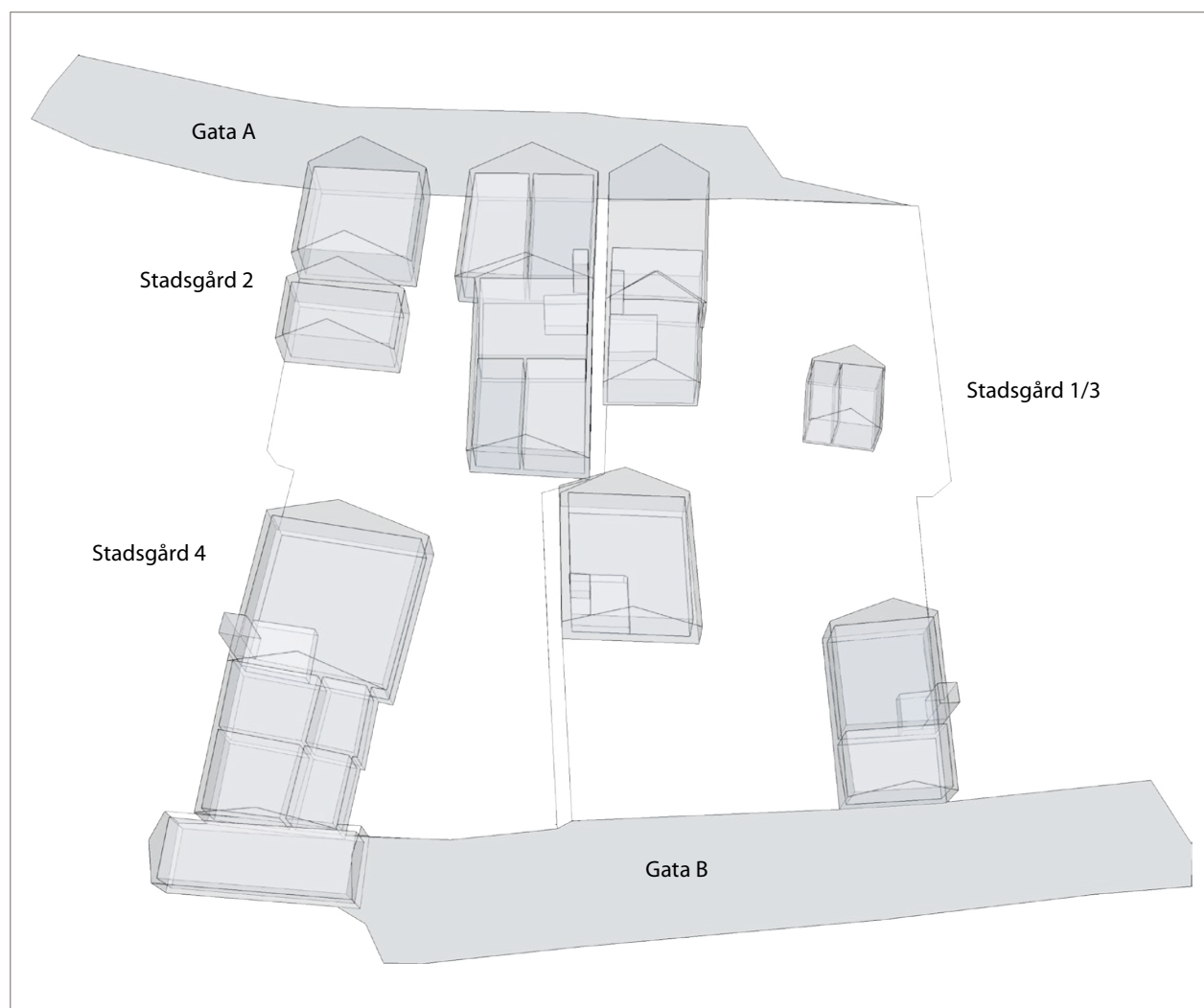
ska ha fortsatt användas (Strömbom 1924:33f). Detta kan vara en av förklaringarna till att de befintliga strukturerna behölls vid återflytten.

Från 1560-talet till 1600-talets början byggdes staden upp på nytt. Detta kan ses som en andra expansionsfas. Successivt kom tomterna åter att bli bebyggda, fast något glesare än under period 2 (figur 43). Under denna tid fanns delar av de äldre övergripande dragen kvar men samtidigt kan en uppluckring av dessa ses. Samma tomtindelning som tidigare användes, men flera av stadsgårdarna blev större genom sammanslagningar och de olika funktionerna kunde spridas ut över en större yta. Samtidigt fick betydligt fler hus stengrund och glasfönster. Under denna period skiljer sig stadsgård 2 från de omgivande gårdarna genom den

mycket komplexa föremålssammansättningen. Även det faktum att avfall slängdes inne på tomten skiljer sig från granntomterna där avfallet i högre utsträckning verkar ha förts bort.

Slutligen 1600 till 1624. Det har diskuterats i vilken utsträckning staden drabbades av Kalmarkriget, och om den var bebodd efter det. De arkeologiska lämningarna är bitvis fragmentariska men visar ändå på uppbyggda stadsgårdar. Här kom tomterna åter att bli tätt bebyggda, liksom i period 2. De destruktions som finns under denna fas kan vara antingen från kriget eller när staden lades ner. För de två sista perioderna finns relativt stort skriftligt material.

I figur 45 finns en matris över hur de olika händelsefaserna förhåller sig till varandra i tid. Faserna

Figur 43. Visualisering av stadsgård 1/3, 2 och 4 samt gata A och B under period 3 (1560–70-tal till 1600-talets början). Sedd från söder.

är inritade som olika långa beroende på om det är en längre tids bruk eller en kortvarig händelse. Årtalen är ungefärliga i de flesta fall, endast i några fall finns mer säkra årtal grundade på dendrokronologiska dateringar eller skriftliga källor. De olika händelsefaserna är även olika breda beroende på hur stor del av varje stadsgård som berörs, samt grovt geografiskt sorterade i öst–västlig riktning inom varje stadsgård med väster åt vänster.

Konstruktionsfaser

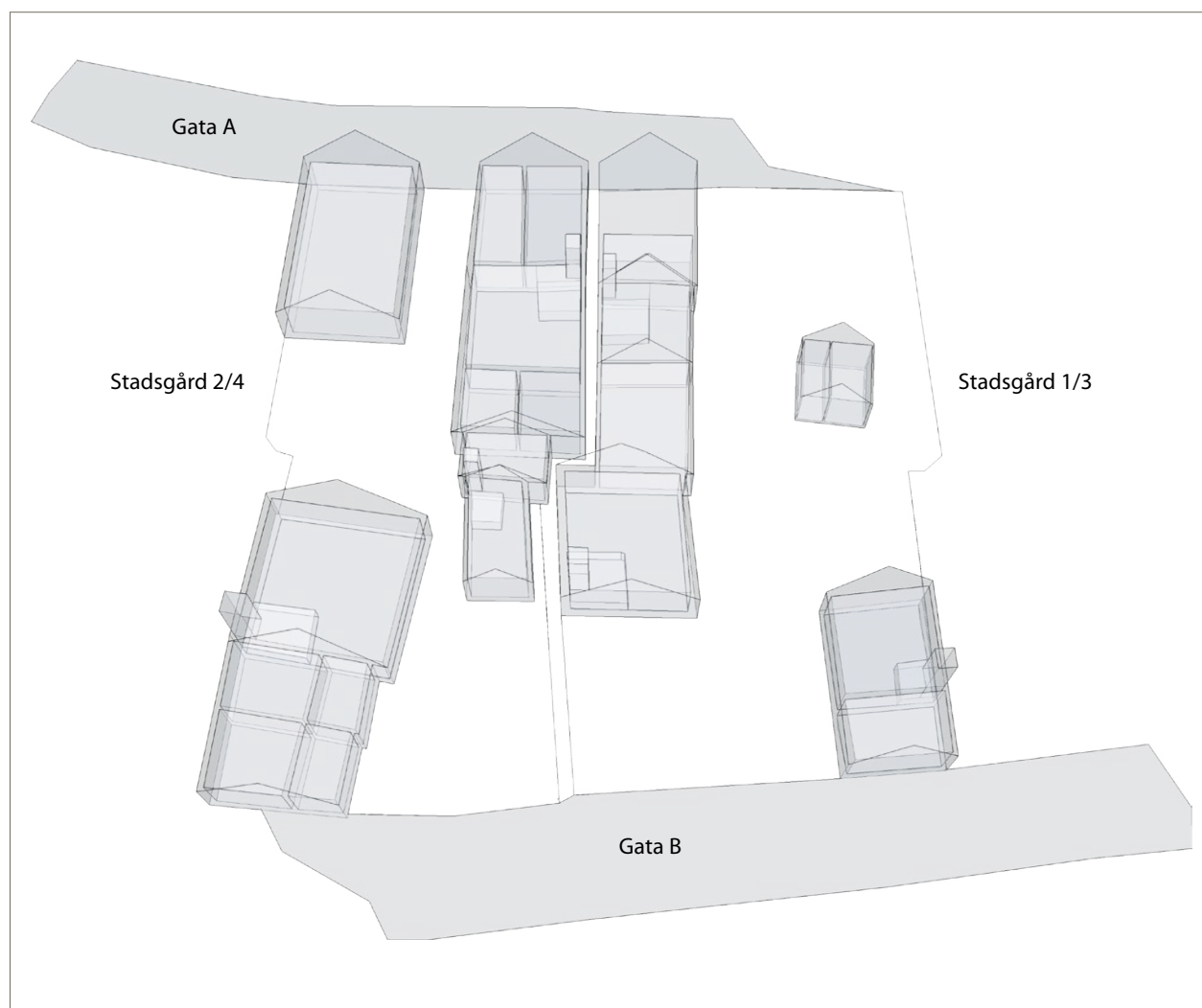
Större samtidiga konstruktioner på flera olika tomter skedde främst vid stadens grundande och återetableringen under 1560–70-tal. De rustbäddar av stockar och påförda lager av träflis och jord som fanns under bebyggelsen var relativt lika och ger

närmast intryck av att ha anlagts som ett gemensamt projekt. Trämaterialet verkar komma från samma växtplats. Detta kan kanske kopplas till den fria tillgång till virke som utlovas i stadens grundläggningsbrev (Grauers 1923:VII).

Trämaterialet har i vissa fall varit återanvänt, ett exempel finns från den bebyggelse som uppfördes runt 1480 på stadsgård 1 och ett från den yngsta bebyggelsen på stadsgård 2.

Brukningssfaser

Spår av brukning fanns både inne i byggnader och på öppna ytor. Däremot var det få ytor där orörda brukningslager fanns kvar. Då de flesta utrymmen på stadsgårdarna troligen städades regelbundet är det få av brukningslagren som faktiskt kan knytas

Figur 44. Visualisering av stadsgård 1/3, 2/4 samt gata A och B under period 4 (1600-talets början till 1624). Sedd från söder.

År	Gata A	Stadsgård 1	Vret 1/2	Stadsgård 2	Gata B	Vret 1/3	Stadsgård 3	Vret 3/4	Stadsgård 4	Vret 2/4
1650	A:21	1:25	1/2:7	2:26	B:6	1/3:5	3:20	3/4:6	4:14	4:13
1625	A:21	1:23	1/2:6	2:24, 2:25	B:6	1/3:5	3:19	3/4:6	4:12	4:12
1620	A:20	1:18	1/2:5	2:22	B:5	1/3:5	3:18	3/4:6	4:11	4:11
1615	A:19	1:20	1/2:5	2:21	B:5	1/3:5	3:17	3/4:6	4:11	4:11
1610	A:18	1:19	1/2:5	2:16	B:5	1/3:5	3:16	3/4:6	4:11	4:11
1605	A:17	1:18	1/2:5	2:17, 2:18	B:5	1/3:5	3:15	3/4:6	4:11	4:11
1600	A:16	1:17	1/2:5	2:19	B:5	1/3:5	3:14	3/4:6	4:11	4:11
1595	A:16	1:17	1/2:5	2:19	B:5	1/3:5	3:14	3/4:6	4:11	4:11
1590	A:16	1:17	1/2:5	2:19	B:5	1/3:5	3:14	3/4:6	4:11	4:11
1585	A:16	1:17	1/2:5	2:19	B:5	1/3:5	3:14	3/4:6	4:11	4:11
1580	A:16	1:17	1/2:5	2:19	B:5	1/3:5	3:14	3/4:6	4:11	4:11
1575	A:14, A:15	1:17	1/2:5	2:14	B:4	1/3:4	3:15	3/4:5	4:8	2/4:7
1570	A:13	1:16	1/2:4	2:12	B:4	1/3:4	3:14	3/4:5	4:7	2/4:7
1565	A:13	1:15	1/2:4	2:12	B:4	1/3:4	3:14	3/4:5	4:7	2/4:7
1560	A:10	1:14	1/2:3	2:11	B:4	1/3:4	3:11	3/4:4	4:6	2/4:6
1555	A:11	1:13	1/2:3	2:11	B:4	1/3:4	3:11	3/4:4	4:6	2/4:6
1550	A:12	1:16	1/2:4	2:12	B:4	1/3:4	3:14	3/4:4	4:7	2/4:6
1545	A:9	1:15	1/2:4	2:12	B:4	1/3:4	3:14	3/4:4	4:7	2/4:6
1540	A:8	1:14	1/2:3	2:11	B:4	1/3:4	3:11	3/4:4	4:7	2/4:6
1535	A:8	1:13	1/2:3	2:11	B:4	1/3:4	3:11	3/4:4	4:7	2/4:6
1530	A:8	1:13	1/2:3	2:11	B:4	1/3:4	3:11	3/4:4	4:7	2/4:6
1525	A:7	1:12	1/2:2	2:10	B:3	1/3:3	3:12	3/4:3	4:5	2/4:6
1520	A:6	1:11	1/2:2	2:9	B:3	1/3:3	3:12	3/4:3	4:5	2/4:6
1515	A:6	1:11	1/2:2	2:9	B:3	1/3:3	3:12	3/4:3	4:5	2/4:6
1510	A:5	1:10, 1:11	1/2:2	2:8	B:3	1/3:3	3:12	3/4:3	4:5	2/4:6
1505	A:5	1:9	1/2:2	2:8	B:3	1/3:3	3:12	3/4:3	4:5	2/4:6
1500	A:5	1:8	1/2:2	2:8	B:3	1/3:3	3:12	3/4:3	4:5	2/4:6
1495	A:5	1:7	1/2:2	2:8	B:3	1/3:3	3:12	3/4:3	4:5	2/4:6
1490	A:5	1:6	1/2:2	2:8	B:3	1/3:3	3:12	3/4:3	4:5	2/4:6
1485	A:4	1:5	1/2:2	2:8	B:3	1/3:3	3:12	3/4:3	4:5	2/4:6
1480	A:4	1:4	1/2:2	2:8	B:3	1/3:3	3:12	3/4:3	4:5	2/4:6
1475	A:2, A:3	1:1	1/2:1	2:1, 2:2, 2:3, 2:4	B:1, B2	1/3:1	3:1	3/4:1	4:3	2/4:2
1470	A:1	1:1	1/2:1	2:1, 2:2, 2:3, 2:4	B:1, B2	1/3:1	3:1	3/4:1	4:1, 4:2	2/4:1

Figur 45. Matris över händelsefaserna inom den undersökta ytan.

till en längre tids bruk. Det kan vara jord som ligger under trägolv där objekt kan ha ramlat ned mellan golvplankor, intrampade lager i jordgolv eller tunna lager mellan stenar på en gårdsplan. I övrigt verkar det som vi tolkar som brukning vara korta tidsperioder före en destruktion, alltså det som inte hann städas bort innan destruktio- nen inträffade. Flera lager som i fält tolkades som brukningslager har under analysarbetet omtolkats som varande delar av raseringar. Dessutom upp- märksammades att spår av bruk från en tidsperiod direkt före destruktio- nen kan finnas i de undre delarna av raseringslager.

De lager där spår av bruk fanns relativt orörda var främst delar av vretarna, och avfallsytorna på stadsgård 2 och 4. Eftersom det i dessa fall hand- lar om deponerat avfall speglar materialet främst aktiviteter på andra delar av stadsgårdarna.

Destruktionsfaser

Flera destruktionsfaser fanns i materialet. Två större destruktionsfaser som omfattar mer än en stadsgård iaktogs och de motsvarar sannolikt avflyttningarna på 1540- och 1620-talen. Enligt skriftliga källor brändes Nya Lödöse ner 1501, 1521 och 1612. Inga spår av större bränder vid dessa tillfällen finns dock inom stadsgård 1–4. Inte heller i gatorna fanns brandhorisonter. Frågan är hur omfattande bränderna och förödelsen egentligen var. Här kan även frågan ställas om vilka spår en stadsbrand lämnar efter sig? Om tomterna har fortsatt brukas direkt efter en brand bör de ha städats upp och brandresterna i stor utsträckning ha försvunnit. Möjligen kan destruktio- nen av de yngsta bebyggelsefaserna representera 1612 års för- ödelse, men det är nog mer troligt stadens ned- läggande som syns. Över lag ger de brandlager och raseringar som finns intryck av kontrollerad destruktion, som vid avflytten till Älvsborgstaden (1547).

Föremålsmaterialet

På de ytor som avrapporteras här fanns stora mängder föremål av bergart, keramik, kakel, tegel, glas, bränd lera, metall och slagg samt ben, horn, trä, läder och annat organiskt material. De har påträffats både inomhus och utomhus, på gårds- planer och i vretar men också i avfallsgropar och avfallshögar. Föremålen kommer att analyseras utifrån olika materialkategorier, där keramik domi-

nerar till antalet följt av metall och glas. Materialet kommer att presenteras i en separat föremålspub- likation. Där kommer också insamlingsprinciper och registreringsprinciper att presenteras ingående.

Generella iakttagelser

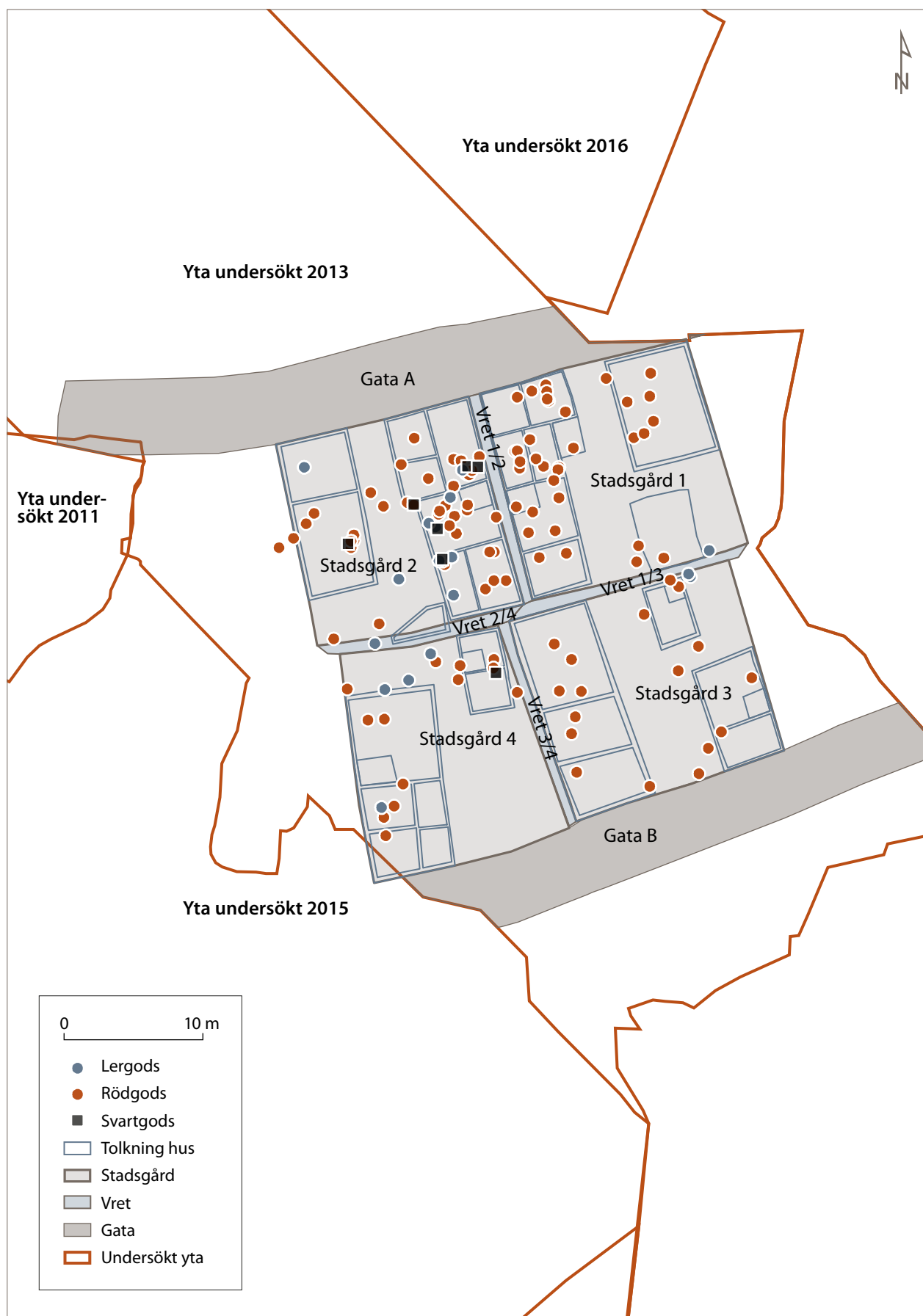
Antalet föremål och föremålstyper varierar kraftigt mellan de fyra stadsgårdarna (tabell 3). Detta har flera olika orsaker. Undersökningsmetoderna har varierat något, stadsgård 1 och 2 undersökts mycket noggrant, stadsgård 3 något mindre noggrant och stadsgård 4 mer extensivt. Verksamheterna på de olika stadsgårdarna har varierat och därmed också avfallshanteringen. Vi kan redan nu se att det som förts bort respektive blivit kvar på tomten har varierat från gård till gård. En närmare analys av var olika föremålstyper påträffades visar föränd- ringar över tid.

I lager från etableringsskedet 1473–1480 påträff- ades generellt få föremål, vilket kan förklaras av att den fasen bara representerar ett fåtal år med ett fåtal aktiviteter och förberedande markarbeten inför den egentliga byggnationen. Det är dock främst i dessa kontexter som vi hittat föremål av organiskt material som trä, läder och näver. Detta kan till viss del ha sin förklaring i att de bästa bevaringsförhållandena fanns i de djupare liggande lagren, men det beror sannolikt också på att avfallshanteringen fungerade annorlunda än under senare faser och att avfallet i större utsträck- ning blev kvar på plats. Just därför har vi ansett det vara viktigt att titta separat på föremålen från denna tid. Redan under etableringsskedet skiljer

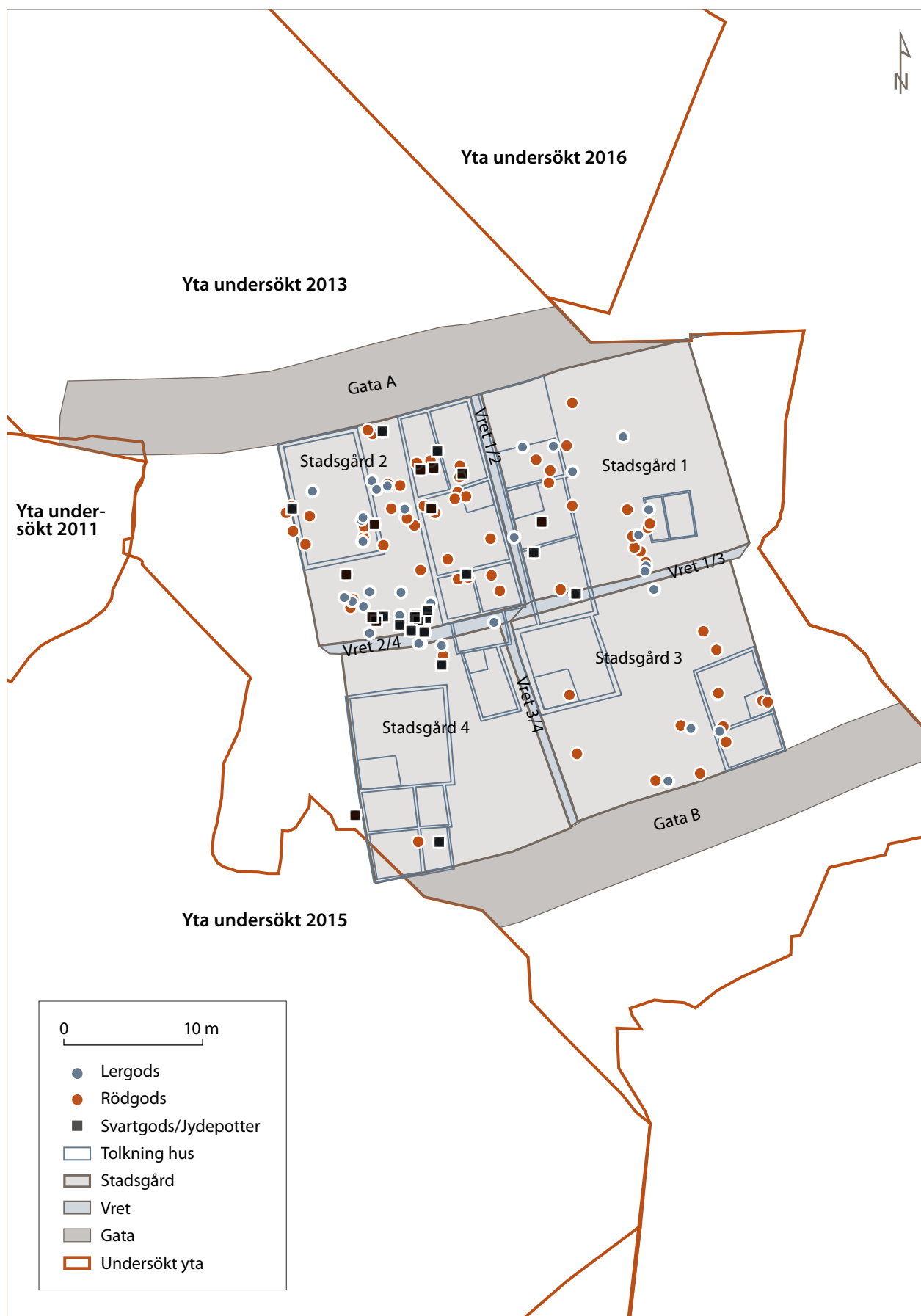
Tabell 3. Antalet registrerade föremål varierar mellan olika stadsgårdar och tidsperioder. Skillnaderna kan delvis bero på olika bevaringsförhållanden och förutsättningar vid undersökningstillfället. Tiden 1473–1480 representerar dessutom en betydligt kortare tidsperiod än de båda andra och måste därför ses i ljuset av detta. Trots eventuella felkällor är skillnaderna dock så markanta att de måste beaktas vid tolkningen av händelseförloppen på respektive gård.

Tidsperiod	Stads- gård 1	Stads- gård 2	Stads- gård 3	Stads- gård 4
1473–1480	7	70	7	0
1480–1540	548	990	237	155
1570–1624*	504*	3684*	297*	67*

*observera att stadsgård 1 och 3 var en enhet under hela denna period och stadsgård 2 och 4 under den yngsta delen.

Figur 46. Fyndplatser för rödgods, lergods och svartgods daterade till perioderna 1473–1480 och 1480–1540-tal. Skala 1:400.

Figur 47. Fyndplatser för rödgods, lergods och svartgods daterade till perioden 1560–70-tal till 1624. De flesta keramikföremålen på stadsgård 2 påträffades under denna tidsperiod i avfallsdepåer utomhus. Skala 1:400.

Tabell 4. Föremål från stadsgård 1. Keramik avser minsta antal kärl.

Föremålstyp	Etablering	1480–1540	1570–1624
Bergart		45	9
Bränd lera		34	3
Glas		35	201
Keramik	4	163	191
Läder		4	
Metall	1	141	86
Ben		1	
Trä	2	4	
Kalkbruk			
Näver		8	
Slagg		7	3
Tegel		104	9
Kakel			1
Piplera			1
Textil		1	
Vax		1	

Figur 48. Fingerborg från golvet i rum E i huslänga 1:2:1. Foto: Markus Andersson. Skala 2:1.

0,5 cm

stadsgård 2 ut sig från de övriga genom att ha ett något mer blandat föremålsmaterial.

Föremål från perioden runt 1480 fram till avflyttningen till Älvsborgsstad på 1540-talet påträffades i ett betydligt större antal och av olika material, mest keramik, metall och glas (figur 46). Mängden keramik och glas ökar ytterligare under tiden efter återflytten från Älvsborgsstad på 1560–70-talet (figur 47). Under denna tid slogs stadsgårdarna 1 och 3 samt 2 och 4 samman till två större stadsgårdar. I den fortsatta redovisningen av föremålen redovisar vi trots detta materialen från de fyra stadsgårdarna var för sig.

Stadsgård 1

I etableringsskedet på stadsgård 1 var föremålen få, mest keramik men här fanns även något vi tolkade som handtaget till ett besman.

Från perioden 1480–1540-tal, då stadsgården var bebyggd, har vi funnit relativt få föremål i olika brukningslager. De flesta föremålen hittades i raseringen från tiden vid flytten till Älvsborgsstad på 1540-talet och kan spegla aktiviteter på stadsgården före dess. På ett av golven i huslänga 1:2:1 låg en sisare (en sax) och ett bryne samt en del keramik som kan ha stått i huset vid branden. I samma huslänga hittades också en fingerborg (figur 48). I raseringslagren från tiden för avflyttningen låg en del spikar, nitar och gångjärnstappar, samt lite näver, tegel och fönsterglas. Utöver detta förekommer nästan enbart keramik och främst kokkärl av rödgods, bara enstaka skärvor av svartgods och yngre lergods. Ett fåtal skärvor av glaskärl förekommer också.

I de hus som uppfördes efter återflytten, det vill säga mellan 1560–70-tal och 1624, påträffades en del keramik och glaskärl. Som nämndes inledningsvis är keramiken mer varierad i dessa lager än i de äldre, både vad gäller godstyper och kärlformer. Andelen glaskärl och fönsterglas ökar. I raseringslagren efter de yngsta byggnaderna fanns delvis raseringsmaterial från byggnader, såsom spikar och beslag av järn samt fönsterglas, men även en hel del keramik. De yngsta raseringslagren har delvis störts av odling under landeritid. Merparten av dessa föremål bör dock komma från den yngsta stadstiden (tabell 4).

Stadsgård 2

Stadsgård 2 skiljer sig markant från de övriga gårdarna eftersom här påträffades ett mycket större antal föremål av alla kategorier än på övriga gårdar. Detta gäller redan tidsperioden från etableringen till avflyttningen till Älvsborgsstad, 1473–1540-tal, men framförallt tidsperioden efter återflytten, 1560–70-tal till 1624 (tabell 5). Stadsgård 2 hade en större bostadsdel och fler rum än motsvarande byggnader på de andra gårdarna. Tillsammans med ett omfattande föremålsmaterial, samt spår av uppfödning av grisar och av ölbrygging, har det tolkats som att gården kan ha fungerat som vårdshus under den äldre tidsperioden.

I kontexter från tiden 1480 till 1540-talet registrerades omkring 300 spikar och nitar och 200 från

tiden 1560–70-tal till 1624. Sannolikt har spik och nitar tillhört den fasta inredningen i de undersökta rummen. När byggnaden brunnit har inredningen också brunnit och spik och nitar återfinns därför i raseringslagren. På stadsgård 2 påträffades också tolv knivar. Sex knivar låg under eller på golv från tiden 1473–1540-talet och 5 i liknande typer av kontexter från tiden 1560–70-tal till 1624. Sannolikt var de kvarglömda i byggnaderna. Från den äldre perioden påträffades sex lås, mot två i den yngre perioden, en förhållandevis hög siffra jämfört med andra undersökta stadsgårdar. Kanske

var behovet av lås större på en värdshusgård än på andra tomter (figur 49).

Mängden föremål, främst av keramik och glas ökar kraftigt i kontexter från tiden efter återflytten från Älvsborgsstadens jämfört med tiden dessförinnan, detta är tydligt i de omfattande materialen från stadsgård 2 även om tendensen finns också på de andra gårdarna. Även andelen proveniensbestämda fragment av keramik- och glaskärl ökar jämfört med äldre tider med en vid spridning från hela Nordsjöområdet men också från medelhavsområdet (Portugal, Spanien och Italien). Vad

Figur 49. Delar av draglås från perioden 1480 till 1540-tal. Foto: Markus Andersson. Skala 1:1.

Figur 50. Fragment av kärl i rödgods från perioden 1480 till 1540-tal. Foto: Markus Andersson. Skala 1:2.

föremålen kan säga oss om stadsbornas kontakter både lokalt, regionalt och internationellt kommer att diskuteras mer ingående i den planerade föremålspublikationen (figur 50–53).

Det mesta av glas- och keramikmaterialet från tiden före avflyttningen till Älvsborgsstaden fanns i konstruktions- och raseringslager inne i och över byggnaderna. Från perioden efter återflytten från Älvsborgsstaden (1560–70-tal till 1624) kommer materialet främst från avfallshögar och några mindre gropar på den södra delen av stadsgården. Detta kan återspegla förändrade vanor i avfallshanteringen, en iakttagelse som kommer att analyseras närmare i den planerade föremålspublikationen. Några ovanliga föremål från stadsgård 2 bör lyftas fram. I raseringsmassorna från destruktionen av eldstaden i rum E i huslänga 2:5:1 vid avflyttningen till Älvsborgsstaden, påträffades delar av ett litet urverk. Det är av en typ som var ytterst ovanliga i Norden vid den här tiden eftersom tillverkningen av fickur startade först under 1500-talets början (figur 54). Från tiden 1480–1540-tal påträffades två varuplomber av bly, varav den ena från Regensburg i sydöstra Tyskland, den andra är ännu oidentifierad. Plomberna visar på kontakter och handel med övriga delar av Europa. Detsamma gäller alla de fragment av glaskärl av både vanliga och ovanliga former som påträffats både på stadsgård 2 och på övriga tomter (figur 55).

Stadsgård 3

Från etableringsskedet på stadsgård 3 fanns enstaka föremål som troligen har tappats eller kasserats i samband med byggnadsarbetena, bland annat två dymlingar, en kil och delar av en lädersko.

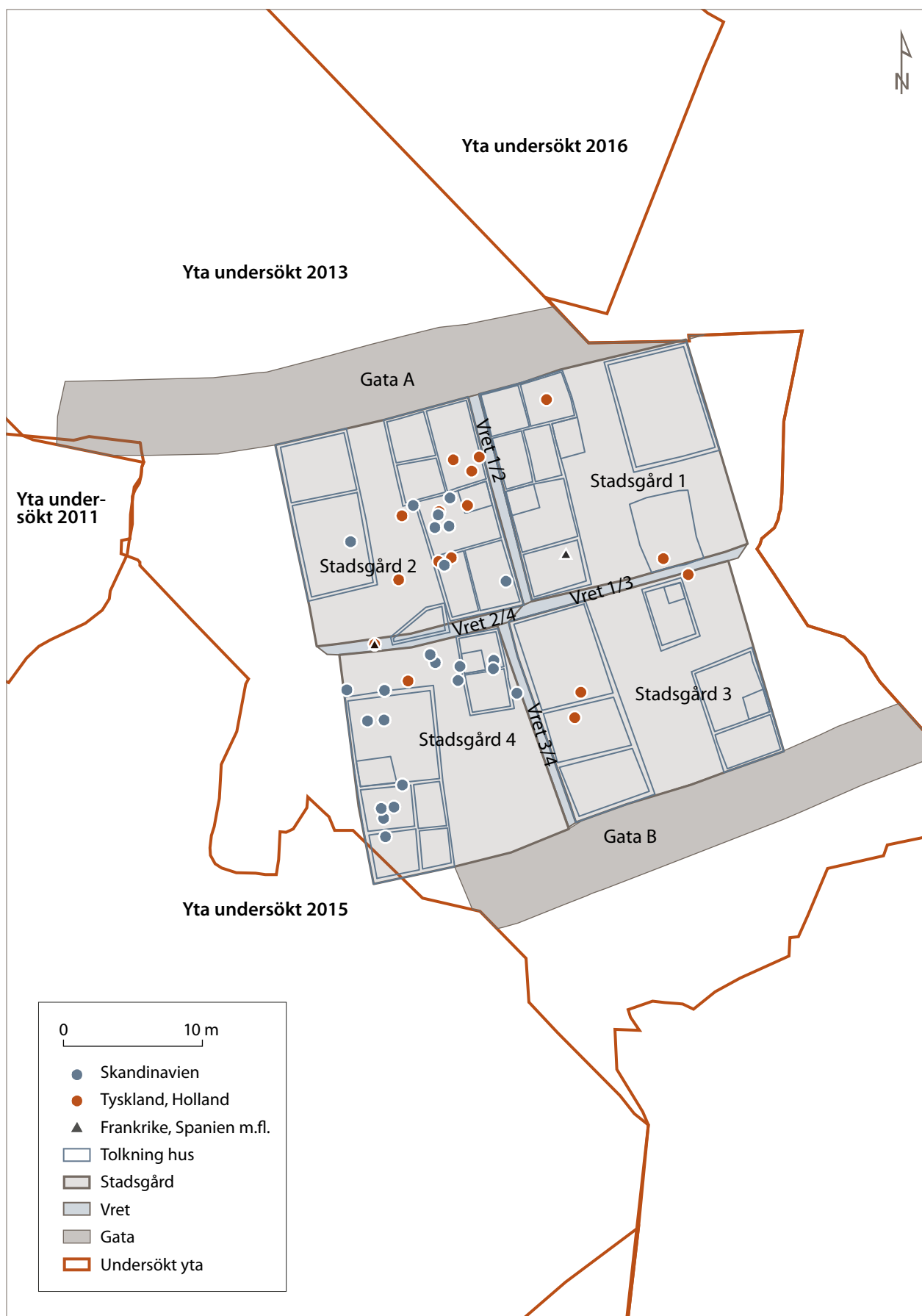
Under perioden 1480–1540-talet var stadsgården bebyggd och det finns en hel del avfall och föremål

Tabell 5. Föremål från stadsgård 2. Keramik avser minsta antal kärl.

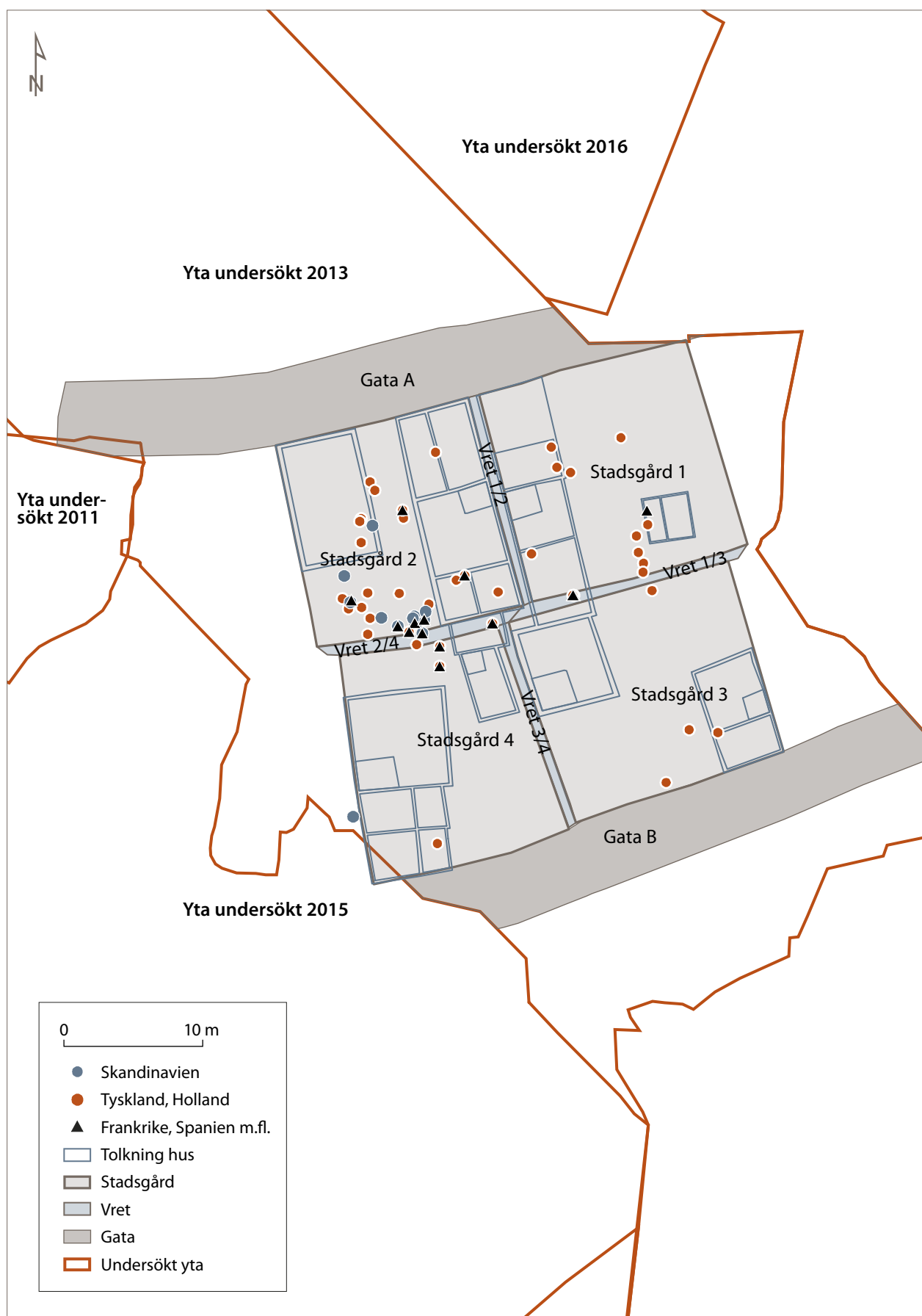
Föremålstyp	Etablering	1480–1540	1570–1624
Bergart	4	26	94
Bränd lera	2	12	67
Glas	7	19	652
Keramik	28	379	2252
Läder	2		
Metall	15	520	368
Ben	1	4	6
Trä	8	4	1
Kalkbruk	2	2	8
Näver	1	13	17
Slagg		3	41
Tegel		8	173
Kakel			3
Piplera			1
Bärnsten			1

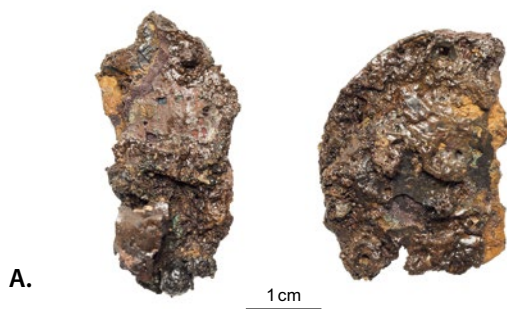
Figur 51. Mynningsfragment av lergodsfat tillverkat i Weserregionen i nuvarande Tyskland. Foto: Markus Andersson. Skala 2:1.

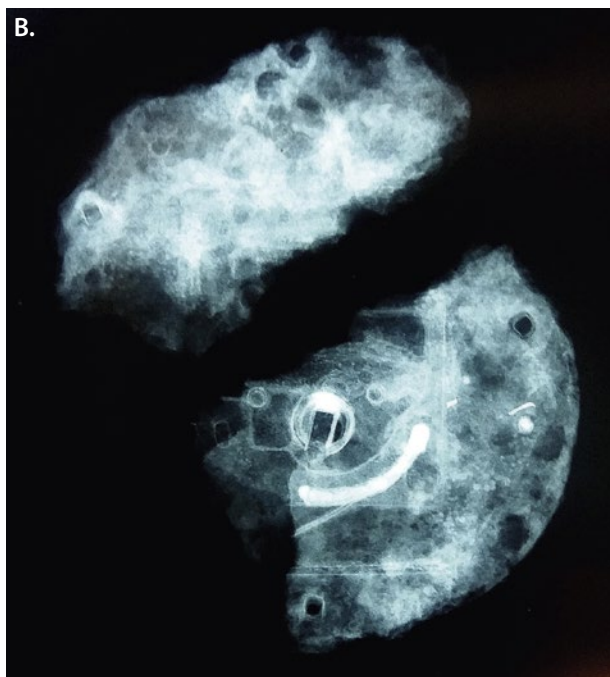
Figur 52. Proveniensen för föremål daterade till perioderna 1473–1480 och 1480–1540-tal. Skala 1:400.

Figur 53. Proveniens för föremål daterade till perioden 1560–70-tal till 1624. Skala 1:400.

Figur 54. A) Det konserverade urverket. Foto: Markus Andersson. Skala 1:1. B) Röntgenbild av urverket, här syns tydligt delar av mekaniken. Foto: SVK.

Figur 55. Mynning till glaskaraff tillverkad på europeiska kontinenten (perioden 1560–70-tal till 1624). Foto: Markus Andersson. Skala 1:1.

från olika konstruktionslager i en byggnad som tolkas som ett fähus (huslänga 3:2:1, 3:8:1). Keramikskärvorna kommer nästan enbart från kokkärn av yngre rödgods. Föremålen hör knappast hemma i ett fähus men kan ha hamnat där som avfall i och med ombyggnader.

I de olika byggnaderna på stadsgården hittades flera blyföremål, däribland ett som tolkats som en vikt (figur 56). I golvlager i husen låg även en skedborr, en dubbelsölja och en bandkniv av valrossben/bete som kan ha använts för bandvävning eller möjligen bokbinderi (figur 57).

Under denna period fanns också en avfallshög på nordöstra delen av gårdsytan som främst har använts för mat- och slaktavfall. Den innehåller en hel del djurben, men bara några fragment från trebensgrytor och enstaka spikar.

I lager från perioden 1560–70-tal till 1624, efter sammanslagningen av stadsgård 1 och 3, påträffades en hel del föremål i golvens konstruktionslager på den ursprungliga stadsgård 3. Lagren innehåller rikligt med keramik- och glasskärvor, några brynen och ett par knivar. I rivningslager från de yngsta byggnaderna låg spikar, krampor och beslag samt en del keramik, framför allt från trebensgrytor (tabell 6).

Tabell 6. Föremål från stadsgård 3. Keramik avser minsta antal kärl.

Föremålstyp	Etablering	1480–1540	1570–1624
Bergart		1	105*
Bränd lera		1	
Glas		12	12
Keramik	2	144	101
Läder	1		
Metall		69	73
Ben		1	1
Trä	4		
Kalkbruk			
Näver			
Slagg		9	2
Tegel			2
Kakel			
Piplera			1
Textil			
Vax			

*varav 100 är fragment av bränd flinta från en fyndpost

Figur 56. Möjlig vikt av bly.
Foto: Markus Andersson.
Skala 2:1.

Figur 57. Bandkniv.
Foto: Markus Andersson.
Skala 1:1.

Stadsgård 4

Stadsgård 4 undersöktes mer extensivt de andra stadsgårdar som redovisas här. Det var framför allt föremål av keramik, glas och metall som togs tillvara och materialet liknar till stora delar det från stadsgård 2 även om det är betydligt mindre. Eftersom stadsgård 2 och 4 antas ha blivit hopslagna till en enhet senast vid slutet av 1500-talet kan också en del av de föremål som framkom i avfallslagren på stadsgård 2 innehålla materialet från den yngsta perioden av stadsgård 4 (tabell 7).

Gator

Föremålsmaterialet från gatorna är litet men varierande. Gata A innehöll fler föremål än gata B. Detta skulle kunna vara ett resultat av att gata A lades om fler gånger, men också av att renhållningen här sköts på ett annat sätt än för gata B. I ett brukningslager på gata A från tiden 1480–1540-tal låg en kultång. På gata B påträffades få föremål, som en bronsknapp och en blyplomb (figur 58).

Vret 1/2

Inget avfall har påträffats i vreten mellan stadsgård 1 och 2 i lager från tiden 1473–1480. Från tiden 1480–1540-tal tillvaratogs ett sågblad och ett antal rödgodsskärvor (från 31 kärl), föremål som kan ha hamnat där i samband med destruktion av byggnaden 1540. I senare lager förekom inga föremål.

Vret 1/3

Vreten mellan stadsgård 1 och 3 förefaller ha varit relativt ren och inget avfall annat än djurben och enstaka skärvor av keramik fanns här. Det är bara i samband med ombyggnad och rasing på de intilliggande stadsgårdarna i samband med flytten till Älvsborgstaden vid 1500-talets mitt som en del raseringsmaterial och avfall hamnade i vreten.

Vret 2/4

Mellanrummet mellan stadsgård 2 och 4 innehöll få föremål, inga från etableringstiden och bara ett par rödgodsskärvor från tiden 1480–1540-talet.

Figur 58. Blyplomb från gata B.
Foto: Markus Andersson.
Skala 2:1.

Tabell 7. Föremål från stadsgård 4. Keramik avser minsta antal kärl.

	Etablering	1480-1540	1570-1624
Bergart		7	2
Bränd lera		1	
Glas		13*	14
Keramik		100	36
Läder			
Metall		29	11
Ben			1
Trä		1	
Kalkbruk			
Näver			
Slagg		3	
Tegel		1	
Kakel			3

*glas från 1480-1540 innehåller även buteljglas från 1600-1700 tal

Av den stratigrafiska berättelsen framgår att stadsgård 2 och delar av eller hela stadsgård 4 sannolikt utgjorde en enhet under tiden 1560–70-tal till 1624. Under denna tid finns inga föremål knutna specifikt till mellanrummen mellan de ursprungliga gårdarna. Det är nog snarare så att den avfallsansamling som dokumenterats i den södra delen av stadsgård 2 sannolikt också innehåller föremål från området som kallats stadsgård 4 och har på sätt och vis ersatt den tidigare vreten.

Vret 3/4

I vreten påträffades bara en keramikskärva från det äldsta etableringsskedet. Efter en ombyggnad på stadsgård 3 fanns lager som delvis kan kopplas till

bruket av stadsgårdarna under 1500-talets första hälft. Det är dock oklart vad som kommer från ovanliggande rasing och vad som faktiskt hör till bruket av vreten, exempelvis några skärvor av trebensgrytor av rödgods och ett krus av Siegburgstyp samt en blyblomb. Även från tiden för rasingen av de yngsta byggnaderna på stadsgård 3 fanns keramik i raseringslagren i vreten. Dessa kan heller inte med säkerhet kopplas till bruket av själva vreten utan hör samman med destruktionen av byggnaderna.

Animalosteologi

Det animalosteologiska materialet kommer mer ingående att diskuteras i en separat rapport. Här görs därför endast en summering av iakttagelserna (tabell 8).

Gatorna

Gemensamt för både gata A och B var att lagren innehöll mycket få djurben. Benen har dessutom analyserats extensivt.

I den äldsta fasen av gata B (fas B:I, KG 1345) fanns ett utjämningslager som var rikt på underkåkar från nötboskap. Detta kan möjligen kopplas till den standardiserade slakt av nötboskap som ägt rum i stadens äldsta skede.

Om det är så att gatornas konstruktionslager var i det närmaste rena på ben fanns en intressant skillnad mellan konstruktionslagren i byggnaderna i staden, som ofta är mycket rika på ben. Tyder det på att man har hämtat massorna på olika platser? Är det en skillnad på privata byggen inne på stadsgårdarna och kollektiva byggen som gator och torg? Eller speglar det snarare en syn på renlighet och hur en gata ska se ut?

Stadsgård 1

Totalt samlades 46,2 kg djurben in från stadsgård 1. Några faser var extra intressanta. Från tiden innan de första husen byggdes, fanns slaktavfall från fullvuxna nötkreatur. Den här delen av materialet är viktig för att förstå de tidigaste aktiviteterna i staden, samt oxhanteringen. I den första bebyggelsefasen fanns också brukningen av ett fähus (fas 1:8). Härifrån fanns inga tillvaratagna ben, vilket passar väl in i ett fähus avsett för till exempel nötkreatur eller hästar. Den här byggnadens rena gödsellager kan jämföras med de som kopplats till svinhållning på stadsgård 3, som innehöll rikligt med köksavfall. Då det även fanns bryggerirester i fähuset kan en alternativ tolkning vara att här hållits svin, som utfodrats på annat sätt än svinen på stadsgård 3.

I en destruktionsfas (fas 1:16) fanns en kontextgrupp (KG 1816) som kan tyda på att ytan efter rasering av byggnaden legat obebyggd under en period och använts som sophög. Denna kontext var dessutom rik på ben från torsk, kummel och långa, och påminde om avfallslagren på stadsgård 2 (även om proportionerna mellan torskfiskarterna var annorlunda).

Stadsgård 2

Benmaterialet som tillvaratogs från stadsgård 2 var mycket omfattande, och uppgick till strax över 150 kg. Inget av byggnadernas rum gick att funktionsbestämma utifrån djurbensmaterialet, och överlag var brukningen av byggnaderna mer eller mindre osynlig. Några av faserna var dock mycket intressanta ur ett osteologiskt perspektiv.

Det rörde sig om fasen innan stadsgården bebyggdes (fas 2:1–3) då ytan täcktes av hägnader och gropar. I en av groparna (KG 1662) fanns fynd av ett stort antal tordyvlar, samt ben från grodor och padda, vilket tyder på en fuktig miljö med mycket dynga. Det här styrker teorin om boskaphållning. Redan i denna tidigaste fas fanns dessutom en grop med stora mängder ryggkotor från kummel (KG 1663).

När den första bebyggelsen konstruerades (fas 2:4–5) kan vi konstatera att flislagren saknade tydliga spår av aktiviteter, exempelvis i form av specialiserad slakt, som funnits på andra stadsgårdar. Flera av konstruktionslagren i husen som uppfördes var dock märkliga, då de är anmärkningsvärt rika på ben från spädgris. Även rådjur och get

Tabell 8. Översikt över benmängder (kg) fördelat på stadsgårdar, gator och vretar.

Fyndplats	Djurben (kg)	Kommentar
Gata A	3,2	Allt ej vägt
Gata B	3,8	
Stadsgård 1	46,2	
Stadsgård 2	150	
Stadsgård 3	23,5	
Stadsgård 4	20	
Vret 1/2	13,5	
Vret 1/3	8,8	
Vret 2/4	9,9	
Vret 3/4	4,9	Allt ej vägt
Totalt	283,8	

förekommer i dessa lager, om än i mycket mindre omfattning.

Brukningen av den öppna gårdsytan (fas 2:17–18) var också intressant. Flera olika avfallskontexter uppvisade olika särdrag; en var mer eller mindre en ren dump av ryggkotor från kummel, ett avfallslager bestod av hushållsnära fiskrikt avfall, i en fyndkoncentration fanns flera ben från katt och i en annan stora mängder ben från hund (figur 59). Sammantaget verkar man alltså ha konsumerat relativt stora mängder kummel och spädgris. Även spädamm och i synnerhet spädkalv förekommer i de tidiga faserna. Då förekomsten av både kummel och spädgris var så koncentrerade skulle det vara intressant att fundera vidare kring om konsumtionen av dessa arter fortgått genom hela stadsgårdens historia, eller om man ätit just de här arterna under specifika faser. Kummel förekom på flera ställen i avfallskontexter som kan avgränsas i tid, medan benen från spädgris och kalv i stor utsträckning låg i konstruktionslager.

Stadsgård 3

Djurbensmaterialet som samlades in från stadsgård 3 uppgick till totalt strax under 23,5 kg ben. Flera kontexter vattensållades, och därför finns det ett antal artrika fiskbensmaterial. Det är i synnerhet två av faserna som gett extra intressanta osteologiska resultat; fas 3:3 och fas 3:15/3:19.

Fas 3:3 var brukningsfasen i huslänga 3:2:2. Avsaknad av djurben i tramplagren i det norra (A) och det södra (C) rummet visade att man där

hållit rent, och förmodligen inte lagat mat. Det mellersta rummet (B) kan istället ha utnyttjats som svinstia. Lagren i mittenrummet visar således både på att man hållit grisar på gården och avslöjar vad man ätit i hushållet. De flesta benen kom från nötboskap, följt av svin och får (get). Men man har även ätit rådjur och flera sorters fisk, bland annat gädda, slätrocka och pigghaj. Fas 3:12 kan också nämnas i detta sammanhang, då här fanns ett lager som innehöll ben från både spädgris och kalv. Dessutom flera ben från rådjur.

Fas 3:15 var konstruktionsfasen av hus 3:15:2, och fas 3:19 destruktionsfasen i samma hus efter att det hade brunnit. Inblandat i såväl konstruktions- som raseringslagren verkar det dock ha funnits lager kopplade till brukningen av byggnaden. Djurbenen visade att man lagat mat i rummet med eldstad, samt att man i hushållet ätit en förhållandevis stor mängd sötvattensfisk.

Sammantaget ger alltså djurbenen intrycket av att huslänga 3:2:I använts för djurhållning (i

synnerhet grisar) och som ekonomibyggnad. I hus 3:15:2 har ett rum i en fas använts för matberedning och därför kanske som bostadsdel. Nöt- och fläskkött har varit den vanligaste köttmaten, men man har också konsumerat ett stort antal olika fiskarter, där sötvattensfischen är extra intressant (figur 60). Dessutom har man ätit rådjur.

Stadsgård 4

Totalt tillvaratogs strax över 20 kg ben. Stadsgården prioriterades ner till förmån för stadsgård 1–3, vilket innebär att allt material har gått igenom extensivt. Det betyder att materialet har gått igenom av osteologer och totala vikten samt förekommande arter har registrerats. Vissa ben har trots allt registrerats för att öka underlaget för köns- och åldersberäkningar, samt belysa anatomiska fördelningen av element från nötboskap. Därför har underkäkar och bäckenben registrerats, samt mätbara metapodier, tåleder och hornkvickar från nötboskap. Från svin och får (get) har endast

Figur 59. Osteologer undersöker avfallshögarna på bakgårdsytan till stadsgård 2. Tack vare närvarande fältosteologer dokumenterades koncentrationer av olika fiskarter. Foto: Markus Andersson.

Figur 60. Svinhållning var föga förvånande vanligt i Nya Lödöse. Ben från späddgrisar (se bilden) var relativt vanligt förekommande på flera av stadsgårdarna. Foto: Markus Andersson. Skala 1:2.

underkäkar och bäckenben registrerats. Fisk, fågel och vilt har sorterats ut och analyserats med samma detaljnivå som ben från stadsgård 1–3.

Detta innebär en knapphändig information om mathållning och konsumtion, men även en frånvaro av tafonomisk information. Två kontextgrupper representerade avfallskontexter, och dessa analyserades i sin helhet. Det rörde sig om fas 4:5 (KG 1473) och fas 4:6 (KG 344). I synnerhet två lager i fas 4:6 var mycket rika på fiskben och hushållsavfall. Fasen beskrevs som en destruktionsfas, med raseringsmassor. Men benmaterialet visar att åtminstone två av de ingående lagren snarare bör klassificeras som avfallskontexter.

Vretarna

Benmaterialet som samlades in från de olika vretarna skiljde sig åt, vilket kan ha flera orsaker. I både vret 1/2 och vret 3/4 har man slängt hushållssopor. I båda vretarna har avfallslagren täckts av raseringsmassor, vilket skulle kunna förklara varför skräpet har blivit kvar. Vret 1/3 och 2/4 var lika varandra i det att ingen av dem verkade ha använts

för att göra sig av med hushållssopor. Istället fanns på båda platserna exempel på hur större djurben använts som stabilisering och byggnadsmaterial (figur 61).

Skillnaderna kan bero på olika användning, men det är även möjligt att vretarna som var tomma på köksavfall har städats i större utsträckning än de andra. Det är ändå mindre sannolikt, då soporna i de andra vretarna innehöll en stor mängd fiskben. Även vid noggrann utrensning borde en del mindre fiskben bli kvar.

De två vretarna som saknade spår av hushållssopor, vret 1/3 och vret 2/4 anslöt till varandra och låg parallellt med gatorna A och B. I vret 1/3 framstod dessutom ytan som trampad vid undersökningen. Möjligen kan man tänka sig att dessa vretar använts för passage, medan de som var rika på avfall och latrin använts för sophantering?

Arkeobotaniska analyser

De arkeobotaniska resultaten beskrivs i sin helhet i bilaga 3. Här följer en summering av analysresultaten.

Analyserna och resultaten är uppdelade på tre teman: *Den preurbana miljön*, *Miljön under etableringsskedet*, samt *Miljön under stadstid*. Diskussion utgår främst de makroskopiska fynden, med inslag av pollen och parasiter.

Den preurbana miljön

Innan staden anlades var området hävdad som ängsmark och i någon mån möjligen betesmark. Denna hävd verkar vara gammal och går möjligen tillbaka till förhistorisk tid. Längre uppströms Säveån eller Göta älv fanns bestånd av alskog, men det aktuella området bestod av trädlös, lågväxande ängsvegetation. Ängarna översvämmades så sent som under medeltid, förmodligen strax innan stadens anläggande. Området är på detta sätt ”geologiskt aktivt”.

Ängarna som legat på platsen innan staden anlades utgör en del av ett kulturlandskap, men frågan är i vilken utsträckning området var bebyggt. I det makroskopiska materialet fanns spår som kan

tolkas som spår av hushållsavfall, träkol och haselnötsskal samt en humlefrukt. Träkol kan naturligtvis också vara spår av naturliga bränder, men är ovanliga i lövkärr. Pollenresultaten indikerar att odling av havre, vete, korn och humle/hampa, pågick i närheten. Om förekomsten av humle betraktas som hushållsavfall, ett spår av ölbrygging, så är det rimligt att förlägga åldern på detta material till 1100-talet eller senare. Det finns alltså spår av medeltida gårdsbebyggelse i närheten, men troligen inte på platsen för Nya Lödöse. Möjligen kommer dessa odlingsspår från gårdar uppströms.

Sträckningen för gata A kan ha en äldre föregångare i form av ett upptrampat stråk i östvästlig riktning ner mot Göta älv. Norr om gatusträckningen påträffades spår av djurtramp.

Miljön under etableringsskedet

Över i princip hela den undersökta ytan finns en utbildad markhorisont rik på träflis som trampats ner i sanden. Denna äldsta urbana horisont

Figur 61. Det fanns flera exempel på hur ben använts som byggnadsmaterial. I förgrunden ser vi kalvarier från nötboskap som använts som stabilisering inför en utbyggnad i en av vretarna (Fas 2/4:5). Foto: Markus Andersson.

representerar stadens tidigaste etablering, och är sannolikt till stor del skapad vid timmerarbetet i samband med uppbyggnaden. En del av denna träffis har uppenbarligen lagts ut som en planerad fyllnad eller undergrund till byggnader, gator och gårdsplaner. Etableringsskedet representerar en mycket kort tidsrymd, kanske bara en eller ett par säsonger. Lokalfloren hann gå i blom men nästan inte bygga upp någon fröbank.

Det finns tecken på att hela hushåll flyttades som ett stycke till platsen redan i det tidiga skedet. Aktiviteter som beredning av linskörd och ölbryggning förekom redan i denna tidigaste fas. Miljöarkeologiskt saknas spår av ett bebyggelseskede utan gårdssysslor.

Tilldelning av odlingsjord i stadens närhet verkar ha skett mycket tidigt, kanske redan innan staden byggs upp. Linskörden bör komma från dessa jordar. Pollenanalysen ger även här en bild av ett trädöst landskap, med få björkar och alar på avstånd. Ängar dominerar fortfarande det närliggande landskapet, medan ogräsen har ökat i andel.

Miljön under stadstid

Den urbana floramiljön

Den urbana floramiljön i Nya Lödöse är typisk för medeltida och tidigmoderna städer, och i viss mån särpräglad utifrån lokala betingelser. Den lokala ogräsfloren präglades mycket av den näringsrika miljö som uppstår i samband med djurhållning, vilket ägde rum på de flesta gårdar. Växter som nässlor, maskrosor, mållor, pilört och våtarv har stortrivits, och sannolikt främst vuxit längst husväggar, stängsel och vretar. På stenbelagda gårdsplaner och trampad mark fanns spår av tåliga ogräs med krypande växtsätt, som revsmörblomma, trampört och groblad frodats. På uppställningsplatser och skräpmark har det växt bland annat gråbo.

I perioder har staden stått övergiven och det fanns exempel på att rotfält hade utvecklats i raseringsmassor (som i fas 1:16, 1:19 och 2:21).

Flera funktioner och miljöer syns i materialet. Resultaten redovisas detaljerat i bilaga 3, samt i diskussionen av stadsgårdarna och öppna ytor nedan.

Funktioner i byggnader och på ytor

I flera fall har de arkeobotaniska analyserna varit viktiga i funktionsbestämningen av olika golv och ytor i husen. Flera fähus och fähusnära miljöer har kunnat identifieras genom förekomst av koncen-

trationer av ängsväxter, och söndertuggade örtfragment. I flera fall är det även möjligt att avgöra vilka djur det rör sig om.

Många prover samlades från eldstäder för att se vad som tillagats eller tillverkats. Proverna kom dels från konstruktioner och fundament *in situ*, men ännu oftare från raseringslager eller brukslager på golv i närheten av spisar. I det flesta fall talar innehållet för att spisarnas funktion varit helt inriktade på matlagning och uppvärmning.

Odling och åkerbruk

Inga spår av kålgårdar fanns från stadsgård 1–4, däremot finns indirekta tecken på odling i andra delar av staden.

Hushållens åkerbruk framträder genom tröskningsrester och pollen från åkerbruksväxter, spannmålskonsumtionen genom rester av brända och obrända sädeskorn.

Skalkorn har dominerat det lokala åkerbruket och hushållskonsumtionen. Havreodlingen har varit betydande men den relativt lilla konsumtionen tyder möjligen på att detta sädesslag också exporterats. Råg har utgjort en liten del i de lokala skördarna, konsumtionen av råg visar att detta sädesslag importerades till staden. Vete har odlats lokalt, men till följd av att säden ofta malts till mjöl före användning förblir den lokala vetekonsumtionen osynlig för oss.

Denna bild skiljer sig åt från vad vi vet om västkusten generellt, där odlingen av havre starkt dominerade under medeltid. Skillnaden beror antagligen delvis på att det borgerliga kosthållet skiljde sig från landsbygdens kosthåll, med ett större inslag av jäst rågbröd, en kontinental/tysk tradition som kan ha haft ett starkare fäste i städerna.

Ölkonsumtion

På stadsgård 1 och 2 fanns spår av ölbryggning. Under tidsperioderna fram till flytten till Älvsborgsstad fanns spår av både humle och pors i fähusen på stadsgård 1. Detta kan tyda på att man bryggt blandöl, eller bägge sorterna. I den yngsta tidsperioden (1600–1624) verkar humleöl ha bryggts, i raseringslagren efter den yngsta bebyggelsen fanns humle.

På stadsgård 2 bryggdes rent humleöl under tiden fram till 1540-tal, spår fanns främst i avfallsbeningen på gårdsplanen. Under perioden 1560–70-

tal till 1600 bryggdes rent porsöl, troligen i hus 2:15:2.

När det gäller humle och porsöl kan den svenska västkusten i det närmaste betraktas som ett reliktområde för porsöl mellan 1400- och 1600-talet. Övriga Nordvästeuropa, inklusive Jylland och Själland, som under 11–1300-talet tillhörde porsölsbältet, hade övergått till humleöl under 1300-talet, efter att de holländska porshandlarna hade förlorat handelskriget mot de hanseatiska humle- och ölhandlarna.

En orsak till detta kan vara att den svenska ölkulturen i hög utsträckning ännu var en fråga för de enskilda hushållen, vars traditioner inte påverkades av ölhandelskriget (Balic & Heimdahl 2015). Med denna bakgrund är det intressant att notera den tillsynes upponervända ordning i vilken humleöl och porsöl bryggdes på stadsgård 2. I detta fall kan detta tolkas som att humleölet under den tidiga tidsperioden skulle kunna indikera att det bryggande hushållet inte bryggde enligt lokal tradition. Möjligen beror detta på att hushållet vid denna tidpunkt härstammade från ett humle-

ölsområde. Det kan även vara ett resultat av den värdshusverksamhet som möjligen fanns här. Likaledes är förekomsten av porsölsbryggning under den yngsta tidsperioden intressant. På stadsgård 2 sammanträffar detta med den tidsperiod från vilken ett mycket omfattande föremålsmaterial finns i avfallshögarna på gårdsplanen. Möjligen är detta det hittills yngsta spåret av ren porsölsbryggning i Sverige. Porsen förekommer sporadiskt i material från 16- och 1700-talet men då nästan alltid uppblandad med humle.

Kryddor, frukter och grönsaker – lokalt och import

I materialet fanns spår av kryddor, frukter och grönsaker som bör vara importerade som fikon och vindruvor. Andra som äpple, sötkörbär och krikon kan vara odlade i staden eller importerade. Spåren av de vilda bären domineras av hallon och björnbär, följt av blåhallon och smultron. Sannolikt har bären konsumerats som ingående i specifika rätter, och det är möjligt att de haft en plats i den varma matlagningen, något som antyds av förekomsten av förkolnade hallonkärnor i spisavfall.

DISKUSSION

Stadsgårdarna

Tomten

I Nya Lödöse tänkeböcker (Grauers 1923) nämns hela och halva tomter. År 1587 nämns att en hel tomt var 9 famnar bred och 18 famnar lång. En halv tomt var hälften av detta. Nio famnar motsvarar cirka 16 meter. Tänkeböckerna omfattar dock bara de sista decennierna av stadens existens och vi vet inte hur det såg ut under den äldre stadstiden.

De tomter som denna rapport beskriver var vid stadens etablering cirka 15–16 meter långa utmed gatan och 15 meter djupa. I det undersökta materialet finns även tomter med längre långsida (stadsgård 7, se kommande rapport), denna stadsgård ligger dock på en hörntomt mellan två gator och längden utmed den gata stadsgården är orienterad mot är cirka 15 meter (gata C). Sannolikt finns det även stadsgårdar med kortare sida utmed gatan (troligen stadsgård 5, se kommande rapport). Efter återflytten från Älvsborgsstaden fanns även stadsgårdar som omfattade två tidigare tomter (hel tomt?).

Här är det viktigt att skilja på den bebyggda ytan, stadsgården och den faktiska tomten. Som redan nämnts fanns det spår av markerade tomtgränser i etableringsfasen och senare lades vretar ut på mark tillhörande de tomter de avgränsande och den faktiska tomtgränsens markering togs bort. I gata B fanns tomtgränser, eller möjligen ansvarsområden, markerade ut till gatans mitt. Intressant i sammanhanget är den bod som hade byggts i gata B framför den del av gatan som tillhörde stadsgård 4 (figur 62). Den kommer att beskrivas i en kommande rapport. Boden verkar ha funnits under längre tid och leder till flera frågor intressanta frågor om enskildas och stadens intressen, ägande- eller besittningsrätt och maktförhållanden.

Byggnader

Många olika byggnader påträffades inom stadsgård 1–4, dessutom fanns flera om- och tillbyggnadsfaser (tabell 9). De fanns dessutom kvar under väldigt skiftande tidsrymder. Med byggnad avses här en sammanhängande byggnadskonstruktion. För att göra materialet hanterligt har byggnaderna delats upp i hus, huslängor och konstruktioner. Hus är mindre fristående byggnader med ett eller några rum. De hade samma funktion och utgjorde en tydlig enhet. Här fanns ofta inre passager mellan rummen. Exempel kan vara bostadshus med stuga, förstuga och kammare eller ett mindre brygg-hus. Huslängor utgörs av flera sammanbyggda byggnadsdelar med flera olika funktioner. Dessa byggnadsdelar kunde bestå av ett eller flera rum. Varje byggnadsdel av huslängan var närmast en ny modul som fogades till de andra. Dessa hade oftast inte passager mellan de olika byggnadsdelarna utan endast ut till gårdsplanen. Exempel kan vara en huslänga med en byggnadsdel närmast gatan med bodar, innanför detta en byggnadsdel med stuga, förstuga och kammare samt slutligen en byggnadsdel med verkstad eller förråd. Konstruktioner är mer osäkra avseende om de hade väggar och tak. Ett exempel är konstruktion 2:5:3 på stadsgård 2.

Här har inget försök gjorts att sortera hus och byggnadsdetaljer efter kulturhistoriskt belagda typer och begrepp. Risken är att materialet tolkas för att passa in i en mall snarare än att tala för sig själv.

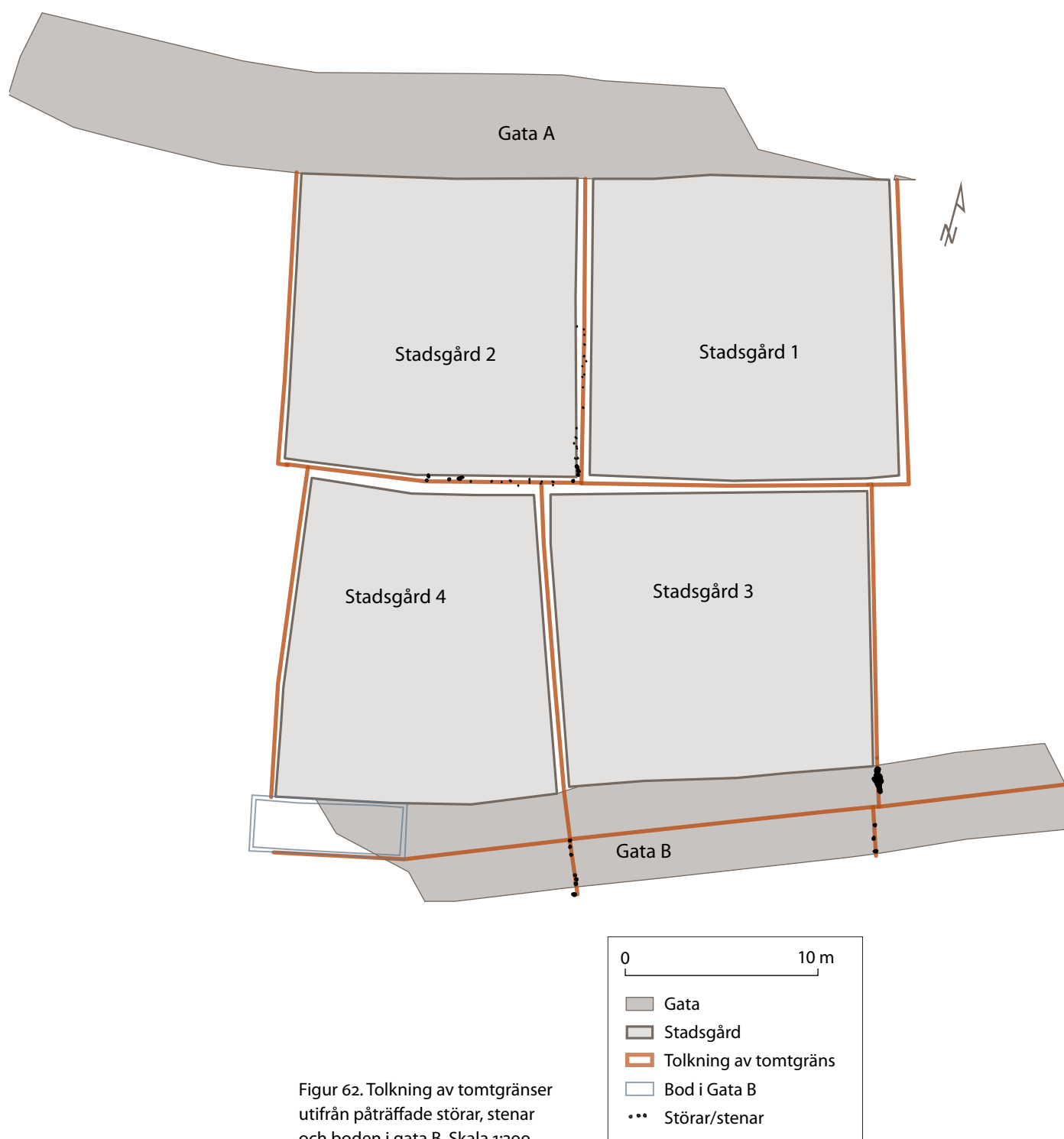
Byggnaderna har numrerats efter den stadsgård de fanns på, den fas de byggdes i och därefter ett löpnummer. Exempelvis låg huslänga 1:2:1 på stadsgård 1, var byggd i fas 2 och med löpnummer 1 i den fasen. Vid ombyggnader behöll de samma nummer. Endast helt nya byggnader efter destruktioner har setts som nya och fått egna beteckningar. Inom varje byggnad har de

rum som fanns betecknats från A och vidare i alfabetisk ordning. I huslängorna har alla rum inordnats i samma alfabetiska följd oavsett vilken byggnadsdel de tillhörde. I samband med sammanslagningarna av stadsgårdarna 1 och 3 samt 2 och 4 under 1500-talets andra del byggdes huslängor som sträckte sig över de gamla vretarna. För enkelhetens skull är dessa numrerade efter de

äldre stadsgårdarna, med andra ord heter den södra delen av huslänga 2:22:1 hus 4:11:1.

Funktioner

De funktioner som fanns i olika rum har identifierats genom konstruktionsdetaljer och brukningsspår. Eldstäder och olika golvmaterial ger ledtrådar till rummens användning. Här finns

Tabell 9. Samtliga byggnader inom stadsgård 1–4.

Hus/huslänga/ konstruktion	Rum	Användnings- period	Ombyggd	Funktion	Golv	Stensyll	Byggteknik	Eldstad	Isolering	Kommentar
1:1:1	A	1470-tal		Fähus?			Träväggar, ev. skiftesverk		x	Mossa som stallströ?
1:2:1	A	Ca 1480–1540-tal	x	Bod	Trägolv, efter ombyggnad lergolv	x	Träväggar, ev. korsvirke. Fönsterglas?		x	
	B	Ca 1480–1540-tal		Bod	Trägolv		Träväggar, ev. korsvirke. Ev. putsade/kalkade väggar. Tröskelsten mot gatan		x	
	C	Ca 1480–1540-tal	x	Förstuga	Trägolv, reparerat med lera	x	Träväggar, ev. knuttimrade. Dörrpost mot rum D		x	Enstaka syllsten under knutar/vägg
	D	Ca 1480–1540-tal		Förråd	Lergolv	x	Träväggar, ev. knuttimrade. Dörrpost mot rum C. Avlopp mot vreten		x	Enstaka syllsten under knutar/vägg. Förvaring av mat?
	E	Ca 1480–1540-tal	x	Stuga	Trägolv		Träväggar, ev. knuttimrade. Fönsterglas?	x	x	
	F	Ca 1480–1540-tal	x	Förråd	Trägolv, efter ombyggnad lergolv		Träväggar, ev. knuttimrade		x	
	G	Ca 1480–1540-tal	x	Förvaringsutrymme	Sand		Träväggar, ev. knuttimrade		x	Flera sandlinser
1:2:2	A	Ca 1480–1500	x	Fähus	Trägolv, efter kort tid reparerat med lera	x	Träväggar			En syllsten under hörn. Stall för häst eller nötkreatur. Mossa som stallströ? Möjligen inte använt som fähus innan ombyggnad
1:12:1	A	Ca 1500–1540-tal		Fähus	Trägolv	x	Träväggar		(x)	En syllsten under hörn. Jordlager under golv kan vara isolering. Spår av matlagning, ölbryggning och tröskning. Mossa som stallströ?
	B	Ca 1500–1540-tal		Bostad/bryggghus	Trägolv		Träväggar	x	(x)	Jordlager under golv kan vara isolering.
	C	Ca 1500–1540-tal		Loft	Trägolv		Uppburet av stolpar			Osäker
1:17:1	A	1570–1600-tal		Bod	Trägolv?	x	Träväggar. Tröskelsten mot portgång. Fönsterglas?		x	
	B	1570–1600-tal		Stuga	Trägolv	(x)	Träväggar. Fönsterglas?	x	x	Del av mellanvägg på ev. syllsten

Hus/huslänga/ konstruktion	Rum	Användnings- period	Ombyggd	Funktion	Golv	Stensyll	Byggteknik	Eldstad	Isolering	Kommentar
	C	Sent 1500-tal– 1600-tal		Ekonomi	Lergolv	x	Träväggar. Stolpar som bar torvtak			Tillbyggt senare. Sammanbyggd med 3:15:1. Rasering inne- höll fönsterglas möjligen från hus 3:15:1. Spår av tröskning
1:17:2	A	1570–1600-tal		Ekonomi	Lergolv	x	Träväggar			
	B	1570–1600-tal	x	Ekonomi	Lergolv, efter ombyggnad trägolv	x	Träväggar			
2:4:1	A	1470-tal							x	Osäker
2:5:1	A	Ca 1480–1540-tal	x	Förråd/rum	Trägolv, efter ombyggnad lergolv		Träväggar. Fönsterglas?		x	
	B	Ca 1480–1540-tal		Bod/rum	Trägolv		Träväggar		x	
	C	Ca 1480–1540-tal		Förestuga/ rum	Trägolv	x	Träväggar. Dörr med lås?		x	Fåtal syllstenar under mellan- vägg
	D	Ca 1480–1540-tal		Stuga	Trägolv	x	Träväggar. Fönsterglas? Ev. skiffertak. Väggfasta skåp i V del. Dörr med lås?	x	x	Fåtal syllstenar under mellan- vägg
	E	Ca 1480–1540-tal	x	Förråd/ kammare	Lergolv, efter ombyggnad trägolv	x	Träväggar			Rummet utökat vid ombyggnad
	F	Ca 1480–1540-tal	x	Förråd/ kammare	Trägolv	x	Träväggar			Rummet utökat vid ombyggnad
	G	Ca 1480–1540-tal		Loft	Trägolv					Osäker
2:5:2	A	Ca 1480–1540-tal		Ekonomi/ bryggghus			Träväggar			
	B	Ca 1480–1540-tal		Ekonomi/ bryggghus	Trägolv		Träväggar	x		Bryggghus?
2:5:3	A	Ca 1480–1540-tal		Fähus?	Jordgolv		Träväggar?			Något osäker tolkning
2:14:1	A	Ca 1570–ca 1600		Bod/förråd/ rum	Lergolv		Träväggar? Torvtak			Väggar troligen nedmonterade vid destruktions
	B	Ca 1570–ca 1600		Förestuga/ rum	Trägolv?		Träväggar? Torvtak		x	Väggar troligen nedmonterade vid destruktions
	C	Ca 1570–ca 1600		Stuga	Trägolv		Träväggar? Fönsterglas? Torvtak	x	x	Väggar troligen nedmonterade vid destruktions
	D	Ca 1570–ca 1600		Förråd/ kammare	Trägolv		Träväggar? Fönsterglas?			Väggar troligen nedmonterade vid destruktions
	E	Ca 1570–ca 1600		Förråd/ kammare	Trägolv	x	Träväggar		x	Väggar troligen nedmonterade vid destruktions
2:15:1	A	Ca 1570–ca 1600		Bod/eko- nomi	Trägolv?		Tegeltak? Fönsterglas?	?		Ev. eldstad. Spår av tröskning?

Hus/huslänga/ konstruktion	Rum	Användnings- period	Ombyggd	Funktion	Golv	Stensyll	Byggteknik	Eldstad	Isolering	Kommentar
2:15:2	A	Ca 1570–ca 1600		Bryggghus	Träggolv?		Fönsterglas?	?		Ev. eldstad. Spår av ölbryggning. Spår av tröskning? Raserad skorsten?
2:22:1	A	1610-tal–1624	x	Bod/ekonomi	Stengolv, efter ombyggnad träggolv					
	B	1610-tal–1624		Förstuga/rum	Träggolv	x	Fönsterglas?		x	Troligen en fast tunna i V del
	C	1610-tal–1624		Stuga	Träggolv		Trävväggar. Fönsterglas	x	(x)	Mellanvägg av trä. Sandlager under golv kan vara isolering.
	D	1610-tal–1624		Förråd					x	Sammanbyggd med 4:11:1
	E	1610-tal–1624		Förråd	Lergolv		Trävväggar		x	Mellanvägg av trä. Sammanbyggd med 4:11:1
2:22:2	A	1610-tal–1624		Ekonomi	Träggolv		Korsvirke		(x)	Ev. rum med lergolv, kan även vara isolering under träggolv
3:2:1	A	Ca 1480–tidigt 1500-tal	x	Fåhus	Jordgolv		Trävväggar, ev. knuttimrade			Häststall. Mossa som stallströ?
	B	Ca 1480–tidigt 1500-tal	x	Fåhus	Jordgolv, del med träggolv i Ö		Trävväggar, ev. knuttimrade			Svinhus. Ev. separat rum i Ö
	C	Ca 1480–tidigt 1500-tal	x	Ekonomi/förråd	Jordgolv		Trävväggar, ev. knuttimrade			
3:2:2	A	Ca 1480–1500-talets första del		Bak-/bryggghus	Träggolv	x	Korsvirke eller skiftesverk. Fönsterglas?	x	x	
3:4:1	A	1480-tal–1540-tal		Stuga	Träggolv		Trävväggar, ev. knuttimrade. Fönsterglas?	x	x	
	B	1480-tal–1540-tal		Kammare/bod	Träggolv	x	Trävväggar, ev. knuttimrade		(x)	Jordlager under golv kan vara isolering.
	C	Tidigt 1500-tal–1540-tal		Förstuga/kammare	Träggolv	x	Trävväggar, ev. knuttimrade. Fönsterglas?		x	
3:8:1	A	Tidigt 1500-tal–1540-tal	x	Stuga, efter ombyggnad fåhus	Träggolv, efter ombyggnad jordgolv		Trävväggar, ev. knuttimrade	x	x	Eldstad med skorsten
	B	Tidigt 1500-tal–1540-tal		Förstuga	Träggolv		Trävväggar, ev. knuttimrade		x	
	C	Tidigt 1500-tal–1540-tal		Förråd/kammare	Träggolv		Trävväggar, ev. knuttimrade		(x)	Ev. äldre lergolv, kan även vara isolering under träggolv
	D	Tidigt 1500-tal–1540-tal		Förstuga	Stengolv		Trävväggar, ev. knuttimrade			
	E	Tidigt 1500-tal–1540-tal		Förråd/kammare	Träggolv		Trävväggar, ev. knuttimrade		x	

Hus/huslänga/ konstruktion	Rum	Användnings- period	Ombyggd	Funktion	Golv	Stensyll	Byggt teknik	Eldstad	Isolering	Kommentar
3:15:1	A	Ca 1570–1624		Stuga/verkstad	Träggolv		Träväggar, ev. knuttimrade. Fönsterglas?	x	x	Troligen ej eldstad för matlagning. Sammanbyggd med 1:17:1. Ev. fönsterglas se 1:17:1, rum C
3:15:2	A	Ca 1570–1624		Stuga/verkstad	Jordgolv		Träväggar, ev. knuttimrade. Tegeltak?	x		Troligen ej bostad, hantering av fisk?
	B	Ca 1570–1624		Bod/förråd	Träggolv	x	Träväggar, ev. knuttimrade. Tegeltak?			
4:3:1	A	Ca 1480–1540-tal	x	Stuga	Träggolv		Träväggar, ev. knuttimrade	x	x	
	B	Ca 1480–1540-tal		Förstuga	Träggolv	x	Träväggar, ev. knuttimrade		x	Syllstenar under mellanvägg
	C	Ca 1480–1540-tal		Förråd	Jordgolv	x	Träväggar, ev. knuttimrade. Fönsterglas?		x	Syllstenar under mellanvägg
	D	Ca 1480–1540-tal		Bod/verkstad	Träggolv		Träväggar, ev. knuttimrade		x	Sammanbyggd med hus B:1
	E	Ca 1480–1540-tal		Bod/verkstad	Lergolv	x	Träväggar, ev. knuttimrade		x	Syllstenar under mellanvägg. Sammanbyggd med hus B:1
4:4:1	A	Tidigast 1480–1540-tal		Bak-/brygg-hus	Trä och jordgolv		Träväggar	x		
	B	Tidigast 1480–1540-tal		Rum	Jordgolv		Träväggar			
4:8:1	A	Ca 1570–1624		Stuga	Träggolv	x	Träväggar, ev. knuttimrade		x	Syllstenar under del av vägg
	B	Ca 1570–1624		Förstuga			Träväggar, ev. knuttimrade			
	C	Ca 1570–1624		Förråd	Sten-/teggolv	x	Träväggar, ev. knuttimrade			
	D	Ca 1570–1624		Bod/verkstad		x	Träväggar, ev. knuttimrade. Fönsterglas?		(x)	Sammanbyggd med hus B:2. Sandlager kan vara isolering.
	E	Ca 1570–1624	x	Bod/verkstad	Lergolv, efter ombyggnad träggolv?		Träväggar, ev. knuttimrade. Tröskel mot gata efter ombyggnad			Sammanbyggd med hus B:2
4:11:1	A	Ca 1600–1624		Ekonomi/förråd	Träggolv	x	Träväggar			Sammanbyggd med 2:22:1
	B	Ca 1600–1624		Kök/verkstad	Lergolv	x	Träväggar			

även exempel på hur användningen förändrades eller inte blev som det avsågs (huslänga 3:2:1 och 3:8:1). På stadsgårdarna fanns oftast två eldstäder (i undantagsfall en eller tre). Den ena fanns i stugan och den andra var knuten till någon verksamhet, som ölbrygging. I eldstäderna fanns spisavfall, vilket identifierades genom sammansättningen av brända och obrända ben, fiskrester samt förkolnade vegetabilier, främst spannmål, men även växter som lin, kryddor som enbär och bär som hallon. Innehållet har använts i tolkningen av eldstädernas, och därmed också husens funktion som bostäder eller verkstäder. I eldstaden i hus 3:15:1 fanns frön av bolmört, vilket gör det sannolikt att eldstaden inte användes för matlagning. I det flesta fall talar innehållet för att eldstädernas funktion varit helt inriktade på matlagning och uppvärmning.

Brukningsspåren av övriga ytor i husen har varit mer svåransända i tolkningen. Som nämnts ovan var golvytorna överlag mycket välstädade, detta

gäller främst rum med trägolv, som bostadsdelar liksom de flesta förråd och bodar. De brukningsspår som fanns på golven kom sannolikt oftast från den sista perioden före destruktionsen eller från själva destruktionsen. I några fall finns det brukningsspår som fallit ned mellan brädorna i ett trägolv.

Ett intressant exempel är rum C i huslänga 1:2:1 där stora mängder frukter av kavedun påträffades mellan golvets brädor. Kavedun hittas mycket sällan i urbana miljöer, och då som enstaka material i dynga. Liknande massförekomst av kavedun i ett urbant sammanhang har i tidigare påträffats i en brunn från Norrköping, och tolkades då som möjliga rester efter kudd- eller bolsterstoppningar (Heimdahl 2012). Stoppning till kuddar och bolster verkar vara den enda kända användningen för kavedun i äldre tid. Enligt uppgifter från 1700- och 1800-talet insamlades denna typ av material av fattiga, som kardade det och sålde till städer. För att stoppningen skulle bli bra blandades det upp

Figur 63. Avfallsbinge fylld med svindynga på stadsgård 2. Foto: Veronica Forsblom-Ljungdahl.

med dun (Ågren 2005:129). Förekomsten av kavel-dun mellan golvplankorna indikerar att rummet kan ha använts till att förvara sängkläder.

I fähusen fanns mer kontinuerligt avsatta brukningsspår, detta gäller framför allt de rum som hade jordgolv. Fähus och fähusnära miljöer har identifierats genom förekomst av koncentrationer av ängsväxter, och i välbevarade fall även av söndertuggade örtfragment, vilket tolkats som spår av djurdynga. Spår av djurhållning påträffades även indirekt i form av utmockade koncentrationer av dynga utomhus, eller som på stadsgård 2 i en avfallsbinge (figur 63).

Dyngan som påträffades i och omkring stallmiljöer antas främst ha tillkommit vintertid, då djuren var stallade i staden. Detta antagande innebär att djuren tillbringade vår, sommar och höst i hagar på stadens jordar, men exempelvis svin och fjäderfän har konstant hållits på gårdarna, och bruksdjur som hästar har ibland varit stallade även på sommarhalvåret. Stallade djur bör främst ha utfodrats med slaget foder från ängar på stadsjordarna, och innehållet i dyngan speglar därmed dessa miljöer.

I flera fall har det gått att avgöra vilka djur som funnits i fähusen, som hästar, nötkreatur och möjligen svin på stadsgård 1 och häst och svin på stadsgård 3.

På stadsgård 3 finns ett intressant exempel på en renhållen miljö i häststallet och en betydligt smutsigare i det möjliga svinstallet. Det analyserade materialet från häststallet innehöll basstamdelar, den nedersta överjordiska delen av växten som står i kontakt med rötterna. Denna del följer inte med när ängar skördas, och visar att dyngan i detta fall utgörs av växter som betats av ett djur som ömsom hållits i en hage, ömsom stallats. I dyngan fanns också gott om hår, och ett prov innehöll ett stort antal ägg av hästens springmask (*Oxyuris equi*). Hästens springmask är idag vanlig hos tamhästar världen över. Själva inälvsparasiten ger relativt liten påverkan på hästens hälsa, men kan vara svår att bli av med, och andra hästar som vistas i samma stall eller hage blir lätt smittade. Parasitens ägg kletar fast runt hästens ändtarmsöppning och svansrot vilket orsakar viss klåda. Hästen skrubbar sig då mot fasta objekt som träd, staket, eller i detta fall stallens inredning.

På stadsgård 2 fanns en avfallsbinge i form av en nedgrävd tunna på gårdsplanen. I fyllningen fanns svindynga som innehöll insamlade ruderväxter

(ogräs), men nästan inga spår av ängsväxter. Vidare fanns en stor mängd humle som visar att svinen utfodrats med bryggeriavfall. Även huvuddelen av sädesmaterialet utgjordes av avsilad malt. De fragmenterade sädesslagen verkar bestå av korn, vilket överensstämmer med denna tolkning. Spår av linfrö kan visa att även annat avfall gavs som foder.

Resultatet visar både att ölbrygging och svinhållning förekommit. Det visar även att svinen hölls stallade året. Intressant nog fanns inga tydliga spår av ett svinhus på stadsgård 2. Möjligen kan konstruktion 3:5:3 haft denna funktion.

Svindyngan från tunnan analyserades med avseende på pollen och parasiter. Inga svinparasiter hittades i provet, och i Nya Lödöse har endast ett prov med tarmparasit för svin och/eller mänskliga påträffats. I jämförelse med andra platser som det vikingatida Viborg (Iversen et al 2005), och medeltida Nyköping, är detta mycket låga värden. Antalet prov är för lågt för att göra en ordentlig jämförelse, men detta kan antyda att latrinmaterial hanterats strukturerat, och relativt få människor och grisar verkar ha varit smittade av exempelvis piskmask.

Byggnadsteknik och material

Lämningarna av de påträffade byggnaderna var av olika omfattning, men generellt sett var de äldre mer välbevarade än de yngre. I flera fall ger lämningarna ledtrådar till byggtekniker och material. Trähus dominerade, men då få delar av väggarna över bottensyllen var bevarade går det inte säkert att avgöra byggnadstekniken. Syllsockarna var i de flesta fall knuttimrade och saknade såväl dymling- och tapphål som spår av stående stolpar vilket kan tyda på att hela väggarna var knuttimrade. Detta gäller framför allt bostadsdelar av hus där de bevarade delarna genomgående var knuttimrade. Syllstockarna var i dessa fall av ek, resterande delar av väggarna kan däremot ha varit av exempelvis tall, ett sätt att bygga som verkar ha varit relativt spritt i södra Sverige. Ett exempel är Kyrkhultsstugan från Blekinge, nu på Skansen. Från Västergötland finns även exempel på hus helt timrade i ekplank, som den så kallade Skölvenestugan (Holmström & Odenbring Widmark 2004:26).

Några mindre hus kan ha varit byggda i skiftesverk. I raseringslagren över några hus fanns material som tegelkross, lerklining och kalk, som

visar att dessa hus kanske var byggda i korsvirke. Dessa var främst brygg- eller bakstugor.

Flera hus byggdes med syllstockar direkt på marken. De gäller framförallt i de äldre faserna, då endast vissa väggar, främst mellanväggar, byggdes på stensyll. Först i stadens yngsta tid (efter 1560-tal) blev stensyllar mer konsekvent använda.

Golven i husen kunde vara av trä, sten eller hårdgjord jord och lera. Även här finns vissa mönster i användningen av material och funktion (figur 64). Stugan hade alltid trägolv, så även de flesta förstugor. Förråd i anslutning till stugan hade däremot jord-, ler- eller stengolv. I de fall då rum med eldstäder hade andra golvmaterial har de varit olika former av verkstäder. Flera golv var isolerade med sand, jord eller plattor av grästorv under golven. Dessa isolerande lager kunde urskiljas genom att de hade lagts på efter att husets grund lades. Så gott som alla bostadsdelar var isolerade, däremot

få av ekonomi- och fähusen. Överlag var de flesta rum med eldstäder och trägolv isolerade.

Det är självklart svårt att utifrån det ”platta” arkeologiska materialet avgöra husens våningsantal och takkonstruktioner. Men i några fall finns indicier på en andra våning eller loft i byggnaderna. På gårdsplanen öster om huslänga 4:3:1 fanns fristående stolpar som kan ha varit delar av loftgång. Detta hus hade dessutom kraftiga väggar. I raseringsmassorna över huslänga 2:5:1 fanns trärester från ett loft och fröer från hö som fanns på loftet. Delar av tak fanns bevarade på stadsgård 1 och 2. I båda fallen handlade det om torvtak som hade raserats.

Det fanns en hel del fönsterglas i raseringslagren över olika byggnader. I några fall går det att knyta till ett visst rum (oftast stugan), men i de flesta fall kan vi bara konstatera att glasfönster troligen fanns i huset eller huslängan. Det är svårt att säga

Figur 64. Ute eller inne? Stenlagd yta på stadsgård 1/3 där rum C i huslänga 1:17:1 senare byggdes. Inga spår av väggar fanns runt stenläggningen, möjligen fanns ett tak över den. Foto: Tara Gullbrand.

Figur 65. Den stenlagda gårdsplanen på stadsgård 2 under tidsperioden från 1560–70-tal till 1600-talets början (period 3), sedd från norr. Husen runt gårdsplanen illustreras med vit linje. Foto Veronica Forsblom-Ljungdahl, bearbetning Mattias Öbrink.

när fönsterglas blev vanligt i Nya Lödöse. Det fanns i raseringslagren från flytten till Älvsborgs-staden, men det är svårt att avgöra när glas sattes in eftersom husen i de flesta fall byggdes runt 1480 och användes till avflytten.

Även om vi inte försöker placera in husen i kulturhistoriska typer, finns ändå några återkommande egenskaper som kan vara intressanta att diskutera. De flesta stadsgårdar hade en eller två bodar utmed gatan, med ingång direkt från gatan. Bodarna kunde lejas bort och var mer löst knutna till resten av stadsgården. Varje stadsgård hade en del som huvudsakligen användes till bostad. Dessa var uppbyggda på liknande sätt med en stuga med eldstad, som nåddes genom en förstuga. Innanför förstugan, och bakom spisen, fanns ett förråd eller kammare. I de fall då fähus fanns på stadsgårdarna verkar de inte ha legat på samma sida av gårdsplanen som boningsdelen. Mindre hus med eldstäder användes som brygg- eller bakhus, de kan även ha använts som badstugor.

Öppna ytor på stadsgårdar

De obebyggda ytorna på stadsgård 1–4 var under stadens äldre perioder (till cirka 1540) relativt trånga miljöer som till största delen var stenlagda gårdsplaner (figur 65). På varje stadsgård fanns ett hörn längst in från gatan som inte var stenlagt. Under perioderna efter 1570 ökade den obebyggda ytan inom de sammanslagna stadsgårdarna. Däremot är materialet från denna period mer stort av senare aktiviteter vilket gör det svårare att avgöra vad ytorna användes till.

Inga kålgårdar har säkert kunnat beläggas på stadsgård 1–4. På stadsgård 1 fanns här en yta som i fält tolkades som en kålgård, en tolkning som dock motsägs av både de osteologiska och de arkeobotaniska analyserna. Däremot fanns det tecken på kålgårdsodling i form av fröer av odlingsväxter där fröerna inte användes i hushållet, utan bör ha varit utsäde. Exempelvis fanns fröer av kål och mejram i vreten mellan stadsgård 1 och 2. Kålgårdarna kan ha varit placerade på andra håll i staden, som vid Sävåån och direkt utanför vallgraven (ytor undersökta 2015). Fler potentiella odlingsväxter finns i form av fruktträd och bär. När stadsgårdar nämns i tänkeböckerna, ofta i samband med försäljning, är det vanligt att de har tillhörande kålgårdar. Det är sannolikt att de flesta av stadsborna hade möjlighet att odla köksväxter.

Det finns inte heller några säkert belagda hägnader, där husdjur hållits. Däremot är det mycket tänkbart att husdjur fanns inne på gårdsplanen. Gödsel hanterades och lagrades inne på stadsgårdarna under den äldre stadstiden. På stadsgård 1 låg en gödselstack i anslutning till fähuset och på stadsgård 2 fanns en avfallsbinge med svindynga.

Under stadens etableringsskede verkar det inte ha funnits någon fungerande avfallshantering utan avfallet från olika aktiviteter lämnades på platsen där det tillkom. I och med uppbyggnaden av stadsgårdarna runt 1480 förändrades detta. Hus-hållsavfall och kasserade föremål tycks nu i större utsträckning ha tagits bort från stadsgårdarna. I det nordöstra hörnet av stadsgård 3 fanns avfall som hade bränts vid destructionen av brygghuset (3:2:2). På stadsgård 2, och norra delen av stadsgård 4, användes den icke stenlagda delen av gårdsplanen för avfallsdeponering under perioden efter 1570. Även här är det osäkert hur kontinuerlig verksamheten var, men att det handlar om flera lager med avfall visar att det inte dumpats vid ett och samma tillfälle. Det är mycket möjligt att avfall togs bort från stadsgårdarna vid flera tillfällen. Tecken på detta finns från stadsgård 2, där en möjlig avfalldeponi tömdes vid minst ett tillfälle (fas 2:18).

Rörelsemönster

I några fall fanns dörrar, passager och hårdgjorda ytor som visar rörelsemönster bevarade. Detta gäller framför allt stadsgård 1, men även stadsgård 3. För stadsgård 1 kan en schematisk bild av rörelserna inom stadsgården skissas. Utmed gatan fanns en sluten fasad. Stadsgården nåddes genom en port från gatan. Undantaget var bodarna, som hade egna ingångar direkt från gatan, och troligen inga passager till den övriga huslängan eller stadsgården. Innanför porten fanns en gårdsplan. Rörelsemönster inom stadsgården utgick från gårdsplanen. De olika byggnadsdelarna hade dörrar mot gårdsplanen. Bostadsdelen fungerade som en byggnadsdel och förstugan nåddes genom stugan. Endast i bostadsdelen fanns inre passager mellan olika rum (figur 66).

Flera hägnader eller andra fysiska hinder visar var få eller inga människor rörde sig. Mellan de olika stadsgårdarna fanns vanligen inga passager, undantaget är möjligen stadsgård 2 och 4 under stadens yngre tid, men det beror på om de ska

ses som delar av samma gård eller som två olika (se ovan). Likaså verkar vretarna ha varit lågfrekventerade, de var avgränsade av byggnader eller hägnader. Det material som fanns här var inte särskilt fragmenterat, vilket de skulle blivit om det trampades regelbundet.

Öppna ytor

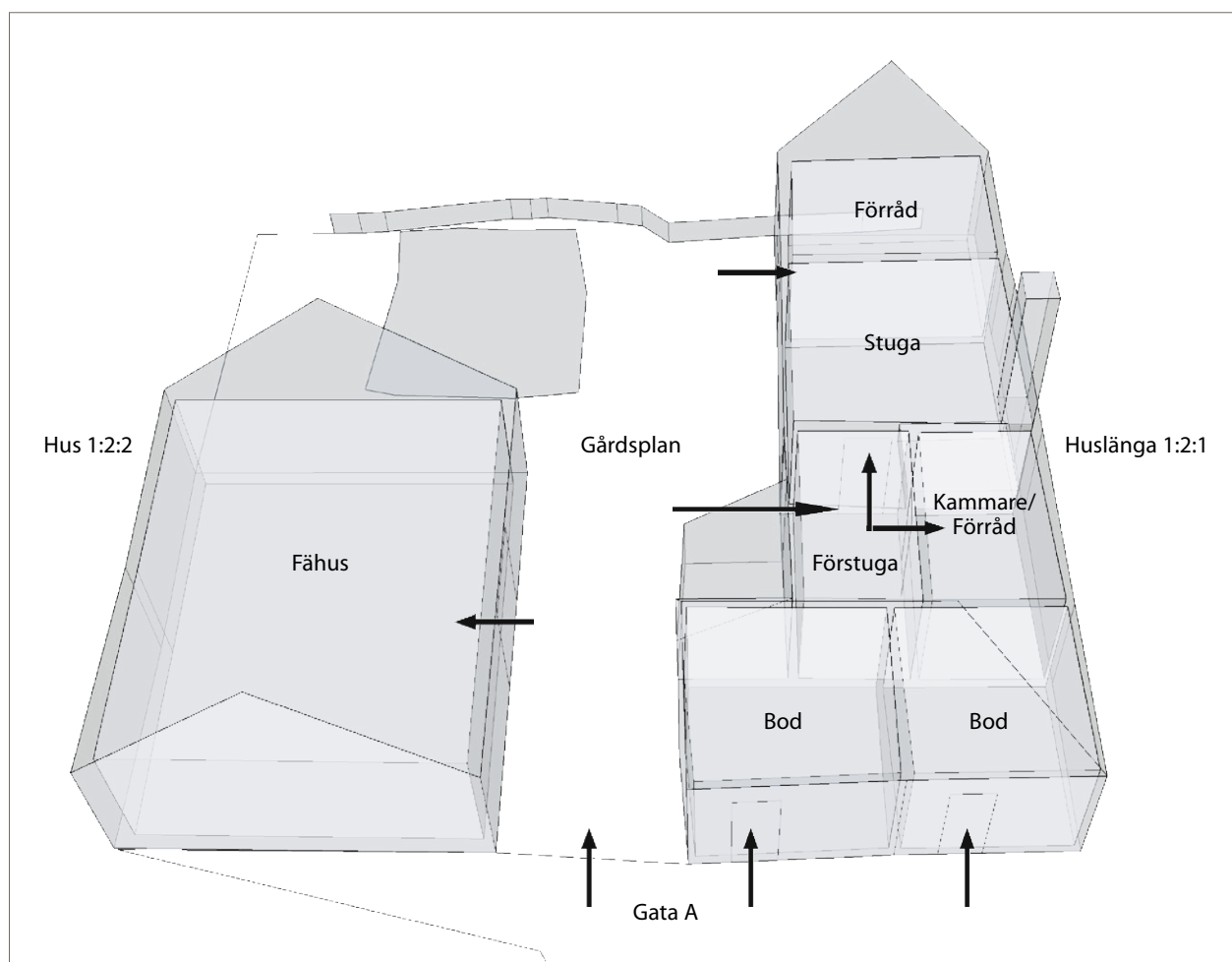
De öppna ytorna inom den del av staden som denna rapport behandlar utgörs av gator och vretar. Inom andra delar av staden fanns även öppna ytor på torg, kyrkogården och utmed vattendragen.

Gatorna

Gata A och B var parallella och följer sannolikt Sävveåns strand. Närmare Göta älv böjde gatorna av mot norr så att de mötte älvstranden vinkelrätt. Möjligen betraktades gatorna som tomtmark, eftersom det är tydligt att varje stadsgård ansvarade

för skötseln av sin del av gatan. Tydligast var detta på gata B, där mitten av gatan var markerad, liksom tomtgränserna fram till gatans mitt (se figur 62 ovan). Gatumarken framför varje stadsgård var olika konstruerad och underhållen. I den västra änden av gata A fanns från början vad som kan tolkas som strandzonen. Här fortsatte kommunikationsstråket men det upphörde att vara en stenlagd gata. Den stenlagda delen av gatan förlängdes mot väster i samband med stadens expansion över den tidigare armen av Göta älv från 1520-talets mitt.

Gata A var över lag välstäddad, möjligen var den västligaste delen något smutsigare. Gata B var välstäddad i alla faser. Föremål och ben som kan höras till bruk fanns nedtrampade i sättsanden och i brukningslager på gatan, men dessa var relativt få. Många av de föremål och ben som fanns på gatan kan dessutom kopplas till raserings- eller destruktionsfaser.

Figur 66. Rörelsemönster inom stadsgård 1.

Även konstruktionslagren i och under gatorna var i det närmaste rena på djurben, vilket utgör en markant skillnad mot konstruktionslagren inne på stadsgårdarna som ofta var mycket rika på ben. Till viss del kan detta bero på undersöknings- och insamlingsmetod, men det kan även visa olika förhållningssätt till olika ytor. Fanns en skillnad på privata byggen inne på stadsgårdarna och kollektiva byggen som gator och torg? Hämtades fyllnadsmassorna på olika platser?

Vretarna

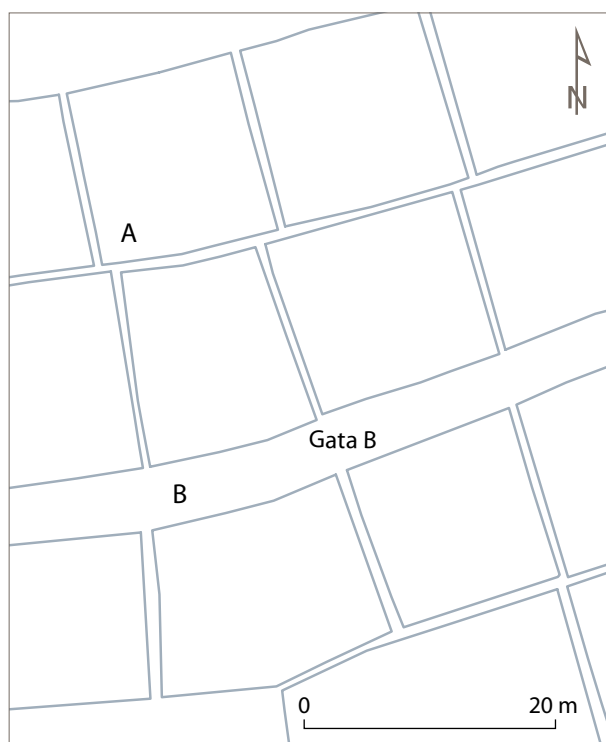
I Nya Lödöse var systemet med obebyggda vretar konsekvent genomfört och fanns troligen mellan alla stadsgårdar. Vretarna låg formellt på de tomter de avgränsade, tomtgränsen fanns i själva verket mitt i vreten. I några fall fanns gränstaket från den äldsta stadstiden mitt i vretarna (se figur 62, ovan).

Vretarna kan delas i två grupper, de som låg mellan huslängor och var inramade av bebyggelse, och de som låg mellan obebyggda delar av stadsgårdarna och avgränsades av hägnader. Den första gruppen var dropprum, de löpte alltid från en gata in i kvarteret. Åtminstone utmed gata A och B låg de alltid vinkelrätt mot gatan och parallellt placerade på ömse sidor av gatan (figur 67). Den andra gruppen var mer att betrakta som tomtgränser och var parallella med gator, dessa var ofta bevuxna. De var inte lika regelbundet utlagda utan kunde mötas i T-korsningar och sneda vinklar. Detta visar att tomterna troligen lades ut med gatan som utgångspunkt.

Vretarna har troligen inte använts regelmässigt för avfallsdeponering, men innehåller trots detta avfall. Det fanns inga tydliga lagerskillnader i brukningslagren i vretarna mellan stadsgård 1–4. Brukningsperioderna bröts av destruktions- och konstruktioner. Frågan är därför om det material som fanns här representerar den ackumulerade mängden avfall under uppemot 70 års bruk eller endast den sista användningen.

Avfall från latrin fanns i de äldre faserna av i vret 1/2 och 1/3. Blandat med detta fanns även köksavfall och dynga. I de yngre faserna (efter 1560–70-tal) saknades helt denna typ av avfallskoncentrationer. Detta visar att dumpning av avfall kan ha varit en tillfällig företeelse, eller möjligen ett beteende som förändrades över tid.

I det osteologiska materialet fanns artikulerade fiskskelett, vilket visar lagren inte har inte rörts

Figur 67. A) Oregelbundna möten mellan vretar inne i kvarteren. B) Jämt fördelade vretar utmed gata B. Skala 1:600.

om. Materialet verkar dessutom ha legat skyddat då det hade få spår av djurnag. Sammantaget tycks det inte ha legat så länge och kanske täckts. Det är möjligt att vretarna tömdes ur med jämna mellanrum och de lager som finns kvar är den sista brukningen före en destruktions eller en ny konstruktion.

Sammanfattning

Sammantaget finns från stadsgård 1–4, gata A och B och vretarna ett omfattande material från i stort sett hela stadstiden. Tomtstrukturen var stabil under hela tiden, liksom föreställningar om hur bebyggelsen skulle se ut och placeras. Den enda större förändringen var att stadsgårdarnas storlek ökade till att omfatta två tomter och sträcka sig genom hela kvarteret, men även då var den ursprungliga tomtstrukturen synlig.

Om området till det yttre var enhetligt, skiljde sig de olika stadsgårdarna åt både vad gäller ekonomi och grad av förändring. Här skiljer framförallt stadsgård 2 ut sig från de två mer "agrara" granngårdarna 1 och 3. Om stadsgård 1 framförallt utmärks av stabilitet över tid, verkar tidsperioden fram till 1540-talet ha varit rörlig på stadsgård 3.

Alla fyra stadsgårdar övergavs på 1540-talet, och troligen vid stadens nedläggande. Utöver detta övergavs stadsgård 2 under 1600-talets början, även om det inte går att säga om det skedde vid Kalmarkriget eller tidigare. Det finns få spår av oplanerad ödeläggelse.

Materialet från stadsgård 1–4 ger en god möjlighet att studera urbanitet under den tidigmoderna perioden. I detta begrepp kan inrymmas rumsliga strukturer och funktioner, socioekonomiska mönster och konsumtion, samt inte minst förändringar över tid. Resultaten kommer att studeras närmare i kommande artiklar och forskningsstudier.

STRATIGRAFISK BERÄTTELSE

Här följer den stratigrafiska berättelsen. Den är uppdelad på separata beskrivningar av de olika gatorna, stadsgårdarna och vretarna samt övergripande beskrivningar av preurbana och naturliga lager, utstakning av tomter och posturbana lämningar och störningar. De sammanslagna stadsgårdarna (stadsgård 1/3 och 2/4) beskrivs här under de fyra ursprungliga stadsgårdarna. Med andra ord norra halvan av stadsgård 1/3 beskrivs under stadsgård 1 och den södra under stadsgård 3. Den norra halvan av stadsgård 2/4 beskrivs under stadsgård 2 och den södra under stadsgård 4.

Några förkortningar används i texten. Dessa är KG=kontextgrupp, S=stratigrafiskt objekt, SVG=svartgods, YLG=yngre lergods, YRG=yngre rödgods och ÄRG=äldre rödgods.

Preurbana och naturliga lager

Datering: Preurbana.

Dateringsunderlag: Stratigrafi.

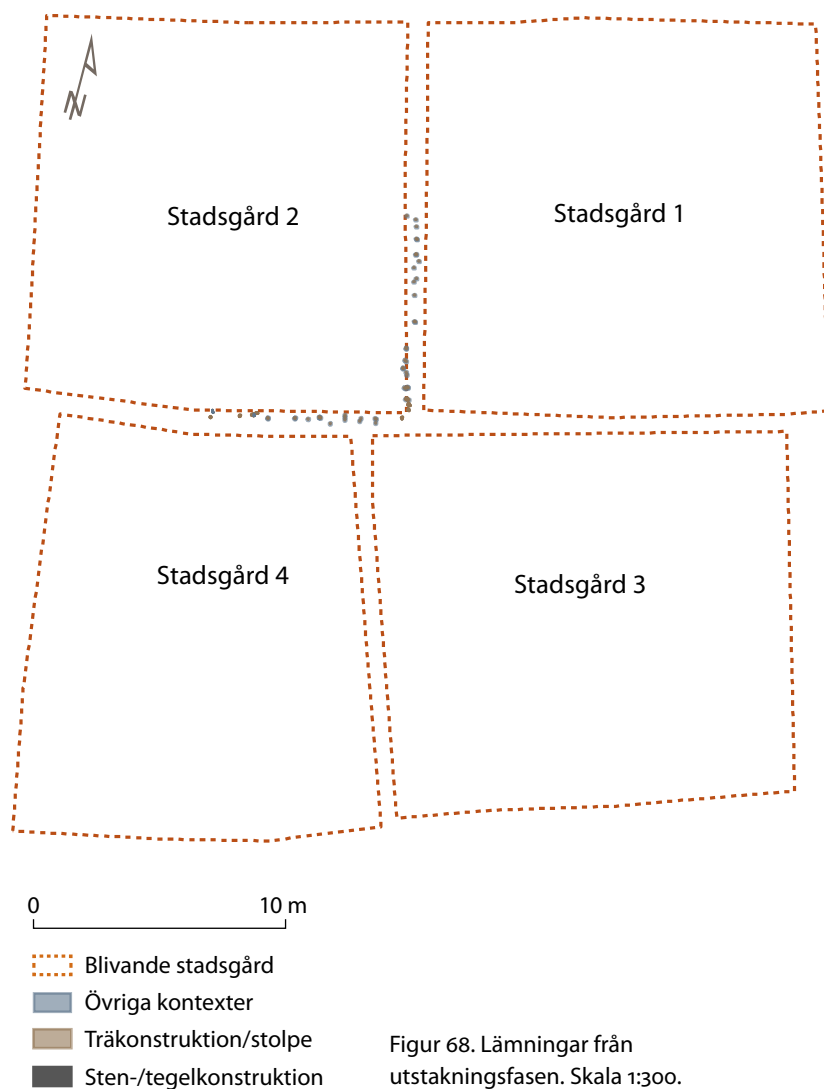
Över hela den undersökta ytan fanns olika naturliga lager. Dessa olika lager har samlats under en kontext (S 5000). Ett flertal jordprover analyserades och de visar hur miljön såg ut innan staden anlades. Växtmaterialet visar att området främst används som ängsmark och att betesdriften var begränsad. Även pollenanalysen ger en bild av en betesmark alternativt äng. I flera prover fanns dessutom boplatsspår. Detta kan rimligen tolkas som att en gård legat i närheten, uppströms något av vattendragen. Pollenresultaten indikerar att odling av havre, vete, korn och humle/hampa, fanns i närheten, men troligen inte på själva platsen för Nya Lödöse. Möjligen kommer dessa odlingsspår från gårdar uppströms. Förekomsten av humle kan betraktas som hushållsavfall, spår av ölbryggning och detta innebär att åldern på detta material kan vara 1100-talet eller senare. Humle fanns redan tidigare men tycks då främst vara knuten till högreståndsmiljöer och handelsplatser.

Utstakning av tomter

Datering: 1473.

Dateringsunderlag: Stratigrafi.

Utbredningen av tomterna i Nya Lödöse markerades med hägnader och dessa fanns kvar i mitten av två av vretarna, mellan stadsgård 1 och 2 (KG 971), samt mellan stadsgård 2 och 4 (KG 1161).

Figur 68. Lämningar från utstakningsfasen. Skala 1:300.

Tabell 10. Grupper och kontexter i utstakningsfasen.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prover/ analyser	Beskrivning
971	Konstruktion av hägnad i tomtgräns	50274, 50792, 50793, 50798		Hägnad i tomtgräns, hägnaden destruerad i fas 1/2:2
1161	Konstruktion av hägnad i tomtgräns	50482, 50613, 50625, 50626, 50627, 50630, 50633, 50740, 50874, 50875, 50876, 50877, 50878, 50879, 50880, 50964, 50971, 50972, 50973, 50974, 50975, 50976, 50980		Störar och stolpar, under konstruktionslager. hägnaden destruerad i fas 2/4:2 Uppdragna/avbrutna innan konstruktion av hus på stadsgård 2 och 4

Gata A

Fas A:1. Innan gatan anlades

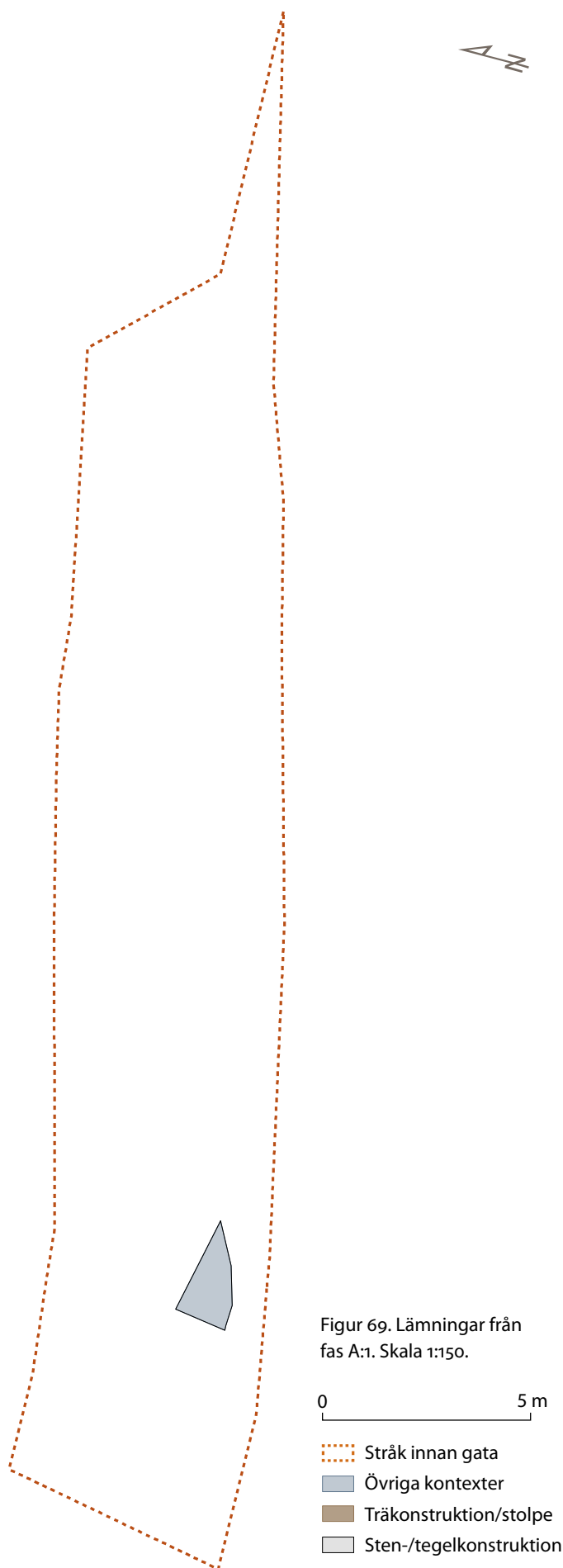
Datering: innan 1470-tal.

Dateringsunderlag: Stratigrafi.

Det stråk där gata A senare kom att anläggas brukades troligen redan innan Nya Lödöse grundades. Vid ett eller flera tillfällen brändes ytan av. I lagren fanns förutom keramik och spik/nitar även en degel som såg oanvänd ut.

Tabell 11. Grupper och kontexter i fas A:1.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prover/ analyser	Beskrivning
899	Bruk innan byggnation av gata			Svedjehorisont. Lagret var tunt och rester av kol var nedtrampat i lagret under, framförallt under gata A och området N om stadstomt 2. EJ INMÄTT. Innehöll tåleder, fotben från nötboskap, samt fåtal fragment obestämt däggdjur. Fynd av järn: 13 spik/nit, 1 oidentifierad. 1 degel. Keramik: 3 YRG trebensgrytor
1467	Bruk innan byggnation av gata	62454		Svedjehorisont. Lagret var tunt och rester av kol var nedtrampat i lagret under, framförallt under gata A och området N om stadstomt 5

Fas A:2. Konstruktion av gata/stråk

Datering: 1470-tal, etableringsfasen
eller möjligen äldre än staden.

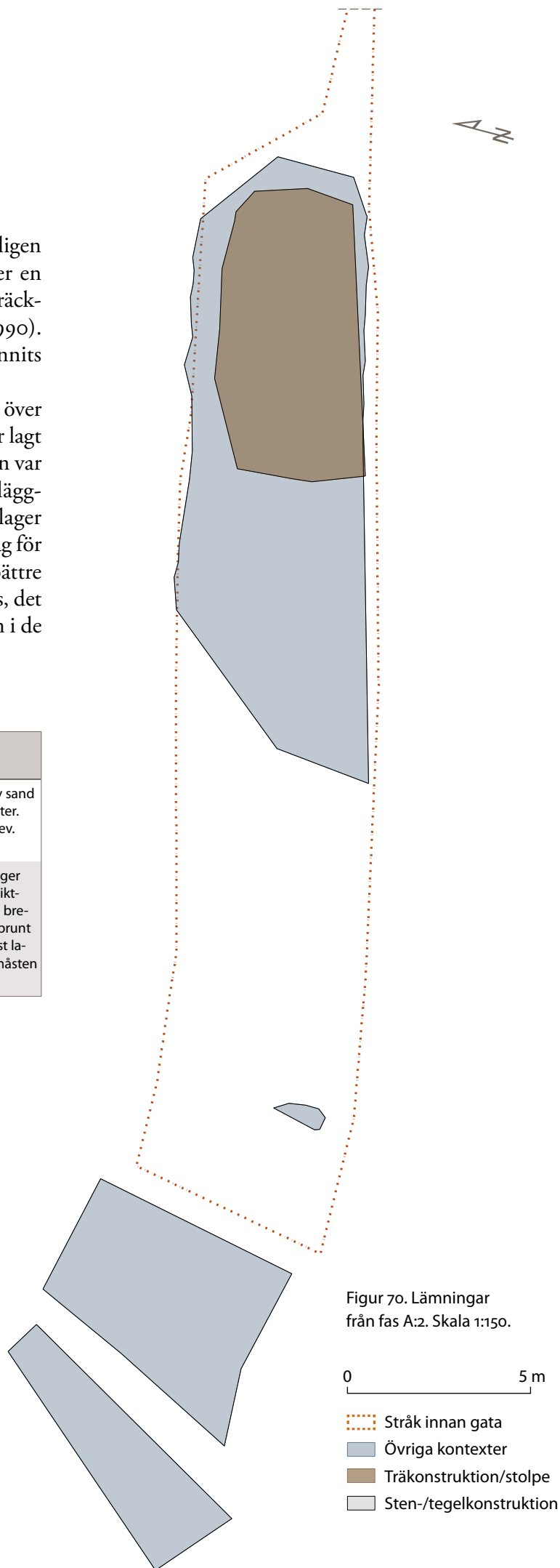
Dateringsunderlag: Stratigrafi.

I samband med stadens grundande, eller möjligen något tidigare, etablerades ett fast stråk eller en gata. I de lägre liggande västra delarna av sträckningen lades lager av träflis och jord (KG 990). Ingen ytterligare vägbeläggning verkar ha funnits här under detta skede.

Framför stadsgård 1 och 2 lades ett rislager över den äldre markhorisonten (KG 990). Riset var lagt tvärs över gatan i nordsydlig riktning. Troligen var det en förstärkning för gatans första vägbeläggning. På rustbädden påfördes ett utfyllnadslager (KG 593). Lagret kan ha fungerat som underlag för att vägen skulle få en ”rygg”, något som gav bättre avrinningssegenskaper. Ett skavjärn påträffades, det kan troligen kopplas till konstruktionsarbeten i de intilliggande stadsgårdarna.

Tabell 12. Grupper och kontexter i fas A:2.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prover/ analyser	Beskrivning
593	Konstruktion av gata	3598		Utfyllnadslager av sand med flera horisonter. Fynd av metall: 1 ev. skavjärn.
990	Markberedning	50050, 51012		50050 var ett rislager med slanor i N-S riktning, 0,03–0,05 m breda. 51012 var ett brunt homogent humöst lager med träflis, småsten och träbitar.

Fas A:3. Bruk av gata/stråk

Datering: 1470-tal

Dateringsunderlag: Stratigrafi

Ett brukningslager (KG 898) fanns på den östra delen av gatan/stråket. I brukningslagren fanns avtryck av boskap som trampat här. Här fanns en kultång som var intakt.

Tabell 13. Grupper och kontexter i fas A:3.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prover/ analyser	Beskrivning
898	Brukningsslager på gata	3723		Fläckvisbevarat brukningslager som bestod av humös grå sand. Vid undersökningen spekulerades det i om det var spår från boskap som trampat på ytan. EJ INMÄTT. Innehöll en ryggkota från obestämd torskfisk. Fynd av metall: 2 spikar, 1 oidentifierad, 1 smälta, 1 hästkosöm, 1 sölja, 1 kultång

Fas A:4. Konstruktion av gata

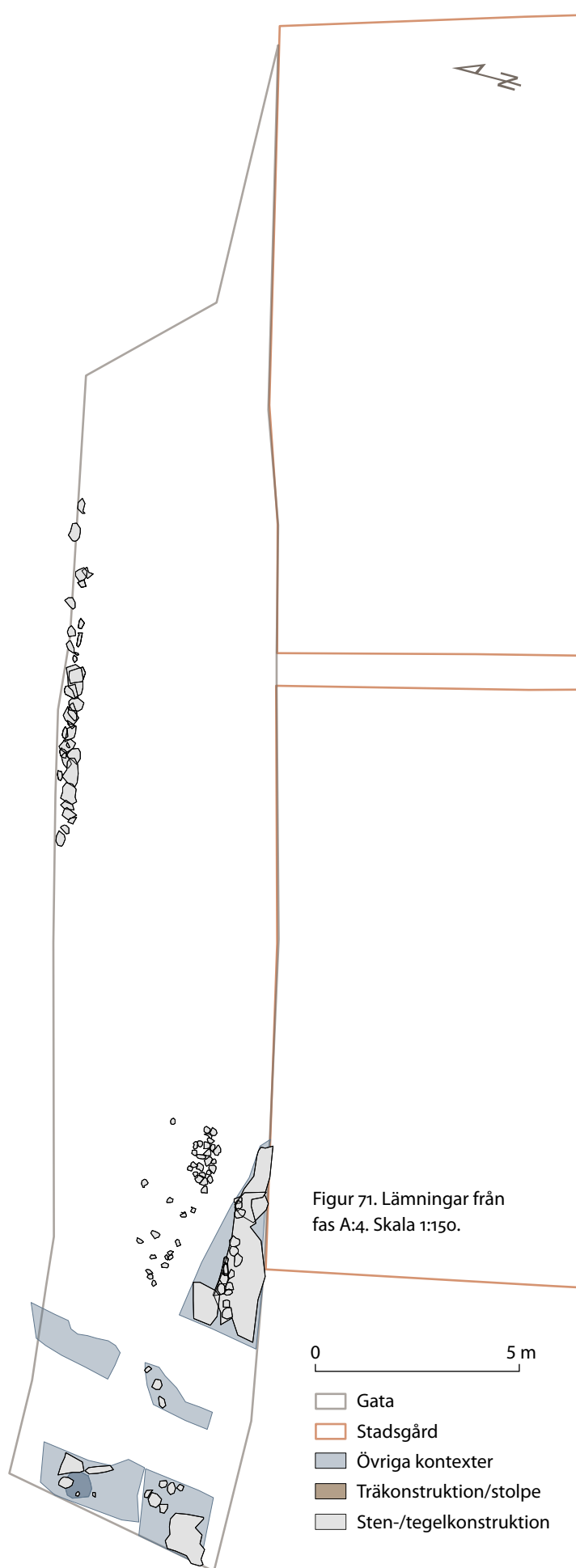
Datering: 1470–80-tal samtida med fas 1:2, 2:5.

Dateringsunderlag: Stratigrafi.

I samband med att stadsgårdarna började bebyggas anlades en ny gata men i de västligaste delarna fanns ingen gatubeläggning under denna fas. Norr om stadsgård 2 och 5 anlades etableringslager liknande de på stadsgårdarna under gatans södra del (se fas 2:5). I den mellersta delen fanns bevarad sättsand och stenläggning (KG 1227, 1466, 1468). Här ställdes en stolpe i gatans norra del (KG 1226). Även i den östra delen av gatan lades stenläggning på gatan (KG 591). Dessa fanns bevarade längs gatans norra och södra sida. Två generationer stenar fanns i stenläggningen, delar av den hör troligen till den gata som byggdes i fas A:7.

Tabell 14. Grupper och kontexter i fas A:4.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prover/ analyser	Beskrivning
591	Konstruktion av stenläggning	3392		Rest av stenläggning av 0,10–0,45 m stora stenar. Hade två generationer sten.
1226	Konstruktion av stolpe	62407, 62420, 62421		62420 var nedgrävning för stolpe, 62407 stenskoning, 62421 var jordfyllning runt stolpen
1227	Konstruktion av stenläggning	62409, 62412, 62413, 62416, 62418		62409, 62413, 62416 var stenläggning, 62412, 62418 var sättsandslager. Innehöll ben från nötboskap, svin
1466	Konstruktion av gata	62607		Gulvit sättsand
1468	Konstruktion av gata	62437, 62442, 62400, 62401, 62441, 62450		62400, 62441, 62437 var fragmentarisk stenläggning, 62401 var sättsand, 62450 var sättsand med flera horisonter av sand, 62442 var sättsand, EJ INMÄTT

Fas A:5. Bruk av gata

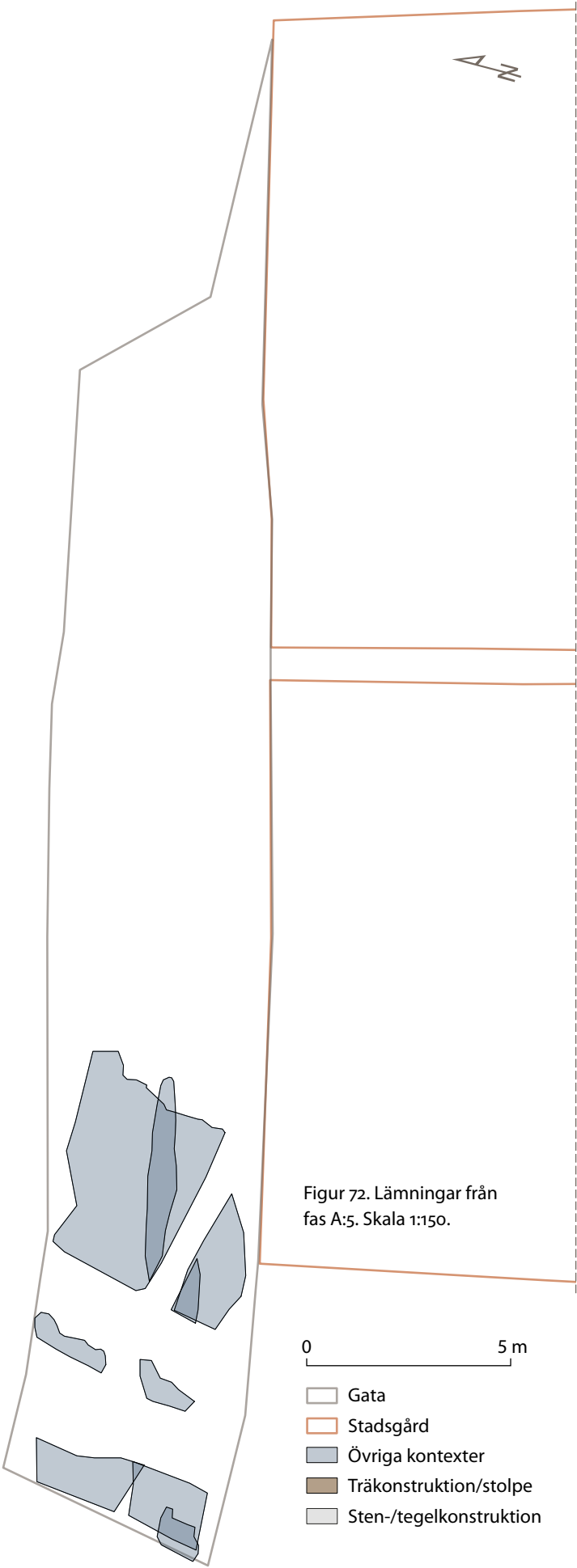
Datering: Efter 1470–80-tal.

Dateringsunderlag: Stratigrafi.

Gatan brukades och brukslager avsattes. Delvis kan växtlighet ha funnits mellan stenarna i gatans stenläggning.

Tabell 15. Grupper och kontexter i fas A:5.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prover/ analyser	Beskrivning
1167	Brukningslager på gata	62411		Tunt brukslager med sot, träkol, tegelfragment. Innehöll ben från nötboskap. Fynd av 1 YRG trebensgryta
1412	Brukningslager på gata	62399		Homogent brukslager av brun sand
1465	Brukningslager på sättsand	62306		Homogen ljusgrå sand. Innehöll ben från nötboskap. Fynd av 1 oidentifierad YRG
1469	Brukningslager på gata	62448, 62452		Homogena brukslager av grå och ljusgrå sand
1474	Brukningslager på gata	62431, 62443		Homogena brukslager. Fynd av 1 YRG trebensgryta
1534	Brukningslager på stensättning	60136		Heterogen grå-brun sand
1535	Brukningslager på stensättning	62419	Har PM 92293 med träkol, träflis, rottrådar, PM 92289 med träflis, rottrådar, träkol, has-selnöt, ogräs, kardborre	Homogen grå-brun grusig sand. Innehöll ryggkota från torsk

Fas A:6. Destruktion av del av gatan

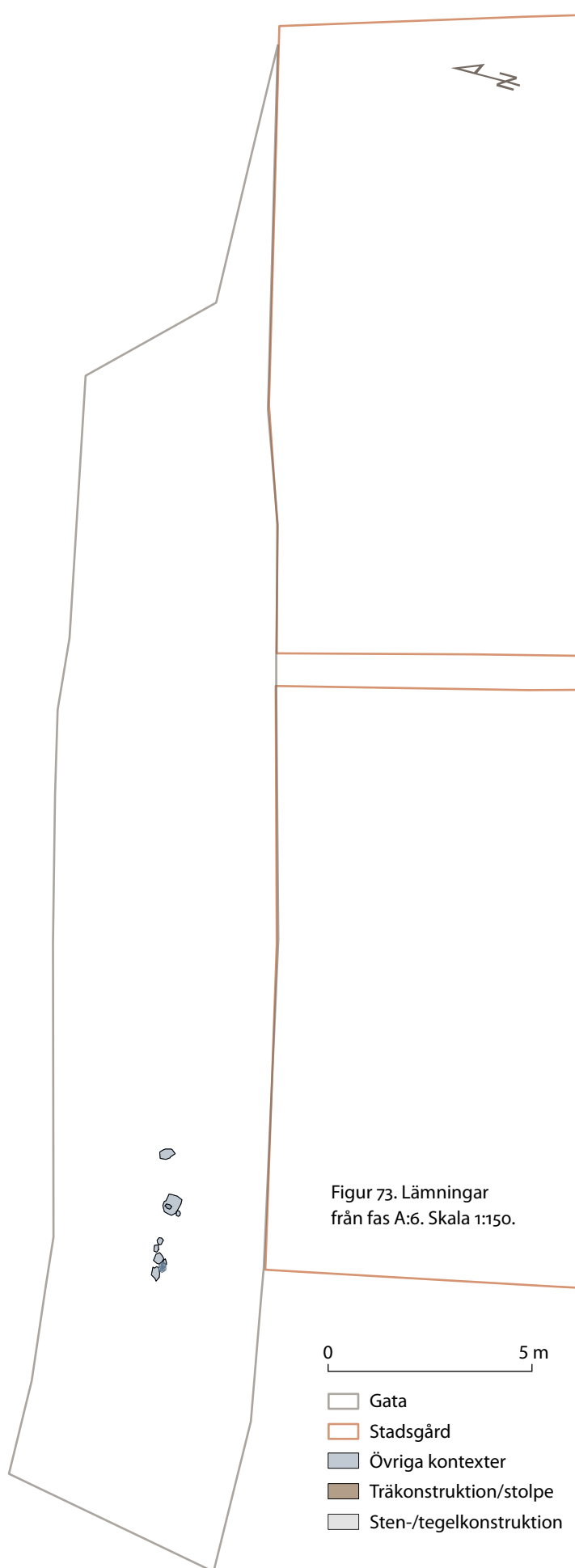
Datering: Tidigt 1500-tal.

Dateringsunderlag: Stratigrafi.

En rad med större stenar i gatans mitt togs bort och stenlyften fylldes igen (KG 1475). Det var troligen så kallade borgmästarestenar. I den västligaste delen av gatan fanns brända lager (KG 991). Möjligen sammanfaller denna fas med någon av stadsbränderna.

Tabell 16. Grupper och kontexter i fas A:6.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prover/ analyser	Beskrivning
991	Bruk av gata	51014, 51117		Sotlager, relativt koncentrerat, och en plankbit. Möjligen rest från en brand, eller kolhantering på platsen, dessutom en rutten plank
1475	Destruktion av stenläggning	62434, 62435		62434 var ett homogent raseringslager, 62435 var stenlyft

Figur 73. Lämnningar från fas A:6. Skala 1:150.

Fas A:7. Konstruktion av gata

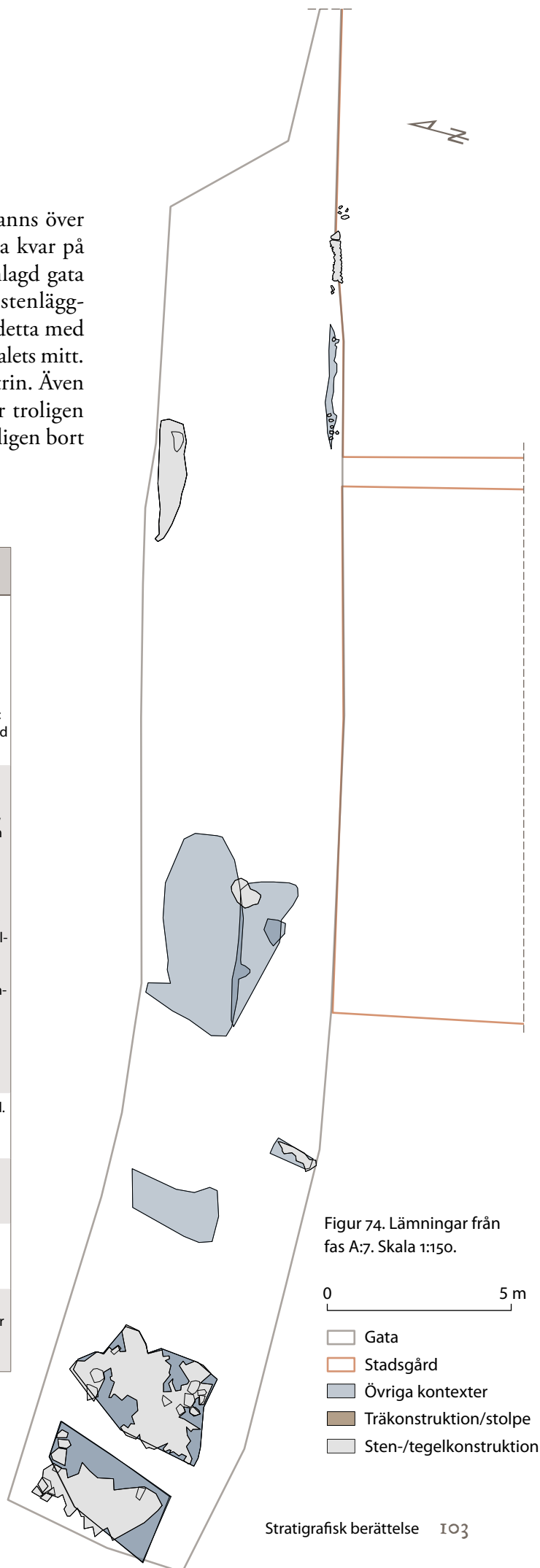
Datering: 1520-tal?

Dateringsunderlag: Stratigrafi.

En andra generation av gata byggdes. Sättsand fanns över stora delar av gatan, men stenläggning fanns bara kvar på mindre partier. Först i denna fas byggdes en stenlagd gata i den västligaste delen. Här fanns sättsand och stenläggning bevarade (KG 989). Möjligen sammanfaller detta med utbyggnaden av timmerkistor i Göta älv från 1520-talets mitt. På stenläggningen fanns spår av bruk i form av latrin. Även delar av föremålsmaterial som fanns här tillhör troligen brukandet. Delar av stenläggningen plockades troligen bort vid Strömboms undersökningar.

Tabell 17. Grupper och kontexter i fas A:7.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prover/analyser	Beskrivning
589	Konstruktion av gata	3624, 3625, 3626, 3619		3624, 3625 var sättsand. 3619, 3624 var rest av stenläggning, 0,08–0,12 m stora stenar. Möjligen har större stenar plockats bort för återbruk. Fynd av metall: 1 blyplomb (stämpel med bokstäverna ORC N)
989	Konstruktion av stenläggning	51098, 51011, 51097	51011 har PM 80527 med exklusiv latrin (bär), ogräs, ben, fikon, kardemumma, ris.	Konstruktionslager och stenläggning med stenar ca 0,10–0,15 m stora, i brun sand. Innehöll ben från nötboskap, svin, får (get). Fynd av järn: 3 spikar. 1 smidesskälla (sekundärsmide), 3 flintor. Glas: fönsterglas 17 fragment (modernt?), 2 buteljer, 2 passglas (ca 1550–1650). Keramik: 9 YRG trebensgrytor, 1 YRG panna, 1 YRG kruka, 1 YRG fat Tyskland, 1 YRG skål västeuropa, 2 odefinierade YRG, 1 YLG skål, 1 Sieburgkrus.
1243	Konstruktion av gata	62405		Utjämningslager av sand. Fynd av 1 YRG trebensgryta
1411	Konstruktion av gata	62397, 62398		62397 var fragmentarisk stenläggning, 62398 var sättsand
1476	Konstruktion av gata	62433		Sättsandslager
1478	Konstruktion av gata	62316, 62429, 62430		62429, 62430 var sättsandslager. 62316 var fragmentarisk stenläggning av 0,1–0,5 m stenar

Figur 74. Lämningar från fas A:7. Skala 1:150.

0 5 m

- Gata
- Stadsgård
- Övriga kontexter
- Träkonstruktion/stolpe
- Sten-/tegelkonstruktion

Fas A:8. Bruk av gata

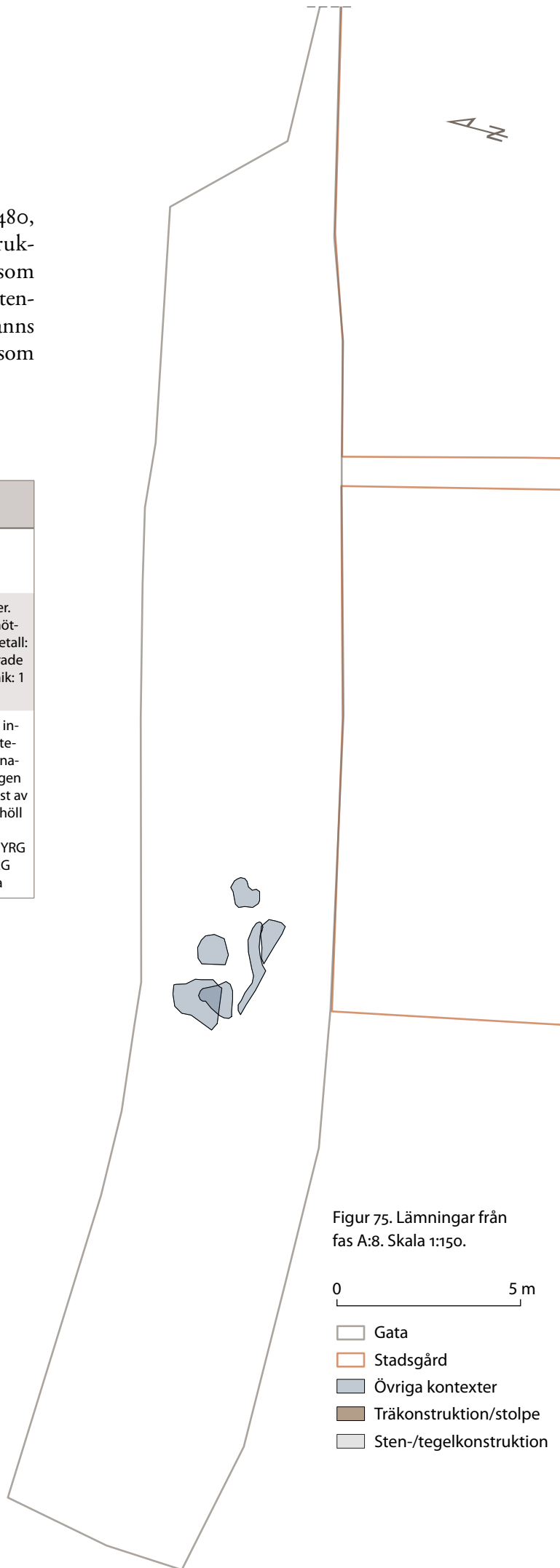
Datering: 1500-talets första halva.

Dateringsunderlag: Stratigrafi.

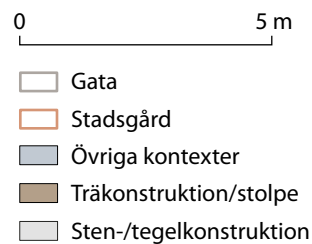
Brukningslager fanns på gatan (KG 1477, 1480, 1482). Delar av lagren hör troligen till destruktationen i fas A:10. Innehållet i det jordprov som analyserades utgjordes av köksavfall. Även på stenläggningen i den västligaste delen av gatan fanns bruk i form av latrin (se fas A:7). De föremål som fanns här tillhör troligen brukandet.

Tabell 18. Grupper och kontexter i fas A:8. (A) är djupanalyserat.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prover/ analyser	Beskrivning
1477	Brukningslager på gata	62432		Sandiga lager
1480	Brukningslager på gata	62428	Har PM 92303 (A) med träkol, träflis, ben, råg	Tunna sandiga lager. Innehöll ben från nötboskap. Fynd av metall: 2 spik, 1 oidentifierade järnföremål. Keramik: 1 YRG trebensgryta
1482	Brukningslager på gata	62317, 62335, 62329		Sandiga lager med inslag av träkol, små tegelfragment, rund naturstenar som troligen är fragmentarisk rest av stenläggning. Innehöll ben från däggdjur. Fynd av keramik: 7 YRG trebensgrytor, 1 YRG panna, 1 YRG kruka

Figur 75. Lämningar från fas A:8. Skala 1:150.

Fas A:9. Destruktion av gata

Datering: 1540-tal, samtida med fas 1:16.

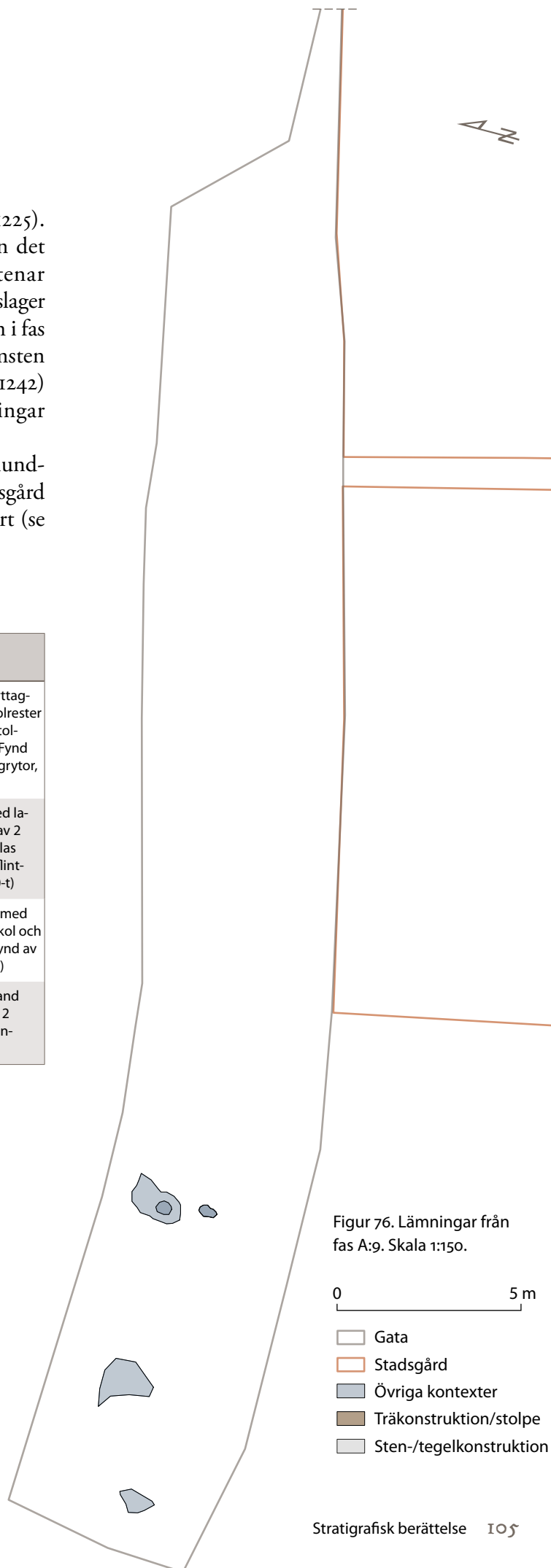
Dateringsunderlag: Stratigrafi.

Stolpen i gatans västra del togs bort (KG 1225). Kolrester visar att den kan ha brunnit men det fanns inga brandlager runt den. Några stenar plockades bort (KG 1242) och tunna raseringslager påfördes (KG 1244). Delar av brukningslagren i fas A:8 hör troligen till destruktionsen. Förekomsten av flintgods visar att något av stenlyften (KG 1242) kan ha gjorts vid arkeologiska undersökningar under 1910-talet.

I samband med destruktionsen grävdes ett plundringsdike genom delar av gatan framför stadsgård 1 då delar av syllan på huslänga 1:2:1 togs bort (se KG 1649, fas 1:16).

Tabell 19. Grupper och kontexter i fas A:9.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prover/ analyser	Beskrivning
1225	Destruktion av stolpe	62425		Fyllning efter borttagning av stolpe. Kolrester indikerar på att stolpen har brunnit. Fynd av 4 YRG trebensgrytor, 1 YRG kruka
1242	Destruktion av stenläggning	62403, 62404		Stenlyft fyllda med lager 60402. Fynd av 2 flintor. 1 fönsterglas (2 g). Keramik: 1 flintgods (1800–1900-t)
1244	Destruktion av gata	62402		Tunt siltiga lager med inslag av lera, träkol och tegelfragment. Fynd av 1 fönsterglas (1 g)
1706	Destruktion av gata	51050		Lager av bränd sand med sot. Fynd av 2 oidentifierade järnföremål

Figur 76. Lämningar från fas A:9. Skala 1:150.

0 5 m

- Gata
- Stadsgård
- Övriga kontexter
- Träkonstruktion/stolpe
- Sten-/tegelkonstruktion

Fas A:10. Gatan svämmas över vid stranden närmast Göta älv

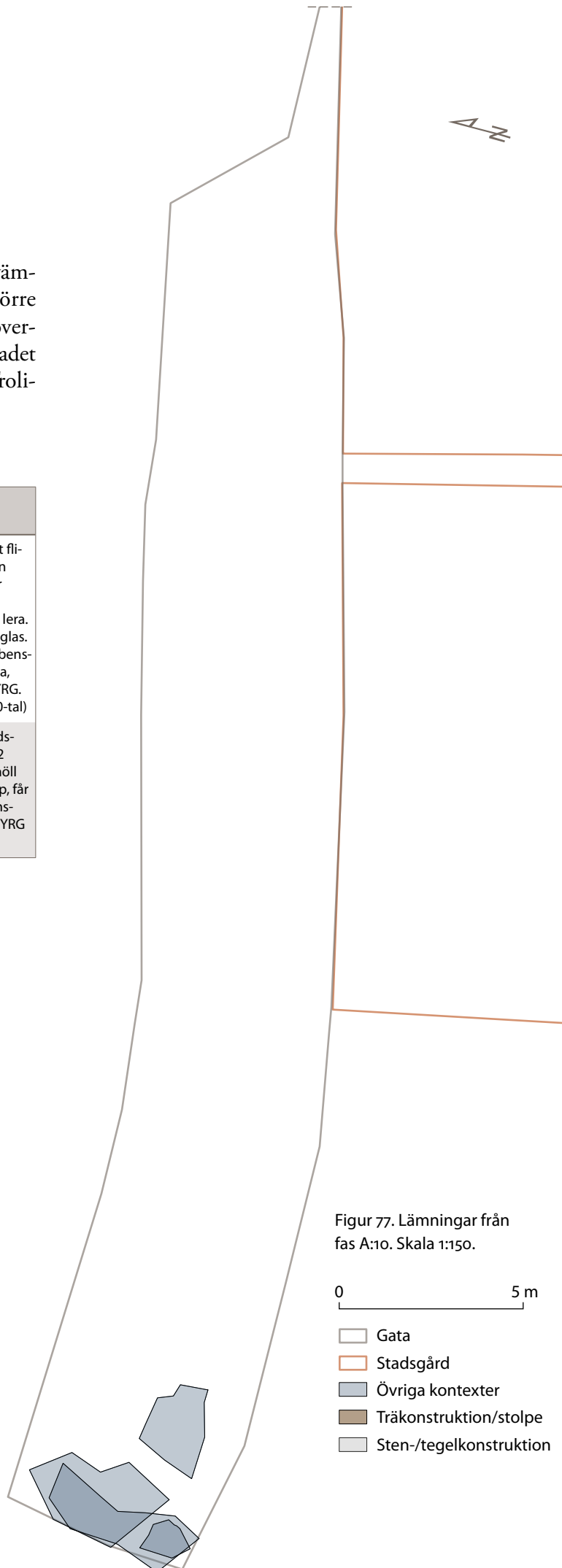
Datering: Någon gång under perioden 1540–70-tal.

Dateringsunderlag: Stratigrafi.

Vadet vid Göta älv svämmade över, och ett svämlager avsattes (KG 1702). Det innehöll en större mängd ben, vilket kanske är märkligt i ett över-svämningslager? Ovanpå svämlagret närmast vadet påfördes lera och sättsandslager (KG 1703). Troligen gjordes detta som en reparation.

Tabell 20. Grupper och kontexter i fas A:10.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prover/ analyser	Beskrivning
1702	Svämlager avsätts	51055		Homogent humöst flis- lager. Innehöll ben från nötboskap, får (get), svin. Fynd av 1 fragment sintrad lera. 3 fragment fönsterglas. Keramik: 3 YRG trebens- grytor, 1 YRG panna, 10 oidentifierade YRG. 1 Raerenkrus (1500-tal)
1703	Konstruk- tion av gata	51081, 51082		51081 var utfyllands- lager av lera, 51082 var sättsand. Innehöll ben från nötboskap, får (get). Fynd av 1 fön- sterglas. Keramik: 1 YRG kruka, 1 YRG skål

Figur 77. Lämningar från fas A:10. Skala 1:150.

- 0 5 m
- Gata
 - Stadsgård
 - Övriga kontexter
 - Träkonstruktion/stolpe
 - Sten-/tegelkonstruktion

Fas A:11. Konstruktion av gata

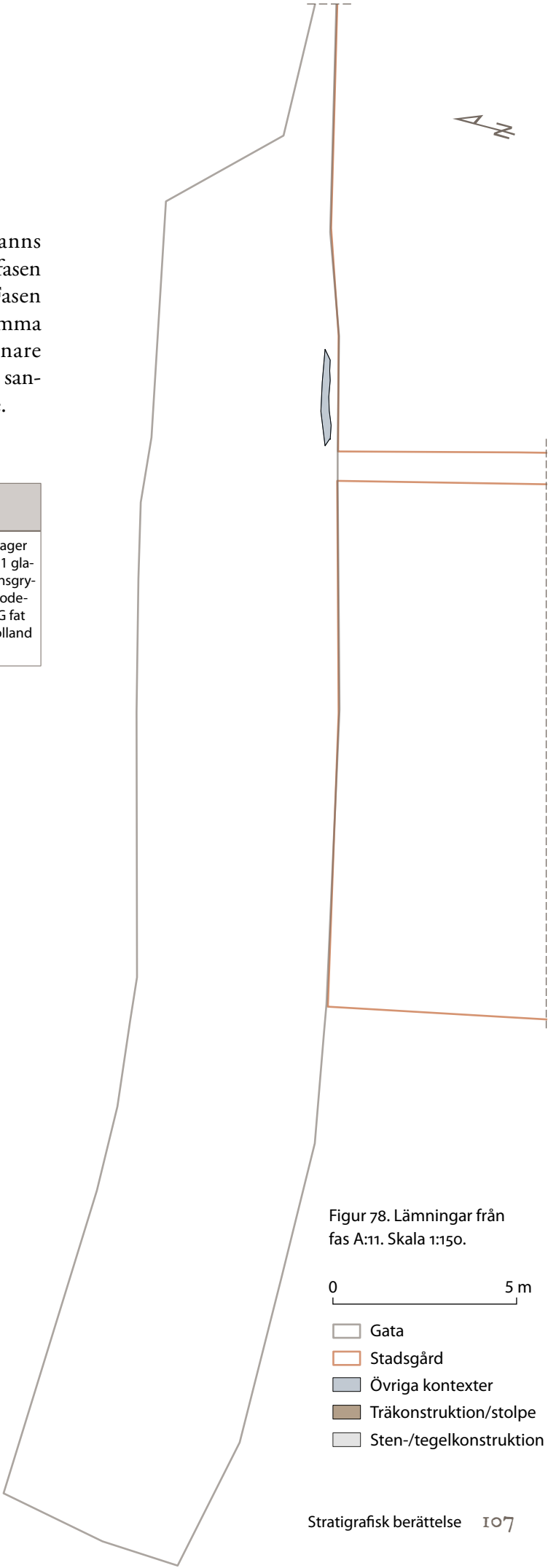
Datering: Någon gång under perioden 1540–70-tal.

Dateringsunderlag: Stratigrafi.

Gatan reparerades. Norr om stadsgård 1 fanns sättsand. I den fanns stenlyft i destruktionsfasen (fas A:13) från bortplockad stenläggning. Fasen kan ligga relativt snart efter fas A:10. Då samma sättsand användes och rördes runt vid senare omläggningar av gatan representerar föremål sannolikt hela perioden till stadens nedläggande.

Tabell 21. Grupper och kontexter i fas A:11.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prover/ analyser	Beskrivning
1483	Konstruk- tion av gata	3597		3597 var ett tunt lager sättsand. Fynd av 1 glaskärl, 4 YRG trebensgryta, 1 YRG kruka, 1 odefinierad YRG, 1 YLG fat Weser, 2 fajans Holland 1575–1625

Figur 78. Lämningar från fas A:11. Skala 1:150.

0 5 m

- Gata
- Stadsgård
- Övriga kontexter
- Träkonstruktion/stolpe
- Sten-/tegelkonstruktion

Fas A:12. Bruk av gata

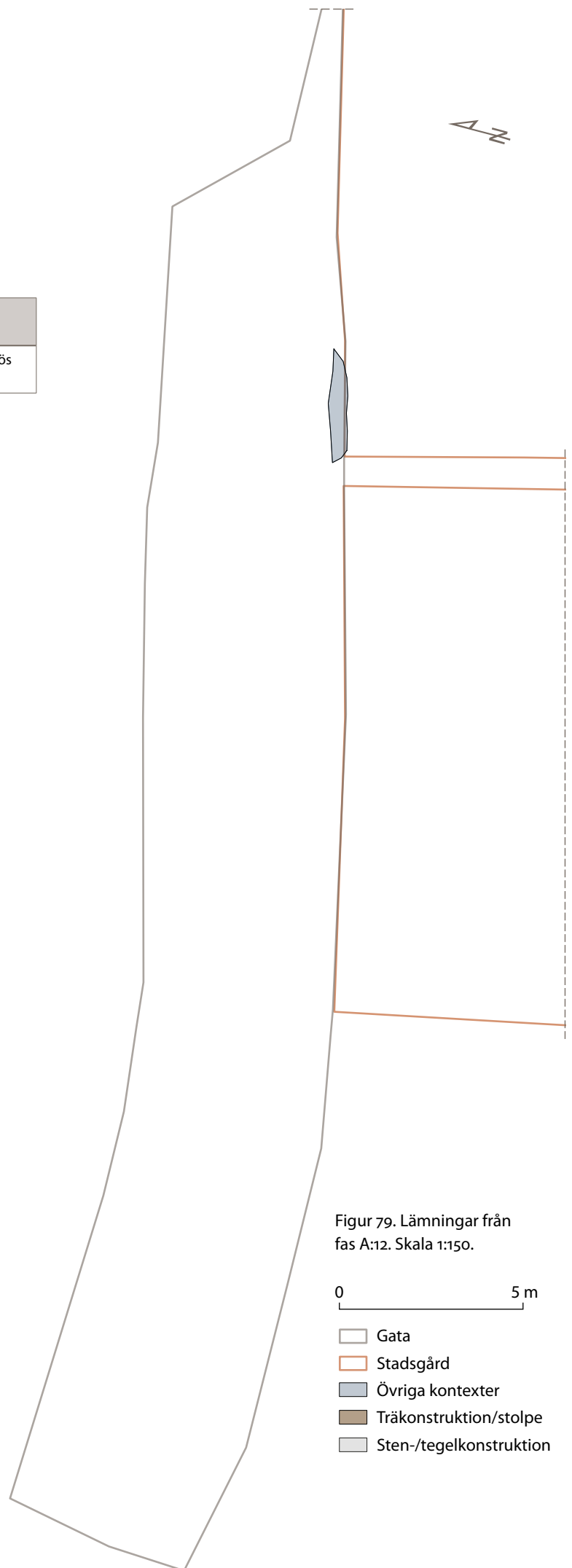
Datering: 1500-talets andra halva.

Dateringsunderlag: Stratigrafi.

Gatan användes och brukningslager avsattes.

Tabell 22. Grupper och kontexter i fas A:12.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prover/ analyser	Beskrivning
1607	Brukning av gata	3627		Tunt lager av humös sand med kol

Fas A:13. Destruktion av gata

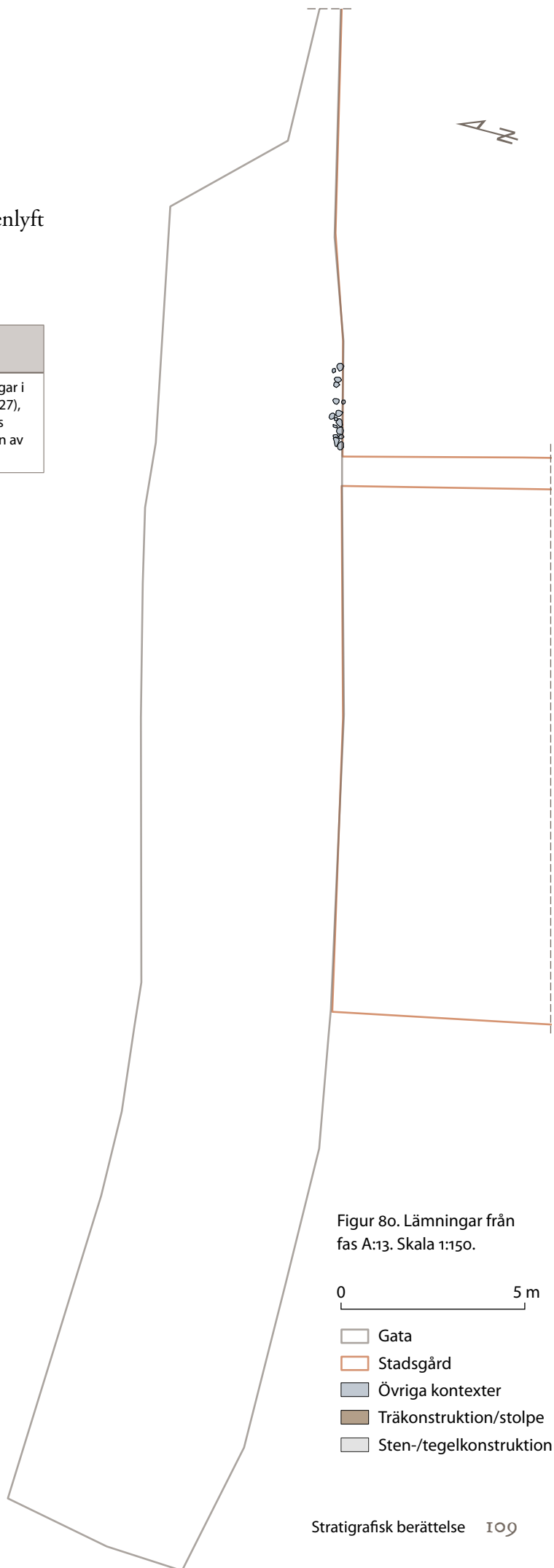
Datering: 1570-tal.

Dateringsunderlag: Stratigrafi.

Längsmed den södra sidan av gatan fanns stenlyft efter destruktions av stenläggningen.

Tabell 23. Grupper och kontexter i fas A:13.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prover/ analyser	Beskrivning
1619	Destruktion av gata	3620		Ovala fördjupningar i humöst lager (3627), fyllda med gatans yngsta generation av sättsand (3064).

Fas A:14. Konstruktion av gata

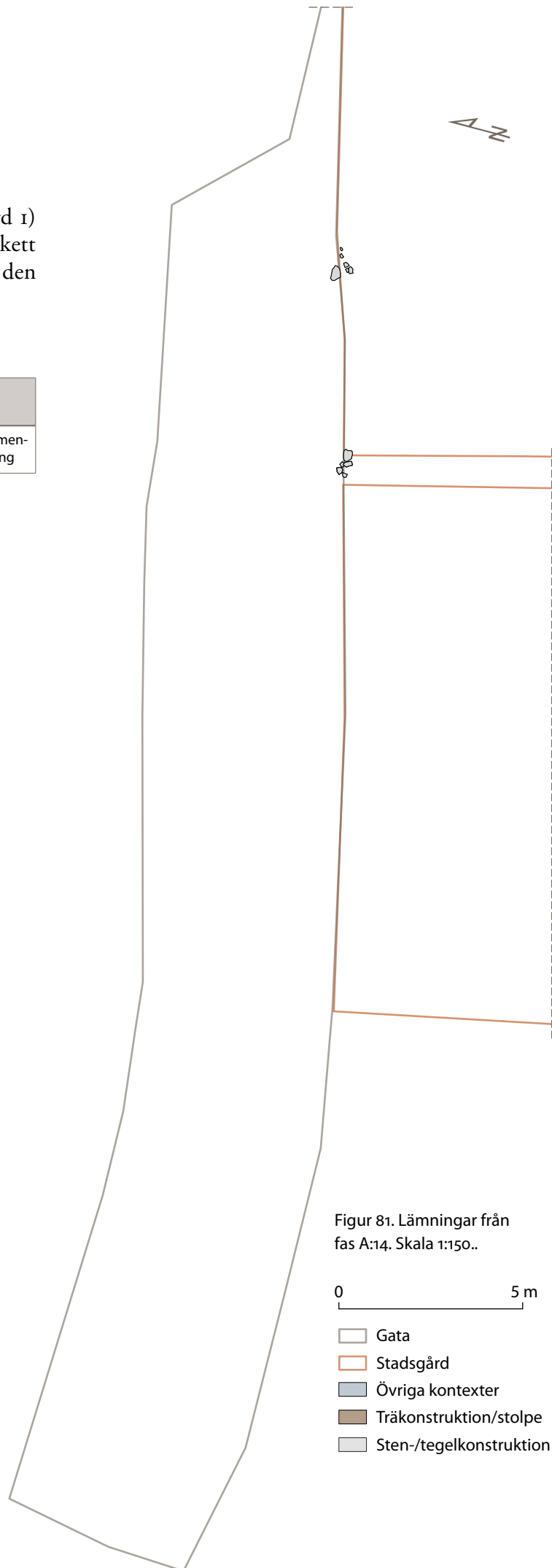
Datering: 1570-tal.

Dateringsunderlag: Stratigrafi.

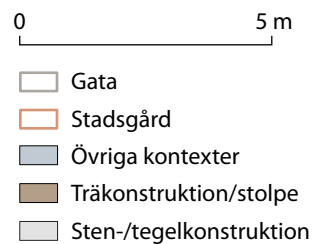
Utmed gatans södra sida (norr om stadsgård 1) lades en ny rad stenar. Detta har troligen skett direkt före fas A:15 och är kanske en del av den konstruktionsfasen.

Tabell 24. Grupper och kontexter i fas A:14.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prover/ analyser	Beskrivning
897	Konstruk- tion av gata	3631		3631 var en fragmen- tarisk stenläggning

Figur 81. Lämningar från fas A:14. Skala 1:150..

Fas A:15. Konstruktion av gata

Datering: 1570-tal.

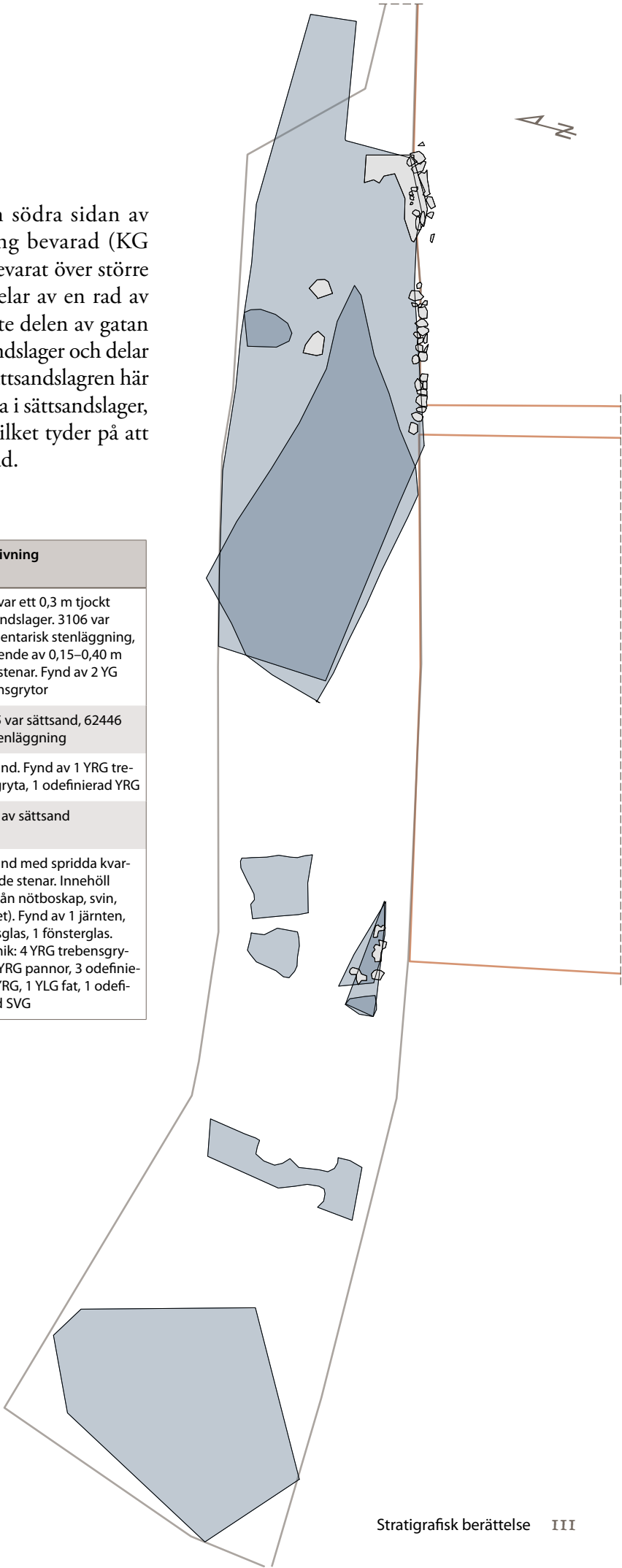
Dateringsunderlag: Stratigrafi.

En ny gata anlades. Längs med den södra sidan av gatan fanns fragment av stenläggning bevarad (KG 327). Sättsandslagret (S 3064) fanns bevarat över större delen av gatan. I gatans mitt fanns delar av en rad av borgmästarestenar kvar. Den västligaste delen av gatan byggdes om helt. Här fanns flera sättsandslager och delar av stenläggning bevarat (KG 1704). I sättsandslagren här fanns en stor mängd föremål för att vara i sättsandslager, som flera fragment från samma kärl vilket tyder på att det inte är omlagrat i någon större grad.

Tabell 25. Grupper och kontexter i fas A:15.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prover/ analyser	Beskrivning
327	Konstruk- tion av gata	3064, 3106		3064 var ett 0,3 m tjockt sättsandslager. 3106 var fragmentarisk stenläggning, bestående av 0,15–0,40 m stora stenar. Fynd av 2 YG trebensgrytor
1471	Konstruk- tion av gata	62445, 62446		62445 var sättsand, 62446 var stenläggning
1481	Konstruk- tion av gata	62338		Sättsand. Fynd av 1 YRG trebensgryta, 1 odefinierad YRG
1536	Konstruk- tion av gata	51413		Lager av sättsand
1704	Konstruk- tion av gata	51056		Sättsand med spridda kvar- varande stenar. Innehöll ben från nötboskap, svin, får (get). Fynd av 1 järnten, 1 passglas, 1 fönsterglas. Keramik: 4 YRG trebensgry- tor, 2 YRG pannor, 3 odefinie- rade YRG, 1 YLG fat, 1 odefi- nierad SVG

Figur 82. Lämningar från
fas A:15. Skala 1:150.

Fas A:16. Bruk och destruktion av gata

Datering: 1500-talets andra halva.

Dateringsunderlag: Stratigrafi.

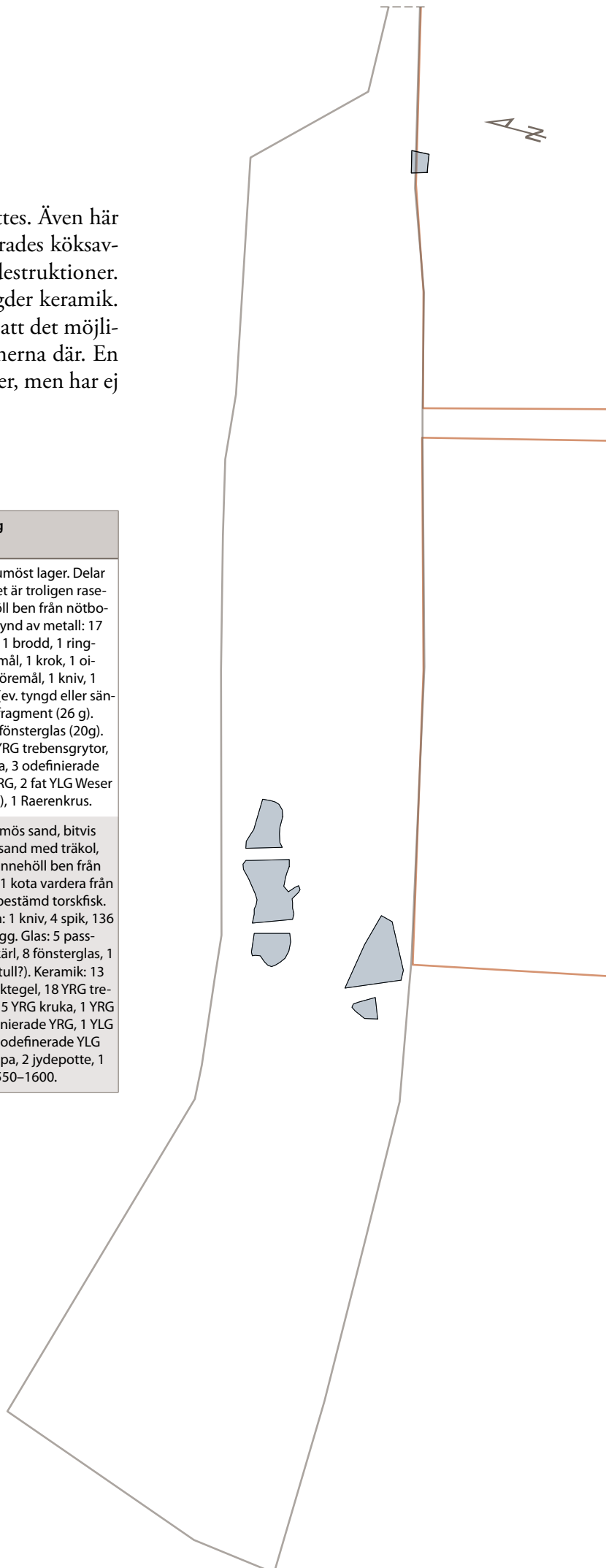
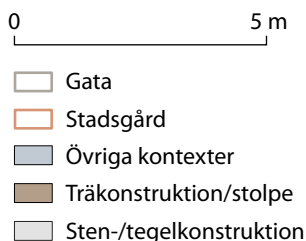
Gatan användes och brukningslager avsattes. Även här var innehållet i det jordprov som analyserades köksavfall. Delar av lagren hör sannolikt till destruktioner. Framför allt S 62444 innehöll stora mängder keramik. Lagrets placering framför stadsgård 2 gör att det möjligen kan kopplas till någon av destruktionerna där. En ny gata bör ha konstruerats över dessa lager, men har ej dokumenterats.

Tabell 26. Grupper och kontexter i fas A:16.

(A) är djupanalyserat.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prover/ analyser	Beskrivning
590	Brukningslager på gata	3596		Gulbrunt humöst lager. Delar av materialet är troligen rase-ring. Innehöll ben från nötboskap, svin. Fynd av metall: 17 spik, 1 söm, 1 brodd, 1 ringformat föremål, 1 krok, 1 oidentifierat föremål, 1 kniv, 1 blyföremål (ev. tyngd eller sänke). 2 slagfragment (26 g). 8 fragment fönsterglas (20g). Keramik: 3 YRG trebensgrytor, 2 YRG panna, 3 odefinierade YRG, 2 fat YRG, 2 fat YLG Weser (1575–1625), 1 Raerenkrus.
1472	Brukningslager på gata	62324, 62337, 62444	62444 har PM 92314 (A) med träkol, träflis, mineral-smältor, skal-korn, fiskben/-fjäll	Lager av humös sand, bitvis något lerig sand med träkol, tegelkross. Innehöll ben från nötboskap, 1 kota vardera från torsk och obestämd torskfisk. Fynd av järn: 1 kniv, 4 spik, 136 g smidesslagg. Glas: 5 passglas, 2 glaskärl, 8 fönsterglas, 1 flaska (schatull?). Keramik: 13 fragment taktegel, 18 YRG trebensgrytor, 5 YRG kruka, 1 YRG fat, 42 odefinierade YRG, 1 YLG fat Weser, 2 odefinierade YLG fat västeuropa, 2 jydepotte, 1 Siegburg 1550–1600.

Figur 83. Lämningar från fas A:16. Skala 1:150.

Fas A:17. Konstruktion av gata

Datering: Sent 1500-tal/tidigt 1600-tal.

Dateringsunderlag: Stratigrafi.

Delar av gatans mellersta del byggdes om.

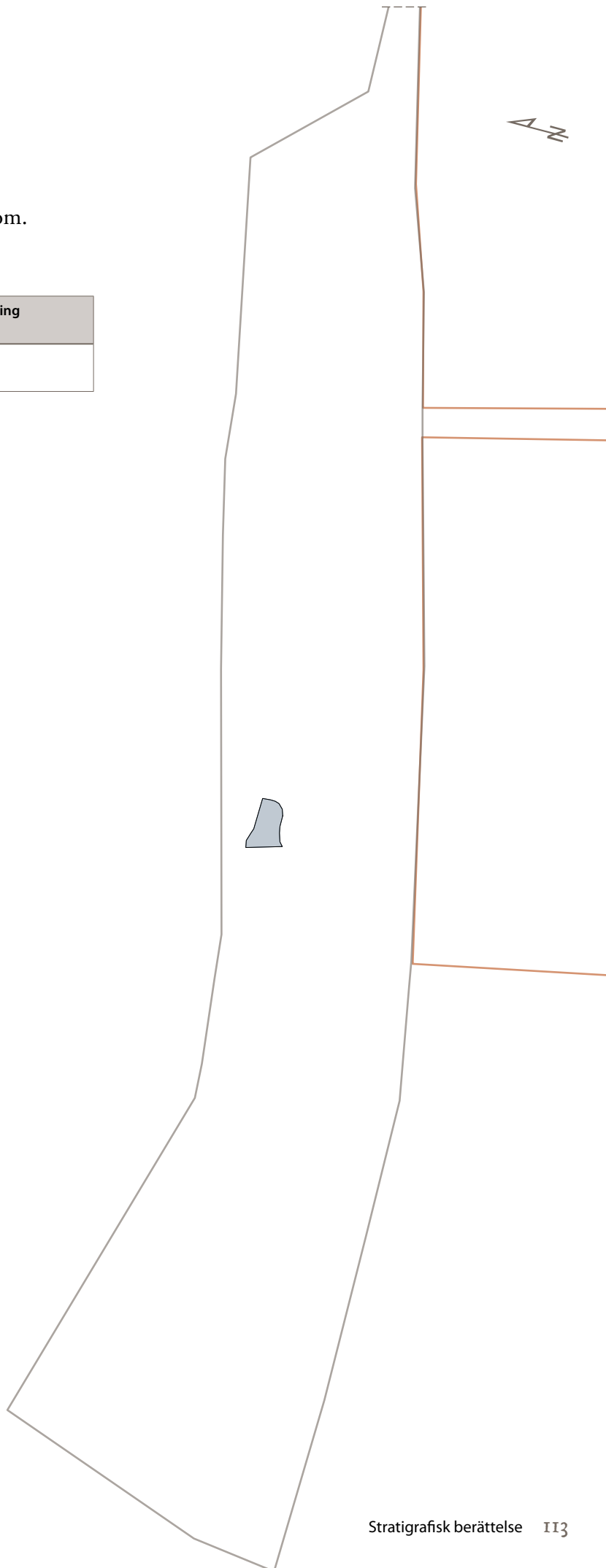
Tabell 27. Grupper och kontexter i fas A:17.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prover/ analyser	Beskrivning
1239	Konstruk- tion av gata	62323		Sättsand

Figur 84. Lämningar från
fas A:17. Skala 1:150.

0 5 m

- Gata
- Stadsgård
- Övriga kontexter
- Träkonstruktion/stolpe
- Sten-/tegelkonstruktion

Fas A:18. Konstruktion av gata

Datering: 1600-tal.

Dateringsunderlag: Stratigrafi.

Delar av gatans västligaste del byggdes om (KG 993, 1705).

Tabell 28. Grupper och kontexter i fas A:18.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prover/ analyser	Beskrivning
993	Konstruk- tion av gata	51108		Sättsand. Innehöll horn- kvice från get. Fynd av 1 Westerwaldkrus (1600-t), 1 schatullflas- ka (ca 1550–1700)
1705	Konstruk- tion av gata	51013		Sättsand med inslag av tegel. Fynd av fön- terglas, 2 YRG kruka, 1 YRG fat, 1 odefinierad YLG Weser 1550–1630, 1 odefinierad YLG väst- europa,

Figur 85. Lämningar från
fas A:18. Skala 1:150.

0 5 m

- Gata
- Stadsgård
- Övriga kontexter
- Träkonstruktion/stolpe
- Sten-/tegelkonstruktion

Fas A:19. Konstruktion av diken

Datering: 1600-tal.

Dateringsunderlag: Stratigrafi.

Genom gatan grävdes tre parallella diken i nord-sydlig riktning (KG 1484). De sträckte sig från norr respektive söder mot gatans mitt. Frågan är om de verkligen stod öppna, eller ingick i någon konstruktion. Möjligen ingår de i destruktionen av gatan.

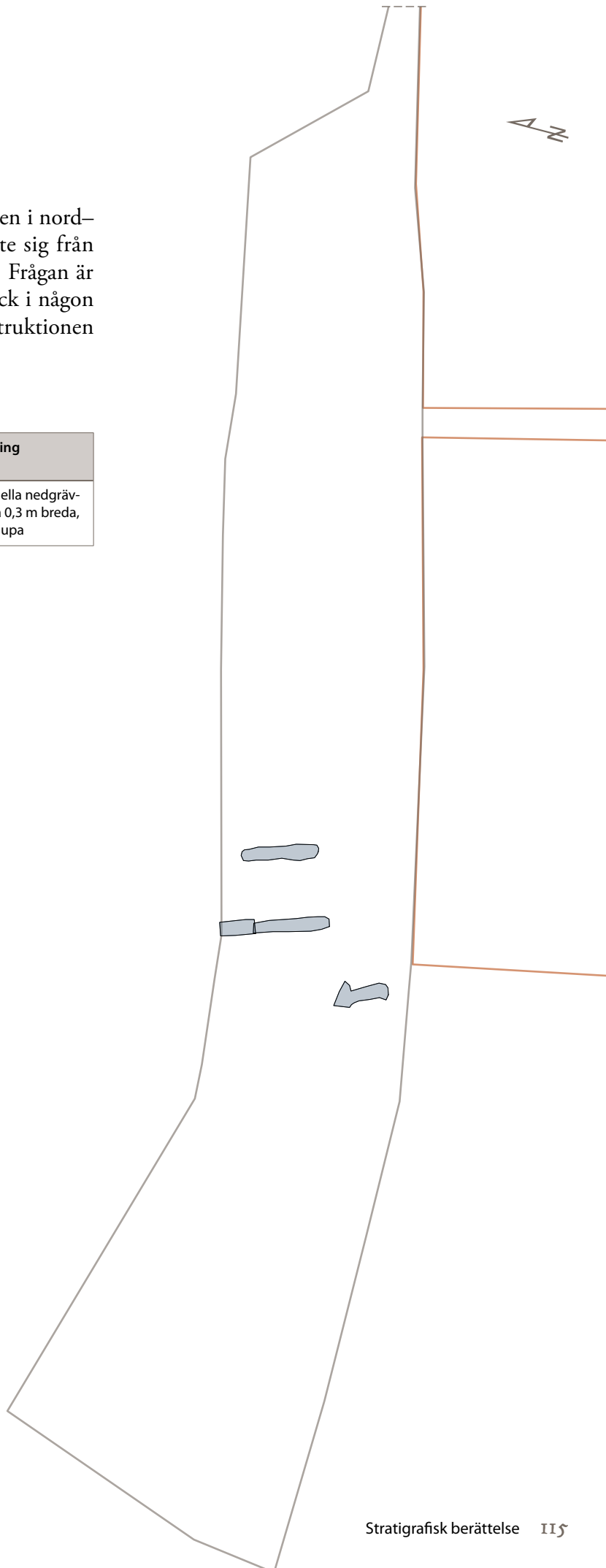
Tabell 29. Grupper och kontexter i fas A:19.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prover/ analyser	Beskrivning
1484	Konstruktion av dike	62315, 62319, 62438		Tre parallella nedgrävningar ca 0,3 m breda, 0,15 m djupa

Figur 86. Lämningar från fas A:19. Skala 1:150..

0 5 m

- Gata
- Stadsgård
- Övriga kontexter
- Träkonstruktion/stolpe
- Sten-/tegelkonstruktion

Fas A:20. Destruktion av gata

Datering: 1600-tal.

Dateringsunderlag: Stratigrafi.

De tre diken som grävdes i fas A:18 fylldes igen. Rännan norr om stadsgård 5 fylldes med raseringsmassor vilket visar att händelsen kan ha inträffat vid destruktionsen då staden övergavs (KG 1241).

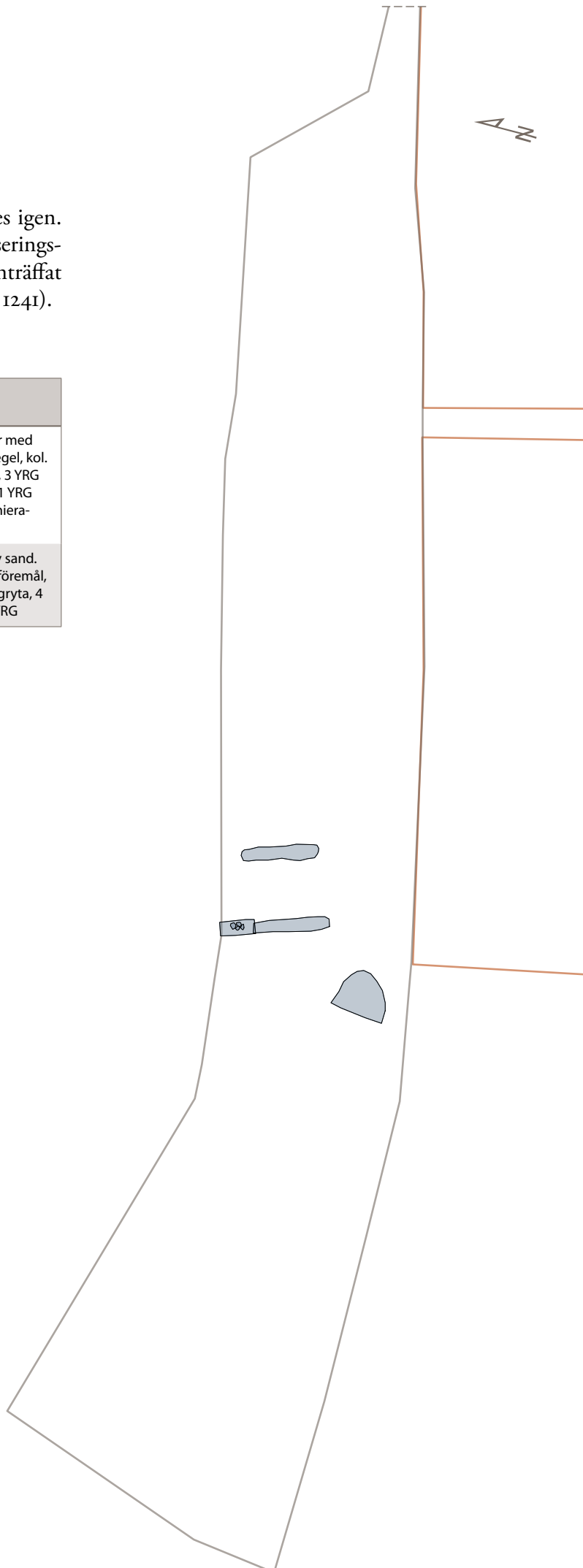
Tabell 30. Grupper och kontexter i fas A:20.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prover/ analyser	Beskrivning
1241	Destruktion av ränna	62328		Raseringslager med brandrester, tegel, kol. Fynd av 5 spik, 3 YRG trebensgryta, 1 YRG kruka, 6 odefinierade YRG
1485	Destruktion av dike	62314, 62318		Återfyllning av sand. Fynd av 1 järnföremål, 1 YRG trebensgryta, 4 odefinierade YRG

Figur 87. Lämningar från
fas A:20. Skala 1:150.

0 5 m

- Gata
- Stadsgård
- Övriga kontexter
- Träkonstruktion/stolpe
- Sten-/tegelkonstruktion

Fas A:21. Konstruktion av gata

Datering: 1600-tal, runt stadens nedläggande?

Dateringsunderlag: Stratigrafi.

Delar av gatan tycks ha återuppförts igen. Detta skedde under den absolut sista stadstiden eller efter stadens övergivande. Ny stenläggning lades norr om stadsgård 5. Stenläggningen täcktes delvis av de omrörda raseringslagren från den avrivna stadsgård 5.

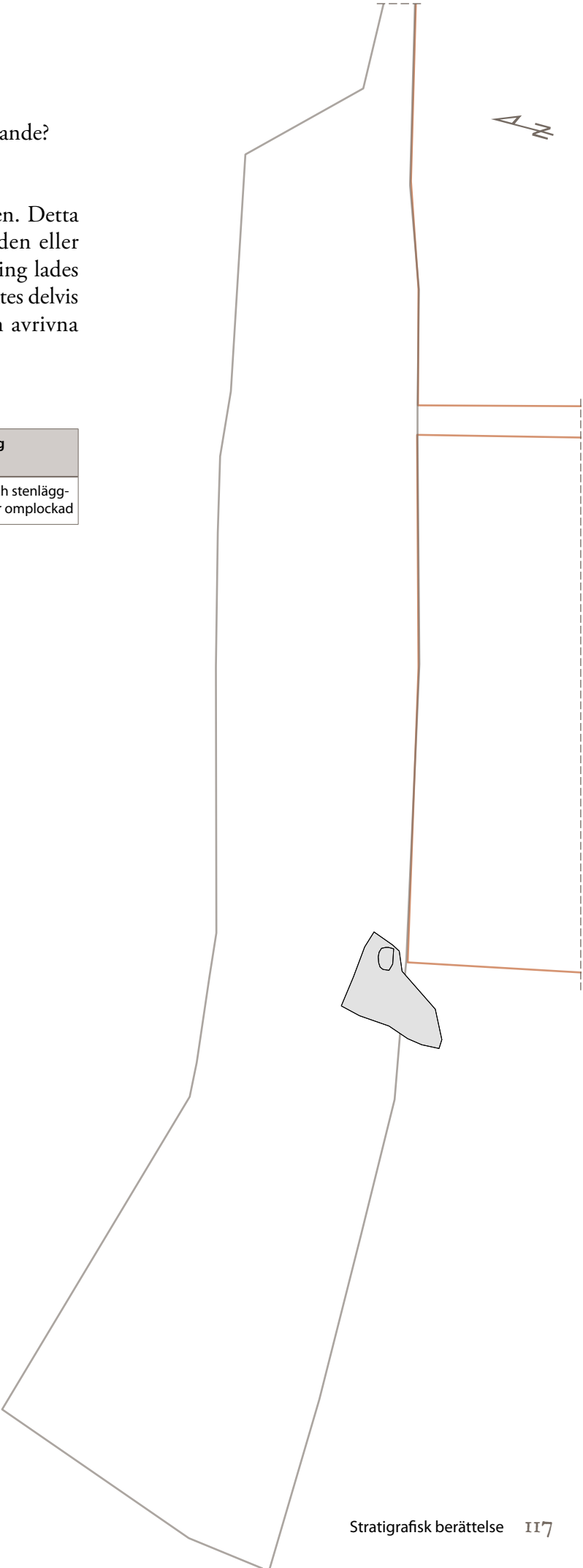
Tabell 31. Grupper och kontexter i fas A:21.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prover/ analyser	Beskrivning
1238	Konstruk- tion av gata	62325, 62326		Sättsand och stenlägg- ning som är omplockad

Figur 88. Lämningar från
fas A:21. Skala 1:150.

0 5 m

- Gata
- Stadsgård
- Övriga kontexter
- Träkonstruktion/stolpe
- Sten-/tegelkonstruktion

Gata B

Fas B:1. Etablering av den äldsta generationen av gatan

Datering: 1470-tal.

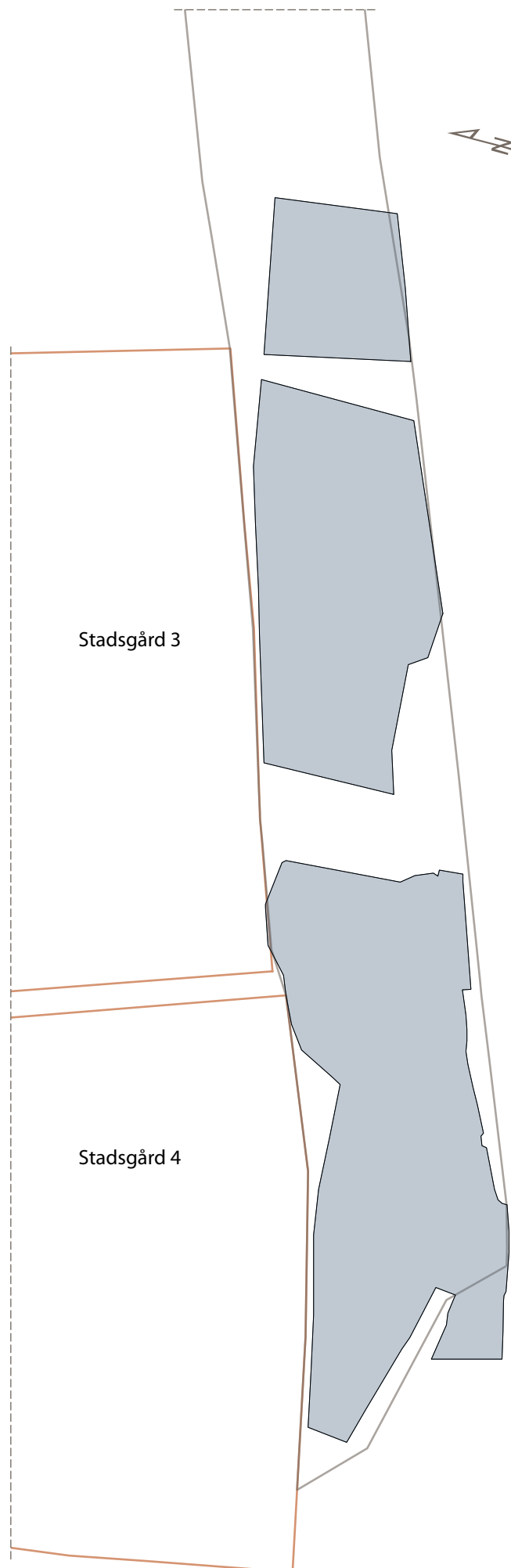
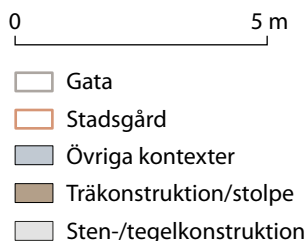
Dateringsunderlag: Stratigrafi.

Det första som skedde inom gata B var att ett 0,10–0,25 meter tjockt utjämningslager anlades (KG 1345). Längs den norra sidan var lagret identiskt med etableringslagren på stadsgård 3 (KG 1624). I söder innehöll lagret en högre andel gödsel. Lagret fanns förutom inom gata B även på stadsgård 7 söder om gatan (se kommande rapport). I den östra delen av gatan låg det gödselrika lagret också på gatans norra del. I lagren fanns nio hela underkåkar av nötboskap. Troligen har dessa lager utgjort en äldsta bruksyta på gatan.

Tabell 32. Grupper och kontexter i fas B:1. (M) är parasitäggsanalyserat.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
1345	Förberedelser för byggnation av gata	2699, 51148, 51405	51148 har PM 80597 (M) med insektsrester	Utgjörningslager som bestod av torv och framförallt gödsel. Innehöll 9 hela underkåkar från nötboskap, samt 1 revbensfragment

Figur 89. Lämningar från fas B:1. Skala 1:150.

Fas B:2. Markberedning av delen av gatan

Datering: 1470-tal.

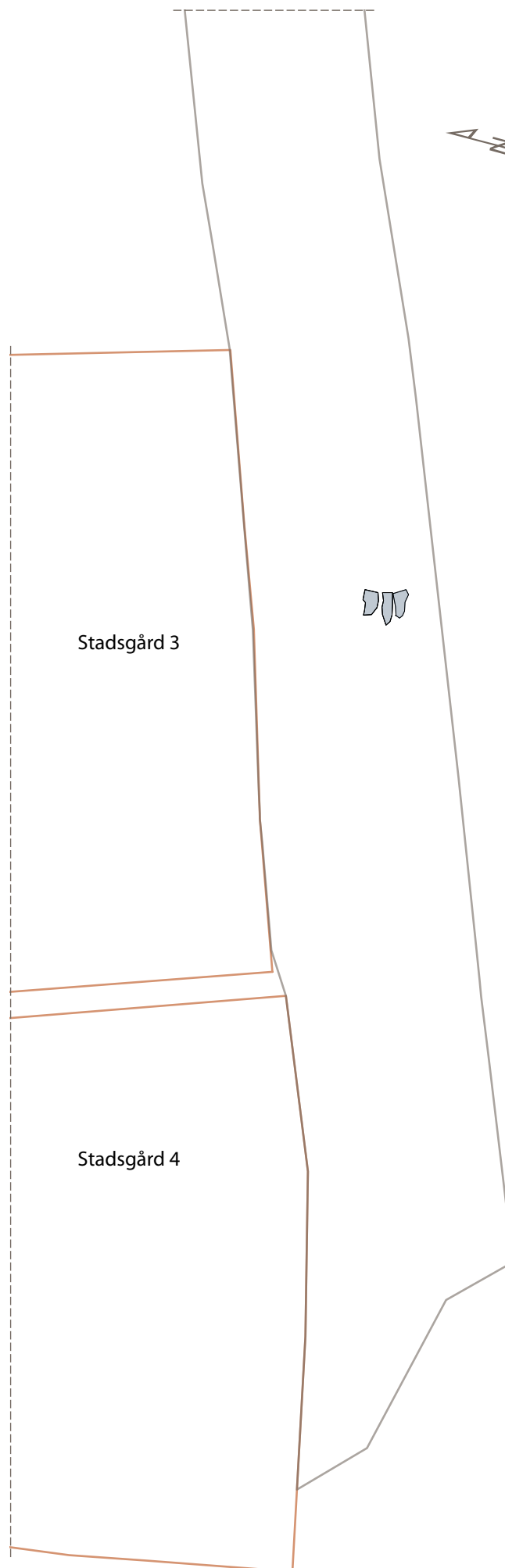
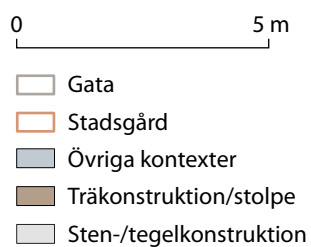
Dateringsunderlag: Dendrokronologisk datering, stratigrafi.

På en sektion av gatan framför stadsgård 8 plöjdes tre fåror som återfylldes med sand (KG 1340). Det kan vara någon form av markförbättring.

Tabell 33. Grupper och kontexter i fas B:2.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prover analyser	Beskrivning
1340	Markberedning	51398, 51399		Tre plogfåror (S51399) 0,6–0,7 m långa, fyllda med sand

Figur 90. Lämningar från fas B:2. Skala 1:150.

Fas B:3. Konstruktion av gata

Datering: 1480-tal?

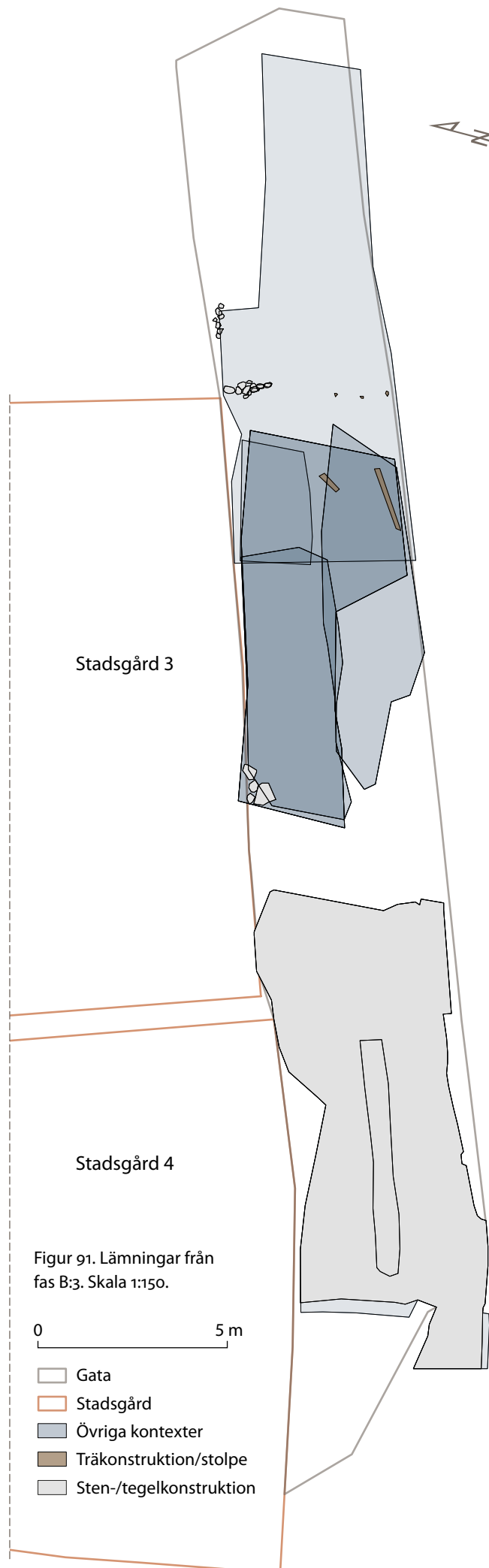
Dateringsunderlag: Stratigrafi.

En ny generation av gata B konstruerades. Här var det tydligt att konstruktionen gjordes på olika sätt framför de olika stadsgårdarna. Framför stadsgård 3 lades ett stabiliserande lager av träflis och slakor ut (KG 1710). Framför stadsgård 8 grävdes en avlång nedgrävning (KG 1337). Denna återfylldes sedan med sand (KG 1751). I de västra och östra delarna av gatan fanns inte motsvarande markberedning

På de olika utfyllnadslagren påfördes sand. Gatubeläggningen var olika framför olika stadsgårdar. I den västra delen av gatan fanns borgmästarstenar (KG 1396) i gatans mitt mellan stadsgård 4 och 9, och i övrigt spridda rester av stenläggning. Spridda stenar från gatubeläggning fanns även i den östra delen. I förlängningen av vreten mellan stadsgård 3 och 13 markerades tomtgränsen en halvmeter ut i gatan med en stenrad. En tomtmarkering med tre störar sträckte sig 1,4 meter ut i gatan från vreten mellan stadsgård 7 och 8 (KG 1334).

Tabell 34. Grupper och kontexter i fas B:3.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prover/ analyser	Beskrivning
1334	Markering av tomtgränser	51400, 60109		51400 var en tomtgränsmarkering bestående av tre störar, 0,07 m i diameter. 60109 var en 0,5 m lång stenrad, tomtgränsmarkering, som sträckte sig ut i gatan
1335	Konstruktion av gata	51160, 51391		Blågrå lucker sättsand (S51160) samt rester av stenläggningar. Innehöll från nötboskap, svin, får (get). Fynd av 2 flintor. Keramik: 1 YRG trebensgryta, 1 YRG fat
1337	Nedgrävning vid konstruktion av gata	51397		En 10,0x2,5 m stor nedgrävning (S51397)
1339	Konstruktion av gata	51396		Två plankor som tolkats som byggavfall
1393	Konstruktion av gata	51434, 64104, 64105,		Ett lager med gulgrå sättsand (S51434) samt spridd gles stenläggning (S64104) och borgmästarstenar (S64105)
1710	Konstruktion av gata	51393		0,10–0,25 m tjock siltig torv med träflis och slakor
1751	Återfyllning av nedgrävning	51163		Homogen grov grå sand. Fynd av 1 blyplomb ev. från Hamburg eller Torgau

Fas B:4. Konstruktion av gata

Datering: 1570-tal?

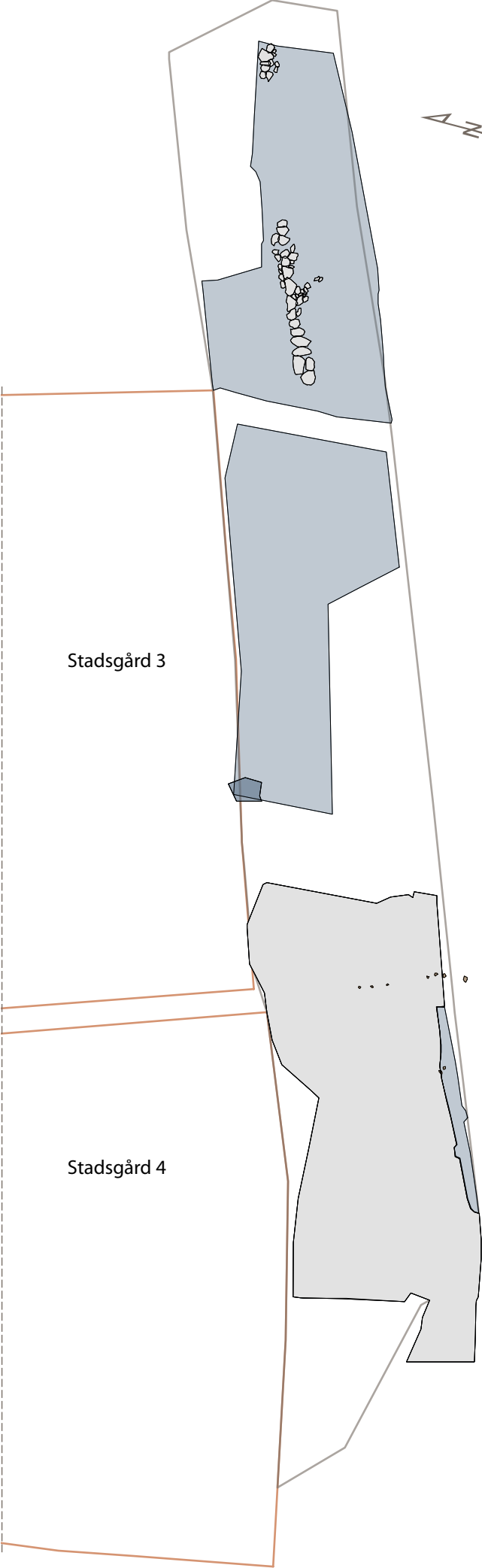
Dateringsunderlag: Stratigrafi.

En ny generation av gatan anlades. Det mesta av stenläggningen hade plockats bort. Över den äldre gatan lades först ett utjämningslager ut, sedan anlades sättsand och stenläggning. Spritt över hela gatans bredd finns en gles delvis bortplockad stenläggning. I gatans mitt mellan stadsgård 8 och 13, samt mellan stadsgård 4 och 9 fanns borgmästarstenar, dessa saknades framför stadsgård 3. Ett dike grävdes längs med gatans södra sida framför stadsgård 9. I diket fanns spår av en hägnad. En tomtmarkering med sex störar sträckte sig ut till gatans mitt från vreten mellan stadsgård 8 och 9 (KG 1350). I sättsanden (KG 1029) fanns en knapp som kan ha tappats på gatan.

Tabell 35. Grupper och kontexter i fas B:4.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prover/ analyser	Beskrivning
1029	Konstruktion av gata	51089, 51147, 51153, 51161, 51390		Sättsand, med spridda rester av stenläggning samt borgmästarstenar, 51089, och ett utjämnings-/stabiliseringslager bestående av träflis, S51161, samt ett lager av lera, 51390. Fynd av 1 ev. förgylld knapp
1350	Konstruktion av gata	51415, 51416, 51420, 51421, 51466		Ett lager med gul sättsand (S51415), spridd gles stenläggning (S51466). 51420 var nedgrävningen till ett dike, 51421 var en hägnad bestående av tre störar, i diket. I gränsen mellan stadsgård 8 och 9 en rad av 6 störar ut till gatans mitt (51416)

Figur 92. Lämningar från fas B:4. Skala 1:150.

Fas B:5. Konstruktion av gata

Datering: 1500-talets slut?

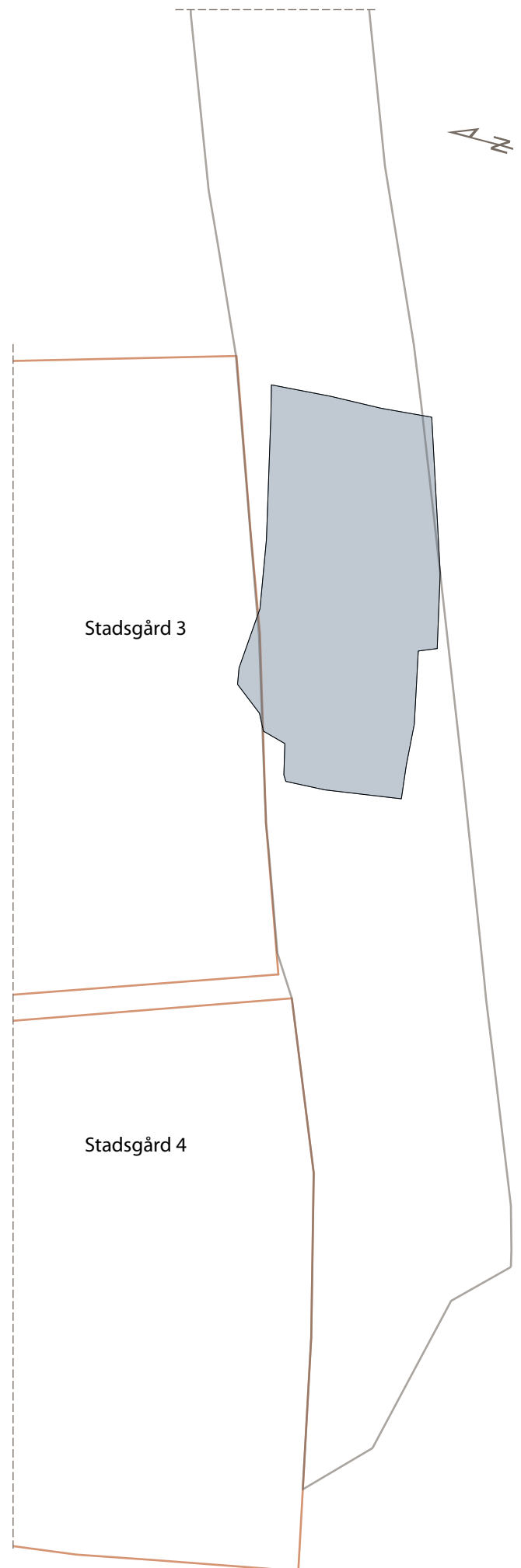
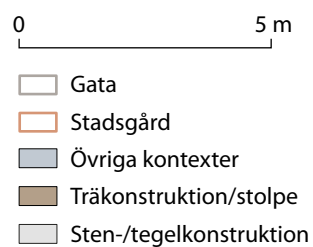
Dateringsunderlag: Stratigrafi.

På den del av gatan som låg framför stadsgård 3 lades ett nytt lager av sättsand och stenläggning.

Tabell 36. Grupper och kontexter i fas B:5.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prover/ analyser	Beskrivning
1336	Konstruk- tion av gata	51019		Sättsandslager (51019)

Figur 93. Lämningar från
fas B:5. Skala 1:150.

Fas B:6. Destruktion av gata

Datering: 1624?

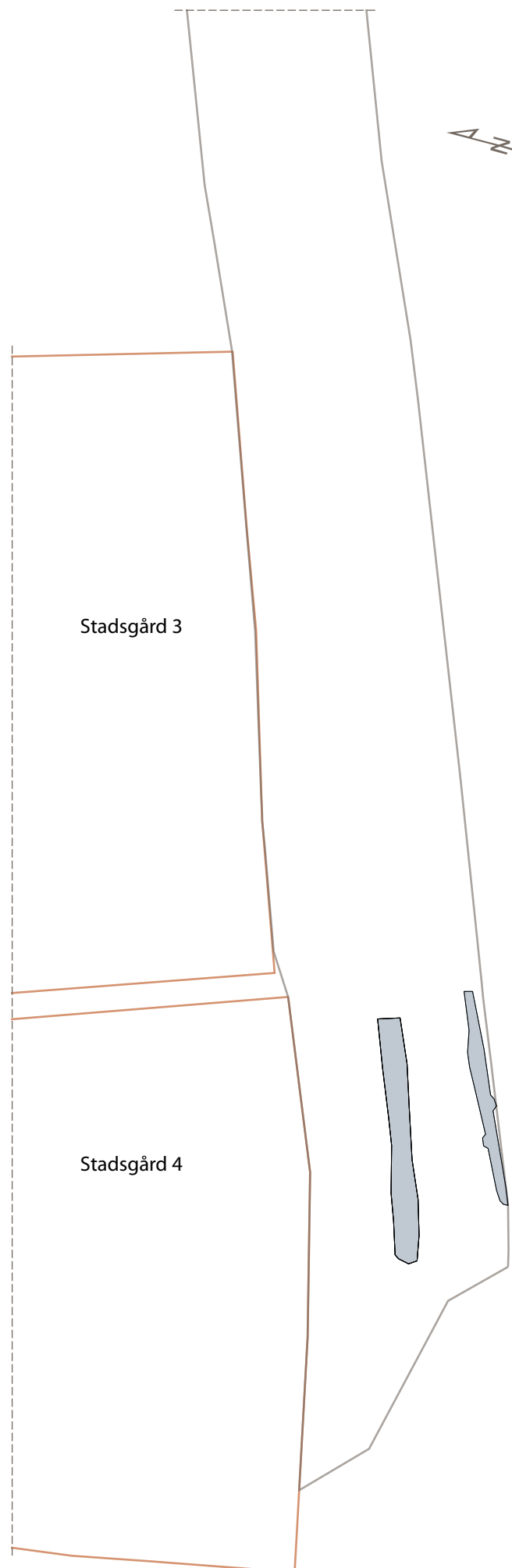
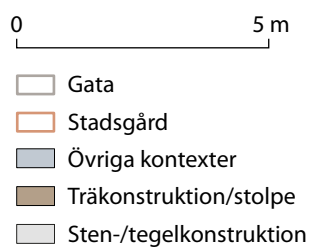
Dateringsunderlag: Stratigrafi.

I samband med destruktionsen av gatans västra del fylldes diket utmed den södra sidan igen (S 51419). Borgmästarstenarna togs bort. Ett plundringsdike (S 51443) samt återfyllning av detta (S 51465) fanns också i denna fas. Även delar av stenbeläggningen i övrigt togs bort (KG 1351).

Tabell 37. Grupper och kontexter i fas B:6.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prover/ analyser	Beskrivning
1351	Destruktion av gata	51419, 51443, 51465		51419 humös fyllning i dike. 51443 fyllning efterbortplockade borgmästarstenar. 51465 var humös fyll- ning i plundringsdike

Figur 94. Lämningar från
fas B:6. Skala 1:150.

Stadsgård 1

Fas 1:1. Markberedning och möjligt äldsta hus (hus 1:1:1)

Datering: 1473.

Dateringsunderlag: Dendrokronologisk datering, historiska källor, stratigrafi.

Utjämningslager (KG 1604) anlades över hela stadsgården, på den naturliga marken. Lagren innehöll ett fåtal föremål. Här fanns delar av en möjlig besmanvåg.

Troligen uppfördes en byggnad på stadsgårdens sydvästra del, hus 1:1:1. Den kan ha varit cirka 7,0×4,3 meter stor. På utjämningslagret placerades stockar i nordsydlig riktning (KG 1046). I öster var stockarna placerade i ett stödjande lerlager. I norr

och söder saknades avgränsning, möjligen kunde en avgränsning mot norr ses i utjämningslagrens utbredning. Destruktionsfas saknas för denna möjliga byggnad. Troligen fanns det endast ett rum som var cirka 6,5×3,7 meter stort. Inga spår av golv i huset kunde ses. Möjligen var det ett fåhus, i det jordprov som analyserades fanns mossor som kan ha varit stallströ, växtdelar och gödsel.

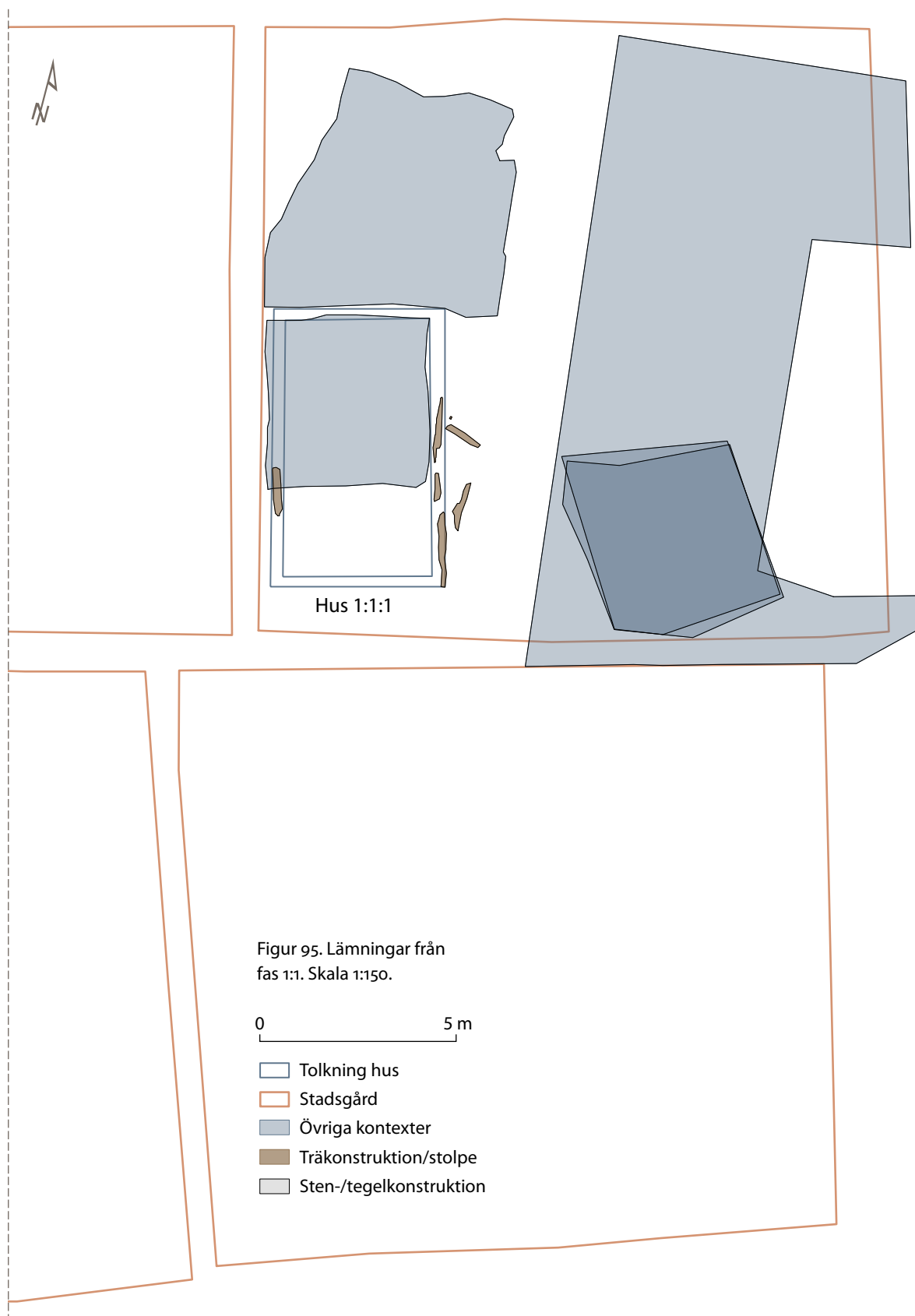
Benmaterialet i de påförda lagren från fas 1:2 visar att det kan ha funnits en ganska omfattande slakt av nötkreatur i området i ett tidigt skede. Möjligen visar det på betydelsen av hantering av oxar i den äldsta stadsfasen.

I denna händelsefas uppfördes även hägnader utmed stadsgårdens sidor (se fas 1/2:1 och fas 1/3:1).

Tabell 38. Grupper och kontexter i fas 1:1.

(A) är djupanalyserat.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prover/analyser	Beskrivning
1046	Konstruktion av byggnad	50409, 50410, 50411, 50424, 50257, 50429, 50437	50409 har PD 80285. Provet är daterat till 1478±7.	Stockar längsmed den Ö och V sidan av byggnaden. 50424 och 50437 ej i ursprungligt läge
1604	Markberedning inför byggnation	3448, 50124, 51332, 51333	3448 har PM 17939 (A) med träflis, strån och örtdelar, mossor, ängskavle, starr, tåg, gökört, kärrgröe, gräs, blodrot, säv/småsav, knöl-syska, svinmålla, revsmörblomma, brännässla, smultron, hallon, björnbär, viol	Över hela NÖ ytan har ett 0,1 m tjockt lager med träflis och huggspån (3448, 50124, 51332) lagts ut på det naturliga torvlagret. I SÖ låg det på ett siltigt sandlager 51333, som tolkades som ett förberedande utjämningslager. Fynd av 1 blykula. 1 slagfragment. 2 delar från redskap, ev. besmanvåg. Keramik: 3 YRG trebensgrytor, 1 YLG skål

Fas 1:2. Konstruktion av huslänga 1:2:1 och hus 1:2:2

Datering: 1470-talets slut eller 1480-talets början.
Dateringsunderlag: Dendrokronologisk datering, stratigrafi.

I nästa skede byggdes en huslänga utmed stadsgårdens västra sida (huslänga 1:2:1) och ett hus i nordost (hus 1:2:2). Ben från slakt kan delvis ha använts som byggnadsmaterial/stabilisering under husen. Ett av konstruktionslagren innehöll slaktavfall från nötboskap (KG 806), benen i övriga konstruktionslager låg slumpartat inblandade.

Den västra huslängan (hus 1:2:1) var cirka 12,0×4,5–6,5 meter stor och bestod av sex rum samt ett förvaringsutrymme. Först byggdes ett grundläggande ramverk av stockar (KG 875). Därefter fylldes delar av konstruktionen med jord som kan ha fungerat som isolering. I de mellersta och södra delarna av huslängan byggdes sedan ytterligare ett ramverk av syllstockar (KG 864).

Den nordligaste delen av huslängan, närmast gata A, bestod av två rum, rum A som var cirka 3,1×3,2 meter stort, och rum B som var cirka 3,0×2,8 meter stort. De skildes åt av en vägg på en syllstock, vilken fanns bevarad som ett negativt avtryck (KG 875) och brända delar (se fas 1:17; KG 808). I rummen lades ett utjämningslager (KG 806). I detta lager fanns flera fragment från samma kärl (gryta och kruka). Sannolikt anlades därefter trägolv i båda rummen. I det östra rummet (rum A) fanns bevarade golvplankor, i det västra rummet (rum B) fanns däremot endast några golvreglar. Intill gatan i rum B fanns en större flat sten som tolkades som en tröskelsten. Denna indikerar att det funnits en ingång till rummet direkt från gatan. Båda dessa rum kan ha fungerat som bodar. I raseringslagren fanns kalk utmed den västra väggen, så huset kan ha haft en putsad vägg.

Söder om detta fanns två rum (rum C och D). Rum C var 3,7×1,9 meter stort. Här anlades ett golv som bestod av ett utfyllnadslager av sand och över detta ett brädgolv (KG 817). En ingång fanns troligen i rummets sydöstra hörn. Utanför väggens syllstockar fanns här en tröskel (KG 1568). Väster om detta fanns ytterligare ett rum (rum D) som var 3,7×2,0 meter stort och hade ett lergolv. En stock (S 50149) med en ränna låg under golvet i rummets sydvästra del och kan ha fungerat som ett utlopp mot vreten. En innervägg fanns mellan

de båda rummen, här fanns rester av en möjlig dörrpost. På lergolvet i rum D fanns spår av en brukningsfas med en del brända ben i lagret. Även om faserna inte går att separera så tyder de brända benen på matlagning.

Direkt öster om de båda rummen byggdes en minst 1,7×2,6 meter stor konstruktion (rum G). Konstruktionen hade en ram av trä. Botten bestod av torvplattor och över dem hade sand lagts ut (KG 473). Konstruktionens funktion är oklar, eventuellt kan den ha utgjort någon form av förvaringsutrymme. Jordproverna härifrån var mycket rena, vilket kan visa att utrymmet legat under tak.

Söder om detta fanns ett rum med eldstad (rum E), rummet var 4,5×4,5 meter stort. Ett fundament för en eldstad byggdes (KG 819). Det utgjordes av en träram täckt med ett konstruktionslager av lera. I leran placerades fundamentets stenar. Efter det att fundamentet till eldstaden byggts uppfördes resten byggnaden (KG 863). I rummet anlades sedan trägolv. Detta rum kan ha haft fönster med glas (raseringsmassorna fanns fönsterglas, se fas 1:16, KG 808). I eldstaden fanns spår av matlagning.

Söder om detta fanns ännu ett rum (rum F) som var cirka 4,5×3,3 meter stort. Här lades utjämningslager av sand och ett trägolv.

Även i utjämningslagren under huslänga 1:2:1 fanns ben som var slaktavfall från fullvuxna nötkreatur. Troligen hör detta ihop med aktiviteter i fas 1:1. Lagret i sig representerar alltså en konstruktionsfas på stadsgården, men innehållet av djurben berättar mer om vad som hänt på platsen innan bebyggelse uppfördes.

I stadsgårdens nordöstra del uppfördes en minst 6×8 meter stor byggnad (hus 1:2:2). Ingen tydlig avgränsning fanns mot söder. Ursprungligen fanns troligen endast ett rum som var minst 7,6×5,6 meter stort. Inga spår av väggar mellan olika rum fanns före fas 1:12, men huset kan ha varit avdelat i olika ytor. Först påfördes ett utjämningslager (KG 504), sedan lades ett syllstockar i öst–västlig samt nord–sydlig riktning ut och på detta ett trägolv. Under golvet fanns ett mynt (dansk-norsk Hvid) som kan vara ett husoffer i samband med bygget eller tappat mellan golvspringorna. I nordväst utgjorde golvplankorna en 2,5 meter bred och 4,1 meter lång sammanhängande golvyta. Söder om den sammanhängande golvytan i nordväst var golvplankorna kortare och mer fragmentariskt

bevarade (KG 415). I samband med uppförandet av byggnaden avsatts ett lager med byggavfall (KG 503). Detta lager överlades av sättsanden för gårdsplanen.

I den sydöstra delen av tomten lades stockar längs med den blivande stenlagda ytan och vreten i söder (KG 1609). En av stockarna låg under den äldsta nivån av sättsand för den stenlagda gårdsplanen (KG 1711). Övriga stockar täcktes delvis av ett odlingslager (KG 1610).

Efter att man hade byggt husen på stadsgården anlade man en stenlagd yta mellan de båda delarna. Det faktum att sättsandslagret för gårdsplanen låg upp mot byggnadernas grundläggande ramverk visar att bebyggelsen uppfördes innan

stenläggningen till gårdsplanen anlades. Stenläggningen var skuren av sentida störningar. Den var ungefär 15 meter lång, i söder sträckte den sig fram till vret 1/3 mellan stadsgård 1 och stadsgård 3. Närmast gata A i norr var den cirka 3 meter bred och utgjorde en portgång mellan hus 1:2:1 och 1:2:2 (KG 805, 983).

I den mellersta delen fragmentariskt bevarad fanns stenläggningen utmed den östra sidan (KG 1562). Utmed huslänga 1:2:1 låg välbevarad stenläggning av större stenar (KG 1815). I söder fanns ytterligare en bit av gårdsplanens äldsta fas, med sättsand och stenläggning bevarad (KG 1711). Delar av stenläggningen bröts antagligen upp då nästa generation skulle anläggas.

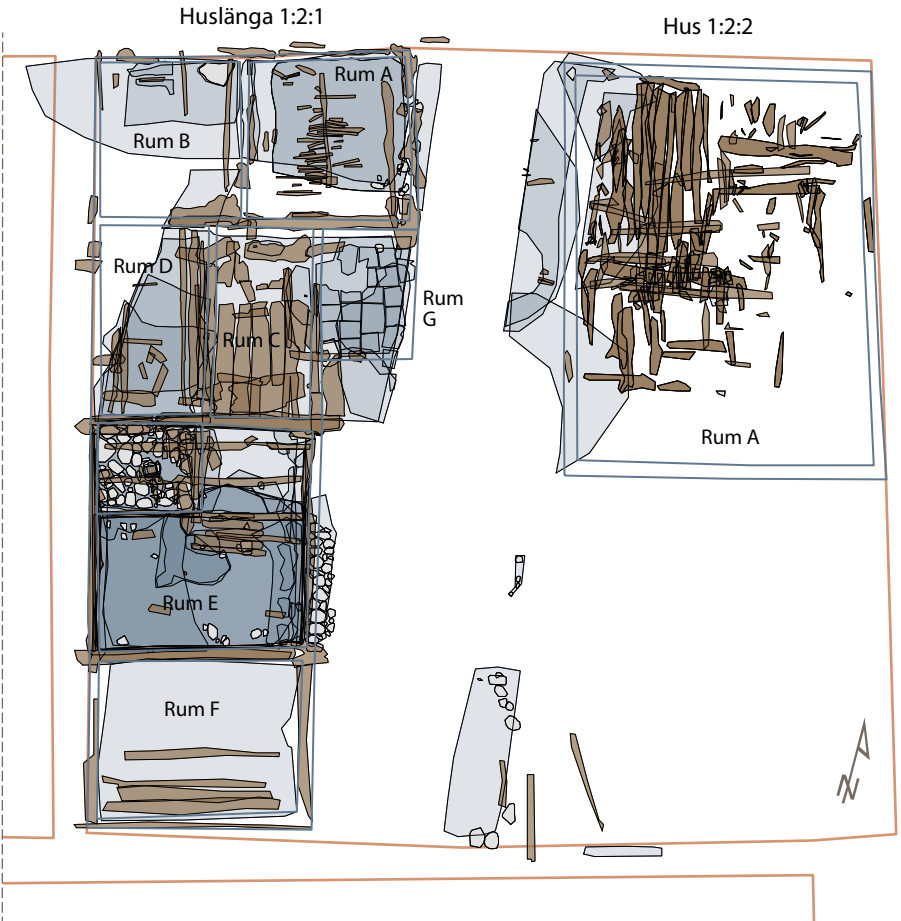
Tabell 39. Grupper och kontexter i fas 1:2.
(A) är djupanalyserat.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prover/analyser	Beskrivning
415	Konstruktion av golv	3453, 3566,		3591 utgjordes av ett tiotal syllstockar i Ö-V riktning, samt sju i N-S riktning. På dessa vilade den äldre generationen av golvplankor i två nivåer (3453 och 3566). 3453 var tydligast bevarad i NV där olika gödselrika lager fanns på golvplankorna. Ö om den täta golvytan fanns endast glesa golvplankor bevarade. 3488 nedgrävning, 3489 stör
473	Konstruktion av förvaringsutrymme	50014, 3339, 3509, 3512, 3532, 3504, 3497, 3591, 3488, 3489	3509 har PM 19537 (A) med rottrådar, strandklo, vattenmönja, hallon. 50014 har PM 80006 med rottrådar (rotfält), örtfragment, hasselnötskal	3509 var ett lager av torrvutor i botten på konstruktionen. De verkar ligga fram till stock (3526) som avgränsade trågolvet 3522 i Ö. Torrvutorerna ligger i sättsandslagret (50014). Det verkar som att det kan ha funnits en träram (3339) som hållit sandlagren på plats men den verkar vara bortgrävd. I NÖ låg en av rutorna upp mot en stor stock, 50129 som kanske utgjort en kant. Lagret består av ett 20-tal rutor, ca 0,4x0,4 m stora eller i vissa fall mer avlånga som ibland var överlappande, ibland kant i kant. 3532 var ett lager med ljus, blågrå lera blandat med linser av ljusgrå sand och enstaka träflis. Lagret var 0,02–0,11 m tjockt och låg över en liten tillhuggen stock, den östligaste av de tre stockarna i 50205, så det bildades en förhöjning här. Leran låg över några av torrvutorerna i 3509 där dessa verkar avslutas eller har blivit avskurna i S. På toppen hade lerlagret en hård, möjligen bränd skorpa. I lagren fanns två fragment från framfoten på nötkreatur
503	Byggavfall under äldre golvnya	3664		3664 lager med byggavfall över 3670. Fyra benfragment, varav två kom från nötboskap, ett från svin och ett inte gick att bestämma. Fynd av 1 trebensgryta YRG
504	Förberedelse inför byggnad i NÖ	3670, 3720, 3721, 3743		I NV delen av huset låg 3670 under träavfalls-lagret, 3664. Lagret bestående av mindre och större bitar med byggavfall. Eventuellt är 3670 bara större delen av överblivet byggavfall som hamnat längst ner mot den naturliga torven 3448. I NV har ett konstruktionslager av sand, 3720, lagts på utjämningslagret 3448. I S del av byggnaden fanns två stockar 0,15x0,20x0,70 m som låg i nord-sydlig riktning under de Ö-V syllarna (3591), de har på ett tydligare sätt än de övriga stockarna som ingått i husets konstruktion. Fynd av 1 silvermynt eller bricka/beslag
805	Påfört lager av sättsand	50101		Gulgrå fin sand.
806	Konstruktion av rum	3672, 50007, 50089, 50100, 50107, 50108	50100 har PM 80064 med träkol, grus, brända ben. 50102 har PM 80067 med rottrådar, träflis, träkol	Syllstockar 50129 och 50130, som begränsade rummet åt Ö, stöttades upp av ett tiotal mindre syllstenar, 50089. N om rummet fanns ett dike eller eventuell negativt avtryck av en syllstock 3599. Direkt S om detta hade en flat sten, 3672 placerats. Troligen kan detta vara en tröskelsten. S om och över tröskelstenen hade ett lager av sand påförts, 5007. Sandlagret har utgjort ett utjämningslager för golvlagret 3778. 50100, 50108 var lager med humus, torv och lite sand med svårtolkad funktion, kanske har det utgjort någon form av stöd eller isolering under golvlagret, 3778. I lagret fanns ben från nötboskap. Dessutom fanns ett mindre antal ben från får (get), svin, gås. Fynd av 2 flintor (ett avslag och ett spån). Keramik: 10 kärl (22 fragment) 5 YRG trebensgrytor, 1 YRG kruka, 1 YRG skål, 2 odefinierade YRG. 1 stengodsskärva Hessen 1500-tal (kan vara 1400-tal)

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prover/analyser	Beskrivning
817	Konstruktion av golv i rum	3522, 3523, 3528, 3540, 3541, 50055, 50056, 50127, 50128, 50151, 50152, 50176, 50177, 50204	3523 har PM 27301 med träkol, ogräs och dynga. 50055 har PM 80039 med träflis, träkol och dynga.	Under golvytorna 3522 och 3523 fanns ett antal stölar i olika nivåer (3540, 3541, 50177, 50204). 50127, 50151 och 50152 bestod av mindre plankbitar oregelbundet spridda under golvytorna. Under golvnivåerna fanns också sex N-S liggande smala stockar, 50128. Dessa kontexter har utgjort grund för mellanväggar respektive ytterväggar i huset. Mellan grundstommen och golvet fanns ett utfyllnadslager av sand (50055). 35228 var en väggsgyllstock som skilde ett lergolv (3523) i V från ett plankgolv (3522) i Ö. i 3523 fanns brända ben varav ett fåtal fragment gick att bestämma till nötboskap, svin, får (get). Fynd av järn: 6 spikar, 1 nitplatta, 1 "öglå", 1 fragment av ev. järngryta, 1 bandformat beslag, 1 kniv. 1 blyföremål ev. spröjs, 1 sandstensbryne, 1 läderfragment med sömhål, 1 träkil av ek. Keramik: 3 kärl (9 fragment), 2 YRG trebensgrytor, 1 odefinierad YRG (7 fragment)
819	Konstruktion av fundament till eldstad	50304, 50312, 50313, 3770, 3281, 50311, 3796, 50307, 3797, 3800	3281 har PM <i>ej id</i> (A) med träkol, skal-korn, brända ben, fiskfjäll. PM 128361 (A) med träkol, skal-korn, enbär. 50312 har PM 80220 med träflis, träkol och nässlor.	Eldstadsfundamentet var 1,8x2,0 m stort. Ett konstruktionslager av sand (50304) anlades, på detta byggdes sedan fundamentets träram (51312 och 51313). 50312, bestod av ett flertal N-S liggande plankor. På träramen fanns ett lerlager/lerfundament (3770). Stenarna i eldstadsfundamentet, (3281) var nertryckta i leran. Stenarna är först satta direkt i leran sedan har sanden (53800) lagts ut mellan stenarna. I eldstadsfundamentet fanns ett stolphål, (50311) med en kvarvarande stolpe (3796). Från nötboskap fanns flera mellanfotsben, tåleder och små ben från handrot och vrist. Från svin och får (get) fanns endast ett fåtal ben. Fynd av sandsten
863	Förberedelse inför och konstruktion av rum	50263, 50269, 50277, 50278, 50279, 50286, 50287, 50288, 50302, 50303, 50338, 50343, 50344	50287 har PM 80210 med träflis, träkol, dynga och ogräs. 50302 har PM 80222 med träkol och träflis. 50303 har PM 80223 med träkol och träflis	I S del av huset låg ett mindre, 0,01–0,08 m tjockt konstruktionslager med grå sand och mycket tegel (50343) ovanpå ett etableringslager med träflis 50124. Ovanpå det låg ett tunt lager med träflis 50344 och Ö-V liggande plankor 50338 som möjligen kan ha ingått i husets inre konstruktion. Över det låg tre påförda konstruktionslager med sand, 50303 (0,02–0,05 m tjockt) 50302 (0,01–0,05 m tjockt) och 50287 (0,02–0,08 m tjockt) som sträckte sig över nästan hela rumsytan. I rummets SV del hade det ovanpå 50287 placerats tegelstenar (50288). På tegelstenarna, i V del av rummet, låg ytterligare ett 0,02–0,15 m tjockt konstruktionslager med sand 50286. Påfört på det fanns ett 0,02–0,06 m tjockt sandlager (50279). Innehöll blandat mat- och slaktavfall från nötboskap, svin, får (get). Ben från tamhöns, gås, ett fåtal ben från torsk, kummel. Bevaringsgraden varierade relativt mycket, och vissa ben hade gnagspår från råtta. Fynd av 3 spikar (varav en stor kraftig), 1 skifferbryne, 1 flintknuta. Keramik: 4 YRG trebensgrytor, 2 YRG krukor, 1 odefinierad YRG
864	Konstruktion av väggar	3526, 3527, 50305, 50314, 50315, 50316, 50324, 50323, 50325	50305 har PM 80225 med träflis, träkol, ogräs	Ett ramverk av syllstockar och plankor (3526, 3527, 50324) och plankor (50323, 50325). Dessa inramar den V byggnadens S rum, det omfattar också det mellansta rummets Ö vägg. 50305 utgör ett lager med lera som tolkats som stöd eller isolering. Benmaterialet utgjordes av blandat avfall från nötboskap, svin
875	Förberedelse inför och konstruktion av huslänga	3337, 3338, 3673, 3749, 50013, 50068, 50129, 50130, 50131, 50132, 50133, 50134, 50318, 50115, 50205, 50346, 50342, 50337, 50317, 50340, 50339, 50341, 50153, 50149, 50150, 50332,	3337 har PD från FU. Provet är daterat till 1463± 7. 50068 har PM 80045 med träflis, träkol, bär, ben, dynga, ogräs. 50115 har PM 80087 med rottrådar, träflis, träkol	På utjämningslagret, 50124 har syllstockar och andra konstruktionsdelar av trä placerats ut (50205, 3338, 3337, 3749, 50129, 50134, 3673, 3643, 50131, 50346, 50342, 50341, 50339, 50337, 50332, 50132, 50149, 50150). Ovanpå 50131 låg ett 20-tal slänor utlagda (50133). I NV del av huset låg ett tunt lager med kol på insidan av syllstock 50132 och 3643. Området var inte brandpåverkat utan kolet har lagts dit i något syfte, oklart vilket. Över utjämningslager och träkonstruktioner har det sedan lagts ut flera utfyllnadslager (50068, 50013, 50318) som även fortsätter ut i vreten åt V. 50068 innehöll blandat avfall från nötboskap, svin, får (get). Fåtal fiskben från torsk och långa, samt ett större antal stjärktotor från obestämd torskfisk. 2 ben från tamhöns. Varierande bevaringsgraden. En mindre andel ben brända, ett fåtal med gnagspår från råtta eller hund
983	Ett påfört lager av sättsand	3715		Grå sättsand. Fynd av 1 odefinierad YRG
1562	Konstruktion av stenläggning	50027, 50030		50027, sättsandslager. På sättsandslagret fanns en fragmentarisk stenläggning (50030).
1568	Konstruktion av tröskel/ingång	3529		Planka Ö om syllstocken. Den var avbruten i N och både plankan och brottet överensstämmer bra med plankgolvet östligaste golvplanka som också den är avbruten. Kanske bröts golvet upp eller gick sönder och "lagades" sedan med lera 3452 (se fas 1:1).
1609	Stockar utlagda på etableringslagret	51316, 51317, 51318, 51334		Tre stockar utlagda i huvudsak N-S riktning och en stock i Ö-V riktning

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prover/analyser	Beskrivning
1711	Ett påfört lager sättsand, samt en anlagd stenläggning	51303, 51304, 51308, 51375, 51320		51375 var gulbeige sand, 0,15 m tjock. På sättsandslagret fanns rester av en uppbruten stenläggning 1,2 m lång och 0,3 m bred (51320). Längst i S fanns två större stenar
1815	Konstruktion av stenlagd yta	3575, 50257		Sättsand (50257) med stenläggning. Här fanns kantsten bevarad (3575)

Figur 96. Lämningar från fas 1:2. Skala 1:150.

Fas 1:3. Brukning i huslänga 1:2:1

Datering: sent 1400-tal–tidigt 1500-tal.

Dateringsunderlag: Stratigrafi och fyndkontext.

Spår efter det tidigaste brukandet av den västra huslängan fanns bevarade i två av rummen (rum C och E) i form av avsatta brukningslager (KG 862, 1570). Gemensamt för lagren var att de hade bevarats under de golvytor på vilka de avsattes. Efter att ha tillkommit på trägolven, sipprade brukningsspåren ner mellan golvplankorna och bevarades i lager under golvnivån. Både föremålen och de påträffade benen talar dock delvis mot denna tolkning. Det fanns förhållandevis stora föremål

och benfragment som inte kan ha fallit ned i golv-springor, dessutom saknade benen helt gnagspår från råttor, vilket talar mot att benen skulle ha släpats in under golvet av gnagare. Sannolikt fanns en tunn horisont av brukningslager blandat med underliggande utfyllnadslager/konstruktionslager.

I rum C fanns kaveldun, som kan komma från stoppning i kuddar eller bolster.

I lergolvet i rum D fanns brända ben och brända hasselnötsskal, dessa har bränts vid destruktionen av rummet men kan ha trampats in här vid brukandet (se fas 1:2; KG 817). Sammantaget tyder det på någon form av mathantering eller förvaring i rummet.

Tabell 40. Grupper och kontexter i fas 1:3.

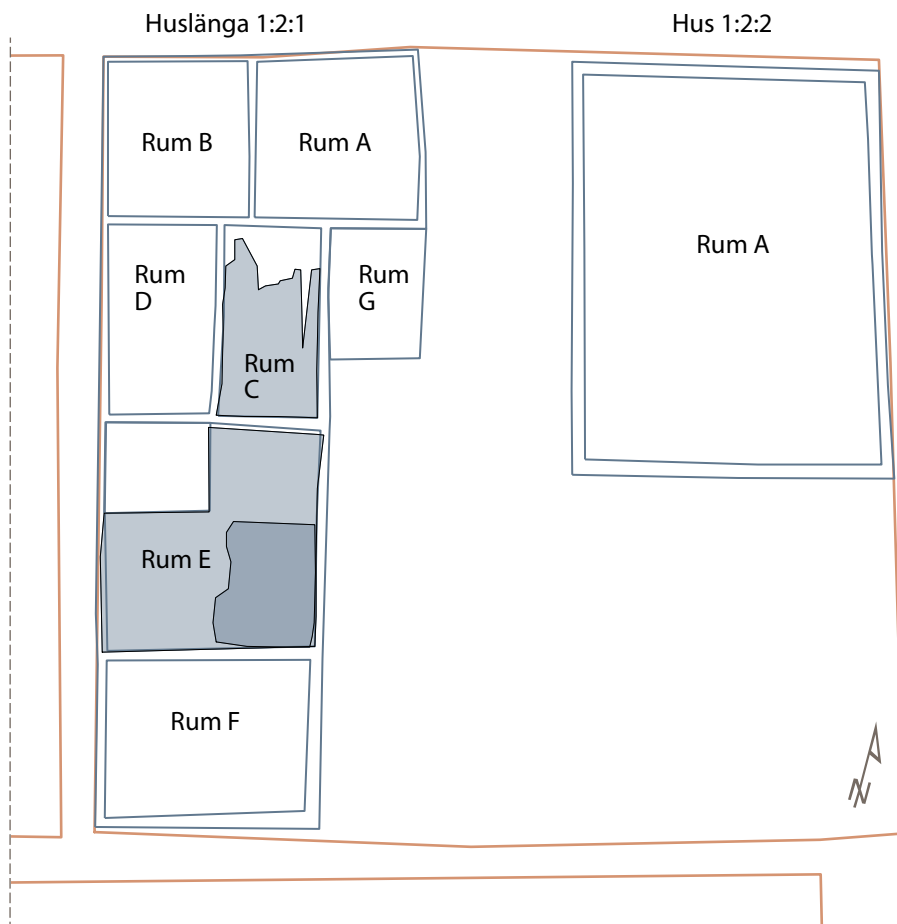
(A) är djupanalyserat.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
862	Brukning i rum E	50259		Grått humöst sandigt lager. Innehöll ben från nötboskap, men det fanns även ett fåtal ben från svin, får (get), höns, gås. Inga gnagspår på benen. Fynd av 1 järnföremål, ev. beslag eller kniv
1570	Brukning-lager i rum C	3695	3695 har PM 25792 med träflis, träkol, kaveldun, ogräs, starr, dynga. PM 25793 med träkol, träflis, ogräs, dynga. PM 25794 (A) med träflis, träkol, havssäv, kaveldun, starr, säv/smäsäv, svinmålla, besksöta, brännässla. PM 25795 med träkol, träflis.	Ljusgrå humös sand med lite träflis. Innehöll stora ben från framförallt nötboskap. Dessutom ett fåtal ben från svin, får (get), gås. Inga gnagspår på benen. Fynd av 2 spikar, 480 g tegelkross, 1 odefinierad YRG

Figur 97. Lämnningar från fas 1:3. Skala 1:150.

0 5 m

- Tolkning hus
- Stadsgård
- Övriga kontexter
- Träkonstruktion/stolpe
- Sten-/tegelkonstruktion

Fas 1:4. Bruk av stenlagd yta

Datering: 1480-tal till branden i fas 1:15/1:16.

Dateringsunderlag: Stratigrafi.

Den stenlagda ytan öster om huslänga 1:2:1 brukades och lager avsattes.

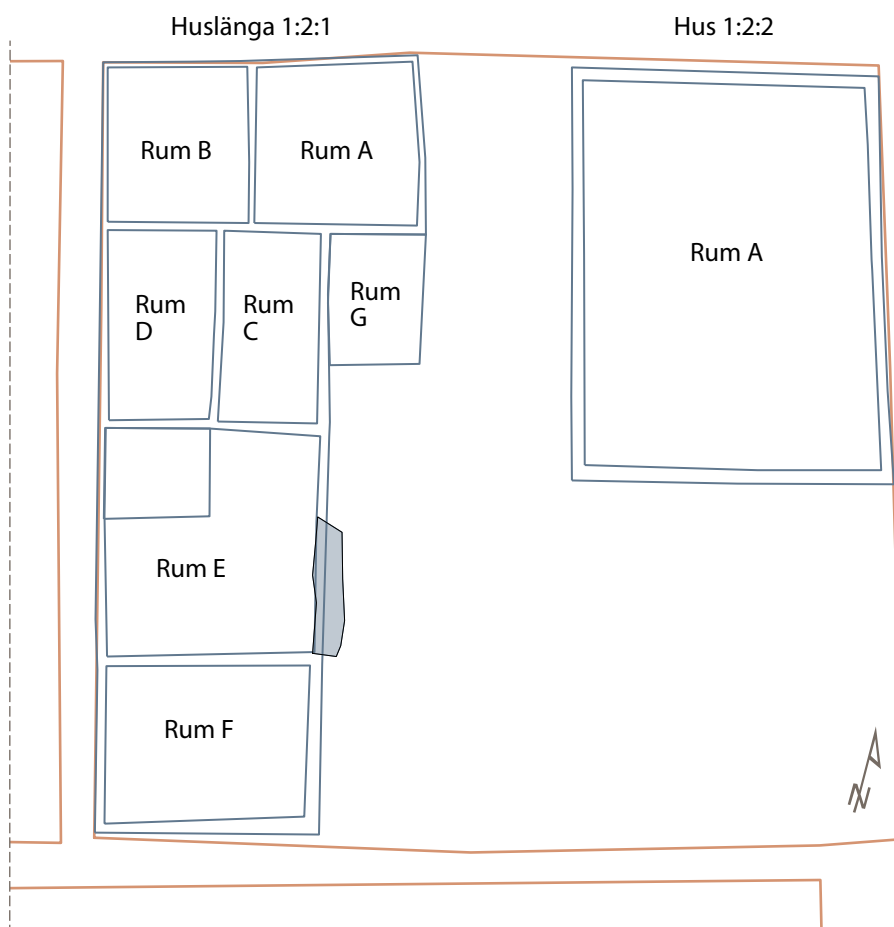
Tabell 41. Grupper och kontexter i fas 1:4.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/ analyser	Beskrivning
1818	Bruk av stenlagd yta	50256	PM 80181 med träkol, träflis, svin- målla, säv	Tunt brukningslager mellan stenar

Figur 98. Lämningar från
fas 1:4. Skala 1:150.

0 5 m

- Tolkning hus
- Stadsgård
- Övriga kontexter
- Träkonstruktion/stolpe
- Sten-/tegelkonstruktion

Fas 1:5. Bruk av förrådsutrymme (rum G) i huslänga 1:2:1

Datering: 1480-tal till branden i fas 1:16.
Dateringsunderlag: Stratigrafi.

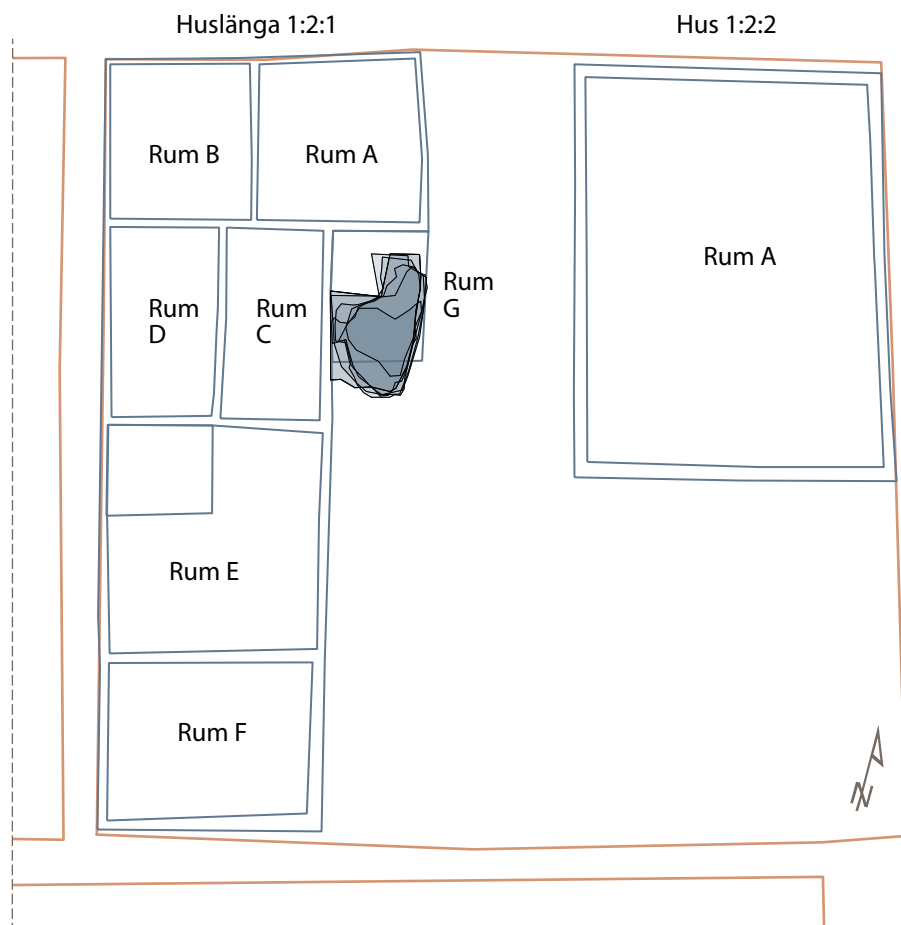
På torvplattorna i förvaringsutrymmet fanns flera bruks- och konstruktionshorisonter som till-

kommit i omgångar. Konstruktionslagren utgjordes av sand och brukningsspår av humösa lager. Antagligen har konstruktionen stått öppen vid flera tillfällen. Förrådsutrymmet var troligen i bruk fram till branden i fas 1:16. Föremålen och benmaterialet gav ingen ledtråd till vad utrymmet användes till.

Tabell 42. Grupper och kontexter i fas 1:5.
(A) är djupanalyserat.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
1642	Bruk av förrådsutrymme	3456, 3476, 3477, 3502, 3503, 3507, 3508	3456 har PM 17163 (A) med träflis, träkol, bränd dynga/hö, mineral-smältor ogräs, havre. 3477 har PM 18567 med sand och träflis. 3502 har PM 18703 med sand och träflis. 3507 har PM 18783 med träflis. 3508 har PM 18823 med träkol, rottrådar	Över torvplattorna fanns ett flertal mer eller mindre "rena" sandlager 0,05–0,08 m tjocka (3456, 3476, 3477, 3503, 3508). Några av sandlagren hade en inblandning av träflis. Sandlagren var i sin tur varvade med lager bestående av humös sand och troligtvis träflis, 0,05–0,10 m tjocka. Det första sandlagret (3508) hade antagligen lagts på torvplattorna ganska direkt efter att dessa placerats då. En liten stensamling fanns direkt på 3509, som eventuell var botten till ett stolphål som inte kunnat observeras i de överliggande sandlagren. Ett fåtal djurben tillvaratogs. 3 ben från nötboskap, alla från köttfä-tiga delar av extremiteterna. Det fanns även ett antal benfragment som inte kunde bestämmas närmare än till däggdjur. Fynd av slagg (12 g), 4 fragment bränd lera (140 g), 1 skärva odefinierad YRG

Figur 99. Lämningar från fas 1:5. Skala 1:150.

Fas 1:6. Bruk av yta

Datering: 1480-tal–1540-tal.

Dateringsunderlag: Stratigrafi.

I sydöstra delen av stadsgården fanns ett område med humösa jordlager (KG 1610) ovanpå etableringslagren (KG 1604). Jordlagren hade två lika nivåer, där den äldre motsvarar tiden fram till fas 1:12 och den yngre därefter. Ytan användes troligen fram till fas 1:16 då ett raseringslager påfördes.

Lagren tolkades vid undersökningen som odlingsjord i en kålgård. Rikligt med ben och delar av flera olika keramikkrärl fanns i lagren. Delar av det kan vara avfall från hushållet, med mat- och slaktrester. Ben av rådjur visar konsumtion av vilt.

I lagren fanns två artikulerade ryggrader från fisk, vilket kan anses som märkligt i lager som borde vara omrörda massor. Detta innebär att den osteologiska analysen motsäger fälttolkningen som odlingsjord. Även den arkeobotaniska analysen motsäger tolkningen som kålgård då inga spår av odling fanns i jordproverna.

Möjligen kan lagren vara hitförd jord som använts som utfyllnad eller isolering under ett mindre hus. Inga spår fanns dock av en byggnad (förutom konstruktionen av stockar under lagren, se KG 1609; fas 1:2). Lagren kan innehålla avfall från stadsgården men då delar av materialet kan ha kommit hit med hitförd jord kan det inte med säkerhet kopplas till konsumtion på stadsgården.

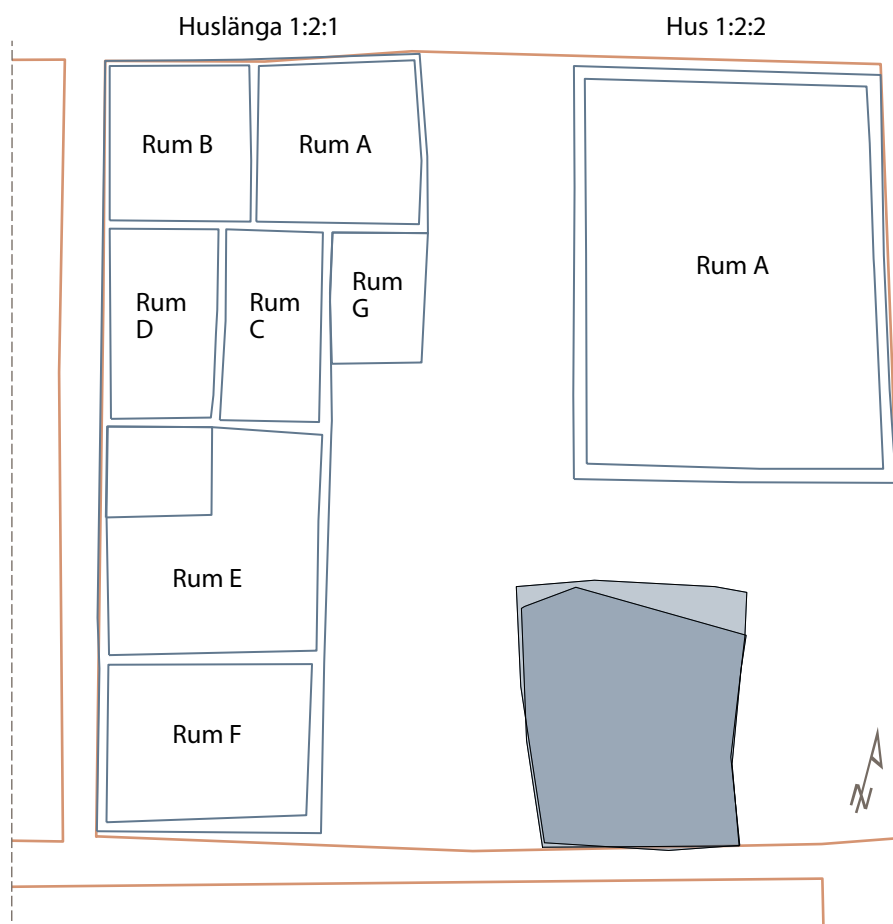
Tabell 43. Grupper och kontexter i fas 1:6.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prover/ analyser	Beskrivning
1610	Odlingslager?	51290, 51291	51291 har PM 80685 med träkol, rottrådar, träflis	Två lager med olika grader av torvig humus och olika inblandning av träflis. Rikligt med djurben. Mest blandat avfall från nötboskap, men även svin, får. 1 höftben, 1 lårben från rådjur. Ryggkotor från flera fiskarter; hälleflundra, torsk, långa, kummel. Fynd av keramik: 14 kärl (14 fragment). 8 YRG trebensgrytor, 1 YRG panna, 1 YRG fat med piplerdekor, 1 odefinierad YLG västeuropa, 1 YLG kruka västeuropa, 1 YLG skål

Figur 100. Lämningar från fas 1:6. Skala 1:150.

0 5 m

- Tolkning hus
- Stadsgård
- Övriga kontexter
- Träkonstruktion/stolpe
- Sten-/tegelkonstruktion

Fas 1:7. Brukning och ombyggnad av hus 1:2:2

Datering: 1480-tal–sent 1400-tal.

Dateringsunderlag: Stratigrafi.

Efter att trägolvet i hus 1:2:2 hade använts en tid reparerades det genom att lera fylldes på i svackor i den västra delen och sand i den östra delen (KG 394). Möjligen representerar de olika materialvalen att ytorna användes på olika sätt. Gödsel fanns inte under reparationslagren. Det är därför möjligt att utrymmet under en första tid inte användes som fähus utan hade en annan funktion.

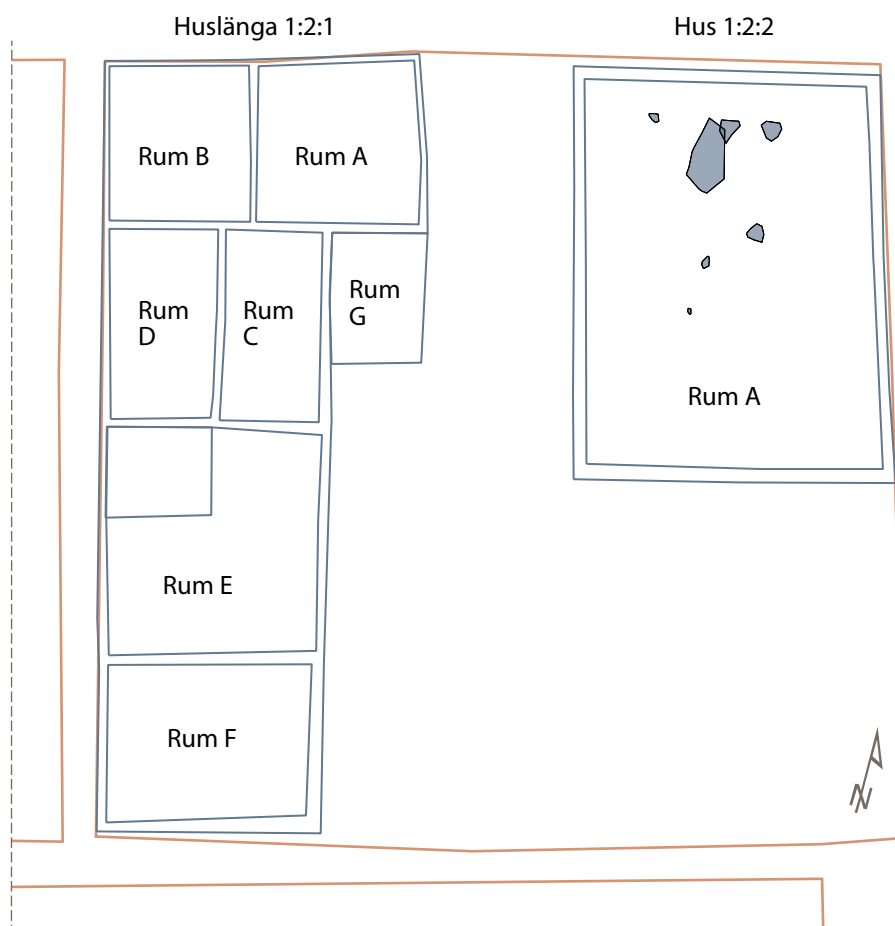
Tabell 44. Grupper och kontexter i fas 1:7.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prover/analyser	Beskrivning
394	Reparation av golv	3501, 3534		3501 var utjämningslager av lera. 3534 var utjämningslager av sand.

Figur 101. Lämningar från fas 1:7. Skala 1:150.

0 5 m

- Tolkning hus
- Stadsgård
- Övriga kontexter
- Träkonstruktion/stolpe
- Sten-/tegelkonstruktion

Fas 1:8. Brukning och ombyggnad av hus 1:2:2 och ytan söder om huset

Datering: Sent 1400-tal.

Dateringsunderlag: Stratigrafi.

Efter detta följde en tid då hus 1:2:2 brukades som fähus, med spår av flera mindre reparationer. Först användes det äldre trägolvet, en del gödsel mockades ut, men lager innehållande gödsel avsattes på golvet och mellan golvplankorna (KG 1801). På golvet stod möjligen ett träkärl. I lagren fanns en hästkosöm och en isbrodd vilket kan stödja en tolkning som fähus eller stall. De jordprover som analyserades innehöll växtfragment som var tuggade på ett sätt som antyder häst eller nötkreatur. I lagren fanns mossor som kan ha fungerat som stallströ. I lagren fanns även inslag av humle och pors vilket kan visa att ölbrygning förekom i

närheten. Avsilade bryggerirester var vanligt som svinfoder vilket kan antyda att även grisar fanns i fähuset. I den södra delen av byggnaden innehöll brukningslagret inte en lika stor mängd gödsel. Flera lager av sand och lera som troligen utgör mindre ombyggnader av golven fanns (KG 414). De ben som fanns i lagren har sannolikt hamnat på platsen när huset togs ur bruk.

I den östra delen av byggnaden fanns ett område med utmockad gödsel (KG 506). Söder om byggnaden var detta i sin tur uppblandat med mer torv och flis (KG 596).

Överlag var gödsellagren mycket rena från djurben, vilket är att förvänta i en miljö där man hållit hästar, nötkreatur eller får. Hade fähuset huserat svin hade det varit mer naturligt med inslag av hushållssopor i gödsellagren.

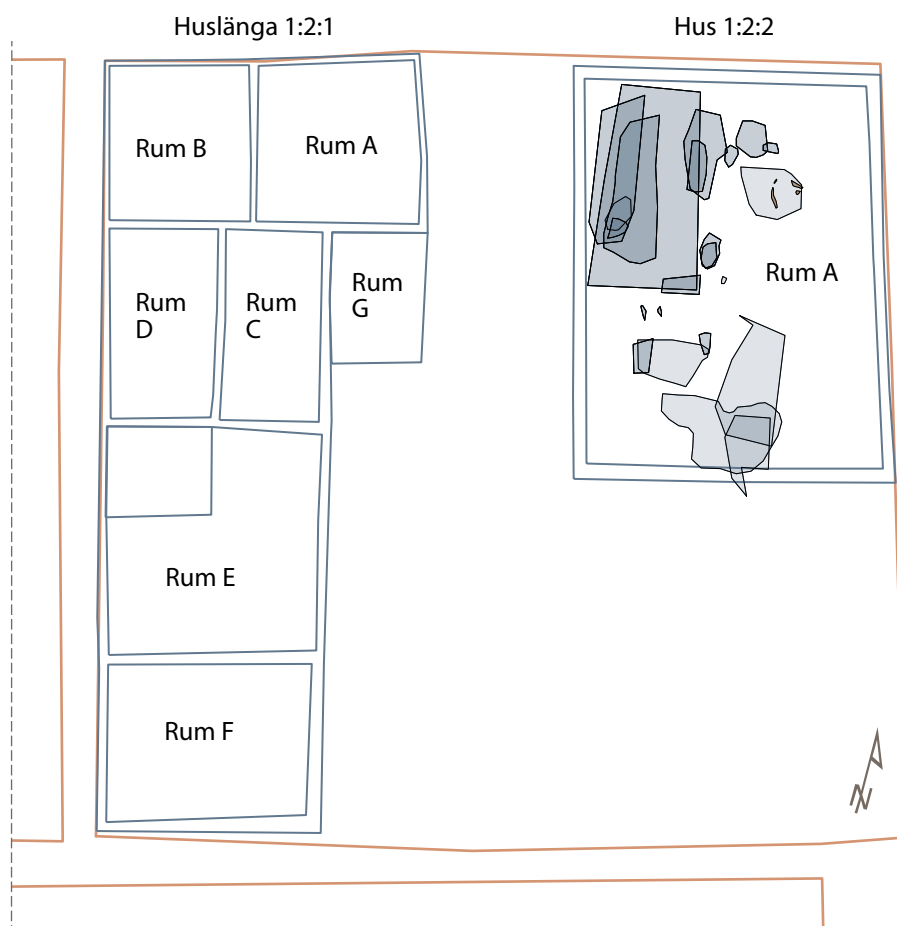
Tabell 45. Grupper och kontexter i fas 1:8.
(A) är djupanalyserat.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prover/ analyser	Beskrivning
1801	Bruk av golv	3510, 3537, 3547, 3577	3510 har PM 19180 (A) med träflis, strån och örtdelar, mossor, dvärgag, starr, tåg, säv/ småsäv, gråstjärneblomma, svinmålla, gåsört, brännässla, hallon. PM 19325 (A) med träflis, strån och örtdelar, mossor, dvärgag, strandklo, havssäv, starr, älggräs, johannesört, tåg, säv/småsäv, svinmålla, tiggarranunkel, brännässla, humle, pors, hallon, viol. PM 19934 (A) med träflis, strån och örtdelar, mossor, dvärgag, strandklo, starr, ängsfryle, kärrgrö, gräs, blodrot, brunört, smörblomma, säv/småsäv, knölsyska, gåsört, smult-ron, hallon, björnbär, humle. PM 20016 med rotfilt	Tunna lager av gödsel med inslag av träflis. 3547 var böjda trästycken som formar en cirkel, möjligen laggbärl. Fåtal ben; ett par tänder, enstaka mindre fragment från nötboskap. 1 bit av överarmsben från svin. 1 revben från däggdjur. Fynd av 1 hästkosöm, 1 brodd, 1 knivfragment
414	Ombyggnader av golv	3506, 3538, 3544, 3558,		På golvytan (KG415) har ett flertal tunna sand och lerlager, lagts på. Endast ett benfragment, från däggdjur. Fynd av föremål av bergart- en platt sten i glimmerskiffer
418	Grop med återfyllning	3548, 3549		3548 var grop, återfylld med 3549 brandlager
506	Brukning-lager utanför äldsta byggnaden	3732		3732 utgjorde av ett lager med gödsel. Fynd av oidentifierat metallföremål, ev. en hake/dräkt detalj
596	Brukning-lager söder om byggnaden	3561		S om byggnaden fanns ett övre brukningslager på gödsellagret. Detta lager var 0,10–0,15 m tjockt och innehöll mer träflis och torv än 3732. Troligen har uppblandningen skett när nya lager avsats på gödsellagret. Svårt att utreda eftersom recenta lagren, låg direkt på detta lager. Endast ett ben; revbensfragment från nötboskap

Figur 102. Lämningar från fas 1:8. Skala 1:150.

0 5 m

- Tolkning hus
- Stadsgård
- Övriga kontexter
- Träkonstruktion/stolpe
- Sten-/tegelkonstruktion

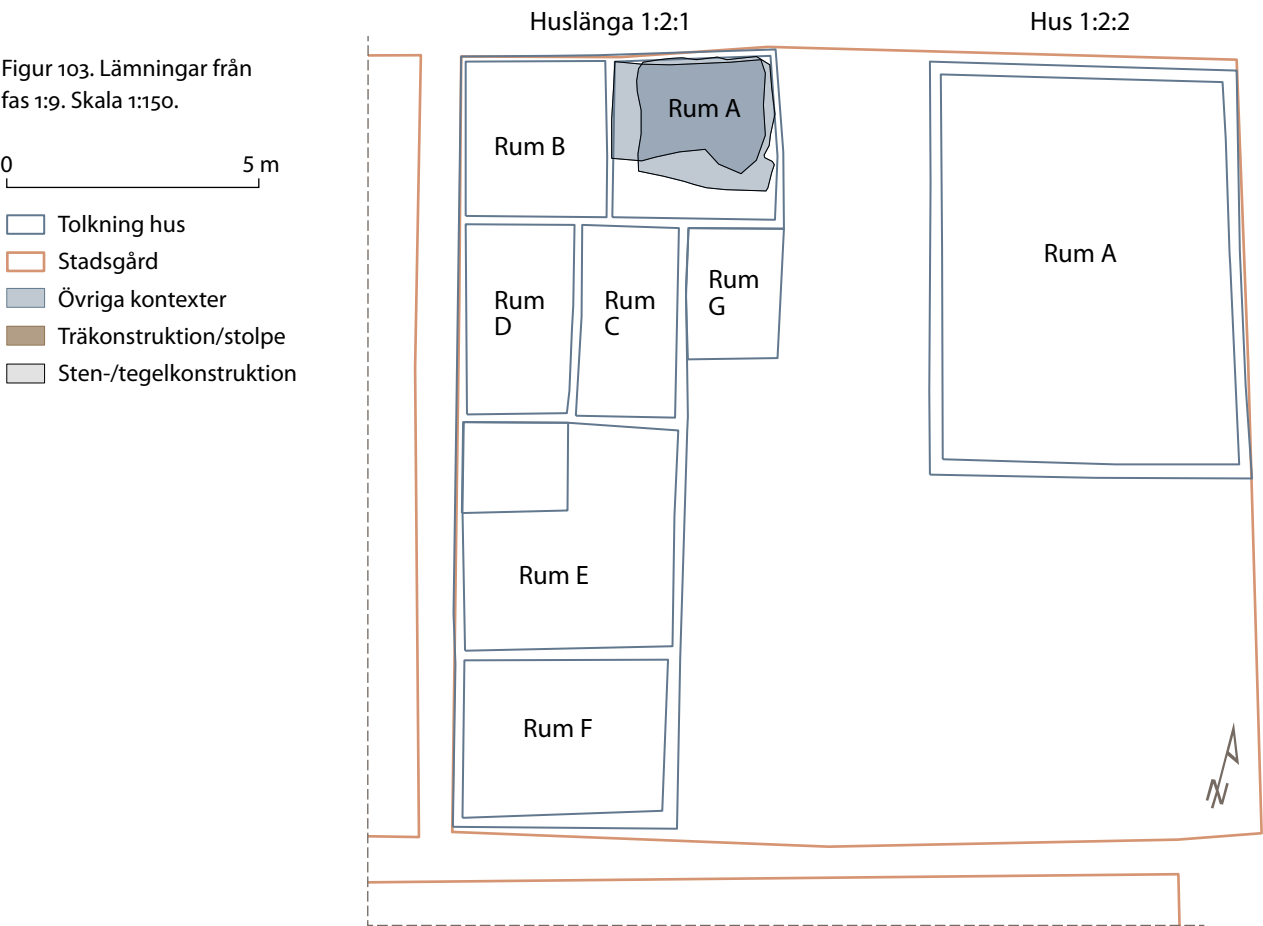
Fas 1:9. Konstruktion av nytt golv i rum A i huslänga 1:2:1

Datering: första delen av 1500-talet.
Dateringsunderlag: Stratigrafi.

Ett nytt golv av lera byggdes i rum A (KG 807). Möjligen fanns även inslag av bruk i golvet och i överlagrande brandlager (se KG 808, S 3778), i jordproverna fanns bränt skalkorn och bränd dynga.

Tabell 46. Grupper och kontexter i fas 1:9.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
807	Konstruktion av golv i rum	50102, 50106	50102 har PM 80067 med rottrådar, träflis, träkol.	50106 var ett 0,05–0,11 m tjockt lager under bränt golv 50102. 50102 var en golvnivå bestående av heterogen humös lera delvis orange färgad vilket tyder på eldpåverkan. 1 revben från däggdjur, 1 mellanfotsben från svin, 1 skenben från spädgris. Benen obrända, inga spår av råttgnag. Fynd av keramik: 1 YRG trebensgryta, 1 YRG kruka

Fas 1:10. Destruktion av golv i rum C och E i huslänga 1:2:1

Datering: första delen av 1500-talet.

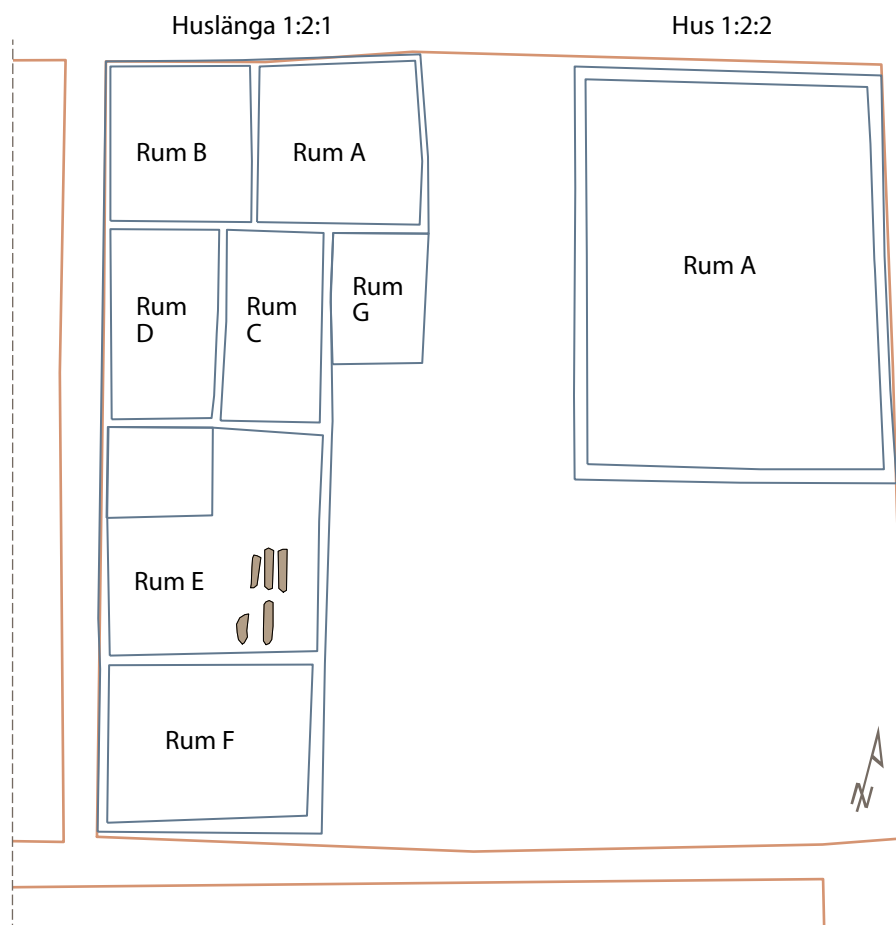
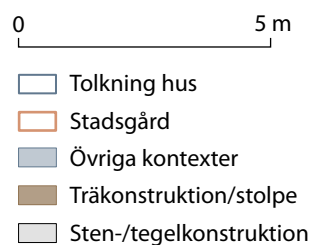
Dateringsunderlag: Stratigrafi.

I den sydöstra delen av rum C i huslänga 1:2:1 bröts en murken del av golvet (S 3522) upp, samtidigt bröts en del av tröskeln av trä upp (se fas 1:2, KG 817 och 1568). I rum E bröts fem golvplankor upp (KG 861).

Tabell 47. Grupper och kontexter i fas 1:10.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/ analyser	Beskrivning
861	Bort- plockade golvplankor	50262		Avtryck efter fem bort- plockade plankor.

Figur 104. Lämningar från
fas 1:10. Skala 1:150.

Fas 1:11. Ombyggnation av golv i rum C, E och F i huslänga 1:2:1

Datering: första delen av 1500-talet i nära anslutning till fas 1:10.
Dateringsunderlag: Stratigrafi.

Flera ombyggnader gjordes i huslänga 1:2:1. Vid den troliga ingången till rum C förstärktes en murken del av golvet (S 3522), med ett utfyllnads- eller stabiliseringslager. Därefter byggdes ett nytt golv av lera i denna del av rummet (KG 1612). Jordproverna innehöll ogräs, nässlor och dynga som kan kommit hit vid bruk, detta kan peka på att rummet utgjorde en ingång från gårdsplanen, se fas 1:13.

I rummet med eldstad (rum E) ersattes en äldre golvnivå av en yngre (KG 860). Det nya golvet bestod av utfyllnadslager av sand, på detta anlades ett trägolv. Även i rum F byggdes ett nytt golv, utfyllnadslager av sand lades ut och över det ett lergolv (KG 1802). Den norra delen av det nya golvet har dokumenterats ihop med raseringslagren över rum F (se fas 1:16; KG 1816). Här fanns spår av brukning som ger indikationer på att detta var en bod.

Benmaterialet kom från troligen omlagrade konstruktionslager.

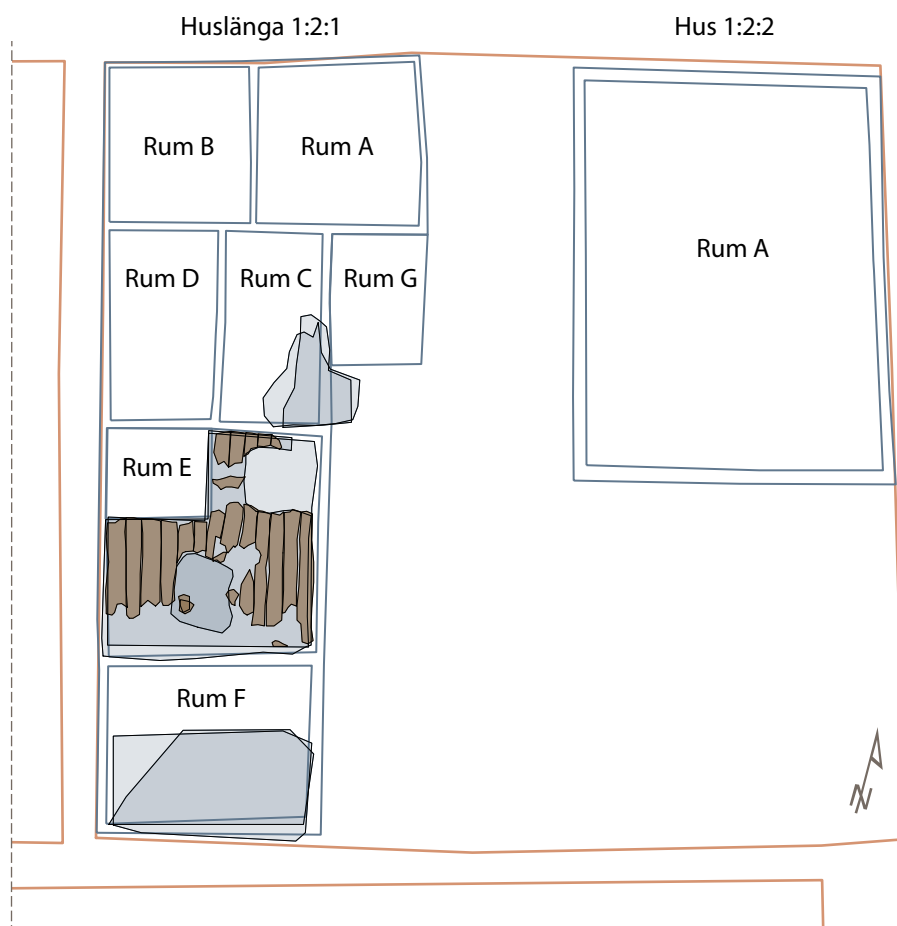
Tabell 48. Grupper och kontexter i fas 1:11.
(A) är djupanalyserat.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
1612	Lagning av golv	3479, 3452	3479 har PM 18568 med nässlor, ogräs, dynga. 3452 har PM 17052 med träflis, träkol, nässlor	3479 var ett sandigt lager med en del träflis och några träbitar. Makroprovet innehöll nässlor och dynga och visar troligen på en enklare bod, väldigt likt resultatet från överliggande lager. 3452 var ett lergolv. Lagren innehöll blandade ben från nötboskap, svin, får (get), torsk. Fynd av 5 spikar, fragment av murtegel (1000 g), lerklining (15 g), 4 fragment krita (21 g), 2 flintor. Keramik: 4 odefinierade YRG, varav ett sekundärbränt (sintrat)
860	Konstruktion av golv	3677, 3799, 50251	3799 har PM 28834 (A) med träkol, träflis, havre, bränt ogräs, dynga.	3677 var 13 plankor i N-S riktning. Helt förkolnade. Plankorna längs väggarna verkar vara av annat, hårdare träslag, vedartsprov har tagits. Låg på utfyllnadslager av sand. I lagret fanns blandade ben från nötboskap, svin, får (get). Enstaka ben från spädgris, lamm, kalv. Många ben från höns, gås. Fiskben från 1 stor torsk, långa, mest ben från kranium och skuldergördel. Kan tolkas som spår av torrfisk. Inga ben hade spår av rättgnag. Fynd av 2 spikar, 3 odefinierade korroderade metallklumpar, 1 fingerborg, 3 fragment lerklining (35 g), 2 flintor varav en slagen. Keramik: 1 odefinierad YRG, 1 YRG trebensgryta
1802	Konstruktion av golv	50250, 50252		Sättsandslager och lergolv

Figur 105. Lämningar från fas 1:11. Skala 1:150.

0 5 m

- Tolkning hus
- Stadsgård
- Övriga kontexter
- Träkonstruktion/stolpe
- Sten-/tegelkonstruktion

Fas 1:12. Konstruktion av hus 1:12:1

Datering: 1400-talets slut eller första delen av 1500-talet. Överlgrades av stolpkonstruktion innehållande trä som fälldes år 1474.

Dateringsunderlag: Stratigrafi.

Byggnaden delades in i två olika rum och eftersom ändringarna är omfattande kan det betraktas som ny byggnad. I norr fanns ett rum (rum A) som var 5,6×3,5 meter stort, i söder ett rum med en eldstad (rum B), rummet var minst 5,6×4,0 meter stort, här saknades avgränsning mot söder.

Ovanpå byggnadens äldre golv fylldes olika lager med utfyllnadsmaterial på (KG 502). På samma nivå fanns också ett mindre fundament bestående av tre stenar (KG 518). Jordmaterialet var troligen hämtat från någon annan plats på stadsgrården, det påminde om lagren från fas 1:1. De läderfragment som fanns i lagren behöver därför inte komma från aktiviteter i rummet.

Det är osäkert om ett heltäckande nytt golv konstruerades i det norra rummet (rum A), utan de nya utfyllnadslagren i rummets västra del (KG 502) kan ha utgjort lagning av de äldre golvytorna. I den nordligaste delen av rum A fanns rester av ett trägolv. I jordproverna från utfyllnadslagren i rum A fanns spår av matlagning, ölbrygging och tröskning. Även här fanns mossor som kan ha fungerat som stallströ.

I rum B anlades ett trägolv på utfyllnadslagren (KG 501). Golvplankorna låg i öst–västlig riktning. På golvytan byggdes en 1,0×1,2 meter stor eldstad (KG 1643). Fynden och frånvaron av rena gödsel-lager samt eldstaden talar för att byggnaden från denna fas hade en bostadsdel eller verkstad i det södra rummet. Möjligen kommer spåren av matlagning och ölbrygging från detta rum.

Sannolikt fanns även en andra våning eller loft (rum C) över rum B, kanske över hela huset. Stolpar fanns grävda genom den äldre golvnivån

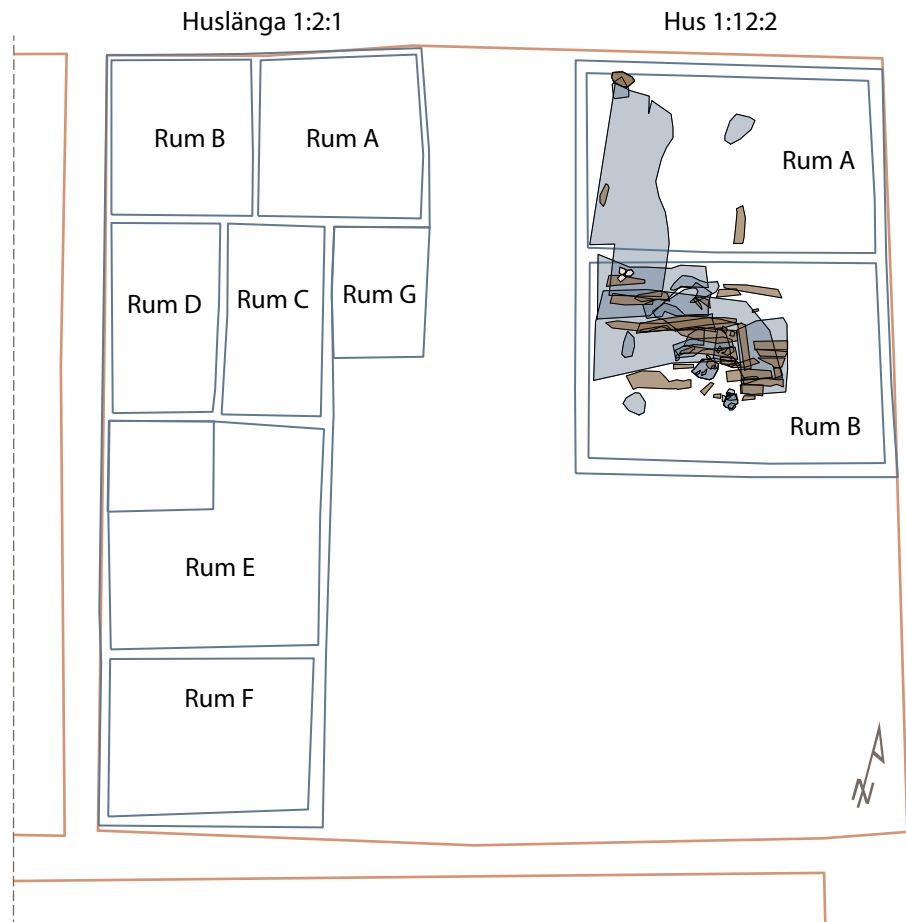
Tabell 49. Grupper och kontexter i fas 1:12.
(A) är djupanalyserat.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prover/analyser	Beskrivning
419	Konstruktion av stolpar	3563, 3564, 3565, 3582, 3583, 3585, 3588		3563, 3582, 3588 var nedgrävning för stolpe, 3565, 3585 var bevarad stolpe. 3564, 3583 var stenskoning och fyllning runt stolpe.
502	Konstruktion, utfyllnad mellan äldre och yngre golvnivå	3500, 3551, 3553, 3621, 3622, 3634, 3636	3500 har PM 19326 med dynga, örtfragment, tröskningsrester, pors, lin. PM 21772 (A) med träkol, träflis, strån och örtdeklar, mossor, hasselnötsskal, dvärggag, starr, tåg, säv/smäsäv, svinmålla, gåsört, revsmörblomma, brännässla, pors, hallon, humle. 3621 har PM 23481 (A) med träkol, träflis, strån och örtdeklar, mossor, hasselnötsskal, fiskben/fjäll, brända djurben, dvärggag, havssäv, starr, tåg, gräs, blodrot, säv/smäsäv, knölsyska, gråstjärneblomma, svinmålla, revsmörstöl, pilört, trampört, revsmörblomma, tiggarranunkel, besksöta, våtarv, brännässla	Över den äldre golvytan i S del av byggnaden låg ett utfyllnadslager, 3621, 3622, 3634 och 3636. Lagren, som bestod av torv och torv upplandad med gödsel och träflis, lades ut mellan den äldre och yngre golvhorisonten. I den norra delen av byggnaden fanns lager 3500 som även det bestod av torv och träflis. Här fanns även mindre rester av trägolv (3551) på ett utjämningslager (3553). Ben främst från nötboskap, även svin. 1 ben från får (get). Ett fåtal ben från torsk, långa, kolja, obestämd torskfisk. Överlag blandat avfall, relativt många ben med gnagspår av hund, ett gnag av råtta. Flera benfragment var brända. Fynd av 1 spik, 1 krok/hake ev. dräktetalj i cu-leg eller silver, 2 tegelfragment, 2 slaggfragment (6 g), 2 flintor, 1 träkäpp/täljd pinne. Läder: 1 skomakerispill, 2 tillskurna fragment, 1 tillskuret och ev. dekorerat. 1 bit vax. Keramik: 1 YRG trebensgryta
501	Konstruktion av yngre golvnivå	3592		3592 bestod av en golvläggning i Ö-V riktning. Golvet kan ha haft en största utbredning på 2,1×4,1 m, dock störd i Ö och V.
518	Konstruktion av fundament under yngre golvnivå	3630		3630 utgjordes av en 0,30×0,35 m stor stenpackning, bestående av tre stenar. Stenpackningen påträffades i den V delen av det S rummet i byggnaden.
505	Konstruktions detaljer	3595, 3629	3595 har PD 122857	3595 består av tre stockar med konstruktionsdetaljer i form av dymmelhål och inhak. 3929 utgjordes av två klenare slantar som skurits av en vertikal stolpe 3585
1643	Konstruktion av eldstad	3484, 1020493		3484 var ett lager av gulgrå obränd lera med småsten, 1020493 var ett konstruktionslager av sand omgiven av en 1,0×1,4 m stor kassett av plank. Innehöll 2 ben från nötboskap, 1 oidentifierat däggdjur

(KG 419). I ombyggnaden ingick även fem stockar med konstruktionsdetaljer (KG 505). En av dessa stockar låg i det norra rummet de övriga fyra var placerade i det södra rummet.

Benmaterialet i lagren var med största sannolikhet omrört och hade kommit hit med utfyllnadsmassor, här fanns troligen även äldre omlagrade ben (från fas I:1).

Figur 106. Lämningar från fas 1:12. Skala 1:150.

Fas 1:13. Brukning i rum C i huslänga 1:2:1

Datering: Första delen av 1500-talet efter fas 1:11.

Dateringsunderlag: Stratigrafi.

I det reparerade golvet i rum C (KG 1612) fanns intrampade spår av brukning. Jordproverna innehöll nässlor och dynga och tolkades som om de kom från en enklare bod. Materialet kan kommit hit på skor då ingången till huset troligen fanns här. Här fanns även ett fåtal ben, men de behöver inte spegla ytornas funktion.

Fas 1:14. Brukning i rum A och B i hus 1:12:1

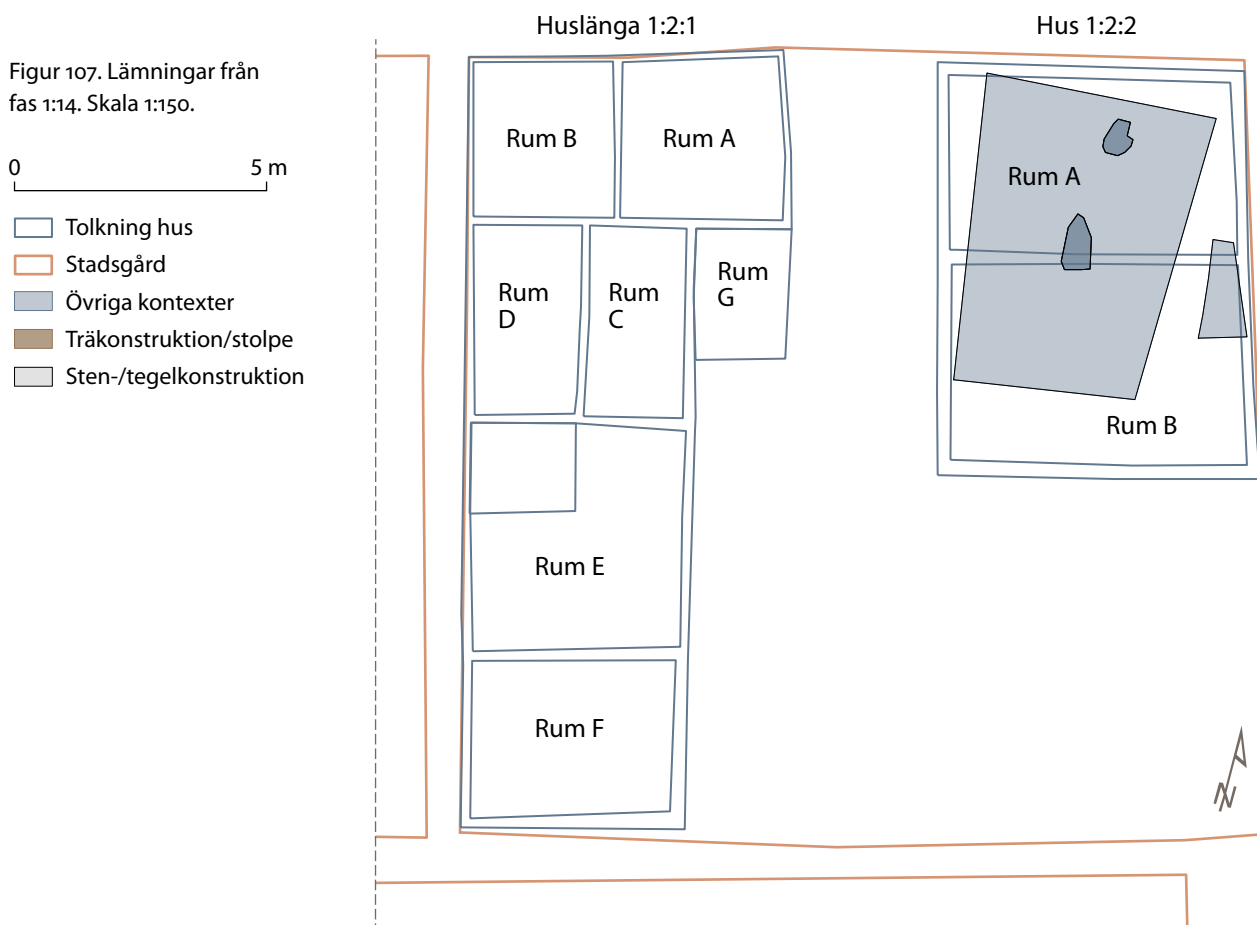
Datering: Första delen av 1500-talet efter fas 1:12.

Dateringsunderlag: Stratigrafi.

De båda rummen i hus 1:12:1 användes och brukningslager avsattes. Det utgjordes av ett tunt lager av lera, med inslag av gödsel. Lagret ska nog snarast ses som en trampyta på golv. I det norra rummet (rum A) fanns fläckvis halm blandat med gödsel. Jordproverna visar på fåhus med dynga och olika växter. Föremålen och benmaterialet var troligen inte avsatta vid bruk utan tillhörde raseringsmassor över golven.

Tabell 50. Grupper och kontexter i fas 1:14.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prover/analyser	Beskrivning
1608	Bruk av golv	3491, 3601	3491 har PM 17975 med träflis, örtfragment, tiggarranunkel, ogräs. PM 19179 med örtfragment, tiggarranunkel, rottrådar, säv. PM 19599 med rottrådar, träflis, starr. PM 20181 med dynga, träflis, träkol.	3491 var tunt lager av lera med inslag av småsten och gödsel. 3601 var fläckvis förekommande halm blandat med gödsel. Innehöll 8 benfragment från nötboskap, främst från köttfattiga delar. Fynd av 1 nit, 1 smidesskälla. 1 vävredskap i form av en kam, 1 träföremål. Keramik: 4 YRG trebensgrytor

Fas 1:15. Destruktion av hus 1:12:1

Datering: 1540–50-tal. Samtida med fas 1:16?

Dateringsunderlag: Stratigrafi.

Huset i den nordöstra delen av stadsgården (hus 1:12:1) revs. Delar av byggnaden kan ha brunnit eftersom det fanns inslag av brandlager i den norra delen. Det fragmentariska trägolvet som fanns i rum A var bränt. Den eldstad som fanns i det södra rummet (rum B) i den nordöstra byggnaden raserades (KG 413). Inslaget av tegel i raseringen kan

komma från eldstadens överbyggnad eller en spis.

Samtidigt utjämnades ett raseringslager med brandrester över odlingsjorden i den sydöstra delen av stadsgården (KG 1347). Även över den stenlagda ytan, och i vret 1/3 fanns utjämningslager (KG 1812). Delar av lagren på gårdsplanen och i vreten var sannolikt omrörda och uppblandade med överliggande yngre material. Här framkom en skärva från en glaskägare av venetiansk typ med datering till 1600–1675.

Tabell 51. Grupper och kontexter i fas 1:15.

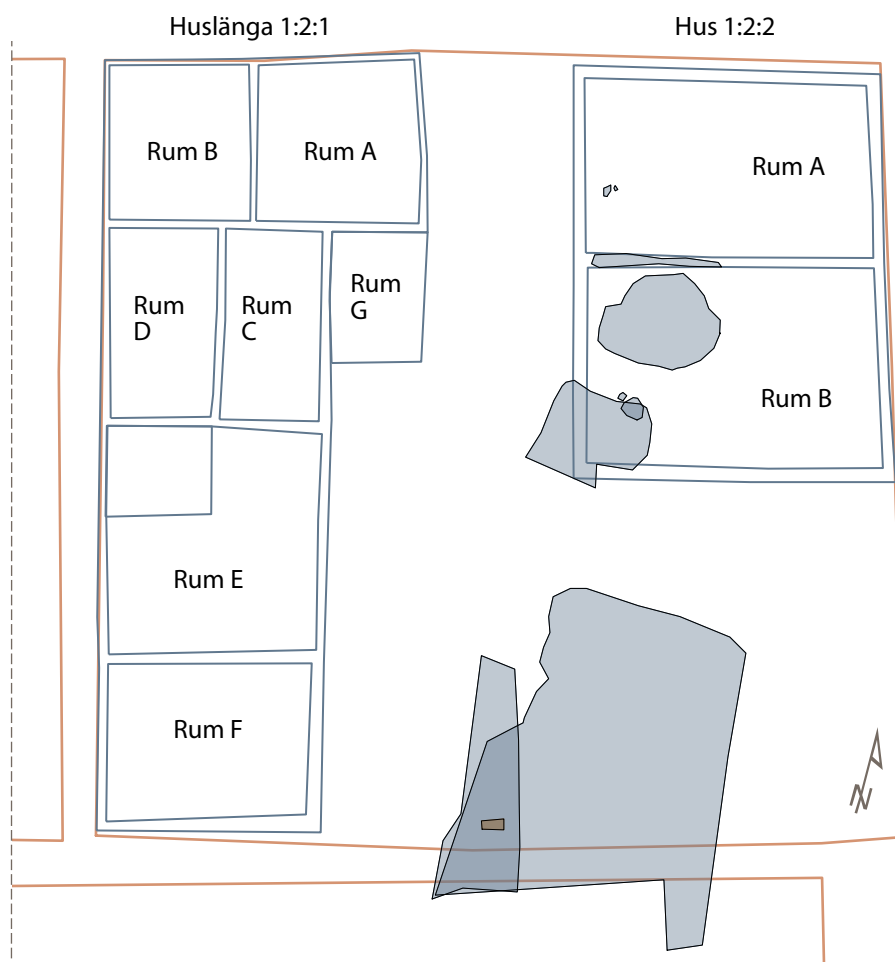
(A) är djupanalyserat.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
411	Destruktion av byggnad	3545, 3457	3545 har PM 3545 med träkol, träflis, nässlor, carex	3545 var fläckvis förekomst av brandlager med inslag av brända ben (ej tillvaratagna). 3457 var en sandfyllning i hållighet som troligen skapats då en del av väggen eller golvet togs bort. Fynd av 1 skärva YRG, 1 skifferfragment
413	Destruktion av eldstad	3485	3485 har PM 17940 (A) med träkol, träflis, tegel, kalkbruk, brända ben, skalkorn	Ett tunt lager med sand/mo innehållande enstaka tegelbrickor, tegelkross närvaro av träkol. 1 bränt överarmsben av får (get)
597	Destruktion, rasering	3589, 3654		3589 var raseringsmassor med tegel. 3654 var svartotig silt med inslag av tegel, sot och träkol.
1347	Destruktion av byggnad	3647, 51307, 51482		Brand- och raseringslager. Heterogent något humöst med flera horisonter
1812	Raseringslager	51285		Raseringslager med tegelkross. Innehöll blandade ben från nötboskap, svin, får (get), får. Ett mindre antal fragment från torsk, långa, ospecificerad benfisk. 1 bränt ben, 1 med spår av hundgnag. Fynd av 3 nitar, varav en dekornit med välvt huvud, 1 skärva från glaskägare venetiansk 1600–1675. Keramik: 12 kärl (15 fragment). 7 YRG trebensgrytor, 4 YRG krukor

Figur 108. Lämningar från fas 1:15. Skala 1:150

0 5 m

- Tolkning hus
- Stadsgård
- Övriga kontexter
- Träkonstruktion/stolpe
- Sten-/tegelkonstruktion

Fas 1:16. Destruktion av huslänga 1:2:1

Datering: 1540–50-tal. Samtida med fas 2:12, 3:14.

Dateringsunderlag: Stratigrafi.

Den västra delen av huslängan brann, troligen är detta även vid samma tillfälle som stadsgård 2 och 3 brann (fas 2:12, 3:14). Efter branden raserades den eldhärjade huslängan. I den östra delen av det mellersta rummet fanns inga raseringslager. Detta kan bero på lagren inte bevarats här eller att den delen av byggnaden klarade sig, vilket dock verkar mindre troligt.

Över hela huslängan fanns rester av bränt trä, bränd lera, tegel och kalkbruk i raseringsmassorna, i rum E utgör detta troligen delar av raserad eldstad eller skorsten, men över de andra delarna av huslängan kan det även röra sig om rester av raserade väggar. I rum C fanns möjligen en inrasad vägg eller ett tak med näver, kalkbruk, tegel och bränd lera. I huslängans mellersta del fanns fragment av fönsterglas och byggnadsdetaljer som dörrklinka, gångjärn och hasp. I lagren fanns ben från hantering av hudar (KG 859), men då de låg i omlagrade raseringsmassor kan de inte knytas till något av rummen. I rum C och D fanns delar av grytor som kan ha stått i rummet vid destruktionsen.

I de jordprover från raseringslagren som analyserades fanns innehåll som kan komma från bruk av rummen före branden. Rummet med eldstad (rum E) verkar ha städats regelbundet, men i raseringslagren låg keramik, en syl, brända ben och

hasselnötsskal som kan vara brukning från tiden direkt innan branden. Dessutom hade ett bryne och en sax lämnats på golvet i rum E (se KG 859) i samband med eldsvådan.

I massorna över rum F (KG 1816) fanns föremål och ben som möjligen kan kopplas till en brukningsfas av byggnaden innan den raserades, men det mesta materialet var avfall som deponerats här efter husets rasering. När stadsgården låg obebyggd kan den ha använts som sophög. Här fanns mycket ben från torsk, kummel och långa, och avfallet påminde om det på stadsgård 2.

Rottrådarna i raseringslagren antyder att ytan låg obebyggd efter raseringen.

Längst i norr grävdes ett plundringsdike och syllstockarna i den norra kortsidan på huslänga 1:2:1 togs bort (KG 1649). I återfyllningen fanns stenar från stenläggningen fanns på gatan. Fyllningen innehöll ganska mycket föremål som gav intryck av att vara deponerade vid destruktionsen på stadsgård 1. Dessutom var delar av lagren omrörda även vid destruktionsen i fas 1:25. I fyllningen fanns stor mängd ben från flera arter. Här kan särskilt noteras ben från katt, vilka förekommer främst i speciella kontexter som i vretar. Även ryggkotor från kummel är värda att notera. Här fanns keramik, metall och tegel, enstaka glasskärvor och bitar av flinta samt en bit lerklining med avtryck. Fragment av passglas och fajans med en yngre datering än destruktionsen fanns i lagren. En stor del av fyndmaterialet kom i de delar av fyllningen som omrörts även vid senare destruktionser. Detta kan förklara föremålen med senare datering.

Tabell 52. Grupper och kontexter i fas 1:16.

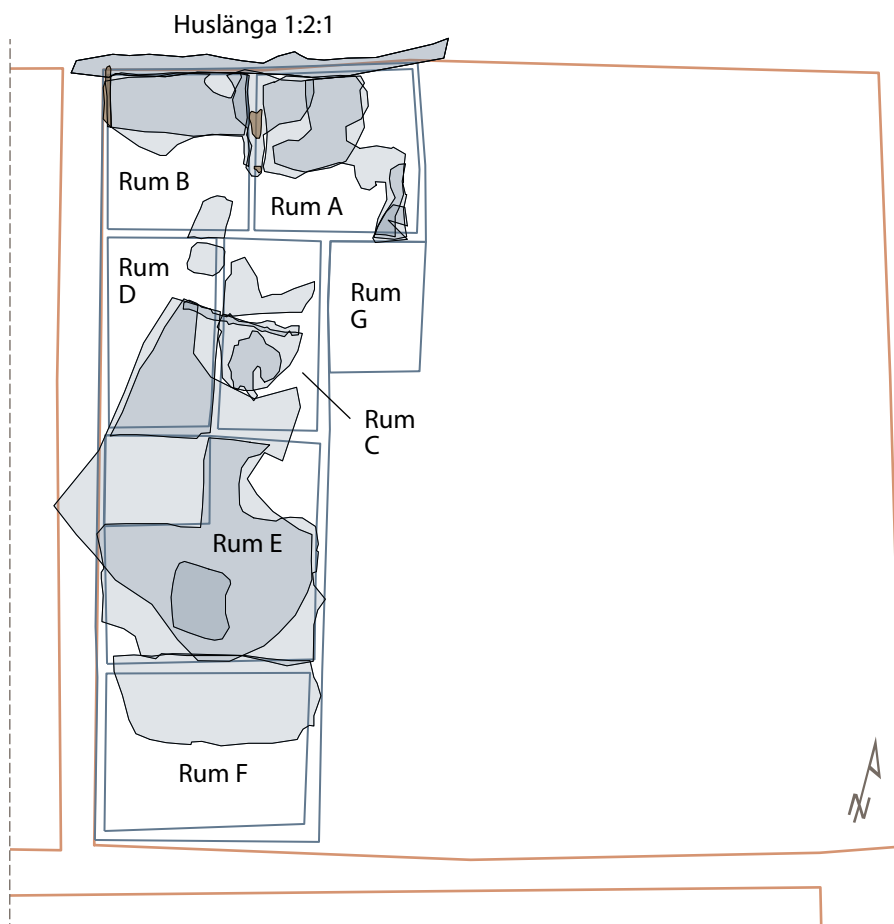
(A) är djupanalyserat.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
377	Destruktion av byggnad	3449, 3478, 3519, 3530, 3751, 3752	3449 har PM 16982 med träkol, träflis, bränt ogräs, dynga. PM 17629 med träkol 3519 har PM 19143 med träkol	3478, 3530, 3751 och 3752 utgjordes av brand eller raseringslager, med näver, kalkbruk, tegel och bränd lera, möjligen efter raserade väggar eller tak. 3449 och 3751 utgjordes av släcksandslager. 3449 innehöll bränt trä samt lite näver. 3519 utgjordes av förkolnat trä och näver. I lagren fanns 14 oidentifierade benfragment av däggdjur varav 3 var brända. Fynd av järn: 3 spikar, 1 gångjärnstapp, 4 odefinierade (varav en ev. sporre), 1 fragment bränd lera, 1 fragment lerklining, flera sjok av bränd näver. Keramik: 6 kärl (15 fragment). 12 fragment från 2 olika trebensgrytor, 1 fragment från ytterligare gryta, 2 odefinierade, 1 kruka, alla YRG
808	Destruktion av byggnad	3635, 3644, 3661, 3669, 3671, 3674, 3685, 3778	3635 har PM 23861 med träflis, träkol. 3644 har PM 24258 med träflis, träkol. 3669 har PM 24552 med träflis, träkol, smältor, bränd starr. 3778 har PM 80050 med rottrådar, träflis, träkol. PM 28177 med träkol, träflis, bränd dynga, PM 80003 (A) med träkol, träflis, bränt skalkorn, bränd dynga	3635, och 3661 bestod av raseringslager. 3644, 3669 och 3674 bestod av släcksand. 3671 var bränd bjälke över den brända golvytan 3778. 3685 var en bränd syllstock under den brända golvytan. Den brända golvytan (3778) innehöll kalk, som kan vara puts. Innehöll obrända fragment av köttfattiga fotben från nötkreatur, 1 mellanfotsben av svin. Brända ben från nötkreatur (mellanfötter, tåleder). Kotor av kummel. Fynd av 2 skärivor fönsterglas, 4 fragment bränd lera (delvis sintrad, möjligen ugnsvägg), 9 tegelfragment. Järn: 7 spikar, 1 nit, 1 krampa, 1 hasp, 1 hästskosöm. Keramik: 16 kärl (16 fragment), 6 trebensgrytor, 9 odefinierad YRG. 1 svartgods. En del av keramiken var sekundärbränd och en del hade bortnött glasyr
859	Destruktion av byggnad	3333, 3483	3333 har PM 15888 med träflis, träkol. PM 16945 med träkol, träflis. 3483 har PM 17881 (A) med träkol, hasselnöt, brända ben, mineralsmälta. PM 19106 med träkol, hasselnöt, brända klumpar. PM 20931 med träkol, bränt ogräs, hasselnöt, träflis, PM 21102 (A) med träkol, hasselnöt, kalkbruk, mineralsmältor, tegel.	3333 var ett raseringslager med bränd lera, stenar, tegelkross och kalkbruk. 3483 var släcksand över det brända golvet, innehöll möjligen rester av bruk. Innehöll mellanfotsben, tåleder från nötboskap. Benen var obrända, alla utom ett var hela. Tålederna och mellanfotsbenen kan komma från hantering av hudar. Mindre antal ben från svin, får (get), får. Kotor från torsk, långa, kummel. Hundnag på 3 ben. Fynd av järn: 8 spikar, 3 hästskosöm, 1 syl, 1 krok, 1 gångjärn/dörrbeslag, 1 dörrklinka, 1 ringformat beslag, 2 beslag, 2 odefinierade metallföremål, 1 sisare liggande på golvet ihop med 1 bryne. 1 obestämt beslag eller liknande i CU-leg. 1 sänke i bergart, 10 tegelfragment, 1 lerklining, 1 flinta. Keramik: 6 kärl (6 fragment). 3 grytor (varav 2 ev. lokal produktion), 2 odefinierade YRG, 1 kanna ÄRG
1649	Återfyllning plundringsdike	3599, 3643		Nedgrävning återfylld med humös lerig sand. Inslag av tegelkross, träkol, bränd lera, eldpåverkad sten. Innehöll ben från nötboskap, svin, får (get), get, får, torsk, kummel (24 kotfragment), obestämd torskfisk, rådjur (1 mellanfotsben) samt katt (skenben, underkäke, 12 kraniefragment). Fynd av järn. 5 spikar, 1 oidentifierade föremål (ev. nyckelskaft). 11 flintor, 1 bränd lera (30g), 10 tegelfragment (924 g.). Glas: 3 passglas (1550–1650), 4 fönsterglas. Keramik: 9 trebensgrytor YRG, 2 pannor YRG, 2 krukor YRG, 14 oidentifierade YRG, 1 YLG skål Beauvais, 1 oidentifierad YLG, 1 fajans Holland (1575–1625), 1 oidentifierad SVG
1816	Destruktion av byggnad	3678	PM 25869 med träkol, träflis, hår, pup. PM 26452 med träkol, svedd dynga, hasselnötter. PM 26912 med träkol, svedd dynga. PM 26272 med träkol, träflis, dynga, bär, ogräs	Lager med mycket avfallsmaterial och lite rivningsmaterial i form av tegel, tegelkross. Undre delar av lagret var sannolikt golvyta med brända bruksrester från rum F. Innehöll brända ben, mest mindre fragment och bensplinter endast bestämt som däggdjur, ett fåtal benfragment från nötboskap och svin. Obrända ben främst från nötboskap. Ben från hela kroppen, mycket mellanfötter, tåleder, underkäkar. Ben från svin, mest kranium, underkäke, 3 fragment från spädgrisar. Ben från får (get), får från hela kroppen. Från hund 2 överarmsben, 1 strålben, 2 mellanhandsben från hund (kan vara räv). Från rådjur 1 vristben. Från svarträtta 2 kraniefragment, en bit av underkäke. Från fågel flera ben från gås, ett par från höns. Mycket fiskben, enstaka kotor från abborre, sill, gädda, pigghaj, kolja. Gråsej (23 kotor, 1 kraniefragment). Hudtand från rocka. Från torsk kotor, kraniefragment (totalt 211 fragment), kummel mest kotor (totalt 83 fragment), långa (totalt 28 fragment). Flera ospecificerad torskfisk, benfisk. Flera ben hade spår av hundnag. Fynd av järn: 18 spikar, 1 obestämt, 1 kniv. 1 fragment lerklining, 23 fragment fönsterglas, 3 flintor. Keramik: 24 kärl (27 fragment). 8 trebensgrytor, 1 panna (kraftigt sotad), 10 odefinierade YRG (varav 1 oglaserat fragment), några skärivor sekundärbrända. 1 hänkel från kruka YLG Frankrike

Figur 109. Lämningar från
fas 1:16. Skala 1:150.o.

0 5 m

- Tolkning hus
- Stadsgård
- Övriga kontexter
- Träkonstruktion/stolpe
- Sten-/tegelkonstruktion

Fas 1:17. Konstruktion av huslänga 1:17:1, hus 1:17:2 och stenlagd yta

Datering: 1560–70-tal. Samtida med fas A:15, 2:14, 3:15. Efter älvsborgsstaden.
Dateringsunderlag: Stratigrafi.

Nya byggnader uppfördes på den västra och sydöstra delen av stadsgården. En ny stenlagd yta byggdes på stadstomt 1 och 3, den var genomgående mellan gata A och B. Samtidigt verkar gränsen mot stadsgård 2 ha flyttats åt väster och samtliga vretar byggdes över.

Den nya västra huslängan (huslänga 1:17:1) var fragmentariskt bevarad och utbredningen har därför endast kunnat uppskattas, men den sträckte sig troligen hela vägen till gata A i norr. Den uppskattade storleken är 12×5 meter. Den nya huslängan hade minst två rum. Det nordligaste rummet (rum A) var minst 5×3 meter stort. Här påfördes utjämningslager, därefter lades en rad tegelstenar ut, syftet var möjligen att bära upp ett trägolv. Efter detta påfördes ytterligare ett utjämningslager (S 3370), som troligen fungerat som isolering (KG 373). I detta lager fanns ben, ett fragment av ugnskakel, keramik och glas som troligen följt med massorna hit. Någon golvnivå fanns inte bevarad här, men ytligt i utfyllnadslagret fanns trärester. Öster om tegelstensraden fanns en syllsten som markerar en öppning mot den stenlagda ytan. Delar av föremålsmaterialiet i isoleringslagret kan ha hamnat här vid bruk av golvytan.

Söder om detta fanns ett rum (rum B) med eldstad, rummet var 4,5×4,5 meter stort. Det eldstadsfundament som fanns sedan tidigare byggdes på. På ett sandlager lades ett nytt trägolv (KG 1622). Söder om detta rum fanns troligen ett mindre förrådsutrymme, som var minst 2,0×1,5 meter

stort. En syllsten fanns i öster och en rad av stenar i väster, på dessa fanns möjligen ett trägolv. Det är osäkert om stenraden i väster utgjorde en yttervägg eller stöd under ett trägolv. Utrymmet hade troligen en öppning mot söder.

Söder om huslänga 1:17:1 anlades en stenlagd yta som var 5,3×3,6 meter stor (KG 1618). Den var byggd över vreten mellan stadsgårdarna 1, 2 och 3. Att den var bredare än huslängorna talar tillsammans med de analyserade jordproverna, som egentligen hör till brukningen av ytan, för att den varit utomhus, samtidigt skilde den sig från gårdsplanen genom att bestå av mindre stenar. I den östra kanten av den stenlagda ytan fanns syllstenar. Kanske var ytan utomhus men under ett tak?

Den nya sammanhängande stenlagda ytan över stadsgård 1 och 3 var bredare än den äldre gårdsplanen (KG 457, 462). En stenläggning med tillhörande sättsand (KG 1575) anlades över det tidigare förrådsutrymmet (KG 473) och intill det nybyggda huset. Där hela bredden var bevarad var den stenlagda ytan 5,5 meter bred. En stolpe sattes i stenläggningens norra del. Stolpen har stått på kanten av en gårdsplan, gränd eller portgång.

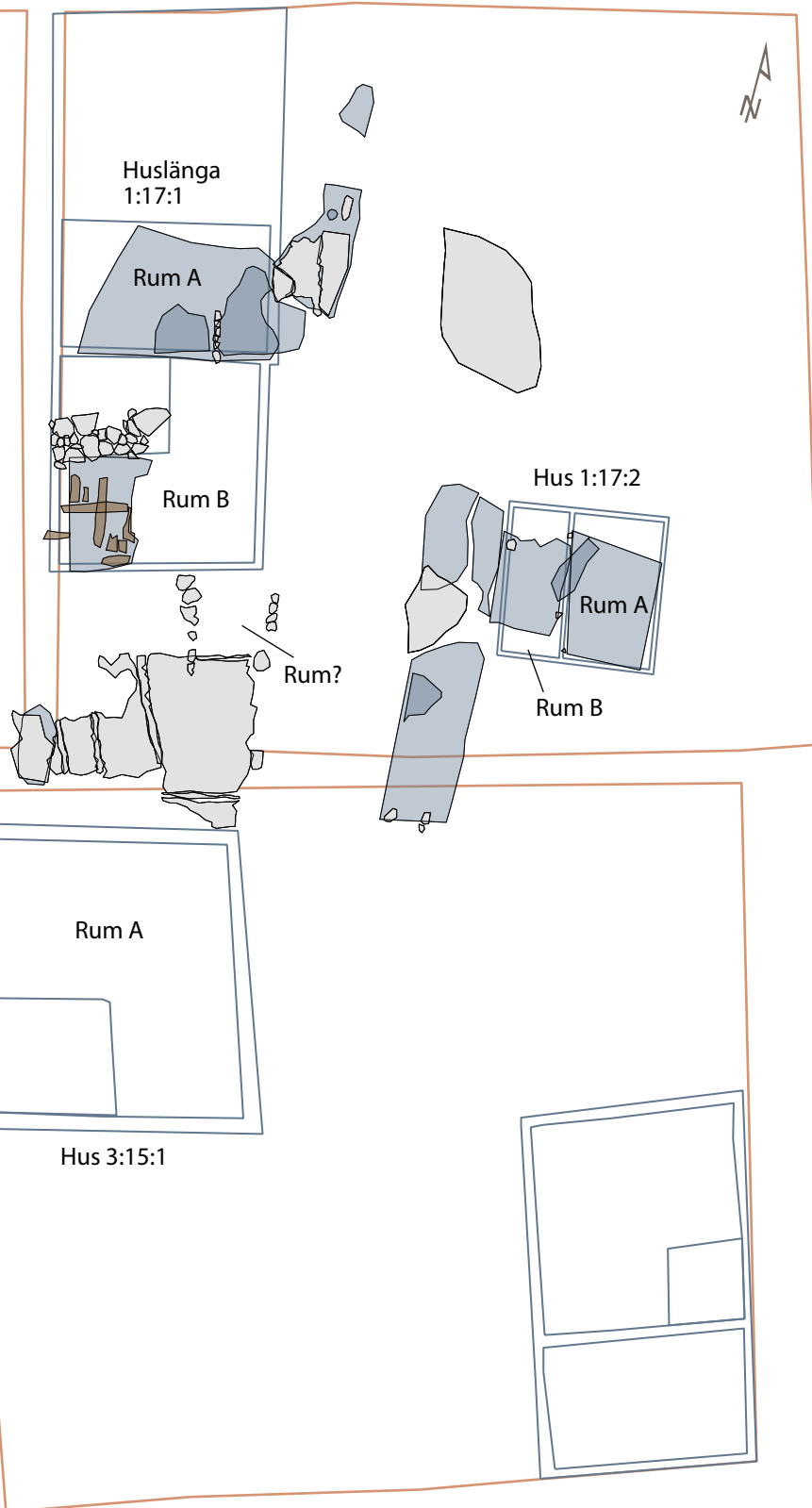
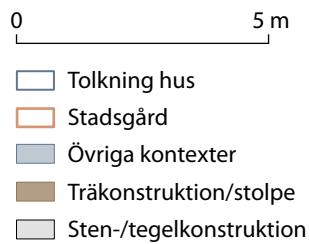
Öster om gårdsplanen, i anslutning till den stenlagda ytan anlades en byggnad (hus 1:17:2) på den tidigare odlingsmarken (se fas 1:6, 1:15). Några syllstenar från ytterväggen i väster och en innervägg samt golvet fanns bevarat av detta hus (KG 1348). Dess utbredning mot norr och öster är svår att uppskatta, men huset var minst 4×4 meter stort. I husets östra och norra delar fanns sentida störningar. Två olika rum fanns i huset, ett i öster (rum A) som var minst 3,0×1,8 meter stort, och ett i väster (rum B) som var minst 3,0×1,2 meter stort. Gränsen mellan rummen utgjordes av en stenrad. Båda rummen hade lergolv.

Tabell 53. Grupper och kontexter i fas 1:17.

(A) är djupanalyserat.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
462	Konstruktion av stenlagd yta	3649, 3650		I den stenlagda ytans N del fanns ett 2,2 m stort lager av gulgrå sättsand, 3650. Lagret var 0,1 m tjockt. Ovan på sättsanden fanns en stenläggning, 3649. Stenarna i stenläggningen var 0,10–0,15 m stora. I S var stenläggningen skuren av en sentida störning. Ben från köttfattiga delar av nötkreatur, 1 hälben av svin. Fynd av keramik: 1 ben från trebensgryta, 1 odefinierad YRG. 1 skärva från fat YLG Tyskland
457	Konstruktion av stenläggning	3632, 3633		Sättsand och stenläggning
984	Konstruktion av utjämning	50001, 50023		50001 var konstruktionslager av lera 50023 var humöst sandlager. Obrända blandade ben från nötboskap, svin, får (get), får, kummel. Fynd av järn: 2 spikar, 1 nitplatta. Keramik: 1 odefinierad YRG
1565	Konstruktion av stenlagd yta	3576, 3789, 3791		3576 var kantstenar utmed huslängans östra sida, av något större stenar. 3789 var sättsandslager. 3791 var stenläggning. Innehöll ett par tänder från svin, 1 bit av mellanfotsben från får (get), 1 tåled och 1 mellanfotsben från nötboskap. Fynd av järn: 2 spikar, 1 nitplatta. Keramik: 1 trebensgryta YRG, 1 fat YLG Tyskland. 1 Raeren hank från krus 1500-tal
1575	Konstruktion av stenlagd yta	3285, 3335, 3360, 3362, 3658		Sättsandslager 3335 och 3658, stolphål 3360 och stenläggning 3362. 3285 bestod av 0,3–0,5 m stora flata stenar. Troligen har stolpen ställts här innan stenläggningen anlades. Innehöll ett fåtal ben från nötboskap, svin, får (get), obestämt däggdjur. Fynd av järn: 1 spik, 3 odefinierade. Keramik: 1 trebensgryta YRG
1622	Konstruktion av byggnad	3101, 3268, 3276,		3101 var påbyggnad av eldstad. 3276 var sandlager som lades som utjämning. 3268 var rester av bränt trägolv med brädor i N-S riktning och regler under dem
1348	Konstruktion av byggnad	50103, 50104, 51048, 51049	51048 har PM 80542 med träkol, träflis	50103 var syllstenar i yttervägg och innervägg. 50104 och 51048 var delar av samma lergolv. 51049 var ett utjämningslager av sand under golvet. Ben från nötboskap, får, bl a flera delar från underkåkar. Fynd av 1 odefinierad YRG
1618	Konstruktion av stenlagd yta	3242, 3264, 3407, 3408		3264 var ett konstruktionslager av lera i vret 1/2. 3242 var en stenlagda yta av rundade stenar. Flera band av större stenar fanns i stenläggningen. 3407 var två syllstenar som burit vägg eller stolpar. 3408 var en N-S rad av stenar och tegel, möjligen en innervägg
373	Konstruktion av byggnad	3334, 3369, 3370, 3376, 3451		3376 och 3451 var utjämningslager inför byggnation som innehöll tegel och stora ben. 3370 var ett utjämningslager som låg mellan syllar i Ö och möjligt stöd för golv i V. Trärester fanns ytligt. 3334 var en tegelstensrad utmed husets längdriktning. Kan vara stöd för trägolv. 3369 var en sten som möjligen varit tröskelsten vid ingång. Ben från nötboskap, svin, får (get). Inga djurnag, få fragment brända. Fynd av järn 4 spikar, 1 tånge från kniv. 1 flintavslag, 1 fragment av grönglaserat ugnskakel. Glas: 7 fragment fönsterglas, 1 formblåst vinglas blått glas 1550–1650, 1 formblåst bägare blått glas Tyskland 1450–1550 (samma kärl?). Keramik: 13 kärl (13 fragment). 4 odefinierade YRG, 2 trebensgrytor YRG. 1 odefinierad YLG, 1 liten skål västeuropeiskt YLG, 1 Raeren 1550–1650, 1 Siegburg Schnelle med stämpeldekoration 1500-tal

Figur 110. Lämningar från fas 1:17. Skala 1:150.

Fas 1:18. Brukning på stenlagd yta

Datering: Sent 1500-tal till 1600-tal.

Dateringsunderlag: Stratigrafi.

Den stenlagda gårdsplanen brukades och lager avsattes.

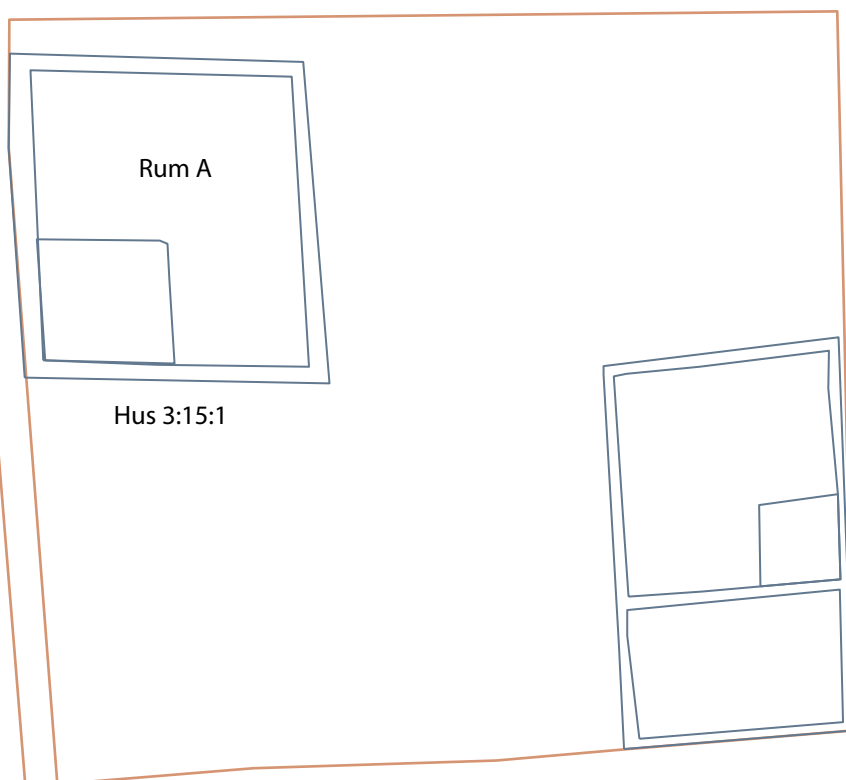
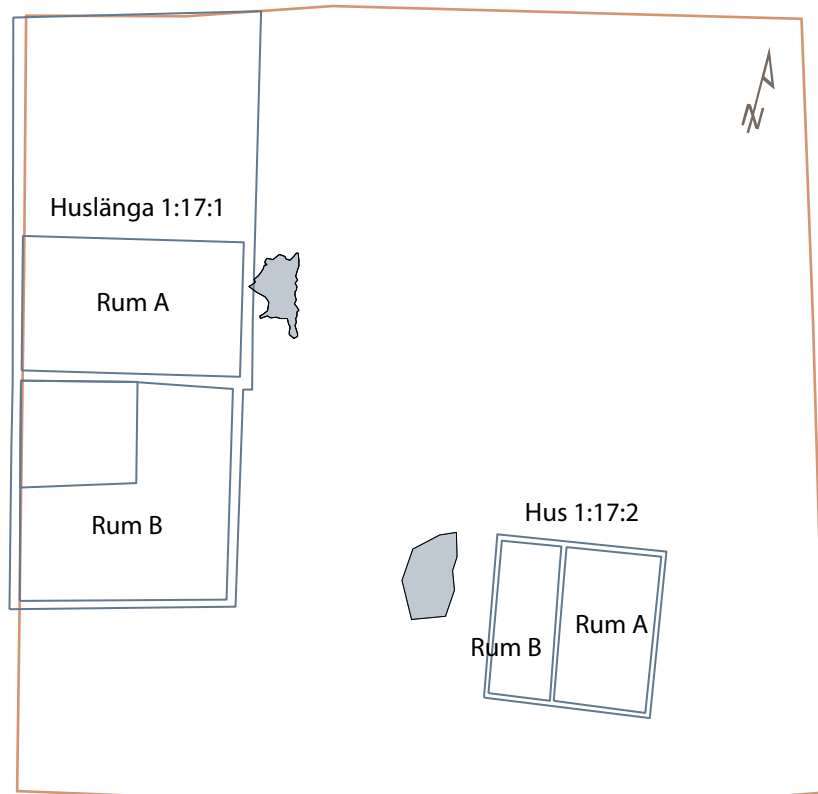
Tabell 54. Grupper och kontexter i fas 1:18.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/ analyser	Beskrivning
1560	Bruk av stenlagd yta	50028		Tunt brukningslager mellan stenar
372	Bruk av stenlagd yta	3371		Tunt brukningslager mellan stenar

Figur 111. Lämningar från fas 1:18. Skala 1:150.

0 5 m

- Tolkning hus
- Stadsgård
- Övriga kontexter
- Träkonstruktion/stolpe
- Sten-/tegelkonstruktion

Fas 1:19. Brukning på stenlagd yta

Datering: Sent 1500-tal till tidigt 1600-tal.

Dateringsunderlag: Stratigrafi.

Den stenlagda ytan i sydvästra delen av stadsgården brukades och lager avsattes. Jordproverna visar att ytan var ogräsbevuxen. Relativt mycket keramik fanns i lagren, det verkar ha legat en del blandat avfall på stenläggningen. Detta tillsammans ger av bild av en yta som efter en tid lämnats obrukad.

Tabell 55. Grupper och kontexter i fas 1:19.

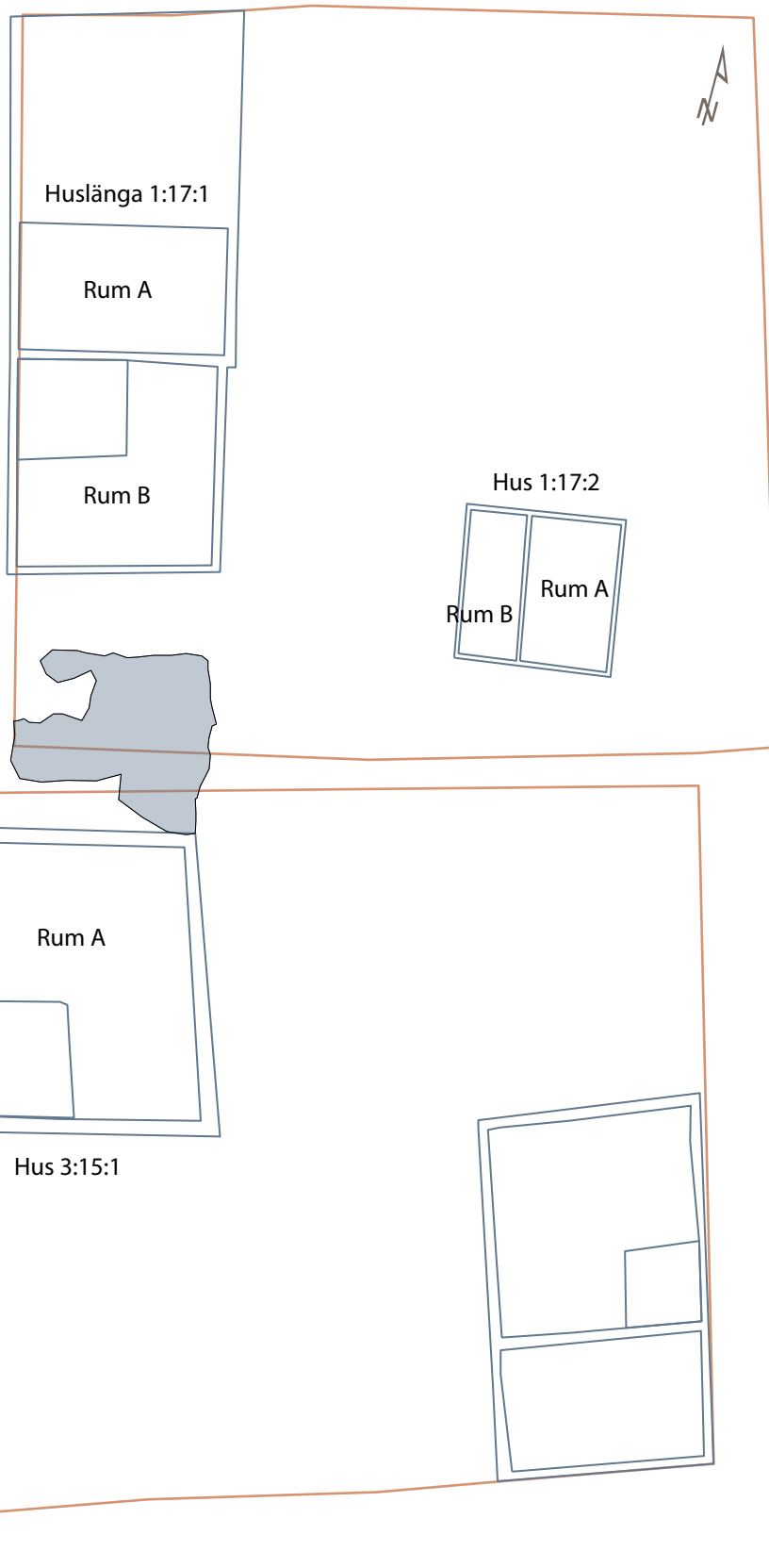
(A) är djupanalyserat.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
1817	Bruk av stenlagd yta	3355	PM 11643 (A) med träkol, träflis, ogräs, bär, hasselnöt, bränt hallon, ben. PM 17164 med rotfilt, träkol, ogräs. PM 17165 med rottrådar, träkol, ogräs	Tunt brukningslager mellan stenar. Innehöll 3 underkåkständer från nötboskap. Fynd av järn: 3 spikar, 1 nitbricka, 1 oidentifierat järn, 1 ev. armborstpilspets. 1 flinta, 3 fragment fönsterglas. Keramik: 12 kärl (14 fragment), 8 YRG trebensgrytor, 1 odefinierad YRG, 1 skål. 2 YLG skål

Figur 112. Lämningar från
fas 1:19. Skala 1:150.

0 5 m

- Tolkning hus
- Stadsgård
- Övriga kontexter
- Träkonstruktion/stolpe
- Sten-/tegelkonstruktion

Fas 1:20. Konstruktion av nytt rum i huslänga 1:17:1

Datering: Sent 1500-tal till tidigt 1600-tal.

Dateringsunderlag: Stratigrafi.

På stenlagda ytan i stadsgårdens södra del byggdes ett rum med lergolv (huslänga 1:17:1, rum C), det var 5,4×4,1 meter stort. Rummet hade torvtak (som hade senare hade rasat in och bevarats). På golvet fanns två flata stenar som kan ha varit underlag för stolpar som bar upp taket.

I och bygget av rum C kom huslänga 1:17:1 att bli sammanbyggd med hus 3:15:1. Den uppskattade storleken för hela huslängan därefter är 16×6 meter (inklusive hus 3:15:1, minst 23 meter långt).

I golvet fanns spår av bruk, sannolikt från rum C. Här fanns spår av tröskning, vilket kan vara vad rummet användes till. I och på golvet fanns det en relativt stor mängd större benbitar. De hör nog inte brukningen av rummet, utan snarare till konstruktionen och raseringen. Detsamma gäller föremålsmaterialen där en stor del av troligen hör till raseringen (fas 1:25). Här fanns flera keramikskärvor från samma kärl. Det var främst kökskärl, men även förvaringskärl och bordskärl. Dessutom dryckesbägare av glas. Föremålen speglar möjligen inventariet i intilliggande rum B. Inblandning av modernt flintgods tyder på att kontexten är delvis störd.

Tabell 56. Grupper och kontexter i fas 1:20.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
1641	Konstruktion av golv	3352, 3356	3356 har PM 14094 med träkol, träflis, rottrådar. PM 14867 med träflis, träkol, rottrådar, hallon, ogräs. PM 14717 med träkol, träflis, halm, rottrådar, mossor.	3356 var en hård yta av lera. 3352 var två flata stenar på golvet. Mindre stenar var inkilade under de större för att stabilisera dem. Underlag för stolpar? De passade med takets orientering. Innehöll tänder, tåleder, delar av mellanfotsben, kotfragment från nötboskap. Blandade ben från svin, får (get). 1 kotfragment från torsk. 5 obestämda brända ben från däggdjur, övriga ben obrända. Ett ben med spår av hundnag. Fynd av järn: 9 spikar, 5 nitar, 1 nitplatta, 1 hästkosöm. 2 flintavslag, 4 fragment rött tegel, 1 fragment gult tegel, 1 fragment bränd lera. Glas: 110 fragment fönsterglas (110 g), 1 glaskärl; optiskt blåst bägare, Warzenbecher 1575–1650. Keramik: 50 kärl (89 fragment). 25 odefinierade YRG, 11 YRG trebensgrytor, 4 YRG skålar, 3 YRG krukor, 3 YLG skålar, 3 odefinierade YLG. 1 SVG från V. Tyskland, 1 SVG med grön glasyr, 1 flintgods

Figur 113. Lämningar från fas 1:20. Skala 1:150.

0 5 m

- Tolkning hus
- Stadsgård
- Övriga kontexter
- Träkonstruktion/stolpe
- Sten-/tegelkonstruktion

Huslänga 1:17:1

Rum A

Rum B

Rum C

Hus 1:17:2

Rum B

Rum A

Rum A

Hus 3:15:1

Fas 1:21. Ombyggnad av hus 1:17:2

Datering: tidigt 1600-tal?

Dateringsunderlag: Stratigrafi.

På det äldre lergolvet i det västra rummet (rum B) i hus 1:17:2 byggdes ett nytt trägolv.

Tabell 57. Grupper och kontexter i fas 1:21.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/ analyser	Beskrivning
1617	Konstruk- tion av golv	50039		Tunt lager med bränt trä i N-S riktning., del- vis obrända "trälister" i V. del.

Figur 114. Lämningar från fas 1:21. Skala 1:150.

0 5 m

- Tolkning hus
- Stadsgård
- Övriga kontexter
- Träkonstruktion/stolpe
- Sten-/tegelkonstruktion

Huslänga 1:17:1

Rum A

Rum B

Rum C

Hus 1:17:2

Rum A

Rum B

Rum A

Hus 3:15:1

Fas 1:22. Konstruktion av stenlagd yta

Datering: tidigt 1600-tal?

Dateringsunderlag: Stratigrafi.

Den sydöstra delen av den stenlagda gårdsplanen byggdes om. Först grävdes en flack grop genom den äldre gårdsplanen (KG 1563), den återfylldes (KG 1564). Möjligen skedde detta samtidigt som något av husen byggdes om. Därefter lades ny sättsand och en ny stenlagd yta (KG 458).

Tabell 58. Grupper och kontexter i fas 1:22.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
458	Konstruktion av stenlagd yta	3518, 3623		3623 var sättsand av gulgrå sand, 0,1 m tjock. På sättsandslagret fanns en välbevarad stenläggning, 3518. Stenläggningen bestod av 0,06–0,45 m stora stenar. Stenläggningen hade kantsatt sida åt öst och rak anslutning mot S.
1563	Nedgrävning	3792		1,4 x 1,3 m stor och 0,1 m djup nedgrävning
1564	Återfyllning	3793		Avfallsgrop med rivningsmassor, raseringslager. Innehöll mindre antal ben från nötboskap, svin, obestämt däggdjur. Bl a flera tänder. Sannolikt omlagrade. Fynd av 1 spik, 3 slagfragment (35 g), 1 flinta. Keramik: 2 YRG trebensgrytor

Figur 115. Lämningar från fas 1:22. Skala 1:150.

0 5 m

- Tolkning hus
- Stadsgård
- Övriga kontexter
- Träkonstruktion/stolpe
- Sten-/tegelkonstruktion

Huslänga 1:17:1

Rum A

Rum B

Rum C

Hus 1:17:2

Rum B

Rum A

Rum A

Hus 3:15:1

Fas 1:23. Brukning på stenlagd yta

Datering: tidigt 1600-tal?

Dateringsunderlag: Stratigrafi.

Den stenlagda gårdsplanen brukades och lager avsattes. Föremålsmaterialen som samlades in hör till största del till överliggande rasering (fas 1:25).

Tabell 59. Grupper och kontexter i fas 1:23.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
456	Bruk av stenlagd yta	3517		Tunt brukningslager mellan stenar. Fynd av 3 spikar. Keramik: 5 odefinierade YRG, 3 YRG trebensgrytor, 1 YRG panna, 3 YRG krukor, 1 YLG skål Västeuropa, 1 odefinierad YLG Västeuropa, 1 Raeren 1500–1550

Figur 116. Lämningar från
fas 1:23. Skala 1:150.

0 5 m

- Tolkning hus
- Stadsgård
- Övriga kontexter
- Träkonstruktion/stolpe
- Sten-/tegelkonstruktion

Huslänga 1:17:1

Rum A

Rum B

Rum C

Hus 1:17:2

Rum B

Rum A

Rum A

Hus 3:15:1

Fas 1:24. Destruktion av hus 1:17:2

Datering: 1600-tal.

Dateringsunderlag: Stratigrafi.

Hus 1:17:2 förstördes sannolikt i en brand. Efter detta revs byggnaden och raseringsmassor jäm-

nades ut över ytan. De föremål som påträffades har troligen kastats här i efterhand, men bör ha hört till stadsgården. Det förekom bland annat enstaka bordskär, såsom saltfat och stengodskrus. Dessutom fanns ett möjligt skaft från stylus med dekor i form av en svan.

Tabell 60. Grupper och kontexter i fas 1:24.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
1346	Destruktion av byggnad	3788	3788 har PM 80024 med träkol, träflis, rottrådar, örtfragment, ben, men inga fröer	3788 var ett heterogent lager med flera horisonter. Inslag av brandrester. Innehöll ben från nötkreatur, svin, får (get). Både köttrika och köttfattiga delar. Bevaringsgraden varierade från relativt bra till dåligt. Fynd av järn: 12 spikar, 1 nit, 1 hästkosöm, 1 järnten, 1 fragment från beslag eller kniv. 1 avlångt föremål av CU-leg, troligen skaft med dekor i form av en svan/fågel i änden. Keramik: 10 kärl (14 fragment). 6 odefinierade YRG, 1 YRG trebensgryta. 1 litet YLG saltfat (Bouvaine, Frankrike). 1 stengods Tyskland, 1 stengods Raeren ca 1550–1600

Figur 117. Lämningar från fas 1:24. Skala 1:150.

0 5 m

- Tolkning hus
- Stadsgård
- Övriga kontexter
- Träkonstruktion/stolpe
- Sten-/tegelkonstruktion

Huslänga 1:17:1

Rum A

Rum B

Rum C

Hus 1:17:2

Rum B

Rum A

Rum A

Hus 3:15:1

Fas 1:25. Destruktion av huslänga 1:17:1 och gårdsplan

Datering: 1600-tal (1624?). Samtida med fas 3:20, troligen samtida med 2:26.
Dateringsunderlag: Stratigrafi.

Huslänga 1:17:1 brann troligen och efter detta raserades den. Taket i rum C rasade in och blev liggande kvar (KG 1708). Delar av ett torvtak med takbjälkar och plankor fanns bevarade. I samband med destruktionsgrävdes en grop i rum A och genom gårdsplanen (KG 1621), syftet var troligen att återanvända syllstenar och stensättning. Den återfylldes med raseringsmassor (S 3330). Längst i norr, intill gata A, togs delar av byggnadsmaterialen bort och de underliggande lagren rörde om (se KG 1649, fas 1:16).

Över hela huslängan jämnades raseringslagen ut. De innehöll fynd av metall och fönsterglas. Delar av lagren kan under en tid ha använts som odlingsjord. Makrofossilanalysen av ett prov från S 3330 tyder på att eldstaden i rum B användes till matlagning fram till denna fas.

Raseringsmassorna innehöll föremål som kan komma från den raserade byggnaden, som exempelvis fönsterglas och dörrbeslag. Få skärvor kan föras till samma kärl vilket tyder på att lagren är omlagrade. Fyndmaterialet kommer troligen främst från slutet av Nya Lödösetid, men även från landeritid, som kritpipsskaft. Det finns också inblandning av modernt rödgods (1800-tal), flintgods och porslin. Denna inblandning kan ha skett i samband med senare odling i området.

Tabell 61. Grupper och kontexter i fas 1:25.
(A) är djupanalyserat.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
302	Destruktion av byggnad	3209, 3277, 3330, 3336, 3361, 3194,	3209 har PM 11136 med träkol, örtfragment, dynga, ogräs. 3277 har PM 12479 med träkol, träflis. PM 13164 med träkol, träflis. 3330 har PM 13814 (A) med träkol, skalkorn.	3209 var raseringslager med inslag av brandrester, tegelkross, kalkbruk och trä. 3194, 3277, 3330, 3361, och 3336 var heterogena raseringsmassor med bränd lera, tegel, kalkbruk. Också påfört över nedgrävningen (S3359). Flera horisonter och tjockare i Ö del. I raseringslagren fanns fönsterglas. Innehöll blandade ben från nötboskap, svin, får (get), får. 7 kotfragment från kummel, 1 hästtand. Relativt dåligt bevarade. Fynd av järn: 13 spikar, 2 nitar, 1 järnten, 1 hästskosöm, 1 ev. dörrbeslag, 1 ev. knivfragment, 2 odefinierade. 3 flintavslag, 1 fragment lerklining. Glas: 63 fragment fönsterglas (165 g), 1 passglas, 1 glasbägare, formbläst Spechter 1550–1650. Keramik: 75 kärl (80 skärvor). 37 odefinierade YRG, 15 trebengrytor YRG, 1 kruka YRG 1 barselkruka (förningskruka?) YRG, 2 fat YRG. 1 gryta YLG, 2 fat YLG, 1 kruka YLG, 1 skål YLG, 1 odefinierad västeuropeisk YLG. 1 stengodskärl Hessen, 1 stengodskanna Frechen, 3 jydepotter, 1 fajans, 2 porslin, 5 flintgods
1621	Destruktion av stenlagd yta	3359		Nedgrävning, 1,30 x 1,45 m stor.
1708	Inrasat tak och rasering	3347, 3372, 3412	3372 har PM 14196 (A) med träkol, humle. 3412 har PM 14374 med träkol, brända basstamdelar, rötter, granris, örtfragment	3372 var ett grusigt raseringslager med bränt trä, tegelkross, bränd lera och kalkbruk. 3347 var brända träbjälkar och mindre plankor från tak. 3412 var bränd lera och jord, jordprover visade att det varit ett torvtak. 3372 innehöll ben från nötboskap, torsk, svin. 3 brända fragment från ospecificerad torskfisk. Dåligt bevarade. Fynd av 5 spikar, 4 fragment rött murtegel, 10 skärvor fönsterglas (50 g rombisk form på glaset), 1 kritpipsskaft, 1 flintavslag. Keramik: 1 trebengryta, 3 odefinierade YRG

Figur 118. Lämningar från
fas 1:25. Skala 1:150.

0 5 m

- Tolkning hus
- Stadsgård
- Övriga kontexter
- Träkonstruktion/stolpe
- Sten-/tegelkonstruktion

Stadsgård 2

Fas 2:1. Konstruktion av hägnader och gropar

Datering: 1473. Samtida med fas 4:1.
Dateringsunderlag: Dendrokronologisk datering, stratigrafi.

Utbredningen av stadsgård 2 markerades med en hägnad i öster och sydöst (se utstakning av tomter, KG 971, 1161). Hägnaden kan ha fortsatt längs med

hela södra tomtgränsen, men det är även möjligt att det redan nu har varit öppet mellan stadsgård 2 och 4.

Samtidigt konstruerades andra hägnader eller strukturer inom stadsgården. De utgjordes av störrar och större stolpar. Detta kan vara fällor för djurhållning. Fasen hör möjligen ihop med fas 4:1.

Två gropar grävdes (KG 1661). Ett tunt tramplager från brukandet av ytan fanns över den naturliga markhorisonten.

Tabell 62. Grupper och kontexter i fas 2:1.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
734	Konstruktion stolphål	50165		Nedgrävning till stolphål i anslutning till grop 731
802	Konstruktion av stolpar	50283		Möjliga hägnader/strukturer
1157	Konstruktion av stolpar och störrar	50298, 50299, 50412, 50413, 50414, 50415, 50416, 50417, 50418, 50419, 50465, 50703	50299 har PD 80243 daterat till 1470±7	Möjliga hägnader/strukturer
1668	Konstruktion av stolpar och störrar	50321, 50508, 50509, 50510, 50511, 50593, 50594, 50595, 50596, 50598, 50599, 50600, 50601, 50632, 50634		Möjliga hägnader/strukturer
1661	Konstruktion. Nedgrävning gropar	50374, 50491		Nedgrävning två gropar

Figur 119. Lämningar från fas 2:1. Skala 1:150.

0 5 m

- Stadsgård
- Övriga kontexter
- Träkonstruktion/stolpe
- Sten-/tegelkonstruktion

Fas 2:2. Bruk av gropar och hägnader

Datering: 1473.

Dateringsunderlag: Dendrokronologisk datering, stratigrafi.

Brukningslager fanns i en av groparna. Den har varit en avfallsgrop som troligen fyllts igen successivt. I den fanns trä som daterats till efter 1457 och 1475±1, vilket ger en fingervisning av användningsperioden. Benmaterialet utgjordes av en blandning av olika arter. Här fanns bland annat ett helt kattskelett. I gropens fyllning fanns ben av grodor, padda och tordyvlar, vilket ger en bild av närmiljön under den tid då gropen stod öppen. Sannolikt fanns rikligt med tamdjursdynga i närheten,

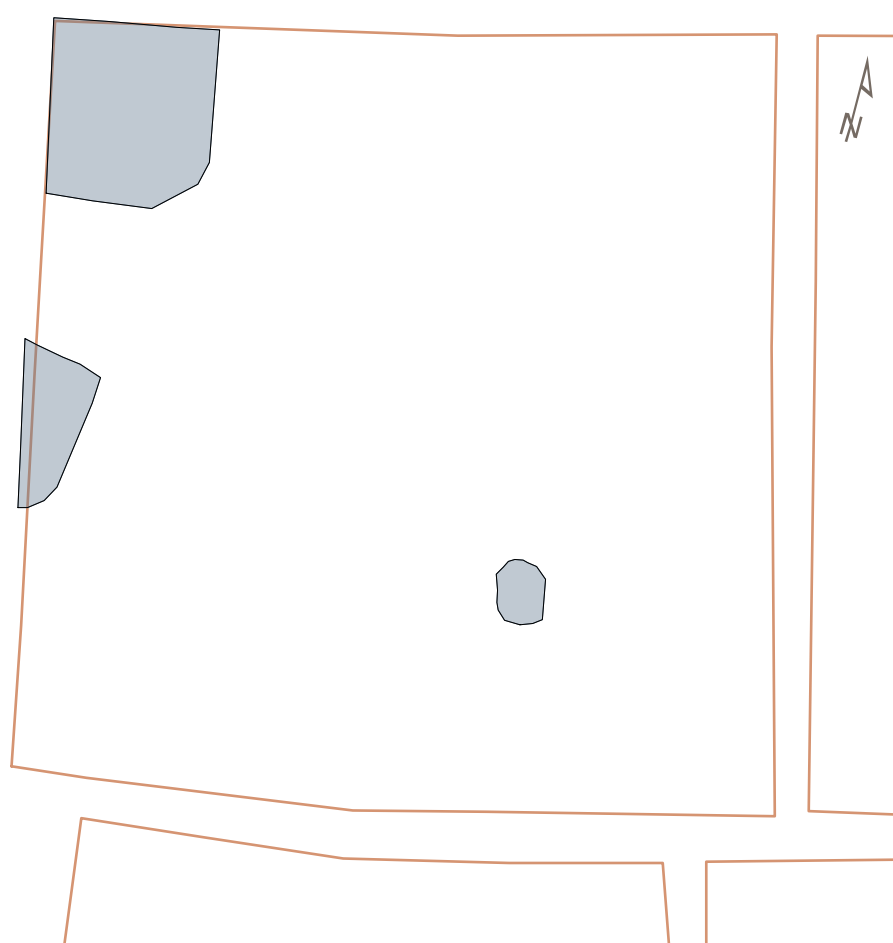
vilket förklarar fynden av tordyvlar. Grodorna antyder att närmiljön, eller åtminstone gropen varit fuktig. Förekomsten av dessa arter tyder på att gropen fyllts igen under den varmare årstiden, eller åtminstone inte under vintern. Detta styrks av så kallat medullärt ben av höna, en slags mineralreserv som honorna samlar upp i rörbenen under äggläggningsperioden. Äggläggningsperioden begränsas till den ljusa delen av året. I det arkeobotaniska materialet fanns växter som sannolikt funnits på ytan tidigare och spår av odling.

Över delar av ytan fanns dessutom ett tunt tramplager. Detta låg även i vret 2/5, och delvis in på stadsgård 5. Här fanns spridda ben från brukningen.

Tabell 63. Grupper och kontexter i fas 2:2.

(A) är djupanalyserat.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
1538	Brukning av yta	62453		Tramplager på gårdsytan, Tunt brukningslager ovanpå den naturliga lerhorisonten. Benmaterialet utgjordes av kotor från gädda och torskfisk, samt ett kranieben från karpfisk. Ett vristben från nötboskap och en tand från får (get). Fynd av 2 flinta
1662	Brukning grop	50375	PM 80262 med träflis, träkol, tegel, kvistar, nötskal, mossor, ogräs, kål, hjärtstilla. F 80263 (A) med fågelbär/sötkörbär. PM 80264 med ört- delar, rottrådar, träflis, al, säv, starr, träkol, nässla. Dessutom pumpakärna och ev. fläderkvist. PD 80262 daterat till efter 1457, PD 80266 daterat till 1475±1	Igenfyllning av grop. Innehöll bland annat växter som sannolikt funnits på ytan innan och spår av odling. I botten fanns ett helt kattskelett. Blandade ben från nötboskap, svin och får (get), enstaka ben från häst, hare och rådjur. Ben från höns och gås, ett fotben från gröngöling. Ben av grodor och padda. Ett stort antal fragment från fisk. Kotor från pigghaj, slätrocka, gädda, kolja, kummel och långa. En kota vardera från sill, vitling och gräsej. Enstaka fragment från abborre och plattfisk. Kranieben från torsk. Delar av fyllningen vattensållad, finns bl.a skalbaggar, fiskben, stor mängd växtdelar samt en liten kniv. Fynd av järn: 2 spik/nit, 1 hästskosöm, 1 kniv med benhandtag, punktcirkeldecor. 1 knappnål mässing, 1 solja i Cu-leg, 40g lerklining, kalkbruk, 1 flinta, 1 bryne, 1 tränagel, 1 träföremål, 1 bes (sko), 1 läderfragment, fönsterglas, 2 glaskärl (varav en 1475–1550), 2 bömska glaskärl 1400–1500. Keramik: 1 SVG, 2 YRG trebensgryta, 1 odefinierad YRG, 1 YLG Holland

Figur 120. Lämningar från
fas 2:2. Skala 1:150.

0 5 m

- Stadsgård
- Övriga kontexter
- Träkonstruktion/stolpe
- Sten-/tegelkonstruktion

Fas 2:3. Destruktion av gropar, stolpar och störar

Datering: 1470-tal. Samtida med fas 4:2.

Dateringsunderlag: Föremål, stratigrafi.

De tidigare konstruktionerna inom tomten togs bort för att husbygget skulle påbörjas. Stolpar och störar kapades eller drogs upp. Gropar och stolphål fylldes igen. Återfyllningen i de två groparna var ganska olika, den ena var hushållsavfall (S 40492)

med mycket fiskben. Intressant var att den låg på samma del av stadsgården där avfall slängdes i senare faser. Den andra återfyllningen var troligen gjord för att snabbt fylla igen en redan använd avfallsgrop (se fas 2:2, KG 1662). I fyllningen fanns blandade däggdjursben som kan ha följt med massor från annan plats vid återfyllningen, och även ett glaskärl av exklusiv sort. Möjligen representerar de två groparna två olika generationer av avfallsgropar.

Tabell 64. Grupper och kontexter i fas 2:3.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
735	Destruktion, igenfyllning av stolphål	50166		Igenfyllning av stolphål
803	Destruktion, igenfyllning av stolphål	50284		Igenfyllning av stolphål
1162	Destruktion, igenfyllning av stolphål.	50322, 50464		Igenfyllning av stolphål
1663	Destruktion, igenfyllning av gropar.	50361, 50492	50492 har PM 80304 med träflis, träkol, rottrådar. 50361 har PM 80254 med träflis, örtfragment, rottrådar, dynga, ogräs, träkol. PM 80249 med träkol, träflis, örtfragment, ogräs	Groparna fylldes igen. 50361 innehöll blandade ben från nötboskap, får (get), häst, höns. Fyllningen 50492 innehöll blandade ben från nötboskap, får (get), svin. Bl. a. tand från spädlamm. Tåled från rådjur. 1 underkäke från näbbmus. Ett stort antal ryggkotor från kummel, även kotor från plattfisk, pigghaj, sill, gädda, abborre, gråsej. Fynd av 6 träföremål, 1 näverrulle, 1 blått glaskärl 1450–1550

Figur 121. Lämningar från fas 2:3. Skala 1:150.

0 5 m

- Stadsgård
- Övriga kontexter
- Träkonstruktion/stolpe
- Sten-/tegelkonstruktion

Fas 2:4. Markberedning och möjligt äldsta hus

Datering: Tidigast 1475.

Dateringsunderlag: Stratigrafi.

Lager med träflis, gödsel, huggspån och jord påfördes. Lagren fanns även under delar av gata A. Delar av lagret kan ha tillkommit som avfall vid byggnation på platsen. I den övre delen av lagren fanns en hel del ben. I mitten av blivande gårdsplanen låg bräddor som kan härröra från ett äldre hus och deponerats här sekundärt. Här fanns även torvplattor som kan vara isolering under gårdsplanen. De kan även ha utgjort isolering under golvet i

ett äldre hus, och återanvänts. Då lämningarna av detta möjliga äldsta hus (hus 2:4:1) var summariska och utspridda, går storlek, byggnadsteknik och funktion inte att avgöra.

Över byggnadslämningarna fanns ett utjämningslager. Gården var från början täckt av brädstumpar, torv och flis.

Benen som tillvaratogs var generellt stora obrända ben från nötboskap, får (get) och svin som i stort sett saknade spår av djurgnag. Föremålen utgjordes av blandat material från tidsperioden 1450–1600 och detta visar att delar av lagren rörts om vid senare ombyggnader.

Tabell 65. Grupper och kontexter i fas 2:4.

(A) är djupanalyserat, (A+P) har även pollenanalys, se bilaga 3.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
765	Konstruktion, etableringslager	50045, 50070, 50164, 50228, 50237	50228 har PM 80175 (A) med träkol, träflis, rottrådar, starrotrådar, säv, starr, hasselnötsskal, hallon, havre	Lager av träflis, humöst material och jord (50164, 50237), utjämningslager med gödsel, träflis och tegelkross (50045). Torvrutor (50228) och bräddor (50070). 50228 och 50070 kan vara rest av tidigare byggnad på den här ytan. Innehöll ben från nötboskap, ben från hela djurkroppen. Svin, får (get), får, ben från hela kroppen. Ett större antal benfragment obestämt däggdjur. Fåtal ben från gås, höns, kummel. Tre brända fragment, inget djurgnag. Fynd av järn: 1 nit, 1 hästkosöm. 1 Cu-föremål, 1 blyföremål, 1 flinta, 1 fönsterglas. Keramik: 1 odefinierade YRG, 7 YRG trebensgrytor, 1 YRG kruka, 1 YLG odefinierad, Tyskland, 1 Raeren 1500-tal
1145	Konstruktion, etableringslager	50186, 50197, 50345	50186 har PM 80595 (A+P) med rottrådar, träkol, träflis, bär, starr. Pollenanalys med bl.a sädesslag, hampa	Lager av träflis, humöst material och gödsel, utlagt/bildat över lejonparten av gården. Tjockleken varierar. Innehöll ben från nötboskap ben från svin, får (get), får från alla kroppsdelar, 4 ben från spädgris. Ett fåtal ben från höna, gås, torsk, kummel, långa, gädda, slätrocka, torskfisk. 1 ben hade spår av hundgnag. Fynd av järn: 3 spik, 1 beslag, 1 föremål. 1 benföremål. Keramik: 1 odefinierad YRG, 1 YRG krus, 3 YRG trebensgryta (varav 1 lokal), 2 YRG kruka lokala, 3 stengods Limburg/V. Tyskland sent 1400-tal

Figur 122. Lämningar från fas 2:4. Skala 1:150.

0 5 m

- Stadsgård
- Övriga kontexter
- Träkonstruktion/stolpe
- Sten-/tegelkonstruktion

Fas 2:5. Konstruktion av huslänga 2:5:1, hus 2:5:2, konstruktion 2:5:3 och gårdsplan

Datering: Runt 1480. Troligen samtida med fas 4:3/4:4.

Dateringsunderlag: Dendrokronologisk datering, stratigrafi.

Utmed stadsgårdens östra sida uppfördes huslänga 2:5:1. Huslängan bestod av sex rum och ett möjligt loft. Huslängan var cirka 15 meter lång och 6,0–5,4 meter bred. Byggnaden var bredare där de tre nordliga rummen fanns. Den nordligaste delen intill gata A saknades vid undersökningen. I nordöst fanns ett cirka 5,8×2,8 meter stort rum (rum A). Här lades torvplattor ut som kan ha varit en form av isolering. Efter detta byggdes sannolikt ett trägolv men vid undersökningen fanns endast golvreglarna kvar. Väster om detta fanns två rum ett rum; ett i nordväst som var 3,1×2,8 meter stort (rum B) och ett söder därom som var 2,6×2,8 meter stort (rum C). Båda dessa rum hade trägolv, lagda på utjämningslager (KG 1147, 1163, 1168, 1671). Under golvet i rum C fanns spår av rättgångar, i benmaterialet låg ben med rättgnag. Möjligen fanns ett loft eller en övre våning (rum G) över rum A, B och C (se destruktion, fas 2:13). Kanske lagrades hö och spannmål här (se bryggeri, hus 2:5:2). Uppgången till loftet kan ha varit placerad väster om rum D.

Söder om detta fanns ett rum som var cirka 5,0×4,0 meter stort (rum D). Ett utjämningslager lades ut (KG 1671). Efter detta byggdes ett trägolv (KG 1140). I rummets nordöstra hörn byggdes en rustbädd och på den en eldstad (KG 1144). Eldstaden var 2,0×1,8 meter stor. I lagren i eldstaden fanns flera ben från spädlamm och spädgris. En stor andel av benfragmenten var brända, och borde vara en del av brukningen av eldstaden. I lagren under eldstaden fanns ben som hade spår av rättgnag. Detta borde kunna kopplas till köksfunktionen.

Längst i söder byggdes två rum, ett i öster som var cirka 4,4×2,8 meter stort (rum E), ett i väster som var cirka 4,4×2,0 meter stort (rum F). Rum E hade lergolv (KG 996). I lerlagret fanns ben som

troligen flyttats hit från någon annan plats vid konstruktionen. Rum F hade trägolv (KG 1039).

I raseringsmassorna över huslängan fanns fönsterglas, delar av lås och en skifferplatta (se fas 2:14). Man har haft glasfönster i åtminstone rum D och lås på dörrarna, skifferplattan kommer möjligen från tak. Konstruktionslagren i huslängan innehöll mycket ben och föremål.

En byggnad uppfördes i den nordvästra delen av stadsgården (hus 2:5:2). Mycket litet var bevarat av det vid undersökningen, men troligen hade huset minst två rum. Huset var cirka 11,5×5,3 meter stort. Av det norra rummet (rum A) fanns endast ett lager av sand bevarat, det är osäkert vilken typ av golv som låg på detta. Rummet var uppskattningsvis 4,7×4,0 meter stort. Det södra rummet (rum B) var cirka 6,6×4,7 meter stort, möjligen var det egentligen två olika rum. Här fanns rester av trägolv bevarade. Troligen fanns en eldstad i detta rum (rum B) och i raseringsmassorna låg tegel och kalkbruk. I huset har troligen öl bryggts (se avfallsgrop KG 733).

Mellan byggnaderna konstruerades en gårdsplan med en smalare portgång närmast gata A. Stenläggning fanns bevarad längst i norr (KG 600). Längre söderut har den troligen rivits upp när yngre generation av stenläggning lades. Här i den södra delen framkom två skärvor av Weserkeramik, daterade till perioden 1575–1625, som hamnat här när ytan senare byggdes om. I den östra delen av gårdsplanen konstruerades en avfallsbinge (KG 731). Avfallsbingen var rund och träskodd.

I stadsgårdens södra del byggdes en konstruktion (2:5:3), möjligen ett mindre fähus. Den var uppförd av stockar och närmast triangulär med en sida utmed vret 2/4 (delvis ute i vreten) som var 4,2 meter lång, en utmed huslänga 2:5:1, som var minst 2 meter lång, och en på ”snedden” som förband de andra två (KG 1833). Inga äldre brukningslager fanns under den i vreten vilket antyder att den uppfördes tidigt. Direkt nordväst om detta (och direkt upp emot avfallskonstruktionens syllstock) påfördes ett sandlager (KG 1819) som troligen var en del av gårdsplanen eller en öppen yta.

Tabell 66. Grupper och kontexter i fas 2:5.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
600	Konstruktion av stenlagd yta	50018, 50024, 3637		Sättsandslager på gårdsplan och bevarad stenläggning på del av den. Innehöll ben från nötboskap. En stor andel tänder. Fynd av 5 spik/nit, 1 blyföremål, 46 g slagg. Keramik: 3 odefinierad YRG, 3 YRG trebensgryta, 1 odefinierad YLG, 2 Weser 1575–1625
613	Konstruktion av golv och vägg	3648, 3714, 3741		Brända golvbrädor och del av mellanvägg
614	Konstruktion i anslutning till spis	3675, 3722	3675 har PM 24777 med träkol, träflis, näver, kalkbruk, sand	Kalkbruksfläck och tunt sandlager på golvreglar. PM innehöll bla bränt kalkbruk
615	Konstruktion av golv	3708, 3709, 3713, 3418		Träkonstruktioner i rum A. Golvreglar som ligger i NÖ-SV riktning
616	Konstruktion av byggnad	3706, 3710, 3712, 3776		Syllstockar i rum A
617	Konstruktion av golv	3707		Torvrutor i rum A. De var jämnstora och var troligen utlagda vid samma tidpunkt som utjämning och/eller isolering
618	Konstruktion av utjämningslager	3801, 3802		Utgjämningslager av trä och sand inför byggnation av rum A. Innehöll blandade ben från nötboskap, svin, får (get), höna. Bevaringen var medelgod, 3 fragment hade spår av hundgnag. Fynd av 2 YRG trebensgryta
731	Konstruktion av avfalls-binge/grop	50190, 50161	50190 har PD 80250 (kunde ej dateras)	Nedgrävning och träskoning till rund binge/grop på gården
732	Konstruktion av hus	2318, 50238, 62101, 62440		2318 var en obränd syllstock. 50238, 62101 var kluvna stockar och på det plankor i Ö-V riktning från trägolv i hus. Ruttnat, delvis bränt. 62440 var konstruktionslager av sand i golv, inslag av tegelkross, träbitar, träflis, småsten
949	Konstruktion av hus	50836, 50837		50836 var lager av sotig lera, sotad vid destruktions. 50837 var en del av syllstock
996	Konstruktion av byggnad	50034, 50172, 50180, 50181, 50260, 50261, 50394	50034 har PM 80117 med träflis, rottrådar, örtfragment. 50180 har PD 80515 daterat till efter 1463	Syllstockar, träspill, tegelsten och lergolv. 50034 innehöll blandade ben från nötboskap, svin, får (get), får, get. Enstaka ben från katt, rådjur, häst. Även ben från höns, gås, torsk, långa, kummel, kolja, hälleflundra. Spår av gnag från både rått och hund. Fynd av 2 spik/nit, 1 nitplatta, 1 krampa, 1 bryne. Keramik: 2 odefinierad YRG, 3 YRG trebensgryta
1039	Konstruktion av golv	50292		Trägolv av brädor i V-Ö riktning och regler i rum F
1140	Konstruktion av byggnad	3711, 3810, 3811, 50231, 50233, 50234, 50272, 50308, 50309, 50393		Konstruktion av rum D. Konstruktionslager/isolering, syllstockar, golvreglar, samt stöd för golv. 50308 innehöll ben från nötboskap från hela kroppen, många fotben och tåleder. Blandade ben från svin, får (get), får, 1 mellanhandsben från get. Mindre antal ben från höna, gås, torsk långa, kummel, slätrocka. 2 skenben, 1 mellanfotsben från rådjur. Ett par fragment brända, 2 hade spår av råttgnag. Fynd av 3 fönsterglas, 1 glasflaska, 1 flinta. Keramik: 1 YRG panna, 4 YRG trebensgryta, 5 odefinierad YRG, 2 stengods V. Tyskland, 3 stengods Limburg
1144	Konstruktion av eldstad	3363, 50020, 50037		Rustbädd av trä (S50037). Utjämningslager och fundament till spis. 3363 var flata stenar täckta av bränt tegel/lera. 50020 innehöll blandade ben från nötboskap, får (get), svin, höns. Mindre antal ben från torsk, gås samt ett stort antal benfragment och revben från obestämt däggdjur. Flera fragment hade spår av råttgnag, drygt 60 % var brända. Fynd av 3 nit/spik, 1 benföremål (del av knivskaft)
1147	Konstruktion av golv	50118		Trägolv i rum B och C
1163	Konstruktion av etableringslager	50098, 50121, 50141	50098 har PM 80098 med rottrådar, träflis, träkol, ogräs	Lager av humös sand. Innehöll blandade ben från nötboskap, svin, får (get), höns, gås, ett ben vardera från rådjur, torsk. Flera ben från en nyfödd kalv (eller ett foster). Fynd av kalkbruk, 1 avslag flinta, piplera oregistrerad, 1 odefinierad YRG, 1 YRG trebensgryta
1168	Konstruktion av golv	50086, 50090, 50095		Utgjämningslager under trägolv i rum B. 50086 innehöll mindre mängd ben. De flesta identifierade som däggdjur, ett par bestämda till nötboskap, 1 till får (get). Fynd av 1 täljd pinne, 2 YRG trebensgryta

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
1671	Konstruktion av byggnad	3600, 50011, 50042, 50087, 50148	3600 har PM 28711 med träkol, träflis, 50087 har PM 80079 med träflis, örtfragment, träkol, dynga, ogräs. 50148 har PM 80113 med träflis, ben, dynga, träkol, 80114 med träflis, träkol, rotträddar, brända ben, hallon	Utjämnings/konstruktionslager inför bygge av rum C och D. I S50087 fanns spår av rättgångar. 3600 innehöll mycket stor mängd blandade ben från nötboskap, svin, får (get). får. Stor andel späda individer bland svin. Ett antal fragment från höna, gås. 1 bäckenbensfragment från hare, 6 fragment från rådjur, varav 2 från köttrika delar av kroppen (skenben och strålben). Ett stort antal ben från obestämt däggdjur. Gott om fiskben, främst torsk (ben från kranium, kotor), samt långa, kummel, kolja, gädda, slätrocka, pigghaj, hälleflundra, plattfisk, obestämd torskfisk. 50042 innehöll ben från nötboskap, svin, får (get), får. 3 mellanfötter från minst en killing. Fåtal fragment från abborre, långa, obestämd torskfisk. Underkäke från gädda, ev. torkad. 50087 innehöll blandade ben från nötboskap, får (get), får, svin, varav 14 % spädgris. Blandade ben från höna, gås, 1 ryggkota från hare. 2 horn, 1 mellanhandsben. 1 handrotsben från get. Av fisk fanns torsk, slätrocka, kolja, vitling, kummel, långa, plattfisk, obestämd torskfisk, benfisk. En mindre andel av benen var rättgnagda. 50148 innehöll 7–8 kranier från nötboskap (som gick sönder i hanteringen), blandade ben från nötboskap. Även fåtal ben från får (get), gås, kummel. 1 lårben, skenben, vadben, 1 mellanfotsben från spädgris. Fynd av järn: 32 spik/nit, 2 hästkosöm, 1 kistbeslag, 2 föremål. Fragment av gult/rött murtegel, 4 näverfragment, 2 täljd pinne, 1 bennål, 1 pärla Gagat, 1 bränd lerpärla, 3 fönsterglas. Keramik: 28 odefinierade YRG, 46 YRG trebensgryta, 1 YRG fat, 1 odefinierad YLG, 2 stengods odaterade, 4 stengods Limburg 1400–1500
1672	Konstruktion av golv	3809, 50236, 50258, 50306		Träggolv i rum D. Brädor i N-S riktning samt golvreglar
1819	Konstruktion av gårdsplan/öppen yta	50399		Sandlager, troligen för konstruktion av gårdsplan/öppen yta
1833	Konstruktion av avfalls-konstruktion	50402, 50403, 50404, 50483, 50484, 50485, 50487, 50611, 50612	50611 har PD 80659 ej daterat	Syllstockar och stolpe som bildade ramen i konstruktionen

Figur 123. Lämningar från fas 2:5. Skala 1:150.

Fas 2:6. Bruk av konstruktion och sydligaste del av gård

Datering: 1470-tal till 1540-tal. Samtida med fas 4:5.

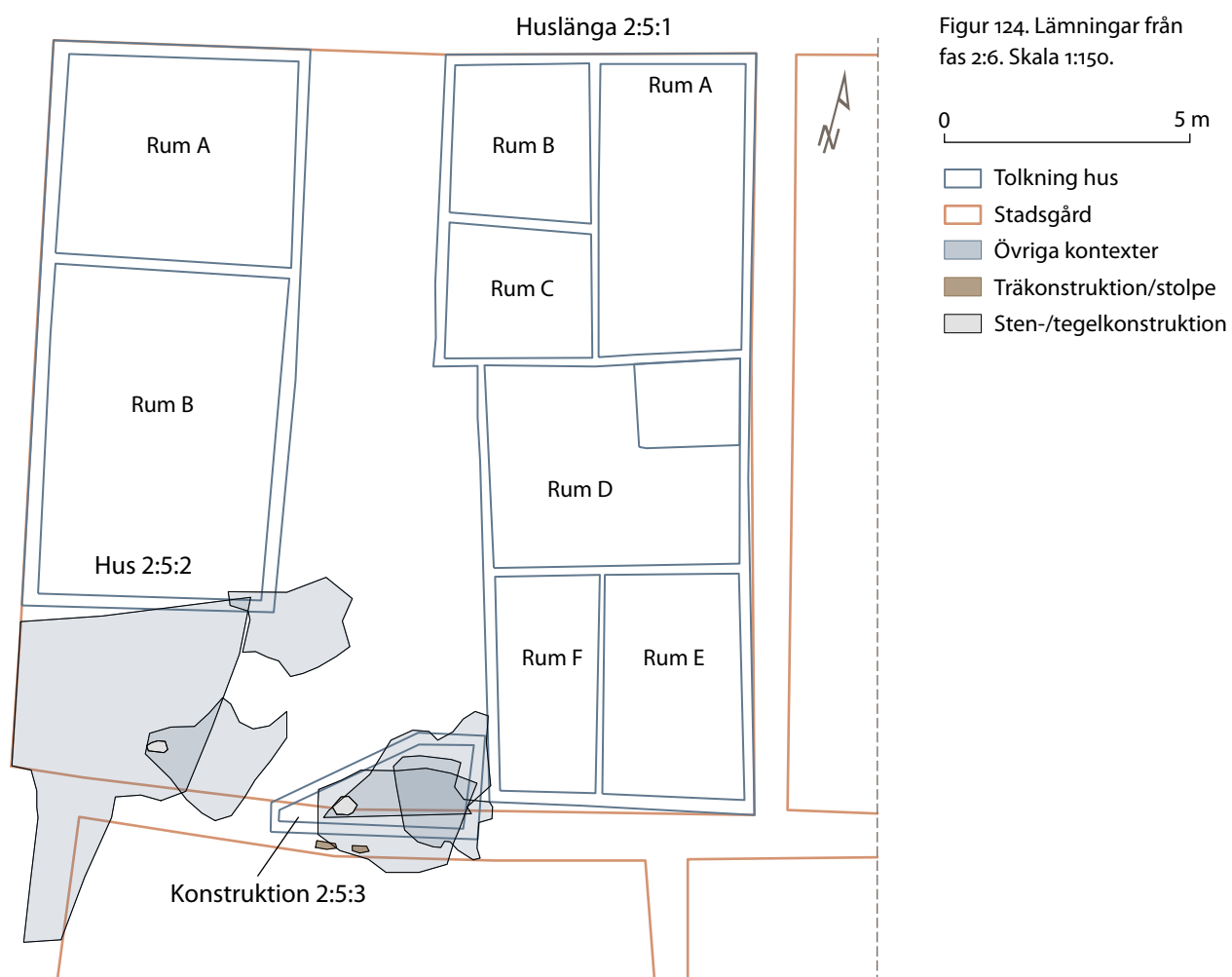
Dateringsunderlag: Stratigrafi.

Konstruktion 2:5:3, det möjliga fähuset i stadgårdens sydligaste del, brukades. I de analyserade jordproverna fanns säd, fiskben och brända ben vilket talar för att hushållsavfall slängdes här, kanske som foder åt grisar. Inga ben från brukningen har däremot insamlats och bedömts av osteologer. Konstruktionen användes fram till destruktionsfas 2:14 och de lager som fanns här har till stor del hamnat här vid destruktionsfasen. Bland avfallet i konstruktionen fanns konstruktionsdelar som syll-

stenar och spikar. Det är osäkert om det brunnit i konstruktionen eller om brandrester deponerats här. Detta material ska nog ses som rivningsmassor från huslänga 2:5:1. Även kol och aska från eldstäder kan ha tömts ut här. Även norr och väster om avfallskonstruktionen fanns lager med avfall (KG 1183). Detta låg delvis över den öppna ytan, delvis ut i vret 2/4, 2/5 och 4/6. I avfallslagren fanns en skärva från ett keramikfat, dessa brukar knytas till andra halvan av 1500-talet eller senare. Detta visar att lagren över gårdsplanen delvis var omrörda och blandade med överliggande avfall. Anmärkningsvärd är avsaknaden av små ben och fiskben. Men då få ben tillvaratogs från lagren kan det delvis ha med insamlingsmetodik att göra.

Tabell 67. Grupper och kontexter i fas 2:6.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
1154	Bruk av avfalls-konstruktion	2344, 50401, 50420, 50421, 50486, 50495	50495 har PM 80309 med träkol, träflis, säd, fisk, brända ben	50401, 50421 var utslängda syllstenar. 50420 var 25–30 stenar samlade kring syllstock 50404, kullersten (+ kapade), flata stenar, större rundade stenar, sandstensplattor. 50486 bränd bräda. 50495 var ett avfallslager med brandrester. Fynd av 10 spik/nit
1183	Avfall/brukningslager på gårdsplan/öppen yta	50387, 50400, 50433	50433 har PM 80417 med träflis, träkol, rottrådar, latrin (fikon, hallon, björnbär)	50387 var avfallsmaterial bestående av sten och djurben. Stenarna var i blandade storlekar. Flera kan komma från en uppbruten stenläggning. 50433 var brukningslager/avfallslager på öppen yta. 50400 var ett lager rikt på träkol och djurben. Innehöll ben från nötboskap, svin, får (get). 1 ben vardera från get, rådjur, horngädda. En stor del ben från obestämt däggdjur, ett par benfragment från ospecificerad fågel. 1 kota från horngädda. Fynd av järn: 9 spik/nit, 2 föremål. 1 flinta, 1 glaskärl. Keramik: 3 odefinierad YRG, 6 YRG trebensgryta, 1 YRG panna

Fas 2:7. Brukning av avfallsbinge

Datering: 1480-tal till 1540-tal.

Dateringsunderlag: Stratigrafi.

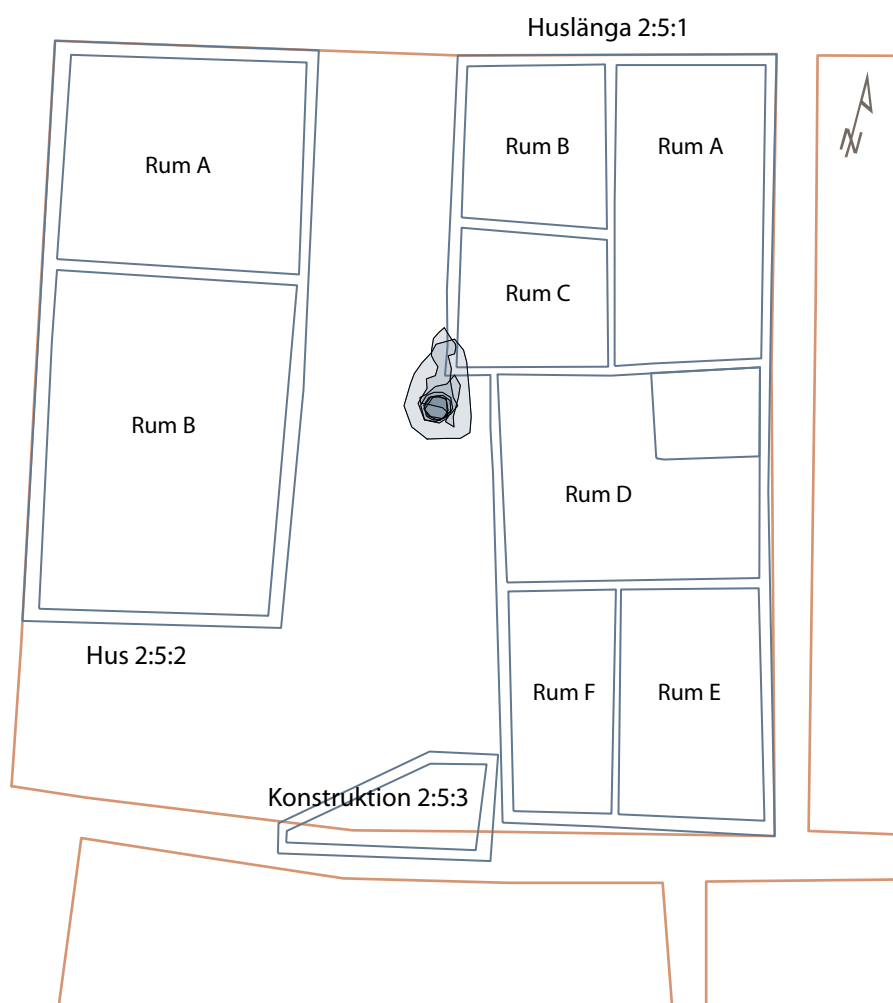
Avfallsbingen brukades under en längre tid. Det översta lagret, som täckte hela gropan, var troligen samtida med destruktionen i fas 2:18. Bingen fylldes i omgångar med olika slags avfall. Fyllningarna längst ned bestod av svindynga. De övre lagren bestod av mer blandat material. Ett fåtal ben framkom, de hör snarare ihop med igenfyllningen

av bingen än brukandet av den. Flera prover av dyngan analyserades. Djuren hade ätit korn och humle vilket sannolikt är avsilade bryggerirester som kan kopplas till bryggeriverksamhet på samma tomt. Även fyndet av linfrö kan komma från matavfall. Bland de örter som hittades i dyngan fanns inga ängsväxter, men däremot insamlade ruderväxter, här kan svinmålla och svinmolke nämnas. En pollen- och parasitanalys gjordes. Inga parasiter påträffades i provet. Mycket pollen från örter och träd påträffades, se bilaga 3.

Tabell 68. Grupper och kontexter i fas 2:7.

(A) är djupanalyserat, (A+P) har även pollenanalys, se bilaga 3. (A+M) har även parasitäggsanalys.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
733	Brukning, igenfyllning av grop/binge	3584, 50162, 50163, 50187, 50188, 50192, 50195	50187 har PM 80136 med träflis, träkol, dynga. 50188 har PM 80137 med träflis, träkol, hassel, havreskal, ogräs. 50192 har PM 80138 (A+P) med träflis, strån och örtdelar, kulturväxtfragment (skalkorn), starr, svinmålla, åkervinda, pip-/hampdån, stormåra, pilört, trampört, revsmörblomma, svinmolke, våtarv, penningört, humle. 50195 har PM 80139 (A+M) med träflis, träkol, strån och örtdelar, kulturväxtfragment (skalkorn), svinmålla, åkervinda, jordrök, pilört, svinmolke, våtarv, penningört, rova/åkerkål, humle, lin	Igenfyllning av grop/binge. Olika typer av fyllningar i traskodd grop. Fyllningarna längst ned (50195 och 50192) bestod av svindynga. Djuren hade ätit humle vilket sannolikt kan kopplas till bryggeriverksamhet på samma tomt. De övre lagren bestod av mer blandat material. 3584 var ett siltigt lager som täckte hela ytan vid avfallsbingen. 3584, 50187 innehöll en mindre mängd blandade ben från nötboskap, svin, får (get). Fynd av 1 fönsterglas. Keramik: 1 odefinierad YRG, 1 stengods Limburgtyp 1450–1500

Figur 125. Lämnningar från fas 2:7. Skala 1:150.

Fas 2:8. Ombyggnad och brukning av norra delen av huslänga 2:5:1

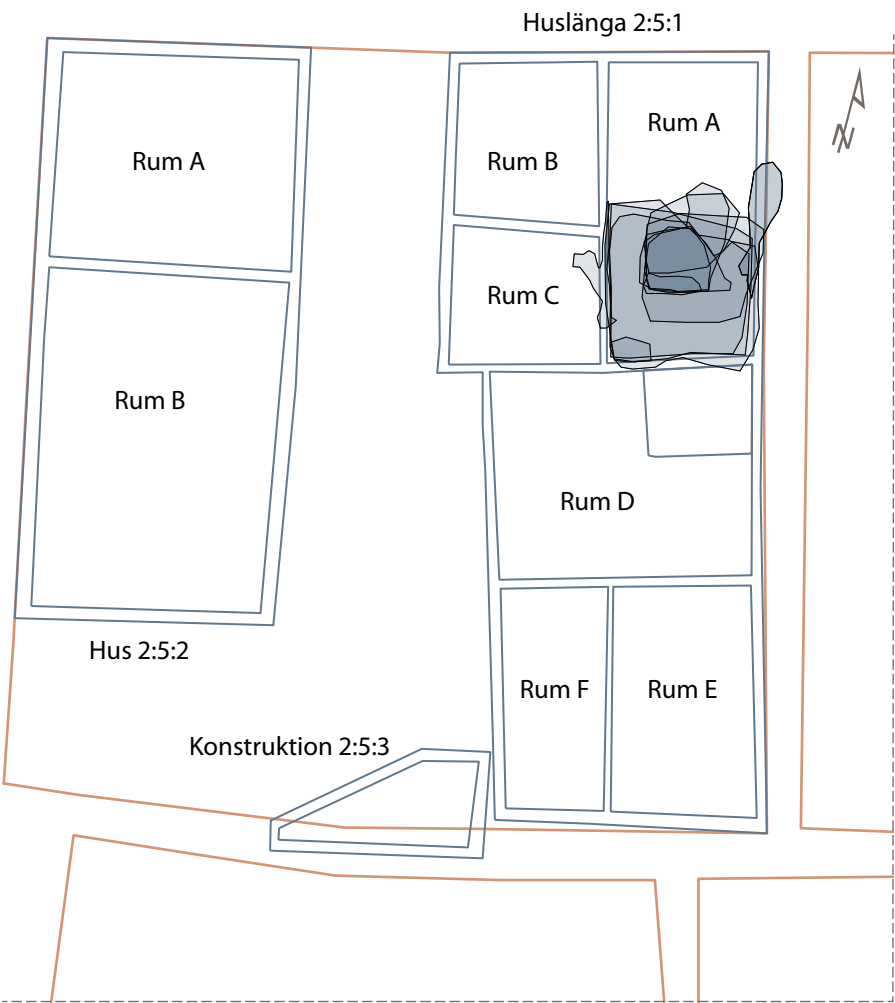
Datering: Runt 1500.
Dateringsunderlag: Stratigrafi.

I rum A lades ett nytt lergolv som användes och reparerades flera gånger (KG 434). En ny vägg byggdes mellan rum A och B/C, och ett konstruk-

tionslager av sand påfördes (KG 1829). Det benmaterial som framkom kan inte kopplas till aktiviteter i rummet, utan de har sannolikt följt med konstruktionslagren när man reparerade golvet. Däremot fanns brända ben i raseringsmassorna över rum A som möjligen kan kopplas till bruk i rummet (fas 2:12, KG 385).

Tabell 69. Grupper och kontexter i fas 2:8.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
434	Bruk och konstruktion av golv	3505, 3533, 3562, 3568, 3569, 3570, 3579, 3580, 3581, 3684, 3686, 3687	3505 har PM 19698 med träkol, träflis, halm. 3533 har PM 19809 med rottrådar, humus, starr. 3684 har PM 25450 med träkol, träflis	Varvade ler- och sandlager. 3580 sättsand. 3533, 3570, 3581, 3686 var sandlinser. 3505, 3562, 3579 var lergolv. Tolkas som bruk och ombyggnad av hus. Innehöll ben blandade ben från nötboskap, svin, får (get), höns, gås, vitling, kolja. Fynd av järn: 1 spik/nit, 1 hästkosöm. bränd lera 9g, 3 fragment rött tegel, 1 benhandtag, 1 fönsterglas. Keramik: 10 odefinierade YRG, 9 YRG trebensgryta, 1 YRG panna, 1 YRG fat/skål, 2 stengods Siegburg 1450–1500, gräddad
1829	Konstruktion av vägg	3578		Sättsandslager under ny vägg mellan rum i N delen av längan

Figur 126. Lämnings från fas 2:8. Skala 1:150.

- 0 5 m
- Tolkning hus
 - Stadsgård
 - Övriga kontexter
 - Träkonstruktion/stolpe
 - Sten-/tegelkonstruktion

**Fas 2:9. Brukning av rum E och F
i huslänga 2:5:1**

Datering: Runt 1500.

Dateringsunderlag: Stratigrafi.

Rum E och F brukades, båda rummen tycks ha städats regelbundet. På golvet i rum D fanns inga ben eller föremål som kan knytas till brukningen. I rum F fanns möjligen spår av brukning i de lager som hör ihop med ombyggnaden (fas 2:10; KG 1040, 1654).

Fas 2:10. Ombyggnad av den södra delen av huslänga 2:5:1

Datering: Runt 1500.

Dateringsunderlag: Stratigrafi.

Den södra delen av huslänga 2:5:1 byggdes om och förlängdes åt söder över vret 2/4 fram till tomtgränsen mellan stadsgård 2 och 4. Innan ombyggnaden skedde deponerades nio skallar av nöt i vret 2/4 på platsen för utbyggnaden (se fas 2/4:5, KG 1807).

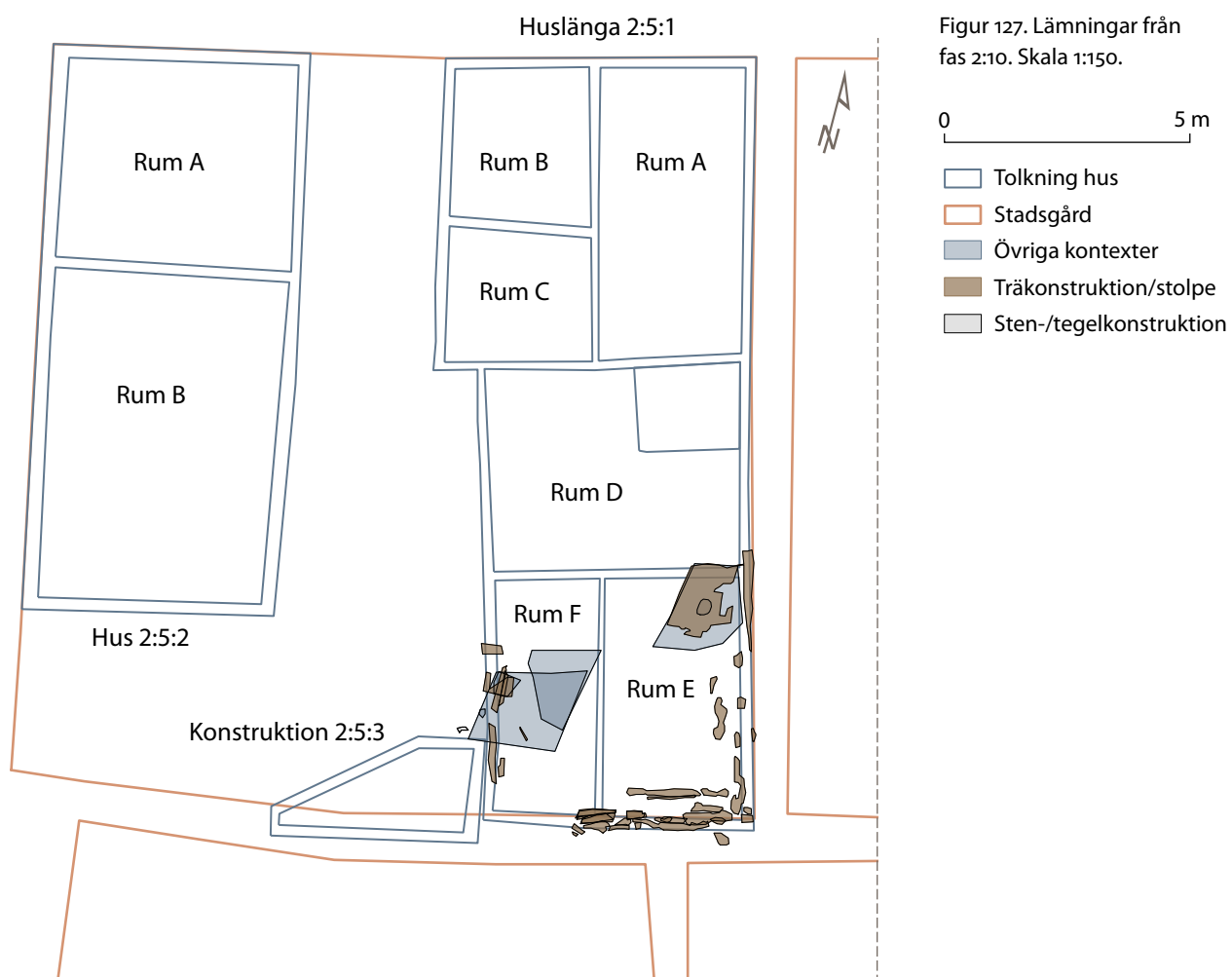
Rum E var efter detta cirka 4,8×2,8 meter stort. Golvet byggdes om. I samband med detta grävdes

delar golvet ur och fylldes med lera (KG 997). Ett sandlager lades på (KG 998). I lagret under fanns gott om stora ben, vissa av benen hade dessutom spår av råttgnag. Råttgnaget har då tillkommit efter att det nya golvet byggdes och tillhör därmed brukningen (fas 2:11). På detta lager lades ett trägolv (KG 999, 1153). De fynd som framkom tillhör troligen brukning på golvet (se fas 2:11).

Rum F var efter ombyggnaden 4,8×2,0 meter stort. Lager av sand och lera påfördes (KG 1040, 1654). Sedan byggdes ett nytt trägolv som vilade på underlagsstenar av tegel (KG 1041).

Tabell 70. Grupper och kontexter i fas 2:10. (A) är djupanalyserat.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
997	Konstruktion av golv	50171, 50276	50171 har PM 80141 med rotfilt, träflis, träkol, säv	Nedgrävning fylld med lera. Möjligen reparation av golv
998	Konstruktion av golv	50053	Har PM 80095 (A) med träkol, träflis, ogräs, fikon	Brukningslager av sand. Innehöll ben från nötboskap, svin, får (get) från hela djurkroppen. Flera ben från spädkalv, spädggris. Överarmsben, skenben från gås, höna. Av fisk; långa, torsk, hälleflundra, gädda. Vissa ben med råttgnag. Fynd av 5 spik/nit, 2 knivar, 3 järnföremål, 1 bergartsföremål. 3 YRG trebensgryta
999	Konstruktion av golv	3774		Bränt trägolv. Innehöll tåleder, revben från nötboskap, mindre antal ben från fötter på får, svin. Fynd av järn: 15 spik/nit, 2 beslag. 2 odefinierad YRG
1041	Konstruktion av golv	50291, 50319, 50320		50320 var två tegelstenar. 50319 var nedgrävning för syllsten. 50291 var trägolv med brädor i N-S riktning. Fynd av tegel
1153	Konstruktion av golv	50871, 50872		Delar av trägolv
1040	Konstruktion av golv	50270, 50310		Tunt sandlager. 50310 innehöll tänder, tåleder, revben från nötboskap, 1 ben vardera från svin och får (get), ett fåtal kotor från torsk, ospecificerad torskfisk, 19 ryggkotor från kummel. Fynd av 2 odefinierad YLG
1654	Konstruktion av golv	50268		Siltigt lerlager på trägolv. Innehöll sju medelstora benfragment från nötboskap och får. Fynd av 407 g sekundär smidesslagg (enligt UV Gal)

Fas 2:11. Brukning av rum E i huslänga 2:5:1

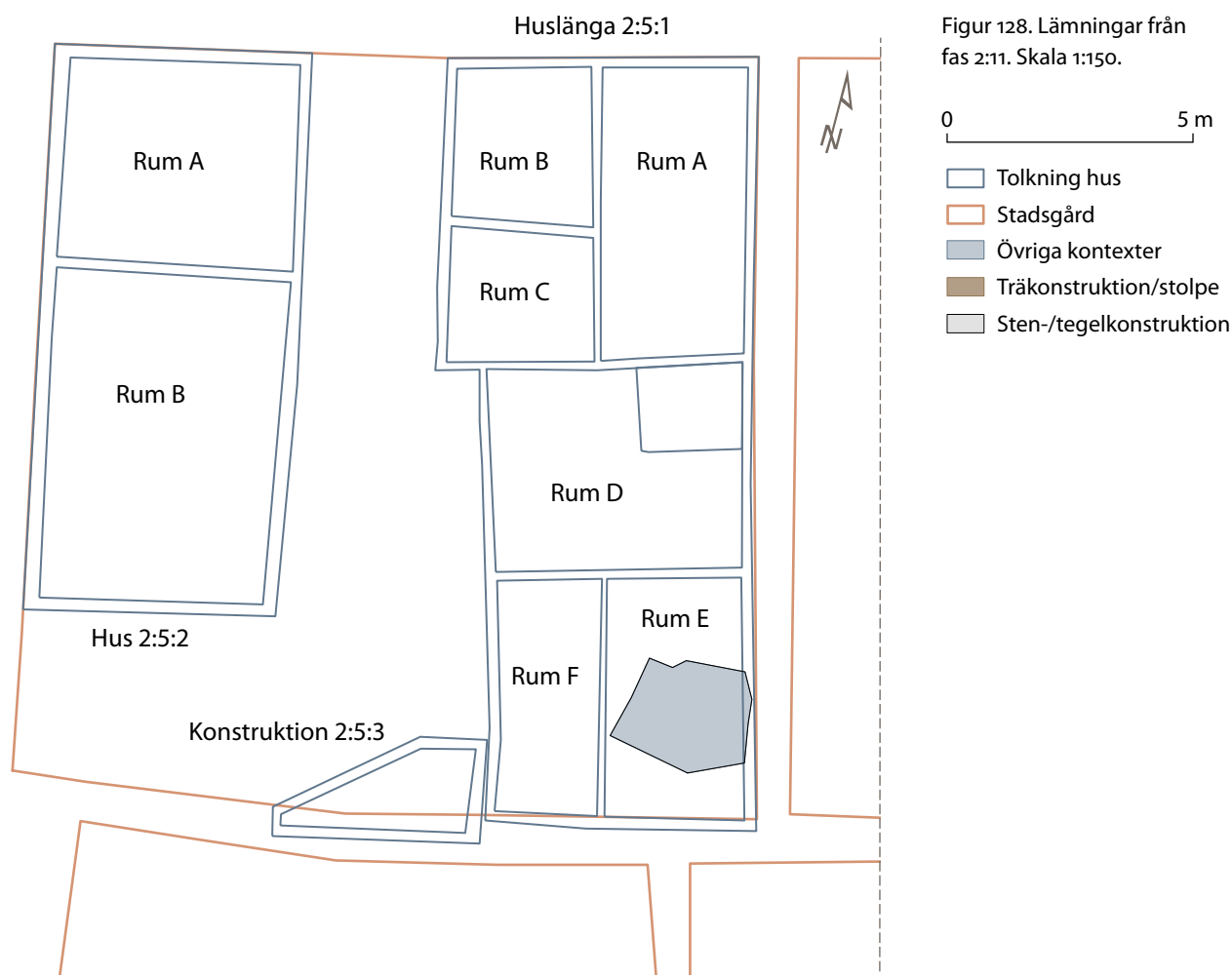
Datering: 1500-talets första halva.

Dateringsunderlag: Stratigrafi.

Det nya golvet i rum E brukades. De föremål som låg på golvet (se fas 2:10) hör troligen till brukningen. Det fanns inga ben i brukningslagret, vilket tyder på att man hållit mycket rent och/eller inte hanterat mat i rummet.

Tabell 71. Grupper och kontexter i fas 2:11.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
1001	Brukning-lager	3775		Brukningsslager mellan golvnivåer

Fas 2:12. Destruktion av huslänga 2:5:1

Datering: 1540–50-tal. Samtida med fas 1:16, 4:6, vret 2/4:4. Troligen samtida med 2:13.

Dateringsunderlag: Stratigrafi.

Huslänga 2:5:1 brann och raserades därefter. Vid samma tillfälle brann huslänga 1:2:1. Delar av trägolven bröts upp. I raseringslagren i rum A fanns mycket kol och trärester som låg över det brända golvet. Dessa kan komma från ett inrasat loft eller övervåning (KG 385). I jordproverna fanns fröer som kan härröra från växter som fanns på loftet i form av hö. Delar av elstaden raserades och i raseringsmassorna fanns tegel, lera, trä och nitar som kan ha ingått i en överbyggnad eller skorsten (KG 1146). I raseringsmassorna över eldstaden fanns en

34 cm lång kedja och en krok. Här fanns även ett urverk. I rum C och rum D låg många järnföremål i raseringsmassorna, med en koncentration i den västra delen av rum D. Här fanns beslag, spikar och nitar som kanske hade suttit i väggfasta skåp och kistor. Även delar av lås och ljushållare samt en skifferplatta och fönsterglas fanns i massorna. I raseringsarna fanns ovanligt mycket keramik, med flera olika godskvaliteter och kärlformer.

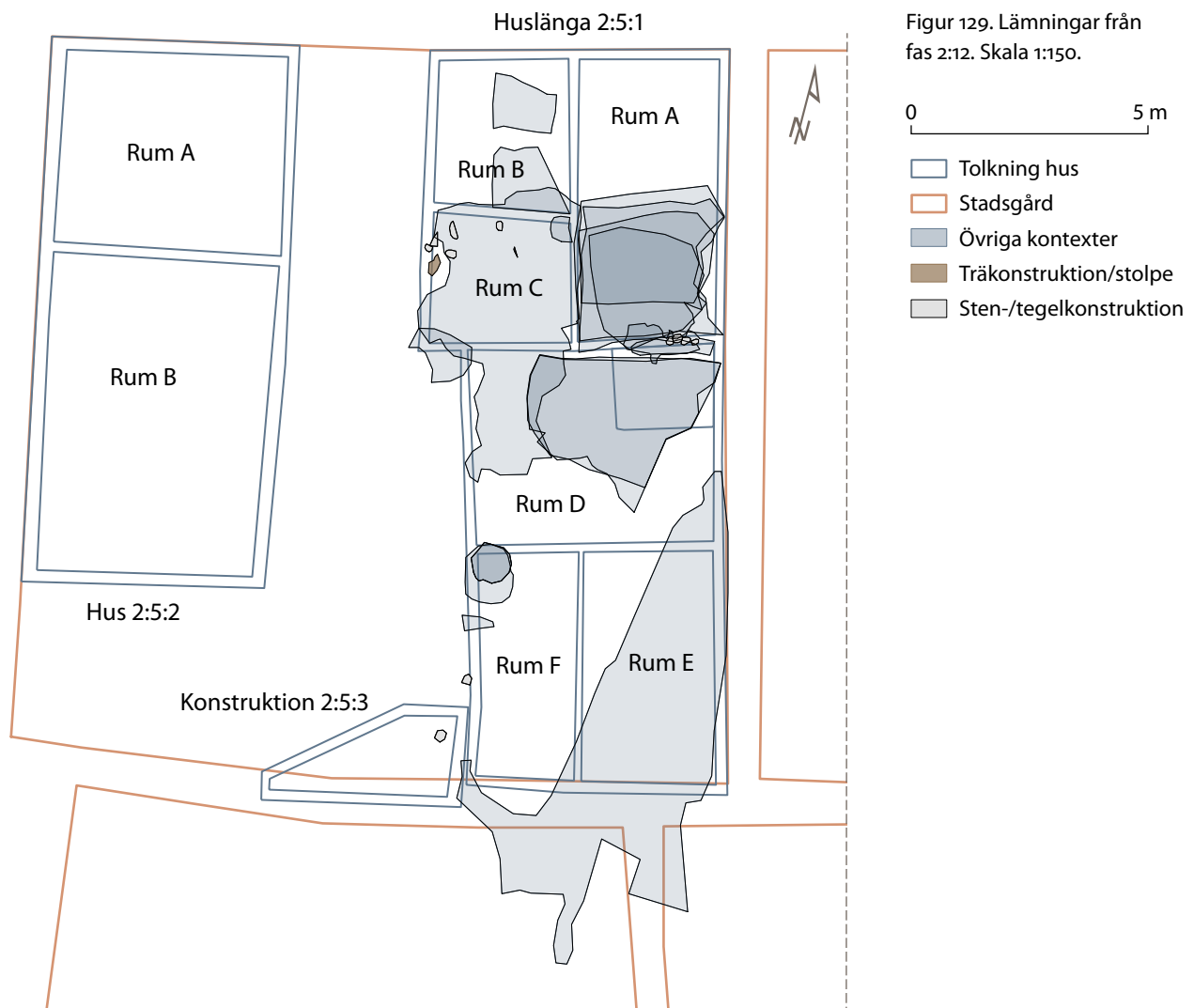
Delar av gårdsplanen intill huslängan destruerades (KG 1176). Troligen var det i denna fas som avfallsbrunnen på gårdsplanen lades igen. Det är möjligt att delar av materialet i konstruktionen i stadsgårdens sydligaste del (KG 1154) var rasering från denna fas.

I samband med detta brann även hus 4:5:1

Tabell 72. Grupper och kontexter i fas 2:12.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
385	Destruktion, rasering	3367, 3368, 3466, 3496, 3531	3466 har PM 17722 med bränd dynga, bränt ogräs	Släcksand, sand (3367) i nedgrävning efter att konstruktionsdelar tagits bort (3531), och raseringslager med trärester. 3466 innehöll obrända ben från nötboskap, svin, får (get), även från gås och rådjur. Benen kom från hela kroppen och bevaringsgraden varierade. De brända benen var relativt små, kan vara brukningshorisont på golv. Fynd av 1 kniv, 1 gångjärnstapp, 2 spik, 1 CU-föremål, 5 bergart avfall. Keramik: 2 SVG (varav en SV Tyskland), 7 YRG trebensgryta, 3 odefinierad YRG, 1 odefinierad YLG
1000	Destruktion, rasering	3698	PM 80096	Brand- och raseringslager med tegel, träbitar och kol. Är samma som 50648. Innehöll ben från nötboskap, svin, får (get), gås, höns. En större andel av materialet obestämt. 3 brända fragment. Fynd av järn: 1 hästsko, 1 brodd, 1 föremål, 2 krampor, 1 trefot, 2 krokar (ev. dörrklinka), 43 spik/nit. 1 benskaft (till kniv). Keramik: 1 odefinierad YRG, 6 YRG trebensgryta
1142	Destruktion, rasering	3493, 3498, 3652	3493 har PM 21010 med träkol, träflis, 3498 har PM 21438, 28099 med träkol. PV 21439 och 27891	3493 var bränd sand i rum C med trä, tegel och sten under raserad eldstad. 3498, 3652 var raseringslager med tegel, bränt trä och mycket metall. (koncentration i S del). Tjocka lager av bränd sand. 3493 innehöll ben från nötboskap, svin, får (get), fåtal höns, kummel. 41% brända ben. 3498 innehöll ben av nötboskap, får (get), får, get, svin, höns, gås, torsk, kummel, kolja, ospecificerad torskfisk, stor andel obestämt däggdjur. 1 lårben från svartråta. Markant inslag av ben från spädgris. Ca 34 % brända ben. Fynd av järn: 254 spik/nit, 1, brodd, 5 hästkosöm, 1 hästsko, 3 järnbeslag, 2 fönsterhakar, 2 gångjärnsbeslag, 1 låsöverfall, 4 lås, 3 knivar, 1 järnhylsa, 1 ljushållare, 17 föremål. 8 g slagg. CU-legering: 1 beslag, 1 föremål. 1 blyplomb (oidentifierad). 1 benskaft, 1 bryne, 302g bränd lera (ugnsvägg?), kalkbruk, 1 skifferplatta (tak?), näverfragment, 9 flinta, 3 fönsterglas. Keramik: 1 SVG (ej Jydepotte), 66 odefinierade YRG, 44 YRG trebensgryta, 2 YRG kruka, 1 YRG skål/fat, 1 YRG panna, 1 YLG trebensgryta, 1 odefinierad YLG
1146	Destruktion av spis	3366, 3676		3366 var raseringsmassor med bränt tegel/lera över eldstaden och delar av rummet. Hela tegelstenar mot botten. 3676 var stenar. Innehöll ben från nötboskap, får (get), svin och höns. Även 1 fragment vardera från långa, kummel, hare. Stor andel bensplitter, mindre fragment från obestämt däggdjur. 97 % brända ben, ett par fragment med spår av rättgnag. Fynd av järn: 23 spik/nit vissa rombiska, 1 kedja (34 cm), 1 krok, 1 hasp, 1 dörrklinka, 1 föremål med tånge. 1 urverk, 1 bryne, 11g bränd lera. 1 glaskärl, 1 fönsterglas. Keramik: 9 odefinierad YRG, 4 YRG trebensgryta
1171	Nedgrävning med återfyllning	3586, 3587		Mindre grop fylld med tegelkross. Fynd av 1 YRG trebensgryta
1172	Destruktion av golv	3656, 3657		Del av golvplanka och stenar
1176	Destruktion av gårdsplan	3651	PM 27890 med träflis, träkol, ogräs, dynga, bär	Utskyfflad sättsand och kullersten. Innehöll blandade ben från nötboskap, får, svin. Fynd av 2 spik, 1 bearbetad träpinne. Keramik: 1 SVG, 2 YRG trebensgryta
1652	Destruktion av stensyll	50285		Utrivna syllstenar

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
1665	Nedgrävning med återfyllning	50330, 50331	50331 har PM 80253 med träkol, träflis, örtfragment, ogräs	Grop fylld med raseringslager med bränd lera, mycket gödsel, tegel, flera hela tegelbrockor. Innehöll blandade ben från nötboskap, mindre antal obestämt däggdjur. Fynd av 3 spik/nit, 1 bryne, 1 fönsterglas. Keramik: 5 YRG trebensgryta, 2 YRG skål/fat
1813	Destruktion av golv	50294		Lager av bränd sand

Fas 2:13. Destruktion av hus 2:5:2

Datering: 1540–50-tal. Troligen samtida med fas 2:12.

Dateringsunderlag: Stratigrafi.

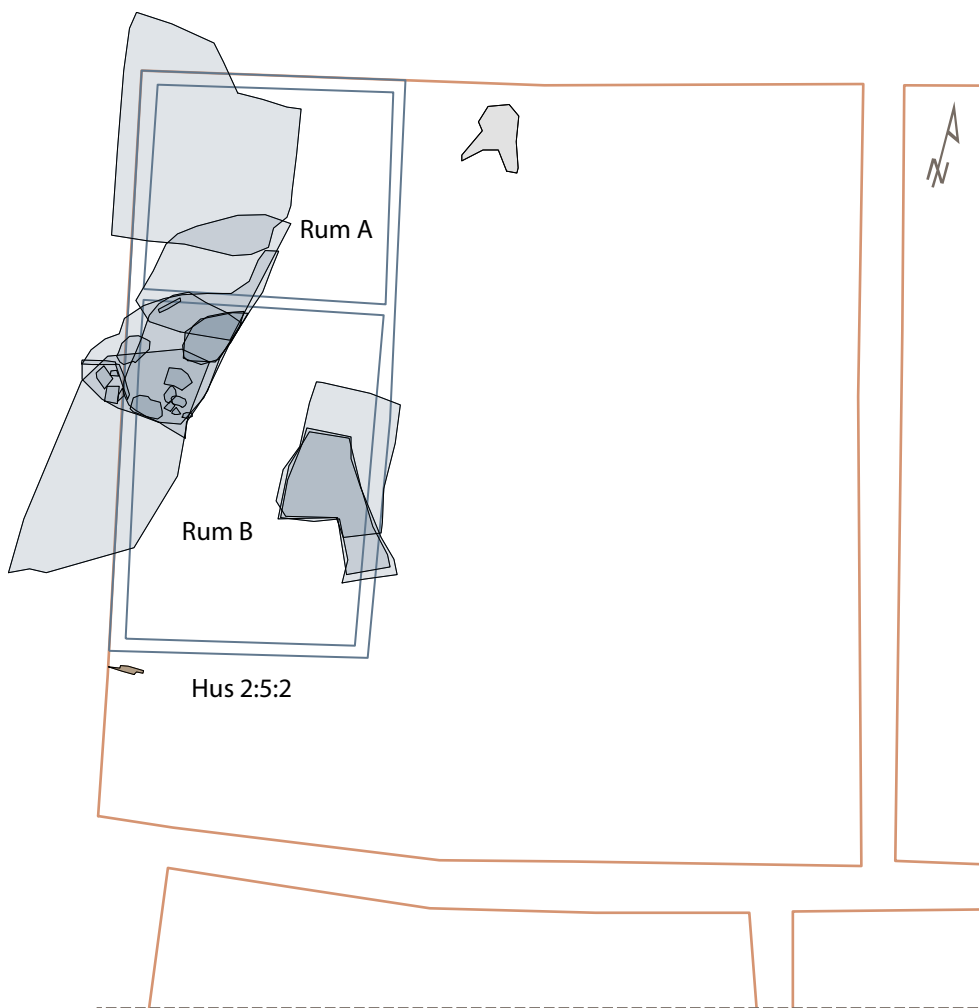
Den mindre byggnaden i västra delen av stadsgården revs. Den verkar inte ha brunnit, men raseringsmassorna innehöll bränt material. Den dendrokronologiska dateringen visar när trä materialet som byggnaden uppfördes av fälldes (efter 1449 och 1456). I raseringsmassorna fanns koncentrationer av brända lager och kalkbruk, eventuellt puts, i den västra delen kan de komma från en raserad

eldstad (KG 1447). Raseringsmassorna jämnades ut över ytan. Lagren täckte även delar av stadsgård 5 och vret 2/5. Efter destruktionsen verkar ytan ha legat oanvänd en tid. Ett tramplager låg över den västra delen (KG 1448). I de jordprover som analyserades syntes troligen spår av brukandet av huset innan det revs. Ben materialet utgjordes av blandat slaktavfall. Har byggnaden använts för slakt?

På den sydvästra delen av stadsgården fanns utjämnade raseringslager från den samtida destruktionsen på stadsgård 5 (S 50621, se kommande rapport). Ben materialet antyder en inblandning av hushållsnära avfall.

Tabell 73. Grupper och kontexter i fas 2:13.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
766	Destruktion av byggnad	3440, 3441, 50226	3441 har PM 16678 med träflis, träkol, bränd och obränd dynga, ogräs. 50226 har PM 80171 med träflis, träkol, dynga, brända ben, ben	3440 var ett hårt packat lager av sand med inslag av tegel. 3441 var ett grusigt sotigt lager. 50226 var ett raseringslager med bränt och obränt material, mycket tegel, kalkbruk och ett formtegel som samlades in. Innehöll mycket tåleder, fotben, underkäkar, kraniefragment från nötboskap. Mindre antal ben från svin, får (get). Fynd av 7 spik/nit, 1 järnföremål, 1 bryne, 1 fönsterglas, 1 glaskärl (blått s.k. igel 1500–1600). Keramik: 1 SVG, 10 odefinierade YRG, 10 YRG trebensgryta
1447	Destruktion av eldstad	62041, 62068, 62070		62041 var ett raseringslager med kalkbruk, ev. puts. 62068 var bränd sand med inslag av träkol och sot. 62070 var brandlager med sot, träkol och sand. Innehöll ben från nötboskap och får/get. Benen var ej brända. Fynd av kalkbruk, ev. puts. 1 YRG trebensgryta
1448	Destruktion, utjämning, övergivande	62033, 62321	62033 har PM 92018 med träflis, träkol, dynga, ogräs, skalkorn, havre, smidesloppa, 62321 har PM 92310 med träflis, rottrådar, träkol, ben.	62033 var ett lager av torvig silt med trampad yta. Inslag av gödsel, småsten, tegelkross, pinnar, träflis, träkol, aska. 62321 var raseringslager med pinnar, tegelkross, träkol. Innehöll ben från nötboskap, får/get, svin, höns, långa, torsk, kummel, gräsej, obestämd torskfisk identifierades. Delar av materialet vattensållades. Fynd av 7 spik/nit, 1 metallkärl/gryta, 1 stenkula, 1 bränd lera, 25 YRG trebensgryta, 1 YRG skål, 4 odefinierade YRG, 1 YLG Tyskland
1763	Destruktion av byggnad	2697, 50838, 62100,	2697 har PD 92057 daterat till efter 1456, PD 92058 daterat till efter 1449. 62100 har PM 92056 med träflis, ogräs, örtfragment, ben.	2697 var sand, träflis, träbitar, plankor, obearbetat trä. Delvis eldpåverkat. 62100 var ett utjämningslager med tegelbrockor, gödsel, träbitar, träflis, träkol, grus. Stenar, en håll 0,4 m stor. 62100 innehöll ben från nötboskap, svin, får/get, får (pannben, underkäke) samt get (strålben). Fynd av 1 yxa, 4 YRG trebensgryta, 2 odefinierade YRG
1005	Destruktion, raseringslager	3638		Lager av tegel över stenläggning i portgången. Möjligen från skorsten

Figur 130. Lämningar från fas 2:13. Skala 1:150.

- 0 5 m
- Tolkning hus
 - Stadsgård
 - Övriga kontexter
 - Träkonstruktion/stolpe
 - Sten-/tegelkonstruktion

Fas 2:14. Konstruktion av huslänga 2:14:1

Datering: 1560–70-tal. Samtida med fas A:15, 1:17, 4:8. Efter Älvsborgsstadens. Dateringsunderlag: Stratigrafi.

En ny huslänga byggdes utmed stadsgårdens östra sida (huslänga 2:14:1). Denna huslänga bestod av minst fem rum och var cirka 15 meter lång och 6,0–5,4 meter bred. Det är osäkert om ett större eller två mindre rum fanns i huslängans nordvästra del. Övriga rum hade samma storlekar som i den äldre huslängan (se fas 2:5). I princip inga delar av väggarna fanns kvar och endast få delar av golv. Möjligen har stora delar av huset plockats ned vid destruktionen (se fas 2:21). Mellan rum A och C fanns resterna av en raserad vägg, även i rum E fanns troliga raserade väggar. Inga tecken finns på övre våning eller loft i denna huslänga. Troligen

hade delar av huset torvtak (rum A, B och C), möjligen hade någon del av huslängan tegeltak. Mycket fönsterglas fanns i raseringsmassorna och kan ha funnits i flera av rummen.

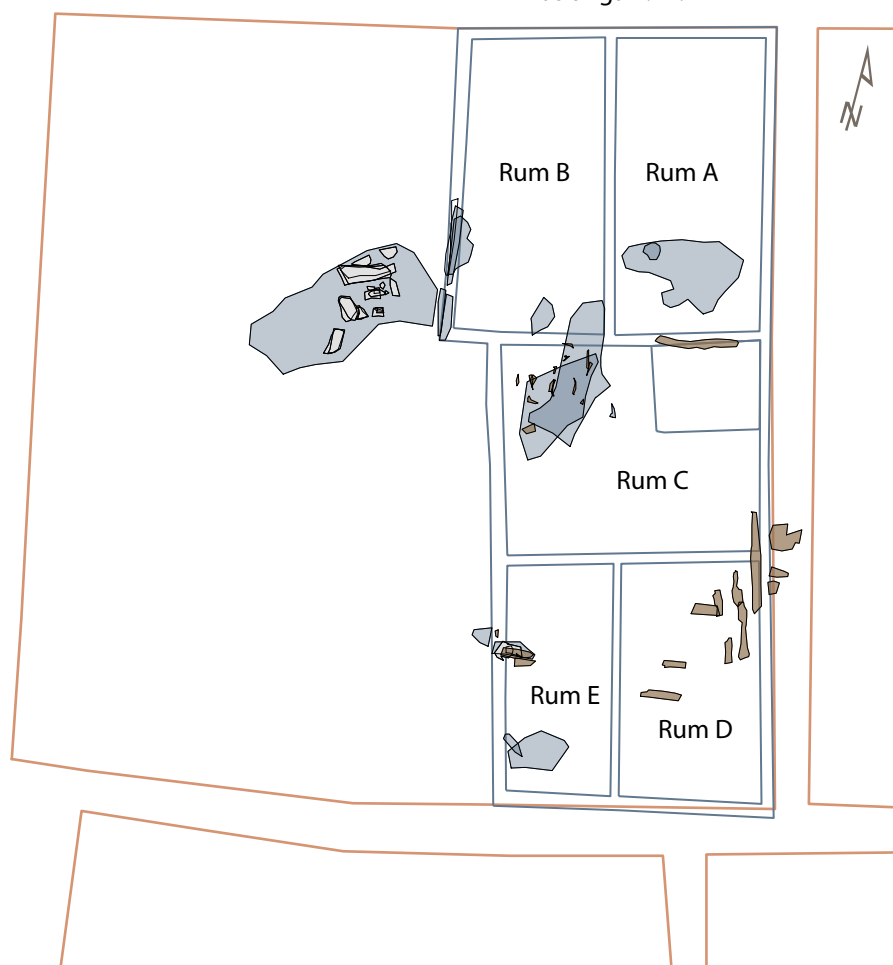
I rum A anlades ett lergolv (KG 378). I rum B fanns sättsand, men inga rester av golvet (KG 1173), möjligen hade rummet trägolv. I rum C återanvändes den äldre eldstaden. I rummet lades ett trägolv (KG 1175). I rum D och E lades nya trägolv (KG 1002, 1653).

Från denna fas verkar gränsen mellan stadsgård 2 och 4 försvinna. Det är osäkert om hela stadsgård 4 blev en del av stadsgård 2 eller bara en del norr om huslänga 4:8:1, eller om stadsgårdarna drevs samfällt. Att den nya huslänga 2:14:1 bara hade en våning kan bero på att mer inte behövdes då man fick nya utrymmen på en större stadsgård.

Tabell 74. Grupper och kontexter i fas 2:14. (A) är djupanalyserat.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
378	Konstruktion av golv	3389	PM 114695 med träkol och träflis	Fett humöst lerlager, möjligen med brukningsspår. Innehöll ben från nötboskap, svin, får, gås. Tre av nio fragment var brända. Fynd av 1 spik/nit, murtegel (308 g). Keramik: 1 odefinierad YRG, 1 YRG trebensgryta
386	Konstruktion av golv	3427, 3429		Bränd sand, möjligen rest av sättsandslager
392	Konstruktion stenlagd gård/portluder	3377, 3416	3416 har PM 15883 (A) med träkol, träflis, rottrådar, ängsväxter, bär, ogräs, havre, fikon, humle	Utgjämningsslager och stenkonstruktion. Innehöll blandade ben från nötboskap, även får (get), får, svin, torsk. Fynd av järn: 13 spik/nit, 7 föremål, 1 krampa. 1 flinta, 5 murtegel (96 gram), 1 glaskärl Krautstrunk 1450–1550. Keramik: 9 odefinierade YRG, 3 YRG trebensgryta, 1 YRG fat/skål (saltfat) Tyskland
1002	Konstruktion av golv	3697		Trägolv av förruttnade plankor i N-S riktning
1143	Konstruktion, utjämningslager	3431	PM 16482 med träkol, träflis, ogräs, dynga	Utgjämningsslager. Innehöll armbågsben från gås, 1 bäckenbensfragment från nötboskap. Fynd av 2 spik/nit, 1 bränd lera (49 g)
1173	Konstruktion av golv	3539		3539 var lager av sättsand. Innehöll 1 obränt skenben från svin. Fynd av 1 stengods
1174	Återfyllning	3419		Igenfyllning i nedgrävning till borttagen syllstock.
1175	Konstruktion av golv och vägg	3426, 3560		Brända rester av trägolv och syllstock från mellanvägg
1180	Konstruktion, återfyllning	3375		Återfyllning efter bortplockad syllstock.
1653	Konstruktion av golv	50273, 50280, 50267, 50293, 50296, 50297	50273 har PM 80196 med träflis, träkol, rottrådar, örtfragment, dynga, ben	50267 var Ö-V plankor i trägolv. 50293 var bränd golvnivå. 50273 var torvigt sandlager. 50296 var utjämningslager. 50297 var stenar under golv. 50280 var lera. Innehöll blandade ben från nötboskap, mindre antal svin, får (get), höns, obestämt däggdjur. Fynd av 1 bryne, 1 flinta
1832	Nedgrävning för stolpe	3390		Stolphål

Huslänga 2:14:1

Figur 131. Lämningar från fas 2:14. Skala 1:150.

0 5 m

- Tolkning hus
- Stadsgård
- Övriga kontexter
- Träkonstruktion/stolpe
- Sten-/tegelkonstruktion

Fas 2:15. Konstruktion av hus 2:15:1 och 2:15:2 och gårdsplan

Datering: 1560–70-tal, troligen samtida med fas 2:14. Efter Älvsborgsstaden.
Dateringsunderlag: Stratigrafi.

Två mindre hus uppfördes väster om gårdsplanen. Av dessa fanns endast en syllstock kvar. Det som visar att husen stått här är formen på den stenlagda ytan intill och raseringslagren med rester av bränt trägolv (se fas 2:22). Det norra huset (hus 2:15:1) var uppskattningsvis 5,4×5,8 meter stort och hade ett rum. Det södra huset (hus 2:15:2) var uppskattningsvis 5,7×3,4 meter stort och hade ett rum. Analyserade jordprover från raseringslagren

visar att det södra huset användes som bryggghus. I raseringsmassorna över husen fanns bränd halm vilket visar att tröskning kan ha skett här (se nedan fas 2:20). I något av husen, eller båda fanns en eldstad med skorsten, mest sannolikt i 2:15:2 där bryggning förekom.

I samband med att husen byggdes anlades även ny generation av stenlagd gårdsplan. Stenarna lades delvis på samma sättsandslager som redan fanns (fas 2:5), mellan hus 2:15:1 och hus 2:15:2 lades stenläggning direkt på raseringsmassorna. Bitvis var stenarna ställda på tvären med kortsidan nedåt. Väster om gårdsplanen fanns en trampad yta mellan hus 2:15:1 och hus 2:15:2 (KG 1084).

Tabell 75. Grupper och kontexter i fas 2:15.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
341	Konstruktion av stenlagd yta	3327, 3422, 3433, 3443		Stenläggning på gårdsplan. Delar av stenmaterialet var vertikalt ställda i sättsanden med "kortsidan" upp. Mot gatan fanns en rad stenar som närmast utgjorde en tröskel (3433). Fynd av 1 YRG fat/skål, 1 Weser ca 1575
1178	Nedgrävning stolphål	3653		Stolphål, oklar funktion. Placerat på den igenfyllda bingen/gropen
1837	Konstruktion av hus	3430		3430 var förkolnat trä från syllstock
1084	Konstruktion och bruk av yta	62029		Siltiga sandlager mellan hus. Innehöll ben från nötboskap, svin, får/get, torsk och kum-mel. Fynd av 1 bryne, 4 YRG trebensgryta, 1 YRG fat

Fas 2:16. Bruk av stenlagd del av gårdsplan

Datering: 1500-talets andra halva.

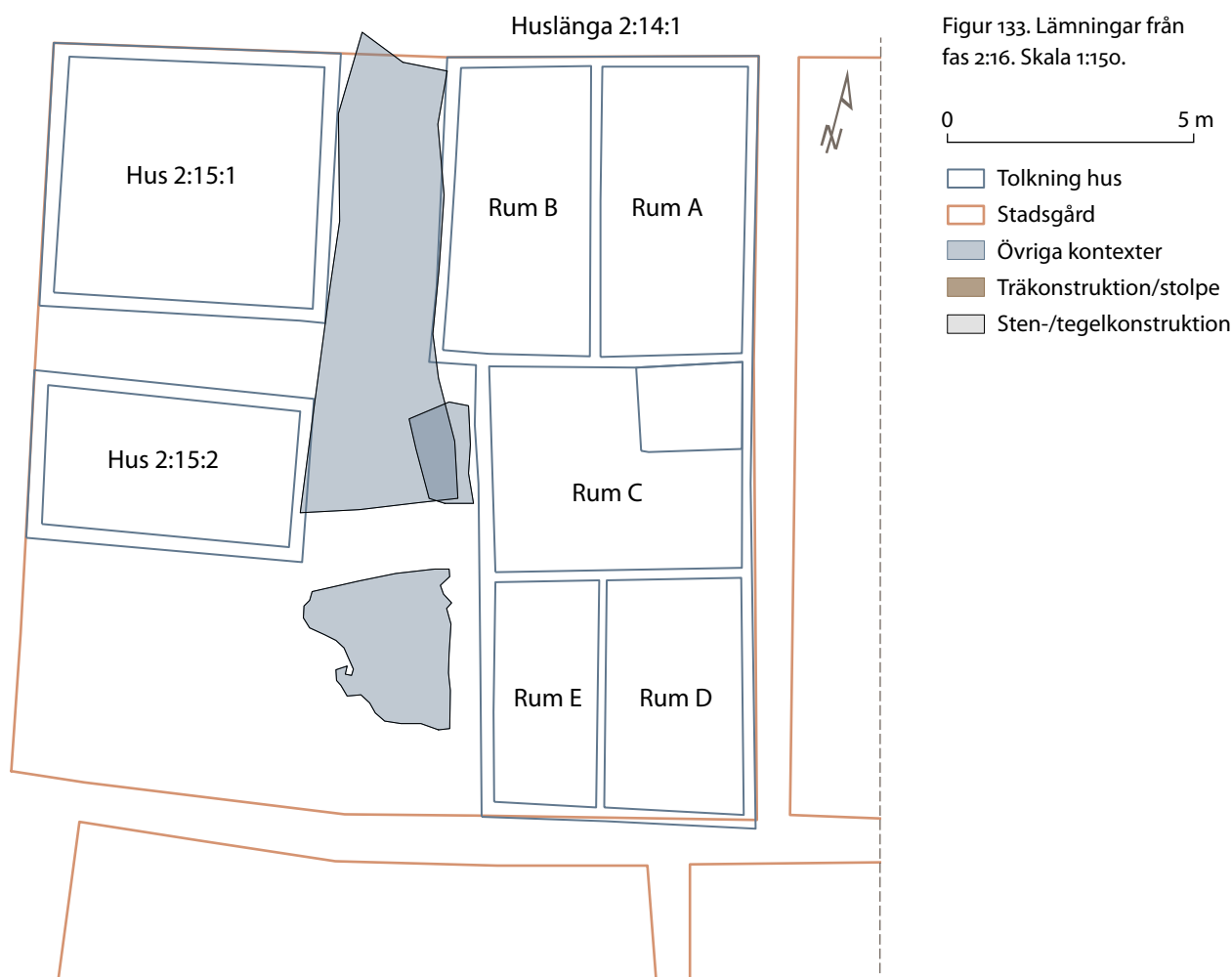
Dateringsunderlag: Stratigrafi.

Brukning av stenlagd yta, delar av brukningen sträcker sig sannolikt härifrån och till avflytten i fas 2:20–21. Den södra delen av stenläggningen kan ha använts ännu längre. I ett jordprov från brukningen fanns spår av köksavfall. Benmaterialet var däremot inte köksavfall.

Tabell 76. Grupper och kontexter i fas 2:16.

(A) är djupanalyserat.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
599	Brukning av stenlagd yta	3319, 50017	50017 har PM 80010 med träkol, träflis, ben 3319 har PM 13208 (A) med träkol, träflis, skalkorn, småsnärjmåra	Brukningsslager på stenlagd del av gårdsytan. I jordprov från S3319 fanns köksavfall. 3319 innehöll blandade större fragment från nötboskap, svin
1141	Brukning av stenlagd yta	3423	3423 har PM 16030 med träkol, brända ogräs, smältor	Brukningsslager på stenlagd del av gårdsytan. Delvis bränd markyta?

Fas 2:17. Bruk av avfallslager och sydligaste del av gård

Datering: Samma fas som 4:9.

Dateringsunderlag: Stratigrafi.

Användning efter att stadsgård 2 och 4 slogs ihop. Över ytan i den sydvästra delen av stadsgård 2 och den nordvästra delen av stadsgård 4 påfördes avfallslager i omgångar. I sydväst var gränsen mellan vret 2/5 och stadsgården något oklar under denna tid. Delar av de lagren som fanns i vret 2/5 låg även delvis på stadsgård 2. Troligen utgör lagren i KG 1185 en äldre användningsfas. Det är osäkert om rester av konstruktion 2:5:3 fanns kvar och användes som avfallsbinge. På dess plats fanns centrum i avfallsdeponeringen. Precis i den tidigare gränsen mellan stadsgård 2 och 4 fanns en koncentration av deponerat avfall (S 3229).

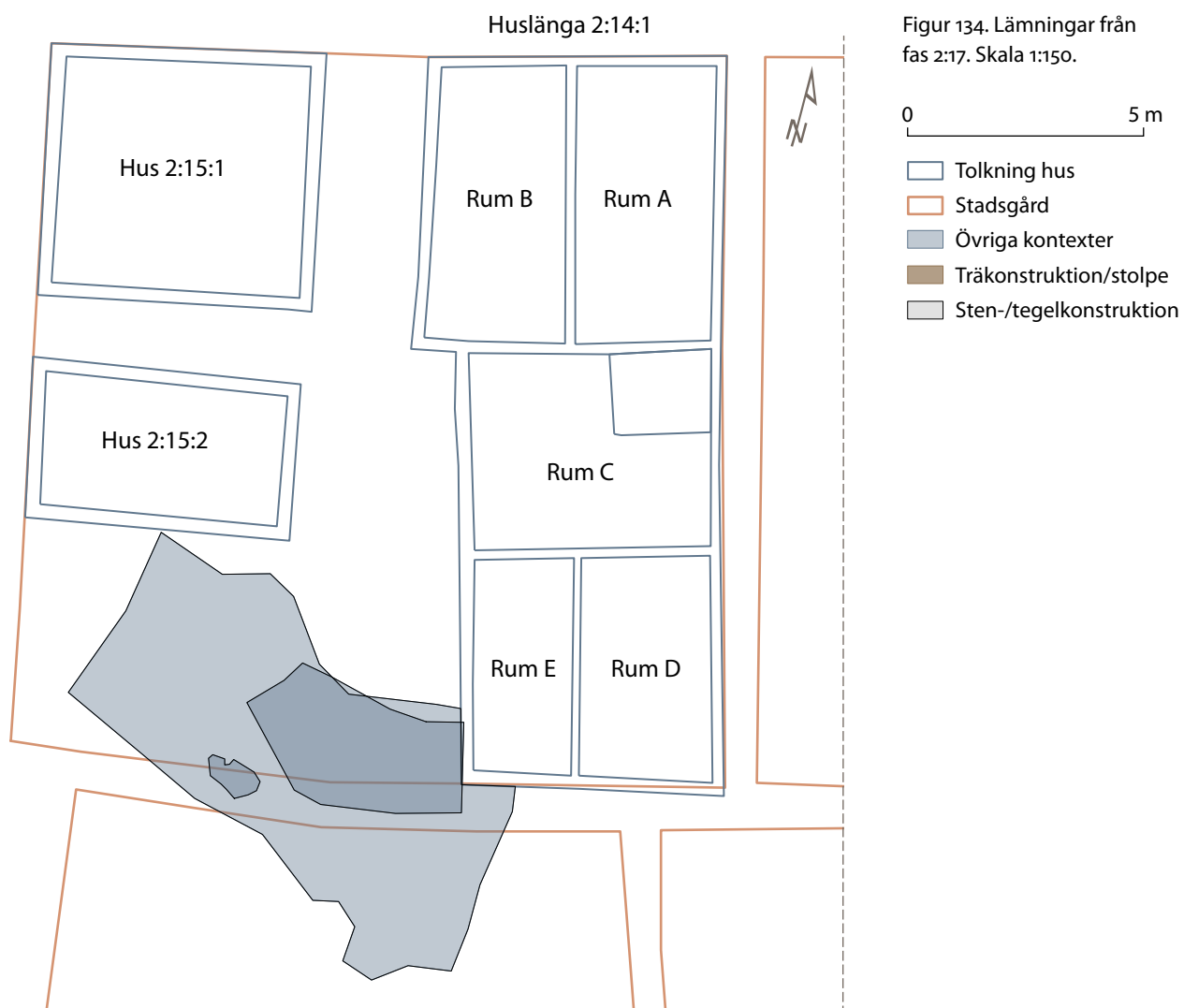
S 3434 dominerades av ryggkotor från kummel, all annan inblandning av ben var sekundär. S 3328

innehöll en stor mängd ben. Även denna kontext var dominerad av kummel, men här fanns också betydande inslag av ben från nötboskap, svin och får (get), samt ett stort antal fiskarter. Det var ett mer blandat hushållsavfall. Materialet hade en medelgod bevaring och få spår av hundnag, vilket tyder på att benen inlagrades relativt snabbt och inte låg tillgängliga för hundar och råttor. Det noterades för övrigt redan i fält att ben låg i tydliga koncentrationer, vilket tyder på att ytan inte heller varit åtkomlig för exempelvis svin. S 3229 som var yngst hade ett totalt annorlunda innehåll. Här fanns endast ett fiskben, och utöver ben från de stora köttdjuren fanns här flera ben från katt.

Avfallslagren innehöll mycket glas och keramik, från många olika områden med dateringar från i princip hela stadstiden. Materialet hade rörts om både i dåtid och därefter. Här fanns exempelvis modernt glas.

Tabell 77. Grupper och kontexter i fas 2:17.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
1185	Brukning, avfallslager	3229, 3328, 3434,	3328 har PM 16944 med träkol, fisk, smältor, ben, skalkorn, ogräs, dynga, råg. 3229 har PM 113475 med träkol, träflis, Cenococcum, ogräs.	3229 var en koncentration av rödgods och djurben. Nästan inga fiskben, endast en ryggkota från torsk. Ben från nöt, får/get, svin, 1 ben från hare, 4 ben från katt. Fåtal ben från höns. 3434 var en koncentration av ben, innehöll främst kummel (324 kotfragment, 1 bit från kraniet), i övrigt torsk (10 fragment), enstaka fragment av långa, kolja, abborre, plattfisk, ca 50 fragment från obestämd torskfisk. Ett fåtal ben från gås, höns, obestämd fågel. Ben från får (get), får (2 benfragment från spädlamm), mindre antal ben från nötboskap, svin. 1 lårben från svarträtta. 3328 var avfallslager med mycket stor mängd djurben, kummel dominerade, även stort inslag av nötboskap, svin, torsk. Dessutom taggmakrill, pigghaj, makrill, pigghaj, gråsej, plattfisk, abborre kolja, vitling, hälleflundra, gädda, slätrocka, horngädda, ål. Kotor och kraniefragment från fiskar, fiskfjäll saknades. Ett fåtal fragment hade rättgnag. Ställvis var fiskben koncentrerade till den undre delen av lagret men även i andra delar (omrört av odling?). Fynd av 42 spik/nit, 1 kniv, 1 hästkosöm, 1 blyplomb, 1 tvinnad koppartråd, 1 flinta, kakelfragment, tegelkross, bränd lera, lerklining, gethornsavfall, slagg, 1 stenkol, 1 bärnstenspärla. Glas: 78 kärl (passglas, humpen, römer, Werzenbecher, karaff, bägare, flaska), modernt glas, 1 butelj, 135 fönsterglas. Keramik: 45 jydepotte, 12 SVG, 108 YRG trebensgryta/panna, 350 odefinierade YRG, 44 YRG fat, 10 YRG skål, 67 YLG fat/skål, 1 lergods medelhavstyp, 64 YLG odefinierad, 12 YLG trebensgryta (Proveniens YLG: 11 Tyskland, 4 Werra, 19 Weser, 2 Weser/Werra, 1 Saintonge, 3 Frankrike, 4 Amsterdam, 48 Västeuropa, 2 Beauvais, 1 Andenne, 9 Holland), 4 stengods Siegburg 1550–1600, 2 stengods Raeren, 3 stengods Tyskland, 1 odefinierad stengods. 4 fajans (2 fat), 3 porslin (1 ostindisk)

Fas 2:18. Bruk av avfallslager och sydligaste del av gård

Datering: Direkt efter 2:17.

Dateringsunderlag: Stratigrafi.

En ny fas av avfallslager efter att stadsgård 2 och 4 slogs ihop. En mindre yta användes under denna fas för avfall. Den yngre fasen inleddes med att en nedgrävning gjordes i mitten av den tidigare konstruktion 2:5:3, bland annat togs flera stenar togs bort (KG 1184). Möjligen var detta även en tömning av avfall som sedan forslades bort. Därefter påfördes avfall i nedgrävningen och runt den (KG 1182). I avfallslagret fanns koncentrationer som kan representera olika användningar. Nordväst om detta påfördes ett utjämningslager av sand över de äldre avfallslagren (KG 1835). En grop grävdes (där det fanns en grop i fas 2:9) sedan genom

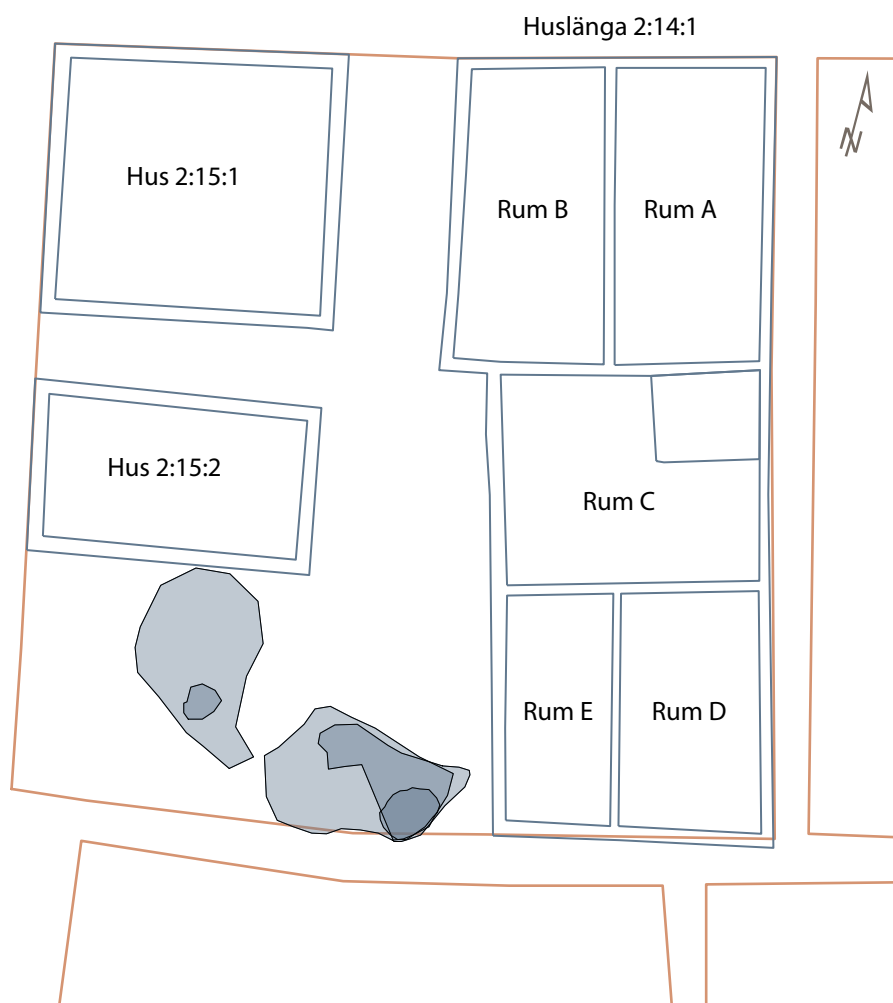
utjämningslagret (KG 1836). Den fylldes sedan med avfall i flera omgångar (KG 1834).

De djurben som tillvaratogs från den här fasen skiljer sig från den föregående fasen (fas 2:17) på flera sätt, främst när det gäller artrepresentation. Fiskbenen, som dominerade den äldre fasen, var nästan helt frånvarande i avfallskontexterna i fas 2:18. Skillnaderna kan inte helt förklaras med olika insamlingsmetoder. Vidare gav benmaterialet inte intryck av att vara typiskt hushållsnära avfall, då borde det innehålla mer fiskben och kanske färre mellanfotsben och andra köttfattiga delar av djurkroppen.

Avfallslagren innehöll många järnföremål inklusive spikar och nitar. Här fanns också stora mängder keramik av olika slag liksom en mycket stor mängd glaskärl.

Tabell 78. Grupper och kontexter i fas 2:18.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
1182	Brukning, avfallslager	3314		Lager som fanns i och runt nedgrävning, KG 1184. Innehöll koncentrationer av avfall som kan representera olika användningar. Föremålen var exponerade för väder. Utöver registrerat material fanns tegel och taktegel. Innehöll blandade ben från främst nötboskap, får (get), svin. Från nötboskap relativt många ben från köttfattiga delar; mellanfotsben, tåleder, kraniefragment, underkäkar. Fåtal ben från get, rådjur, katt. Från hund 39 benfragment, osäkert om det är en individ. Ben från höns, mindre antal gås, 1 nyckelben från andfågel (i storleken gräsand). 1 kota vardera från gädda, torsk. Ett antal ben hade spår av hundgnag. Fynd av järn: 61 spik/nit, 15 odefinierade föremål, 2 beslag, 1 krampa. CU-led: 1 lås, 1 beslag, 1 kopparmynt. 5 slaggsållor ca 1000g, 1 armborstnöt i älghorn, 1 kakel (rump), 32 g lerklining, 43 fragment av rött murtegel, 1 malsten, 25 flintavslag. Glas: 124 kärl (passglas, karaff, odefinierade), 296 fönsterglas. Keramik: 1 ÅRG kanna, 48 Jydepotte, 10 SVG, 229 odefinierade YRG, 60 YRG fat (2 Holland), 22 YRG skål (1 Västeuropa), 67 YRG trebensgryta, 10 YRG panna. 61 YLG fat, 2 YLG kruka, 3 YRG krus, 25 YLG skål, 7 YLG panna, 7 YLG trebensgryta, 78 odefinierade YLG. (Proveniens YLG: 4 Werra/Weser, 19 Weser, 4 Werra, 28 Tyskland, 5 Holland, 1 Saintonge, 2 Amsterdam, 4 Frankrike, 1 Ibersika halvön, 75 Västeuropa). 2 stengods Siegburg, 5 stengods Raeren, 2 fajans (1 Holland)
1184	Nedgrävning, stenlyft	3322		Nedgrävning eller ev. flera sammanhängande stenlyft. Botten var oregelbunden med avtryck av stenar. En sten fanns kvar
1834	Bruk av grop	3473	3473 har PM 17877 med träkol, träflis, ogräs, ben	3473 var fyllning i grop med flera horisonter av aska, träkol och brända ben. Innehöll blandade ben från nötboskap, får (get). Från svin främst från rörben. Relativt stor andel obestämt däggdjur. 1 pigghajskota. Ca 16 % av materialet var bränt. 1 ben hade spår av hundgnag Fynd av 1 fönsterglas. Keramik: 2 YRG trebensgryta, 1 odefinierade YRG, 1 SVG, 1 odefinierade YLG, 1 stengods Frechen 1550–1650
1835	Utgjämningslager	3472		Utgjämningslager av sand. Innehöll blandade ben från nötboskap, svin. Fynd av keramik: 1 YRG trebensgryta, 2 odefinierad YRG, 1 odefinierad YLG, 1 stengods Tyskland
1836	Konstruktion av grop	2039		Nedgrävning för grop som fylldes med KG 1834

Figur 135. Lämningar från fas 2:18. Skala 1:150.

0 5 m

- Tolkning hus
- Stadsgård
- Övriga kontexter
- Träkonstruktion/stolpe
- Sten-/tegelkonstruktion

Fas 2:19. Ombyggnad av portlider

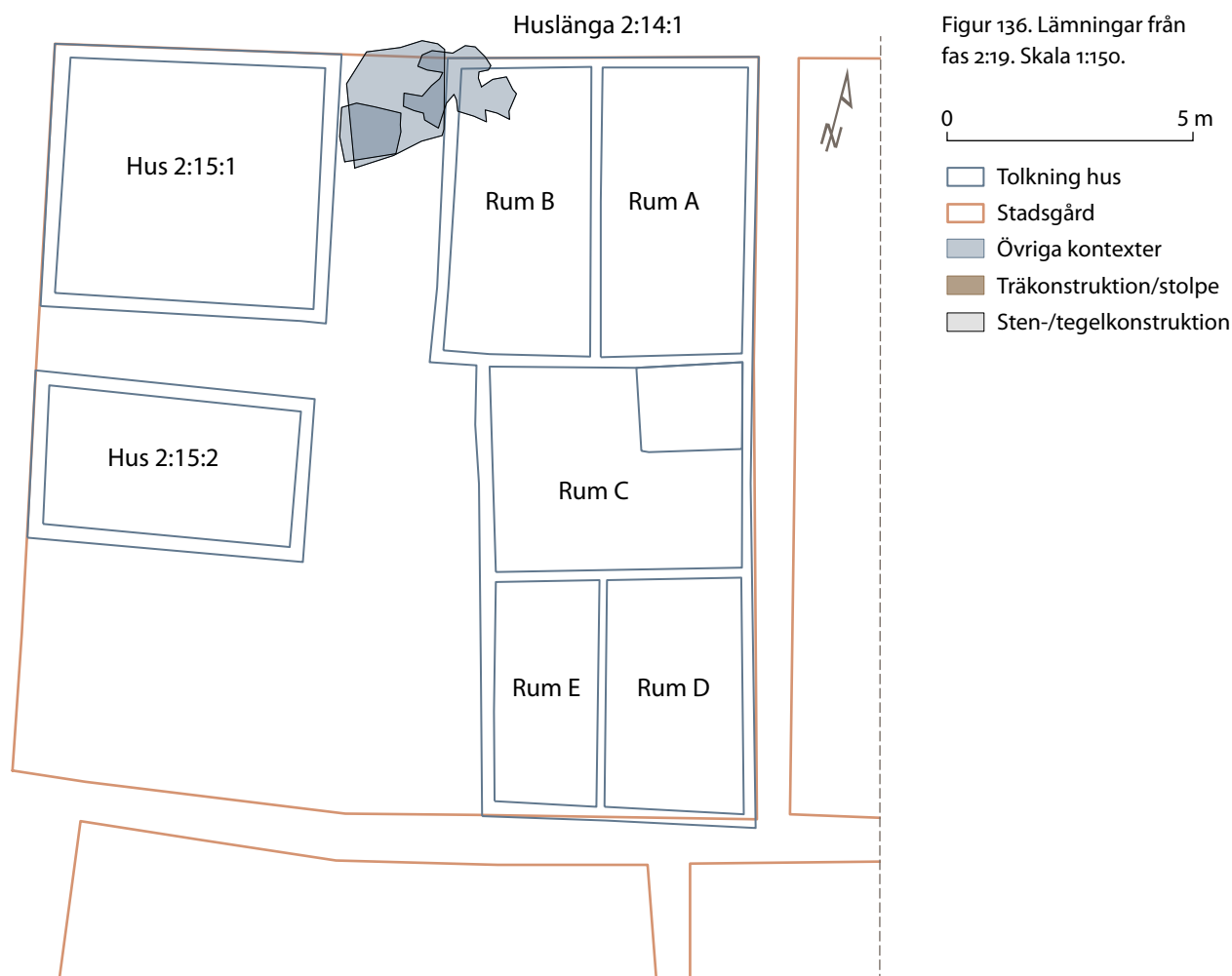
Datering: 1590-tal?

Dateringsunderlag: Stratigrafi.

Delar av stenläggningen i portlidret lades om. Alla ben som tillvaratogs kom från stenläggningen, odlingslagret var alltså helt rent på djurben. Fyndmaterialet visade på inblandning av senare material.

Tabell 79. Grupper och kontexter i fas 2:19.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
1186	Konstruktion stenlagd gård/portlider	3238, 3240		3238 var stenläggning. 3240 var konstruktionslager av odlingsjord. 3238 innehöll blandade ben från nötboskap och svin. Fynd av 6 spik/nit, 1 järnföremål, 2 flinta. Glas: 1 glasflaska (kabinettflaska?), 2 passglas, 1 butelj (modern?), 7 fönsterglas. Keramik: 4 Jydepotte, 36 odefinierade YRG (3 Holland), 13 YRG trebensgryta, 4 YRG skål/fat, 2 YRG panna, 7 odefinierad YLG, 3 YLG fat/skål (Proveniens YRL: 1 Frankrike, 1 Tyskland/Holland 1550–1650, 1 Holland, 5 Västeuropa). 1 stengods Limburg, 2 stengods Siegburg, 1 stengods Raeren, 1 fajans fat, 1 odefinierad flintgods, 2 porslin (1 ostindiskt, 1 modern)

Fas 2:20. Destruktion av hus 2:15:1 och 2:15:2

Datering: Runt eller efter år 1600. Troligen samtida med fas 2:21.

Dateringsunderlag: Stratigrafi.

De mindre byggnaderna i västra delen av stadsgården brann helt eller delvis. Raseringslager jämnades ut över platsen för huset och den stenlagda gårdsplanen. Då raseringsmassorna innehöll bränt material blandat med obränt material är det osäkert hur pass omfattande branden var. Tegel från en rasad konstruktion låg över gårdsplanen, kanske från en skorsten i något av husen (KG 388).

Här fanns även ett lager med kalk som kan vara puts (KG 1447). Den här branden kan ha ägt rum samtidigt med ombyggnaden av portlidret, eller vid destruktionsen av huslänga 2:14:1 (fas 2:21). Det fanns många föremål i raseringsmassorna, bland annat en bit kakel som kan komma från en kakelugn i något av stadsgårdens hus. Den brända halmen i ett av jordproverna kan vara avfall från tröskning. Alla ben var obrända, vilket visar att de inte var på plats vid tiden för branden, utan sannolikt kom dit med omflyttade massor vid uppröjningsarbetet, eller senare.

Tabell 80. Grupper och kontexter i fas 2:20.
(A) är djupanalyserat.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
388	Destruktion av byggnad	3405, 3409, 3410	3409 har PM 15148 (A) med träkol, träflis, ogräs, havre, skalkorn. 3410 har PM 15169 med rottrådar, träflis, bränd dynga, bränd halm, ogräs, skalkorn	3405 var lager med nedrasat/rivet tegel och bränt material, stenar. Kanske rester efter mur eller skorsten. 3409, 3410 var raseringslager med brandrester. Innehöll blandade ben från nötboskap, svin, får (get), 1 horn från rådjur. Alla benen var obrända, och hade medelgod till dålig bevaringsgrad. Fynd av järn: 9 spik/nit, 3 föremål. 4 gram slagg, 1 skifferplatta. 1 takteglfragment. 1 flintavslag. Glas: 1 passglas, 1 obestämt glaskärl, 1 glasbägare med pålagd tråd 1450–1550 (Keulenglas). Keramik: 10 odefinierade YRG, 1 YRG fat, 2 YRG trebengryta, 1 fajans fat från Nederländerna, 1 stengods Raeren 1550–1600
598	Destruktion av byggnad	3406, 3354, 3421, 3428, 3432, 3445	3406 har PM 15134 (A) med träkol, träflis, rottrådar, bränd dynga/hö, bränd halm, ogräs, skalkorn, enbär. PM 15882 (A) med träkol, träflis, löv, förkolnat pors, förkolnat skalkorn, förkolnat råg	3406 var ett raseringslager med träflis, och brända trärester, eldpåverkad sten, tegel, gödsel. Troligen rester av bränt golv. 3428, 3354 var sandlager med en del bränt trä och annat material inblandat. 3421 var ett raseringslager med raseringslager med träflis, och brända trärester, eldpåverkad sten, tegel, kalkbruk. 3445 var en nedgrävning. 3432 var fyllning i nedgrävningen med mycket tegel. Innehöll blandade ben från främst nötboskap, även svin, får (get), get, rådjur. Fynd av järn: 35 spik/nit, 5 föremål, 1 borrar/navare, 1 nyckel, 2 knivar. slagg. bränd lera från ugnsvägg, murteglfragment, kakel-fragment (rump), 2 flinta. Glas: 1 passglas, 5 fönsterglas. Keramik: 54 odefinierad YRG, 39 YRG trebengryta, 1 YRG fat/skål, 5 YRG panna, 4 odefinierad YLG, 3 YLG fat/skål (1 Weser 1575–1625, 1 Tyskland, 1 Västeuropa), 1 YRG trebengryta, 1 stengods Raeren

Fas 2:21. Destruktion av huslänga 2:14:1

Datering: Destruktion vid 1500-talets slut eller 1600-talets början. Samtida med fas 2:19?
Dateringsunderlag: Stratigrafi, föremål (Westerwaldgods).

Huslängan verkar ha plockas ner medvetet, kanske för att flyttas till annan plats. Det fanns få väggar bevarade, troligen återanvändes det mesta. Delar av det kvarlämnade materialet var eldpåverkat, rivningsmassor kan ha eldats upp på platsen. Skorstenen raserades, delvis ut i vret 1/3 (KG 1003). Taket från huset lämnades kvar som rasing över den norra delen av huslängan (KG 389). Över den södra delen fanns utjämnade lager med raseringsmaterial som växte igen när tomten var övergiven (KG 1006, 1655). I sydvästra delen av rum E fanns möjligen delar av en raserad vägg (KG 1655). I raseringsmassorna fanns rotfilt som visar att platsen varit öde en tid efter destruktionsen.

Bland föremålen i raseringslagren fanns förutom metall och keramik ovanligt mycket fönsterglas. Här låg även mycket näver (från inrasade tak). Några ovanliga föremål som ankarjärn och armborstspets fanns även.

Benen som tillvaratogs från fasen gav till största delen intryck av att komma från omlagrade utjämningsmassor. Undantaget var ett utjämningslager i den sydöstra delen av stadsgården (KG 1006). Benen härifrån hade inte legat exponerade för väder, vind och hundar eller råttor. Men lagrets innehåll av ben från rådjur, katt och hund antyder att det inte rörts om och flyttats runt. Förekomsten av mellanfotsben från rådjur kan tyda på någon form av hantverksverksamhet i närheten. Bland föremålen fanns dessutom en bit hornavfall. Man kan fundera på om avfall från någon granntomt grävts ner här under den tid stadsgård 2 låg övergiven?

Tabell 81. Grupper och kontexter i fas 2:21.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
391	Destruktion av byggnad	3417	PM 17058 med träkol, ogräs, nässlor	Raseringslager, troligen från raserade väggar. Innehöll ben från nötboskap, svin, får (get). Fynd av järn: 3 hästkosöm, 13 spik/nit, 1 föremål, 1 spets, 1 kniv. 1 fönsterglas, 1 passglas, 1 sandsten, 1 slagg. Keramik: 3 YRG trebensgryta, 1 odefinierad YRG
1003	Rasing av skorsten	3777	PM 80141 med rotfilt, träflis, träkol, säv	Raseringslager med mycket tegel, troligen från skorsten. Innehöll 3 obrända benfragment från nötboskap. Fynd av 2 YRG trebensgryta
1006	Destruktion, utjämningslager	3699	PM 27122, 27123 med rottrådar, träflis, träkol, hallon, tiggarranunkel	Lerigt utjämningslager med raseringsmaterial. Här troligen legat obrukat längre tid. Innehöll främst blandade ben från nötboskap, svin, får (get). Ben från hela djurkroppen, från nöt relativt mycket tänder, mellanfotsben. 4 fragment från gås. Av fisk stort antal kotor från torsk, kummel, mindre antal från långa. 8 benfragment från rådjur; 3 mellanfotsben, 1 mellanhandsben, 1 underkäke, 1 tungben, 1 skulderblad, 1 strålben. Benen från mer än ett djur. 2 överarmsben från katt, 1 skenben från hund (i storlek och form lik västgötaspets). Mindre antal ben hade spår av gnag från hund och råtta. Nästan alla benen var obrända. Fynd av järn: 18 spik/nit, 1 föremål, 1 armborstspets. 1 Cu leg nål med öga, 1 hornavfall, 4 gram bränd lera, 5 flinta. Glas: 89 fönsterglas, 3 kärl. Keramik: 26 odefinierad YRG, 13 YRG trebensgryta, 6 YRG skål/fat, 3 YRG panna, 1 YRG sil, 2 odefinierade YLG (1 Tyskland, 1 Frankrike), 1 stengods Westerwald
1655	Destruktion, rasing	3329, 50271, 50290	3329 har PM 13244 med träkol, träflis, ogräs, bränt gräs, starr	3329 var raseringslager med gödsel, träbitar, tegelkross. 50271 var bränd sand med tegelkross och träbitar. 50290 var lera med tegelkross och träbitar. Innehöll blandade obrända ben från nötboskap, svin, får (get). Fåtal ben från höns, gås, torsk. Fynd av 12 spik/nit, 257g slagg, 21 g lerklining. Keramik: 5 YRG trebensgryta, 1 YRG panna
1814	Destruktion av stolpe	3391		Igenfyllning efter att stolpe tagits bort

Fas 2:22. Konstruktion av huslänga 2:22:1 och hus 2:22:2

Datering: Efter Kalmarkriget? Samtida med fas 4:11?

Dateringsunderlag: Stratigrafi

En ny huslänga (huslänga 2:22:1) uppfördes. Även huslänga denna bestod av fem rum och var cirka 15 meter lång. Däremot hade hela huslängan samma bredd, cirka 5,7 meter. Rum C var större i detta hus, rum D och E mindre. Den var sammanbyggd med hus 4:11:1 och totalt utgjorde de en 23 meter lång huslänga.

En rad av syllstenar fanns bevarade i nordväst (KG 306). Rum A var cirka 5,7×2,7 meter stort. Här lades ett stengolv (KG 376). Väster därom låg rum B som var cirka 5,7×2,1 meter stort. Här lades ett trägolv (KG 384). I detta rum fanns en nedgrävning där en rund träkonstruktion, troligen en tunna, stått (KG 1165). Rum C var cirka 5,6×5,3 meter stort. Här återanvändes fundamentet för de äldre eldstäderna. I rummet lades sättsand och därefter ett trägolv (KG 1657). Delar av detta fanns bevarat som undre delar av brandlager (se fas 2:25).

Rum D var troligen 3,0×2,8 meter stort. Inga rester av det fanns bevarade. Rum E var 3,0×2,3 meter stort. Här lades ett utjämningslager och på det ett lergolv (KG 1656). Trä från knuten i mellanväggen mellan rum C och E har fått en dendrokronologisk datering till efter 1456, vilket kan visa att väggen byggdes av återanvänt trä.

En ny gårdsplan och ett portluder anlades. I portlidret fanns stenläggning (KG 306), på gårdsplanen fanns endast sättsand men troligen har stenar funnits här (KG 1830). Mitt på gårdsplanen stod en kraftig stolpe (KG 1179).

En ny byggnad uppfördes väster om gårdsplanen (hus 2:22:2). Ett möjligt konstruktionslager fanns i den västra delen (KG 1150). I övrigt fanns endast brandlager bevarade av detta hus (se fas 2:26). Sannolikt var det 9,0×5,7 meter stort. Minst ett rum med trägolv fanns. Även ett rum med lergolv kan ha funnits (KG 1667).

Någon av byggnaderna i denna fas har troligen varit helt eller delvis byggd i korsvirke (se fas 2:27). Eftersom spår av träväggar fanns i rum C i huslänga 2:22:1 lutar det åt hus 2:22:2.

Tabell 82. Grupper och kontexter i fas 2:22.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
306	Konstruktion stenlagd gård/portluder och stensyll	3234, 3236		3234 var stenläggning. 3236 var stenrad, syllstenar
376	Konstruktion stenlagd yta	3388, 3543		Sättsand och stenläggning
384	Konstruktion av golv	3365, 3439		Rest av trägolv/syllstock, på tjockt lager sättsand. Innehöll 3 fragment från tåled från nötboskap. Fynd av 1 spik/nit, 2 järnföremål, 131 gram slagg, 1 SVG
390	Konstruktion av golv	3396		Sättsand
1165	Nedgrävning	3524		Nedgrävning med oklar funktion. För tunna?
1179	Nedgrävning för stolpe	3357		Nedgrävning för stolpe
1656	Konstruktion av golv	3292, 3293	3293 har PM 12972 med träkol, träflis, dynga	3293 var ett utjämningslager med raseringsmassor. 3292 var lager av lera. 3293 innehöll ett fåtal obrända ben från nötboskap, får, gås, höns, en kota från slätrocka. Fynd av 1 benpärla, 1 odefinierad YRG, 1 YRG fat/skål
1657	Konstruktion av golv och vägg	3247, 3380, 3381, 3382, 3400, 50289, 50295	3381 har PD 80286 daterat till efter 1456	3247 var sättsand för golv. 3380, 3400, 50295 var bränt trägolv med V-Ö bräddor. 3381 var syllstock i mellanvägg, av återanvänt trä. 3382, 50289 var del av vägg i knut med 3381. 3400 innehöll 5 brända benfragment från obestämt däggdjur. Fynd av 1 odefinierad YRG
1830	Konstruktion av stenlagd yta	3207	PM 14240 med träflis, dynga	Tjockt sättsandslager med två horisonter. Innehöll blandade obrända ben från nötboskap. 1 fragment från höna. Fynd av 2 flinta, 1 knacksten, 1 bryne. Keramik: 5 odefinierad YRG, 8 YRG trebengsryta, 2 YLG fat/skål (1 Weser 1575–1625, 1 Västeuropa), 3 odefinierad YLG (1 Beauvais, 1 Tyskland)
1667	Konstruktion av golv	3317, 3403		3317 var ett tunt sandlager. 3403 var ett lerlager, möjligen golv
1150	Konstruktion av hus	62028		Utgjörningslager av sand och silt. Innehöll ben från nötboskap svin (bl.a. underkäke från griskulting). Relativt stort antal fragment från torsk, långa, obestämd torskfisk. Fynd av en armborstspil av järn, 42 g smidesslagg, 4 fragment sintrat material, 1 YRG trebengsryta, 1 odefinierad YRG

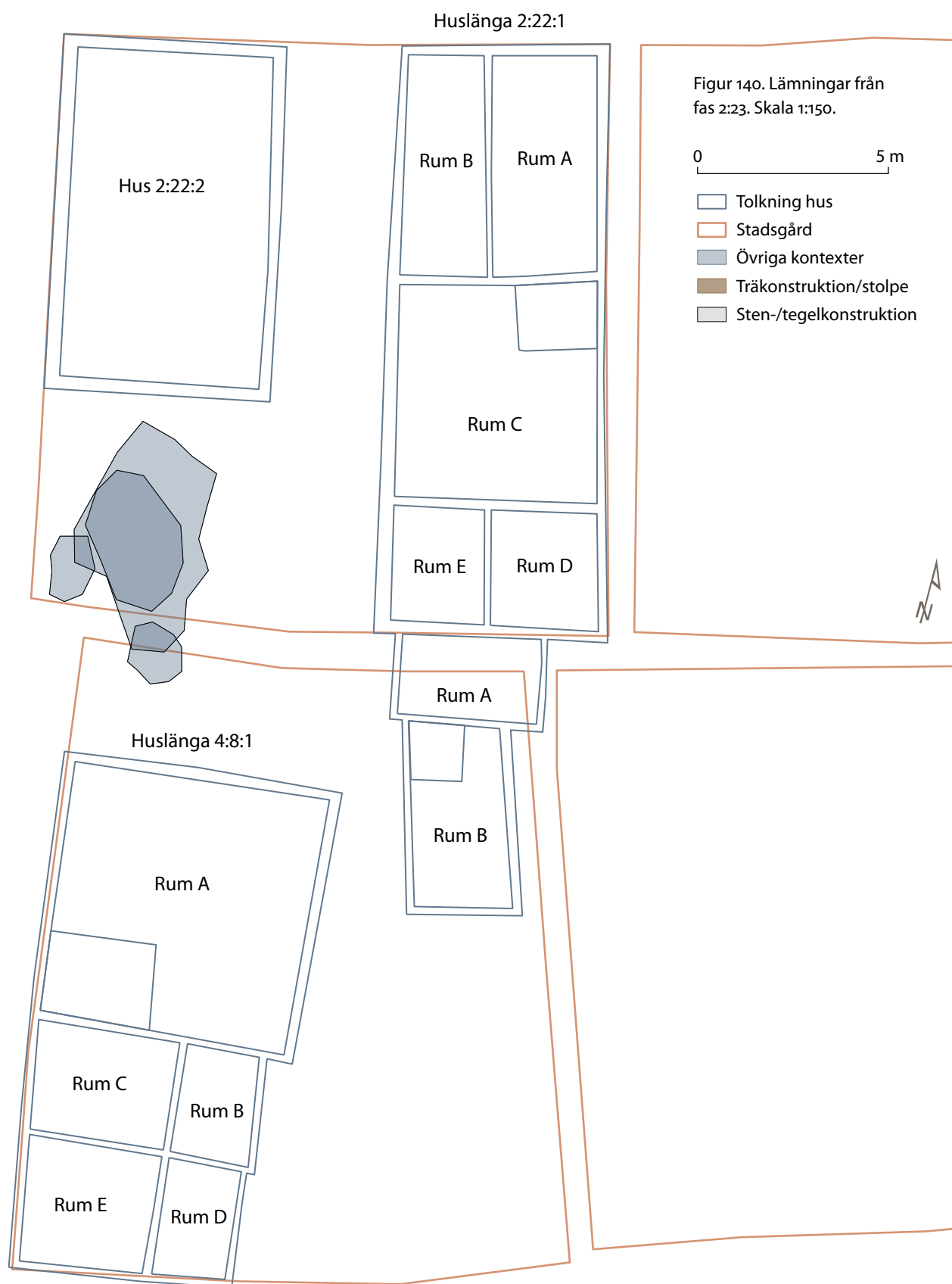
Fas 2:23. Bruk av lager på sydligaste del av gård
Datering: Efter Kalmarkriget?
Dateringsunderlag: Stratigrafi.

Fasen representerar en yngsta brukning av den södra delen av stadsgård 2. Det sydvästra hörnet av stadsgården användes i detta skede för avfallsdepo-

nering. Lagret verkar vara delvis omrört eftersom det även innehöll flintgods. Denna fas kan vara delvis samtida med bruket av avfallslagren över den äldre avfallskonstruktionen (KG 1182). Bedömt utifrån benmaterialet var ingen av de ingående kontexterna typiska avfallskontexter. Fiskben och andra små ben som vanligtvis karakteriserar hushållsnära avfall saknades helt.

Tabell 83. Grupper och kontexter i fas 2:23.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
1139	Brukning, avfallslager	3468		Siltigt lager. Innehöll blandade ben från nötboskap, svin, får (get), varav flera mellanfotsben, tänder från nöt. 1 ett fragment från gås. 2 fragment hade gnagspår från hund. Fynd av järn: 1 spik/nit, 1 låsöverfall. 57 g slagg. Keramik: 11 odefinierad YRG, 10 YRG trebensgryta (varav 1 lokal), 2 YRG panna (varav 1 Holland), 1 odefinierad YLG (Holland), 1 YLG trebensgryta, 1 YLG fat/skål. 2 stengods Siegburg, 1 stengods Raeren, 2 flintgods (1800–1900-tal)
1658	Utgjänningslager	3467		Bränt sandlager. Innehöll ben från nötboskap, får (get), svin. Främst ben från köttfattiga delar på kroppen. Fynd av 2 odefinierad YRG, 6 YRG trebensgryta (1 Västeuropa), 1 stengods Köln 1500-tal

Fas 2:24. Brukning av rum A

i huslänga 2:22:1

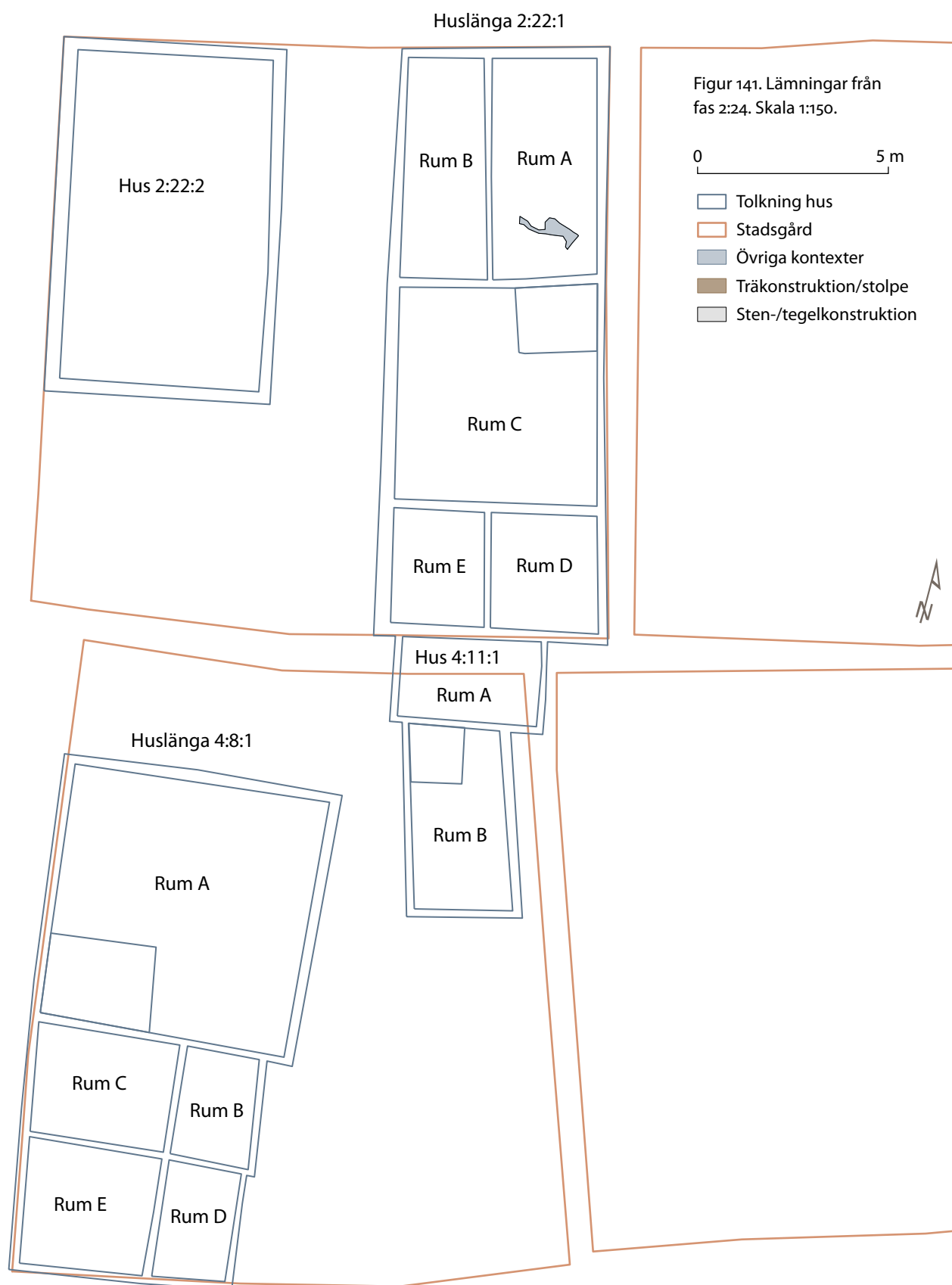
Datering: 1600-tal.

Dateringsunderlag: Stratigrafi.

På stenarna i golvet i rum A fanns brukningslager (KG 375). Golvet var välstädat och inga föremål fanns.

Tabell 84. Grupper och kontexter i fas 2:24.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Föremål/ben	Prov/analyser	Beskrivning
375	Brukning på golv	3387		PM 14560 med träflis, träkol, förkolnat gräs	Tunt lager mellan stenar. Innehöll 1 underkäkstand från nötboskap, 1 kotfragment från kummel

**Fas 2:25. Ombyggnad av rum A
i huslänga 2:22:1**

Datering: 1600-tal.

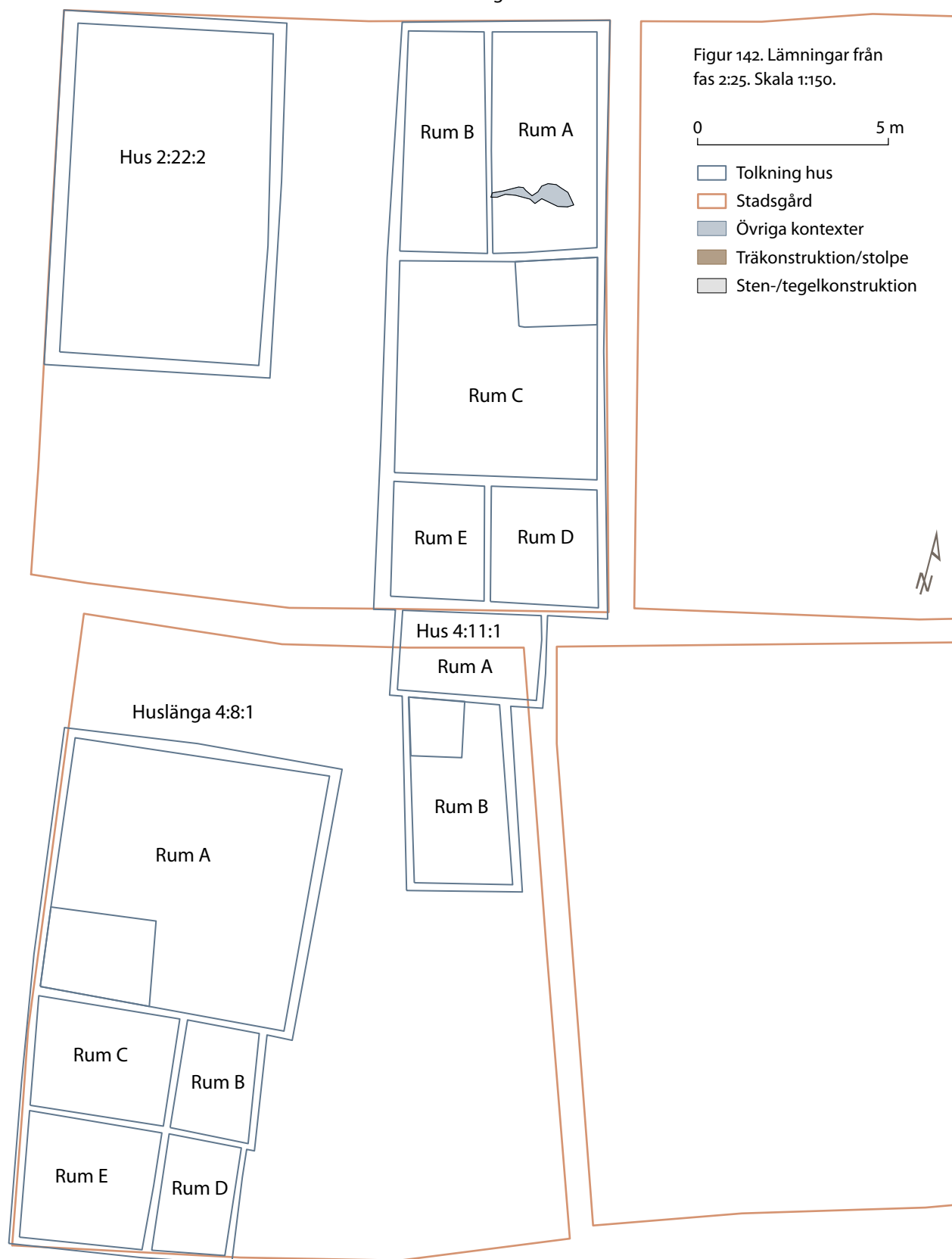
Dateringsunderlag: Stratigrafi.

Ett nytt golv byggdes i rum A. Troligen var det ett trägolv. Brända trärester av ett troligt trägolv fanns i det överliggande brandlagret.

Tabell 85. Grupper och kontexter i fas 2:25.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/ analyser	Beskrivning
1037	Konstruktion av golv	3383		Sättsand för golv

Huslänga 2:22:1

Fas 2:26. Destruktion av huslänga 2:22:1 och hus 2:22:2

Datering: Samtida med fas 1:24/1:25?

Vid stadens nedläggande?

Dateringsunderlag: Stratigrafi.

Huslänga 2:22:1 och hus 2:22:2 brann ner. Över platsen för en konstruktion i rum B låg raseringslager med brända trärester (KG 1164). Brandlagren låg även över gårdsplanen. Här fanns inslag av brända strån från möjlig lerklining och kalkbruk, vilket kan tyda på korsvirkesvägg. Efter att byggnaderna rivits låg ytan obebyggd en tid och det växte ogräs i raseringslagren (KG 382). I raseringsmassorna fanns förutom en hel del byggnadsmaterial

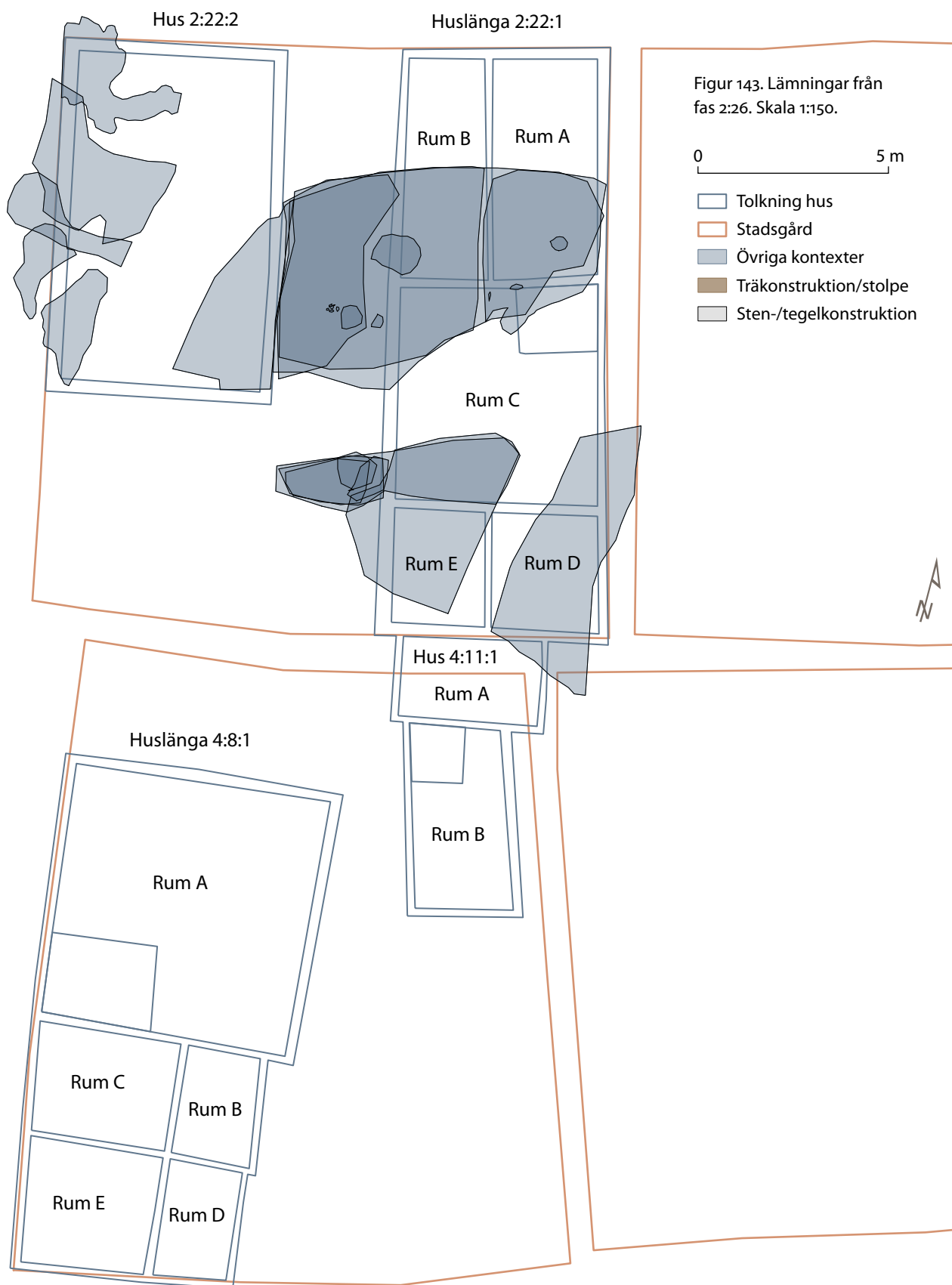
även ett danskt silvermynt från 1562, en del glas av venetiansk typ och blått glas och keramik från Tyskland, Holland och Frankrike. Djurbenen som tillvaratogs från fasen är sannolikt i hög utsträckning omlagrade. Ett möjligt undantag utgör lagren på golvet i rum A (KG 374) där det inte kan utslutas att de brända benfragmenten låg på golvytan vid branden.

Över delar av den tidigare gårdsplanen fanns ett odlingslager från landeritiden som följde på stadens nedläggande (KG 1181, S 3228, se kommande rapport om landeritiden). Detta innehöll omrörda rester av raseringslager från stadsgård 2 med bland annat ett stort föremålsmaterial med flera kärl av keramik och glas.

Tabell 86. Grupper och kontexter i fas 2:26.

(A) är djupanalyserat.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
374	Destruktion, brandlager	3345, 3384, 3402	3345 har PM 14268 med träkol, förkolnad dynga. PM 14701 med träkol, träflis, fisk, bränt ogräs, PV 14700	3345 var brandlager med trärester, undre delarna troligen trägolv i rum A. 3384 var en obränd rund yta i brandlagret, spår av föremål, t ex tunna, som stått här? 3402 var fläckar av lera. 3345 innehöll blandade ben från nötboskap, svin, får (get). Mindre antal fragment från torsk. Ca 18 % av benen var brända, de flesta av dessa var rörensfragment, delar av revben eller gick inte att identifiera. Fynd av 11 spik/nit, 228g bränd lera, 13 fragment rött murtegel, 3 fragment gult murtegel, 48 gram kalkbruk. Keramik: 1 SVG, 5 odefinierad YRG, 5 YRG trebensgryta
382	Destruktion, utjämningslager	3088, 3274, 3304, 3342	3342 har PM 13438 med rottrådar, ogräs, PM 13440 med träkol, rottrådar, recent påverkan med björk	3088, 3304 var utjämningslager med brandrester, tegel och kalkbruk. 3274 var siltigt utjämningslager med tegel och trä. 3342 var ett humöst utjämningslager med tegel. Ogräsbevuxen yta. Innehöll blandade ben från nötboskap, får (get), svin. 2 ryggkotor från torsk, 1 från långa. Alla utom ett fragment var obrända. Fynd av 1 silvermynt 1562 Dansk skilling, 1 spik/nit, 2 flinta. Keramik: 1 Jydepotte, 6 odefinierad YRG, 8 YRG trebensgryta, 1 YRG fat/skål, 1 YRG panna, 3 YLG fat (2 Weser, 1 Werra, 1 Tyskland), 2 odefinierade YLG (Frankrike, Holland 1500–1575)
383	Destruktion, brandlager	3206, 3318, 3373, 62000, 62008, 62439	3206 har PM 13245 med träkol, träflis, dynga, bär/latrin, ogräs, PM 14134 (A) med träkol, glasat kalkbruk, förkolnade strån och örtde-lar. 3318 har PM 14376 med träkol, dynga, bär	3206, 3373 var brandlager med hårt bränd sand, bränt trä och tegel. Arkeobotaniska resultat antyder nedbränd vägg var av lerklining och kalkad. 3318 var brandlager/bränt golv. 62000, 62439 var raseringslager av sand, silt och lera med tegelkross, tegelbrockor, träkol, aska. 62008 var ett lager av silt med spår av brukning. Innehöll ben främst från nötboskap, varav mycket tänder, mellanfotsben. Även får, får (get), svin, kummel, höna, oidentifierad fågel. Några brända ben från fågel, övriga obrända. Fynd av järn: 21 spik/nit, 1 brodd, 1 hasp, 3 beslag, 3 föremål, 2 knivar. Smidesslagg, slagg, 1 sölja Cu-leg, taktegelfragment 110 gram, murtegel rött 89 gram, 1 bryne i skiffer, 3 flinta, 1 hornavfall. 1 blyplomb, 1 blyavfall. 1 kritpipa (1700-tal). Glas: 7 passglas, 6 dryckeskärl (1 Holland/Tyskland 1550–1650, 1 Venetiansk/Tyskland 1500–1650, 1 kärl eller flaska, 1 med emaljdekoration), 3 bägare blått/grönt glas (2 Tyskland 1475–1550), 6 fönsterglas, 2 buteljer. Keramik: 8 SVG (1 Danmark), 1 jydepotte, 42 odefinierad YRG, 28 YRG trebensgryta, 11 YRG kruka, 13 YRG fat/skål (5 med piplerdekoration, 1 Holland med engobe), 1 YRG panna, 3 YLG fat (2 Västeuropa), 6 odefinierad YLG (4 Västeuropa), 1 YLG trebensgryta, 1 YLG Saintonge, 1 YLG Weser. 1 fajans fat Holland 1575–1625. 2 Siegburg, 1 stengods Tyskland 1500-tal, 1 Frechen 1550–1600, 1 Westerwald
1164	Destruktion av konstruktion	3450, 3525	3525 har PM 19723 (A) med träkol, träflis, haselnötsskal, ängsväxter, ogräs, ben, råg, skalkorn	3450 var ett välavgränsat lager av bränt trä i lager. 3525 var grå sand i nedgrävning samt kullersten och kol. 3525 Innehöll obrända ben från nötboskap, svin, får, får (get), höns, varav 3 fragment från spädkgrisar. 1 lårben från en juvenil svartråtta. Fynd av järn: 8 spik/nit, 2 föremål, 1 hästkosöm, 1 kniv. Slagg 299 g. Glas: 2 kärl, 1 butelj. Keramik: 6 odefinierad YRG, 1 YRG trebensgryta, 1 YRG fat/skål
1660	Destruktion, rasering	3310, 3311, 3312	3310 har PM 13099 med träkol, träflis, förkolnad dynga	3310 var ett sotigt lager med bränt och obränt trämaterial. 3311 var raseringslager med bränd lera, tegel, kalkbruk. 3312 var brandlager med bränd sand, tegel, bränd lera, sten. Fynd av 5 fragment murtegel rött, 1 YGR trebensgryta
1666	Återfyllning stolphål	3358		Återfyllning av stolphål efter att stolpe tagits bort. Innehöll fåtal ben från nötboskap, får (get). Även 20 brända fragment från obestämt däggdjur.

Figur 143. Lämningar från fas 2:26. Skala 1:150.

Stadsgård 3

Fas 3:1. Förberedelse inför byggnation

Datering: 1470-tal.

Dateringsunderlag: Stratigrafi.

Det första som skedde i inom stadsgård 3 var att ett 0,10–0,25 meter tjockt utjämningslager anlades/avsattes över hela stadsgården (KG 1049 i väster och 1624 i öster). Lagren inom olika delar av stadsgården skilde sig en del åt (även om de var samtida). De bestod av träflis, pinnar och huggspån och påminde om flislagren på de övriga stadsgårdarna. I lagren fanns en del föremål främst av organiska material.

I den västra delen av stadsgården (där hus kom att byggas) fanns liggande längre slanor i nordöst–sydvästlig riktning samt mycket näver. Liknande fenomen kunde iakttas på stadsgård 1 och 2. Slanorna var tydligast där den norra delen av den västra huslängan kom att byggas. Åt söder glesade de ut och övergick i ett tjockt lager som dominerades av huggspån (S 51118). Huggspånslag-

ret bedömdes vara påfört i utjämnande syfte snarare än att vara bildat på plats. Träflisen tunnade sedan ut mot sydväst och blev mer humöst, i den här delen byggdes senare inga konstruktioner. I den nordöstra delen av tomten jämnade man till etableringslagret innan förberedelsearbetet för byggnationen tog vid (KG 1325).

I denna händelsefas uppfördes även hägnader utmed stadsgårdens sidor (se fas 1/3:1 och fas 3/13:1). Även ett fåtal störrar fanns inne på stadsgården (KG 1212) och här grävdes en grop som fylldes med sten och sand (KG 1626).

Här fanns enstaka föremål som kan ha tappats eller kasserats i samband med byggnadsarbeten. Djurbenen som samlades in från fas 3:1 var främst stora ben från nötboskap. Detta kan vara byggnadstekniskt relaterat, att man blandat in större ben som ”armering” för att skapa ett fast underlag att bygga på. Men det kan också bero på att lagren grävdes extensivt med maskinhjälp, och åtminstone delvis i dåligt väder.

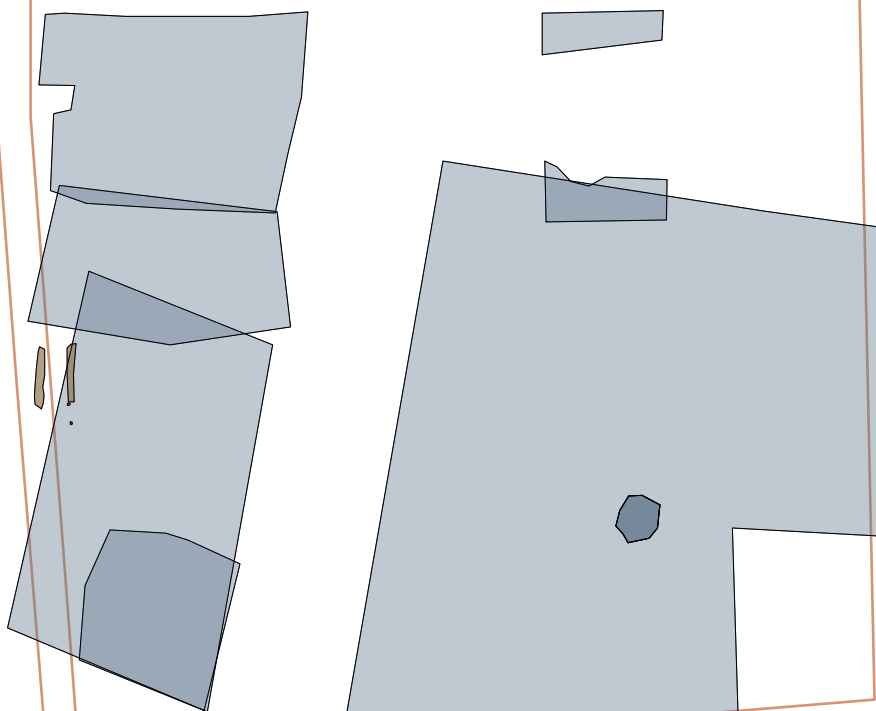
Tabell 87. Grupper och kontexter i fas 3:1.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
1212	Konstruktion av störrar	51130, 51131		Två störrar som syntes under utjämningslagren
1624	Förberedelser för husbyggnation	51340		Utgjämningsslager som bestod av torv och träflis och träbitar. Benmaterialet var nästan uteslutande underkåkar och mellanfotsben från nötboskap. Det fanns även ett par underkåkar från svin. Man kan ha blandat in djurben för att skapa ett fastare underlag att bygga på. I lagret fanns en 0,87x0,10 m stor lätt böjd bräda med borrhål och diverse skurna uttag som kan vara delar av en kasserad byggnadsdetalj eller ett redskap. Delar av en sko, häl försträckning till ett ovanlader
1325	Förberedelser för husbyggnation	51387		Hårt tilltrampat utjämningslager i övrigt identiskt med 51340
1049	Förberedelse för husbyggnation	50991, 51054, 51118		Utgjämningsslager som bestod av torv och träflis och träbitar. Djurben tillvaratogs från endast ett av de ingående lagren (S51054). 2 underkåkar och ett mellanfotsben från nötboskap. Fynd av 2 dymlingar, 1 träkil. 2 YRG trebensgrytor som kan vara tappade i samband med att byggnationen hade startat
1073	Konstruktion av grop	51368		Nedgrävning
1204	Förberedelse för husbyggnation	51100, 51101		Stockar
1626	Bruk av grop	51367	51367 har PM 80731 med träflis, örtfragment, rottrådar, tiggarranunkel, träkol, säv	Fyllning som bestod av sand och sten

Figur 144. Lämningar från
fas 3:1. Skala 1:150.

0 5 m

- Stadsgård
- Övriga kontexter
- Träkonstruktion/stolpe
- Sten-/tegelkonstruktion

Fas 3:2. Konstruktion av huslänga 3:2:1 och hus 3:2:2 samt gårdsplan

Datering: Tidigast 1476.

Dateringsunderlag: Dendrokronologisk datering, stratigrafi.

I nästa skede har man uppfört byggnader, huslänga 3:2:1 i den västra delen, och hus 3:2:2 i den nordöstra delen av stadsgården. Konstruktionen innehöll träsyllar, väggar och andra konstruktionsdetaljer av trä som exempelvis golvreglar samt utjämnings- och utfyllnadslager som anlagts på tomten. I samma skede anlades även en cirka 4,6 meter bred stenlagd yta i stadsgårdens mitt. De bevarade strukturerna utgjordes av sättsand och en fragmentarisk stenläggning (KG 1065). Bredvid den stenlagda ytans sydöstra hörn (strax norr om gata B) påträffades ett sandupplag (KG 1313) som antagligen hör samman med anläggandet av stenläggningen.

Innan byggnader uppfördes anlades en 4,8 meter långt och 1,1 meter bred stenläggning (KG 1631). Stenläggningen sträckte sig i nordsydlig riktning från gata B. Utmed dess västra sida fanns plankor. Eventuellt är det frågan om någon form av fundament för den byggnad som sedan uppfördes utmed stadsgårdens västra sida, eller en konstruktion direkt öster om byggnaden.

Huslänga 2:3:1 var 15×6 meter stor och bestod av tre rum. Det nordligaste rummet i huslänga 3:2:1 (rum A) var 5,3 meter brett och cirka 6,5 meter långt. Vid bygget av rummet anlade man en rustbädd (KG 1051) inför uppförandet av en eldstad. Någon eldstad verkar däremot aldrig ha byggts i denna fas. Rustbädden var 5,1 meter bred och en del av den (KG 1632) låg öster om den yta där sedan eldstaden byggdes, se fas 3:9. Rustbäddens storlek och materialets dimension tyder på en ovanligt kraftig konstruktion som påminner om eldstäderna i stadsgårdarna längs med gata C (stadsgård 7 och 15, kommande rapport). I det nordvästra hörnet av rum A fanns en ränna ut mot vreten. I rum A anlades ett jordgolv (KG 1191). I kontextgruppen ingår två liknande lager av kompakt, siltig, lerig sand med mellanliggande skikt av mossor. Jordgolvet byggdes efter rustbädden för eldstaden. Det kan nämnas att KG 1191, var helt rent på djurben. I det norra rummet har man alltså antingen inte haft någon aktivitet som lämnar spår i form av djurben, eller så har man hållit mycket rent.

Det mellersta rummet (rum B) var 5,3 meter brett och cirka 3,5 meter långt och hade ett jordgolv i rummets västra del (KG 1200). Jordgolvet anlades då rustbädden för eldstad redan hade byggts. I rummets västra del fanns avtryck av fyra stenar placerade i halvcirkel, innanför dessa fanns en tegelläggning (KG 1217). Detta här möjligen varit fundament för något som stått här, som en tunna eller tråg. I den östra delen av rum B anlades en kavelbro av tätt lagda slänor. Detta har tolkats som en ingång till byggnaden (KG 1195), möjligen var detta ett separat litet rum.

Det södra rummet (rum C) var 5,3 meter brett och cirka 3,5 meter långt (KG 1200). I det sydvästra hörnet av byggnadens södra rum anlades en rustbädd (KG 1359) på flislagret, därefter påfördes sand. På sanden byggdes syllstockar och ett trägolv. Syllstocken i KG 1359 utgjorde en förlängning av byggnadens västra långsida och några av syllstockarna i KG 1187. Motsvarande syll och golvplankor fanns bevarade i det sydöstra hörnet av byggnaden (KG 1630).

I rum C anlades ett jordgolv. Här valde man att först föra på ett lager med gödsel (S 51091) under ett siltigt, något lerigt, tilltrampat lager, S 50986, som tolkats som en eventuell golvyta. Kanske hade gödseln en isolerande funktion. Det tycks inte vara frågan om något regelrätt anlagt golv utan golvytan har skapats av att ytan trampats (KG 1200). Vid undersökningstillfället var det svårt att avgöra om det var frågan om kontexter efter en konstruktion eller efter brukning. Det beror troligen på att tillkomsten av golvytorna är just en blandning av bruk och konstruktion.

Öster om den stenlagda ytan i stadsgården uppfördes en mindre byggnad, hus 3:2:2, som var 4,5×3,0 meter stor (yttermått). Rummet i huset var cirka 4,0×2,5 meter stort. Efter att grunden hade lagts ut, anlades ett trägolv (KG 1044, 1045 och 1324) och en enklare form av eldstad, utan fundament eller rustbädd. I den sydöstra delen av stadsgården lades stockar utmed gata B, en av dem förankrades med slänor, småstenar och snedställda störar (KG 1071).

Inga föremål fanns i någon av kontexterna vilket kan visa att byggnadsskedet pågått under en ganska kort tid. De dendrokronologiska dateringarna visar att fasen troligen ligger i slutet av 1470-talet eller början av 1480-talet.

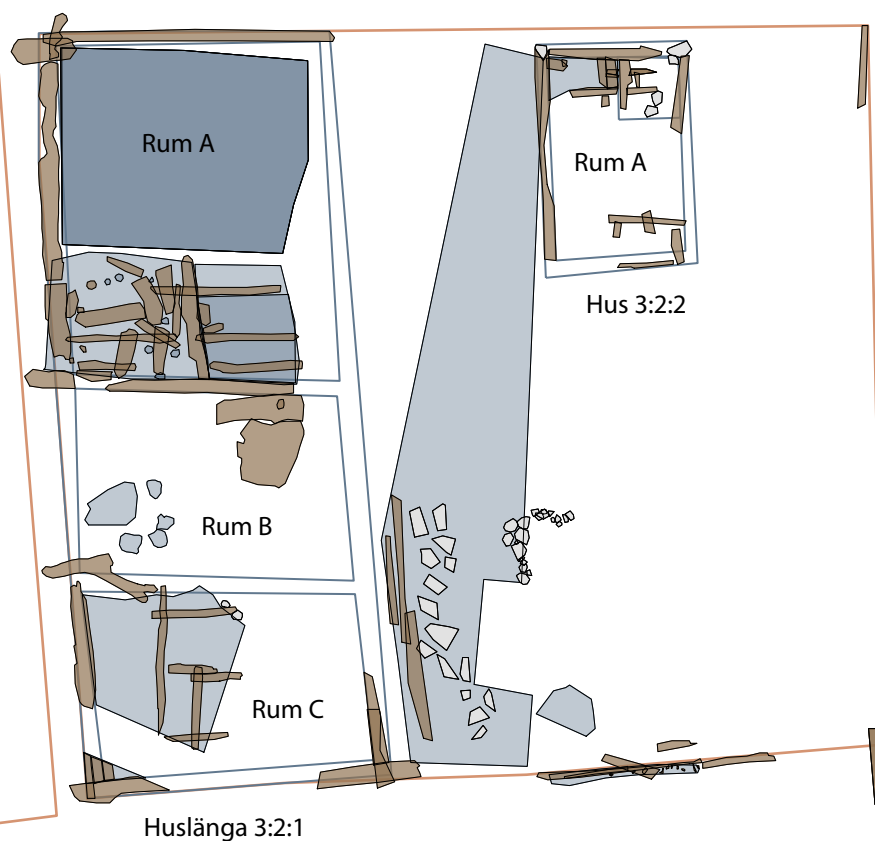
Tabell 88. Grupper och kontexter i fas 3:2.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
1065	Konstruktion av stenlagd yta	51339, 51217		Sättsand och fragmentarisk stenläggning
1071	Förberedelser av husbyggnation, konstruktionsdetaljer	51346, 51347, 51348, 51392, 51395	51395 har PD 80743 daterat till 1475±7	Stockar, störar och slanor
1187	Förberedelse för och eller konstruktion av byggnad	50676, 50791, 50896, 50904, 50929, 51064, 51039, 51094	51064 har PD 80558 daterad till 1480±4. 50791 har PD från FU daterat till 1475±7 (osäker)	50896 var en ränna gjord av stock som lutat från huset ut i vreten. Övriga var syllstockar
1191	Konstruktion av jordgolv	50935, 50957, 50958	50935 har PM 80505 med rottrådar, basstamdelar, örtfragment, mossar, starr, bär. 50958 har PM 80508 med rottrådar, basstam, örtfragment, mossar, starr, bär	Siltig lerig sand med inslag av lera
1044	Konstruktion av golv	51279, 51354		51279 syllstock, 51354 Bränd golvplanka, 0,2 m bred, 0,05 m tjock
1045	Förberedelse för och eller konstruktion av byggnad	51302, 51323, 51328, 51336, 51337, 51369, 51370, 51372, 51378, 51380, 51381, 51384		Syllstenar syllstockar och underliggare
1051	Rustbädd för eldstad	50920, 50937, 50938, 50940, 50939, 50941, 50942, 50943, 50944, 50945, 50946, 50947, 50948, 50984, 51066, 51068, 51069, 51070, 51071, 51072, 51073, 51074, 51075, 51076	50939 har PD 80517, daterat till efter 1471. 50945 har PD från FU daterat till 1470±2	50984 var av sättsand för rustbädden. 50948 bestod av ruttnade delar av trästockar. Övriga kontexter var stockar, regler och stolpar i rustbädden
1217	Konstruktion av fundament	51053, 50996, 50998, 51000, 51002		4 nedgrävningar efter borttagna stenar, mellan dessa yta av tegel (51053)
1313	Konstruktion av gårdsplan	51360		Sandupplag av grå sand intill gårdsplanen
1631	Konstruktion av fundament	51365, 51373, 51374		Gles stenläggning, ett tiotal stenar 0,25–0,60 m stora. Dessutom 3 N-S orienterade plankor
1632	Rustbädd för golv	50765, 51052	50765 har PM 80426 med träflis, starr. 51052 har PM 80543 med rottråd, dynga, träflis, basstamdelar	50765 var ett utjämningslager med lera trä, träflis och bark, 51052 var sättsand för rustbädden
1200	Förberedelse för och eller konstruktion av byggnad	51040, 51041, 51042, 51043, 51044, 51045, 51091, 51099		Syllstockar och kluvor samt syllstenar (51099) och gödsellager (51091)
1324	Konstruktion av golv	51358, 51359, 51364, 51371, 51382, 51383		Brända golvplankor, 0,1–0,2 m breda, 0,03–0,05 m tjocka. 51364 var jordfyllning under golvet
1359	Konstruktion av byggnad.	51459, 51458, 51460, 51462		Rustbädd, syllstock, sättsand, bränt golv
1630	Konstruktion av byggnad	51209, 51172		Syllstock, bränd golvplanka
1195	Konstruktion av byggnad	50995, 50106		Ett lager med slanor och stockar. 50106 var en ränna

Figur 145. Lämningar från fas 3:2. Skala 1:150.

0 5 m

- Tolkning hus
- Stadsgård
- Övriga kontexter
- Träkonstruktion/stolpe
- Sten-/tegelkonstruktion

Fas 3:3. Bruk av huslänga 3:2:1

Datering: Tidigast 1476 och en kort period därefter, högst 20–30 år.

Dateringsunderlag: Dendrokronologisk datering, föremål, stratigrafi.

I det första skedet efter att huslänga 3:2:1 hade byggts användes den som fähus. Som nämnts ovan fanns spår av brukning i jordgolven (KG 1191, 1200), de beskrivs i fas 3:2 då konstruktion och bruk var svåra att skilja åt. Sammanfattningsvis innehåller denna händelsefas många brukningar och omdaningar under en kort tidsrymd. I alla byggnadens tre rum har nya golvytor skapats genom att sand i omgångar påfördes på brukningsytan på golvet.

På jordgolvet i det norra rummet (rum A) avsattes lager vid användandet och golvet förbättrades flera gånger (KG 1192 och 1216). Analysen av jordproverna visade att rummet har använts som stall. Här fanns en annorlunda sammansättning av växter och delar av växter som finns nära marken (basstamdelar). Sammantaget antyder detta en häst som betat i en hage. I provet fanns ägg av hästens springmask.

I huslängans mellersta rum (rum B) användes först jordgolvet och brukningslager avsattes (KG 1206). Dessa äldsta brukningslager innehöll gödsel men inga ben eller föremål. Rummet kan ha använts för djurhållning och stenkonstruktionen i dess västra del kan ha varit en ho för foder eller vatten. Efter en tids bruk togs stenkonstruktionen i rummets västra del bort och stenlyften återfylldes (KG 1294). Därefter byggdes ett nytt jordgolv (KG 1209). I det fanns spår av brukning i flera horisonter. De olika brukningslagren hade varierande inblandning av gödsel varvat med sandlager, delar av dessa lager utgör troligen även brukning av golven. Lagren i KG 1209 var rika på både små och stora djurben. Materialets verkar innehålla flera

olika sorters sopor, både hushållsavfall och slakt- och styckningsrester. Här fanns en stor mängd ben från i synnerhet nötboskap, men även svin och i något mindre omfattning får (get). Dessutom fanns tre ben från rådjur, som alla kom från köttrika delar på djurkroppen och därmed är spår av att man ätit rådjur. Flera fiskarter fanns representerade; förutom vanliga arter som torsk och långa fanns även kolja, plattfisk, gädda, slätrocka och pigghaj. Det fanns både ryggkotor och ben från huvudet. Benen från fågel var få jämfört med fiskbenen, men de få som fanns kom från både tamhöns och gås. Utöver nämnda arter fanns också ett lårben från svartråta.

Bland fyndmaterialet fanns framförallt keramikskärvor från maximalt 64 olika kärl. Alla utom ett kärl var trebensgrytor av yngre rödgods, det enstaka kärlet var av stengods. Även fyndmaterialet antyder alltså att avfall från ett kök deponerades i rum B.

Merparten av materialet har troligen kommit hit som utfyllnad inför en ny golvyta. Men då de även innehöll dynga är det möjligt att det representerar ett utrymme där man hållit svin. Enligt det resonemanget har matavfallet kanske slängts in till grisarna som foder, och då kan också innehållet sägas avspegla stadsgårdens matkonsumtion. Frågan är dock om grisarna verkligen bökat runt bland keramikskärvor och glas? Består lagren i sin helhet av hitfört avfall och utmockad gödsel?

Även i huslängans södra rum (rum C) avsattes flera nivåer av brukningslager och nya golvytor (KG 1220). Brukningslagren utgjordes här av siltig sand med flera horisonter av organiskt material och sand. Möjligen har rummet varit ett förrådsutrymme.

Det är intressant att notera att alla kontextgrupper, utom KG 1209, var helt rena på djurben. Likaså var både rum A och C helt tomma på föremål. Det tyder på att man har städad ur rummen.

Tabell 89. Grupper och kontexter i fas 3:3.

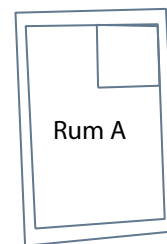
(A) är djupanalyserat, (A+M) har även parasitäggsanalys.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
1206	Brukning på golv yta	50985, 50986, 50987, 50990, 51035	50990 har PM 80534 med örtfragment, rottrådar, starr, basstam. 51035 har PM 80535 med träflis, dynga, träkol, rottrådar, hasselnöt	Gödsel och sandinblandad trampyta med gödsel. Gråbrun, sammanpressad silt med flera humösa horisonter (tunna strimmor av träflis, halmstrån). Trampyta? Jordgolv?
1209	Konstruktion av nytt jordgolv	50841, 50970	50841 har PM 80459 med örtfragment, rottrådar, träkol, träflis, dynga (ängsväxter)	Nya golytor med möjliga inslag av brukning av golvtytor. Gödsel och sandinblandade trampyta med gödsel. Flera sandlinser i lagren. S50841, innehöll djurben från stora däggdjur, både från köttrika och köttfattiga delar på djurkroppen. Blandning av slakt- och matavfall. Dessutom fanns det en mängd små fiskben. Fynd av metall: 1 järnnit, 1 dubbelsölja cu-leg, 1 blysmälta, 1 blyföremål (möjligen 1 vikt, 1 spröjs). Glas; 2 krautsrunk datering 1400–1525, 1 dryckeskärl med ev. spår av noppa. (kan vara 3 fragment från samma kärl). Keramik; totalt 64 kärl (80 fragment), 13 odefinierade YRG, 50 YRG trebengrytor, 1 Siegburg 1400-tal
1192	Brukning-lager på golv-yta	50925	Har PM 80496 (A+M) med träkol, strån och örtdelar, blad/stamdelar gräs, basstamdelar, mossor, halm/strådelar, djurhår, ängskavle, starr, älggräskärrgröe, gräs, kråklöver, revsmörblomma, viol. Parasit från häst	Heterogen, lerig sand med fläckvis inslag av halm
1216	Brukning-lager på golv-yta	50926		Sandinblandad trampyta
1220	Brukning-lager på markyta	51095		Sandinblandad trampyta med gödsel
1294	Destruktion, stenlyft	50997, 50999, 51001, 51003	50997 har PM 80528 med rotfilt, träflis och örtfragment	Återfyllning efter att stenar tagits bort

Figur 146. Lämningar från fas 3:3. Skala 1:150.

0 5 m

- Tolkning hus
- Stadsgård
- Övriga kontexter
- Träkonstruktion/stolpe
- Sten-/tegelkonstruktion

Hus 3:2:2

Huslänga 3:2:1

Fas 3:4. Konstruktion av hus 3:4:1

Datering: Tidigast 1482.

Dateringsunderlag: Dendrokronologisk datering, stratigrafi.

I den sydöstra delen av stadsgården uppfördes en byggnad, hus 3:4:1, som var 7,7 meter långt och 4,6 meter brett. Byggnaden bestod i det äldsta skedet av ett större rum i norr (rum A), som var 4,4×4,2 meter stort och ett mindre i söder (rum B), som var 2,6×4,2 meter stort. Huset hade en grund av syllstenar. Möjligen fanns ett plank eller annan konstruktion väster om huset utmed gata B, syllstockar på stengrund fanns här. Innan golvet i det södra rummet (rum B) anlades lade man ut flera lager med sand och lera (KG 1318), som kan ha utgjort en förstärkning av golvytan (KG 1070).

I byggnadens norra rum (rum A) anlades ett fundament av stockar till en eldstad (KG 1068, 1072). I fundamentet ingick även en stenpackning som fixerades i flera lager av lera. I byggnadens båda rum konstruerades sedan trägolv (KG 1070). Träplankorna som var brända men ändå välbeva-

rade låg i nord-sydlig riktning i huset. Sammanfogningar i form av spikar satt kvar i plankorna.

I KG 1070 fanns ben som sannolikt egentligen hör ihop med destruktionsfasen. Här finns också verktyg i form av en skedborr, som kanske hade blivit kvarglömnda i samband med byggnationen. Inget brukningslager fanns i byggnaden, som kan ha städats ur innan den brann (se nedan fas 3:18)? I lagret under golvet (S 51321) låg däremot en hel del föremål främst av metall, som kanske hade fallit ned mellan golvplankorna och därmed tillhörde brukningen. Här fanns relativt många blyföremål, som flera kulor, smältor och ett par plomber (från Danzig/Gdansk). Här fanns även en del av en dubbelsölja. Den andra delen av söljan hittades i vret 1/3 (fas 1/3:3, KG 1707). Ett föremål av valrossben (bete) liknar en nätsticka och har använts för textilhanterverk eller möjligen bokbinderi. Fönsterglas fanns i raseringsmassorna (se fas 3:13) vilket visar att huset kan ha haft glasfönster.

Samtidigt konstruerades en stenlagd yta med en rännadal mellan byggnaderna på stadsgårdens östra del. Sättsandslagren skiljde sig något åt från varandra, därför finns det flera inmätningar.

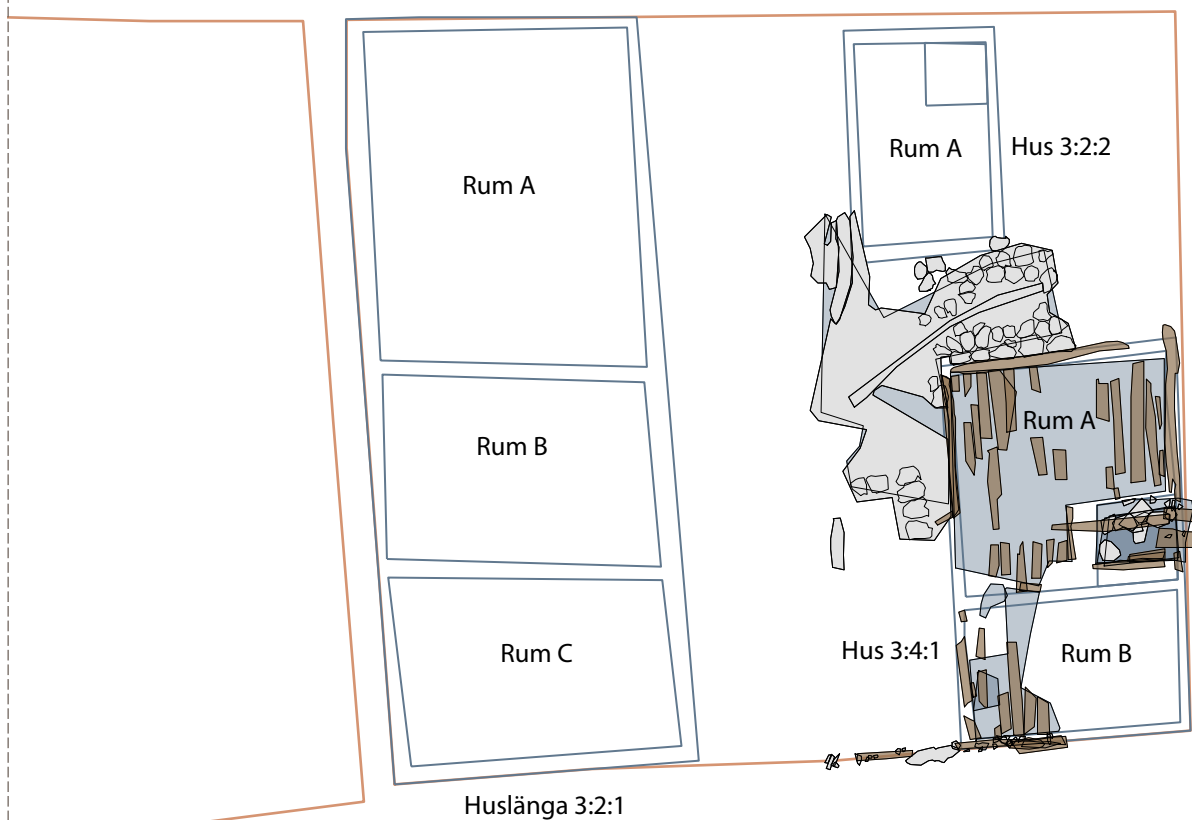
Tabell 90. Grupper och kontexter i fas 3:4.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
1072	Konstruktion av rustbädd till eldstad	51362	Har PD 80733 daterad till vintern 1481/82	Tre stockar under eldstadens fundament
1077	Konstruktion av stenlagd yta	51031, 51032, 51033, 51271		51031 var stenläggning med rännsten 51032. Utgjorde resterna av en stenlagd yta som gått i N-S riktning och som hade en avstickare åt Ö. Den avstickande stenläggningen kan eventuellt varit en entrépassage. Stenläggning, 51033 bestod av mindre kullerstenar, 0,05–0,08 m stora, som anslöt till stenläggning 51031. Känslan var att denna stenläggning var något yngre än 51031
1068	Konstruktion av fundament till eldstad	51114, 51158, 51355, 51356, 51357		51356 utgjordes av sand, över den fanns 51357 en ram av 0,2 m tjocka stockar runt fundamentet. I denna fanns två lerlager, först 51158, sedan 51355, i vilket fundamentets stenar 51114 placerats
1070	Konstruktion av golv	51166, 51299, 51300, 51315, 51321		51166 utgjordes av brända golvplankor, 0,15–0,23 m breda och 0,02 m tjocka. Under golvplankorna fanns ett utjämningslager av sand 51321. I det S rummet var utjämningslagret mer heterogent och bestod av flera olika sandlager. Ben fanns på trägolvet, men hör snarare till något ovanliggande raserings- eller utjämningslager än en brukning av golvytan. Majoriteten av benen kom från nötboskap, men det fanns även ben från svin, får (get) och gås. Benen kom från både köttrika och fattiga delar på kroppen. Fynd av järn: 5 Spik/nit, 1 brodd, 1 skedborr, 1 sölja CU-legering 1 dubbelsölja (samma som i KG 1707), 2 beslag CU-legering. Bly: 4 blykulor (alla 11 mm diameter.) 4 blysmältor, 2 plomber troligen från Danzig. Slagg 1 g. 1 benföremål/verktyg av valrossben. Keramik: 1 odefinierade YRG, 1 djup panna (vanligare före 1550)
1312	Konstruktion av byggnad	51177, 51230, 51301, 51350, 51352, 51351		Syllstenar (51177, 51350), syllstockar samt stabiliseringslager av lera, 51351

Figur 147. Lämningar från fas 3:4. Skala 1:150.

0 5 m

- Tolkning hus
- Stadsgård
- Övriga kontexter
- Träkonstruktion/stolpe
- Sten-/tegelkonstruktion

Fas 3:5. Bruk av stenlagd yta

Datering: tidigast 1482.

Dateringsunderlag: Stratigrafi.

Den stenlagda ytan användes och spår av brukning avsattes. Dessa fanns vid undersökningen i den östra delen. De påträffade benen säger i sig ingenting om aktiviteten på gårdsytan. Förekomst av porslin och fönsterglas visar att lagren bitvis var omrörda.

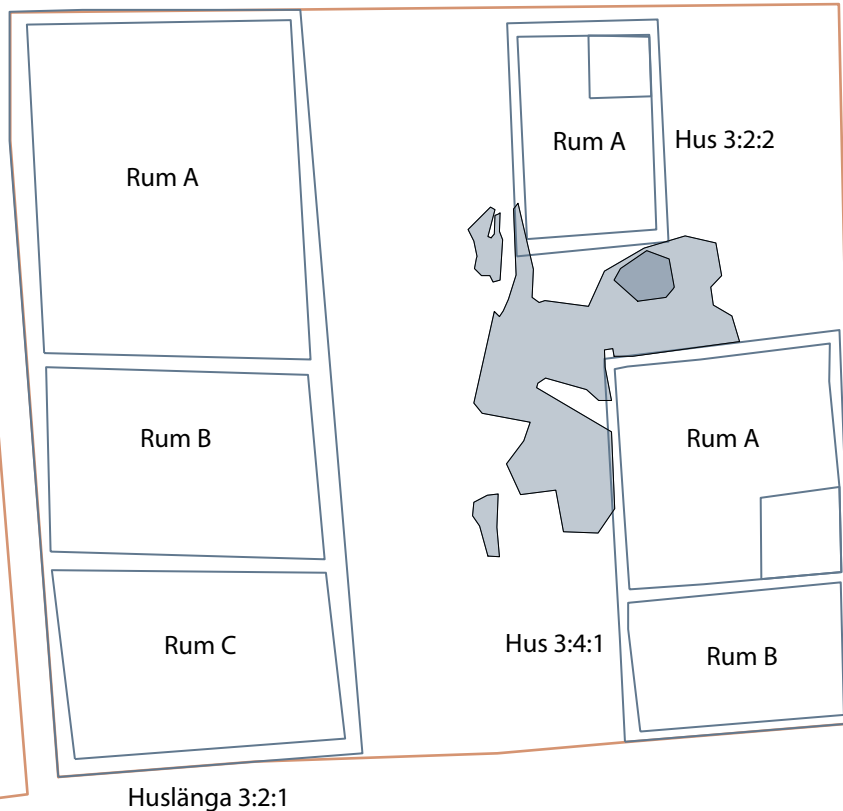
Tabell 91. Grupper och kontexter i fas 3:5.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
1064	Bruk av stenlagd yta	51218		Sandig silt
1067	Bruk av stenlagd yta	51102, 51144, 51145	51102 har PM 80654 med träkol, träflis, rottrådar	Utgjordes av humösa, gråbruna siltiga brukningslager. Delvis omrörda under senare tid. Ett mindre antal benfragment från nötboskap, svin, torsk och kummel. Alla benen var relativt dåligt bevarade, vilket stämmer överens med tolkningen av kontexten som ett brukningslager utomhus. Fynd av järn: 13 spik/nit, 1 obestämt föremål, 2 hästkosöm. Lerklining. 2 fönsterglas. Keramik: 3 YRG trebensgrytor, 3 odefinierad YRG, 1 ostindiskt porslin

Figur 148. Lämningar från fas 3:5. Skala 1:150.

0 5 m

- Tolkning hus
- Stadsgård
- Övriga kontexter
- Träkonstruktion/stolpe
- Sten-/tegelkonstruktion

Fas 3:6. Brukning i hus 3:2:2

Datering: 1480–tidigt 1500-tal.

Dateringsunderlag: Stratigrafi.

Brukningsslag avsettes del i stadsgårdens nordöstra byggnad, hus 3:2:2 (KG 1341).

Tabell 92. Grupper och kontexter i fas 3:6.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/ analyser	Beskrivning
1341	Brukning på golvyta	51345, 51349		Tramptor. Lagren be- stod av brun/gråbrun lerig silt/siltig sand. Innehöll tegelbitar och ben. Inga djurben sam- lades in för analys

Fas 3:7. Bruk av avfallslager

Datering: 1480–tidigt 1500-tal.

Dateringsunderlag: Stratigrafi.

Ytan öster om hus 3:2:2 användes för deponering av avfall. Avfallet slängdes även ut i vret 1/3 och delvis in på stadsgård 1. De olika lagren antyder en lång användningstid, troligen lika länge som huset fanns. Delar av lagren brändes vid destruktionsen av hus 3:2:2 (se fas 3:14) och beskrivs där.

I avfallslagren fanns ben från nötboskap, svin, får (get) och ett överarmsben från rådjur. Avfallet utgjordes inte av vare sig renodlat matavfall eller slaktavfall. Det verkar istället vara en blandning. I avfallslagret fanns dessutom kotor från kummel, torsk och hälleflundra. Fynd av hälleflundra finns

på fler platser i Nya Lödöse, men är förhållandevis ovanligt. Från fågel fanns endast ett par fragment, ett av dem kunde bestämmas till gås.

Bevaringsgraden på djurbenen var medelgod, och spår av djurnag saknades helt. Benen gav därför inte intryck av att ha legat exponerade för väder och hungriga djur, utan har förmodligen inlagrats förhållandevis snabbt. Om kontexten alltså representerar en slags mer permanent avfallshandling på stadsgården, så har den legat skyddad eller inhägnad. Den artrikedom och mångfald av små djurben som vi brukar finnas i hushållsnära avfall saknas. Det är dock oklart om det skett någon vattensällning från lagren, så frånvaron av den typen av ben kan bero på insamlingsmetoden.

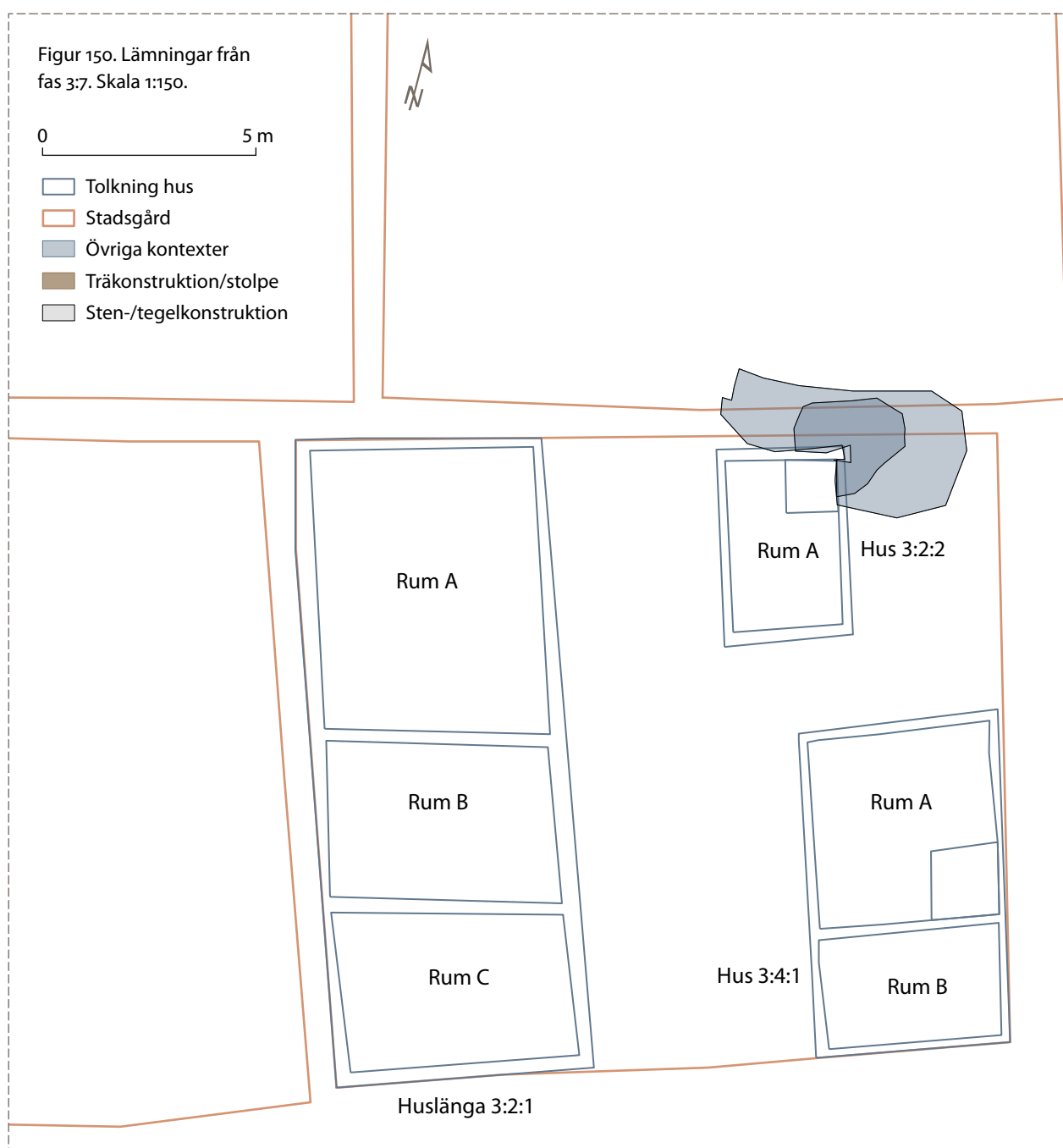
Tabell 93. Grupper och kontexter i fas 3:7.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
1701	Avfallslager	51343, 51344		Sandiga lager med inslag av kol. Innehöll ben från nötboskap, svin, får (get) och ett överarmsben från rådjur samt kotor från kummel, torsk och hälleflundra. Fynd av järn: 3 spikar. Slaggsålla. Keramik: 6 YRG trebensgrytor, en skärva noterad som sliten

Figur 150. Lämningar från fas 3:7. Skala 1:150.

0 5 m

- Tolkning hus
- Stadsgård
- Övriga kontexter
- Träkonstruktion/stolpe
- Sten-/tegelkonstruktion

Fas 3:8. Konstruktion av huslänga 3:8:1

Datering: En av syllstockarna daterad till 1460-tal, troligen återanvänt virke, stratigrafisk datering tidigt 1500-tal. Troligen samtida med 3:9 och 3:10.

Dateringsunderlag: Dendrokronologisk datering, stratigrafi.

En ny huslänga byggdes utmed stadsgårdens västra sida (huslänga 3:8:1), eller så byggdes huslänga 3:2:1 om kraftigt. Det norra rummet (rum A) var lika stort som tidigare, 5,3 meter brett och cirka 6,5 meter långt. I rummets vägg byttes minst en syllstock ut. Ett konstruktionslager av fin sand och ett sättsandlager lades ut. Konstruktionslagret lades även över eldstadens fundament. En 3,0×2,7 meter stor eldstad byggdes i rummets sydvästra del. En ram av liggande regler lades på grövre stockar och störrar. På ramverket av stockar byggdes en stenkonstruktion (KG 1211). Stenarna var såväl huggna som naturrunda. På fundamentet (KG 1051) öster om eldstaden lades ett trägolv i nord-sydlig riktning (KG 1215).

Söder om detta gjordes större ombyggnader. Nya syllstockar, utfyllnadslager samt en syllsten lades ut (KG 1207). Dessa syllstockar ersatte en

äldre generation av syllstockar som plockades bort. I öster fanns ett mindre rum (rum B) som var 1,8×3,6 meter stort. På ett konstruktionslager lades ett trägolv (KG 1193, 1214). Troligen var detta en liten förstuga. Väster om detta byggdes ett rum som var 3,2×3,6 meter stort (rum C). Här påfördes ett konstruktionslager av lera (KG 1199). På detta konstruktionslager lades ett trägolv (KG 1221). Möjligen utgjorde leran ett äldsta golv och trägolvet lades in vid en senare ombyggnad. I lerlagret fanns små metallföremålen som kan höra till bruket av denna yta eller ha trillat ner mellan plankorna i det överliggande trägolvet.

Längst i söder byggdes två nya rum. I öster fanns ett mindre rum, cirka 1,8×3,5 meter stort (rum D). Här lades ett stengolv av små rundade stenar (KG 1259). Möjligen var detta en förstuga. Väster om det byggdes ett rum som var 3,2×3,5 meter stort (rum E). Här byggdes ett lergolv (KG 1199).

Djurbenen var relativt få i denna fas, och endast två av de undersökta kontexterna hade insamlade ben. Generellt sett var det ben från stora köttdjur och alla delar på djurkroppen. Urvalet av ben är ganska typiskt för det "bakgrundsbrus" som ligger i de flesta omflyttade avfallsmaterial i Nya Lödöse.

Tabell 94. Grupper och kontexter i fas 3:8.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
1199	Konstruktion av golv	50817, 51083	50817 har PM 80445 med träflis, träkol, sand/lera, bär	50817 var ett utjämningslager av kompakt lera 0,1 m tjockt. 51083 var ett lager av kompakt lera 0,09 m tjockt. S50817 innehöll blandade ben från nötboskap, svin och får (get). Fynd av järn: 2 spikar, 4 odefinierade järnföremål. CU-legering: 2 knappar, 1 obestämt föremål (ev. del av en knapp). Bly: 1 pärla (facetterad). 1 slag 22 g
1207	Ombyggnad golvnivå	50993, 51058, 51061, 51090		Stockarna 51061, 50993 och 51058
1211	Konstruktion av eldstad	50434, 50660		Stenpackning av 0,1–0,8 m stora naturstenar, till övervägande del obearbetade
1215	Ombyggnad golvnivå	50675, 50638, 50659, 50669		50638 var sex golvplankor över östra delen av fundamentet, 50669 var ett tunt konstruktionslager av sand i eldstaden, 50659 var ett sättsandlager. 50675 var en syllstock. 50669 innehöll ben från nötboskap, svin, får (get), torskfisk och gås. De flesta av benen från nötboskap var revben eller kotor, och kom från köttrika delar på djurkroppen. Svin och får (get) var representerade med ben från flera delar på kroppen. Från torskfisk och gås fanns ett ben vardera. Fynd av järn: 1 spik. Keramik: 2 YRG trebensgrytor, 1 Siegburg 1400-tal (s.k. gräddad yta)
1221	Konstruktion av trägolv	50833, 50961		Bränd golvplanka i byggnadens längdriktning och bränd del av golv
1214	Konstruktion av trägolv	50994		Rester av trägolv i N-S riktning
1193	Konstruktion av byggnad	50979	50979 har PM 80522 med örtfragment, starr, halm, hår	Konstruktionslager av sand
1259	Konstruktion av golv	51159		Stenläggning av mindre stenar, ca 0,12–0,15 m stora

Figur 151. Lämningar från
fas 3:8. Skala 1:150.

0 5 m

- Tolkning hus
- Stadsgård
- Övriga kontexter
- Träkonstruktion/stolpe
- Sten-/tegelkonstruktion

Fas 3:9. Konstruktion av tillbyggnad till hus 3:4:1

Datering: tidigt 1500-tal? Troligen samtida med 3:8 och 3:10.

Dateringsunderlag: Stratigrafi.

Byggnaden i stadsgårdens sydöstra del (hus 3:4:1) utökades med ett rum i sydväst (rum C). Tillbygg-

naden var cirka 2,5 meter bred och 4,2 meter lång (yttermått) och rummet i den var cirka 2,2×3,8 meter stort. Syllstockar (KG 1311) för tillbyggnaden och utjämningslager (KG 1633) lades ut. På tillbyggnadens syllstockar byggdes ett golv (KG 1066). Golvplankorna låg i öst–västlig riktning och var bara fragmentariskt bevarade. Byggnadens sydvästra rum var stört av en recent nedgrävning.

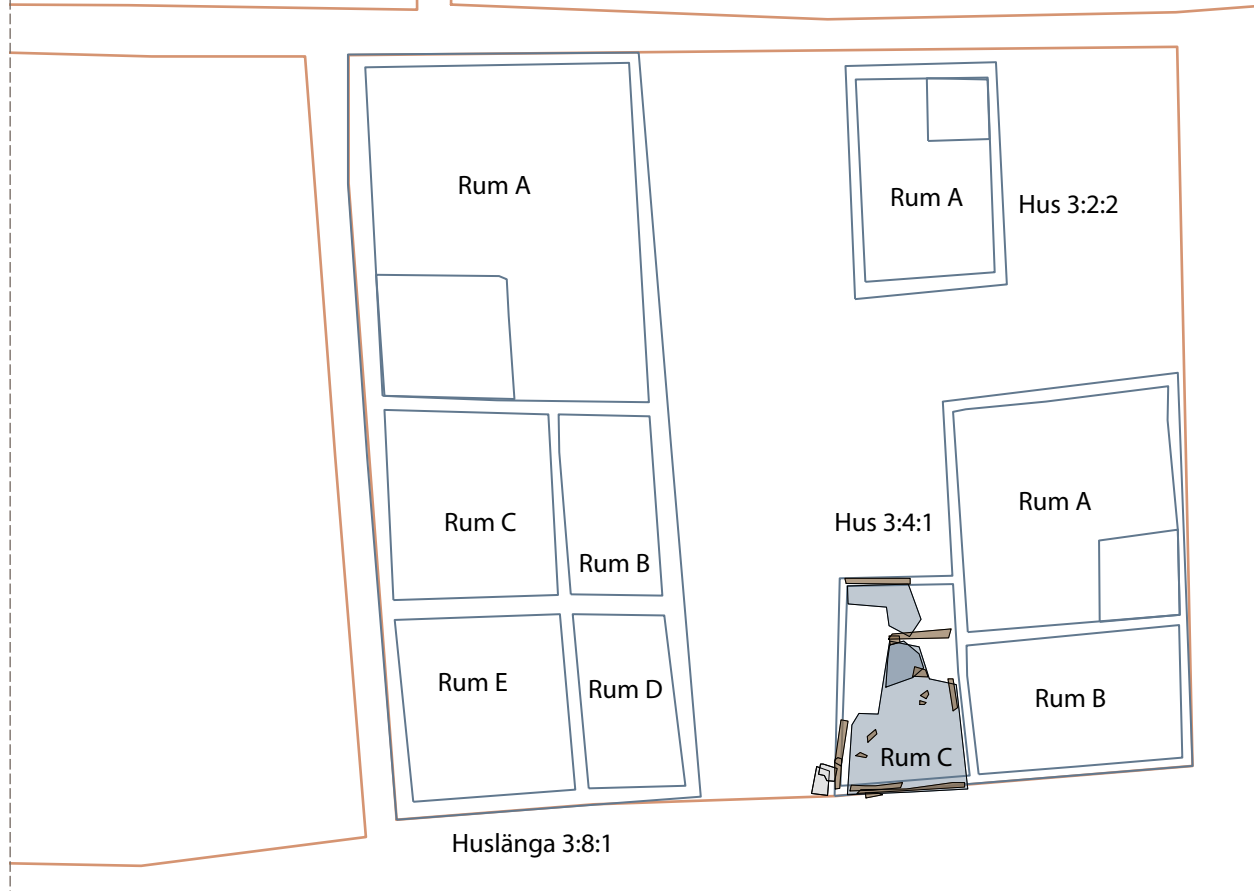
Tabell 95. Grupper och kontexter i fas 3:9.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
1066	Konstruktion av golv	51255, 51272, 51276,		Åtta fragmentariska golvplankor delvis brända, 0,02–0,03 m tjocka, 0,01–0,2 m breda
1311	Konstruktion av byggnad	51182, 51213, 51215, 51481, 51232		Syllstenar och syllstockar, 0,2 m i diameter. Avgränsade tillbyggnaden åt norr, väster och söder. 51215 ligger ovanpå 51232
1633	Förberedelser inför konstruktion av byggnad	51239, 51294		51239 var ett sandigt humöst utjämningslager 0,03–0,09 m tjockt. 51294 var ett sandigt utjämningslager 0,05 m tjockt. I 51239 fanns ett fåtal ben, som inte kunde bestämmas närmare än till däggdjur. Fynd av 1 järnbeslag, 1 odefinierad YRG

Figur 152. Lämningar från
fas 3:9. Skala 1:150.

0 5 m

- Tolkning hus
- Stadsgård
- Övriga kontexter
- Träkonstruktion/stolpe
- Sten-/tegelkonstruktion

Fas 3:10. Konstruktion av ny stenlagd yta

Datering: Tidigt 1500-tal. Troligen samtida med 3:8 och 3:9.

Dateringsunderlag: Stratigrafi.

En ny generation av gårdsplan anlades (KG 1648). Stenläggning saknades, vilket bör innebära att den plockades bort vid destruktionsen.

Tabell 96. Grupper och kontexter i fas 3:10.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
1648	Konstruktion av stenlagd yta	51159, 51167, 51280		Utgjänningslager av sand, träflis (51280), på det sättsandslager. Fynd av keramik: 2 YRG trebensgrytor, 1 stengods Frechen (1500-tal)

Fas 3:11. Ombyggnad och brukning av golv i huslänga 3:8:1

Datering: tidigt 1500-tal.

Dateringsunderlag: Stratigrafi.

På trägolvet i rum A i huslänga 3:8:1 byggdes ett jordgolv. På det avsattes flera horisonter av brukningslager och även utfyllnadslager uppbyggda av blandat avfall som förbättringar av golvytan. Tillkomsten av golvytorna var därmed en blandning av bruk och konstruktion.

Ett av utfyllnadslagren i KG 1634 innehöll rikligt med djurben. Med få undantag var det större benfragment från nötboskap, svin och får (get). Elementfördelningen gav ingen tydlig signatur, utan benen kom från hela djurkroppen. Anmärkningsvärt är dock en stor andel tåleder från nötboskap. Det fanns också sju ben från spädgris,

ett antal ben från kalv samt flera ben från rådjur. De flesta rådjursbenen kom från köttrika delar på kroppen, och är spår av att man ätit djuret.

Av fisk fanns torsk, långa, kummel och slätrocka. Det är intressant att notera att de flesta benen från torsk och långa kommer från huvudregionen på fisken. Även höns och gås fanns representerade, med en övervikt för gås. Benen från gås kom främst från vingar och fötter.

Sammantaget gav benmaterialet en bild av ett blandat material, med ganska stor andel avfall som vanligtvis klassificeras som "köttfattiga". Avsaknaden av mindre ben, och att vissa av benen hade gnagspår från hund tyder på att innehållet är omlagrat. Sannolikt har massorna hämtats någon annanstans för att användas vid ombyggnaden av golvet. Det är därför osäkert om benmaterialet kan kopplas till konsumtionen på stadsgården.

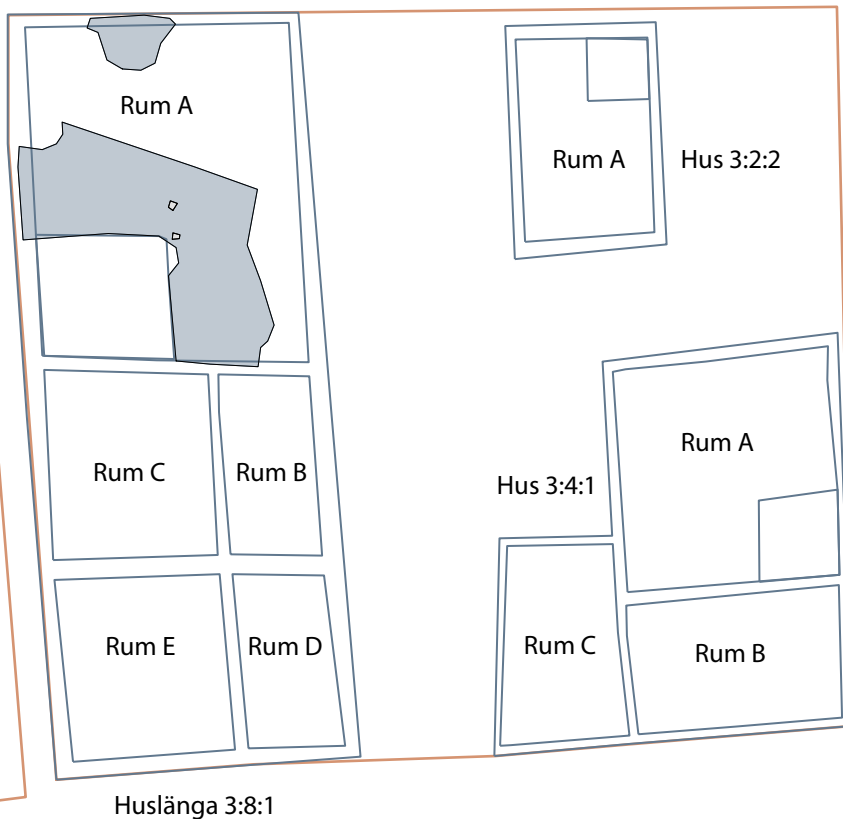
Tabell 97. Grupper och kontexter i fas 3:11.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
1413	Konstruktionsdetalj?	50655		Två stycken brända, kvadratiska "lerstenar" i 50640
1634	Utfyllnadslager och brukningslager i byggnad	50640	PM 80356 med träkol, träflis, Nässlor, ben. PM 80365 med träkol, träflis, dynga, ogräs	Brun siltig sand med en del träbitar. Hade en undre del som utgjorde utfyllnadslager med rikligt innehåll av djurben och över det horisonter av brukning. Bland benen fanns nötboskap inklusive kalv, svin inklusive spädgris, får/get och rådjur samt höns, gås, torsk, långa, kummel och slätrocka. Fynd av järn: 1 spik, 4 obestämt föremål, 1 hästkosöm. CU-legering: 1 beslag. Glas: 1 igel 1500-tal, 1 krautstrunk 1450–1550, 1 ev. passglas. Keramik: 11 YRG trebensgrytor, 1 YRG panna, 4 YRG krukor, 4 odefinierade YRG

Figur 154. Lämningar från fas 3:11. Skala 1:150.

0 5 m

- Tolkning hus
- Stadsgård
- Övriga kontexter
- Träkonstruktion/stolpe
- Sten-/tegelkonstruktion

Fas 3:12. Destruktion av hus 3:2:2

Datering: 1500-talets första del.

Dateringsunderlag: Stratigrafi.

Hus 3:2:2, i den nordöstra delen av stadsgården, brann (KG 1043). Efter branden raserades de eldhärjade byggnaderna eller rummen. Delar av raseringslager fanns öster om hus 3:2:2, och delvis i vret 1/3. I jordproverna fanns köksavfall som kan komma från bruk av huset innan destruktionsen. Benmaterialet var främst från nötboskap och svin, men även får (get) fanns representerat. Benen kom från olika delar på djurkroppen och kan inte klas-

sificeras som vare sig renodlat mat- eller slaktavfall. Benens bevaringsgrad varierade ganska mycket. Det fanns inga spår av djurgnag. Den varierande bevaringsgraden tyder på att lagren utgjordes av massor som rörts om och flyttats, detta kan förmodligen härledas till uppröjningsarbetet efter branden. Flera olika kärl fanns i raseringsmassorna, bland annat ett täljstenskärl, samt grytor och bordskärl av olika godstyper. Ett kärl från Hessen har daterats till 1570–1635, vilket visar att lagren kan ha rörts om och brukats för avfall långt efter destruktionsen.

Tabell 98. Grupper och kontexter i fas 3:12.

(A) är djupanalyserat.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prover analyser	Beskrivning
1323	Raseringslager	51319, 51329	51329 har PM 80698 med glasade smältor, träkol, brända ben, träflis. F 80693 med fågelbär/sötkörsbär (A)	Avfallslager med inslag av raseringsmassor. Delar av lagren var hårt packade och brända med eldpåverkad sten, tegelkross och kol och kan relateras till destruktionsen av hus 3:2:2. Ben från främst nötboskap och svin, men även får (get) och mellanfotsben av hund (av schäferstorlek). Dessutom tre ben av tamhöns. Fiskben från kummel, långa och torsk, nästan uteslutande kotor. Fynd av metall: 3 spikar, 30 g smidesslagg (2 fragment). 3 g fönsterglas. 1 täljstenskärl. Keramik: 2 odefinierade YRG, 11 YRG trebensgrytor, 3 YRG krukor, 1 fat (med rullstämpeldekoration på brättet). 1 YLG kruka, 1 YLG trebensgryta, 1 stämplad dekorknopp (blomliknande i vitlera som fallit av) Hessen 1570–1635. 1 Frechenkrus, 1 Raerenkrus med stämpeldekoration, 1 stengodskrus (obestämd proveniens)
1043	Destruktion av byggnad	51289, 52379	51289 har PM 80700 (A) med träkol, skalkorn, brända ben	Brandlager, homogen sand och silt med inslag av träkol och eldpåverkad sten
1342	Destruktion, utjämning	51335		Tunt utjämningslager. Fynd av 1 obestämt järnföremål

Figur 155. Lämningar från fas 3:12. Skala 1:150.

0 5 m

- Tolkning hus
- Stadsgård
- Övriga kontexter
- Träkonstruktion/stolpe
- Sten-/tegelkonstruktion

Fas 3:13. Destruktion av hus 3:4:1

Datering: 1540–50-tal. Troligen samtidigt som fas 3:14.

Dateringsunderlag: Stratigrafi.

Det sydöstra husets (hus 3:4:1) västra rum (rum C) intill gata B brann (KG 1316). Det är osäkert om övriga delar av hus 3:4:1 reparerades och stod

kvar men troligen raserades hela huset. Inga spår av detta syntes dock vid undersökningen. Raseringslagren innehöll köksavfall, med spannmål och nötskal, som kan höra till brukningen före destruktionsen. Här fanns dessutom lin som kanske inte kan knytas till bruket av huset men till aktiviteter på stadsgården.

Tabell 99. Grupper och kontexter i fas 3:13.

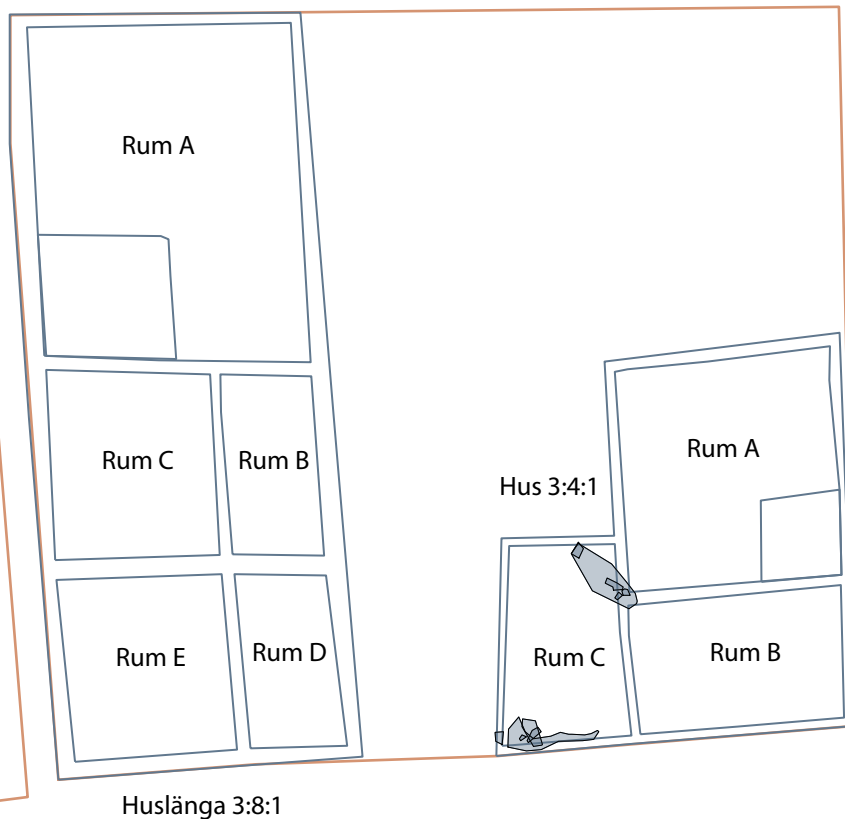
(A) är djupanalyserat.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prover analyser	Beskrivning
1316	Destruktion av byggnad	51176, 51207, 51214, 51275	51176 har PM 80622 (A) med träkol, träflis, strån och örtdelar, glödska, ängsväxter, ogräs, skalkorn, havre, sädeskorn, lin, hallon, råg, nötskal, äpple, färgmåra, kråkvicker	Raseringslager i form av hårt packad, lerig silt med rikligt innehåll av tegelkross, bränt trä. Endast fem benfragment tillvaratogs. Alla var brända och inget av dem gick att identifiera till art. Ett av benen kom sannolikt från en torskfisk. Fynd av 1 fragment fönsterglas. Keramik: 4 YRG trebengrytor

Figur 156. Lämningar från fas 3:13. Skala 1:150.

0 5 m

- Tolkning hus
- Stadsgård
- Övriga kontexter
- Träkonstruktion/stolpe
- Sten-/tegelkonstruktion

Fas 3:14. Destruktion av huslänga 3:8:1

Datering: 1540–50-tal. Samtida med fas 1:16, och troligen fas 3:13.

Dateringsunderlag: Stratigrafi, föremål.

Den norra delen av huslänga 3:8:1 brann. Efter branden hamnade rester av ett golv eller en vägg utmed huslängans västra sida (KG 1803). Raseringsmassor fanns främst i vret 3/4 och på intilliggande stadsgård 4 (se fas 3/4:4; KG 1189). Här

fanns även en möjlig rasering av en skorsten. Föremål i raseringslagren i vreten antyder en datering till 1500-talets första hälft.

Det är osäkert om även den södra delen brann, men också denna del av huslängan revs. Ett raseringslager låg över stenläggningen i sydöstra hörnet av huslänga 3:8:1. Ovanligt många föremål framkom i ett till ytan litet lager. Möjligen har ytan använts för att slänga avfall en tid efter att huslängan raserades efter branden.

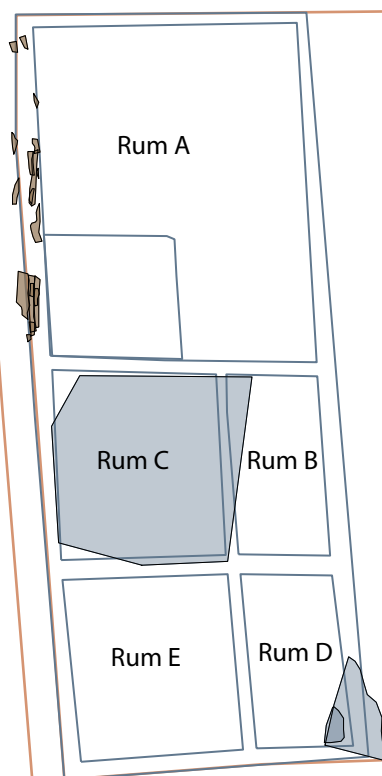
Tabell 100. Grupper och kontexter i fas 3:14.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
1458	Destruktion av byggnad	50843, 51155		51155 var ett raseringslager med tegelkross och kol. Innehöll ben från nötboskap och kummel. Endast extensivt bedömda. 50843 var en tunn sandlins med bränt material över trägolv. Fynd av slagg 82 g (4 fragment). Glas: Römer 1525–1625. Keramik: 8 YRG trebensgrytor, 1 YRG kruka
1803	Destruktion av vägg eller golv	50670		Rester av brända träplankor från väggar eller möjligen golv

Figur 157. Lämningar från fas 3:14. Skala 1:150.

0 5 m

- Tolkning hus
- Stadsgård
- Övriga kontexter
- Träkonstruktion/stolpe
- Sten-/tegelkonstruktion

Huslänga 3:8:1

Fas 3:15. Konstruktion av hus 3:15:1 och 3:15:2

Datering: 1560–70-tal samtida med fas 1:17, 2:14, 3:16, B:4. Efter Älvsborgsstadens. Dateringsunderlag: Stratigrafi.

Uppbyggnadsfas efter att stadsgård 1 och 3 slogs ihop. Ett nytt hus (hus 3:15:1) uppfördes på stadsgårdens västra sida, möjligen återanvändes delar av huslänga 3:8:1. Huset var cirka 6,3×6,0 meter stort. I det anlades ett utjämningslager av lera (KG 1205) och på det ett nytt trägolv (KG 1558). Rummet var cirka 5,7×5,3 meter stort. Eldstaden har fortsatt användas och byggdes på. Ett lager av sand påfördes det äldre fundamentet (KG 1190), troligen lades stenar på detta. En ny skorsten bör även ha byggts upp. I sandlagret i eldstaden fanns spår av brukning med köksavfall.

Inga spår av ny- eller ombyggnad fanns i husets södra del, det är därför osäkert om byggnaden hade mer än ett rum. Längst i söder fanns däremot en stenlagd yta (se fas 3:16) vilket visar att inget rum låg direkt intill gata B. Inga föremål framkom,

vilket kan antyda att ombyggnaden skedde under en kort tidsperiod. Huset kom efter en tid att byggas ihop med huslängan (huslänga 1:17:1) utmed västra sidan av stadsgård 1 (se fas 1:20). I ett jordprov fanns 22 frön av bolmört, en mycket giftig växt som oregelbundet förekommer i stadsfloran. Koncentrationen här antyder medvetet bruk som medicinalväxt (se vidare bilaga 3).

Även i den sydöstra delen av stadsgården uppfördes ett nytt hus (3:15:2). Huset hade samma utbredning och mått som hus 3:4:1 (se fas 3:4). Troligen återanvändes delar av hus 3:4:1. Huset hade två rum, rum A som var 4,4×4,2 meter stort och rum B, som var 2,6×4,2 meter stort. I rum A anlades ett nytt jordgolv (KG 1063). Eldstaden från de tidigare husen på samma plats fortsatte att användas. Möjligen hade huset tegeltak (se raseri; fas 3:19). I golvlagret påträffades ben och föremål som troligen kommer från de hitförda jordmassor golvets var uppbyggt, men som möjligen kan komma från bruk av golvets (se fas 3:18). I rum B lades ett trägolv (se destruktion; fas 3:19, KG 1636).

Tabell 101. Grupper och kontexter i fas 3:15.

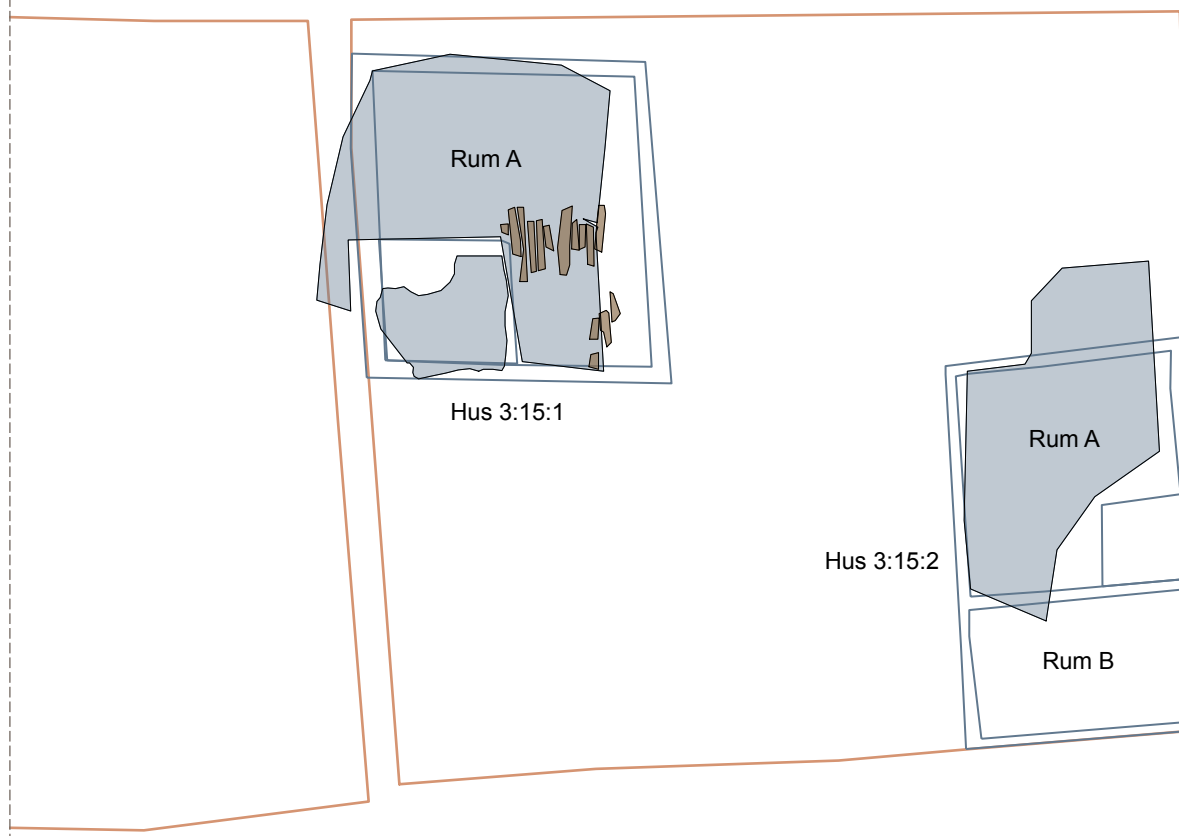
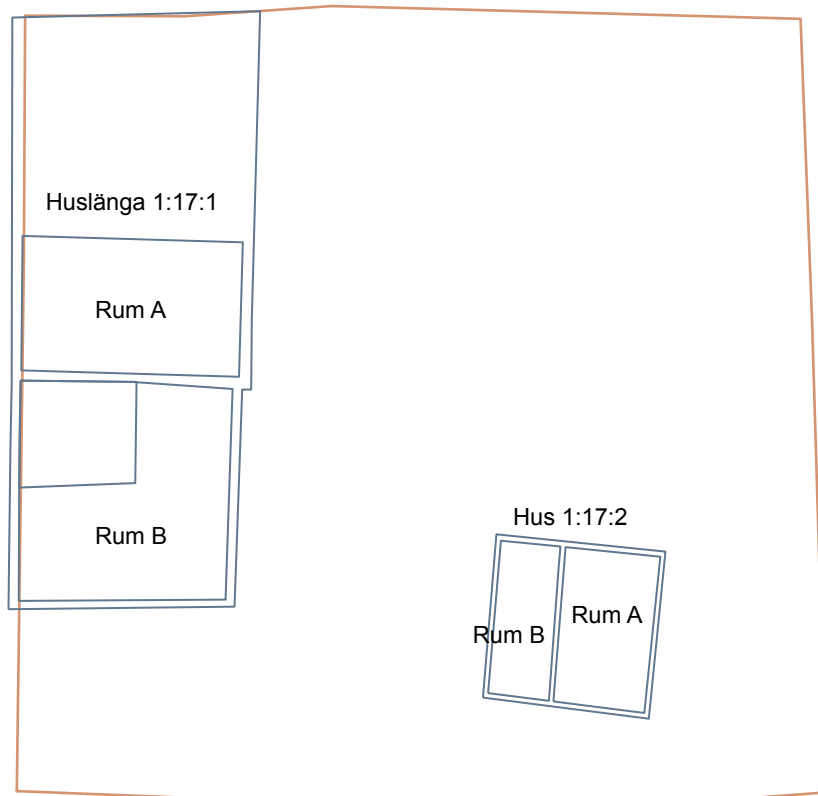
(A) är djupanalyserat.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prover/analyser	Beskrivning
1063	Konstruktion av nytt golv	51115	Har PM 80578 (A) med träkol, bränd dynga/hö, mineralsmältor, skalkorn, havre, råglost	Uppbyggt av jord och deponerat avfall, men hade en trampyta överst. Förutom nötboskap, får (get) och svin fanns en stor mängd olika fiskarter, kummel, långa, abborre, knot, sill, id, kolja, vitling, plattfisk, slätrocka, knaggrocka, pigghaj, karpfisk, gädda och hälleflundra. Här fanns flera sötvattensarter; gädda, abborre, id och ospecificerad karpfisk. Även fjäll från karpfisk och abborre, och hudtänder från rocka. Det fanns två fågelben, ett från höns resp. gås. Dessutom svarträtta och kopparödla. Fynd av järn: 30 spik/nit, 1 hästkosöm, 1 ev. knivblad (eller beslag), 1 kniv, 1 krok, 1 ten. Bly: 1 blybleck (ev fönsterspröjs). Horn: fragment från älghorn grovt format och genomborrat med 3 hål. Bergart: 1 flinta, fragment av 3 skifferbrynen (totalt 5 fragment ev. kan de komma från samma bryne). Glas: 1 formblåst Maigelein, Västra Tyskland 1450–1550. Keramik: 7 YRG trebengrytor, 3 YRG krukor, 3 odefinierade YRG
1190	Konstruktion av eldstad	50435	Har PM 80298 (A) med träkol, träflis, kalkbruk, ben, fiskben/fjäll, skalkorn, brödvete, småsnärjmåra	Sand med tegelkross, träkol
1205	Förberedelser för konstruktion av golv	50602	50602 har PM 80331 (A) innehåll av träkol, träflis, bränd dynga/hö, bolmört, bränd havre, skalkorn, enbär, råg	50602 var ett utjämningslager av fläckig, kompakt lera med fläckvisa koncentrationer av bränd lera (klining?) och tegelkross. Utgjorde konstruktion för ovanliggande trägolv
1558	Konstruktion av trägolv	50440		Bränt trägolv, 2 m bred. I byggnadens längdriktning

Figur 158. Lämningar från fas 3:15. Skala 1:150.

0 5 m

- Tolkning hus
- Stadsgård
- Övriga kontexter
- Träkonstruktion/stolpe
- Sten-/tegelkonstruktion

Fas 3:16. Konstruktion av stenlagda ytor

Datering 1560–70-tal, samtida med fas 1:17, 3:15, B:4. Efter Älvsborgsstadens. Dateringsunderlag: Stratigrafi.

Stenläggningarna på stadsgård 1 och 3 bands samman genom att en stenläggning (KG 460) byggdes över vret 1/3 mellan de båda stadsgårdarna. Samtidigt breddades eller reparerades den stenlagda ytan. Den byggdes ut över den raserade delen av den sydöstra byggnaden. En fragmentarisk sten-

läggning låg även där de sydligaste rummen i den västra huslängan tidigare fanns (KG 1048)

Ett fåtal djurben tillvaratogs från utjämningslagren (KG 1062), alla var dåligt bevarade, och ett par av fragmenten var brända. Benen kom från nötboskap, svin och kummel. Då benen förmodligen följt med utjämningsmassorna till platsen säger de inget direkt om aktiviteter på gården.

Även de föremål som framkom kan ha följt med utjämningsmassor, men att tre skärvor av samma kärl påträffades kan tala för att det finns inslag av brukning på platsen.

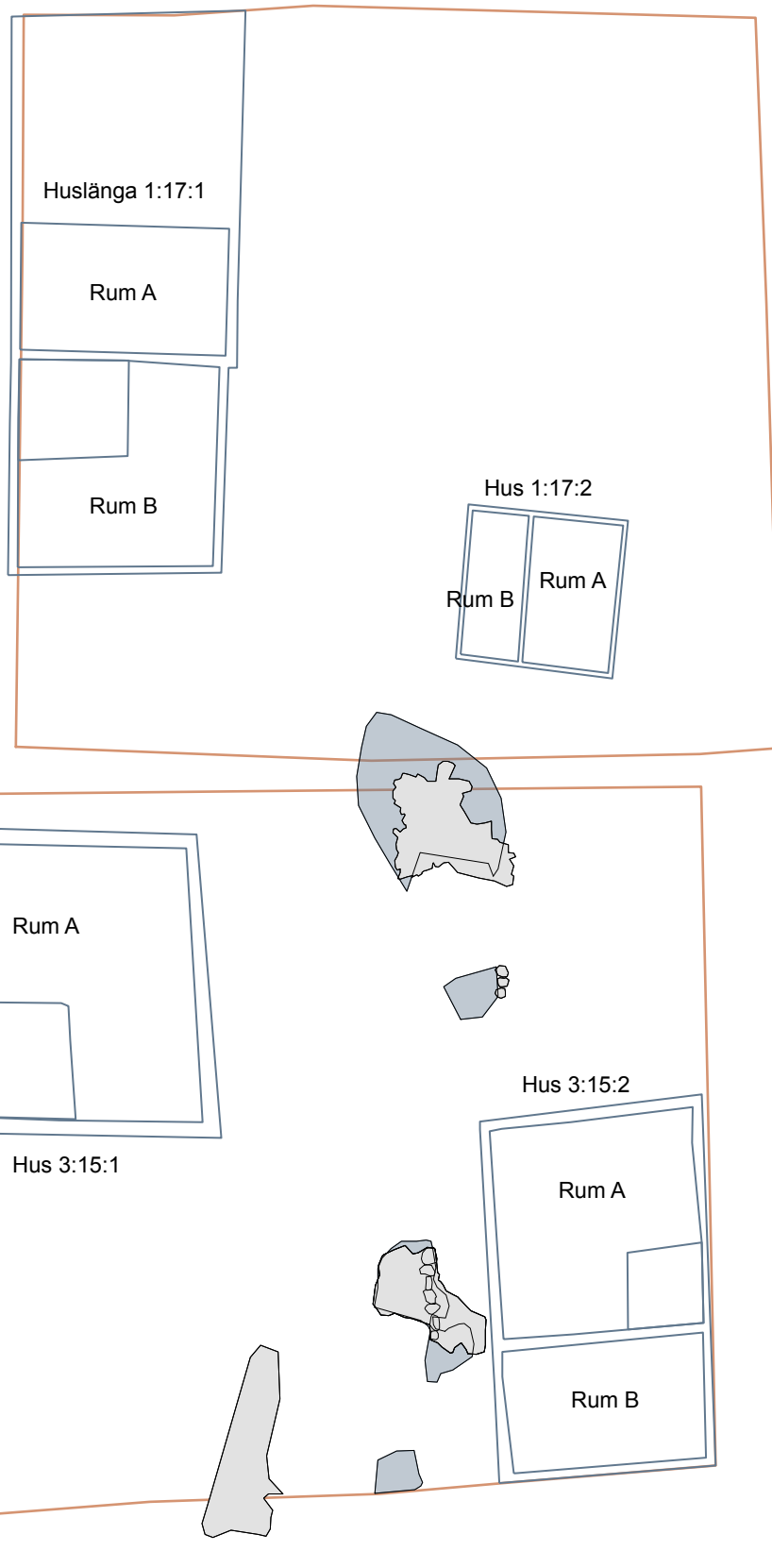
Tabell 102. Grupper och kontexter i fas 3:16.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prover/ analyser	Beskrivning
1061	Konstruktion av stenlagd yta	51142, 51150		51142 var en stenläggning som endast fanns bevarad på ett mindre område. Stenläggningens sättsand (51150) utgjordes av gulbeige, 0,15 m tjock, grov sand. Sättsanden och stenläggningen överlagrade delvis 51031, vilket tolkats som att det är frågan om en reparation av den större stenläggningen, 51031
1048	Konstruktion av stenlagd yta	51007, 51326, 51327		Fragmentarisk stenläggning och sättsandslager
1062	Utjämningslager	51154		Sandlager under sättsanden för den nya stenläggningen. Ett fåtal djurben, ett par brända, från nötboskap, svin och kummel, de har förmodligen följt med utjämningsmassorna till platsen. Fynd av 1 spik, 1 flinta. Keramik: 6 odefinierade YRG, 2 YRG trebensgrytor, 1 YRG skål
460	Konstruktion av stenlagd yta	3516, 3642		3516 var stenläggning och 3642 var sättsand. Fynd av glas: 1 blå bägare med tråddecor, Tyskland 1500–1650. Keramik: 2 odefinierad YRG, 1 odefinierad YLG

Figur 159. Lämningar från fas 3:16. Skala 1:150

0 5 m

- Tolkning hus
- Stadsgård
- Övriga kontexter
- Träkonstruktion/stolpe
- Sten-/tegelkonstruktion

Fas 3:17. Bruk av stenlagd yta

Datering: Efter 1570-tal till stadens nedläggande.

Dateringsunderlag: Stratigrafi.

Ytorna användes och spår av brukning avsattes. Lagren innehöll få ben, vilket tyder på att man hållit rent på de här ytorna. Samtidigt var lagren ytmässigt små. Benen säger i sig ingenting om aktiviteter på ytorna.

I de avsatta brukningslagren på stenläggningen fanns ett kritpipsfragment samt flera fragment av stengodskärl, minst ett fat av Wesertyp (cirka 1575–1625), och skärvor från fat och en skål i yngre rödgods som tillsammans antyder en sen datering. Ett par av skärvorna var nötta och sekundärbrända, således knappast brukade på platsen. Ytorna har troligen brukats fram till stadens nedläggande, och en del av lagren kan vara rasering vid nedläggandet.

Tabell 103. Grupper och kontexter i fas 3:17.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/ analyser	Beskrivning
459	Bruk av stenlagd yta	3515		Heterogen lerig silt med inslag av sot och tegelkross. Innehöll endast två ben, två tåleder från nötboskap. Fynd av järn: 1 Spik, 1 obestämt föremål. 1 tegelfragment. 1 kritpipskaft (med text på). Glas: 9 fragment fönsterglas (10 g). Keramik: 22 kärl (25 fragment), 7 odefinierade YRG, 4 YRG trebengrytor, 2 YRG pannor, 1 kruka, 1 YRG fat, 1 YRG skål. 1 YLG fat Weser 1575–1625, 3 YLG fat spjälkade fragment ev. Weser, 1 YLG fat
1060	Bruk av stenlagd yta	51143		Homogen siltig sand med sot och småsten. En ganska liten mängd ben från nötboskap och svin. Fynd av järn: 6 spikar, 1 obestämt föremål. 2 slagg (5g). Keramik: 6 kärl (39 fragment) varav: 1 trebengryta, 2 fat (varav 13 fragment, från ett och 4 från det andra). 1 kruka med dekor YLG, Västra Tyskland. 1 skål stengods (20 fragment)

Figur 16o. Lämningar från fas 3:17. Skala 1:150.

0 5 m

- Tolkning hus
- Stadsgård
- Övriga kontexter
- Träkonstruktion/stolpe
- Sten-/tegelkonstruktion

Huslänga 1:17:1

Rum A

Rum B

Rum C

Hus 1:17:2

Rum B

Rum A

Rum A

Hus 3:15:1

Hus 3:15:2

Rum A

Rum B

Fas 3:18. Bruk av hus 3:15:2

Datering: 1570-tal till tidigt 1600-tal.

Dateringsunderlag: Stratigrafi.

En trampyta fanns på golvet i rum A i hus 3:15:2 (se fas 3:15; KG 1063). En del av de föremål och mindre ben som fanns här har kan ha trampats ner i golvet vid bruket av rummet. Likaså fanns i släcksandslagret över golvytan ben som kan höra till brukningen (se fas 3:19; KG 1315), små fiskkottor och bensplitter kan mycket väl ha legat på ett golv. I raseringsmassorna fanns även en stor mängd

grytor (se fas 3:19). Eftersom en eldstad fanns i rummet kan man dra slutsatsen att man tillagat mat här. Utmärkande för den här byggnaden var att det återkommande fanns ovanligt mycket söt-vattensfisk, se vidare fas 3:19.

Materialet som var nertrampat i golvet kan representera en längre tids bruk. Däremot kommer materialet i raseringslagren sannolikt bara från den sista tiden före destruktionsen, eftersom avfall på golvet (som keramikfragment) bör ha städats bort. De minst 25 trebensgrytor som framkom här kan alltså visa inventariet en kort tid innan huset revs.

Fas 3:19. Destruktion av hus 3:15:2

Datering: 1600-tal. Samtida med fas 3:20?

Dateringsunderlag: Stratigrafi.

Den sydöstra byggnaden (hus 3:15:2) på stadsgården brann. I samband med detta slängdes släcksand ut på golvytan i rum A (KG 1315). Golvet i rum B brann och bröts sedan upp (KG 1636). I samband med branden raseras även byggnadens eldstad (KG 1069). I massorna fanns flera byggnadsdetaljer av järn som gångjärnstappar, en krok och krampor. Här fanns även taktegel.

I jordproverna från släcksandslagret (KG 1315) fanns köksavfall som kan komma från bruk före destruktionsen. Här fanns även ben som verkar ha tillhört en brukningsyta ovanpå golvet (se fas 3:17). Små fiskkotor och bensplitter kan mycket väl ha legat på ett golv. Enstaka större ben (egentligen bara en kota från nötboskap och en bit av ett skenben från ett får) kan förklaras med att det säkert funnits katt eller hund i hushållet som släpat in

ett och annat medelstort ben. I samma rum fanns en eldstad, och man kan därför dra slutsatsen att man tillagat mat här. De ska i så fall inte kopplas till destruktionsen, utan till brukningen av huset. Det som var utmärkande för den här byggnaden var att det återkommande fanns ovanligt mycket sötvattensfisk.

Raseringslagret över byggnadens golv innehöll ben från många djurarter. Lagret är mest sannolikt avfall som omdeponerats här i samband med raseringen, men troligen kan benen kopplas till matlagningen i hushållet. I materialet fanns en stor mängd olika fiskarter, och en förhållandevis hög förekomst av sötvattensfisk. Fiskfjäll och hudtänder från rockor visar att man hanterat färsk fisk i byggnaden. Man kan också notera en total frånvaro av jaktvilt, såsom rådjur eller hare. Dessutom fanns ben av svartråta och kopparödla. Kopparödlan har förmodligen hamnat inne i staden som byte till en katt eller något annat rovdjur.

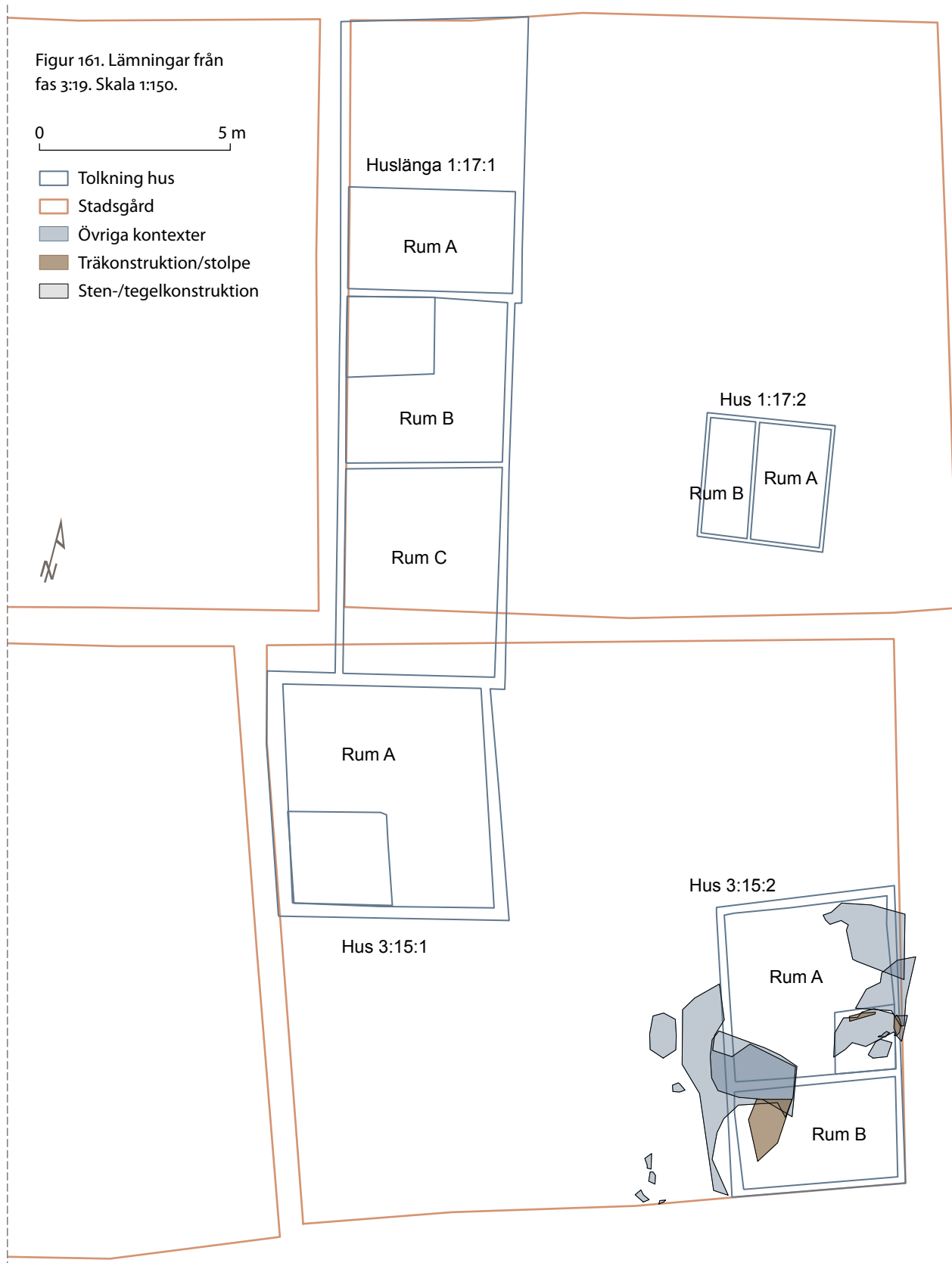
Tabell 104. Grupper och kontexter i fas 3:19.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
1636	Destruktion av golv	51256		Brända träplankor huller om buller. Troligen bränt golv eller möjligen raserad vägg
1315	Destruktion släckning av brand	51165, 51175, 51206, 51292	51175 har PM 80622 med träkol, träflis, örtfragment, Halm, glödska, spannmål, lin och nötska	Fyra mindre områden med släcksand. Innehöll ben från nötboskap och får, samt från abborre, gädda och kolja. Ett ben från tamhöns. Överlag var benen från däggdjur små och fragmenterade, och fiskbenen bestod främst av kotor. Över hälften (55,9 %) av benen var brända
1069	Destruktion av eldstadsfundament	51119, 51149, 51162, 51168, 51169		Raseringslager. 51149 var brända träplankor som också ingick i raseringen. 51169 bestod till övervägande del av tegel och tolkades som en del av spisröset. Ben från nötboskap, svin och får (get). Benen kom från olika delar på kroppen, och ungefär hälften (53,3 %) var brända. Fynd av 4 spikar, bränd flinta ca 100 fragment (180 g.) på stenblock i fundamentet (ihop med bränd lera och tegel). Keramik: 7 kärl (9 fragment) varav 3 odefinierade YRG, 3 YRG trebensgrytor, 1 YRG kruka
1322	Destruktion av byggnad	51141, 51170		Raseringslager av heterogen svartgrå siltig sand. Ben från nötboskap, svin, får (get) och gås. Fynd av järn: 3 spikar, 2 krampor, 1 hästkosöm (ev. spik), 1 krok, 2 gångjärnstappar 1 järnstång (odefinierad), 5 odefinierade föremål, 1 kniv. 1 taktegelfragment. Keramik: 29 kärl (34 fragment) varav: 4 odefinierade YRG, 22 YRG trebensgrytor. 1 YLG skål Bergen op Zoom, 1 YLG fat Weser 1550–1630. 1 stengods krus

Figur 161. Lämningar från
fas 3:19. Skala 1:150.

0 5 m

- Tolkning hus
- Stadsgård
- Övriga kontexter
- Träkonstruktion/stolpe
- Sten-/tegelkonstruktion

Fas 3:20. Destruktion av hus 3:15:1

Datering: 1600-tal. Samtida med fas 1:25.

Dateringsunderlag: Stratigrafi.

Den västra byggnaden (hus 3:15:1) på stadsgården brann och raserades därefter (KG 1047, 1198).

Raseringslager S 50439 verkar inte ha legat över

eldstaden och den bedöms därför som att ha varit relativt intakt vid destruktionsen och kanske nedplockad först senare. Detta tyder eventuellt på en planlagd brand. Benmaterialet gav intrycket av ett omrört lager, där benen kommer från olika platser (där de utsatts för olika tafonomiska faktorer).

Tabell 105. Grupper och kontexter i fas 3:20.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
1047	Destruktion av byggnad	51107		Heterogen lerig silt med inslag av tegelkross och träbitar. Innehöll två underkåkständer från nötboskap. Fynd av Keramik: 3 trebensgrytor, 1 panna, 3 krukor, alla YRG
1057	Raseringslager	51005, 51065		Raseringslager med tegel, kalk och trä. Fynd av järn: 1 bestämt föremål, 1 krampa. Keramik: 2 YRG trebensgrytor, 1 YRG kruka Holland, 1 odefinierad YLG Västeuropa
1198	Destruktion av byggnad	50439, 50906, 50968, 51206	50439 har PM 80227 med träkol, kalkbruk	50439, 50843, 50906, 50968 och 51026 var sannolikt samma lager men blev inmätta som olika objekt. De var raseringslager av en byggnad som uppkommit vid brand på gården, de hade delvis rörts om vid senare byggnation. Djurbenen som tillvaratogs kom från nötboskap, svin, får (get) och gås. Det var blandat avfall, både köttfattiga tåleder och fotrotsben och benfragment från t.ex rörbena. Ett fåtal av benen var brända. Fynd av järn: 2 knivar, 2 odefinierade föremål (ev. spik). Keramik: 1 YRG trebensgryta, 1 YRG panna, 1 YRG kruka

Figur 162. Lämningar från
fas 3:20. Skala 1:150.

0 5 m

- Tolkning hus
- Stadsgård
- Övriga kontexter
- Träkonstruktion/stolpe
- Sten-/tegelkonstruktion

Stadsgård 4

Fas 4:1. Konstruktion av hägnader och stolpar

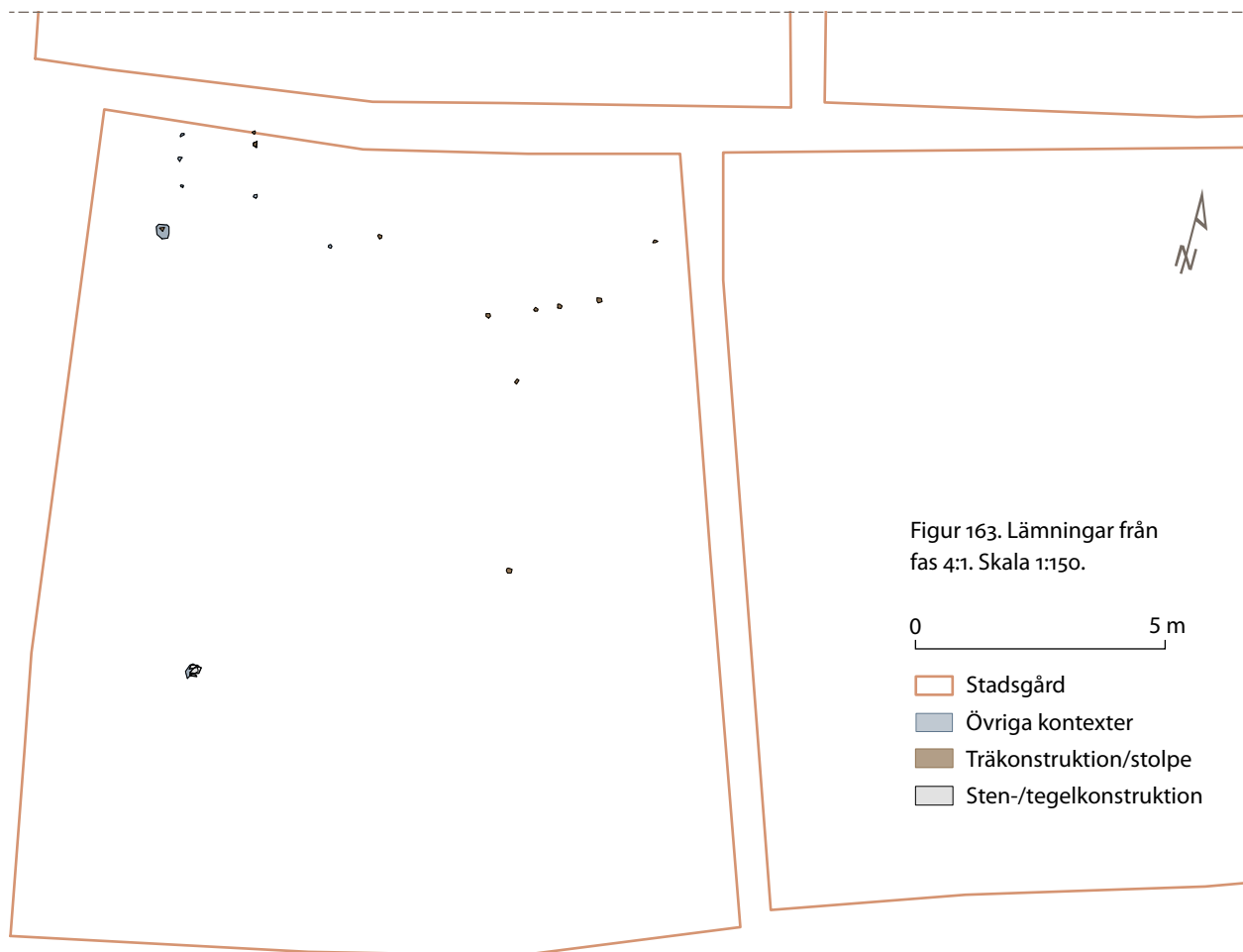
Datering: 1470-tal. Samtida med fas 2:1.

Dateringsunderlag: Stratigrafi.

Från denna fas fanns flera stolpar och störrar som kan ha bildat hägnader. De slogs eller grävdes ned genom den naturliga markhorisonten. Hägnaderna ingick möjligen i olika fallor, se även stadsgård 2.

Tabell 106. Grupper och kontexter i fas 4:1.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
1403	Konstruktion av störr	51111		En ensam störr nedslagen i den naturliga marken
1587	Konstruktion av stolpar och störrar	3149, 50109, 50110, 50453, 50454, 50456, 50458, 50460, 50469, 50470, 50471, 50478, 50607, 50628, 50629, 50703, 50908	50469 har PD 80299 ej daterat. 50703 har PD 80390 ej daterat	3149, 50110, 50456, 50458, 50460 50478 var nedgrävningar. 50471, 50607, 50628, 50629, 50908 var störrar. 50453 störr i nedgrävning 50454. 50469 var en störr i nedgrävning 50470. 50703 var tre nedslagna störrar. 50109 var stenskoning

Fas 4:2. Destruktion av hägnader och stolpar

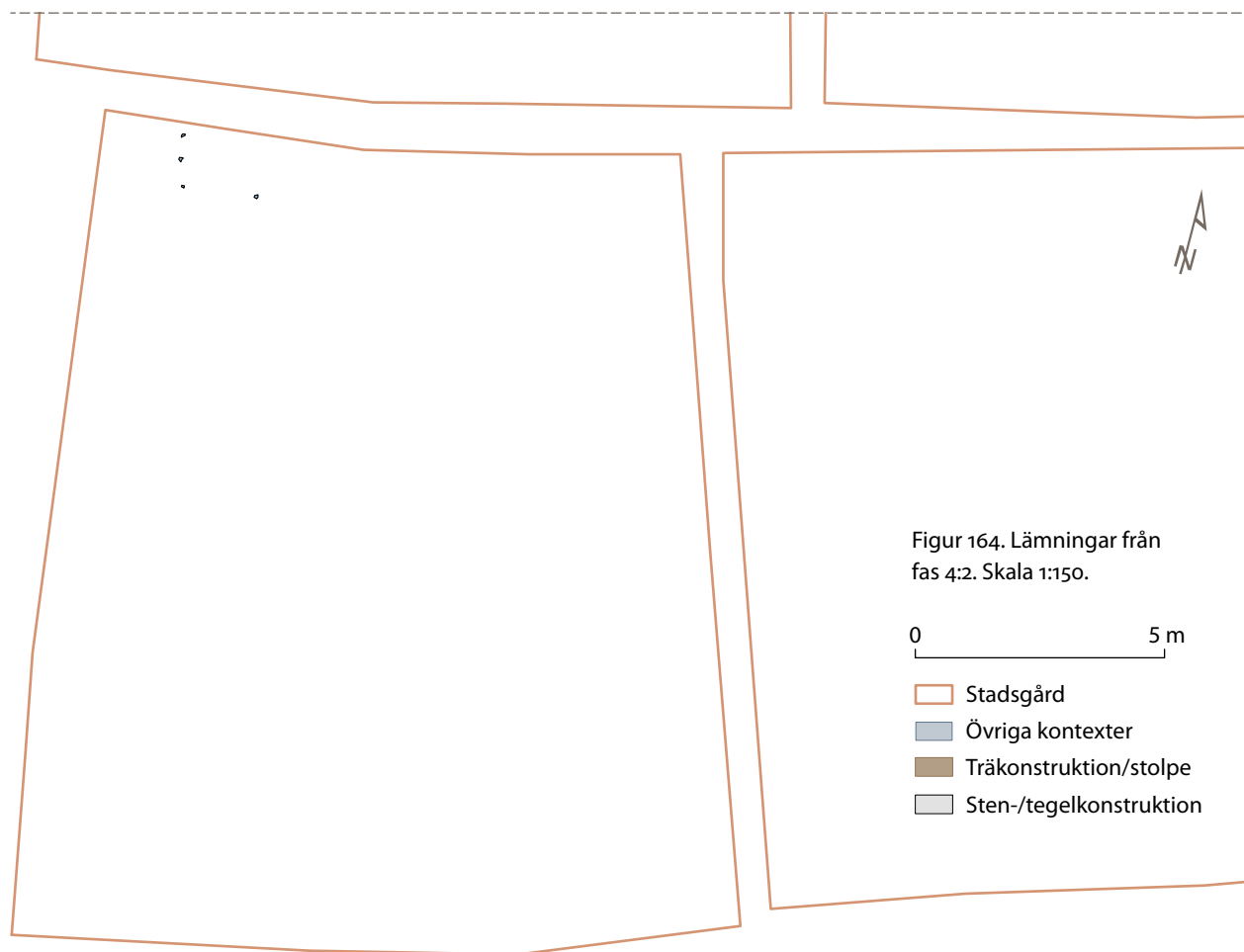
Datering: 1470-tal Samtida med fas 2:3.

Dateringsunderlag: Stratigrafi.

De olika hägnader som fanns revs. En stolpe längst i söder (S 50110) fanns troligen kvar ända tills huslänga 4:3:1 byggdes, stolparna i öster (S 50703) fanns kvar fram till konstruktionen av hus 4:4:1.

Tabell 107. Grupper och kontexter i fas 4:2.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/ analyser	Beskrivning
1805	Destruktion av stolpar och störar	3150, 50455, 50457, 50459, 50477		Igenfyllning av stolp- och störhål

Figur 164. Lämningar från fas 4:2. Skala 1:150.

Fas 4:3. Konstruktion av huslänga 4:3:1 samt gårdsplan

Datering: 1470-talets andra halva eller 1480-talets början. Troligen samtida med 2:5.

Dateringsunderlag: Dendrokronologisk datering, stratigrafi.

Ett utjämningslager anlades eller avsattes över hela stadsgården. Det bestod liksom på de andra stadsgårdarna av träflis, pinnar och huggspån (KG 1804, 6154*).

Utmed stadsgårdens västra sida uppfördes en huslänga (4:3:1). Den var 13,5 meter lång och 6,0–6,4 meter bred, bredast i norr. Huslängan hade fem rum. Möjligen hade huslängan två våningar. I samband med bygget av huslänga 4:3:1 anlades en stenlagd gårdsplan. Möjligen sträckte sig gårdsplanen ända till vret 3/4 i öster.

På platsen för huslänga 4:3:1 lades stockar ut som rustbädd utmed gata B och under östra delen av den blivande väggen (51447). Där senare rum A och E byggdes lades lerlager, och på det torvplattor. Där rum B byggdes fanns ett lager med torvblandad sand och torvplattor. Troligen fungerade plattorna som isolering. Efter detta lades ett konstruktionslager av sand ut över hela ytan för huslängan. Huset hade syllstenar under flera mellanväggar, men några syllstockar lades direkt på konstruktionslagret av sand (KG 884, 1358, 6150*). Delar av sandlagren var troligen påverkade av brukning och ingrepp då huslängan revs, här fanns fönsterglas och skärvor av stengods som troligen hör till en destruktionsfas.

Rum A var cirka 5,8×6,3 meter stort. I den södra delen av rummet byggdes ett fundament för en eldstad (KG 1720), och därefter eldstaden (KG 628), som var cirka 1,9×2,5 meter stor. I den norra delen av rummet slogs fyra störar ner, genom konstruktionslagret av sand (KG 1712), detta kan ha varit en del av byggnationen. På sandlagret byggdes sedan ett trägolv (KG 1754). Troligen fanns flera ombyggnadsfaser då brädor fanns i flera lager.

Söder om detta fanns två rum, rum B i öster och rum C i väster. Rum B var cirka 3,2×2,0 meter stort. På konstruktionslagret av sand lades ett trägolv. Springorna mellan plankorna tätades med lera (KG 1358). Möjligen var detta en förstuga.

Rum C var 3,7×3,0 meter stort. Här fanns två nivåer av konstruktionslager, i den västra delen av rummet fanns stenar i lagren. På detta konstruerades ett jordgolv (KG 1138). Detta rum kan ha varit ett förrådsutrymme.

Längst i söder, intill gata B, fanns två rum. I öster byggdes rum D. Det var cirka 2,0×2,6 meter stort. På konstruktionslagret lades ett trägolv (KG 1358). I väster fanns rum E, det var cirka 3,0×3,2 meter stort. I delar av rummet lades torvplattor ut och på det ett konstruktionslager av sand (KG 884, 6095*). Över detta byggdes ett lergolv (KG 884, 6096*). Både rum D och E kan ha fungerat som förråd eller verkstäder. Direkt söder om dem fanns en bod byggd i gata B (hus B:1, kommer att redovisas i kommande rapport).

En bit ut från husväggen fanns på gårdsplanen en konstruktion med nord-sydliga plankor som vilade på syllstenar. Längst i söder vid porten mot gatan fanns en kraftig stolpe. Detta kan vara en del av en trappa till husets övervåning/loftgång eller en fast bänk utanför huset.

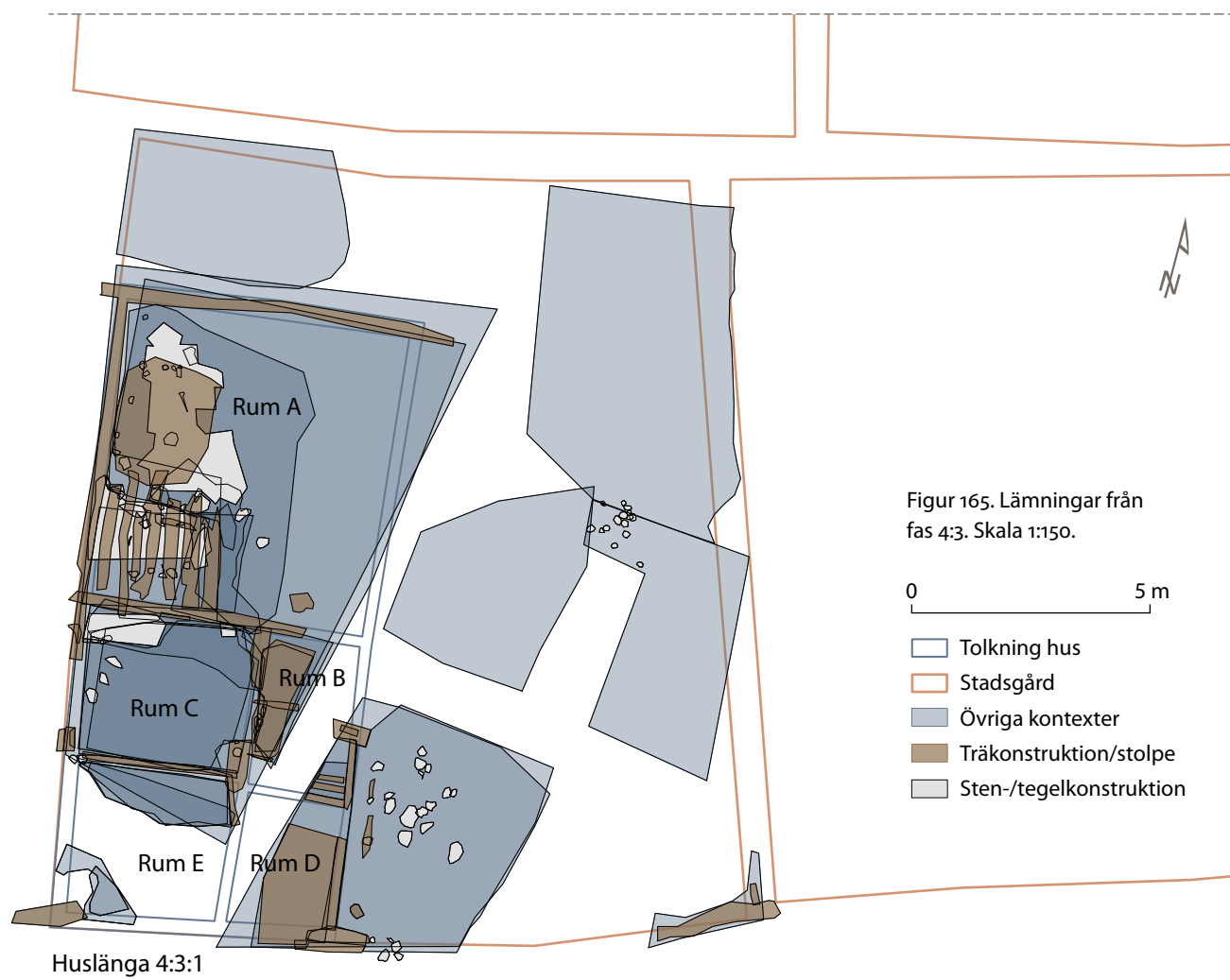
Gårdsplanen öster om huslänga 4:3:1 konstruerades av bärlager av sand och på det stenläggning (KG 1358). Längst i öster på tomten fanns rustbäddstockar utmed gatan. Längre åt norr fanns en rest av stenläggning (KG 1219). Eftersom den sydöstra delen av stadsgården var kraftigt störd av landeritida och sentida nedgrävningar är det svårt att avgöra om det fanns bebyggelse här. Men stenläggningen och att brukningslagren i vret 3/4 även fanns inne på stadsgård 4 kan tala för att det var en öppen yta.

Norr om huslänga 4:3:1 fanns en öppen yta. I etableringslagren fanns föremål som troligen slängts vid bruk av denna del av gården (som yngre ler-gods).

Tabell 108. Grupper och kontexter i fas 4:3.

*är grupper och kontexter undersökta år 2015. Analyser av ben och prover från 2015 är endast preliminära.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
884	Konstruktion av byggnad	50856, 50857, 50867, 50869, 50870, 50085, 50924, 50932, 50860, 50931, 50051, 50096, 50111, 50116, 50117, 50125, 50126	50857 har PM 80511 med rottrådar, örtfragment, starr. 50860 har PD 80509 daterat till 1468±7	50856 var ett konstruktionslager av sand för trägolv 50855. 50857 var ett lerlager (ej inmätt) över träflisen och under fundamentet till eldstaden (KG1720). 50867 var ett konstruktionslager av sandig silt, 50126, 50860, 50932 var träsyllar. 50869 var spridda stenar i 50856, de kan ha fungerat som stöd för golvet. 50870 var torvplattor, 0,4x0,4 m stora under konstruktionslager 50856, troligen isolering. 50085 fem stenar 0,1–0,2 m stora kan vara stöd för golv. 50117, 50125 var syllstenar under en mellanvägg. 50111 var bränt trä från en yttervägg. 50116 var del av bjälke i mellanvägg. 50924 var torvblandad sand. 50931 var ett lerlager med spår av torvplattor. 50051 var ett bränt golv i rum E. 50096 var konstruktionslager av sand. Ben från nötboskap, får (get), får, svin, höns, gås, obestämd fågel, rådjur (ett strålben), torsk, kummel, obestämd torskfisk. Fynd av järn: 5 spik, 2 hästskosöm, 3 järnföremål (1 tånge, 1 beslag? 1 låskolv?). 1 flinta, 1 fönsterglas. Keramik: 7 YRG trebensgryta, 5 odefinierade YRG, 2 YRG kruka, 2 YRG skål/fat, 1 stengods Frechen, 1500-tal, 1 stengods Siegburg ca 1450–1550
1219	Konstruktion av gårdsplan	50913		50913 var rest av stenläggning med 10-tal stenar belägna i träflislagret
1358	Konstruktion av byggnad och gårdsplan	50120, 50122, 50123, 51451, 51452, 51449, 51450, 51446, 51447, 51453, 51454, 51456, 51457, 51455, 51474, 51475		51447 var kraftiga stockar i rustbädd, de var 0,25–0,40 m i diameter. De täcktes av 50123, 51456, konstruktionslager av sand. På detta fanns 51446 som var delar av väggkonstruktion, och 50120, 50122, 51450 som var ett bränt trägolv med bräddor i Ö-V riktning. 51451 var delvis bränd lera nedkilad mellan bräddorna i golv 51450. Möjligen del av fundament för eldstad som plockats bort. 51452 var ett bränt trägolv, med bräddor i N-S riktning. 51457 var sättsand/bärlager för gårdsplan, på det fanns 51449, spridda stenar från stenläggning. 51453 var N-S orienterade plankor över syllstenar 51454. 51455 var en stolpe 0,3 m i diameter i nedgrävning 5474. Dessa var del av konstruktion Ö om husvägg, möjligen del av trappa, loftgång eller fast bänk. 51475 var del av rustbädd i stadsgårdens SÖ hörn, 0,35 m i diameter
1712	Konstruktion och destruktion av störrar	50894, 50895		50894 nedgrävningar för störrar, 50895 humörs återfyllning. Troligen hör dessa till konstruktionen av hus
1720	Fundament till eldstad	50910, 50930	50930 har PD 80510 ej daterat	50930 var en rustbädd av 7 stockar. 50910 var lerfodring till ugnsfundamentet
628	Konstruktion av eldstad	3257, 3733, 3615		3733 och 3615 var stenar i eldstaden, totalt 13 stenar 0,3–0,5 m stora. 3257 var en stock som ingick i konstruktionen
1138	Konstruktion av jordgolv	50035		Homogent humöst lager. Ben från nötboskap. Fynd av 2 YRG trebensgryta (varav en >700 g, 18 fragment), 1 YRG panna, 1 odefinierad YRG
1754	Konstruktion av trägolv	50855, 50893,		50855, 50893 var bränt trägolv. Troligen med flera ombyggnadsfaser då bräddor fanns i flera lager. Ben från nötboskap. Fynd av 3 fönsterglas, 1 YRG trebensgryta
1804	Förberedelser för husbyggnation	50444, 50789, 50959, 50962, 50963, 51109, 51139,	50444 har PM 80291 och 80292 med träflis, träkol, rottrådar, dynga, latrin	Utnjmningslager som bestod av torv och träflis och träbitar, samt en stubbe (50959). Ben från två av de ingående kontexterna (50444, 50789). Nötboskap, svin, får (get), höns, gås, långa (1 kota), obestämd torskfisk, rådjur (1 mellanfotsben, 1 överarmsben). Fynd av 1 taktegel, 1 fönsterglas, 1 butelj (modern?), 1 bergartsföremål, 4 YRG trebensgryta, 1 YRG skål, 2 YLG fat (1 Frankrike, 1 västeuropa). Delar av föremålsmaterialet kom i omrörda lager i Ö del av stadsgård
6150*	Konstruktion av byggnad	507898*	PD 512651 daterat till efter 1470 (Trol. 1471–1490)	En kraftig och oformlig syllstock
6095*	Konstruktion av byggnad	514995*		Utnjmningslager av grov sand
6096*	Konstruktion av golv	514796*	Har PM 514808 med indikationer på att lagret är fähusnära	Golvlagret av lera
6154*	Förberedelser för husbyggnation	700000*		Utnjmningslager som bestod av torv och träflis och träbitar

Fas 4:4. Konstruktion av hus 4:4:1

Datering: 1470-tal till tidigt 1500-tal?

Samtida med fas 4:3?

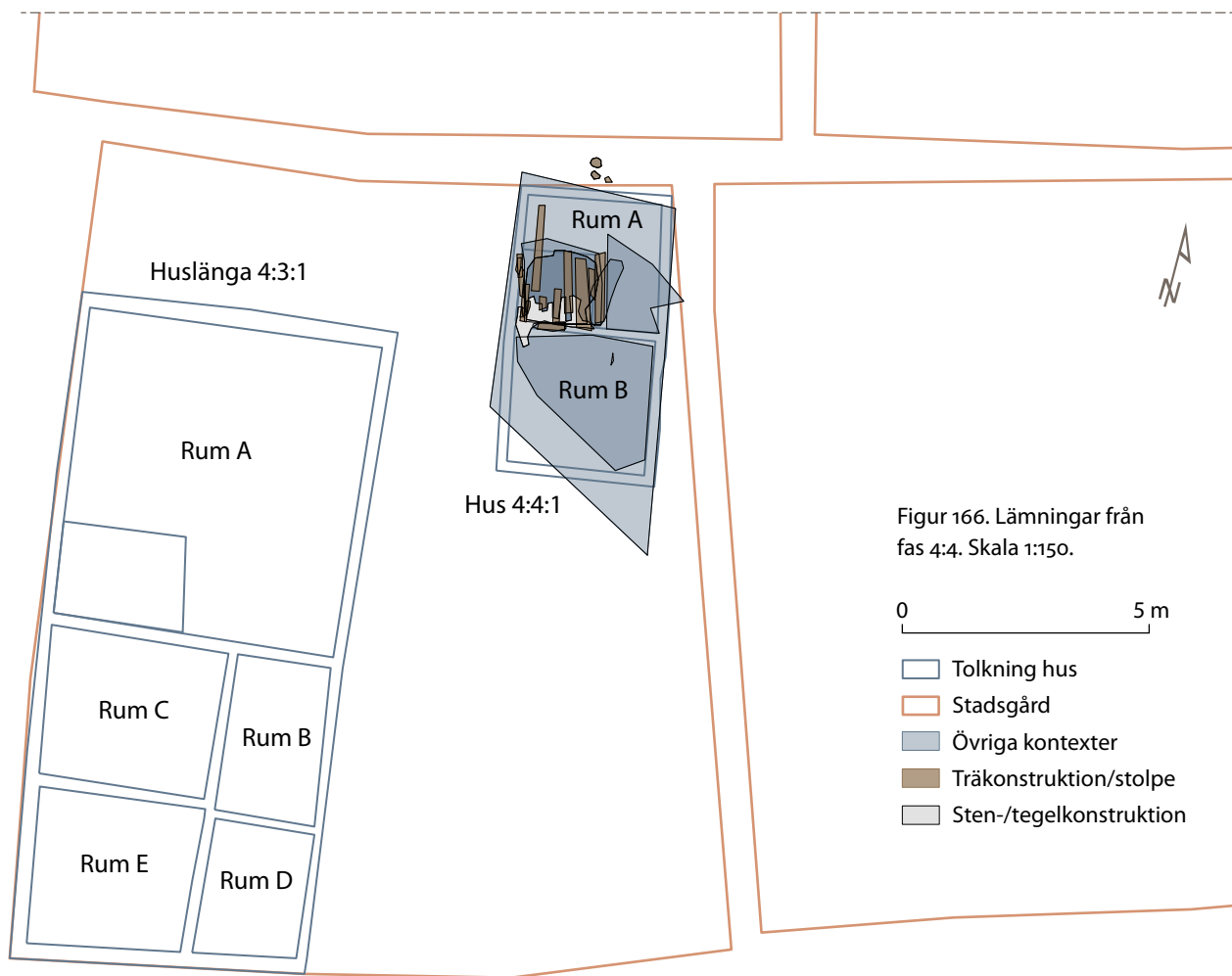
Dateringsunderlag: Stratigrafi.

Osäkert om detta skedde samtidigt som fas 4:3. Ett konstruktionslager påfördes där huset skulle byggas. Därefter byggdes ett hus som var cirka 5,7×3,2 meter stort (hus 4:4:1). Det hade två rum. I norr fanns rum A som var 2,6×2,8 meter stort. Här fanns en eldstad. På platsen för eldstaden byggdes en rustbädd av stockar (KG 396). De sträckte sig åt

norr och utgjorde även golvreglar. Rummet kan ha haft trägolv direkt norr om eldstaden. Det övriga rummet hade jordgolv, i området direkt öster om eldstaden fanns en trampad leryta (KG 403). Eldstaden var cirka 1,5×1,5 meter stor. Den var uppbyggd av konstruktionslager av sand, på detta ett lerlager och sedan stenar (KG 342). I söder fanns rum B som var cirka 2,7×2,8 meter stort. Rummet hade troligen jordgolv. Lagret var delvis omrört av yngre aktiviteter. Norr om huset fanns två stolpar som troligen ingått i konstruktionen (KG 1148).

Tabell 109. Grupper och kontexter i fas 4:4.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
342	Konstruktion av eldstad	3260, 3261, 3279, 3326	PM 13230 med dynga, träkol, träflis, ogräs	3260 var ett lerlager som satt sig mellan rustbäddens stockar. 3261 var sättsand för eldstad. 3326 var ett lerigt lager under sättsanden. 3279 var stenar i eldstadens södra del
396	Konstruktionslager och rustbädd	50693, 50694		50693 var N-S stockar där sedan eldstaden byggdes. 50694 var ett humöst konstruktionslager med tegelkross, träflis. Ben från nötboskap, svin, får (get), rådjur (mellanhandsben), gås, torsk (1 kraniefragment). Fynd av keramik: 7 YRG trebensgryta, 4 odefinierad YRG, 1 odefinierad SVG, 1 stengods Siegburg 1450–1500
403	Konstruktion av golv och vägg	2698, 3344, 50674, 50366, 50677	50674 har PM 80375 med träkol, träflis, rottrådar	3344 var golvlager. 50674 var trampade lerytor intill eldstaden. 2698, 50366 var delar av brända ytterväggar. 50677 var trä som utgjort delar av mellanvägg. Från golvlager 3344 golvlager nben av nötboskap, får (get), höns, torsk (3 kotor), obestämd torskfisk (3 kotor). Fynd av kalksten, 2 YRG trebensgryta, 1 odefinierad YRG, 1 stengods Siegburg 1500-tal
1148	Konstruktion stolpar	50884, 50885, 50886, 50887		Nedgrävningar med stolpar
1559	Konstruktion av golv	3343		Golvlager. Ben från nötboskap, gås, kummel (1 kotfragment). Fynd av 1 butelj, 2 schatullflaskor – troligen från efter stadstiden

Fas 4:5. Bruk av utomhusyta

Datering: 1470-tal till 1500-talets första del.

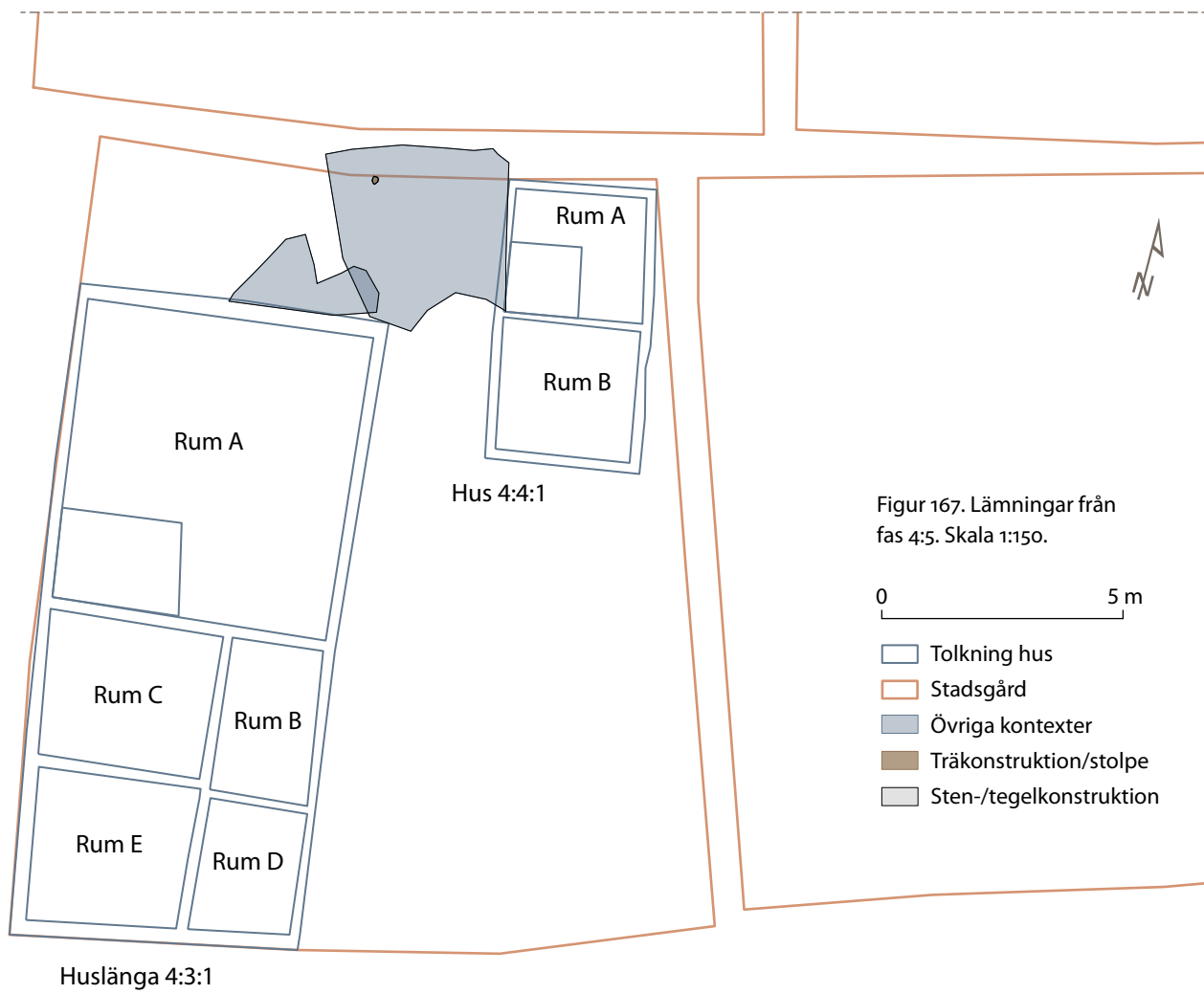
Dateringsunderlag: Stratigrafi.

Ytan norr om huslänga 4:3:I och väster om hus 4:4:I användes och avfall slängdes här. Brukningslagren låg uppemot avfallskonstruktionen på stadsgård 2. Även i vret 2/4 fanns avfallslager. Ytorna

användes fram till att stadsgård 2 och 4 slogs ihop. I lagren fanns avfall som bör ses i relation till motsvarande lager på stadsgård 2. På stadsgård 4 såg dock sammansättningen något annorlunda ut med mindre inslag av fisk. De ben från rådjur som framkom var från köttfattiga delar på kroppen. De behöver därför inte vara kopplade till konsumtion av rådjurskött.

Tabell 110. Grupper och kontexter i fas 4:5.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
1473	Bruk av utomhusyta	50392, 50438, 50512, 50608, 50609	50438 har PM 80308 med träkol, träflis, rottrådar, dynga. 50608 har PD 80658 ej daterat	50438, 50512 var brukningslager med avfall. 50392 var en koncentration av stenar som troligen dumpats här. 50608, 50609 var ett stolphål med en kvarstående stolpe. Från 50438 blandade ben från nötboskap, många metapodier och tåleder. Svin och får (get), främst ben från köttrika delar. 2 korpben från höns. 1 kotfragment vardera från torsk, långa, kummel, 1 kranieben från långa. Utöver fragment och revben endast bestämda till däggdjur. Från 50512 ben från hela kroppen av nötboskap, många underkäkar, kraniefragment, metapodier, tåleder, ryggkotor. Blandade ben av svin, får (get), får. Fåtal ben från gås, höns. 1 underkäke, 1 en bit av mellanfotsben från rådjur. Mindre antal fiskben; kummel (9 kotor), långa (2 kranieben), torsk (1 kota), abborre (1 kranieben), torskfisk (6 fragment). Fynd av järn: 5 nit/spik, 2 järnföremål. 1 flinta, 1 bryne, 1 fönsterglas, 1 träkil. Keramik: 12 YRG trebensgryta (varav 2 lokal), 2 YRG kruka (varav 1 lokal), 5 odefinierad YRG, 1 YLG kruka Tyskland, 1 YLG skål Tyskland 1500–1575, 1 SVG Danmark, 1 stengods Siegburg 1400-tal

Fas 4:6. Destruktion av hus 4:4:1

Datering: 1540-tal. Samtida med fas 2:12.

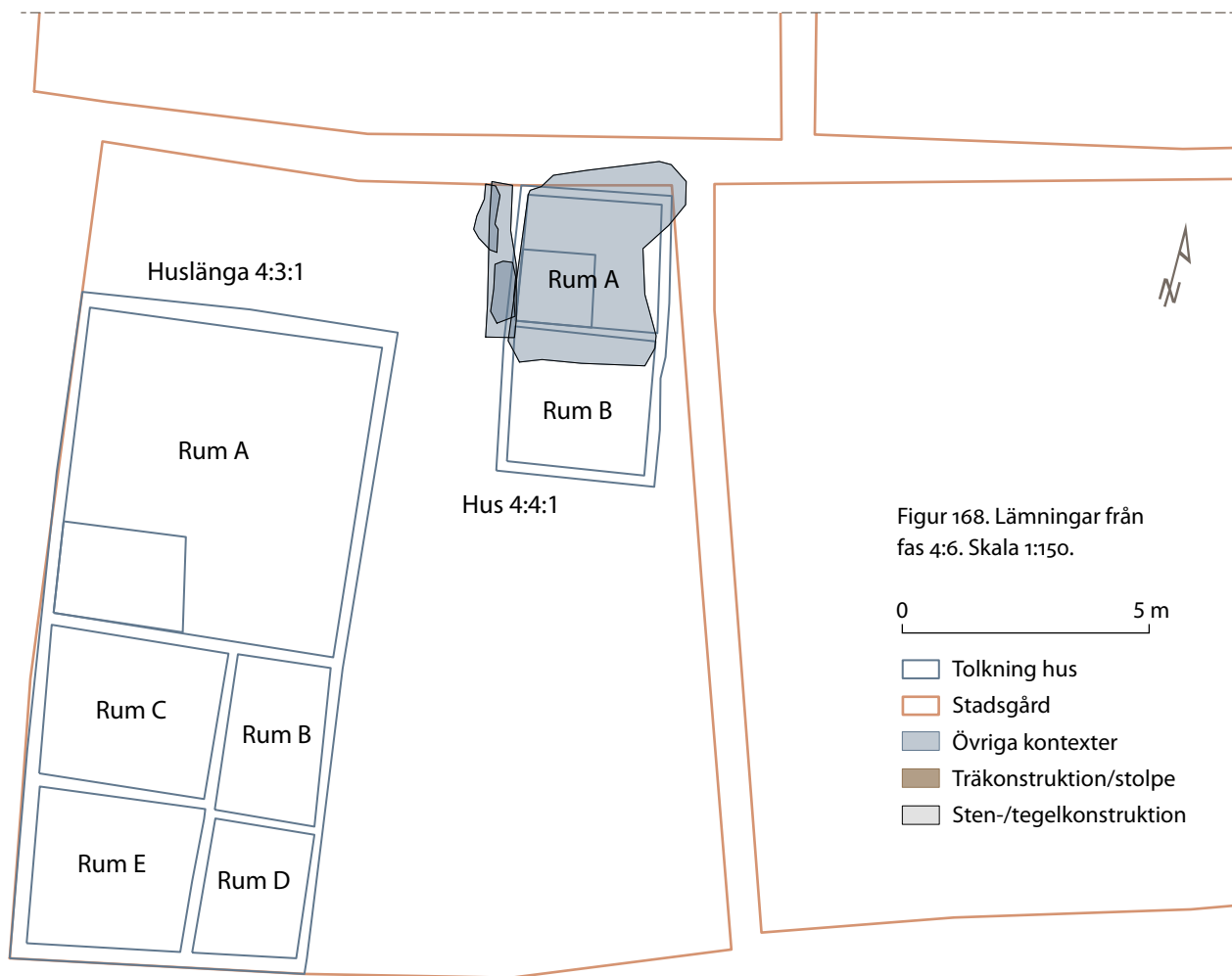
Dateringsunderlag: Stratigrafi.

Hus 4:4:1 brann ner. Ett raseringslager med delar av en raserad eldstad fanns över golvytan i rum A. Även över gårdsplanen i väster fanns raseringsmassor (KG 344), liksom i vret 3/4. Samtidigt brann huslänga 2:5:1. Raseringsmassorna väster om hus 4:4:1 innehöll även spår av avfall. Flera andra

exempel finns på att raseringsmassor samgrävts med underliggande avfallskontexter. Ibland har även raseringar använts för avfallsdeponering. Benmaterialet visar ett betydligt inslag av hushållsnära avfall i massorna. Benmaterialet bestod till stor del av fiskben. Här fanns en koncentration av främst kotor, men även kranieben från horngädda. Det finns i övrigt inte inom den hittills undersökta ytan. Det är inte omöjligt att alla benen kommer från en och samma individ.

Tabell 111. Grupper och kontexter i fas 4:6.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
344	Destruktion, rasering	3464, 50504, 50505, 50648		Raseringslager med kol och aska, tegel och eldpåverkad sten (är samma som KG 1000). Ben från nötboskap, svin, får (get). Ben från hela kroppen. Flera fragment endast bestämda till däggdjur. Fåtal ben från gås, höns. 1 skenben från svarträtta. Bland fisk var horngädda mest förekommande (48 kotor, 4 kraniefragment). Dessutom torsk (19 kotor, 15 kraniefragment, 2 zonoskeleton, 2 tänder), kummel (17 kotor), långa (12 kraniefragment, 1 kota, 2 zonoskeleton), kolja (23 kotor, 1 zonoskeleton, 1 kraniefragment), ett stort antal obestämd torskfisk (98 fragment). Obestämd karpfisk (2 svalgben, 3 kraniefragment, 1 revben, 13 kotor), abborre (12 kotor, 2 fjäll), plattfisk (12 kotor), gädda (3 kraniefragment, 1 cleithrum, 5 kotor), sik (3 kotor), vitling (3 kotor), sarv (2 eller 4 svalgben?), ål (1 kota, sill (1 kota). Ett ben med spår av hundgnag. Fynd av bränd lera, 5 YRG trebensgryta

Fas 4:7. Destruktion av huslänga 4:3:1

Datering: 1540-tal. Samtida med fas 4:6?

Dateringsunderlag: Stratigrafi.

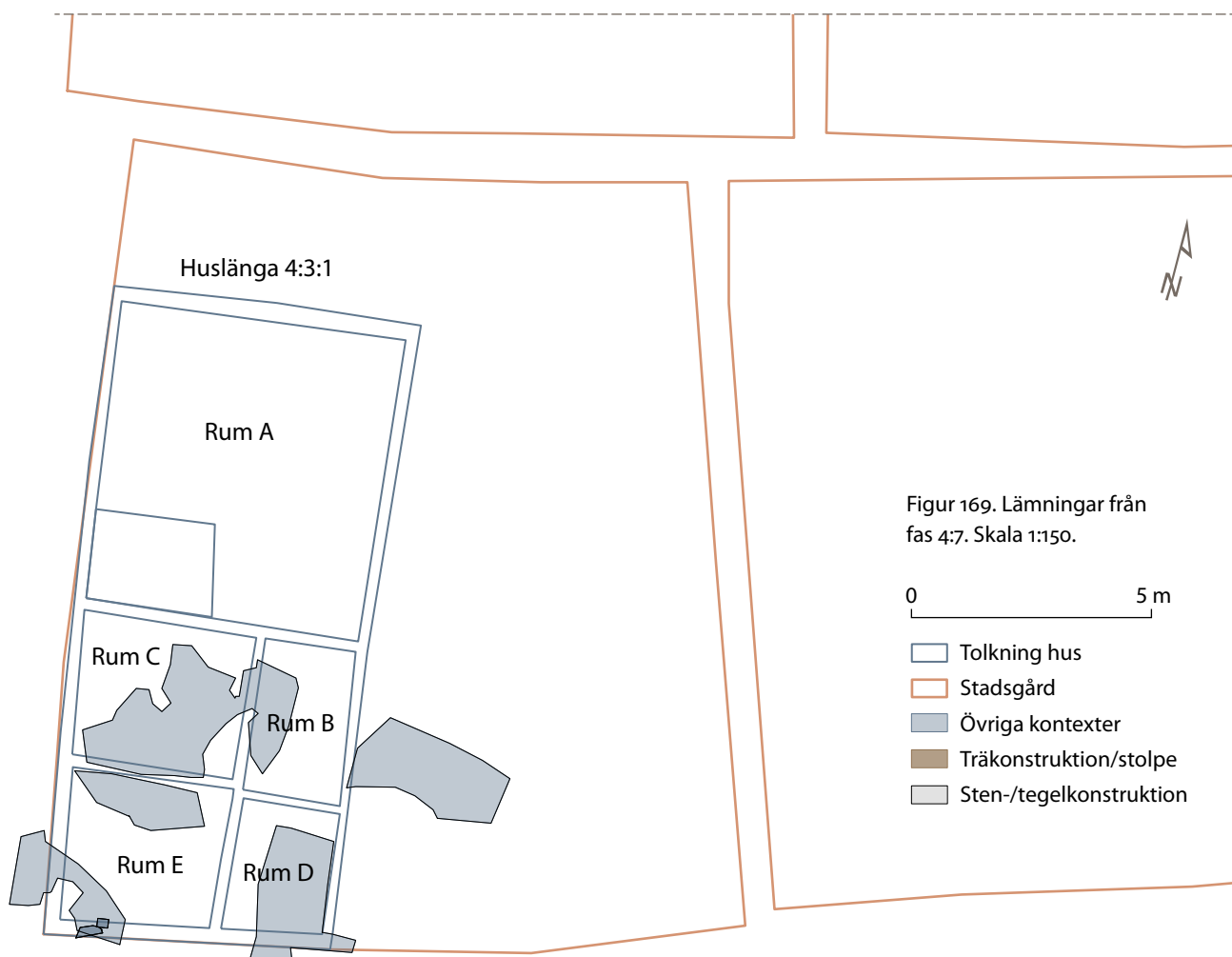
Huslänga 4:3:1 destruerades. Antingen brändes resterna eller möjligen brann huslängan, trägolven i rum A, B och C var brända. Delar av väggarna

i rum E plockades bort (KG 6097*). Över golvet i rum C och D fanns brandlager med inslag av raseringsmassor. Över rum E låg ett utjämnat lager med inslag av raseringsmassor. Även över gårdsplanen fanns ett sotigt lager med innehåll av raseringsmassor (KG 1356). Boden i gata B, söder om huslänga 4:3:1, raserades vid samma tillfälle.

Tabell 112. Grupper och kontexter i fas 4:7.

*är grupper och kontexter undersökta år 2015. Analyser av ben och prover från 2015 är endast preliminära.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
1356	Destruktion av byggnad	3323, 51448	3323 har PM med sotig dynga, ogräs, träflis, träkol	3323 var ett homogent brandlager, rikligt med träkol och sot. 51448 var ett heterogent raseringslager av svartbrun sotig sand
1755	Destruktion av byggnad	50049		Brända raseringsmassor, sannolikt med delar av bränt jordgolv. Fynd av järn: 1 beslag, 1 järnföremål, 1 spik/nit. Keramik: 2 YRG trebensgryta
1753	Destruktion av byggnad	50009		Rödbrun humös sand med enstaka brända ben, järnföremål, tegelkross och eldpåverkad sten. Ben från nötboskap, får (get), gås. Fynd av järn: 1 järnföremål, 1 ten, 7 spik/nit. 335 g smidesslag, 1 bryne, 1 bergart övrig. Glas: 1 flaska, 1 fönsterglas. Keramik: 13 YRG trebensgryta, 2 YRG kruka, 4 odefinierad YRG, 1 YRG fat/skål piplerdekor, 2 odefinierad YLG (1 Västeuropa, 1 Tyskland)
6097*	Destruktion av byggnad	515004*, 515005*, 514930*, 519982*		51004 och 514930 nedgrävning efter borttagen syll, 515005 fyllning av humös sand. 519982 var sandigt träflislager

Fas 4:8. Konstruktion av huslänga 4:8:1 och gårdsplan

Datering: 1560–70-tal. Samtida med 2:14. Efter Älvsborgsstadens. Dateringsunderlag: Stratigrafi.

En ny huslänga (4:8:1) uppfördes. I stort följde den samma grundplan som huslänga 4:3:1 och delar av den äldre huslängan återanvändes. Även den nya huslängan var 13,5 meter lång. Den norra delen av den nya huslängan var dock något bredare än den äldre. Den var 7,2 meter bred i norr, söder om rum A var den 5,8–6,3 meter bred.

I norr uppfördes ett rum som var större än det i den äldre huslängan. Det var cirka 6,7×6,4 meter stort (rum A). Eldstaden från den äldre huslängan fortsatte att användas, men byggdes om något. Den var cirka 2,1×2,8 meter stor. Ett konstruktionslager av sand påfördes och på det byggdes väggar och ett trägolv. Söder om detta fanns ett

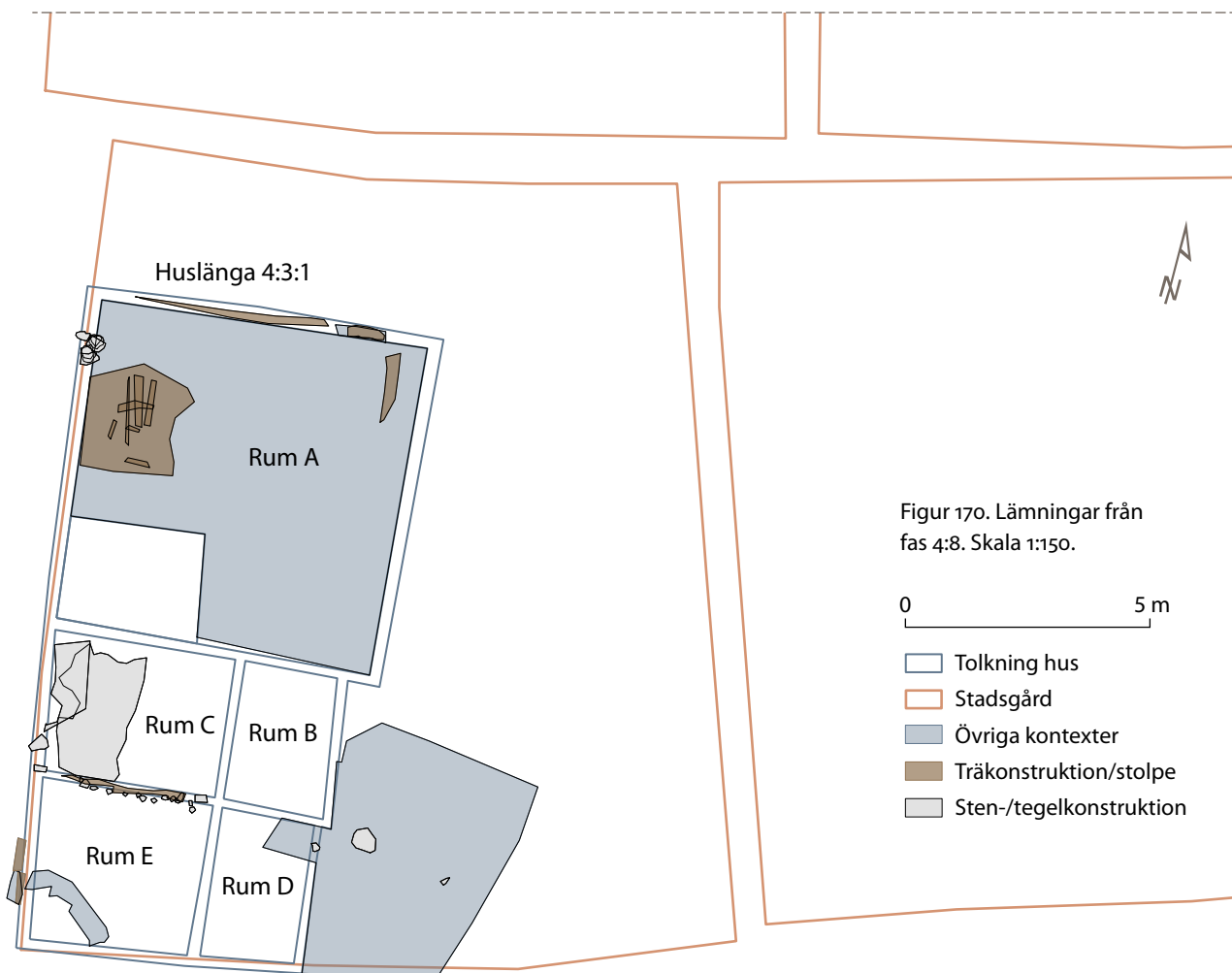
rum i öster (rum B) som var 2,0×2,8 meter stort. Inget golv fanns bevarat från detta rum, möjligen plockades det bort vid destruktionsen. Väster om detta fanns ett rum som var cirka 3,7×2,8 meter stort (rum C). Det hade ett golv av tegelstenar och naturstenar. Längst i söder byggdes åter två rum. I öster fanns rum D som var 1,9×3,0 meter stort. Inte heller i detta rum fanns någon bevarad golv-nivå. I den norra delen av rummen fanns däremot en 0,7 meter bred yta med sättsand likadan som den på gårdsplanen och en sten. Kanske fanns en stenlagd ingång här? I väster byggdes rum E, som var 3,4×3,2 meter stort. I rummet lades ett lergolv (KG 6105*). De arkeobotaniska analyserna visade att rummet var nära ett fåhus. I samband med detta återuppfördes även ett mindre hus i gata B (hus B:2) direkt söder om huslänga 4:8:1.

En yngre generation av stenläggning byggdes på gårdsplanen. Även i norra delen av rum D fanns sättsand (se ovan).

Tabell 113. Grupper och kontexter i fas 4:8.

*är grupper och kontexter undersökta år 2015. Analyser av ben och prover från 2015 är endast preliminära.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
1357	Konstruktion av gårdsplan	51444, 51445		51444 var sättsand, 50824 var stenläggning som delvis hade tagits bort
624	Konstruktion av byggnad	3156, 3213, 3214, 3612, 3613, 3779, 3782, 50861		3213 var en nedgrävning för syllstock. 3156 och 3214 var syllstockar, 3612, 50861 var syllstenar, 3613 var ett konstruktionslager av sand, 3782 var golvreglar, 3779 trägolv, brädorna låg i N-S riktning och var 0,06–0,15 m breda
626	Konstruktion av rum och tegelgolv	3785, 3815, 3819, 50000, 50091, 50112		3815, 50091 var tegelsten som användes som syllsten, 3785 var ett tegelgolv bestående av återanvända tegelstenar och natursten. 3819 var en väggstock i mellanvägg, 50000 var en syllsten, 50112 var syllstenar under mellanvägg. Fynd av 1 stort järnföremål
6105*	Konstruktion av rum	510809*, 513498*, 514528*, 514782*	510809 har PM 512260 med förkolnade bär, ogräs, ängs- /betesmarksväxter	510809 var golvlager av lera. 514528 var konstruktionslager av sand. 513498 och 514782 bestod av brända plankor. Fynd av 1 nit

**Fas 4:9. Bruk av avfallslager och
norra delen av gården**

Datering: Samma fas som 2:17.

Dateringsunderlag: Stratigrafi.

Användning efter att stadsgård 2 och 4 slogs ihop. Utmed stadsgårdens östra sida byggdes en ny hägnad (se vret 3/4, fas 3/4:). Över ytan i den sydvästra delen av stadsgård 2 och den nordvästra delen av stadsgård 4 påfördes avfallslager i omgångar (se fas 2:17).

Fas 4:10. Ombyggnad av rum E, huslänga 4:8:1

Datering: Sent 1500-tal, 1587?

Dateringsunderlag: Stratigrafi, notis i tänkebok.

Rum E i huslänga 4:8:1 byggdes om. Ombyggnaden sammanfaller sannolikt med att boden i gata B (hus B:2) revs. Delar av den äldre väggen mot söder togs bort. Därefter byggdes delvis nya väggar i söder. Här lades en tröskel av trä för ingång från gata B. Stenar lades under den nya väggen i det sydvästra hörnet. Ett konstruktionslager av sand lades för det nya golvet. På det fanns lera som

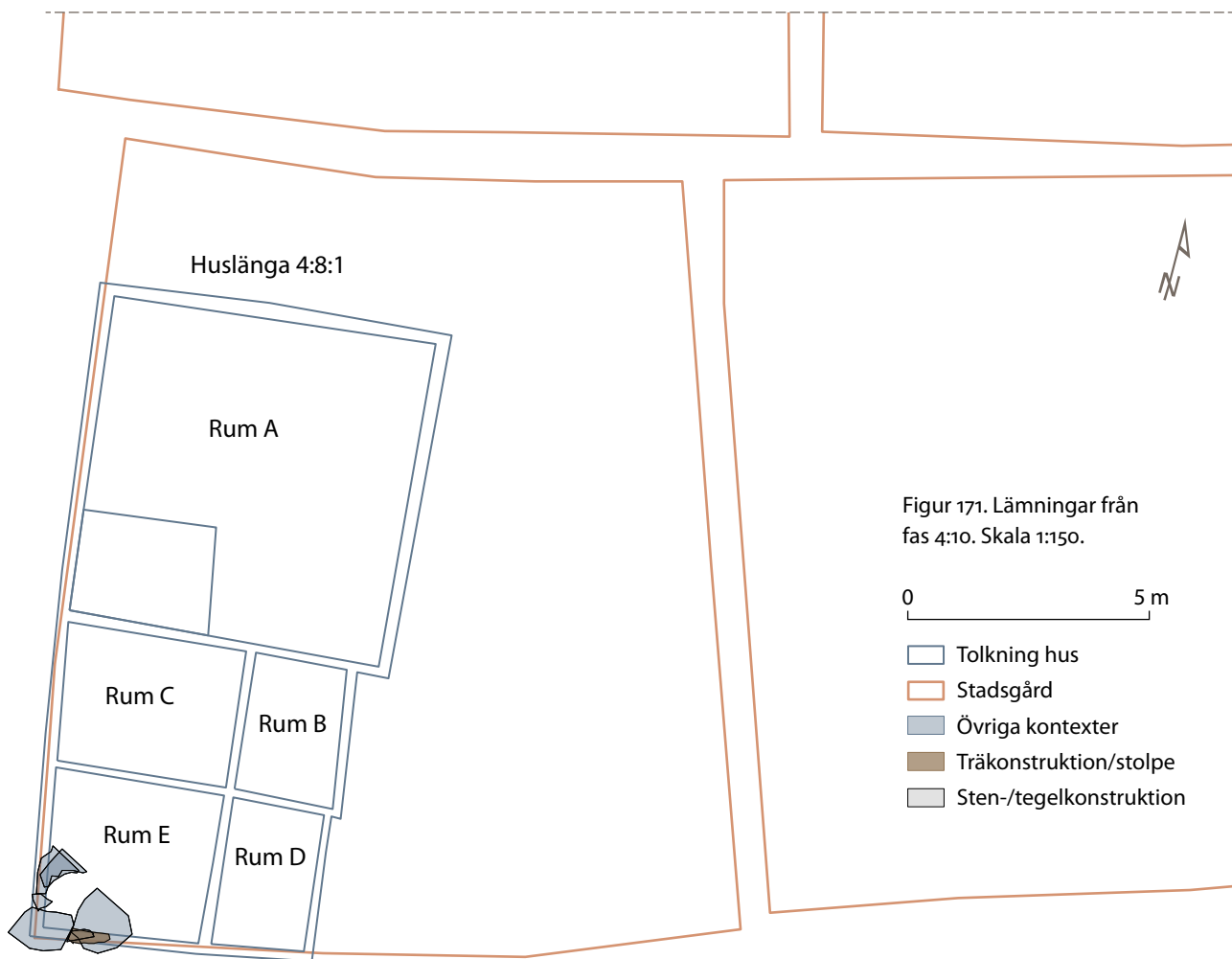
kanske fungerade som fuktspärr under ett golv, eller bildades när man gick på ytan i samband med bygget. Någon golvyta fanns inte bevarad vilket kan tyda på att golvet var av trä och senare plockades bort. I raseringen i fas 4:14 fanns ett lager (S 50036, KG 1756) som kan vara rester av trägolvet. I lagren fanns bland annat fragment av ugnskakel som möjligen kan komma från stadsgården.

Här kan noteras att stadens tänkeböcker nämner att det 1587 beslutades att olagliga bodar byggda på stadens allmänning och bro skulle tas bort, annars väntade böter om 40 mark (Grauers 1923). Ombyggnaden kan vara utförd efter detta beslut.

Tabell 114. Grupper och kontexter i fas 4:10.

*är grupper och kontexter undersökta år 2015. Analyser av ben och prover är endast preliminära.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
6099*	Konstruktion av byggnad	508634*, 508839*, 509769*, 509664*, 512038*, 514663*	508634 har PM 508642 med möjligen golv i fähusnära bod. Provet vidare till fördjupad analys. 508839 har PM509440 med ogräs, PM510154 med. 509664 har PM509681 med ogräs, bär, ängs-/betesmarksväxter, koks	508634 konstruktionslager av sand med fläckar av organiskt lerigt material. 508839 var konstruktionslager av sand. 509664 påminner om 508634 men med mer träflis och träkol. 509769 utjämningslager av sand. 512038 var en tröskel av trä. 514663 var fyllningen efter en bortgrävd syllstock. Innehöll ben av nöt, svin. Fynd av 1 spik, 2 fönsterglas, slagg, 1 ugnskakel, 2 YRG trebensgryta, 1 odefinierad YRG, 1 YLG fat Weser, 2 odefinierade YLG

Fas 4:11. Konstruktion av hus 4:11:1

Datering: 1600-tal. Samtida med fas 2:22?

Dateringsunderlag: Stratigrafi.

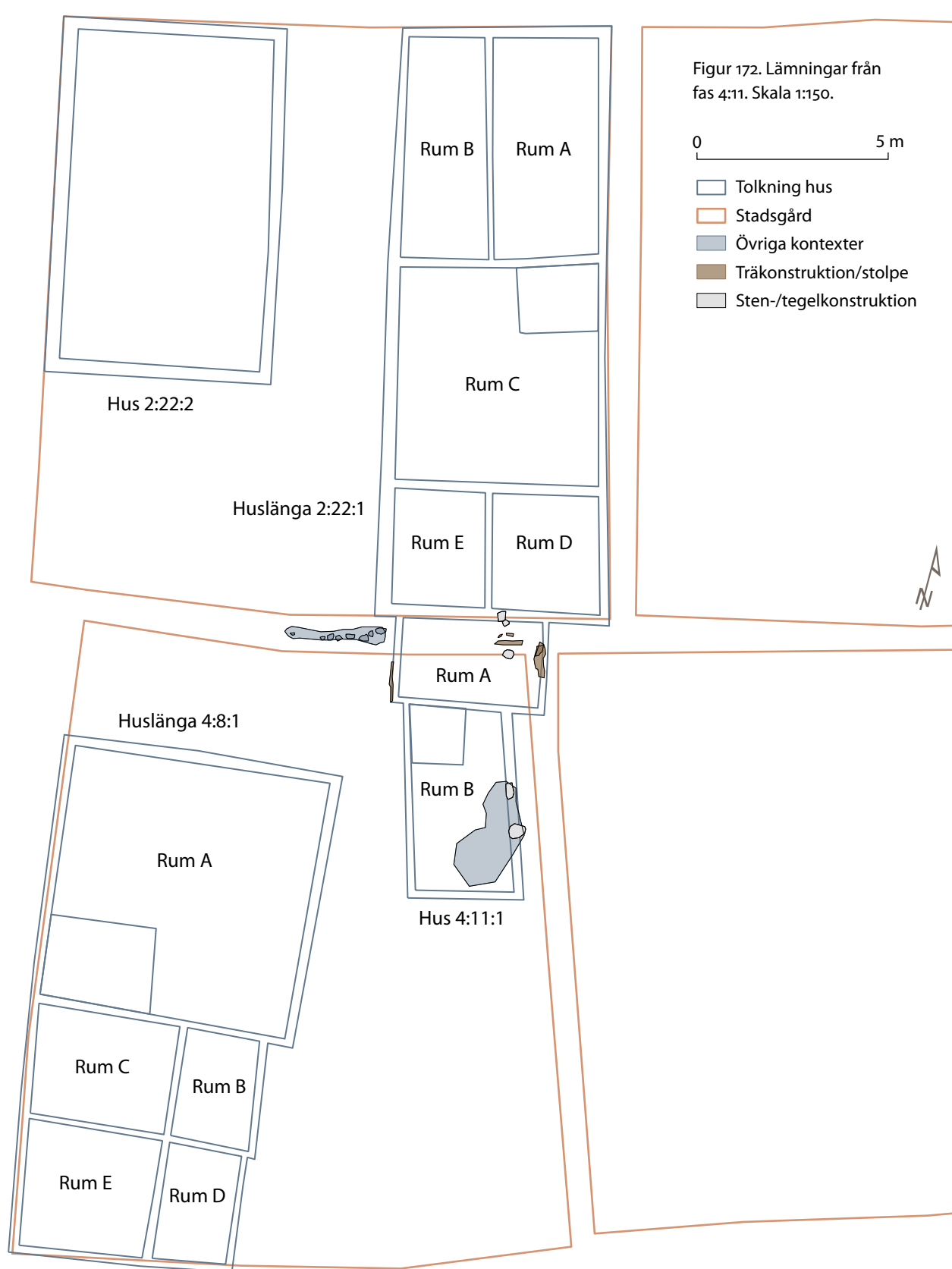
Ett nytt hus med två rum byggdes upp på platsen för hus 4:4:1, det var 7,7 meter långt och 3–4 meter brett. Detta hus var byggt över vreten och sammanbyggt med huslänga 2:22:1. Delar av huset vilade på stensyll. Längst i norr fanns ett rum (rum

A) som var cirka 3,7×2,1 meter stort. Detta rum hade troligen trägolv. Söder om detta fanns ett rum (rum B) som var cirka 4,7×2,5 meter stort. Den äldre eldstaden återanvändes, men kom att ligga i det nya rummets nordvästra del. Rummet hade lergolv.

I samband med detta anlades en rad av stenar utmed vret 2/4 (KG 1033). Möjligen var detta en del av en gårdsplan eller syll för en konstruktion.

Tabell 115. Grupper och kontexter i fas 4:11.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
748	Konstruktion av golv	3315		Lager av lera med liten inblandning av organiskt material
277	Konstruktion av väggar och golv	3463, 50727, 50799		Bränt trä från väggar och golv
1033	Konstruktion av stenläggning	3302		Avlång nedgrävning med avtryck av stenlyft och ca 10 kvarvarande stenar
1432	Konstruktion av hus	50704, 50705, 50730		Syllstenar

Fas 4:12. Brukning av rum A i hus 4:11:1

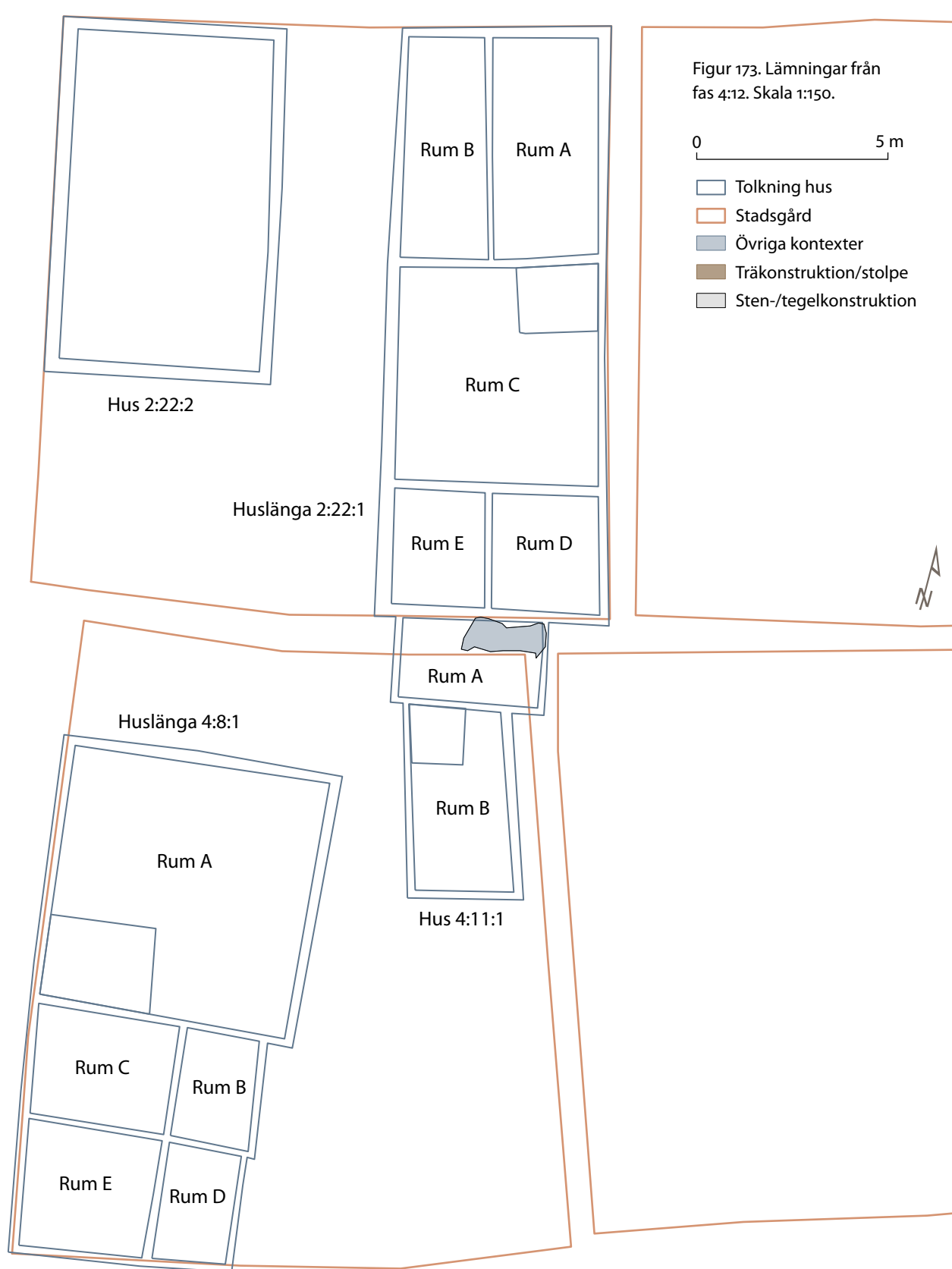
Datering: 1600-tal.

Dateringsunderlag: Stratigrafi.

Brukningslager fanns på golvet i rum C. Lagret gav ingen ledtråd till rummets funktion.

Tabell 116. Grupper och kontexter i fas 4:12.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
994	Bruk av golv	50728		Tunna brukningslager. Fynd av 2 föremål i bergart

Fas 4:13. Destruktion av hus 4:11:1

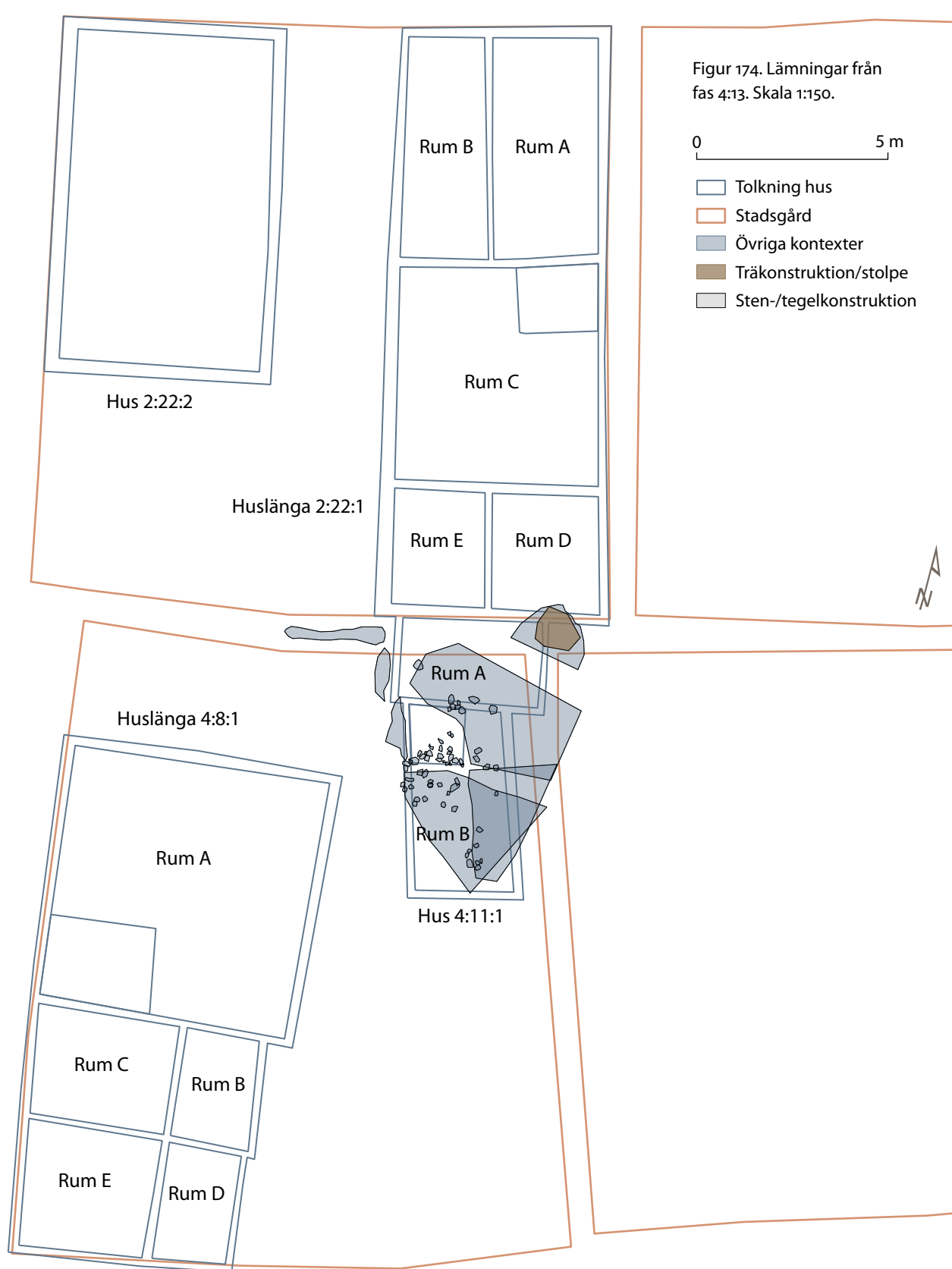
Datering: 1600-tal. Samtida med fas 2:26.

Dateringsunderlag: Stratigrafi.

Huset brann. Efter branden raserades resterna. Eldstaden revs och stenar spreds ut (KG 430). I samband med detta destruerades stenraden utmed vreten, väster om huset (KG 1082).

Tabell 117. Grupper och kontexter i fas 4:13.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
430	Destruktion av eldstad	3259, 50647		3259 var sandlager. 50647 var spridda stenar från eldstaden, vissa låg troligen kvar in situ
978	Destruktion, raser- ing av byggnad	3265, 3272		3265 var raseringslager med tegelkross, kalkbruk, bränd lera och brända ben. 3272 var bränt trä. Ben från nötboskap, får (get), svin
1082	Destruktion av stenläggning	3303		Stenlyft återfyllda med sand
1838	Utgjämning av raseringslager	3262, 3270, 3271		Raseringslager med tegel, kalkkross, eldpåverkad sten, träbitar. 3271 var lera med flera horisonter

Fas 4:14. Destruktion av huslänga 4:8:1

Datering: 1600-tal.

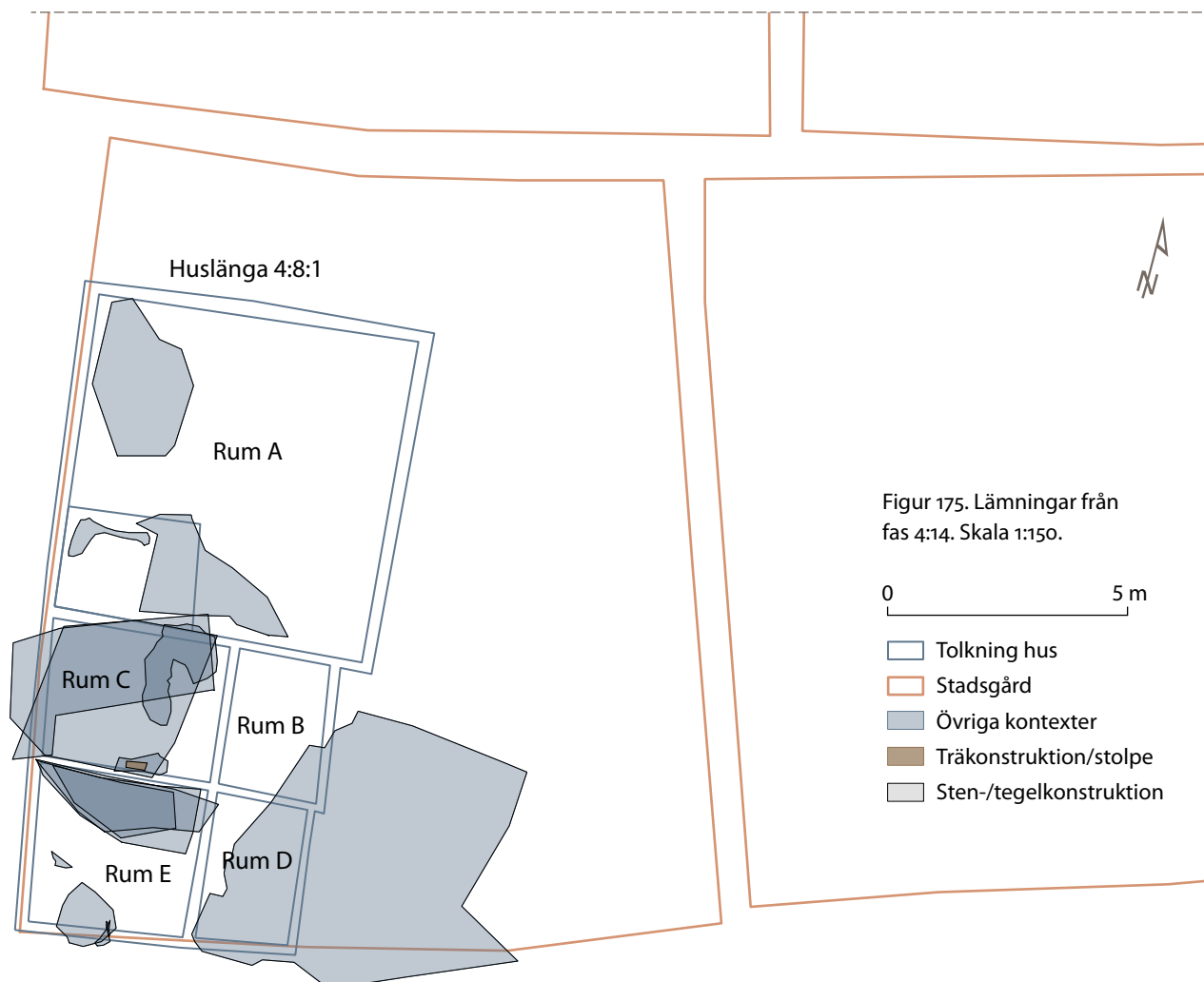
Dateringsunderlag: Stratigrafi.

Huslänga 4:8:1 brann och raserades därefter. Detta skedde troligen vid övergivandet av Nya Lödöse. Över stadsgården utjämnades därefter raseringslager, delar av dessa fanns även på stadsgård 6 och i vret 4/6 (se kommande rapport). I vret 4/6 fanns delar av en raserad vägg eller golv med tegel och lera.

Tabell 118. Grupper och kontexter i fas 4:14.

*är grupper och kontexter undersökta år 2015. Analyser av ben och prover från 2015 är endast preliminära.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
1137	Destruktion av eldstad	3254, 50892		3254 var ett lager med tegelkross. Möjligen del av destruktion av skorsten. 50892 var raseringslager med tegelbitar, tegelkross, kalkbruk, eldpåverkad sten, träkol. Låg öster om raserad eldstad
1752	Destruktion av golv	3734		Heterogent sandigt brandlager med träkol
625	Destruktion av byggnad	3803, 3804, 50008		3803 var en bränd väggstock, ej in situ. 3804, 50008 var brända raseringslager. Ben från nötboskap, bränt. Fynd av 1 kniv
627	Destruktion av byggnad	3784		Raseringslager med tegel, kalkbruk, kol, trädelar. Fynd av 1 benknapp eventuellt modern
1352	Utjämning efter raseri	3316	3316 har PM 13157 med träkol, träflis, dynga, ogräs, örtfragment, kål	3316 var ett humöst något sandigt lager med sotblandning uppblandat med raseringsmassor. Ben från nötboskap, får. Fynd av 1 spik. Glas: 11 fönsterglas, 3 kärl. Keramik: 3 YRG trebensgryta/panna, 5 YRG fat/skål (varav 3 med piplerdekor), 2 YRG kruka, 1 YRG krus, 13 odefinierade YRG, 1 odefinierad SVG, 1 YLG Weser 1575–1625, 1 stengods Westerwald 1600–1700-tal, 1 stengods Siegburg 1500-tal, 1 stengods Raeren 1500-tal, 1 stengods Tyskland 1500–1600-tal
1756	Destruktion av golv	50033, 50036,		50033 var ett svart jordlager. 50036 lager med träkol. Ben från nötboskap. Fynd av järn: 1 järnföremål, 5 spik/nit. Keramik: 2 YRG trebensgryta/panna
1757	Destruktion, raseringslager	3248, 3808		Raseringslager av humös sand, med tegelkross. Ben från nötboskap. Fynd av järn: 1 spik/nit, 1 ring. Keramik: 2 YRG, trebensgryta/panna, 1 SVG, 1 stengods Westerwald ca 1600
6102*	Destruktion av byggnad	509710*, 508501*, 509798*, 510097*	508501 har PM 508578: Lagret har varit bevuxet	508501 var heterogen sand med tegelkross, småsten och sot. 508512 var raserad vägg eller golv med tegel och lera. 509710 var heterogent lerlager. 509798 var raseringslager med bränd lera. 510097 var en bränd plank. Fynd av glas: 1 butelj

Vret 1/2

Fas 1/2:1. Konstruktion av vreten

Datering: 1473.

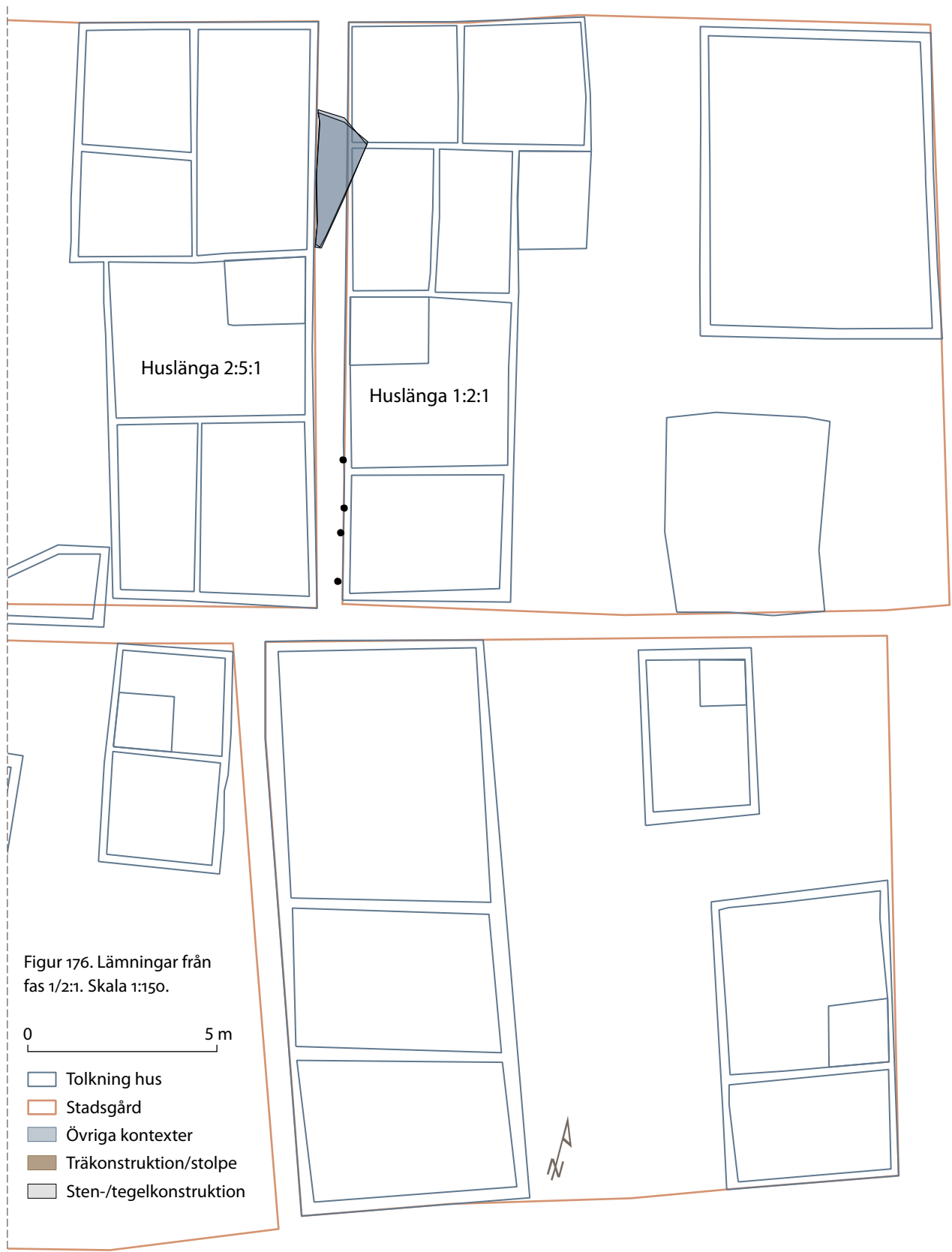
Dateringsunderlag: Stratigrafi.

Ett konstruktionslager påfördes i vreten (KG 602). Utmed den östra sidan av vreten uppfördes en hägnad (KG 969). De arkeobotaniska analyserna visar på spår av brukning och avfall på en bevuxen yta. I lagren fanns även indirekta tecken på odling i form av fröer av kål och mejram. Möjligen kan även fröet av äpple komma från odling.

Tabell 119. Grupper och kontexter i fas 1/2:1.

(A) är djupanalyserat.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prover/analyser	Beskrivning
602	Konstruktionslager	3772, 3773	3773 har PM 27853 (A) med träkol, träflis, rottrådar, havssäv, starrsäv/småsäv, eternässla, smultron, blåhallon, hallon, björnbär, mejram, viol	Utjämningslager som bestod av torv och träflis och träbitar. På det ett lager av sand (S3772)
969	Konstruktion av hägnad	50275		Störrar i hägnad utmed stadsgård 1 västra sida

Fas 1/2:2. Destruktion av hägnad

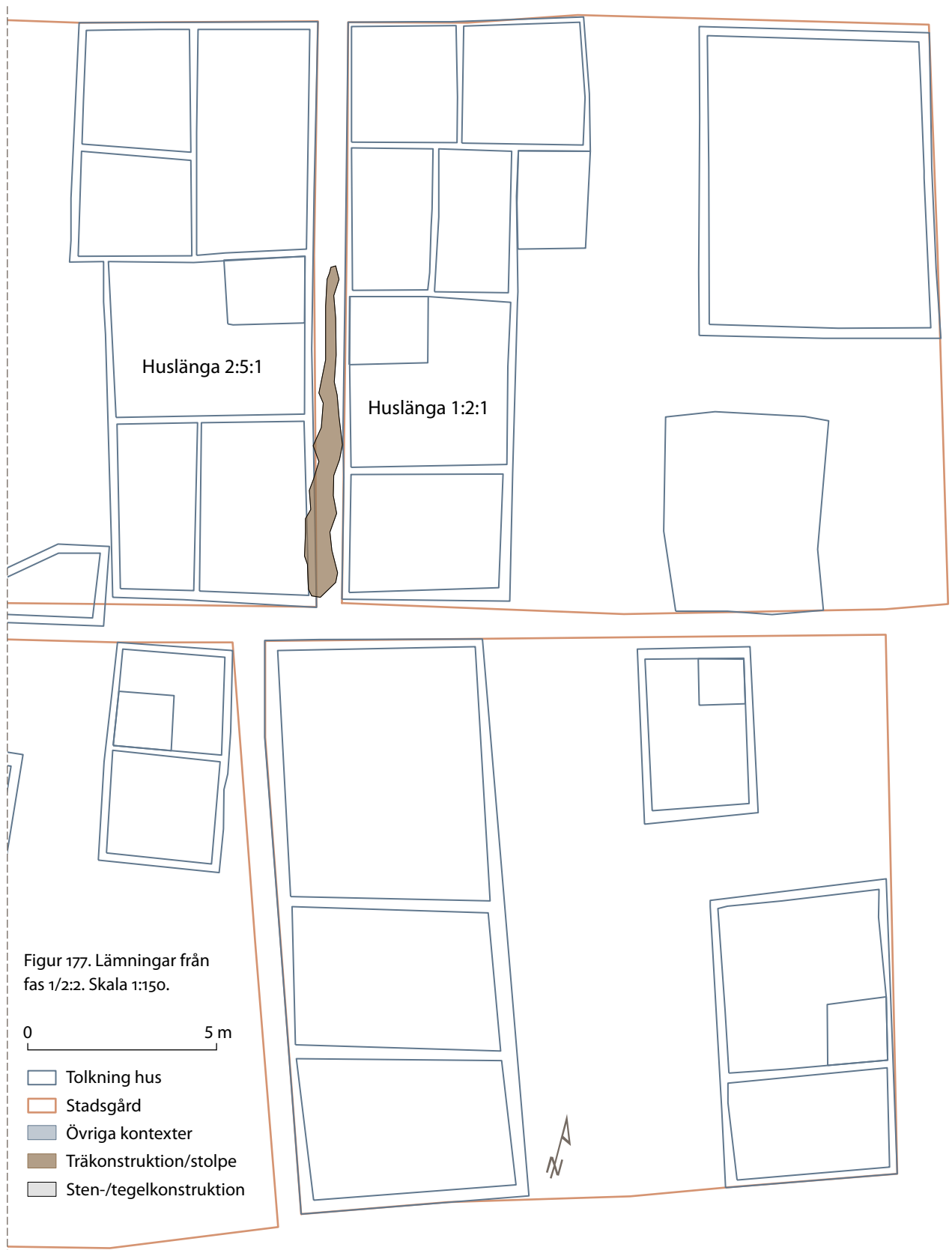
Datering: Direkt efter fas 1/2:1.

Dateringsunderlag: Stratigrafi.

Efter att ha använts en kort tid destruerades den hägnad som markerade en tomtgräns (konstruerad i utläggningsfasen). Vid samma tillfälle destruerades hägnaden i vret 2/4 (se fas 2/4:2).

Tabell 120. Grupper och kontexter i fas 1/2:2.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prover/analyser	Beskrivning
1669	Destruktion av hägnad	50198		Ihoprasad hägnad. Grenar/vidjor i nord-sydlig riktning som slingrar sig fram mellan störrar (KG 971) i vreten mellan stadsgård 1 och 2. Destruktionen samtida med KG1670

Fas 1/2:3. Bruk av vreten

Datering: 1480-tal till 1540-tal (1624).

Dateringsunderlag: Stratigrafi.

Vreten brukades och avfall slängdes här (KG 601, 970). Bland avfallet fanns bland annat latrin med bär och tuggade fiskben. I lagren fanns även indirekta tecken på odling i form av frö från mejram. Lagren har sannolikt tillkommit under längre tids bruk. För den nordligaste delen av vreten har endast ett lager dokumenterats för hela tidsperioden fram till stadens övergivande (S 50114). I denna kontext låg koks, vilket visar att lagret påverkats i modern tid, sannolikt vid bygge av hus under 1900-tal.

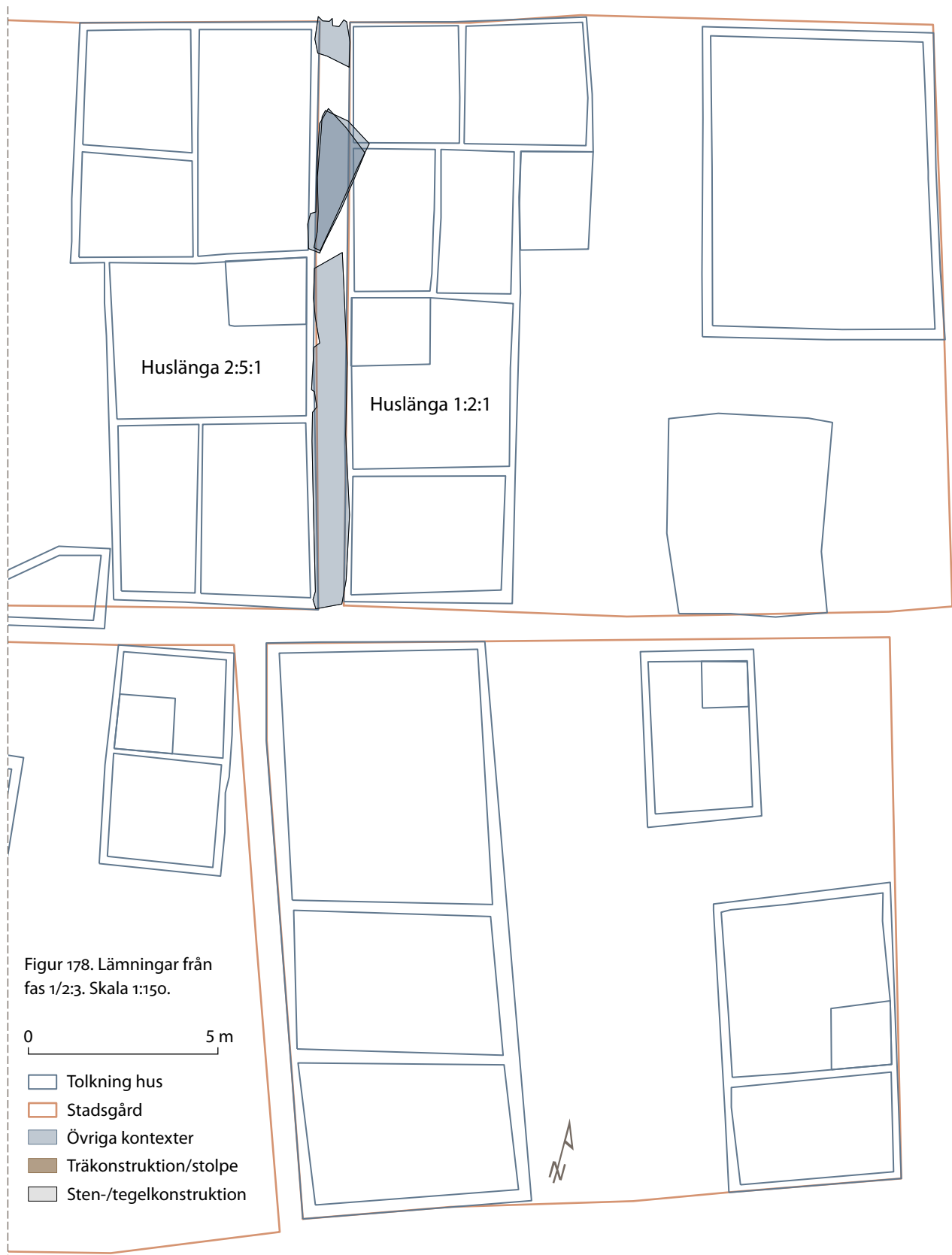
Båda kontextgrupperna innehöll avfallslager med hushållsnära avfall. Innehållsmässigt skiljde de sig från varandra i det att KG 601 innehöll

tuggade kotor, latrin och fiskrens, samt många ben från minst en råtta. Benen hade legat exponerade för hundar och det stora antalet ben från svart-råtta visade att även skadedjur huserade i vreten. Att slätrocka, gädda, torsk och abborre förekom i form av tänder, fjäll, gälapparat och fenor indikerar starkt att det rörde sig om fiskrens, och att dessa arter hanterats färskt i ett hushåll i närheten. KG 970 innehöll inga fjäll eller hudtänder, men istället en koncentration av kummelkotor och många ben från katt.

Mycket keramik framkom, varav flera delar från samma kärl (88 fragment från 72 kärl i KG 601 och 57 fragment från 40 kärl i KG 970), både yngre rödgoods och stengods. Keramiken utgjordes främst av kökskärl och några krus, men inga skålar eller fat. Inga glaskärl påträffades. En del av grytorna var sotade. Dateringarna ligger i 1400–1500-tal.

Tabell 121. Grupper och kontexter i fas 1/2:3. (A) är djupanalyserat.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prover/analyser	Beskrivning
601	Bruk/avfallslager	3692, 3750	3692 har PM 25540 (A) med träkol, träflis, dvärgag, starr, säv/smäsäv, svinmälla, smultron, blåhallon, hallon, björnbär, lingon, fikon, vindruva/russin. PM 27353 (A) med träkol, träflis, strån och örtdeklar, rottrådar, havssäv, starr, lomme, svinmälla, tiggarranunkel, smultron, blåhallon, hallon, björnbär, lingon, äpple, mejram, fikon, enbär, ärt. 3750 har PM 27734 (A) med träkol, träflis, strån och örtdeklar, rottrådar, havssäv, starr, lomme, svinmälla, tiggarranunkel, smultron, blåhallon, hallon, björnbär, lingon, äpple, mejram, fikon, viol	Humösa lager, de undre med mycket träflis, samt deponerat avfall. 3692 innehöll blandade ben från nötboskap, svin, får (get) och får. Enstaka ben från spädkalv, spädlamm och späddgris, ev några ben från foster. En mindre mängd ben från höns. Fyra ben från rådjur; ett mellanhandsben, ett mellanfotsben, ett hälben och en tåled. Ett tinningsben från knubbsäl. 33 fragment från svartråtta. Ben från hela kroppen, minst två individer. Mycket fiskben, 24 kolja, 9 ål, 5 obestämd karpfisk, 4 makrill, 3 långa (varav en tand), 2 pigghaj (kotor), 1 plattfisk, 1 mört, 9 sill (ryggkotor, flera tuggade), slätrocka (10 tänder, 1 hudtand), gädda (5 tänder, 1 kranieben), torsk (37 fragment, varav en ryggkota, resten tänder, kranieben, gälräfständer), abborre (3 fjäll, 1 fenstöd, 2 gällocksben, 2 ryggkotor). 3750 innehöll stor mängd kranieben, metapodier och tåleder från nötboskap, dvs slaktavfall. Även andra kroppsdelar. Ett fåtal ben från svin, ett överarmsben från får och ett par kranieben från torsk. Ett antal revben och oidentifierade fragment från däggdjur. Materialet var obränt, hade jämn medelgod bevaringsgrad, ett fragment hade spår av hundgnag. Fynd av järn: 2 spikar, 1 gångjärnstapp. 1 fönsterglas (1 g). Keramik: 32 odefinierade YRG, 34 YRG trebensgrytor, 5 YRG krukor, 1 YRG panna, 1 YRG krus. 3 Sieburgkrus (datering 1400-tal för två, 1500-tal för en)
970	Bruk/avfallslager	50179, 50114	50179 har PM 80270 med rottrådar, dynga, hasselnöt, bär. 50114 har PM 80085 med rottrådar, träflis, träkol, fiskben, bär, koks	Humösa lager med deponerat avfall i vreten. Blandade ben från nötboskap, kranium, underkäke och fötter. Även ben från svin, får (get) och får. En hornkvice från get. Ben från höns, mindre mängd ben från gås. Ett mellanfotsben från rådjur. 33 ben från katt, hela kroppen. Oklart om det var mer än en individ. Alla ben från vuxna djur, inga skärmärken. Fiskbensmaterialet var omfattande. Mycket fiskben, kummel (69 kotor, 1 kraniefragment), torsk (17 fragment varav 11 kotor), långa (10 kotor), gräsej (5 kotor), pigghaj (2 kotor), kolja och gädda ett fragment vardera. Ospecifierad torskfisk (6 fragment). Utöver detta obestämda bensplitter från däggdjur. Materialet var till största del obränt, 9 fragment hade spår av hundgnag, bevaringsgraden varierade. Fynd av järn: 1 nit, 1 sågblad, 1 bryne. Djurhår/drev ca 1 dl. Keramik: 4 odefinierade YRG, 31 YRG trebensgrytor, 3 YRG panna, 2 YRG kruka

Fas 1/2:4. Destruktion av byggnader intill vreten

Datering: 1540–50-tal. Samtida med fas 2:12, 1:16.

Dateringsunderlag: Stratigrafi.

I samband med bränder på stadsgård 1 och 2 brann även vreten. Efteråt jämnades raseringsmassor ut över vreten. Föremålen i lagren var inte sekun-

därbrända, troligen har de hamnat i vreten efter branden. Bland massorna fanns möjligen rester av en eller två raserade skorstenar. Benmaterialet kan mycket väl vara omrörda ben som hamnat där i anslutning till raseringen av intilliggande byggnader, och efterföljande uppröjningsarbete. En del av dem ska nog ses som hushållsavfall från tiden före destruktionsen, detta gäller nog framförallt de fiskben som låg här.

Tabell 122. Grupper och kontexter i fas 1/2:4.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prover/analyser	Beskrivning
1038	Destruktion, raseringslager	50395		Bränt lager med kol, sot och tegelkross
1603	Destruktion, raseringslager	3574		Raseringslager med mycket tegel, även sten, bränt trä, kalkbruk Teglet kommer kanske från skorsten. Innehöll blandade ben från nötboskap, svin och får (get). Många ben från mellanfötter och kranium. Mycket fiskben, kummel (209 kotor, 2 kraniefragment, cleithrum). Torsk (8 kotor), långa (4 kotor). Enstaka fragment från gråsej, höns och oidentifierad torskfisk. Fynd av slag 1 bottenskälla. Tegel: rött murtegel, 12 fragment, varav ett större. Keramik: 3 oidentifierade YRG, 2 YRG krukor, 1 YRG trebengryta, 2 YRG pannor (djupa), 1 YRG skål. 1 odefinierad stengods Tyskland

Fas 1/2:5. Destruktion av byggnader intill vreten

Datering: Samtida med fas 2:21.

Dateringsunderlag: Stratigrafi.

I samband med destruktionsen av stadsgård 2 i fas 2:21 raserades en skorsten ut över vreten (KG 1003). Efter det utjämnades ett raseringslager inne på stadsgård 2 och även över vreten (KG 1006). Sannolikt innehöll raseringslagret även brukning av vreten från tiden innan raseringen, men detta särskiljdes inte vid undersökningen.

Fas 1/2:6. Konstruktion av byggnader intill vreten

Datering: Samtida med fas 2:22.

Dateringsunderlag: Stratigrafi.

När nya byggnader uppfördes på stadsgård 2 påfördes ett konstruktionslager av sand även i vreten (fas 2:22, KG 1657).

Fas 1/2:7. Destruktion av byggnader intill vreten

Datering: Vid stadens nedläggande.

Samtida med fas 1:25, 2:26.

Dateringsunderlag: Stratigrafi.

När byggnader på stadsgård 1 och 2 revs utjämnades raseringslager över vreten (fas 1:25, KG 302).

Vret 1/3

Fas 1/3:1. Konstruktion av vreten

Datering: Slutet av 1470- till 1480-tal.

Samtida med fas 1:2, 2:5, 3:2.

Dateringsunderlag: Dendrokronologisk datering, stratigrafi.

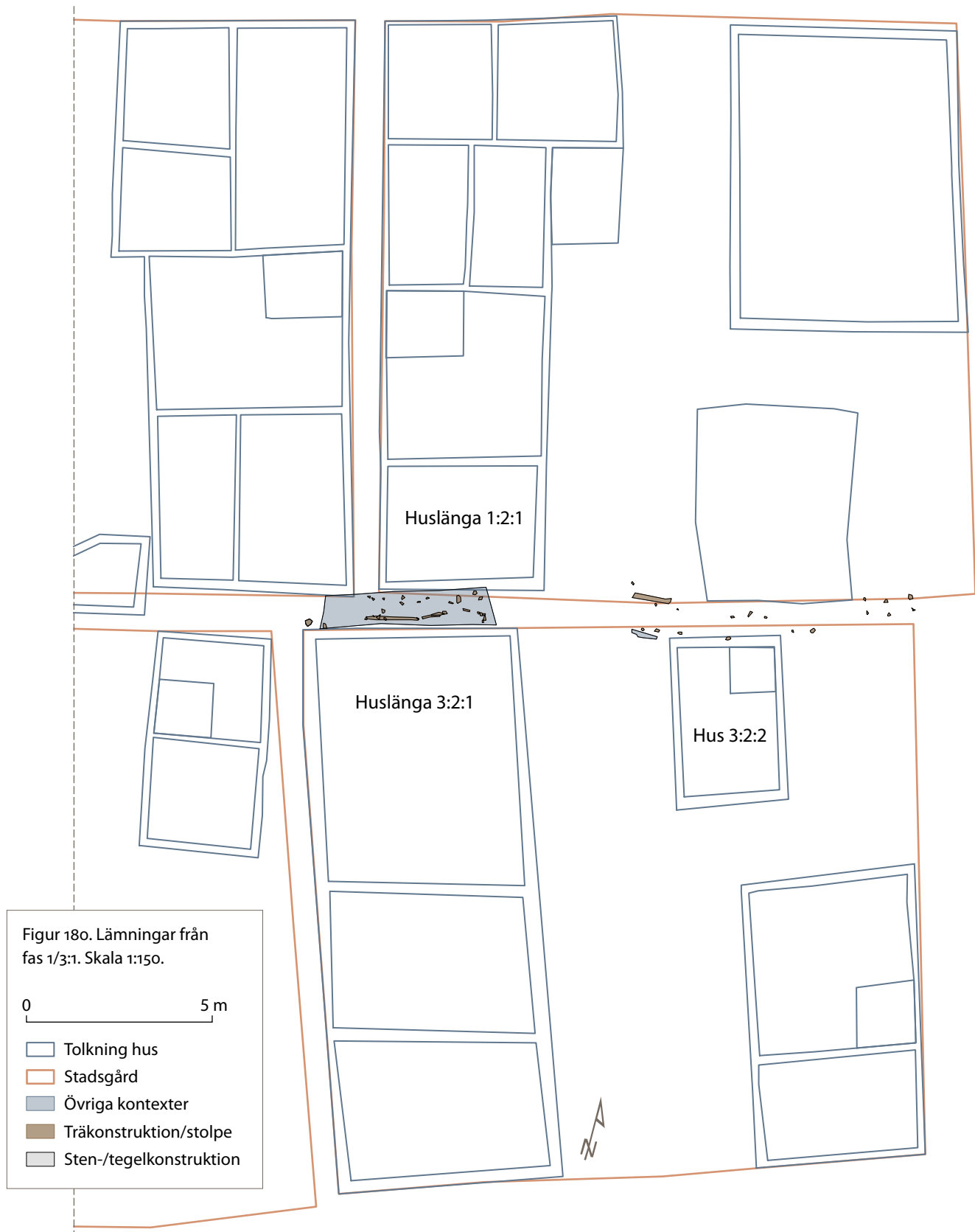
Ett konstruktionslager påfördes i vreten. I lagret fanns en ganska stor mängd ben som hade använts som byggnadsmaterial (stabilisering). Anmärkningsvärt var den stora mängd blandade ben från katt som fanns här. Efter detta byggdes stängsel utmed de båda stadsgårdarnas sidor vilket skapade en cirka 0,6 meter bred inhägnad yta i vreten. Väster om hus 3:2:2 (på stadsgård 3) fanns en ligande stock utmed vretens södra sida som kan ha varit en del av en konstruktion, som ett plank. Den dendrokronologiska dateringen visar att vreten tillkom först i slutet av 1470-talet eller under

1480-talet, jämför detta med dateringarna av fas 1:2, 2:5 och 3:2.

De djurben som tillvaratogs kom framförallt från större däggdjur. Flest ben kom från nötboskap, här fanns många underkäkar. Hela 22 ben från katt hittades här. Benen kom från minst tre individer, och de flesta kom dessutom från fullvuxna katter. Det fanns få fiskben, som annars brukar karaktärisera hushållsnära avfall. Istället var det framförallt större ben, och det var också anmärkningsvärt att det fanns flera underkäkar från nötboskap. Inga av benen var brända, inga hade gnagmärken från råttor eller hundar. Djurbenen har förmodligen lagts ut tillsammans med allt trä i botten på vreten som ytterligare stabilisering. Utifrån den tolkningen kan de ha hämtats var som helst ifrån, och behöver inte ha med aktiviteter på de angränsande gårdarna att göra.

Tabell 123. Grupper och kontexter i fas 1/3:1.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prover/analyser	Beskrivning
1566	Konstruktionslager	50751		50751 var ett stabiliseringslager av påfört trä. Innehöll ben från nötboskap, många underkäkar, men även blandat avfall. Mindre antal ben från svin och får (get). En hornkvice från get och ett skenben från rådjur. 22 ben från katt. 3 kraniefragment från stor torsk, 1 ben vardera från tamhöns och gås. Fynd av 1 ben från YRG trebensgryta
1349	Konstruktion av hägnad	3474, 50685, 50734, 50733, 50732, 50686, 50687, 50688, 50689, 50736, 50690, 50691, 50737, 50692, 50738, 50739, 50741, 50744, 50743, 50742, 50754, 50755, 50756, 50757, 50758, 50865, 51277	50685 har PD 80427 daterat till 1486±7	Rader av störrar på vardera sidan av vreten. Enstaka stolpar och plankor i vreten
1810	Stockar	51305, 51306		Stockar utmed vretens sidor
286	Konstruktion av stolpar	50888, 50889, 50960		Stolpar i vretens V del

Fas 1/3:2. Bruk av vreten

Datering: Samtida med fas 3:3?

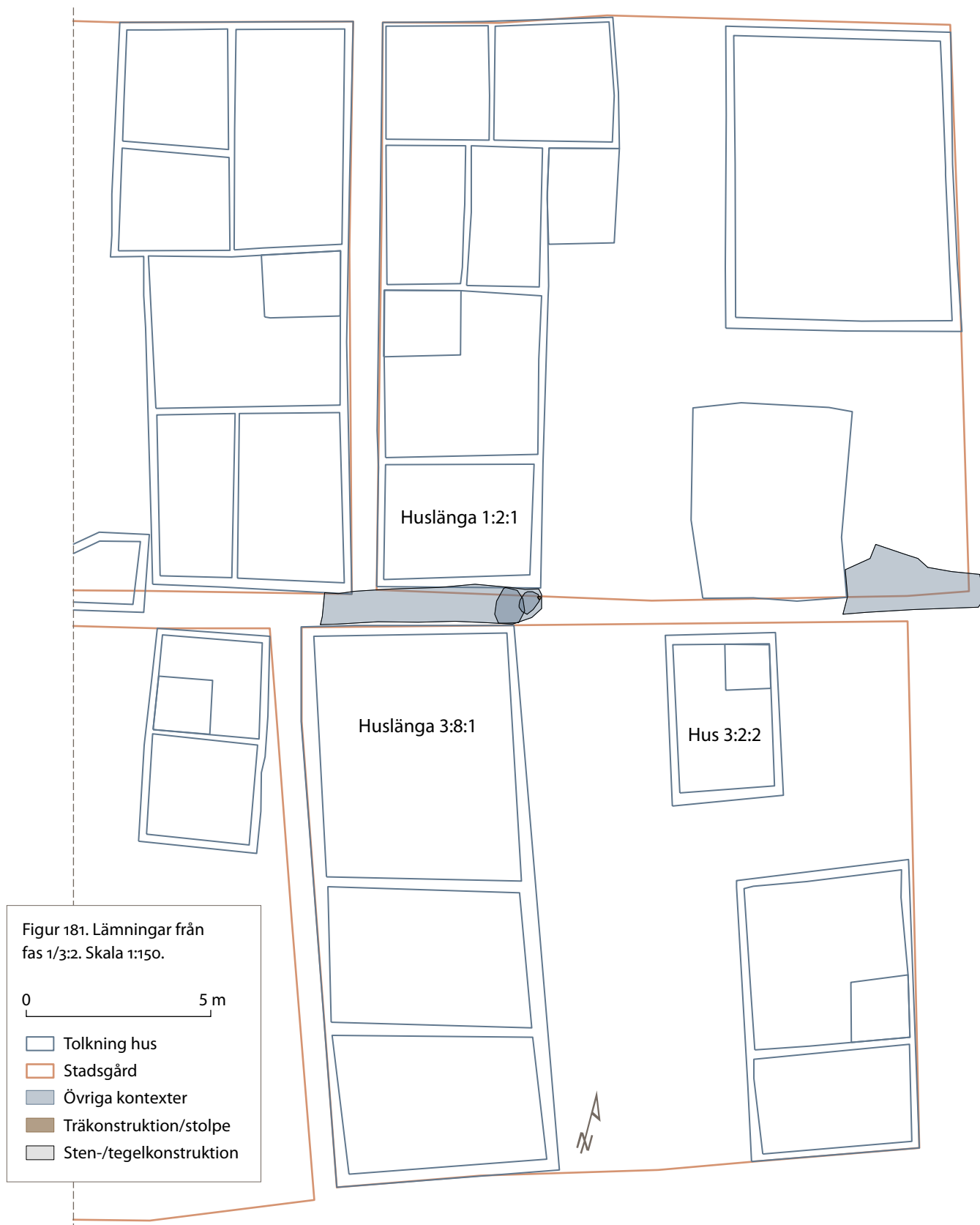
Dateringsunderlag: Stratigrafi.

En stolpe (KG 1589) sattes i vreten, detta kan ha skett i samband med husbygge på stadsgård 3. Efter detta brukades vreten och avfall slängdes här (KG 1588). Här fanns även latrinavfall. I den fanns fröer av sötkörsbär och krikon som kan komma

från trädgårdsodling. I delar av vreten motsvaras brukningslagren av avfallslager slängda från stadsgård 3 (fas 3:7). Längst i öster fanns ett lerigt lager som även sträckte sig in på stadsgård 1. Slängda kökskärl fanns i brukningslagren. Benmaterialet innehöll bortsett från ett ben från höna inte fågel och fisk alls, vilket tyder på att det inte rörde sig om hushållsnära sopor. Även här fanns kattben.

Tabell 124. Grupper och kontexter i fas 1/3:2. (A) är djupanalyserat.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prover/analyser	Beskrivning
1588	Brukning-lager	3470, 50702	50702 har PM 80397 (A) med träkol, träflis, ben, smultron, blåhallon, hallon, björnbär, lingon, sötkörsbär, krikon	3470 var kompakt lerlager i vret. 50702 var kompakt lager av humöst material och lera i vret. Innehöll trä i olika former och nedbrutet humöst material. Innehöll blandade större ben från nötboskap, många från köttfattiga delar, kranium. Mindre antal ben från svin, får (get), får. 3 ben från vuxna katter, 1 lårben, 1 skenben, 1 strålb. Ett ben från höna. Fynd av keramik: 4 ben från YRG trebensgrytor, 2 bukskärvar från YRG krukor
1589	Konstruktion av stolpe	50760, 50761, 50764		En stolpe med tillhörande stabiliseringslager i tomtens S vret

Fas 1/3:3. Destruktion/brand i vreten

Datering: Samtida med fas 3:12.

Dateringsunderlag: Stratigrafi.

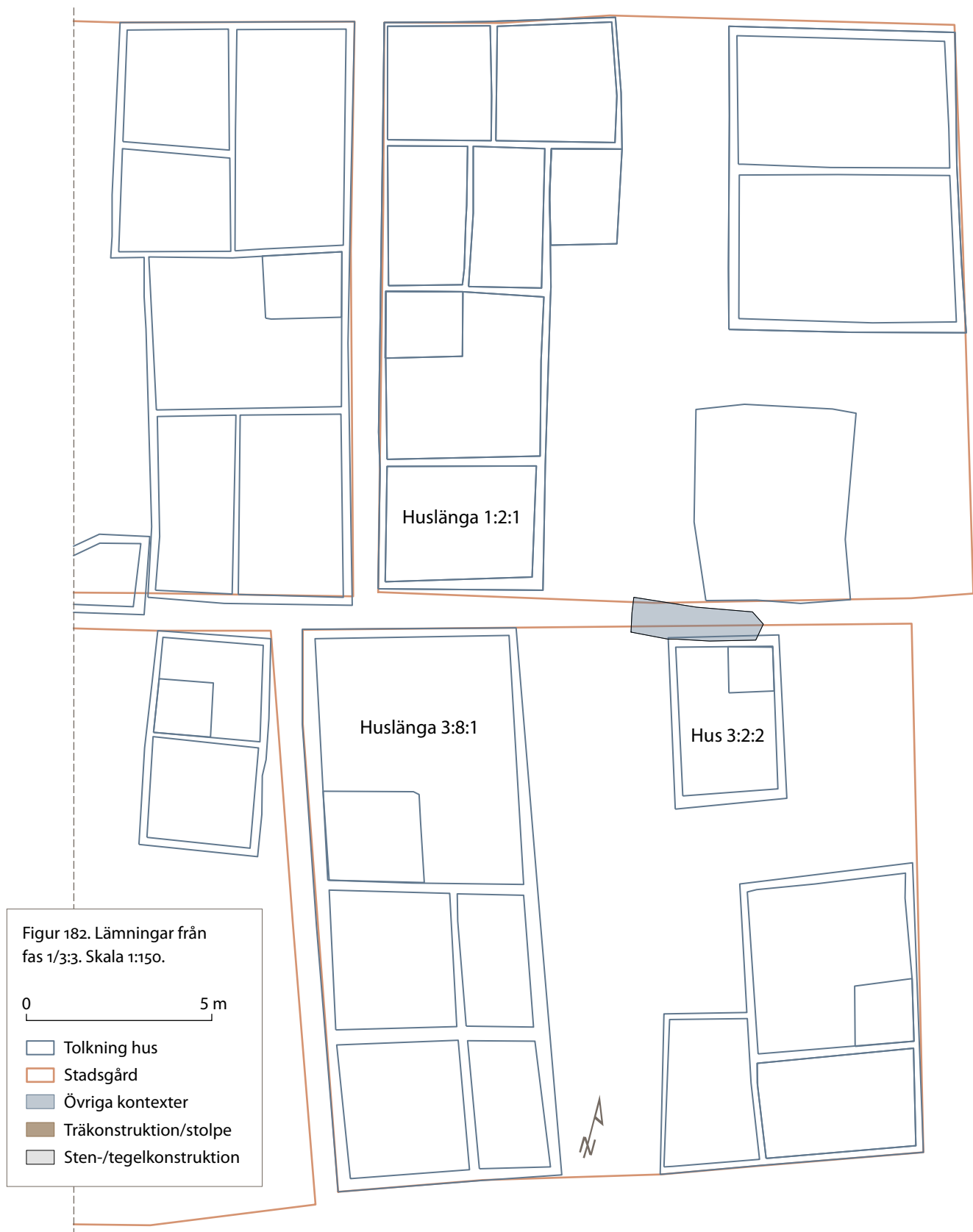
Vid minst ett tillfälle har det brunnit i vreten, eldpåverkade lager fanns norr om hus 3:2:2 (KG 1707). Även de delar av detta hus som låg mot vreten hade svedda syllstockar. Delar av de brända

lagren hör till destruktionsen av hus 3:2:2 (fas 3:12). Möjligen destruerades även hägnaden här.

I vreten fanns slagg, vilket är intressant då smide inte kan beläggas på någon av intilliggande stadsgårdar. I lagret fanns en del av en dubbelsölja. Den andra delen av soljan hittades i golvet i rum B i hus 3:4:1 (KG 1070).

Tabell 125. Grupper och kontexter i fas 1/3:3.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prover/analyser	Beskrivning
1707	Eldpåverkat lager	51338		Eldpåverkat lager med flera horisonter. Innehöll blandade ben från nötboskap samt ett fåtal ben från svin, får (get). 2 brända fragment från oidentifierad fågel, 1 kota från torsk, 2 kotfragment från kummel. Fynd av 1 smidesskålla, 1 ben från YRG trebensgryta, del av en dubbelsölja

Fas 1/3:4. Konstruktionslager vid bygge

Datering: 1560–70-tal. Samtida med fas 1:17, 3:15, 3:16.

Dateringsunderlag: Stratigrafi.

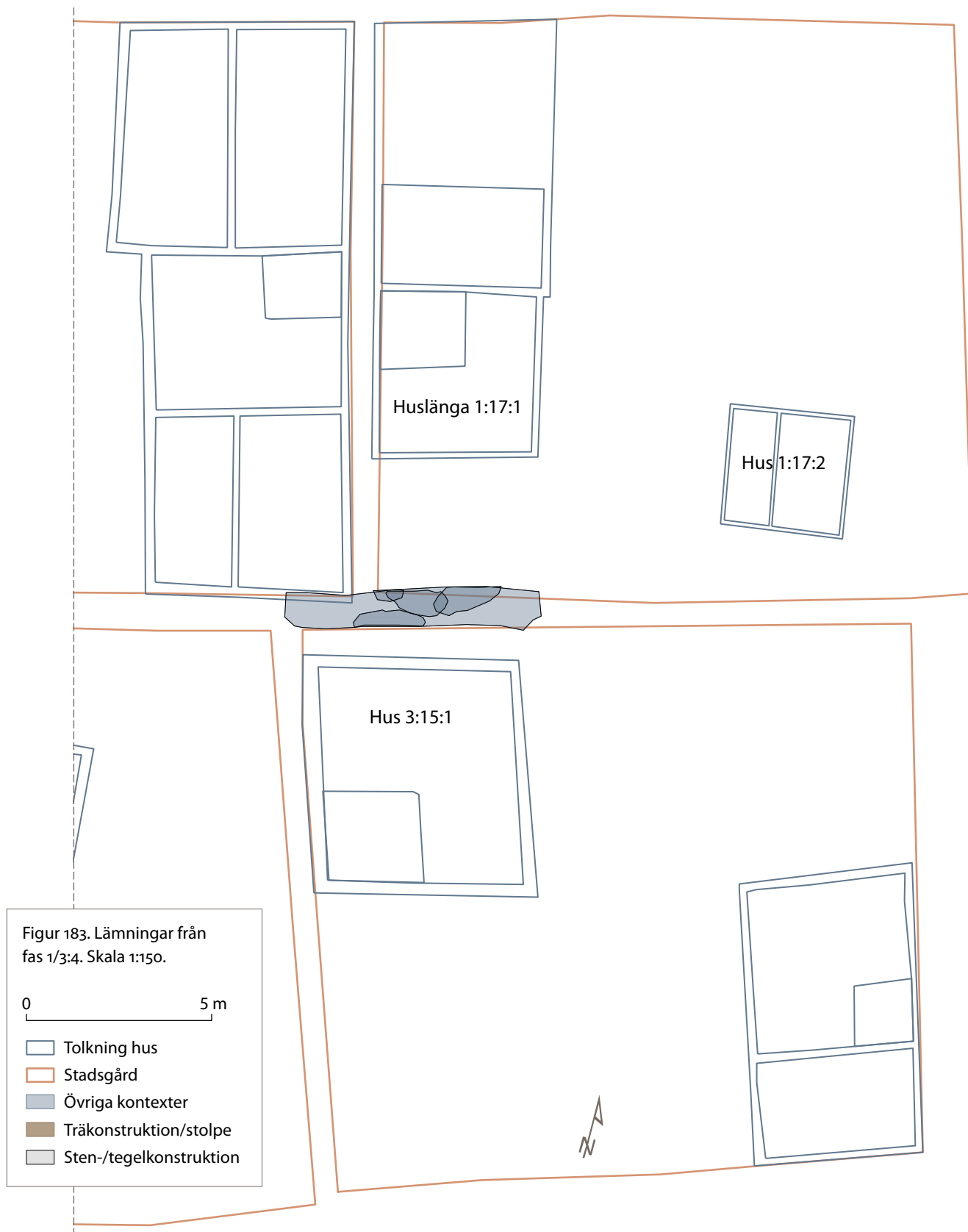
I samband med om- och nybyggnad av hus på stadsgård 1 och 3 påfördes flera sandiga lager.

Lagren innehöll raseringsmassor (framförallt S 50665) som troligen kommer från raseringar och ombyggnationer. Större delen av vreten byggdes över efter detta.

En genomborrard tåled framkom, det finns exempel på att sådana använts som spelpjäser eller handtag till något redskap.

Tabell 126. Grupper och kontexter i fas 1/3:4.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prover/analyser	Beskrivning
858	Konstruktionslager	50650, 50665, 50700, 50701	50650 har PM 80362 med träkol, träflis, dynga, rottrådar	50650 var sandlager med koncentrationer av bränt trä, träkol och rödbränd sand. I ytan av lagret fanns en del föremål, och mycket djurben. Resten av lagret var anmärkningsvärt rent på fynd. 50665 var raseringsmaterial med stenar och tegel. 50700, 50701 var sandlager. Innehöll blandade ben från nötboskap, ett fåtal ben från svin, får (bla en hornkvice). 1 ben vardera från gås, höns. 2 kotor, 1 kraniefragment från torsk, 2 kotfragment från kummel. 9 fragment obestämd torskfisk. Fynd av järn: 5 spikar, 1 nit, 1 mejsel, 1 oidentifierat föremål. 3 slaggfragment, bl.a smidesskälla från sekundärsmide, bränd och delvis sintrad lera. 1 genomborrard tåled av nöt med okänd funktion. Keramik: 4 YRG trebensgryta, 1 YRG kannan, 1 YRG kruka

Fas 1/3:5. Bruk av vreten

Datering: 1570-tal till 1624.

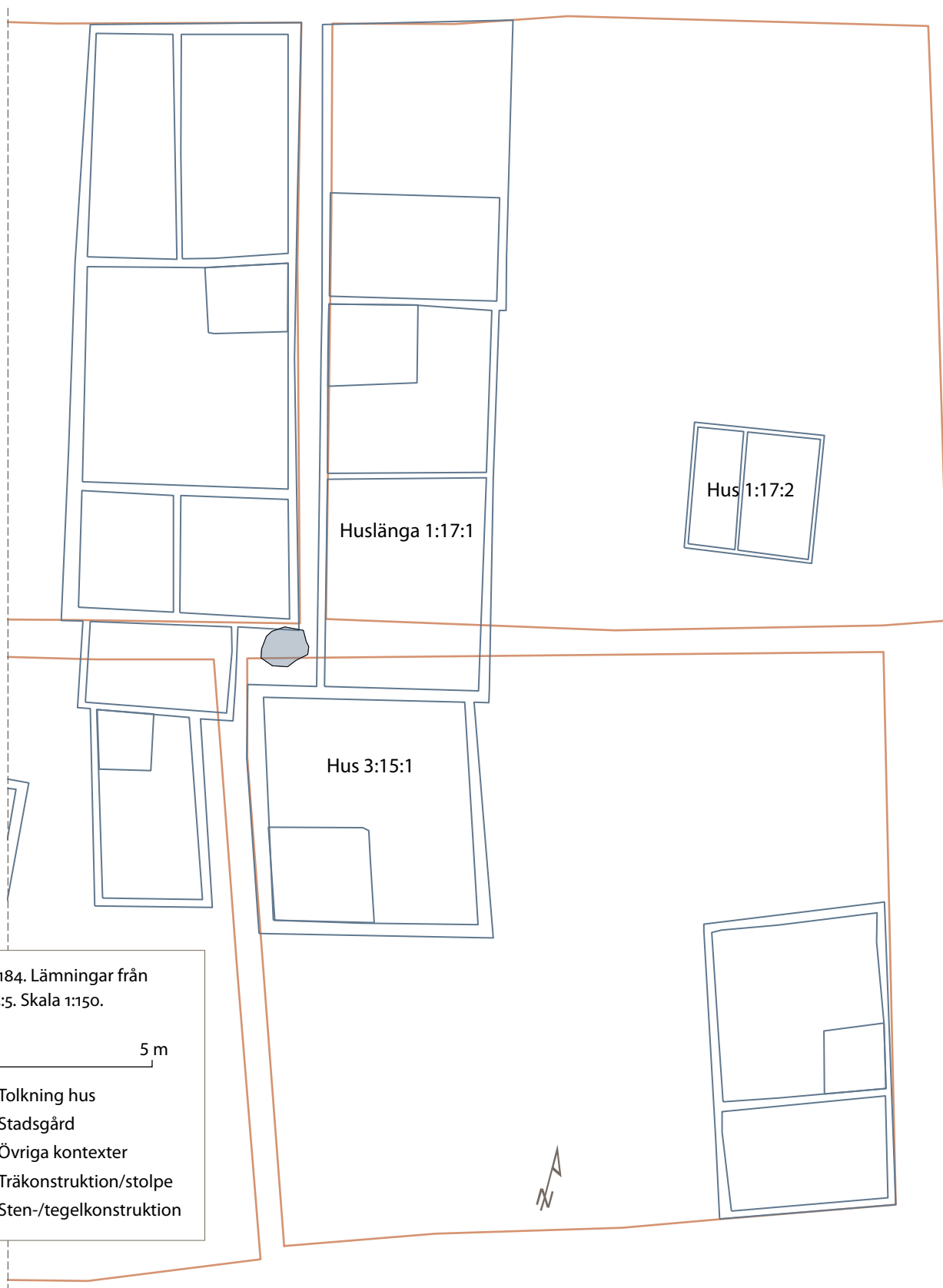
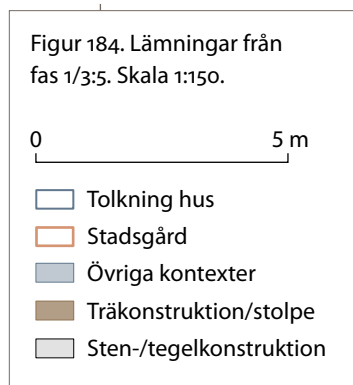
Dateringsunderlag: Stratigrafi.

I den västligaste delen av vreten fanns brukslager bevarade. Att de finns här, väster om de sammanbyggda delarna av stadsgård 1 och 3, talar för att de tillkommit under sent 1500-tal.

Det fåtal ben som fanns talar emot att det var ett avfallslager.

Tabell 127. Grupper och kontexter i fas 1/3:5.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prover/ analyser	Beskrivning
1155	Brukslager	50649		50649 var ett lerigt lager med tegel och kol. Innehöll fåtal ben nötboskap, gås, däggdjur. Fynd av 3 YRG trebensgryta, 1 odefinierad YRG

Vret 2/4

Fas 2/4:1. Konstruktion av vreten

Datering: 1470-talets slut.

Dateringsunderlag: Stratigrafi.

Ett flislager, som de inne på stadsgård 2 och 4, påfördes i vreten. Utmed den norra och södra sidan av vreten uppfördes en hägnad (KG 1808). Därefter byggdes huslänga 2:5:1 och konstruktion 2:5:3 på stadsgård 2 och hus 4:4:1 på stadsgård 4. Konstruktion 2:5:3 på stadsgård 2 byggdes delvis ut i vreten.

Tabell 128. Grupper och kontexter i fas 2/4:1.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prover/analyser	Beskrivning
1808	Konstruktion av hägnad utmed vret	3151, 3152, 50461, 50462, 50463, 50467, 50468, 50473, 50475, 50476, 50481, 50614, 50965, 50496, 50623, 50624		Störrar/stolpar i hägnad utmed vretens sidor

Fas 2/4:2. Destruktion av hägnad

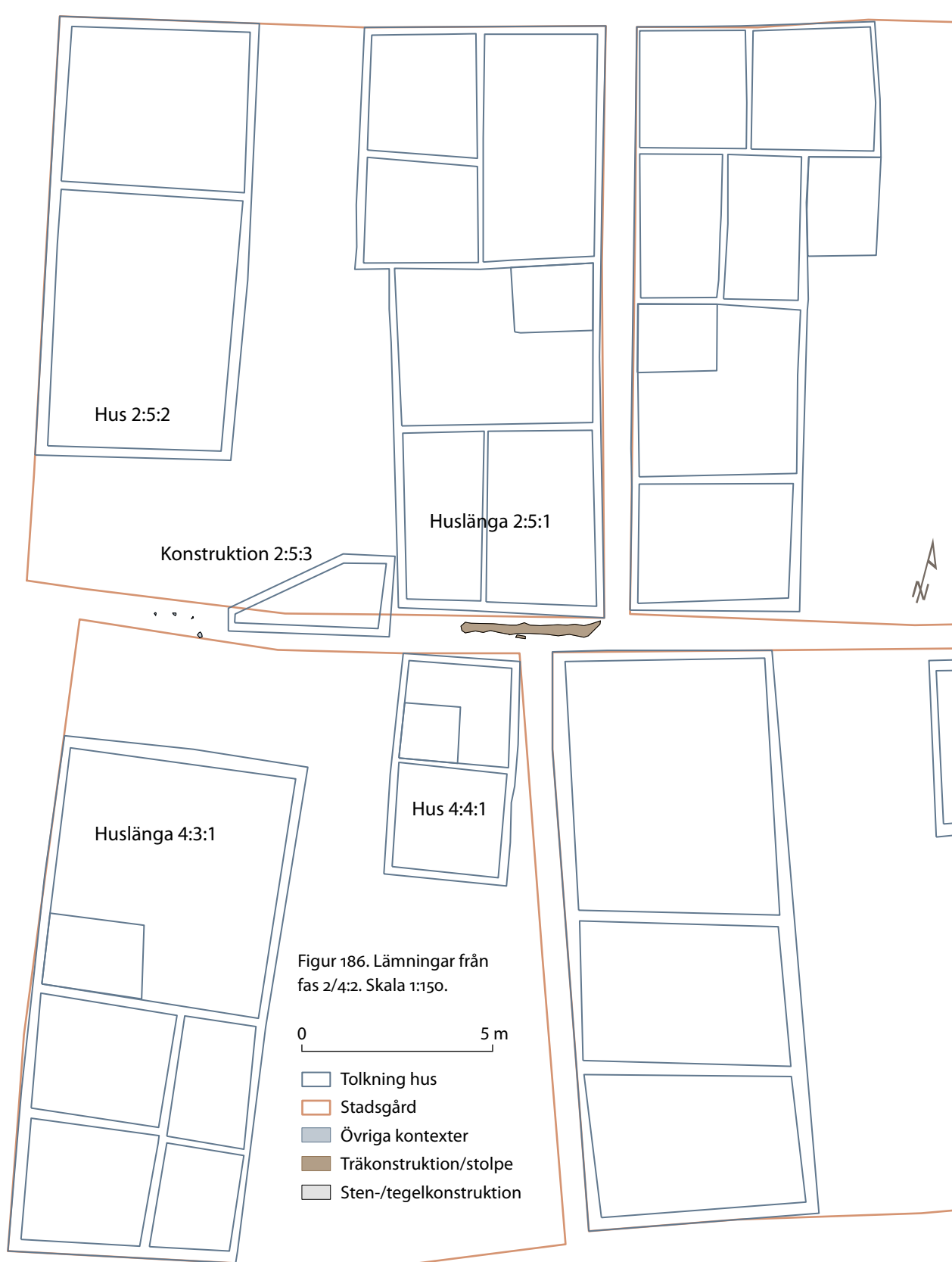
Datering: Direkt efter fas 2/4:1.

Dateringsunderlag: Stratigrafi.

Den hägnad som markerade en tomtgräns (konstruerad i utläggningsfasen) destruerades. Vid samma tillfälle destruerades hägnaden i vret 1/2 (se fas 1/2:2).

Tabell 129. Grupper och kontexter i fas 2/4:2.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prover/analyser	Beskrivning
1670	Destruktion av hägnad	50873		Hoprasad hägnad. Långa vidjor som ser ut att vara flätade som slingrar sig fram mellan störrar (KG 1161) i vreten mellan stadsgård 2 och 4. Destruktionen samtida med KG 1669
1809	Destruktion av hägnad	50462, 50466, 50472, 50474, 50497		Återfyllning av stolp- och störhål

Fas 2/4:3. Bruk av vretens västra del

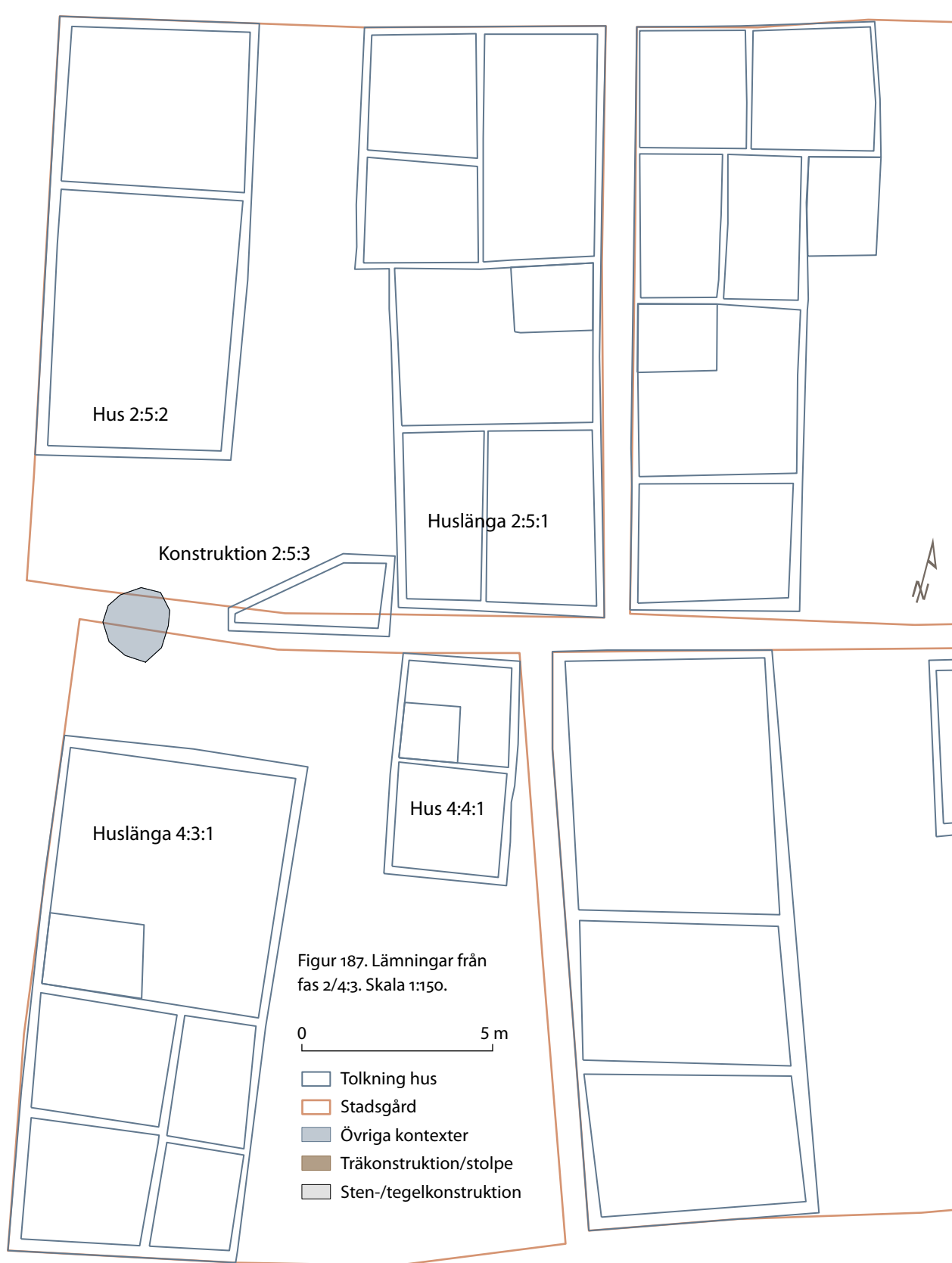
Datering: Cirka 1480 till 1540.

Dateringsunderlag: Stratigrafi.

Vreten brukades. Den västra delen av vreten användes delvis för avfallsdeponering (KG 287), delar av materialet fanns även inne på stadsgård 2 och 4 (se även fas 2:6 och 4:5). De tillvaratagna benen var inget typiskt hushållsnära avfall utan utgjordes främst av slaktavfall från nötboskap.

Tabell 130. Grupper och kontexter i fas 2/4:3.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prover/analyser	Beskrivning
287	Avfallslager	3487		Sotigt avfallslager. Benmaterialet innehöll slaktavfall från nöt, flera metapodier, 2 underkåkar. 1 underkåkstand från svin och 1 mellanfotsben från får (get). Fynd av 5 YRG trebensgryta (1 Holland), 2 odefinierade YRG

Fas 2/4:4. Bruk av vretens östra del

Datering: Cirka 1480 till 1500.

Dateringsunderlag: Stratigrafi.

Vreten brukades, men inga brukningslager finns dokumenterade. Däremot fanns spår av brukning i raseringslagren över vreten (se fas 2/4:6, KG 1806). Dessutom finns arkeobotaniska analyser av brukningslager i vreten (se fas 2/4:5, KG 1807). Att rottrådar fanns här kan tyda på att vreten var bevuxen.

Fas 2/4:5. Utbyggnad av huslänga 2:5:1

Datering: 1500-talets början. Samtida med fas 2:10.

Dateringsunderlag: Stratigrafi.

I öster byggdes efter en tid huslänga 2:5:1 ut över delar av vreten fram till tomtgränsen mellan stadsgård 2 och 4 (se fas 2:10). I den kvarvarande södra halvan av vreten var brukningslagren var blandade

med rasering (se fas 2/4:6, KG 1806). I samband med ombyggnationen lades åtta kranier från fullvuxen nötboskap på rad och i en mindre koncentration (KG 1807). Detta var sannolikt avsett som stabilisering och är ett exempel på hur ben använts som byggnadsmaterial. De arkeobotaniska analyserna härifrån är själva verket från brukningslager i vreten från tiden före denna fas.

Tabell 131. Grupper och kontexter i fas 2/4:5.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prover/analyser	Beskrivning
1807	Konstruktion av byggnader	50897	PM 80506 med träflis, träkol, rottrådar, dynga, PM 80507 med örtfragment, rottrådar, dynga	Lager i vreten. Innehöll 8 kranier, i olika kondition. Vissa hade tänder kvar, andra inte. Något saknade premaxilla. Ett av kranierna var kulligt. De inte var helt färska när de hamnade på platsen. Utöver detta blandade ben från nötboskap, svin, får (get), gås och oidentifierad fågel. Fynd av 2 YRG trebensgryta

Fas 2/4:6. Destruktion av byggnader

Datering: 1540-tal. Samtida med 2:12, 4:6, 3/4:4.

Dateringsunderlag: Stratigrafi.

I den östra delen av vreten fanns ett raseringslager som jämnats ut efter att byggnader på stadsgård 2 och 4 rivits. De undre delarna av lagret innehöll sannolikt bruk från tiden innan raseringen. De arkeobotaniska analyserna innehöll rottrådar, vilket visar att ytan var övervuxen och kanske övergiven en tid. Delar av benmaterialet hade spår av hundnag.

Tabell 132. Grupper och kontexter i fas 2/4:6.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prover/analyser	Beskrivning
1806	Destruktion, rasering och utjämning	50777	PM 80450 med träflis, rottrådar, örtfragment, träkol, dynga, bär. PM 80435 med rottrådar, örtfragment, träflis, träkol, tiggarranunkel	Brunt humöst lerigt lager med tegelkross, bränd lera, trä. Innehöll blandade ben från nötboskap, svin, får (get) och får. Utöver detta ett fåtal ben från höns, 1 ben vardera från gås och katt. Ett mindre antal fragment från krani-um och kotor från torsk, långa och kummel. Fynd av 4 järnföremål, 1 knapp i cu-legering, 1 fragment av kvarnsten. Keramik: 2 YRG trebensgryta, 3 odefinierade YRG, 1 YRG fat

Fas 2/4:7. Konstruktion av byggnader

Datering: 1570-tal. Samtida med 2:14.

Dateringsunderlag: Stratigrafi.

Nya byggnader uppfördes på stadsgård 2. I samband med detta påfördes lager i vreten, dessa innehöll även spår av brukning.

Tabell 133. Grupper och kontexter i fas 2/4:7.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prover/ analyser	Beskrivning
668	Konstruktion av vret	50729		Lager i vret, detaljerad beskrivning saknas

Fas 2/4:8. Destruktion av byggnader

Datering: 1600-talets början. Samtida med 2:21.

Dateringsunderlag: Stratigrafi.

I samband med att byggnaderna på stadgård 2 plockades ner grävdes en grop i vretens östligaste del. Den återfylldes med utjämningslager (se fas 2:21, KG 1006).

Tabell 134. Grupper och kontexter i fas 2/4:8.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prover/ analyser	Beskrivning
1083	Nedgrävning	3736		Nedgrävning genom lager

Vret 3/4

Fas 3/4:1. Konstruktion av vreten

Datering: 1470-tal. Samtida med fas 3:2, 4:3, 2/4:1.

Dateringsunderlag: Stratigrafi, föremål.

En hägnad uppfördes utmed vretens sidor (KG 896, 1050). I vreten påfördes ett konstruktionslager (KG 1310).

Tabell 135. Grupper och kontexter i fas 3/4:1.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analys	Beskrivning
218	Konstruktion av stolpe	50881, 50882		Stolpe i N del av vreten
896	Konstruktion av hägnad	50890, 50891, 50902		Störrar i hägnad
1050	Konstruktion av hägnad	51120, 51121, 51128, 51129		Fyra mindre störrar
1310	Konstruktionslager	51461, 51476		51461 var en sten. 51476 var utjämningslager

Fas 3/4:2. Bruk av vret

Datering: 1480-tal till 1500-talets början.

Samtida med fas 3:3

Dateringsunderlag: Stratigrafi, föremål.

Vreten brukades och lager avsattes (KG 1208, 1635).

Lagren fanns även inne på stadsgård 4.

Tabell 136. Grupper och kontexter i fas 3/4:2.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analys	Beskrivning
1208	Bruknings-lager	51110		Lager med innehåll av sand, gödsel, lera, lite halm, trä
1635	Bruknings-lager	50819	Har PM 80480 med sand, dynga, ogräs, bär	Lager med innehåll av tegel och träflis. Strimmig struktur med flera horisonter. Innehöll ben från nöt, 1 hornpar (från ko), 1 revbensfragment, 1 bit av bröstko-ta, fragment från strålben, skulderblad från kalv, samt 1 rörbensfragment. 1 hälben från får (get). Obrända, inga spår av djurgnag. Fynd av 1 odefinierad YRG, 1 stengods Siegburg gräddad

Fas 3/4:3. Bruk av vret

Datering: 1500-talets början till cirka 1540.

Dateringsunderlag: Stratigrafi, föremål.

I samband med ombyggnationerna på stadsgård 3 placerades en stock i vreten (KG 595). Efter detta brukades vreten och lager avsattes. Lagren fanns

även inne på stadsgård 4. Brukningsfasen var yngre än fas 3:8 och användes fram till fas 3:14. Benen som framkom bestod till stor del av slaktavfall av nöt och i mindre omfattning får/get och svin. Små fiskben saknades trots att stora delar av materialet vattensällades. Det fanns alltså inget typiskt hushållsnära matavfall.

Tabell 137. Grupper och kontexter i fas 3/4:3.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analys	Beskrivning
280	Bruknings-lager	50788	PM 80438 träflis, träkol, rottrådar, dynga (ängsväxter), bär, örtfragment, fiskben	Humöst brukningslager med bränd lera och tegelkross. Innehöll stora ben från nötboskap (slaktavfall), hornkvice, underkäkar, tåleder, mellanhandsben, kraniehalvor. Även från mer köttrika delar av kroppen. 1 hornkvice från får (bagge), blandade ben från svin. Stor andel fragment endast bestämda till däggdjur (varav en mindre andel var bränd). 3 kummelkotor, 2 kraniedelar från långa, 6 oidentifierade fragment från torsk-fisk. Fynd av 1 flinta med bruksretusch, 2 fragment näver, smidesslagg, 1 fönsterglas. Keramik: 1 YRG kruka, 16 YRG trebensgryta, 3 stengods Siegburg gräddad, 1400-tal
595	Konstruktion av hus	51038		En stock.
1210	Bruknings-lager	51034		Hårt packat lager med silt, sand, ben, trä. Innehöll ben från nötboskap, mindre antal ben från svin och får (get). Fynd av en metallplomb (med vapensköld), 1 YRG trebensgryta

Fas 3/4:4. Destruktion av hus på stadsgård 3 och 4

Datering: 1540-tal. Samtida med fas 2:12, 3:14, 4:6, 2/4:6.

Dateringsunderlag: Stratigrafi, föremål.

Destruktionen av byggnaderna intill vreten innebär att raseringsmaterial utjämnades över ytan. Vid destruktions av huslänga 3:2:1 utjämnades delar av ett golv eller en nedfallen vägg och raseringsmassor i vreten och på stadsgård 4 (KG 1189). Den

stora mängden fiskben, inte minst hudtänder från slätrocka, tyder på ett betydande inslag av hushållsnära köksavfall. Ett ben från råtta visar också på en avfallskontext. Bristen på djurgnag tyder på att det inte legat exponerat. Kanske har avfall täckts med raseringsmassor? I den norra delen av vreten fanns raseringslager som har dokumenterats som delar av vret 2/4 (se fas 2/4:4, KG 1806). Kärllformen på den keramik som framkom, en låg trefotsgröta och förekomsten av glaskärl antyder en datering till 1500-talets första hälft.

Tabell 138. Grupper och kontexter i fas 3/4:4.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analys	Beskrivning
1189	Destruktion av byggnad	50642, 50781, 50834, 65043	50781 har PM 80458 med träkol, träflis, rotträdar, ben. 50834 har PM 80457 med träflis, träkol, dynga, ogräs, bär	50781, 50642, 50834 var hårt packad, lerig silt, fläckvis lera med rikligt innehåll av tegelkross, bränd lera och kalkbruk, respektive poröst material med liknande innehåll samt horisontellt liggande brända träplankor. 65043 var bränt trä. Innehöll mycket ben från nötboskap, svin även ben från får (get), får, gås, höns. 1 mellanhandsben från rådjur, 1 armbågsben från hare. Sällprov gav rikt fiskmaterial. Långa, 18 fragment från hela kroppen, slätrocka (13 hudtänder och 1 kota), torsk (9 fragment), kummel (9 fragment), kolja (6 fragment), gädda (5 fragment), vitling (4 fragment), sill (4 fragment), pigghaj (4 kotor), 1 kota vardera från makrill och ål. 115 oidentifierade fragment från ospecificerad torskfisk. 1 överarmsben från en svarträtta. En del bensplitter, samt en mindre andel brända ben. Bevaringsgraden varierade relativt mycket, benen saknade helt spår av djurgnag. Fynd av 1 spik, 2 järnföremål. 1 glaskärl, 9 YRG trebensgröta, 2 odefinierade YRG

Fas 3/4:5. Konstruktion av vret

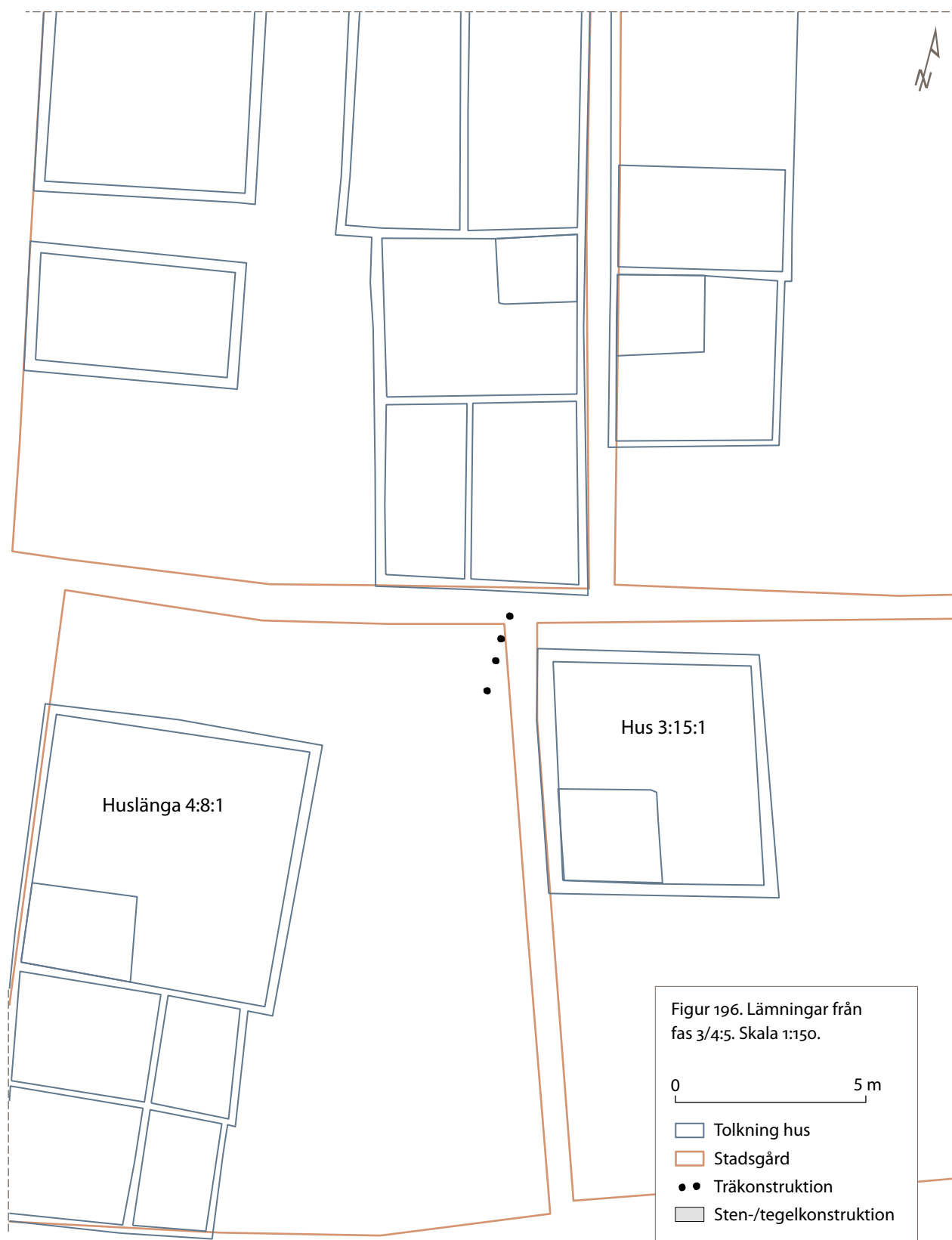
Datering: 1570-tal. Samtida med fas 4:9

Dateringsunderlag: Stratigrafi, föremål.

En ny hägnad uppfördes utmed vretens västra sida (KG 874). Den användes fram till konstruktionen av hus 4:II:1.

Tabell 139. Grupper och kontexter i fas 3/4:5.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analys	Beskrivning
874	Konstruktion av hägnad	3737		Störrar i hägnad

Figur 196. Lämningar från fas 3/4:5. Skala 1:150.

0 5 m

- Tolkning hus
- Stadsgård
- Träkonstruktion
- Sten-/tegelkonstruktion

Fas 3/4:6. Destruktion av hus på stadsgård 3

Datering: 1600-tal. Samtida med fas 3:20, 4:13.

Dateringsunderlag: Stratigrafi, föremål.

Vid destruktionsen av huslänga 3:15:1 utjämnades raseringslager i vreten. Lagren innehåller sannolikt bruk från tiden före destruktionsen. Få fiskben tillvaratogs, vilket talar mot någon större inblandning av hushållssopor.

Tabell 140. Grupper och kontexter i fas 3/4:6.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analys	Beskrivning
619	Destruktion, rasing	50668		Utgjmnat raseringslager med tegel, tr. Innehöll ben från nötboskap, svin, torsk, långa, däggdjur, obestämd torskfisk. Fynd av Slagg, 1 flinta. Keramik: 15 YRG trebensgryta, 10 YRG kruka, 2 odefinierade YRG, 1 fajans Portugal 1575–1625

Posturbana lämningar och störningar

Datering: 1624 till nutid.

Dateringsunderlag: Stratigrafi, föremål, arkeobotanisk analys.

Omfattande lämningar av platsens historia efter att Nya Lödöse övergavs fanns bevarade. I flera fall har det varit svårt att avgöra exakt vilka kontexter som hör till den yngsta stadstiden eller den efterföljande agrara fasen, landeritid. Dessutom finns fyndmaterial i de posturbana faserna som hör till aktiviteter under stadstid och som kan bidra till

helhetsbilden. De landeritida lämningarna kommer att beskrivas i en separat rapport.

Moderna störningar genom äldre lager, liksom borttagna lager och konstruktioner har dokumenterats samlat som en nedgrävning (S 2000). Denna kontext (S 2000) beskriver borttagningsprocessen vid den arkeologiska undersökningen och ingen åtskillnad har gjorts på vilken typ av störning, konstruktion eller lager det är. Undantaget från detta är äldre arkeologiska schakt som samlats under ett eget kontextnummer.

REFERENSER

- Alin, J. & Hofstedt, L. 1913. *Ur Göteborgs och dess omgivningars historia*. Wettergren & Kerber. Göteborg.
- Andersson, H. 1973. *Nya Lödöse – Gamlestaden femhundra år*. Göteborg-Gamlestadens rotaryklubb. Göteborg.
- Balic, I. & Heimdahl, J. 2015. Halmstads medeltida öltraditioner i nationellt och internationellt perspektiv. I: Öbrink, M. (red.). *Vår by Brokorp. Halmstads äldsta historia*. Hallands läns museums skriftserie, no 11. Halmstad.
- Carlsson, K. & Rosén, C. 2002. *Stadsbornas käril – keramik från västsvenska städer från 1400-tal till 1700-tal*. Urbaniseringsprocesser i Västsverige. En utvärdering av uppdragsarkeologins möjligheter att belysa historiska processer. GOTARC. Serie C, Arkeologiska skrifter 44. Institutionen för arkeologi, Göteborgs universitet. Göteborg.
- Cornell, P., Rosén, C. & Öbrink, M. 2014. Archaeology, Architecture and Urban Planning: reflections and comments from the experience of the Old City (Nya Lödöse) excavations in Gothenburg, Sweden. I: Verdiani, G. & Cornell, P. (red.). *Architecture, Archaeology and Contemporary City Planning. Proceedings of the workshop. Firenze 16–18th June 2014*. Department of Architecture, University of Firenze. Florens.
- Ersgård, L. (red.). 2013. *Visioner och verklighet. Arkeologiska texter om den tidigmoderna staden*. GOTARC Serie C, Arkeologiska Skrifter 76. Institutionen för arkeologi, Göteborgs universitet. Göteborg.
- Gainsford, M. & Bergstrand, T. 2015. Åter till Säreån. Marinarkeologisk utredning Bagaregården 742:43, 740:162 m.fl. Göteborgs stad och kommun Bohusläns museum Rapport 2015:26. Uddevalla.
- Gardelin, G. & Johansson Hervén, C. 2003. Stratigrafi och hushåll – teori och resultat från några arkeologiska miljöer i Lund. I: Bodilsen, A., Hjerminde, J., Iversen, M. (red.). *Stratigrafiens mangfoldigheder. 4. Nordiske Stratigrafimøde. Viborg*. Middelalderseminar 2. Viborg Stiftsmuseum. Viborg.
- Grauers, S. (red.) 1923. *Nya Lödöse tänkeböcker 1586–1621*. Skrifter utgivna till Göteborgs stads trehundraårsjubileum. Göteborgs jubileumspublikationer VI. Göteborg.
- Gustavsson, J., Sandin, M. & Wennberg, T. 2012. *Göteborg 218, Nya Lödöse. Ytorna B, C och E. Arkeologisk förundersökning*. Rio Kulturkooperativ, Kulturhistoriska rapporter 138. Göteborg.
- Harlitz, E. 2010. *Urbana system och riksbildning i Skandinavien: en studie av Lödöses uppgång och fall ca 1050–1646*. Institutionen för historiska studier, Göteborgs universitet. Göteborg.
- Hedvall, R. (red.). 2000. *Arkeologisk undersökning. Stadsgårdar i den senmedeltida stadsdelen Sanden, Vadstena*. Vadstena stad och kommun, Östergötland. Riksantikvarieämbetet UV Öst Rapport 2000:26. Linköping.
- Heimdahl, J. 2012. Makroskopisk analys av jordprover från slutundersökningen i delar av kvarteret Spinnrocken, Norrköping. I: Lindberg, S., Lindeblad, K. & Konsmar, A. *Särskild arkeologisk undersökning inom kvarteret Spinnrocken 18 och antikvarisk kontroll inom kvarteret Tulpanen 2. Från stadsjordar till stadsgårdar, 1600- och 1700-tal i Norrköpings södra utkant, Östergötland, Norrköpings stad och kommun, kv Spinnrocken 18 och kv Tulpanen 2*. Riksantikvarieämbete UV Rapport 2012:186. Stockholm.
- Holmbäck, Å. & Wessén, E. 1966. *Magnus Erikssons stadslag i nusvensk tolkning*. Serien

1. Rättshistoriskt bibliotek, sjunde bandet. Skrifter utgivna av institutet för rättshistorisk forskning. Lund.
- Holmström, E. & Odenbring Widmark, M. 2004. *Västgötatagårdar – en bebyggelsehistorisk översikt*. Länsstyrelsen i Västra Götalands län, Publikation 2004:36.
- Huggert, A. & Lewin, T. 1967a. *Antropometriska undersökningar av skelettfynden från utgrävningarna av Nylöse kyrka 1965*. Anatomiska Institutionen, Göteborgs Universitet. Göteborg.
- Huggert, A. & Lewin, T. 1967b. *Medicinska och sociala förhållanden bland befolkningen i Nya Lödöse*. Anatomiska Institutionen, Göteborgs Universitet. Göteborg.
- Iversen, M., Robinson, D.E., Hjerminde, J. & Christensen C. 2005. *Viborg-Söndersø 1018–1030. Arkæologi og naturvidenskab i et værkstedssområde fra vikingetiden*. Højbjerg.
- Järpe, A. 1986. *Nya Lödöse*. Medeltidsstaden 60. Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museer. Stockholm.
- Larsson, D. 2006. *Den dolda transitionen: om ett demografiskt brytningsskede i det tidiga 1700-talets Sverige*. Avhandlingar från Historiska institutionen, Göteborgs universitet 45, Göteborg.
- Larsson, D. & Rosén, C. manus. *Migration and immigrants in Nya Lödöse 1473–1624*. Projekt Urban Diaspora.
- Lilja, S. 1996. *Historisk tätortsstatistik. D. 2, Städernas folkmängd och tillväxt: Sverige (med Finland) ca 1570-tal till 1810-tal*. Stads- och kommunhistoriska institutet. Stockholm.
- Lilienberg, A. 1928. *Stadsbildningar och stadsplaner i Götaälvns mynningsområde från äldsta tider till omkring adertonhundra*. Skrifter utgivna till Göteborgs stads trehundraårsjubileum. Göteborgs jubileumspublikationer VII. Göteborg.
- Linge, L. 1969. *Gränshandel i svensk politik under äldre Vasatid*. Diss. Lund Universitet. Bibliotheca historica Lundensis. Lund.
- O'Connor, T. 2008. *The Archaeology of Animal Bones*. Texas A&M University Press, Collage Station.
- OGB = *Ortnamnen i Göteborgs och Bohus län*. 2. Ortnamnen på Göteborgs stads område (och i Tuve socken) jämte gårds- och kulturhistoriska anteckningar. 1929. Institutet för ortnamns- och dialektforskning vid Göteborgs Högskola. Göteborg.
- Sandin, M., Thorsberg, K. & Wennberg, T. 2011. *Göteborg 218, Nya Lödöse. Arkeologisk förundersökning*. Rio Kulturkooperativ, Kulturhistoriska rapporter 133. Göteborg.
- Scander, R. 1970. Tre namn – En stad. Återuppbyggnaden av Älvsborg–Gullberg–Nya Lödöse efter 1570. *Göteborg förr och nu. Göteborgs hembygdsförbunds skriftserie VI*. 1970. Göteborg.
- Strömbom, S. 1924. *Forskningar på platsen för det forna Nya Lödöse (1915–1918). Stadskronika, grävningsberättelse, fyndkatalog*. Skrifter utgivna till Göteborgs stads trehundraårsjubileum. Göteborgs jubileumspublikationer V. Göteborg.
- Ågren, K. 2005. Ängsull, *Eriophorum angustifolium*. I: Tunon, H. (red.). *Människan och floran. Etnobiologi i Sverige 2*. Wahlström & Widstrand. Stockholm.
- Önstad, C. 1966. *Rapport från undersökningarna på Gamlestadstorg. Gamlestadstorg och hospitalområdet 1965*. Otryckt manus ATA dnr 1519/66.

ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Länsstyrelsens dnr: 431-32416-2012.

SHMMs dnr: 5.1.1-01524-2015.

SHMMs pnr: A12427.

Rios pnr: 1301.

Bohusläns museums pnr: 11156.

Intrasiprojekt: UV2012193.

Län: Västra Götalands län.

Landskap: Västergötland.

Kommun: Göteborgs stad och kommun.

Socken: Göteborg.

Fastighet: Gamlestaden 740:142 m.fl.

Fornlämningsnr: Göteborg 218.

GSD-Fastighetskarta, blad: 64D ocS Partille.

Läge: x 6400970, y 150320.

Meter över havet: 0–3.

Koordinatsystem: Sweref 99 12:00.

Höjdsystem: Rikets, RH 00.

Uppdragsgivare: Göteborgs stad, fastighetskontoret.

Ansvarig institution: Arkeologerna, Statens Historiska Museer; Bohusläns museum (BM) och Rio Göteborg, Natur och kulturkooperativ (RIO).

Projektgrupp: Christina Rosén (projektledare), Mats Sandin/Mattias Öbrink (fältarbetsledare), Christina Toreld (proj. ledare publik verksamhet).

Styrgrupp: Mikael Eboskog (BM), Petra Rudd/Stig Swedberg (Rio), Bo Kölqvist (UV/SHMM).

Fältpersonal: Clara Alfsdotter, Cathrine Andersson, Linda Andersson, Imelda Bakunic Fridén, Oliver Brown, Kristina Carlsson, Caj Carlstein, Delia Ni Chiobháin, Pia Claesson, Ida Feltzin, Veronica Forsblom-Ljungdahl, Sara Gainsford, Tobias Glansberg, Jimmy Gripenstam, Hanna Gudmundsdottir, Tara Gullbrand, Anna Gustavsson, Jeanette Gustavsson, Jens Heimdahl, Thomas Johansson, Leif Jonsson, Mats Magnusson, Emma Maltin, Elisabeth Martén, Pernilla Morner Åhman, Karolina Müller, Andrine Nilssen, Emma Nordström, Karin Olsson, Oscar Ortman, Maria Paring, Jonathan Pye, Elisabet Schager, Andreas Skredsvik, Pia Svensson, Christina Toreld, Tom Wennberg, Maria Vretemark, Andreas Morner Åhman.

Fältarbetstid: 2013-02-01–2013-12-13.

Undersökt yta: 6610 kvadratmeter (inkl. ytor ej avrapporterade här).

Dokumentationshandlingar som förvaras i Statens historiska museers arkiv (SHMM), Stockholm: Unr 5050.

Fynd: förvaras hos Arkeologerna, Statens historiska museer, Mölndal, i väntan på fyndfördelningsbeslut.

BILAGOR

Bilaga 1. Arkeologihistoria Nya Lödöse

Kristina Carlsson, Arkeologerna

Undersökningar 1915–18

1915 grävdes över 200 provgropar, flera långa smala sökschakt och en del större ytor framför allt på fältet norr om kyrkoruinen. I norr avgränsades området av en mindre bäck och i söder av den då befintliga sträckningen av Artillerigatan (idag spår-vägsspår). I väster gick gränsen vid järnvägsbanken och i öster vid den gata som löpt närmast öster om Gamlestadstorget.

1916 grävdes flera smala schakt och några större ytor på nordsidan av Sävån, främst i området mellan Marieholms ladugårdsväg och järnvägen närmast västerut. Området söder om den östvästliga körväg, som gick från Gamlestadsvägen strax norr om Marieholms ladugård och vidare ner mot järnvägen, kallades sektion A och området närmast norrut för sektion B (se figur 11 i rapporttexten). Under denna säsong var upp till 25 man verk-samma på platsen, och en sammanhängande areal av cirka 5000 kvadratmeter undersöktes. Några minde schakt berörde området vid kyrkan. Då påbörjades också ett omfattande muddringsarbete utmed Sävåns norra strand, som sysselsatte fem man.

1917 fortsatte undersökningarna i området mellan Gamlestadsvägen och Bergslagsbanan. Två större sammanhängande ytor och en rad långa smala schakt genomsöktes och ett stort fyndmaterial tillvaratogs. Muddringen utmed Sävåns norra och södra strand fortsatte.

1918 slutfördes de undersökningar som startat 1915. Då grävdes några schakt genom den sänka som begränsade bebyggelseområdet mot i norr och vidare söderut över Gamlestadstorget mot kyrkan

och rakt genom densamma. Muddringen utmed Sävåns södra strand avslutades och man grävde en del mindre provgropar i trädgården till Marieholms landeri norr om Sävån och vid Kristinedals landeri söder om ån. Strömbom avslutar sin redogörelse med konstaterandet att undersökningarna slutade den 11 nov 1918 – vapenstilleståndsdagen för första världskriget.

Undersökningarna 1915–18 och inte minst muddringen av Sävåns stränder gav ett omfattande fyndmaterial. Föremålen kallades lösfynd och någon övergripande analys av dateringar i förhållande till fynddjup eller fastillhörighet finns inte i dokumentationsmaterialet. Det finns inga bevarade uppgifter om vilken insamlingsstrategi man arbetat efter däremot finns notiser om att exempelvis ”keramik av ordinärt slag” slängts. ”Finare fynd” har numrerats för sig medan massmaterial som odekorat rödgods registrerats i större klumpar allt efter dåtidens sed. De bevarade föremålen har registrerats i en nummerserie för varje undersökningsår. I dagböckerna finns uppgifter om vissa föremål, dock inte alla. Vid fyndregistreringen har keramiken har sorterats i grupperna lergods (reducerat respektive oxiderat), stengods, fajans, flintgods och porslin, samt inom vardera gruppen efter glasyrfärgen. Enstaka proveniensbestämningar har gjorts, som stengods från Raeren och lergods från Weserområdet. Fyndkatalogen innehåller några detaljerade teckningar av föremål, andra har mer summariska beskrivningar. Fynden förvaras i stadsmuseets magasin. De är i huvudsak sorterade efter undersökningsår och delvis efter material. Någon vidare bearbetning av fynden har inte gjorts under sen tid.

Undersöknings- och dokumentationsmetoder 1915–1918

All grävning under perioden 1915–18 gjordes för hand. Schakt och påträffade lämningar mättes i 4×4 meter stora rutor och resultatet sammanställdes i en översiktsplan. Enstaka detaljritningar finns bevarade liksom ett par långprofiler över området (förvaras i arkiv på Göteborgs stadsmuseum). Grävningsarbetet och de påträffade lämningar fotograferades systematiskt och foton är märkta med meterruta enligt översiktsplan samt mot vilket väderstreck bilden är tagen, vilket medför att de är lätta att identifiera.

Förutom de arkeologiska undersökningarna så hyrde man in ett mudderverk för att genomsöka jordmassor på Sävåns botten, cirka 3 meter utanför den dåvarande strandkanten. På den norra sidan undersöktes en sträcka på 350 meter och södra sidan av ån en sträcka på 250 meter. Dessa arbeten pågick under delar av säsongerna 1916–18.

Fyndmaterialet som helhet registrerades i en lappkatalog och vissa föremål avbildades. Metallföremål har konserverats men vilka kriterier som styrde urvalet för vad som registrerades, sparades, konserverades och ritades är inte kända. Strömbom skriver att: *av de tiotusentals keramiska skärvor, som funnos, ansågo vi det ej mödan värt att behålla mer än en komplett typserie av det enkla godset samt alla sådana som på ett särskilt vis till form och dekor skiljde sig från de vanliga. Den stora mängden av enkla skärvor räknades emellertid efter olika kärl på varje fyndställe, och med hjälp av dessa uppgifter sökte vi åstadkomma ett slags statistik över olika glasyrers och gods frekvens.* Frågan är på vilka grunder urvalet gjordes och om det gjordes före eller efter registreringen. Föremålsmaterialet som förvaras på Göteborgs Stadsmuseum är omfattande, men inte genomgången i förhållande till registerbladen. En översiktlig inventering av materialet visar att större delen av de föremål som registrerats (betydligt mer än 50 %) kommer från muddermassorna i Sävå.

Rapport och arkivmaterial 1915–1918

Resultaten från 1915 års undersökningar sammanfattades i en arkivrapport med nr 1293/1915 i Antikvarisk-topografiska arkivet (ATA) och i arkivet på Göteborgs stadsmuseum finns noggranna dagboksanteckningar från undersökningarna 1916, 1917 och 1918, enstaka översiktsritningar och skisser samt en stor mängd osorterade foton.

Föremålen förtecknades i en lappkatalog som förvaras i arkivet på Göteborgs Stadsmuseum, sorterad på olika material/fyndkategorier. Översiktsritningar, enstaka detaljritningar (framför allt över kyrkoruinen och stenhuset) samt några profiler och profilskisser och foton finns också bevarat i Arkivet på Göteborgs Stadsmuseum och på ATA

Undersökningar och arkeologiska iakttagelser 1919–1971

1921 inlämnas fyra guldmynt till Kungliga Vitterhets- historie- och antikvitetsakademien från Gatu- och vägförvaltningen i Göteborg. Mynten påträffades vid grävningar för gatuläggning vid den södra stranden av Sävå.

1926 påträffades delar en kraftig rustbädd med delar av en stengrund strax nordväst om den tidigare undersökta kyrkan. Olof Thulin på Göteborgs Museum gjorde dokumentationen och han skriver att rustbädden var av samma slag som kyrkans övriga delar. Här påträffades 13 tätt lagda stockar i närmast nordsydlig riktning som låg på en östvästlig längre stock. Tre av de överliggande stockarna var märkta med bomärken.

1943 påträffades 46 danska silvermynt vid arbeten i Gamlestadsvägen. På en kartskiss har fyndplatsen markerats intill Gamlestadsvägen strax öster om kvarteret Elefanten (delar av Gamlestadens fabriker) på södra sidan av Sävå. Det yngsta myntet var präglat 1535.

1961 lämnades en löpare till en malsten och ett sköldformigt bronsbeslag märkt med initialerna AAS till Göteborgs Historiska museum med uppgifter att de hittats på Gamlestadstorget.

1965 undersöktes delar av hospitalet med tillhörande kyrkogård, beläget en knapp kilometer norr om stadsområdet. Delar av kyrkans långhus- och kormur undersöktes samt nordvästra hörnet av långhuset. Dessutom undersöktes delar av grunden till det tidigare rivna hospitalet, dess fasad mot öster och delar av den södra gaveln. Murverk och enstaka fynd daterades av utgrävaren till sent 1600-tal (Önstad 1965:2, opublicerad rapport ATA).

1965 gjordes ännu en undersökning på platsen för kyrkoruinen i Nya Lödöse. Syftet var att dokumentera och ta bort lämningarna av kyr-

kan och kyrkogården. I slutrapporter från dessa arbeten skriver Harald Vidén att man gjort en: ”*fullständig utgrävning av den sengotiska kyrkans grund och borttagit densamma, samt undersökning av och upptagning av gravar inom och utom kyrkogården.* (skrivelse till Riksantikvarieämbetet 20 jan 1967. Denna undersökning genomfördes till största delen med hjälp av grävmaskin (enl. dagboksanteckningar förvarade på ATA).

1965 grävdes ett långt nordsydligt provschakt vid Gamlestadstorgets östra del. Där dokumenterades delar av husgrunder och gator och en lagerbild av samma slag som i den yta som undersöktes 1969 (Järpe 1982, SR 262).

1969 grävdes några schakt samt en större yta på cirka 800 kvadratmeter på Gamlestadstorget norr om kyrkoruinen. Syfte var att fortsatt kartlägga stadsplanens utformning och arbetet gjordes inför en stor ombyggnad av den befintliga trafikplatsen under 1970-talets början. Några av schakten grävdes i anslutning till ett av de större schakt som Strömbom undersökt 1918 (då kallat schakt XIV). Då liksom nu var syftet med att gräva ett område intill det gamla schaktet att underlätta en gemensam tolkning av både gamla och nya arkeologiska resultat (otryckt rapport på GSM 1969/70).

I samband med de fortsatta byggnadsarbetena på platsen gjordes flera smärre arkeologiska insatser i området.

1971 grävdes några schakt vinkelrätt mot ån på den norra åstranden. Här påträffades inga lämningar, vilket tolkades som att ån var bredare under stadstiden än den är idag. Några mindre schakt i på sydsidan av Sävån i Kristinedals trädgård visade däremot att här fanns också spår av äldre bebyggelse i form av kulturlager (Järpe 1986, SR 258, 275, 280).

I samband med de slutliga utschaktningarna av Gamlestadstorget 1971 gjordes ytterligare ett par arkeologiska schaktningsövervakningar då främst de stratigrafiska förhållandena dokumenterades. Då påträffades ytterligare ett 50-tal gravar i området norr strax om kyrkoruinen. (Järpe 1986, SR 282).

När man byggde en ny spårvägsbro 1971 undersökte marinarkeologer delar av en ”kajanläggning” och en mindre båt i Sävån strax väster om järnvägsbron. Resultaten sammanfattades i ett PM

av Marianne Djurfelt. Vid anläggandet av en ny spårväg påträffades och dokumenterades rester av stenkistor och delar av en 10–15 meter lång båt (Järpe 1986 SR 279 och 283).

1972–2003. Schaktningskontroller och iakttagelser. Nya Lödöse i projektet Medeltidsstaden

Under perioden 1972–2000 gjorde Göteborgs stadsmuseum (då Göteborgs Historiska Museum) enstaka schaktningsövervakningar vid ingrepp inom det forna stadsområdet, och vissa notiser från den periodens arbete förvaras på arkivet på Göteborgs stadsmuseum. Under denna period gjorde också Anna Järpe sin inventering av den arkeologiska statusen för Nya Lödöse och Älvsborgs-staden. Datainsamlingen avslutades i december 1983 och materialet presenterades i publikationen Medeltidsstaden 60 Nya Lödöse, som gavs ut av Riksantikvarieämbetet 1986. Ett stadsarkeologiskt register upprättades som omfattade 284 olika iakttagelser, redovisade på karta 7a i den tryckta rapporten (originalmaterialet förvaras på ATA). Järpe beskriver en dyster framtidsbild av den arkeologiska situationen i Nya Lödöse, med få möjligheter till vidare arkeologiska undersökningar. Hon antar att de arkeologiska undersökningar som gjorts och byggnation i området skadat så stora delar av det forna stadsområdet att bara små fragment av bebyggelseämningar och kulturlager återstår. Detta till trots har fortsatt arkeologisk bevakning gjorts i fornlämningsområdet som visat på motsatsen (Järpe 1986).

2004–2012. GSM och RIO översiktligt om berörda områden samt undersökningsmetod med hänvisning till rapporter

Mellan 2004 och 2011 gjorde Göteborgs Stadsmuseum sex schaktningsövervakningar alternativt förundersökningar i eller nära Nya Lödöse (fornlämning Göteborg 218). Arbetena berörde främst de västra och södra delarna av fornlämningsområdet, väster om järnvägsspåren och söder om Sävån. Undersökningarna visade att det finns rester av odaterade kulturlager på några ställen (Wennberg 2005, 2006a, 2006b, 2007a, 2007b).

Under 2007 gjordes en marinarkeologisk undersökning väster om järnvägsbron av marinarkeologer på Bohusläns Museum år 2007, då delar

något som tolkats som en sentida pålanläggning noterades tillsammans med keramik från historisk tid (Bergstrand 2013:8,10).

Under 2010 gjorde Rio kulturkooperativ en förundersökning i den nordvästra delen av stadsområdet inför byggandet av en gång- och cykeltunnel under befintlig järnväg, redovisat i Rio kulturkooperativ, rapport 93 (Sandin 2010).

Under 2011 gjorde Rio kulturkooperativ en slutundersökning för gång- och cykeltunnel under järnvägen. Resultaten redovisas i en rapport, otryckt manus.

Under 2011 gjorde Rio kulturkooperativ en övergripande förundersökning som omfattade 30 schakt norr om ån och 8 schakt söder om Sävån vid Kristinedals landeri och vid Gamlestadens fabriker. Resultaten redovisas i en rapport 133, Rio Kulturkooperativ (Sandin et al 2011).

2012, februari–mars gjorde Rio kulturkooperativ en fördjupad förundersökning norr om ån då 30 schakt grävdes, fördelade på ytorna E 13, yta B 5 och yta C 12. Resultaten redovisas i en rapport 138 Rio kulturkooperativ (Gustavsson et al 2012d).

2012, maj–juni gjorde Rio kulturkooperativ en förundersökning söder om Sävån vid Gamlestadens fabriker, då 13 schakt grävdes. Resultaten redovisas i en rapport 149 (Gustavsson et al 2012b).

2012, 2 dagar i maj gjorde Rio kulturkooperativ ännu en sonderande förundersökning i den nordvästra delen av stadsområdet nära den befintliga järnvägen, kallat yta J. Resultaten redovisas i en rapport 141 Rio kulturkooperativ (Gustavsson et al 2012a).

2012, våren gjorde Bohusläns Museum en marin- arkeologisk förundersökning av Sävån (fornlämning Göteborg 452) på en sträcka av cirka 250 meter. Arbetet berörde delar av den norra strandkanten av Sävån och de stenkistor och den fartyglämning som påträffades i ån vid arbeten 1971. Resultaten redovisas i en rapport från Bohusläns Museum 2013:8.

2012, oktober–december gjorde Riksantikvarie- ämbetet och Rio Kulturkooperativ tillsammans med Bohusläns Museum en förundersökning av ytorna M1–3, K och yta R. Resultaten från detta arbete tillsammans med följande mindre ingrepp redovisas i Nya Lödöse rapport 2014:1, Förundersökningar i Nya Lödöse 2012 och 2013, redaktör Christina Rosén.

Därefter har samtliga undersökningar gjort i samarbete mellan Arkeologerna, Statens historiska museer (tidigare Riksantikvarieämbetet), Rio Kulturkooperativ och Bohusläns Museum/Västarvet.

Litteratur om Nya Lödöse

- Andersson, H & Ockborn, M. 1969. *Fynd – meddelanden* 5
- Andersson, H. 1973. *Nya Lödöse – Gamlestaden femhundra år*. Göteborg-Gamlestadens rotaryklubb. Göteborg.
- Berg, W. 1882. *Nya Lödöse, en försvunnen stad och Älvsborgshistorik*. Samlingar till Göteborgs historia I. Göteborg.
- Bergstrand, T. 2007. *Marinarkeologi i Sävån*. I: Wennberg, T. *Dubbelspåret – Gamlestaden*. Arkeologisk rapport från Göteborgs Stadsmuseum 2007:13. Göteborg.
- Bergstrand, T. 2013. *Sävån genom Gamlestaden. Arkeologisk förundersökning*. Göteborg 218, *Gamlestaden 740:162 m.fl., Göteborgs stad, Göteborgs kommun*. Bohusläns museum Rapport 2013:8. Uddevalla.
- Carlsson, K. & Rosén, C. 2002. *Stadsbornas kärl – keramik från västsvenska städer från 1400-tal till 1700-tal*. Urbaniseringsprocesser i Västsverige. En utvärdering av uppdragsarkeologins möjligheter att belysa historiska processer. GOTARC. Serie C, Arkeologiska skrifter 44. Institutionen för arkeologi, Göteborgs universitet. Göteborg.
- Ekre, R. 1997. Medeltida befästningsspår utefter Sävån. *Fynd 97* 1–2. Göteborgs Stadsmuseum och Fornminnesföreningen i Göteborg.
- Ficher, E. 1923. *Göteborgs Landerier*. Skrifter utgivna till Göteborgs stads trehundraårsjubileum genom jubileumsutställningens publikationskommitté XIII. Göteborg.
- Gainsford, M. & Bergstrand, T. 2015. Åter till Sävån. *Marinarkeologisk utredning Bagare-*

- gården 742:43, 740:162 m.fl. *Göteborgs stad och kommun* Bohusläns museum Rapport 2015:26. Uddevalla.
- Grauers, S. (red). 1923. *Nya Lödöse tänkeböcker 1586–1621*. Skrifter utgivna till Göteborgs stads trehundraårsjubileum. genom jubileumsutställningens publikationskommitté XXVII. Göteborg.
- Gustavsson, J. & Sandin, M. 2012a. *Göteborg 218, Nya Lödöse. Yta J. Arkeologisk förundersökning*. Rio kulturkooperativ. Kulturhistoriska rapporter 141. Göteborg.
- Gustavsson, J. & Sandin, M. 2012b. *Göteborg 218. Nya Lödöse. Gamlestadens fabriker, arkeologisk förundersökning*. Rio kulturkooperativ. Kulturhistoriska rapporter 149. otryckt manus
- Gustavsson, J. & Sandin, M. 2012c. *Göteborg 218. Nya Lödöse. Yta I. slutundersökning och schaktningsövervakning*. Rio kulturkooperativ. Kulturhistoriska rapporter 150. Göteborg.
- Gustavsson, J., Sandin, M. & Wennberg, T. 2012d. *Göteborg 218. Nya Lödöse. Arkeologisk förundersökning ytorna B, C och E*. Rio kulturkooperativ. Kulturhistoriska rapporter 138. Göteborg.
- Herlitz, E. 2011. *Urbana system och riksbildning i Skandinavien. En studie av Lödöses uppgång och fall ca 1050–1646*. Diss. Göteborg
- Huggert, A. & Lewin, T. 1967a. *Antropometriska undersökningar av skelettfynden från utgrävningarna av Nylöse kyrka 1965*. Anatomiska Institutionen, Göteborgs Universitet. Göteborg.
- Huggert, A. & Lewin, T. 1967b. *Medicinska och sociala förhållanden bland befolkningen i Nya Lödöse*. Anatomiska Institutionen, Göteborgs Universitet. Göteborg.
- Järpe, A. 1984. *Nya Lödöse*. Medeltidsstaden 60. Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museer. Stockholm
- Kihlberg, S. 1997. *Nya Lödöse. Staden vid åmynningen. Fynd 97 1–2*. Göteborgs Stadsmuseum och Fornminnesföreningen i Göteborg.
- Lilienberg, A. 1928. *Stadsbildningar och stadsplaner i Götaälvns mynningsområde från äldsta tider till omkring adertonhundra*. Skrifter utgivna till Göteborgs stads trehundraårsjubileum VII. Göteborg.
- Nya Lödöse tänkeböcker 1586–1621. Red: Sven Grauers. Skrifter utgivna till Göteborgs stads trehundraårsjubileum VI. Göteborg 1923.
- Linge, L. 1969. *Gränshandel i svensk politik under äldre Vasatid*. Diss. Lund Universitet. Bibliotheca historica Lundensis. Lund
- Olsson, G. 1953. *Sverige och landet vid Göta Älvs mynning under medeltiden*. Acta Universitatis Gotoburgensis LIX 1953:3. Göteborg.
- Sandin, M. 2010. *Göteborg 218, Nya Lödöse. Gångtunnel vid Gamlestaden. Arkeologisk förundersökning*. Rio Kulturkooperativ, Kulturhistoriska rapporter 93. Göteborg.
- Sandin, M. & Wennberg, T. 2010. *Göteborg 218, Nya Lödöse. Gångtunnel i Gamlestaden. Arkeologisk förundersökning*. Rio Kulturkooperativ, Kulturhistoriska rapporter 78. Göteborg.
- Sandin, M., Thorsberg, K. & Wennberg, T. 2011. *Göteborg 218, Nya Lödöse, arkeologisk förundersökning*. Rio kulturkooperativ kulturhistoriska rapporter nr 133. Göteborg.
- Scander, R. 1966 Vad krönikor kan ställa till. *Nya Lödöses flyttning till Älvsborgs slott på 1540-talet. Göteborg förr och nu*. Göteborgs hembygdsförbunds skriftserie IV. S. 71–90. Göteborg.
- Scander, R. 1970. Tre namn – En stad. Återuppbyggnaden av Älvsborg–Gullberg–Nya Lödöse efter 1570. *Göteborg förr och nu*. Göteborgs hembygdsförbunds skriftserie VI. 1970. Göteborg
- Strömbom, S. 1924. *Forskningar på platsen för det forna Nya Lödöse (1915–1918). Stadskrönika, grävningsberättelse, fyndkatalog*. Skrifter utgivna till Göteborgs stads trehundraårsjubileum V. Göteborg.
- Wennberg, T. 2005. *Arkeologisk rapport 2005:6. Kulturlager vid Nya Lödöse. Göteborg 218, Stadslager. Förundersökning Göteborgs kommun*. Göteborg.
- Wennberg, T. 2006a. *Dubbelspåret Arkeologisk utredning i Götaälvns dalgång*. Arkeologisk rapport från Göteborgs Stadsmuseum 2006:6. Göteborg.
- Wennberg, T. 2006b. *Triangelspåret. Arkeologisk förundersökning*. Arkeologisk rapport från Göteborgs Stadsmuseum 2006:11. Göteborg.
- Wennberg, T. 2007a. *Dubbelspåret – Gamlestaden. Göteborg 218 Gullbergsvass 703:16 Nya Lödöse i Historisk tid. Förundersökning*.

- Göteborgs kommun. Arkeologisk rapport från Göteborgs Stadsmuseum 2007:13. Göteborg.*
- Wennberg, T. 2007 b. *Triangelspåret – Marieholm. Slutundersökning. Arkeologisk rapport från Göteborg Stadsmuseum 2007:14. Göteborg.*
- Wennberg, T. 2011 a. *Arkeologisk rapport från Göteborgs Stadsmuseum 2011:13. Förundersökning. Göteborgs stadsmuseum. Göteborg.*
- Wennberg, T. 2011b. *Förundersökning. Arkeologisk rapport från Göteborgs Stadsmuseum 2011:14. Göteborg.*
- Önstad, C. 1966. *Rapport från undersökningarna på Gamlestadstorg. Gamlestadstorg och hospitalområdet 1965. Otryckt manus ATA dnr 1519/66.*

Från protokollen, temavis

(datum samt sidnummer i Grauers)

1. Miljö, ordning, administration, regler

- 24/10 1586, 3: Ingen "skarnu eller dinga" ut med båt. Den som gör det mister sin båt.
- 24/10 1586, 3: Borgare och råd befäller att "alle man här i byn" ska ha sina skorstenar färdiga (eller så blir de nedslagna).
- 29/3 158, 22: Sara inför rätten eftersom hon inte "sopat torget".
- 28/4 1587: Bestämdes att den som har dynga liggande på gatan ska böta 3 mark.
- 12/6 1587, 41: Lång rad böter och skulder räknas upp, bl. a. vax, saker till kyrkan ("klocker och lius"), nötter, malt, sill, dynor, kläder.
- 13/2 1589: Överläggningar om ansvar för rotarna i staden. De ska göras lika stora på "beggie sidor åen". Även diskussion om "huruu then broenngghienn skall gå på disse allmenninghz weghier her löper iffron bynn..." (även under 8).
- 27/5 1590, 193: Beslöts att olagliga skorstenar ska göras lagliga.
- 10/9 1590, 207: Förbjuds (påtalas) återigen köp vid stadsszens porth, varken dag, afton eller morgon, och varken husbonden, dräng, piga eller hustru, utan låt bonden komma in "på torgitth". Sedan får var köpa vad den vill.
- 21/5 1591: De som har ödetomter ska hålla sina gator rena, och pynta dem innan Larsmäss. (mycket stor marknad; äv. under 8; jfr Linge, Lars, Gränshandeln i svensk politik under äldre Vasatid, diss 1969. s. 107).
- 31/5 1591, 240: Beslöts att "alle som ichiee broer sina gathor och vttförer sinne dyngie aff byn ..." ska böta.
- 23/11 1591, 252: Ständiga bråk om landsköp. Ett exempel här.
- 19/3 1593, 288: Hot om böter för att kasta "dyngie wthj almenen", 3 mark.
- 23/8 1593, 301: Förbud mot frimarknad och främmande bodar.
- 11/10 1593, 307: Lista på rotemästarna! Norr om ån 7 st., söder om 5 st.
- 15/9 1596, 379: Menigheten uppmanas att "huar och enn hälle sine skorstenner vidh machth, och thenn som haffuer rör tack och jchie hafuer rådth ath kiöpa neffuer ath theckia medh,

skall leggia ter på torff...". Två personer sätts att rannsaka detta.

- 15/8 1597: Åter uttalas förbud mot att "draga" till marknaden vid Dalbo å. (Dalbodz å). Vid samma tillfälle beslutas om skatt (?) för den som har åker och äng vid staden.
- 7/4 1600, 452: Bestäms att tullaren ska deklarerar på rådstugan vad som blir in- och utfört (på daglig basis!) – till dess att "her bliffuer bygth enn tul kammer". Allt gods måste dessutom presenteras för borgmästare och råd innan det får säljas. Ska omedelbart byggas bommar (stadz bummerrana) utanför byn.
- 21/7 1600, 457, 464: Bommarna ska göras färdiga till stundande marknad. Försök att få styrsel på handeln, igen. Flera exempel (inte handla vid Dalbo å med fler platser, inte handla direkt från båt utan varor måste upp på gator).
- 22/6 1601, 474: Beslöts att skorstenarna "thil teth ringaste" ska vara tre alnar höga, "och alla rörtack" ska avrivas.
- 27/6 1620: Borgerskapet förbjuds att "köra i hus något hö av stads mark [stadhz marck], så väl i kålgården som av ängarna ..."
- 1/9 1620, 555: Folk har inte skött sina skyldigheter för vägbygge/-underhåll (gjort vägarna färdiga). Rotemästarna åläggs att titta i sina register (för bestraffning).
- 13/3 1621, 570: De som är åkekarlar ska se till att följa reglerna och hålla hästar och vagnar.
- 2. Handel; varor, kontakter**
- 25/2 1587, 14: Tyskar ej tullat, utan mot förbud stått med sina öppna bodar, en av dem sålt två dussin hattar.
- 31/3 1587: Om landsköp av järn i Karlstad och spik i Närke.
- 10/8 1587: Mycket spik överlag.
- 23/6 1600, 455: Beslöts (oförhappandes?) köpa kalk från kalkskuta som lagt till.
- 27/8 1605: Omnämns handelsplatser och förbud och tullregler och att bommen ska göras i ordning till Mattismäss.
- 15/7 1620, 552: Eventuellt handel med ekplankor från skepp. Oklart.
- 6/11 1620, 564: En person stulit mast borta "wthi Lindholm sundh".

13/8 1621: Om lokala båttrafiken, bestäms taxa. 4 ½ mark för var läst last till översta strömmen, och samma avgift för tillbakafärden.

3. Mynt

12/3 1590, 174f, 177, 189: Om falskmynteri.

Slagna ören samt anges att folk plägar köpa "ondha danska marka styckie, och stryka dem öffuer medh kuick söllffuer" ... Även annan "falsk" tillverkning, spännen etc.

26/2 1593, 286: Återigen – borgarna tycks inte vilja använda K.M:ts mynt ... (hellre danska eller gamla ören).

1/8 1597: Uppmanades åter att de svenska mynten inte ska föraktas, och vilken kurs de har gentemot tyska dalern (4 svenska mot 1 tysk).

4. Hamn

29/4 1587, 26f: Om timmerleverans från ett skepp; nödgades ge sig tillbaka igen i land vid Capellet.

19/8 1587, 67: "Intit annedt tember annamede och låte komme tiill capelett ..."

5/2 1588, 90: Bestämdes att skuthen och båthen må leggas medh, till vilken mans brygga the welia.

26/4 1597, 394: Samtycktes att de "sunnerskie" (stralsundare) som här inkomma, "de skulle skippa sith godz" här framme vid torget eller i kyrkobodarna och annorstädes här vid ån och icke i de "bachbodherna" (kanske inte hamnplatser, utan bara angivelser om vart gods skall läggas upp?).

20/8 1599, 442: Om (enskild?) brygga?

18/4 1604, 499: Eventuellt om last-/hamnplats: "...och gjorde sin ed på boken, att de hörde Lariss Ollssohn förbödth Annders ij Bönredh att intaka hans hest ij skuthann, sedenn hann war satt ij landh på hollmen."

27/6 1620, 551: De som för järn i sina båtar ska inte lägga till vid hospitalet (om de inte vill ha sina båtar "förbrutna").

5. Odling, fiske

30/5 1587: Olagliga kålgårdar (ska beskattas).

8/6 1587, 36: Kålgård som odlats humle på. Mer kålgårdsex 3/8 1605.

20/4 1593, 292: Om fiske "på watzssen". Även 12/6 1587 (även fiske i ån).

11/10 1593: Utses de som ska ta upp fiskeskatten – hela 20 st. namn. Även eventuell tillfällig skatt till kungen? Se även 16/10 (tyllth=tolf). 20/8 1621, 582: Borgerskap har hö på Kviberg.

Omnämns 444 ½ stack!

6. Virke

24/4 1590, 181: Omnämns handel med ekvirke, svärs på lagboken att det är "waxzitt och huggitt på Norgies lanndh". Om ekvirke från Norge åter 188, 200 ff. Finns fler.

25/4 1592: Grönne ådh, Grönån (Skepplandaån?) används för forsling av ektimmer.

16/6 1592, 272: Ekvirke som huggits i Sverige får ej föras ut ur landet. Virke hugget i Norge får dock utföras.

6/6 1597: Person anklagas för att ha tagit ekplan- kor i "Gröne åå".

6/2 1601, 469: Erkänner två personer att de hug- git ek på "Rodha skogh" (dock halvbränd och "tör" i toppen).

13/9 1605: Ekträ sålt av nylösningar.

1/7 1619: Masthantering, även 2/8.

23/10 1619: Mycket timmer!

15/9 1620, 557: Regleringar, påminnelser om regler: rörande köp av bönder i staden (nöt- ter etc.) och mot att utskeppa ekvirke utan föregående vederbörlig kontroll.

23/10 1620, 562: Köpt timmer i Torpa och Väne härad.

7. Hagar, tomter, torg: geografisk avgränsning

8/6 1587: "Hel tomt" = 9 famnar bred "vid sin kålgård", 18 famnar lång.

"Halv tomt": halvparten av ovan.

Ska ge till stadzens behoff och kirkones bygg- ning för var famn ½ mark av gemena kålgår- dar. För bättre "legenhett" ges för var famn 1 mark.

8/6 1587: Stora hagar sunnan ån ska utläggias ... Nordan ån ska utläggias ... hage som "Krap- pedammen är uti ... och kyrkias" (Krap=- färgväxt?).

5/2 1588, 90: Om den gamla kyrkogården. Inga kålgårdar ska uppföras där, utan den ska vara "til mulebeeth".

2/12 1588, 101, 102, 103: Exempel på rotation på jorden, och att båda sidor om ån används.

13/2 1589: Överläggningar om ansvar för rotarna i staden. De ska göras lika stora på "beggie

sidor åen". Även diskussion om "huruu then broennghienn skall gå på disse allmenninghz weghier her löper iffron bynn..." (även under 1).

4/5 1590, 182: Omtalas gärdesgårdar.

27/5 1590, 193: Om kyrkan, "Blev samtyckt, att Seffholmen, huad aff honom kann giöres, skall leggas till kiörkenn..."

21/10 1590: Omtalas torget igen. Ingen lokalisering nu heller.

12/2 1591: Omtalas "kyrkotomterna"; hyra eller upplåta till staden.

21/5 1591: De som har ödetomter ska hålla sina gator rena, och pynta dem innan Larsmäss (även under 1).

16/1 1592, 257: Omtalas "norre torg" (någon har slagit väktare med en sten i huvudet). Torget omtalas åter 31/8 1593, 302.

22/9 1597, 405: Exempel på invecklade strider om tomter, arv.

3/7 1598: Ringt "j wårdh" på torget, några "sothe på torgstenenn" och drack öl, och kastade ("suutta") sten.

22/9 1598, 424: Omtalas "wår thorgh marknadh".

4/6 1599: Om ägor utanför staden, skatt.

30/7 1599: Om olaglig gärdesgård vid kålgård.

22/10 1619: Omtalas "torgitt" igen (singularis som vanligt).

29/5 1620, 549: Omtalas rotemästare (ej antal rotar dock).

8. Kyrkan

2/1 1587, 8: Efterfrågas hjälp till "kyrkiones big-nigh".

31/3 1587: Frågades menige man om de ville bygga på kyrkan i år; svarade alla att de inte har råd med (i denne dyre tid).

26/5 1587, 34: Kålgårdar ska flyttas, synade för en dag sedan, för kyrkogårdens skull, "som skall uptages nordan åan, skulle bliffue dädan flytthe ..." (not; först skrivit "sunnan", sen ändrat till nordan.)

8/6 1587, 37: Flytta kyrka (alla ska hjälpa till att flytta).

13/6 1587: Blev bestämt att kyrkan ska flyttas ut på den plats "som then ny kyrckiogården berammet är. Dessutom ska under gudstjänsten (där ute) 12 man hålla stark och "flittigt wacht" omkring staden så länge gudstjänsten varar.

24/7 1587, 47: Blev tillsagt att menige man "giöre till att teckia kyrckian medh 20 kerffuar röö".

5/2 1588, 90: Om kyrkbygget ... problem ...

12/1 1589: Om murning på kyrkan (kyrkie murningienn).

15/7 1593, 296: Köptes kalk till kyrkan. Även 8/4 1594: Kalk till kyrkbygget, efter förmåga.

22/4 1594, 321: Kyrkbygget konkretiseras: diskussion om fundament och höjd på mur samt tak och torn. Anges vara för lös grund och att det inte funnits någon liknande byggnad på samma plats tidigare. Gamla män berättat att det inte finns någon fast grund. Beslutas att inte bygga så (handuppräckning).

23/4 1594, 321 f: Målades kyrkan, och "war på lenngden föruthann thornetz mur 54 alnar, på breddenn 37 alnar."

En lödösealn 0,6 m? I så fall $54 \times 0,6 = 32$ m och 22 m. Förlikades även med murare Melkier om murning av muren, 16 alnar hög.

5/4 1595, 352: Kyrkan ska muras med tegel i dörrar och fönster. Vidare: "Sammaledes att där tornet warth ämnat, thet ska muras och gå lika upp med thenn andra muren fram igenom, så långt det kan sig belånngthia, och de två styckia, som är murade mellan kyrkan och tornet, ska upprivas och läggas i muren.

19/6 1595, 354: Folk som "lennth" av kyrkans mursten och kalk ska ge åter.

14/7 1595, 355: Kyrkmurarna intet arbeta och "kallkenn felar", och 22/12 1595 uppmanas folk att köra mer sten till "wår kiörkiemurningh".

16/11 1596, 383: Beslutas att varje gård ska köra tio lass god mursten till kyrkomurningen. Beslutas vid samma tillfälle även om en dubbel skatt till "kiörkiebyghningienn" (taxerat redan 1594 och 1595).

27/3 1598: Ta material från gamla kyrkan. Även om täckning med spån.

22/4 1599: Skall lämnas spån till "wår kiörkie techninngh" som del av beskattningen. Även 20/8 1600, 460: Förliktes med "Raffuul torne techkerre" om den södra sidan av kyrkotaket och halva gaveln.

2/4 1601: Åter tillsagt om stenkörning till kyrkan, "som förr".

16/4 1601, 471: "Bleff klochierenn beuilgath ath haffua 1 år gamle kiörkegårdhen."

9. Byggnation

- 1/4 1589: ... ska (i likhet med andra städer i Västergötland) göra "hamp och segiell" till den "gallegeion" som är byggd vid Lindholmen.
20/10 1590: Åter en skeppsbyggare inför rätta. Fuskbygge.
5/4 1593, 290: River och uppför nya hus (det tycks alltså inte vara någon "stor affär" att ta ner och bygga upp hus?).
5/7 1619, 531: Byggt (stort) hus av vrakspillror.
22/10 1619, 539: Byggt källare utanför staden (med tillstånd).

10. Byggnader, särskilda platser,

bebyggelsespridning, vägar, broar

- 9/5 1587: Omnämns "Jöns i Prestegården".
13/6 1587: Olagliga bodar "som sthå på broon och stadzens almeninga" ska bort (annars böter om 40 mark).
8/1 1588, 84, 90: Om "stadz kellaren" ...
26/10 1589, 157: Arbete på bro mot "Gulbergh" nämns igen (troligen pågående arbete åtminstone sommar och höst 1589). Arbetarna vid bron vid flertal tillfällen blivit bortjagade av man/män med kniv. Bl.a. lagt upp sten (stadens sten, till bron) som blivit stulen (nämns även "Gullberghz beffestninger", 160).
12/2 1590, 171: Omtalas åter ryttarna i borglägret (givetvis ingen lokalisering nu heller).
13/2 1590, 173: Omtalas fängelse.
2/4 1590, 177: Omnämns smedja ("smedh-gienn").
26/9 1590: Omtalas fängelse igen ("fengzledh").
27/10, 218: Ingen ska fördrista sig till att gå på gatorna, sedan det är ringt i wäll, utan haver lys och lykta med sig.
21/4 1592: "Sefholmen" hyrs.
5/6 1592, 329 (även 269, 282): Omtalas åter ett fängelse ("och blef neder satt i stadzsenns fenngzle...").
21/8 1592, 277: Om den "wegienn" som "till kapeleth lennder". Beordras att lägga "till ith åre tre och enn eckestulpe medh alna lännggh". Får inte skicka barn att göra detta arbete, så som gjorts förut.
21/2 1593, 285: Omnämns gård "sunnan ån ner till wathnett", och 12/3 1593, 287, omnämns gård "norden ånen liggiandes wedh watnett ..."

4/12 1593, 314: bekände John Hare att hans hustru sett att en jute låg på mäster Adams hustru i sin källare ... (få källarnotiser överlag annars).

- 8/4 1594, 319: Omtalas "allmenningz gatha".
3/4 1595: Omnämns äga "synnan åenn", med tre hus, "under vallen".
30/10 1596, 381: Dittmar Mjöltnare ska flytta sin "kiölina" ut ur staden inom en vecka.
1/8 1597, 399: Omtalas arbete med stenläggning på väg (som straff). John Trulsson använt okvädningsord. Fick böta med att lägga "3 fampna stenngårdh på kiörkie wegienn vthan för stadenn."
22/9 1597, 406: Omtalas "kiöpstadzöenn" (en Bryngel därifrån kommer till rätten).
27/3 1598, 415: Angående broar; var och en i staden ska "kännas vid" sina "broaparter" på vägen mot Gullberg. Påminnelse om detta 24/4.
31/10 1598, 427: Anmodas borgerskapet göra klart sina parter i vägen som löper "igenom Skreppe kier".
22/9 1600, 461: Omtalas åter kyrkobodar.
2/4 1601, 470: En (större) gård värderad. Husen 150 daler, jorden med stall, 70 daler.
12/7 1601, 474: Omtalas "stadzbroenn" och vallen. Som vanligt dock inga geografiska referenser.
20/8 1604: Exempel på typisk lokalisering, slutet. "XX:s jordh norden åhn wed ellffuen."
21/8 1605, 521: Fängelset=rådhuset, fönster.
9/6 1619, 529: Omtalas "Elfuegatan".

Från protokollen, fullständig återgivning av mina anteckningar (sista siffran anger sida i Grauers)

1586

- 24/10: Ingen "skarnu eller dinga" ut med båt.
Den som gör det mister sin båt. 3.
– Borgare o råd befaller "alle man här i byn" ska ha sina skorstenar färdiga (eller så blir de nedslagna). 3.

1587

- 2/1: Förnyade stadsprivilegier januari 87 (till riksdagen i Vadstena). 8.
– Behålla "kåperskeppa" (som Gustav Vasa givit staden). 8.
– Efterfrågas hjälp till "kyrkiones bignigh". 8.

25/2: Rådhus nämns.

- Tyskar ej tullat, utan mot förbud stått med sina öppna bodar (en sålt två dussin hattar). 14.

17/3: Om klocka till rådhuset. 20.

29/3: Flera hantverkare. 21.

- En brukat handel och vandel några år, men ingen burskap vunnit.
- Gjort för små tunnor.
- Sara för rätten eftersom hon inte "sopat torget". 22.

31/3: Fråga om en skuta med kalk som lovats av borgare i staden till Elfsborgs slott. Jakande. 22.

- Om kyrkobygge och stadsbygge (KM:t till Elfsborgs slott och Nylöse).
- Om landsköp av järn i Karlstad, och spik i Närke.
- Utses "fattiges förman" uti hospitalet.
- Frågades menige man om de ville bygga på kyrkan i år; svarade alla att de inte har råd med (i denne dyre tid).

28/4: Bestämde rätten att den som har någon dynga liggande på gatan ska böta 3 mark.

29/4: Om timmerleverans från skepp; nödgades ge sig tillbaka igen i land vid Capellet. 26 f.

8/5: Gårdar utbjudes. Vanligt. Exempelvis 31.

9/5: Omnämns "Jöns i Prestegården"

26/5: Kålgårdar ska flyttas, synade för en dag sedan, för kyrkogårdens skull, "som skall uptages nordan ån, skulle bliffue dädan flytthe ..." (not; först skrivit "sunnan", sen ändrat till nordan). 34.

30/5: Olagliga kålgårdar (ska beskattas).

8/6: "Hel tomt": 9 famnar bred "vid sin kålgård", 18 famnar lång.

"Halv tomt": halvparten av ovan.

Ska ge till stadzens behoff och kyrkones byggnad för var famn ½ mark av gemena kålgårdar. För bättre "legenhet" ges för var famn 1 mark.

- Stora hagar sunnan ån skulle utläggias ... Nordan ån ska utläggias ... hage som "Krap-pedammen är uti ... och kyrkias." (Krap=färgväxt?)
 - Kålgård som odlats humle på. 36.
 - Flytta kyrka (alla ska hjälpa till att flytta). 37.
- 12/6: Ro i ån, fiskar i ån, i vassen.

12/6: Lång rad böter och skulder räknas upp, bl a vax, saker till kyrkan ("klocker och lius"), nötter, malt, sill, dynor, kläder. 41 f.

13/6: Blev bestämt och samtyckt att kyrkan ska flyttas ut på den plats "som then ny kyrck-iogården berammet är. Dessutom ska under gudstjänsten (där ute) 12 man hålla stark och "flittigt wacht" omkring staden så länge gudstjänsten varar.

- Olagliga bodar "som sthå på broon och stadzens almeninga" ska bort (annars 40 mark).

24/7: Blev tillsagt att menige man skulle "giöre till att teckia kyrckian medh 20 kerffuar röö". 47.

31/7: Man böteslagd pga inte fullgjort sina åtaganden på kyrkan ("att kyrckien bleff takth"). 48.

10/8 Mycket spik ...

19/8: "Intit annet annedt tember annamede och låte komme tiill capelett ...". 67.

1588

8/1: Om "stadz källaren" ... 84 f.

5/2: Om kyrkbygget ... problem ... 90.

- Om stadskällaren ... 90.
- Om gamla kyrkogården, inga kålgårdar ska uppföras där, ska vara til mulebeeth
- Beständes att skuther och båther må leggas medh, till vilken mans brygga the welia. 90.

29/11: Talas åter om hospital (de fattiga).

- Mängder av jordköp, jfr tex 2/12 1588 101.
- Talas om jord både sunnan och nordan "ån". 103 och 104.

1589

12/1: Om murning på kyrkan (kyrkie murnin-gienn, bestämd form – ett pågående arbete?).

13/1: Båt sönderhuggen och uppbränd. 117.

13/2: Överläggningar om ansvar för rotarna i staden. De ska göras lika stora på beggie sidor ån. Även disk om "huruu then broenng-hienn skall gå på disse allmenninghz weghier her löper iffron bynn..."

1/4: Ska (i likhet med andra städer i Västergötland) göra "hamp och segiell" till den "gallegeion" som är byggd vid Lindholmen.

26/10: Arbeta på bro mot "Gulbergh" nämns igen. (pågående sommar och höst 1589?). 157. Arbetarna vid bron blivit bortjagade vid flertal tillfällen av snubbe med kniv. Bl.a. lagt upp

sten (stadens sten, till bron) som blivit stulen.
157 (nämns Gullberghz beffestninger s 160).

1590

- 11/2: Om trollkarlar och trolldom. 169.
12/2: Omtalas åter ryttarna i borglägret (men var?). 171.
13/2: Omtalas fängelse (troligen dock på annan ort). 173.
12/3: Om falskmynteri (troligen i staden), slagna ören samt plägar köpa "ondha danska marka styckie, och sryka dem öffuer medh kuick söllffuer" ... Även tycks ha tillverkat flera andra delar (spännen etc. – koppar eller mässing?) 174 f. Även 177 och 189.
2/4: Omnämns smedja (smedhgienn). 177.
24/4: Omnämns handel med ekvirke, svärs på lagboken att det är "waxzitt och huggitt på Norgies lanndh" 181, om ekvirke från Norge åter. 188, 200 ff. Finns fler.
4/5: Omtalas gärdesgårdar. 182.
27/5: Om kyrkan: "Blev samtyckt, att Seffholmen, huad aff honom kann giöres, skall leggas till kiörkenn...". 193.
Beslöts att var det är olagliga skorstenar, så ska de göras lagliga. 193.
10/9: Om torg. Förbjuds (åter, påtalas) köp vid stadsszens porth, varken dag, afton eller morgon. Varken husbonden, dräng, piga eller hustru, utan låt bonden komma in "på tor-gitth". Sedan får var köpa vad den vill. 207.
26/9: Omtalas fängelse igen (fengzledh, troligen på Älvsborg?).
20/10: Åter en skeppsbyggare inför rätta. Fuskbygge.
21/10: Omtalas torget igen.
27/10: Ingen ska fördrista sig till att gå på gatorna, sedan det är ringt i wäll (vakt?), utan haver lys och lykta med sig. 218.

1591

- 12/2: Omtalas kyrkotomterna; hyra, mer eller upplåta till staden.
21/5: De som har ödetomter ska hålla sina gator (gattor) rena, och pynta dem innan Larsmässe.
31/5: Beslöts att "alle som ichiee broer sina gathor och vttförer sinne dyngie aff byn ..." ska böta. 240.

23/11: Ständiga bråk om landsköp. Se exempelvis 252.

1592

- 16/1: Omtalas "norre torg" (nån slagit väktare med en sten i huvudet). 257.
15/4: Omtalas skydd mot sjukdom. Tidigt exempel! Ingen får hysa folk från drabbad ort, främst från Danmark där den härjar (enl KM:t). 263 f.
Samma dag förbud mot att handla fisk direkt från hus eller båtear.
21/4: Sefholmen hyrs.
25/4: Skepplandaån (Grönne ådh, Grönån) används för forsling (eketimmer).
5/6: Omtalas åter ett fängelse, "och blef neder satt i stadzsenns fenngzle..." 269, även 282, 329.
16/6: Ekevirke som huggits i Sverige får ej föras ut ur landet. Virke hugget i Norge får dock utföras. 272.
7/8: Mot handel och köp uppe vid Dalbergså, (ska styras mot Brätte). 275.
21/8: Om den "wegienn" som "till kapeleth lennder". Beordras att lägga "till ith åre tre och enn ekestulpe medh alna länng". Får inte skicka barn att göra detta arbete, så som gjorts förut ... 277.
28/8: Klockan (rådhuset, trol ej kyrkan), ska skickas till Lübeck att omstöpas eller bytas. 277.

1593

- 21/2: Omnämns gård "sunnen ån ner till wath-nett". 285.
26/2: Återigen – vill inte använda K.M:ts mynt ... 286. (hellre danska eller gamla ören).
12/3: Omnämns gård "norden ånen liggiandes wedh watnett..." 287.
19/3: Hot om böter för att kasta "dyngie wthj almenen", 3 mark. 288.
26/3: Fyra karlar utses till kyrkvärdar (kiörkieurder). 289.
3/4: Böter för slå hustru, hälften till kyrkan, hälften till hospitalet. 290.
5/4: River och uppför nya hus (ingen "stor affär?"), tätt byggt? 290.
20/4: Om fiske "på watzssen" 292.
15/7: Köptes kalk till kyrkan. 296.

23/8: Frimarknad, främmande, bodar, förbud.

301.

31/8: Omtalas torg. 302.

11/10: Lista på rotemästarna. Norr om ån 7 st, söder om ån 5 st. 307.

11/10: Utses de som ska ta upp fiskeskatten – hela 20 st namn. Rikligt fiske, fiskinförsel?? Tillfällig skatt till kungen? Jfr 16/10. (tyllth=tolft).

4/12: Källare: bekände John Hare att hans hustru sett att en jute låg på mäster Adams hustru i sin källare. 314.

1594

8/4: Omtalas "allmenningz gatha". 319.

– Kalk till kyrkbygget, efter förmåga.

22/4: Kyrkbygget konkretiseras: diskussion om fundamentet och höjden på muren samt tak och torn. För lös grund. Inte varit någon liknande byggnad på samma plats tidigare. Gamla män berättat att det inte finns någon fast grund. Beslutas att inte bygga så (handuppräckning). 321. 23/4: Målades kyrkan, och "war på lenngden föruthann thornetz mur 54 alnar, på breddenn 37 alnar." En lödösealn 0,6 m? I så fall 54x0,6=32 m och 22 m.

Förlikades med murare Melkier om murning av muren, 16 alnar hög. 321 f.

– Gröna Malin omtalad igen. Ska förvisas ur staden, mista livet om hon kommer åter ... 329.

1595

3/4: Omnämns äga "synnan åenn", med tre hus, "under vallen".

28/4: Om arbetstider, lön till murare och kalkslagare. Troligen till kyrkbygget? 351.

5/4: Ska muras med tegel i dörrar och fönster. 352. Vidare, om kyrkbygget: "Sammaledes att där tornet warth ämnat, thet ska muras och gå lika upp med thenn andra muren fram igenom, så långt det kan sig belänngthia, och de två styckia, som är murade mellan kyrkan och tornet, ska upprivas och läggas i muren.

19/6: Folk som "lennth" av kyrkans mursten eller kalk ska ge åter. 354.

14/7: Murarna intet arbeta och "kallkenn felar". 355.

22/12: Uppmanas folk att köra mer sten till "wär kiörkiemurrinng".

1596

15/9: Om husen: menigheten uppmanades att "huar och enn hälle sine skorstenner vidh machth, och thenn som haffuer rör tack och jchie haffuer rådth ath kiöpa neffuer ath theckia medh, skall leggja ter på torff...". Två personer sätts att rannsaka detta. 379.

30/10: Dittmar Mjöltnare ska flytta sin "kiölna" ut ur staden inom en vecka. 381.

16/11: Angående kyrkan: beslöts att varje gård fram till kyrkemurningen ska köra tio lass god mursten. Beslutar vid samma tillfälle även om en dubbel skatt till "kiörkiebyghningienn", taxerat redan från 94 och 95. 383.

November, "andra dagen", omnämns gärdesgård (?).

1597

26/4: Om införsel av gods. Samtycktes att de "sunnerskie" (stralsundare) som här inkomma, "de skulle skippa sith godz" här framme vid torget eller i kyrkobodarna och annorstädes här vid ån och icke i de "bachbodherna". 394.

6/6: Någon anklagas för att ha tagit ekeplankor i "Gröne å". Vattendragen.

1/8: Omtalas stenläggning på väg (som straff). John Trulsson använt okvädningsord mot snubbe – fick böta med att lägga "3 fampna stengårdh på kiörkie wegienn vthan för stadenn." 399.

Uppmanades åter att de svenska mynten inte ska föraktas, och vilken kurs de har gentemot tyska dalern (4 mot 1 tysk).

15/8: Åter uttalas förbud mot att "draga" till marknaden vid Dalbergså. (Dalbodz å).

Samma tillf: skatt (?) för den som har åker och äng här vid staden.

22/9: Exempel på invecklade strider om tomter, arv. 405.

Omtalas även "kiöpstadzöenn" (en Bryngel däri-från kommer till rätten). 406.

1598

27/3: Mer om material till kyrkan – från den gamla.

– Angående broar; var och en i staden ska "kännas vid" sina "broaparter" på vägen mot Gullberg. 415 (ordet "bro" ... betydelse). Påminnelse om detta 24/4.

– Ytterligare om kyrkan, täckning (spån).
 3/7: Om torget: ringt ”j wårdh” på torget, några ”sothe på torgstenenn” och drack öl. Kastade sedan sten och kastade (”suutta”).
 22/9: Omtalas ”wår thorgh markadh”. 424.
 31/10: Anmodas borgerskapet göra klart sina parter i vägen som löper ”igenom Skreppe kier”. 427.

1599
 22/4: Skall lämnas spån till ”wår kiörkie tech-
 ninng” som del av beskattningen.
 4/6: Om ägor utanför staden, skatt.
 30/7: Om olaglig gärdesgård vid kålgård.
 20/8: Om (enskild?) bryggä? 442.

1600
 7/4: Bestämdes att tullaren ska deklarera på råds-
 tusan vad som blivit in och utfört (på dagil
 basis!) – till dess att ”her bliffuer bygth enn
 tul kammer”. 452.
 – Allt gods måste dessutom presenteras för
 borgmästare och råd innan det får säljas.
 – Ska omedelbart byggas bommar (stadz bum-
 merrana) utanför byn.
 23/6: (Oförhappandes?) beslöts köpa från kalks-
 kuta som lagt till. 455.
 21/7: Bommarna ska göras färdiga till stundande
 marknad.
 – Försök att få styrsel på handeln, igen. Flera
 exempel. (Inte handla vid Dalbergså m fl
 platser, inte handla direkt från båt utan varor
 måste upp på gator etc). 457, även 464.
 20/8: Förliktes med ”Raffuul torne techkerre”
 om den södra sidan av kyrkotaket och halva
 gaveln – ska göra färdigt i höst. 460.
 22/9: Omtalas åter kyrkobodar. 461.

1601
 6/2: Erkänner två att de huggit ek på ”Rodha
 skogh”. (den var dock halvbränd och ”tör” i
 toppen). 469.
 2/4: En (större) gård värderad. Husen 150 daler,
 jorden med stall, 70 daler. 470.
 – Åter tillsagt om stenkörning till kyrkan, ”som
 förr”.
 16/4: Om kyrkan: ”Bleff klochierenn beuilgath
 ath haffua 1 år gamle kiörkegårdhen.” 471.

22/6: Om husen: beslöts att skorstenarna ”thil
 teth ringaste” ska vara tre alnar höga, ”och
 alla rörtack” ska avrivas. 474.
 12/7: Omtalas ”stadzbroenn”. 474.
 – Omtalas ”wallen”.

1602, lucka

1603 (mindre omfattning)
 18/7: Våldsam knivslagsmål på ”brona”. 491 f.

1604

18/4: Eventuellt om last-/hamnplats: ”...och
 gjorde sin ed på boken, att de hörde Lariss
 Ollssohn förbödh Annders ij Bönredh att
 intaka hans hest ij skuthann, sedenn hann
 war satt ij landh på hollmen.” 499.
 20/8: Typiska lokaliseringar, slutet. ”XX:s jordh
 norden åhn wed ellffuen.”

1605

6/4: Ny tullordning för stora tullen. 516.
 3/8: Kålgårdar kålgårdar ...
 21/8: Fängelset=rådhuset, fönster. 521.
 27/8: Omnämns handelsplatser och förbud och
 tullregler och att bommen ska göras i ordning
 till Mattismäss...
 13/9: Eketrä sålt av nylösningar.

1619

12/4: Omtalas kyrkobygget igen. 527.
 9/6: Omtalas ”Elfuegatan”. 529.
 1/7: Masthantering, även 2/8.
 5/7: Byggt (stort) hus av vrakspillror (vrakspiror).
 531.
 12/8: Dags för Älvsborgs andra lösen ...
 21/10: Flaskhals i tullandet? Gods förfarit. 537.
 22/10: Byggt källare utanför byn (m tillstånd).
 539.
 – Omtalas ”torgitt” igen (singularis som van-
 ligt).
 – Om bus; ”torn och tistlar” under böndernas
 ”öcker” (ok?). Ökarna sprungit lass och klö-
 var av sig. 541.
 23/10: Mycket timmer!
 25/10: Borgerskapet bör skaffa sig över- och
 undervärjor ...
 9/11: Båt med öl från ”Båhus”.

1620

29/5: Omtalas rotemästare. 549.

27/6: Borgerskapet förbjuds att "köra i hus något hö av stads mark [stadhz marck], så väl i kålgården som av ängarna ..."

– Om hamn: de som för järn i sina båtar ska inte lägga till vid hospitalet. (så framt de inte vill ha sina båtar "förbrutna") 551.

15/7: Eventuellt handel med ekeplankor från skepp. Oklart. 552.

28/8: Omtalas "Ny Gooteborgh". 555.

1/9: Folk har inte skött (gjort vägarna färdiga) sina skyldigheter för vägbygge/-underhåll. Rotemästarna åläggs att titta i sina register de är (ska bli straffade). 555.

15/9: Regleringar, påminnelser om regler: rörande köp av bönder i staden (nötter etc.), mot att utskeppa ekevirke utan föregående vederbörlig kontroll. 557.

23/10: Köpt timmer i Torpa och Väne härad. 562.

6/11: En stulit mast borta "wthi Lindholm sundh". 564.

1621

15/1: Propå om vad "huar och en skall skafua sigh huadhhan skall bygga medh j förår." 568.

13/3: Propå om att borgerskapet "oförsummeligh" ska beväpna sig. 570. Åter 3/8.

– De som är åkekarlar ska se till att följa reglerna och hålla hästar och vagnar. 570.

30/7: Gäss. 580.

13/8: Om lokala båttrafiken, bestäms taxa. 4 ½ mark för var läst last till översta strömmen, och samma avgift för tillbakafärden.

20/8: Borgerskap har hö på Kviberg. Omnämns 444 ½ stack! 582.

– Var rote ska var för sig välja platser i Gottenborgh. Rotevis.

16/9: Böter för de som inte tagit tomter i Göteborg. De som inte börjat uppföra sina hus första april, ska få sina hus rivna och bli hårt straffade. 584.

26/9: Om förlisning som kan ha varit i närheten. "Faller skipett rett om, då ehr teth vell, men faller thet annorledis, så ehre wij på bergett faller thet illa... 584.

28/9: Kyrkherrens stuga ska byggas.

2/10: Böter för den som inte byggt en stuga och en bod i Göteborg.

Metoder och källkritik

Provtagning och prioritering i fält

Det arkeologiska fältarbetet genomfördes integrerat med kvartärgeologisk tolkning och makrofossilanalys, och arbetsgången för detta beskrivs nedan. Totalt utnyttjades 30 fältarbetsdagar för det naturvetenskapliga arbetet. Pollen och parasitanalyser genomfördes först efter fältarbetets avslutande och fältarbetet begränsades till provtagning, som också beskrivs nedan. De sedimentologiska studierna genomfördes främst av Jens Heimdahl, men i fråga om de preurbana lagren även av Jonas Bergman. Jens har utfört makrofossilanalyserna, och Jonas pollen- och parasitagganalyserna.

Kvartärgeologisk fälttolkning

Grundläggande för provtagningen var kvartärgeologiska studier av sediment och kulturlager i fält, som oftast skedde i samråd med arkeologer. För att sådana skulle kunna äga rum krävdes oftast studier i sektioner, vilket kan vara svårt att kombinera med kontextuell grävmetod. Området var dock så rikt på tömda ledningsschakt och andra yngre störningar att detta oftast inte var ett problem, och ibland kunde även materialet studeras genom att en liten sektion skars ut i syfte att undersöka ett visst stratats kontakt med underlaget.

Provtagning för makrofossilanalys

De geoarkeologiska fältmetoderna och provtagningen för de makroskopiska analyserna följde de som beskrivits i Heimdahl et al (2005). Arbetsgång, strategier och behandlingen av materialet anpassades till de lokala förutsättningarna och liknade de som utvecklats under arbetet med kvarteret Gesällen i Kalmar 2012 (Heimdahl 2014a). Huvuddelen av proverna preparerades och underkastades en översiktlig analys så att kompletterande prover kunde tas om pilotprovet visade sig innehålla för lite material eller material av särskilt intresse. På detta sätt blev flera olika lagers och anläggningars innehåll undersökta samtidigt som de grävdes ut, vilket var viktigt för den stratigrafiska diskussionen och tolkningen i fält. Under fältarbetet 2013 preliminäranalyserades 404 prover på detta sätt. Ytterligare 123 prover analyserades översiktligt efter fältarbetet, även då i syfte att underlätta priorite-

ring för vidare analyser. Totalt sett analyserades alltså 527 prover översiktligt, och det var utifrån denna pilotanalys som urvalet av mer djuplodande makrofossila analyser gjordes. (I summan 527 ingår dock även de undersökta ytor som kommer att avrapporteras i ett senare skede, t.ex. stadsgård 5–12 och kyrkogårdsområdet).

Provernans volym låg i allmänhet kring 0,5–2 liter i jord, men i vissa fall när prover bedömdes som fattiga på organiskt material, eller särskilt material eftersöktes, kompletterades volymen upp till 25 liter. Provtagningen genom att en utvald del av lagret skars bort som en orörd enhet och placerades i en tillslutbar plastpåse. De flesta prover togs av arkeologer i de anläggningar och lager som de ville undersöka till makroskopiskt innehåll. Dessa prover skars oftast ut från horisontalplanet eftersom det kunde kombineras med grävmetodiken. Prover ur markhorisonter och geologiska lager som genomfördes av kvartärgeologen/arkeobotanikern togs i första hand ur vertikala sektioner där risken för kontamination av recenta material var minst och kontrollen av stratigrafin säkrast. När ingen sektion fanns, skapades en liten sådan på plats för att kontrollera enhetens utseende och tjocklek inför provtagningen. När ett prov var taget preparerades det genom flottering och/eller våtsiktning, eller lagrades tills preparering kunde ske. Våtsiktning genomfördes med en sikt med minsta masksidor på 0,5 mm. För prover med grövre material som pinnar och bark användes även siktar med grövre maskdiameter, 3 och 10 mm för att göra provet lättare att genomsöka. Flottering och våtsiktning utfördes enligt metod beskriven av Wasylikowa (1986). Efter våtsiktning placerades proven i plastburkar. Proverna preliminärbesiktigades omedelbart med hjälp av en stereolupp ($\times 10$ – 40) och prioriterat material förvarades sedan i burkar fyllda med vatten så att transport för vidare analys kunde ske.

Förutom växtrester har också annat makroskopiskt material eftersökts och noterats i proverna, såsom ben, träflis, insektsrester, smältor och smideslappar; de utgör i lika hög grad viktiga indikatorer på olika miljöer och aktiviteter. I det följande anges alla typer av diasporer som fröer, gromelurer,

frukter, delfrukter, acener, makrosporer etc. endast som "fröer" eller "frukter".

Provtagning för pollenanalys

I det pre- och tidigurbana materialet skedde provtagning för pollenanalys genom att prover skars ut ur sektioner som sedan också provtogs för makrofossilanalys. Prover togs också i vissa fall som subsamplingar av oflotterade makrofossilprover (som svindynga från en tunna). Cirka 5 ml jord/prov togs ut från totalt 5 makrofossilprov för pollenanalys.

Provtagning för parasitäggsanalys

Provtagningen för parasitanalys skedde genom subsampling av oflotterade makroskopiska prover där fältanalysen visat att det bestod av fekal material som stall- eller svindynga eller latrinmaterial. Cirka 30 ml jord/prov från 6 makrofossilprov avdelades till parasitäggsanalys.

Laborativa analysmetoder

Makrofossilanalys

I denna rapport avhandlas prover från stadsgård 1–4, gata A och B, samt prover från de preurbana och tidigurbana skedena som även faller utanför stadsgårdarna eller tomterna. Totalt avhandlas här 57 analyserade prover.

Prover som inte var tillräckligt rena våtsiktades på nytt i ljummet vatten. Analysen av de insamlade proverna genomfördes med hjälp av stereomikroskop (förstoring $\times 6$ – 100). Makroskopiskt material (här avses allt material som fanns kvar efter prepareringen i storleksordningen 0,5–5,0 mm) bestämdes och kvantifierades. Fröer och frukter samt annat viktigt material för tolkningen (benfragment, smidesloppor, hinnkräftor, mossdjur etc.) sorterades i vattenfyllda burkar om 5 ml med lock.

Bestämningsarbetet skedde med stöd av referenssamlingar och särskild bestämningslitteratur: Anderberg 1994, Bejerink 1976, Berggren 1969 & 1981, Cappers et al 2012, Jacomet et al, 1989, Jacomet 1987, Katz et al 1965, Körber-Grohne 1964 & 1991 och Schoch et al. 1988.

Kvantifieringen av frön/frukter skedde genom räkning där summan frön/frukter avrundades uppåt till närmsta heltal. Fragmenterade rester hanterades för sig och uppskattades kvantitativt. Särskild notering gjordes om fröna/frukterna

var bevarade som subfossilt eller om de bevarats genom förkolning. Det fragmenterade materialet i proverna som inte är fröer och frukter kvantifierades enligt en relativ skala 1–3, där 1 innebär förekomst av enstaka fragment (cirka 1–10) i hela provet. 2 innebär att materialet är vanligt – att det hittas i de flesta genomletningar av de teskedsstora subsamplingar som gjorts. 3 innebär att materialet var ett av de dominerande materialen i provet och man hittar det var man än tittar.

För att förenkla tolkningen och göra resultaten mer överskådliga har de identifierade växterna grupperats i sju habitat-tafonomiska grupper, som dels tar hänsyn till den miljö de trivs i, dels till det kulturella ursprungssammanhang de har i det arkeologiska fyndmaterialet. Grupperna är:

1. Vatten-/strandväxter;
2. Ängar och betesmarker (i materialet ofta representerat via insamlat foder eller dynga);
3. Ogräs och ruderalmark;
4. Träd och skog;
5. Insamlade växter (t ex nötter och bär, där bären ofta har ett ursprung i latrin);
6. Odlade växter;
7. Exotiska importerade växter.

Även om indelningen här är hierarkisk i den meningen att en viss art här endast grupperats i en av dessa grupper, är det viktigt att inse att den egentliga tillhörigheten för många arter är heterarkisk, t.ex. så har smultron här grupperats som insamlad (i det arkeologiska materialet ofta med ursprung i latrin), men den kan som bekant också förekomma som ogräs (i ruderalfloran) och även växa i anslutning till betesmarker.

Pollenanalys

Cirka 5 ml jord togs ut från totalt 5 makrofossilprov tagna i lager och anläggningar. Anrikningen av proverna har gjorts enligt standardmetoder beskrivna av Berglund & Ralska-Jasiewiczowa (1986). Detta innebär i huvudsak dispergering i natriumhydroxid (NaOH), borttagning av eventuellt kalciumkarbonat (CaCO_3) med saltsyra (HCl), borttagning av cellulosa med en acetylösning bestående av koncentrerad svavelsyra (H_2SO_4) och ättiksyraanhydrid ($(\text{CH}_3\text{COO})_2\text{O}$). Vid tillverkning av preparat för mikroskopering har proverna inbäddats i glycerin. Pollenanalys har utförts med ett mikroskop försett med faskontrast. Vid analysen har 400 och 1000 gångers förstoring

använts och identifieringen av pollen och sporer har gjorts med hjälp av Beug (2004). En referenssamling med pollenpreparat sammanställd vid Riksantikvarieämbetet UV har använts vid behov.

Parasitäggsanalys

Cirka 30 ml jord från 6 makrofossilprov avdelades till parasitäggsanalys. Därefter dispergerades proverna i 10 % HCl i värmebad ca 15 minuter, och fick sedan ligga i utspädd HCl över natten. Makropartiklar siktades sedan bort med en sikt (250 mikrometer maskvidd), varpå proverna centrifugerades och tvättades med destillerat vatten. De flötades i sockerlösning med en densitet på 1,27–1,30 g/cm³ enligt Foreyt (2001), och siktades slutligen genom en 18 mikrometers siktduk. Materialet i siktduken monterades på objektglas (i glycerol) och analyserades under mikroskop i 100–400 gångers förstoring. Totalt analyserades 6 prov.

Tabell 1. Parasitäggsanalys.

PM	Parasitägg	Antal	Pollen	Kontext	Kommentar
80597				Gata B	Insektsrester
80139			Gräs, lind	Stadsgård 2	
80138					
80496	Oxyuris equi	40	Gräs, åker-vinda	Stadsgård 3	Hästens springmask
17644					
92361	Trichuris suis/trichiura	1	Gräs	Stadsgård 8	Grisens/människans pisk-mask

Källkritik och tafonomi

Makrofossilanalys

Källkritiken och tafonomin för det botaniska materialet är dels specifik för de enskilda provtagna kontexterna och stratigrafien, och denna hanteras separat under resultatdiskussionen, dels är den allmän vad gäller de olika metoderna. Denna allmänna källkritik diskuteras nedan i en diskussion som inte avser att vara heltäckande, utan mer en allmän vägledning till läsare utan kännedom om metoden.

Representationen för det faktiska växtsamhället är inte alltid tillförlitligt återspeglad i växtfossilerna. Aspekterna på detta problem är flera: Olika växter sätter olika mängd pollen/frön/frukter som sprids på olika sätt olika långt ifrån moderplantan. Arter är olika motståndskraftiga och bevaras inte lika

väl subfossilt eller förkolnat. Detta kan i sin tur leda till att endast mycket motståndskraftiga fröer bevaras i omlagrat material vilket i sin tur leder till över- respektive underrepresentation av vissa arter. Olika makrofossil är olika lätta att finna beroende på storlek, form och färg och olika sediment är olika lättanalyserade.

Analysen av makrofossil har också samma typer av felkällor som den arkeologiska analysen. Fyndmaterialet är underställt de kulturellt relaterade strukturer som rått i området och gett upphov till lämningen. På detta sätt kan sammansättningen av makrofossilerna ha påverkats av kulturella faktorer, som selektiv bortrensning av växter från vissa ytor, insamlingstekniker, betesstrategier och avfallshantering.

Bevarandegraden av det organiska materialet är inte homogen. I exempelvis tunnor med organiskt avfall kan det råda näst intill anoxiska förhållanden, vilket leder till ett mycket välbevarat organiskt material, som dessutom förekommer i lager som begränsas av skarpa kontakter. Detta innebär att materialet i dessa lager har ett högt stratigrafiskt källvärde. I andra strata är bevarandegraden sämre, vilket innebär att endast motståndskraftiga och förkolnade fröer bevarats, detta gäller exempelvis det sandiga materialet i många golv.

När det gäller förkolnat material är det viktigt att minnas att alla växtrester som utsätts för brand eller hetta inte bevaras genom förkolning, detta gäller framförallt fröer med stort fetthåll eller ömtålig struktur (som flockblomstriga växter). Fröer och frukter som bevaras genom förkolning har ofta en liten kvot i förhållandet yta/volym (exempelvis sädeskorn) eller hårda skal (exempelvis mällor).

Pollenanalys

Ovanstående ekologiska och källkritiska argumentation gäller i princip även för pollen då även dessa härrör från odlade, insamlade och vilda växter. Vad gäller pollens tafonomi kan följande punkter läggas till:

1. Pollen sprids från blommor; vissa arter är vindpollinerade och producerar och sprider mycket pollen, medan vissa är insektpollinerade och sprider betydligt mindre antal. Då pollen produceras i enorma antal och sprids huvudsakligen genom luften, återfinns pollen på nästan varenda yta i historiska (och förhis-

toriska) miljöer. Pollen från träd kan spridas över långa sträckor (flera kilometer), medan örter och odlade växter sprids över betydligt kortare avstånd. För resonemangen förda i denna rapport antas att pollenupptagningsområdet ligger på max 200 meter i radie för kulturväxter och örter, medan trädpollen kanske upptas inom minst det dubbla avståndet.

2. Pollen är inte synliga för blotta ögat och hanteras aldrig eller mycket sällan medvetet av människor.
3. Pollen är generellt robusta och bevaras bättre än de flesta andra organiska material. De bryts dock ned efter flera år av exponering i syrerik miljö. De bevaras inte brända eftersom de förstörs av eld.

I fråga om pollenanalys är det viktigt att vara medveten om moderna luftburna pollen som lätt kontaminerar ett prov om det hanteras oförsiktigt. För att undvika detta ägde provtagningen av pollen rum under andra halvan av oktober, när polleninnehållet i luften var mycket låg.

Parasitäggsanalys

Parasitägg förekommer ursprungligen endast i djurdynga, avföring, men sprids sedan med detta material enligt ovan berörda tafonomiska problematik. Liksom pollen kan de förekomma i stort antal och anrikas generellt i trampytor och markhorisonter då de har relativt god bevaringspotential. De är liksom pollen inte synliga för blotta ögat och hanterades aldrig medvetet av människor under förindustriell tid.

Odlingshorisonter

Odlingshorisonterna har tillkommit genom en medveten och regelbunden omrörning i jorden, vilket lett till en syresatt miljö med hög biologisk aktivitet och nedbrytning till följd av detta. I dessa horisonter har alltså innehållet delvis försvunnit, och de kan dessutom innehålla omlagrat material från äldre kontexter (odlingsjordar har t.ex. stundom förbättrats med äldre kulturlager). Här skall vi dock betänka att ömtåligt organiskt material normalt sett inte bevaras länge i en odlingsjord, och det är bara undantagsvis som det är fruktbart att analysera dem makroskopiskt. Bevarandet kan ske om odlingsjorden begravs och en tillräckligt syrefattig miljö råder i jorden. Detta innebär i sin tur att makrofossilen som hittas i odlingsjorden

troligast härrör från den senaste brukningsfasen. Detta innebär också att om odlingsjord flyttas från ett ställe till ett annat, så kommer det ömtåliga omlagrade materialet att brytas ner i den nya odlingen. Ömtåliga fröer har därför i detta sammanhang har ett högre primärt källvärde än motståndskraftiga fröer. De makroskopiska spåren i odlingsjord kan alltså tolkas som jämnåriga med den aktuella odlingshorisontens sista fas.

Tolkningen av odlingshorisonter är gjord efter flera uppställda kriterier (jfr Heimdahl 2010), som utgår från stratigrafiska egenskaper, djup och utbredning, samt ett makroskopiskt innehåll som uppvisar spår av gödning (spår av dynga, latrin och köksavfall); bevattning (inslag av vattenlevande organismer här representerat av bland annat hinnkräftor (*Daphnia* spp.), djur som kan snabbt utvecklas i brunnar, naturliga vattenhål och vattentunnor); jordförbättring (som aska, träkol, huggspån eller mineraljord av främmande fraktion, som lera); samt odling av odlade kulturväxter *in situ*, vilka kan fastställas genom förekomst av fröer som endast används till sådd (fröer av exempelvis tobak och kål följer inte med användningen i köket och maten, i motsats till fröer av exempelvis dill, koriander och olika bär, som i de fall de återfinns i odlingsjord också kan vara spår av att latrin blandats i jorden som gödningsmedel).

Odlingen på platsen efter Nya Lödöses nedläggning 1624 kom i hög grad att förstöra de översta kulturlagren i stadslämningarna, vilket förklarar att stadens yngre faser är mer fragmentariskt bevarade och har varit svårare att återfinna. Detta innebär också att mer motståndskraftigt material från stadens sista skede, som förkolnat material, kalkbruk och tegelfragment, finns inblandat i landeriernas odlingsjordar, men här inte går att skilja från liknande material som blandats i denna jord efter stadstid.

Präglade för odlingsjorden från landeritiden är ett stort inslag av fragmenterat koks (porösa fragment av processat stenkol) som förekommer tillsammans med droppformade metall- och slaggsnälar av sprutslaggstyp. Detta avfall härrör sannolikt från industriavfall från 1800-talet då koks blev vanligt (det förkom också inom metallindustrin i slutet av 1700-talet, men var ovanligare då). I princip all odlingsjord som brukats under landeritid innehåller koks och denna typ av nälar, vilket varit lyckosamt för den arkeologiska

undersökningen då det utvecklats till en tydlig ledartefakt för dessa sena aktiviteter som varit lätt att upptäcka med den makroskopiska analysen (den porösa koksen flyter upp vid flottering och hamnar under mikroskopet).

Resultat

Resultaten av makro- och mikrofossilanalyserna presenteras i separata tabeller:

I bifogade tabeller har materialet (det som inte är förkolnade fröer och frukter) kvantifierats enligt en grov relativ skala om 1–3 punkter, där 1 punkt innebär förekomst av enstaka (cirka 1–5) fragment i hela provet. 2 punkter innebär att materialet är vanligt – att det i stort sett hittas i alla genomletningar av de subsamplingar som görs. 3 punkter innebär att materialet är så vanligt att de kan sägas vara ett av de dominerande materialen i provet och man hittar det var man än tittar. Siffrorna för makrofossil anger antalet räknade fröer/frukter. Materialet domineras av oförkolnade fröer som bevarats i syrefattig miljö genom vattendränkning. Även förkolnade fröer förekommer, dessa presenteras separat längst ner i tabellen.

Det kvalitativa innehållet av makroskopiskt material styrs i hög utsträckning av en handfull tafonomiska faktorer kopplade till de avfallskällor varifrån materialet som bygger upp kulturlagren härstammar, huvudsakligen från byggnation och hantverk (träflis, kol, kalkbruk etc.), djurhållning (växter från ängs-/betesmiljö), kök (träkol, matrester och latrinavfall). Därtill kommer en del material, som ogräs, från lokala växtmiljöer. För att underlätta för läsaren att se detta i resultaten har de olika arterna grovt grupperats i ekologiska och kulturella kategorier. Notera att dessa är grova verktyg och att det finns flera exempel på växter som kan passa in i flera grupper (smultron är också ett vanligt ogräs och många ogräs kan också förekomma i betesmiljöer etc.). Förkolnat växtmaterial har givits en särskild plats i tabellerna.

Pollenanalysen gjordes med avsikt att skapa en bild av miljön och landskapet kring platsen, samt bidra med ny kunskap om växter som odlades eller insamlades. Metoden kan även ge information rörande anläggningars funktion. Då fynd av exempelvis säd utgör spår av konsumtion på en plats utgör å andra sidan fynd av sädespollen spår av den lokala produktionen. Genom att ställa pollendata mot makroskopisk data kan frågor om vad som

odlats lokalt och vad som importerats till staden besvaras. Särskild vikt har lagts vid att identifiera pollen från sädesslag, samt odlingsväxter som lin, hampa och humle. Även data rörande lokal odling och insamlade växter har prioriterats (som medicinal- och kryddväxter). Provtagning för pollenanalys har prioriterats efter goda bevarandeförhållanden och god representation för material från olika kronologiska skeenden. Även i prover som preparerats för arkeoparasitologisk analys hittas pollen, och det har visat sig att nya arkeobotaniska fynd har påträffats med denna metodik.

Diskussion

Följande diskussion och analys av resultaten är uppdelade på tre teman: Den preurbana miljön och miljön under etableringsskedet (tabell 2), samt lämningarna från stadsgårdar och gatorna under stadstiden (tabell 3–6). Främst diskuteras de makroskopiska fynden, men även pollen och parasiter.

Diskussionen är tematiskt inriktad och diskuterar exempelvis matkultur, odling och djurhållning, med utgångspunkt i exempel från stadsgårdarna, och med jämförelser med annat stadsmaterial och historiska källor. Provernas enskilda kontexttolkning har skett i samband med övrig kontexttolkning och återfinns i de stratigrafiska berättelserna.

Miljön före Nya Lödöse

Säveån och Göta älv

Platsen där Nya Lödöse anlades består av en flack yta av postglacial lera med stor mäktighet (cirka 90 meter lera varav de 10 översta metrarna består av postglacial lera) som regelbundet varit utsatt för översvämningar av bägge vattendragen Göta Älv och Säveån (Engdal & Pässe 2014). På SGU:s jordartskarta är hela området för det forna stadsområdet markerat som postglacial lera (med undantag för ett mindre område med glacial sand kring korsningen Artillerigatan–Holländargatan), vilket inte överensstämmer med observationerna under utgrävningen, som visar att hela ytan är täckt av sandiga, siltiga alluviala sediment (hädanefter omnämnda som "svämsediment") omkring 0,5–1,0 meter tjocka. Dessa har bildats i samband med översvämningar av Säveån och Göta älv och innehåller också lera och organiskt material. I samband med översvämningarna har vattenhastigheten minskat betydligt på grund av att vattnet breder ut sig över en större yta, vilket leder till avsättningar av

dess svämsediment. Geologiskt kan ytan betraktas som ett alluvialt ackumulationsområde, men även erosion av detta material förekommer, vilket visas av att sedimentologin innehåller flera exempel på erosiva kontakter. Sedimentologiskt innebär detta att svämsedimenten under Gamlestaden är tillkomna vid vitt skilda tidpunkter och att vi kan förvänta oss stora lagerluckor (hiatus) i lagerföljden. Även om översvämningar av vattendragen fortsatt till tiden strax före stadens anläggande så kan dessa översvämningar likväl ha inneburit att material fördes bort, som att det ackumulerades. De sediment som är avsatta under stadens anläggandehorisont kan alltså, i strikt sedimentologiskt avseende, likväl vara avsatta på 1300-talet som på 1000-talet. På samma sätt kan denna datering komma att skilja sig på olika platser i området, eftersom de yngsta svämsedimenten tillhör olika stratigrafiska sekvenser, och innefattar strömfärör och liknande.

För att datera denna sista avsättning av översvämningssediment på platsen före stadens anläggande, krävs datering av organiskt material inbäddade i sanden. Dessa kan dock ha en ålder som avviker från sedimentets, eftersom sedimenten i denna typ av miljöer omlagras nedströms, vilket även innebär att det organiska innehållet kan omlagras från äldre depositioner uppströms. För att komma runt detta problem bör man välja ut material som förekommer i massfynd och inte är alltför hållbart. Hasselnötsskal och liknande kan undvikas eftersom dessa lätt omlagras (sannolikt kan dessa kopplas till äldre bosättningsmiljöer uppströms Sävån eller Göta älv. Möjligen intressant i sig, men frikopplat från problematiken kring Nya Lödöse).

Vid fältstudierna av sedimentologin i svämsedimenten noterades att de begravnade markhorisonterna var störda i mycket liten utsträckning. Spår av djurtramp påträffades på endast en plats, i markhorisonten ett par meter norr om den öst-västliga vägen i norr, vilket skulle kunna tolkas som att denna vägsträckning är äldre än staden. Makrofossila spår av odling saknades helt i svämsedimenten, dock förekom enstaka sädespollen och pollen av humle eller hampa. Det är svårt att avgöra ifall dessa indikerar lokal odling eller om de är transporterade till platsen med ån. Möjligen kan de ha rörts ned i svämsedimenten i samband med etableringen av staden.

Vegetationsmiljöer före staden

Svämsedimenten innehåller rikligt med organiskt material, främst av botaniskt ursprung, som gör det möjligt att diskutera de natur- och kulturmiljöer som funnits både lokalt på platsen och uppströms vattendragen. Inledningsvis bör vi göra ett försök att dela in dessa spår som hittransporterade (sedimentära) och lokalflora som vuxit på platsen (sedentära). Existensen av spår från lokalfloran bevisas av den regelbundna förekomsten av rotfilt i sedimenten som visar att den flacka ytan täckts av vegetation mellan översvämningshändelserna och att det i de alluviala sedimenten finns begravnade vegetationshorisonter. Det makrofossila innehållet i de geologiska preurbana svämsedimenten har studerats i åtta makrofossilprover (tabell 2). Pollen och sporer har studerats i tre prov (tabell 7).

Pollenresultaten från den organiska svämgyttjan och det mer minerogena svämsedimentlagret ger en relativt tudelad bild av landskapet (figur 1). Proverna förefaller innehålla två grupper av pollen med avseende på bevaring. I svämgyttjan (PM 80592) är pollen från träd och vattenväxter fragmenterade och korroderade, vilket troligen betyder att de är omlagrade och/eller avsatta under en tidigare period. I det leriga lagret (PM 80596) är det särskilt al- och tallpollen som är dåligt bevarade. Detta är inget ovanligt, men då det förekommer rikligt med exempelvis välbevarade gräs- och örtpollen i samma prov, indikerar detta troligtvis att dessa avsatts i ett senare skede, och täckts över av sediment/kulturlager strax därefter. Resultaten pekar dock tydligt på att landskapet före (och under) stadens anläggande var trädfattigt. De normalt dominerande trädslagen tall och björk förekom i mycket låg frekvens nära platsen. De nästan rekordlåga halterna av tallpollen pekar snarast på att endast enstaka tallar växte inom synhåll från provtagningsplatsen. Inga granpollen alls har påträffats, vilket bara kan tolkas som att gran var mycket ovanlig, eller inte förekom alls i landskapet. I svämgyttjan påträffades dock granbarr och tallbarr (tabell 2) i ett prov, dessa kan vara transporterade med ån från vegetation uppströms, eller kommer kanske troligare från utlagda grenar. Detta prov avspeglar i sin helhet en ängs- eller betesmark dominerade av gräs och omgiven av ett fåtal alar och björkar. Hassel, ek och lind finns också längre bort i landskapet. Fläderbuskar har

Tabell 2. Makrofossilanalys av 8 prover från preurbana markhorisonter och svämsediment samt markhorisonter vid etableringsskedet, Nya Lödöse 2013 (s. 354–355).

Markhorisonter	Stadsgård/Yta/Gata	Preurbana svämlager								Etablering			
		1	2	3	4	5	8	F		F	5	3	4
	Grupp	473	765			1160		478		285	1145		
	S	3509	50228	5000	3148	62095	3486	2187		2332	50186	5000	
	PM	19537	80175	80593	8988	80596	80592	24911		24873	80595	80594	
	Kontext	Utskurna torvor, fyll	Utskurna torvor (konstruktion)	Svämlager under etabl. JB5	Svämlager före etablering	Grå lera under etablering (62095) JB5	Svämyrtja JB1	Markhorisont, bete/äng	Laminerad silt under kyrkan	Miljön vid kyrkobygget	Etableringshorisont	Etableringshorisont	Etableringshorisont 20/3
	Analyserad vol. I	1	1	1	1	1	1	1,9	1,8	1	1	5	
Träd och buskar	Obränt träffis (0-3)			•			••			••	•••	••	
	Granbarr (<i>Picea abies</i>)						•						
	Tallbarr (<i>Pinus silvestris</i>)						••						
	Pinnat/kvistar/ris							•••					
	Träkol			•			••			••		••	
Örter och gräs	Strån och örtdelar						••	•••	••	•••			••
	Blad/stamdelar Tuvull (<i>Eleocharis palustris</i>)			••	•								
	Blad/stamdelar gräs (<i>Poaceae</i>)			••									
	Blad/stamdelar vass (<i>Phragmites australis</i>)						•						
	Basstamdelar						••		••				
	Löv				•••				••				
	Rotttrådar	•••	•••	•••	•••	•••	•••	•••		•••	•••	•••	
	Starrotrådar (<i>Carex</i> spp.)		•••	•••	•••	••	••	••	••				
Mossa	Mossa (i allmänhet) <i>Bryophyta</i>				••		•						
Kulturväxter fragment	Kapselfragment lin (<i>Linum usitatissimum</i>)										••		
Köks-/matavfall	Hasselnotsskal fragment (obränt)		•					•					
	Fiskben/-fjäll									••			
Akvatiska djur	Mossdjur statoblast (<i>Cristatella mucedo</i>)			••					••	•			
	Fjädermyggor (<i>Chironomidae</i> indet.)								••				
	Musfekalie								•				
	Tot. Antal identifierade makrofossil	21	143	101	17	3	289	281	88	77	22	119	31

Tabell 2. Fortsättning från s. 354.

Svenskt namn	Latinskt namn																		
Ag	<i>Cladium mariscus</i>				1					1									
Dvärgag	<i>Cyperus fuscus</i>	3			8					14									
Braxengräs	<i>Isoetes lacustris</i>																	1	
Strandklo	<i>Lycopus eropaeus</i>	12						2											
Nate	<i>Potamogeton</i> spp.			3						1									
Vattenmönja-typ	<i>Ranunculus aquatilis</i> -typ	5		2															
Havssäv	<i>Schoenoplectus lacustris</i>		33					10	14					5					
Havssäv	<i>Triglochin maritima</i>							1											
Daggkopa (ospec.)	<i>Alchemilla</i> sp.					1													
Ängskavle	<i>Alopecurus pratensis</i>							2											
Grästarr-typ	<i>Carex canescens</i> -typ		1					5	2	1	3				1				
Slankstarr-typ	<i>Carex flacca</i> -typ		22					4	17					4					
Knaggelstarr-typ	<i>Carex flava</i> -typ		67	6		1	6	40	2				1						
Hundstarr-typ	<i>Carex nigra</i> -typ		5	3			2	8											
Älggräs	<i>Filipendula ulmaria</i>				1														
Tåg (ospec.)	<i>Juncus</i> spp.			1															
Jungfrulin	<i>Linum catarticum</i>							1											
Gökört	<i>Lyncis flos-cuculi</i>							1											
Fackelblomster	<i>Lythrum salicaria</i>							1											
Vattenmynta	<i>Mentha aquatica</i>									1									
Kärrgröe	<i>Poa palustris</i>							4											
Blodrot	<i>Potentilla cf. erecta</i>			2				1											
Brunört	<i>Prunella vulgaris</i>							7											
Smörblomma	<i>Ranunculus acris</i>							2				2							
Säv/smäsäv (ospec.)	<i>Scirpus/Eleocharis</i> spp.		13	81		1		2	2									2	
Knölsyska	<i>Stachys palustris</i>																		
Gatmålla-typ	<i>Atriplex patula</i> -typ							1											
Åkertistel	<i>Cirsium arvense</i>							1											
Svinmålla-typ	<i>Chenopodium album</i> -typ							2	38	3								1	
Blå-/Rödmålla	<i>Chenopodium glaucum/rubrum</i>										1								
Jordrök	<i>Fumaria officinalis</i>													1					
Bolmört	<i>Hyoscyamus niger</i>									1									
Höstfibbla	<i>Lentodon autumnalis</i>											1							
Prästkrage	<i>Leucanthemum vulgare</i>			1															
Åkemynta	<i>Mentha arvensis</i>			1															
Pilört	<i>Persicaria laphatfolium</i>							2											
Bitterpilört	<i>Persicaria hydropiper</i>									1									
Groblad	<i>Plantago major</i>									3									
Trampört	<i>Polygonum aviculare</i>									1	4							1	
Gåsört	<i>Potentilla anserina</i>										2								
Ältranunkel	<i>Ranunculus flamula</i>							2											
Revmörblomma	<i>Ranunculus repens</i>							2								1			
Tiggarranunkel	<i>Ranunculus sceleratus</i>			1				222	160		49	2	117						
Bergssyra	<i>Rumex acetocella</i>									1									
Krusskräppa	<i>Rumex cf. crispus</i>										1								
Våtarv	<i>Stellaria media</i>							3			1								
Penningört	<i>Thlaspi arvense</i>							1											
Brännässla	<i>Urtica dioica</i>									18	10								
Eternässla	<i>Urtica urens</i>										3								
Klibbal	<i>Alnus glutinosa</i>				4		2		15										
Björk (ospec.)	<i>Betula</i> spp.				3				12										
Värthbjörk	<i>Betula pendula</i>								5										
Skogsnarv	<i>Moehringia trinervia</i>								2										
Lundarv	<i>Stellaria nemorum</i>								1										
Hallon	<i>Rubus idaeus</i>	1	1							1		5							
Björnbär (ospec.)	<i>Rubus</i> sect. <i>Rubus</i> subg. <i>Rubus</i>											3							
Humle	<i>Humulus lupulus</i>						1												
Nunneört	<i>Corydalis</i> sp.								2										
Viol (ospec.)	<i>Viola</i> spp.						1					1							
Förkolnade fröer																			
Havssäv	<i>Schoenoplectus lacustris</i>																	2	
Hundstarr-typ	<i>Carex canescens</i> -typ																	4	
Knaggelstarr-typ	<i>Carex flava</i> -typ																	5	
Hundstarr-typ	<i>Carex nigra</i> -typ																	12	
Gräs (ospec.)	<i>Poaceae</i> indet.																	1	
Svinmålla-typ	<i>Chenopodium album</i> -typ																	1	
Klibbal	<i>Alnus glutinosa</i>																	1	
Havre	<i>Avena cf. sativa</i> *		1																

Tabell 3. Makrofossilanalys av 22 prover från spisar och köksgolv.

Köks & spisavfall			Stadsgård/gata		1										2				3					A			
			Hus		1:2:1	1:2:1	1:2:1	1:2:1	1:12:1	1:2:1	1:2:1	1:2:1	1:2:1	Ute	Ute	1:17:1	Ute	2:15:2	Ute	2:22:1	3:4:1	3:2:2	3:15:1	3:15:2			
			Rum		E	E	G	E	B	E	E	B				A		A		B	C	A	A	A	A		
			Grupp		819		1642	860	413		859	808	373	372	302	388	598	392	1164	1316	1043	1190	1205	1063	1480	1472	
			S		3281	3281	3456	3799	3485	3483	3483	3778	3242	3371	3330	3409	3406	3416	3525	51176	51289	50435	50602	51115	62428	62444	
			PM			128361	17163	28834	17940	17881	21102	80003	11643	13208	13814	15148	15134	15883	19723	80622	80700	80298	80331	80578	92303	92314	
			Kontext		Eldstadfundament	Eldstad	Mörka insler i sand, brukning förråd	Mellan golvp plankor	Spisraseri (i anslutning till fähus)	På trägolv/r asering nedbrunnet hus	Raseri nedbrunnet hus	Golv, förstört i brand	Konstruktionslager	Bruk av stenläggning	Raseri av hus (yngsta stadsbeb)	Brandpåverkat lager (rasering)	Brandpåverkat lager (rasering av hus)	Stenkonstruktion utjämning	Nedgrävning	Fyllning/konstr. (nära gräns mot gata)	Brandlager/golvlager i hus	Fyllning i spis	Lerutjämning, golvkonstruktion	Lager med destruktionsrester (brand), spisavfall (sällfynd)	Brukningsslager, gata A	Brukningsslager, gata A	
			Fas		1:2	1:2	1:5	1:11	1:15	1:16	1:16	1:16	1:17	1:19	1:25	2:20	2:20	2:14	2:26	3:13	3:12	3:15	3:15	3:15	A:8	A:16	
			Kronologi		1470-tal	1470-tal	1470-1540-tal	Tidigt 1500-tal	1540-tal	1540-tal	1540-tal	1540-tal	1570-1580	1580-1624	1600-tal	Runt år 1600	Runt år 1600	1570-tal	1624?	1540-tal	1540-tal	1570-tal	1570-tal	1570-tal	Tidigt 1500-tal	Sent 1500-tal	
				Analyserad vol. I	1,5	0,7	0,7	1,2	0,4	1	1,1	0,9	1,2	1,5	2	1	0,8	1	1,1	1	1	1	1,1	3	0,9	1	
Bränt växtmaterial	Träkol	***	**	***	***	***	**	**	***	***	***	***	***	***	***	***	***	**	***	***	***	**	***				
	Bränd dynga/hö			**					**					**						•	***						
	Bränd halm													**													
Köks-/matavfall	Hasselnötsskal fragment (obränt)							**		•						**	•										
	Hasselnötsskal fragment (bränt)						•																				
	Däggdjurs- och fågelben									•						•			**			**					
	Brända ben	•				**	•											**									
	Fiskben/-fjäll	•																	**				•				
Smidesavfall	Mineralsmältor			***			•	•										•				**		**			
	Glödskal								•									•									
	Tegel					***		•																			
	Kalkbruk					**		•												**							
Obränt växtmaterial	Obränt träflis (0-3)				**	***			***	***	***		***	***	***	***	***		**	***		**	**				
	Strån och örtdelar																**										
	Rottrådar			**										***				**									
Frömaterial, grovt grupperat	Ängsväxter, främst starr och gräs			**	•										•	**	•										
	Ogräs				•					**	**		**	•	•	**	•										
	Bär				•					•					•												
Förkolnade fröer																											
Odlade	Havre	Avena cf. sativa			1	1								2		1		1			2	3					
	Sädeskorn (obest.)	Cerealia indet.															10										
	Skalkorn	Hordeum vulgare ssp. vulgare	2	1			1		1		2	4	1	2		1	15	1	2	1	10			2			
	Enbär	Juniperus communis		1											1					1							
	Lin	Linum usitatissimum															2										
	Hallon	Rubus idaeus									1							1									
	Råg	Secale cereale															4	4		1		1					
Äkerogräs	Brödvete	Triticum aestivum																		1							
	Färgmåra	Asperula tinctoria															2										
	Råglost	Bromus secalinus																			1						
	Småsnärjmåra	Galium spurium										1							1								
	Bolmört	Hyoscyamus niger																		22							
	Kräkvicker	Vicia cf. cracca															1										
Oförkolnade fröer																											
Odlade	Fikon	Ficus carica														2											
	Äpple	Malus domestica															1										
	Humle	Humulus lupulus														1											

Tabell 4. Makrofossilanalys av 7 prover från vretar mellan stadsgårdarna innehållande latrinavfall, Nya Lödöse 2013.

Latrinavfall		Vret	1/2						1/3
		Grupp	601					602	1588
		S	3692		3750	3962	3773	50702	
		PM	25540		27734	27353	27853	80397	
		Kontext	Bruk i vret	Bruk i vret	Rest från bensäll	Bruk i vret	Bruk i vret	Konstruktion av vret	Vret, tramphorisont
		Fas	1/2:3					1/2:1	1/3:2
		Kronologi	1480-1540					1473	1480-1540
		Analyserad vol. I	0,7	0,9	25	1,1	1	1	0,8
Träd och buskar	Obränt träflis (0-3)	•••	•••			•••	•••	••	•••
	Träkol	•••	•••			••	••	••	••
Örter och gräs	Strån och örtdeklar					••	••		
	Rottrådar					••	••	•••	
Köks-/matavfall	Hasselnötsskal fragment (obränt)								
	Däggdjurs- och fågelben								•
		Tot. Antal identifierade makrofossil	566	637	56600	1069	711	652	344
Svenskt namn		Latinskt namn							
Dvärggag	<i>Cypreus fuscus</i>	6	11						
Havssäv	<i>Schoenoplectus lacustris</i>					1	3	4	
Grästarr-typ	<i>Carex canescens</i> -typ		1			4	2	3	
Slankstarr-typ	<i>Carex flacca</i> -typ	2	3			14	1	3	
Knaggelstarr-typ	<i>Carex flava</i> -typ	4	5			22		6	
Hundstarr-typ	<i>Carex nigra</i> -typ	1				7			
Ångsfryle	<i>Luzula cf. multiflora</i>								
Säv/småsäv (ospec.)	<i>Scirpus/Eleocharis</i> spp.	1					1	2	
Lomme	<i>Capsella bursa-pastoris</i>					1			
Svinmålla-typ	<i>Chenopodium album</i> -typ	2	8			5	2		
Bolmört	<i>Hyoscyamus niger</i>								
Äkta johannesört	<i>Hypericum maculatum</i>						1		
Tiggarranunkel	<i>Ranunculus sceleratus</i>					21	2		
Eternässlå	<i>Urtica urens</i>							1	
Smultron	<i>Fragaria vesca</i>	60	76	800	379	144	165	26	
Blåhallon	<i>Rubus caesius</i>	13	20	3600	24	31	11	11	
Hallon	<i>Rubus idaeus</i>	201	190	28000	236	200	139	102	
Björnbär (ospec.)	<i>Rubus sect. Rubus subg. Rubus</i>	260	312	24000	340	311	316	196	
Lingon	<i>Vaccinium vitis-idaea</i>	1			1			4	
Kål (odlad)	<i>Brassica cf. oleracea</i>					1			
Äpple	<i>Malus domestica</i>				1				
Mejram	<i>Oreganum majorana</i>				1		1		
Sötkörbsbär	<i>Prunus avium</i>								1
Krikon	<i>Prunus domestica ssp. insitita</i>								4
Fikon	<i>Ficus carica</i>	14	11	200	11	2			
Vindruva/russin	<i>Vitis vinifera</i>	1							
Viol (ospec.)	<i>Viola</i> spp.				1	1	1		
Förkolnade fröer									
Björnbär (ospec.)	<i>Rubus sect. Rubus subg. Rubus</i>					1			
Enbär (förkolnade)	<i>Juniperus communis</i>					7			
Ärt (ospec, förkolnad)	<i>Pisum sativum</i>					1			

Tabell 5. Makrofossilanalys av 7 prover från fähusmiljöer, Nya Lödöse 2013 (s. 358–359).

Fähus och djurdynga		Stadsgård	1					3	
		Hus	1:12:1		1:2:2			1:1:1	3:2:1
		Rum	A	A	A	A	A		A
		Grupp	502	502	1801	1801	1801	1604	1192
		S	3500	3621	3510	3510	3510	3448	50925
		PM	21772	23481	19180	19325	19934	17939	80496
		Kontext	Fähusgolv,ombyggnad	Vid golvet vid spisen	Fähusgolv, äldsta brukning	Fähusgolv, äldsta brukning	Fähusgolv, äldsta brukning	Ev. fähus	Bruklager (dynga) på golv
		Fas	1:12	1:12	1:8	1:8	1:8	1:1	3:3
Kronologi		Runt år 1500	Runt år 1500	1473-1500	1473-1500	1473-1500	1473	1473-1500	
		Analyserad vol. I		0,6	0,5	0,8	0,7	0,7	0,8
Träd och buskar	Obränt träflis (0-3)	••	••	••	••	••	•••		
	Träkol	••	•••					•	
Örter och gräs	Strån och örtdelar	•••	••	•••	•••	•••	•••	•••	
	Blad/stamdelar gräs (Poaceae)							••	
	Basstamdelar							•••	
Mossa	Mossa (i allmänhet) Bryophyta	••	••	••	••	••	••	•	
	Halm/strådelar sädesslag							•••	
Köks-/matavfall	Hasselnötsskal fragment (obränt)	•							
	Hasselnötsskal fragment (bränt)		•						
	Däggdjurs- och fågelben		•						
	Brända ben		••						
	Fiskben/-fjäll		•						
	Djurhår							••	
	Tot. Antal identifierade makrofossil	128	173	114	221	142	211	186	

Tabell 5. Fortsättning från s. 358.

Svenskt namn	Latinskt namn							
Dvärgag	<i>Cyperus fuscus</i>	5	4	25	38	11		
Strandklo	<i>Lycopus eropaeus</i>				3	8		
Havssäv	<i>Schoenoplectus lacustris</i>		1		2			
Ängskavle	<i>Alopecurus pratensis</i>						3	15
Gråstarr-typ	<i>Carex canescens</i> -typ	20	2	9	31	6	3	
Slankstarr-typ	<i>Carex flacca</i> -typ	34	15	17	19	27	29	12
Knaggelstarr-typ	<i>Carex flava</i> -typ	14	16	21	27	19	17	24
Hundstarr-typ	<i>Carex nigra</i> -typ				3	2		
Blankstarr-typ	<i>Carex otrubae</i> -typ	3	1				1	
Älggräs	<i>Filipendula ulmaria</i>				16			1
Fyrkantig johannesört	<i>Hypericum</i> cf. <i>perforatum</i>				3			
Tåg (ospec.)	<i>Juncus</i> spp.	3	2	11	1		1	
Veketåg	<i>Juncus</i> cf. <i>effusus</i>	1	4	7	2		3	
Ängsfryle	<i>Luzula</i> cf. <i>multiflora</i>					2		
Gökört	<i>Lyncis flos-cuculi</i>						3	
Kärrgröe	<i>Poa palustris</i>					2	1	4
Gräs (ospec.)	<i>Poaceae</i> indet.		1			2	2	36
Blodrot	<i>Potentilla</i> cf. <i>erecta</i>		6			4	51	
Kräcklöver	<i>Potentilla palustris</i>							88
Brunört	<i>Prunella vulgaris</i>					7		
Smörblomma	<i>Ranunculus acris</i>					10		
Säv/småsäv (ospec.)	<i>Scirpus/Eleocharis</i> spp.	8	7	6	2	3	6	3
Knölsyska	<i>Stachys palustris</i>		1			1	1	
Grässtjärneblomma	<i>Stellaria graminea</i>		1	1				
Svinmålla-typ	<i>Chenopodium album</i> -typ	3	19	2	6		2	
Revormstörel	<i>Euphorbia helioscopia</i>		1					
Pilört	<i>Persicaria laphatifolium</i>		1					
Trampört	<i>Polygonum aviculare</i>		5					
Gåsört	<i>Potentilla anserina</i> ssp. <i>anserina</i>	7		2		6		
Revsmörblomma	<i>Ranunculus repens</i>	1	6				1	1
Tiggarranunkel	<i>Ranunculus sceleratus</i>		2		2			
Besksöta	<i>Solanum dulcamara</i>		3					
Våtarv	<i>Stellaria media</i>		9					
Brännässla	<i>Urtica dioica</i>	10	66	10	49		51	
Smultron	<i>Fragaria vesca</i>					7	1	
Pors	<i>Myrica gale</i>	2			5			
Hallon	<i>Rubus idaeus</i>	13		3	2	9	6	
Björnbär (ospec.)	<i>Rubus</i> sect. <i>Rubus</i> subg. <i>Rubus</i>					6	2	
Humle	<i>Humulus lupulus</i>	4			6	10		
Viol (ospec.)	<i>Viola</i> spp.				4		27	2

Tabell 6. Makrofossilanalys av 9 prover utvalda p.g.a. särskilt intressant innehåll, Nya Lödöse 2013 (s. 360–361).

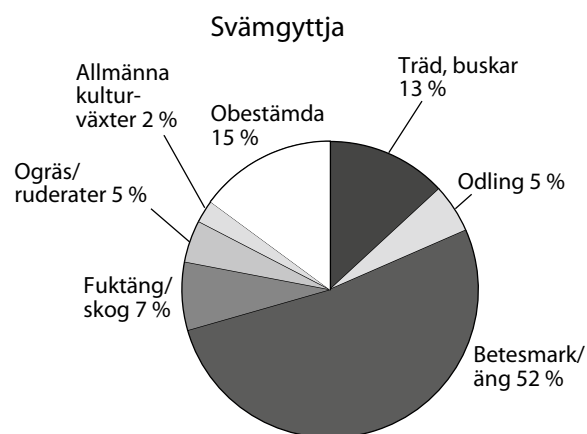
Kulturväxtfynd		Stadsgård	1		2					3		
			Hus	1:2:1	1:17:1	2:15:2	2:22:2	2:5:1	Binge		Ute	Ute
			Rum	C	C	A	A	E				
			Grupp	1570	1708	598	383	998	733	733	1662	1323
			S	3695	3372	3406	3206	50053	50192	50195	50375	51329
			PM	25794	14196	15882	14134	80095	80138	80139		
			Kontext	Mellan golvplank, brukning								
				Rasering								
			Fas	1:3	1:25	2:20	2:26	2:10	2:7	2:7	2:2	3:12
		Kronologi	ca 1500	1600-tal	Runt år 1600	1624?	1500	1480-tal till 1540-tal		ca 1473	1500-tal	
	Analyserad vol. l	0,6	2	2	0,3		0,02	0,02				
Träd och buskar	Obränt träflis (0-3)	•••		••		•••	••	••				
	Träkol	••	•••	•••	••	•••		•				
Örter och gräs	Strån och örtdelar						•••	•••				
	Förkolnade strån och örtdelar				•••							
	Löv			••								
Kulturväxter fragment	Cerealiea fragment (bl.a. skalkorn)						•••	•••				
	Ogräs					•						
	Brandpåverkat kalkbruk (glasat)				•••							
	Tot. Antal identifierade makrofossil	1023	1	2818	0	1	981	1799	1	1		

Tabell 6. Fortsättning från s. 360.

Svenskt namn	Latinskt namn									
Havssäv	<i>Schoenoplectus lacustris</i>	2								
Kaveldun	<i>Typha</i> spp.	1000								
Gråstarr-typ	<i>Carex canescens</i> -typ	2					1			
Slankstarr-typ	<i>Carex flacca</i> -typ	2								
Knaggelstarr-typ	<i>Carex flava</i> -typ	5								
Hundstarr-typ	<i>Carex nigra</i> -typ	1								
Säv/småsäv (ospec.)	<i>Scirpus/Eleocharis</i> spp.	2								
Svinmålla-typ	<i>Chenopodium album</i> -typ	6					104	309		
Åkervinda	<i>Falopia convulvulus</i>						4	6		
Jordrök	<i>Fumaria officinalis</i>							16		
Pip-/ Hampdån	<i>Galeopsis tetrahit/bifida</i>						22			
Stormåra	<i>Galium album</i>						5			
Pilört	<i>Persicaria laphatifolium</i>						6	22		
Trampört	<i>Polygonum aviculare</i>						1			
Revsmörblomma	<i>Ranunculus repens</i>						2			
Besksöta	<i>Solanum dulcamara</i>	2								
Svinmolke	<i>Soncus asper</i>						16	19		
Våtarv	<i>Stellaria media</i>						29	81		
Penningört	<i>Thlaspi arvense</i>						1	31		
Brännässla	<i>Urtica dioica</i>	1								
Rova/åkerkål	<i>Brassica</i> cf. <i>rapa</i>							1		
Humle	<i>Humulus lupulus</i>		1				790	1313		
Lin	<i>Linum usitatissimum</i>							1		
Fågelbär/Sötkörbär	<i>Prunus avium</i>									1
Pumpa	<i>Cucurbita pepo</i>								1	
Fikon	<i>Ficus carica</i>					1				
Förkolnade fröer										
Pors	<i>Myrica gale</i>			2816						
Skalkorn (förkolnat)	<i>Hordeum vulgare</i> ssp. <i>vulgare</i> *			1						
Råg (förkolnat)	<i>Secale cereale</i> *			1						

Tabell 7. Pollenanalys, Nya Lödöse 2013.

	Pollenanalys		PM	80429	80138	80596	80595	80592
			SL	50766	50192	62095	50186	3486
				Vret 4/6	Grisdynga	Svämlera under etableringsh. Stadsgård 5	Etablerings-horisont	Svämygta. Stadsgård 8
	Pollenkonc.			hög	låg	medel	medel	hög
	Pollenbevaring			dålig	god	dålig (a.o. tall)	dålig (a.o. björk)	dålig (träd o. vattenvxt)
	Svenskt namn	Latinskt namn	%	%	%	%	%	%
Träd/buskar	Al	<i>Alnus</i>	7,2		8,5	6,3	3,4	
	Björk	<i>Betula</i>	9,2	10,7	10,5	4,4	2,7	
	Hassel	<i>Corylus</i>	0,8		4,0	0,5	1,3	
	Ask	<i>Fraxinus</i>	0,8					
	Tall	<i>Pinus</i>	3,2		6,0	2,9	0,3	
	Ek	<i>Quercus</i>	1,2		1,0		1,0	
	Lind	<i>Tilia cordata</i>			0,5		0,3	
	Bohuslind	<i>Tilia</i>	0,4	4,0				
	En	<i>Juniperus</i>	0,4					
	Pors	<i>Myrica</i>	0,4			0,5		
	Sälg, vide	<i>Salix</i>	2,8			1,0	1,0	
	Brakved	<i>Frangula alnus</i>	0,4					
	Ljung	<i>Calluna</i>	2,4		0,5		2,0	
Odlade växter	Ljungväxter	<i>Ericaceae</i> obest.			0,5			
	Fläder, druvfläder	<i>Sambucus nigra</i> -	0,8			1,0	0,3	
	Havre	<i>Avena</i>	0,4	2,7	0,5		0,7	
	Råg	<i>Secale</i>		2,7				
	Vete	<i>Triticum</i>		1,3			0,7	
	Korn	<i>Hordeum</i>		9,3			0,7	
	Obest. sädesslag	<i>Cerealia</i> spp.	1,2	34,7	2,0	1,0	1,0	
	Råglost, manngräs	<i>Poaceae</i> > 37m					1,7	
	Humle, hampa	<i>Cannabis</i> -typ				0,5	0,3	
	Lin	<i>Linum</i>		1,3				
Betesmark/äng	Svartsenap	<i>Brassica</i>	0,4					
	Gräs	<i>Poaceae</i>	33,3	6,7	33,5	35,1	41,4	
	Svartkämpar	<i>Plantago lanceolata</i>	0,8		1,0		1,3	
	Klöver	<i>Trifolium</i>					1,0	
	Fingerört mfl	<i>Potentilla</i> -typ		0,0			1,0	
	Smörblomma mfl	<i>Ranunculus acris</i> -typ	1,2		1,5	0,5	3,4	
	Syror	<i>Rumex</i>		8,0				
	Ängssyra	<i>Rumex</i>					1,3	
Fuktäng	Korsblommiga	<i>Brassicaceae</i>	0,8					
	Halvgräs	<i>Cyperaceae</i>	4,0		8,5	7,3	4,7	
	Korsört, astrar mfl	<i>Senecio</i> -	1,2	1,3				
	Älggräs, brudbröd	<i>Filipendula</i>	2,8	1,3	2,0	5,4	2,0	
	Ranunklar mfl	<i>Ranunculaceae</i>		1,3				
Ogräs/ruderater	Gräbo, malört	<i>Artemisia</i>	0,4			2,0	1,0	
	Maskros, fibblor	<i>Lactucoidae</i>	2,4		1,5	6,8	0,3	
	Röllika mfl	<i>Matricaria</i> -typ		1,3		1,0	0,7	
	Mällor mfl	<i>Chenopodiaceae</i>	3,2		1,0	0,5	1,3	
	Groblad, rödkämpar	<i>Plantago major/med.</i>					1,0	
	Trampört mfl	<i>Polygonum aviculare</i> -				0,5		
	Nässlör	<i>Urtica</i>				0,5		
	Äkervinda	<i>Convolvulus arvensis</i>		2,7				
	Flockblommiga	<i>Apiaceae</i>			0,5		1,0	
Allmänna	Ärtväxter	<i>Fabaceae</i> obest.				1,5	5,1	
	Nejlikväxter	<i>Caryophyllaceae</i>	0,4					
	Arv	<i>Cerastium</i> -typ	0,4				0,3	
	Märar mfl	<i>Galium</i>			1,0	0,5		
	Rosväxter	<i>Rosaceae</i> obest.	0,4		1,5	0,5	1,0	
	Harsyra	<i>Oxalis acetosella</i>					0,3	
Vatten	Härslinga	<i>Myriophyllum</i>			0,5			
	Smalkaveldun, igelknopp	<i>Sparganium</i> -typ	1,2			0,5	0,3	
Krypt	Ormbunksväxter	<i>Polypodiaceae</i> obest.	1,6		4,5		0,3	
	Lumner	<i>Lycopodium</i> sp		1,3				
	Obestämda pollen	<i>Indet.</i>	16,1	10,7	14,0	20,0	14,1	
		<i>Pollensumma</i>	249	75	200	205	297	

Figur 1. Andelar av vegetation enligt pollendata från de preurbana svämsedimenten.

troligen växt utmed ängarnas kanter, och ljung längre bort i landskapet, som kring hållmarker.

Rotfiltarna utgör det säkraste belägget för den lokala floran. Samtliga undersökta prover innehåller spår av en örtartad rotfilt – samtliga med en dominans av starrottrådar och med avsaknad av rötter med vedartad struktur. De alluviala sedimenten saknar också spår av störda lager i form av grövre rötter från exempelvis träd, vilket låter oss ana att området inte varit skogsbevuxet sedan avsättningen av dessa sediment. Möjligen finns spår av en skogsvegetation att finna i den underliggande leran. Detta förhållande visar alltså på en öppen vegetation som dominerats av starr, och som måste ha hållits öppen på artificiell väg (eftersom den annars snabbt skulle blivit bevuxen med buskar och träd), alltså en ängs- och/eller betesmiljö. Denna inledande slutsats låter oss närmare urskilja vilka av växtfossilerna i sedimenten som tillhör denna miljö.

Förekomsten av olika typer av starrfrukter är det som mest regelbundet återkommer i proverna, och finns rikligt representerat i 6 av 8 prover, vilket kan ses som en bekräftelse på tidigare slutsats. Vid sida om detta förekommer andra halvgräs som dvärgag och olika typer av småsäv i större förekomster, men även i form av basstamdelar av tuvull (tillhörande gruppen småsäv). Dvärgag är intressant i sammanhanget eftersom den numer är helt försvunnen från Sverige. Den gynnas av regelbundna översvänningsmiljöer av en typ som alltmer försvunnit i landet i takt med att landskapet dikats ut, och bekräftar i detta sammanhang

ängsyterna som regelbundet översvämmade. Vid sidan om dessa växter finns spridda förekomsten av många andra arter som trivs i miljöer som dessa, gräs som kärrgröe och ängskavle, och örter som gökblomster, fackelblomster, brunört och smörblomma.

Sammansättningen av dessa arter gör det också rimligt att dra slutsatsen att området främst används som ängsmark, och att betesdriften varit begränsad. Detta då fröbanken i betesängar i högre utsträckning brukar domineras av tuvbildande arter som ratas vid betet, som tåg, nässlor och tistlar. Inslaget av denna typ av arter är mycket ringa i materialet.

Pollenanalysen indikerar att den fuktigare marken domineras av halvgräs med inslag av arter som smörblommor och älggräs.

En grupp växter som sannolikt transporterats till platsen, men som ändå representerar en närliggande floramiljö i området är växter som trivs i strandzonen och i vatten. Hit kan vi gruppera undervattensväxter som nate, vattenmönja och strandväxter som havssäv, ag och strandklo. Förmodligen också bestånd av älggräs. Till de fossil som kommer från vattenmiljöerna kan också räknas spåren av vattenlevande djur som fjädermyggor och mossdjur.

Ytterligare en ekologisk nisch finns i dessa miljöer för så kallade r-strateger, det vill säga ettåriga konkurrenssvaga växter med stark fröbank som i odlingssammanhang kallas ogräs och som trivs i störda miljöer som i naturen består av vattendrag och stränder. I dessa preurbana prover är dessa växter representerade i liten utsträckning, och endast två arter förekommer mer regelbundet (i hälften av proverna): svinmålla och tiggarranunkel. Denna ringa förekomst kan i sammanhanget tolkas som att den ängsbevuxna sandplatan i huvudsak varit en stabil floramiljö med marginella störningar. Dessa arters förekomst kan tolkas som att delar av den flacka ängsytan haft slitna områden i form av kreatursstråk eller stigar för människor och kreatur, eller att slitna ytor tillfälligt uppkommit genom att man hållit djur där. Dessa trampade miljöer skulle möjligen också kopplas till förekomster av tramptåliga örter som trampört, groblad och revsmörblomma, som dock endast förekommer i enstaka prover.

Pollenanalysen ger en bild av en betesmark, alternativt äng, i direkt eller nära anslutning till

provtagningsplatsen. Gräs dominerar vegetationen med inslag av ärtväxter, klöver, ängssyra och svartkämpar.

Svämsanden innehåller också rikliga fragment av vedartade växter, som buskar och träd. Främst al och björk, men även gran och tall. Alfröer förekommer i hälften av proverna och eftersom dessa produceras i mindre mängd än björkfröer, och inte vindtransporteras i någon nämnvärd utsträckning, är det rimligt att betrakta alskogen som den dominerande skogstypen uppströms. Spår av tall och gran förekommer endast i ett av proverna (PM 80592) så förekomsten av dessa trädslag är svårare att uttala sig om utifrån detta (se pollenresultaten ovan). I synnerhet är det provet från den laminerade silten under kyrkogården, som innehåller särskilt mycket spår av dessa al- och björkmiljöer. I samma prov finns också örter som trivs i skuggiga skogs-/lundmiljöer som skogsnarv och lundarv, samt förekomster av arter som inte finns representerade i andra prover och som därför möjligen kan knytas till samma alskogsmiljö, som brännässla, nunneört och hallon.

Ängarna som legat på platsen innan staden anlades utgör en del av ett kulturlandskap, men frågan är i vilken utsträckning området varit bebyggt. I det makroskopiska materialet finns två typer av spår som kan tolkas som spår av hushållsavfall, nämligen träkol som förekommer i PM 80592 och 80593, hasselnötsskal från PM 24911, samt en humlefrukt som påträffades i PM 80592. Träkol kan naturligtvis också vara spår av naturliga bränder, men vi ska här minnas att sådana främst förekommit i granskogsområden, och är ovanliga i lövkärr. Det finns därför goda skäl att i detta sammanhang tolka träkolet som spår av mänskliga aktiviteter, och då främst i form av boplatser. I de utskurna torvorna (KG 473 och 765) påträffades hasselnötsskal och förkolnad havre. Även dessa skulle kunna tillhöra spår av äldre boplatseraktiviteter, men torvornas återanvändning i stadsmiljön gör det också möjligt att detta material trampats in i torvorna under stadstid.

Av sex analyserade prover i ett område som annars saknar spår av bebyggelse och odling så kan förekomsten av makroskopiska boplatserindikerande lämningar i hälften av dessa prover anses anmärkningsvärda. Detta kan rimligen tolkas som att en gård legat i närheten, uppströms något av vattendragen. Pollenresultaten indikerar att odling

av havre, vete, korn och humle/hampa, pågår i närheten, men troligen inte på platsen för Nya Lödöse. Möjligen kommer dessa odlingsspår från gårdar uppströms.

Om förekomsten av humle betraktas som hushållsavfall, ett spår av ölbrygging, så är det rimligt att förlägga åldern på detta material till 1100-talet eller senare. Humlet förekommer också i äldre material, men tycks då främst knutet till högreståndsmiljöer och handelsplatser. Det finns också en liten möjlighet att humlefrukten kommer från en vild humlepopulation, men även detta är mindre troligt, eftersom spår av sådana vildhumlebestånd aldrig tidigare belagts i makroskopiskt material. Fynd av humle i makrofossil form har i Sverige hittills endast kunnat knytas till boplatsermiljöer.

- Innan staden anläggs är området hävdad som ängsmark, och i någon mån möjligen betesmark. Denna hävd verkar vara gammal och går möjligen tillbaka till förhistorisk tid. Längre uppströms Säreån och/eller Göta älv finns bestånd av alskog, men det aktuella området består av trädlös, lågväxande ängsvegetation.
- Ängarna har översvämmats så sent som under medeltid, förmodligen strax innan stadens anläggande. Området är på detta sätt "geologiskt aktivt".
- Den stora gatan kan ha en äldre föregångare i form av ett upptrampat stråk i Ö-V riktning ner mot Göta älv
- Det spår av finns medeltida gårdsbebyggelse i närheten

Miljön under etableringsskedet

Över i princip hela den undersökta ytan finns en utbildad markhorisont horisont rik på träflis som trampats ner i sanden. Denna äldsta, urbana horisont representerar stadens tidigaste etablering, och träfliset är sannolikt till stor del skapat vid timmerarbetet i samband med uppbyggnaden. Detta innebär inte att all denna träflis är en "latent" bildning utan planering. En del av denna träflis har uppenbarligen lagts ut som fyllnad eller undergrund till byggnader. Även den del av träflisen som förekommer i en ungefärligen jämnt utbildad horisont på gårdsplaner och gator är förmodligen medvetet utlagd i ett jämnt lager, förmodligen som en marktäckare som gjort marken torrare

och mindre kladdig. Det makrofossila innehållet i etableringshorisonten undersöktes med tre prover från stadsområdet, pollen analyserades från PM 80495. Dessa prover innehåller alla en rotfält som visar att etableringshorisonten varit bevuxen, men det är svårare att avgöra hur denna flora sett ut. Vi kan förvänta oss att den föregående ängsfloran fläckvis finns kvar i refugier, men succesivt ersätts av en mer näringskrävande ruderaflora. Att så skett framgår tydligt av innehållet i de yngre urbana lagren.

De tre proverna från etableringsskedet är generellt fattiga på fröer, och innehållet skiljer sig inte mycket från de vi finner i de preurbana svämsedimenten. Detta beror på att etableringshorisonten med träflis just är nedtrampat som en horisont i det översta svämsedimentet och att innehållet i lika hög utsträckning därför speglar fröbanken i den preurbana floran. Motsvarande bild ges av pollenfloran där ängsfloran dominerar, men här ses också en ökad andel ogräs. Det kan bero på att detta äldsta skede, som representeras av flislagret i de provtagna punkterna, var mycket kortvarigt, kanske bara en säsong, och att floran hann gå i blom men inte sätta frö innan den täckts av byggnader och andra typer av fyllnader.

I ett av proverna påträffades också ett antal förkolnade fröer av samma flora som från de preurbana sedimenten, vilket tolkas som att marken i detta område svettats i samband med etableringen. Alternativt skulle detta kunna tolkas som spår av bränt hö (från exempelvis en bränd lada), men denna förklaring förefaller mindre trolig när även alfrukter från den lokala fröbanken är svedda i detta prov.

Pollenanalysen ger även här en bild av ett trädlöst landskap, med få björkar och alar på avstånd. Även här är pollenbevaringen selektiv och det är huvudsakligen al- och björkpollen som finns kvar från en äldre fas, eller är omlagrade. Ängar dominerar fortfarande det närliggande landskapet, medan ogräsen har ökat i andel. Fuktängarna finns ställvis kvar utmed ån.

Hushållsaktiviteter

Den stora skillnaden mellan innehållet i etableringshorisonten och de underliggande svämsedimenten är förekomsten av spår av de mänskliga aktiviteterna på platsen i form av huggspån från timmerhantverk samt hushållsavfall från kök,

latrin och linberedning. Eftersom en av de grundläggande frågeställningarna kring etableringsfasen av Nya Lödöse är hur denna var organiserad, det vill säga i vilken grad representerar det tidiga skedet ett socialt sammanhang av professionella byggnare, och i vilken grad ditflyttade hushåll.

Avfallet från kök och latrin är förväntat i bägge fallen, eftersom de som arbetat med uppbyggandet behövt äta och uträtta sina behov, men spåren i form av fiskfjäll visar att råvarorna till maten beredde på plats. Spåren av linberedning (i form av frökapslar som fallit av i samband med repning av linet) representerar däremot något helt annat, eftersom det i hög utsträckning varit ett kvinnohantverk som utförts i hushållet och antagligen varit oberoende av processen med att bygga upp den fysiska staden. Spåren av linberedning kan tolkas som att det förekom att hela hushåll tidigt kom att flytta in i staden redan i det tidiga etableringsskedet när bebyggelsen fortfarande ännu bestod av tillfälliga skjul. Det vore annars lätt att tänka sig att det löpande hushållsarbetet och hantverket som berörde odling, skördeberedning och textilhantverk hölls kvar i den gård man flyttade från till dess att de nya stadsgårdarna var uppbyggda. Kanske kan detta tolkas som att de gårdar man flyttade ifrån snabbt såldes eller monterades ner och därigenom blev oanvändbara, eller att inflyttade också kom längre ifrån under uppbyggnadsfasen var hänvisade till att bo och verka med hela hushåll i den provisoriska bebyggelsen.

Frågan kring beredningen av linskorpen berör också frågan om varifrån dessa skördar hämtats. Mest sannolikt torde vara att förklara materialet som odlat på den närliggande stadsjorden, eftersom man i annat fall måste ha skött jordbruket på distans – vilket inte förefaller rimligt. Detta kan indikera att tilldelningen av stadsjord skedde mycket tidigt, eller att borgarna i vilket fall tidigt fick tillgång på odlingslotter.

Ser vi till pollenfloran så kan vi inte urskilja några förändringar vad beträffar de odlade växterna mellan det preurbana skedet och etableringsskedet (även i detta material brottas vi med problematiken att det tidiga etableringsskedet i hög utsträckning innehåller preurbant material). Däremot ser vi en ökning i andelen insamlade växter som pors, fläder och i synnerhet älggräs. Alla dessa tre typer av växter kan användas för öl- och/eller tebrygning, och ökningen är svår att förklara

på annat sätt än genom de kulturella aktiviteterna på platsen, i synnerhet då ölbryggningen, som bekräftar bilden som ges av linhanteringen ovan: hushållsaktiviteterna i staden kom igång redan under etableringsskedet, och vi kan i det biologiska materialet inte urskilja någon ren ”uppbyggnadsfas” utan pågående hushållsarbete.

- Etableringsskedet (här flislagret på de provtagna punkterna) representerar en mycket kort tidsrymd, kanske bara en eller ett par säsonger. Lokalfloran hinner gå i blom men nästan inte bygga upp någon fröbank.
- Det finns tecken på att hela hushåll flyttades som ett stycke till platsen redan i det tidiga skedet. Aktiviteter som beredning av linskörd och ölbryggning förekommer redan i denna tidigaste fas. Miljöarkeologiskt saknas spår av ett bebyggelseskede utan gårdssysslor.
- Tilldelning av odlingsjord i stadens närhet verkar ha skett mycket tidigt, kanske redan innan staden byggs upp.

Flora och växtanvändning stadsgård 1–4, samt gata A och B

Den urbana floramiljön

Den urbana floramiljön i Nya Lödöse är typisk för medeltida och tidigmoderna städer, och i viss mån särpräglad utifrån lokala betingelser. Den lokala ogräsflora präglas mycket av den näringsrika miljö som uppstår i samband med djurhållning, vilket ägt rum på de flesta gårdar. Växter som nässlor, maskrosor, mållor, pilört och våtarv har stortrivts, och sannolikt främst vuxit längst husväggar, stängsel och vretar. På stenbelagda gårdsplaner och trampad mark finns spår av tåliga ogräs med krypande växtsätt, som revsmörblomma, trampört och groblad frodats. På uppställningsplatser och skräpmark har det växt bl.a. gråbo.

I de perioder när stadens stätt övergiven finns exempel på att rotfilt utvecklats i raseringsmassor, och sådana exempel kan ses i den stratigrafiska berättelsen (t.ex. fas 1:16 och 19; och fas 2:21).

Spår av stoppning i kuddar och bolster

Mellan springorna i ett plankgolv daterat till cirka 1500, på stadsgård 1 (KG 1570), påträffades stora mängder (>1000) frukter av kaveldun. Kaveldun hittas mycket sällan i urbana miljöer, och då som iblandat enstaka material i dynga. Liknande massförekomst av kaveldun i ett urbant sammanhang

har i tidigare påträffats i en brunn från Norrköping, och tolkades då som möjliga rester efter kudd- eller bolsterstoppningar (Heimdahl 2012b). Stoppning till kuddar och bolster verkar vara den enda kända användningen för kaveldun i äldre tid. Enligt uppgifter från 1700- och 1800-talet insamlades denna typ av material av fattiga, som kardade det och sålde till städer. För att stoppningen skulle bli bra blandades det upp med dun (Ågren 2005:129). Förekomsten av kaveldun i mellan golvplankorna indikerar möjligen förekomsten av sängkläder i rummet i fråga.

Djurhållning och fähus

Fähus och fähusnära miljöer/bodar har identifierats genom förekomst av koncentrationer av ängsväxter, och i välbevarade fall även av söndertuggade örtfragment – vilket tolkats som spår av djurdynga. I de fall då trägolv och/eller syllar funnits bevarade med stora koncentrationer av djurdynga, har dessa tolkats som fähus. Dynga tillhör dock de vanligaste materialen i stadskulturlager generellt, och förekommer som ett bakgrundsbrus i de flesta kontexter, då oftast uppblandade med fröer från ruderatfloran och spår av latrin i form av bär (se diskussionen om latriner och avfallshantering).

Dyngan som påträffas i och omkring stallmiljöer i stadslämningar antas främst ha tillkommit vintertid, då djuren varit stallade i staden. Under vår, sommar och höst antas djuren främst ha hållits i hagar på stadens jordar, men svin och fjäderfä har konstant hållits på gårdarna, och bruksdjur som hästar har ibland varit stallade även på sommarhalvåret. I vilket fall bör stallade djur främst ha utfodrats med slaget foder från ängar på stadsgårdarna, och innehållet i dyngan kan främst antas spegla dessa miljöer.

Spåren av dynga inte varit i fokus för det arkeobotaniska arbetet, utan har främst analyserats översiktligt i syfte att funktionsbestämma byggnader och reda ut stadsgårdarnas miljöer. I detta arbete har ”bruset” från dyngan framträtt som en förhållandevis homogen spegling av hur ängsmarkerna sett ut: översilningsängar dominerade av halvgräs, mycket lika de preurbana miljöerna på platsen för staden. Att ängarna regelbundet varit översvämmade (definitionen för översilningsängar) visas av den rika förekomsten av den översilningsberoende dvärgagen (som numer är helt försvunnen från Sverige). Även havssäv är ett vanligt

inslag i materialet och det är möjligt att även det mer högvuxna sävbältet längst vattendragen slogs till foder. I två stallmiljöer från stadens äldsta faser har dyngans sammansättning analyserats närmare in situ med sju prover från stadsgård 1 och 3 som exempel på hur dessa lämningar kan se ut.

Dyngan i fähusen 1:2:2 och 1:12:1 på stadsgård 1 kan sägas vara typisk för Nya Lödöse generellt. Fyra prover analyserades från olika platser i stalldelen. Ett prov var från golvet invid en spis (KG 502) i stallbyggnaden men sannolikt vettande mot ett annat rum. De fyra proverna i stalldelen är mycket likartade – möjligen har samma djurslag stallats i hela fähuset. Proverna domineras av dynga i form av söndertuggade växtfragment och fröer från typiska översilningsängar – en typ av dynga som vanligen utgör spår av nötkreatur eller häst. Träfliset och mossan som förekommer i proverna kan vara spår av stallströ. Golvlagret på spissidan innehåller spår av matlagning, och dyngan på golvet är uppblandad med ogräs. Det förefaller som att rummet spisen vett mot alltså inte varit en del av fähuset, men har stått i anslutning till detta.

I tre av de fem proverna från fähuset finns spår av bryggeriavfall i form av humlefrukter och porsnötter. Förekomsten i fähuset indikerar att hushållet på stadsgård 1 bryggat öl under tidsperioden fram till 1540-tal, men också att de avsilade resterna efter bryggningen (draven) givits till kreatur. Vanligast var att utnyttja det som svinfoder, vilket i så fall kan tolkas som att även grisar hållit i fähuset.

Ytterligare ett fähus, huslänga 3:2:1 från stadsgård 3, undersöktes med ett prov (KG 1192), och även detta innehåller tillsynes ”ren” dynga men här har strö materialet bestått av halm. Dyngans sammansättning skiljer sig från den som är typisk för staden, och speglar en floramiljö med kråklöver och gräs (som ängskavle). Liknande anomalier är inte särskilt anmärkningsvärda i sig, naturligtvis har floramiljön på ängsmarkerna kring staden skiljt sig åt. Anmärkningsvärt för provet är istället förekomsten av basstamdelar i materialet; den nedersta överjordiska delen av växten som står i kontakt med rötterna. Denna del följer inte med när ängar skördas, och kan tyda på att dyngan i detta fall utgörs av växter som betats av ett djur som ömsom hållits i en hage, ömsom stallats. I dyngan fanns också gott om hår, och ett prov analyserades med avseende på tarmparasiter.

Parasitprovet (KG 1192) innehöll ett stort antal ägg av hästens springmask (*Oxyuris equi*) vilket visar att hästar hållits i stallen. Hästens springmask är en rundmaskart som beskrevs första gången vetenskapligt 1788 och är idag vanlig hos tamhästar världen över. Själva inälvsparasiten ger relativt liten påverkan på hästens hälsa, men kan vara svår att bli av med, och andra hästar som vistas i samma stall eller hage blir lätt smittade. Parasitens ägg kletar fast runt hästens ändtarmsöppning och svansrot vilket orsakar viss klåda. Hästen skrubbar sig då mot fasta objekt som träd, staket och stallens inredning, och sprider på så sätt äggen i respektive miljö. Ett stall måste rengöras grundligt för att bli helt fritt från smitta. Hästens ”rumpkliande” ger med tiden upphov till förlust av päls och svanshår som tydligt visar att hästen bär på parasitsjukdomen. Troligen är detta det äldsta belägget av denna inälvsparasit i Skandinavien, den har tidigare hittats i romerska järnålderslämningar från Tyskland och Nederländerna.

Att det är fråga om ett häststall förklarar också förekomsten av basstamdelar i makrofossilprovet. Hästar betar nära marken och får ofta i sig dessa delar av växterna. Likaledes förklaras att det är frågan om dynga från betande djur utifrån det faktum att hästen möjligen använts regelbundet för transporter och stallats även sommartid.

Ytterligare spår av djurhållning påträffades indirekt (alltså inte *in situ* i fähus) i form av utmockade koncentrationer av dynga. Dels i vreten mellan stadsgård 1 och 2 (se latrinmaterialet KG 601 och 602), dels i tunnan fylld med svindynga på stadsgård 2 (kulturväxtfynd KG 733). Dyngan i vret 1/2 är samtida med både det analyserade fähuset på stadsgård 1 och med grisdyngan på stadsgård 2. Förekomsten i vreten kan spegla djurhållningen på bägge dessa stadsgårdar i detta tidiga skede – vilket behandlas mer ingående under diskussionen om avfallshantering.

Att materialet i tunnan på stadsgård 2 (KG 733) utgörs av svindynga stöds av sammansättningen och statusen på materialet i tunnan som består av homogent finfördelade växtdelar, främst fragmenterad säd och örtfragment. Fröerna i provet utgörs av ruderväxter som insamlats som svinfoder (eller betats av svinen), och det är värt att notera att två av de vanligaste arterna bär namn som anspelar på deras betydelse som svinfoder: svinmålla och svinmolke. De fragmenterade örterna i provet består

antagligen främst av dessa arter. Nästan inga spår av ängsväxter förekommer i materialet. I provet finns också en stor mängd humle som visar att svinen utfodrats med bryggeriavfall, vilket verkar ha varit gängse förfarande med sådant avfall, och det är troligt att huvuddelen av sädesmaterialet huvudsakligen utgörs av avsilad malt. De fragmenterade sädesslagen verkar bestå av korn, vilket överensstämmer med denna tolkning. Spår av linfrö kan visa att även annat matavfall givits till foder.

Svindynga från tunnan analyserades mikroskopiskt med avseende på pollen och parasiter. Inga svinparasiter hittades i provet, och i Nya Lödöse har endast ett prov med tarmparasit för svin och/eller människa (piskmask *Trichuris suis/trichiura*) påträffats (PM 92361). I jämförelse med tidigare arkeoparasitologiska undersökningar från bl.a. vikingatida Viborg (Iversen et al 2005), och det medeltida Nyköping, är detta mycket låga värdet. Antalet prov är för lågt för att göra en ordentlig jämförelse. Detta kan antyda att latrinmaterial hanterats strukturerat, och relativt få människor och grisar verkar ha varit smittade av exempelvis piskmask.

I materialet finns också en del träffis och träkol som här tolkas som spår av svinens böande, liksom förekomsten av ett frö av rova. Sannolikt är det också grisarnas böande som ligger bakom sammansättningen av den rika pollenflora som finns i materialet. Pollen i markskiktet är mycket talrikt, men har knappast varit så högt i bryggeriavfallet – vilket visas av frånvaron av humlepollen, men också kan förutsättas utifrån det faktum att bryggning var en aktivitet som präglade senhösten eller vintern.

Slutligen kan konstateras att mycket lite spår av dynga påträffades i vretarna anslutande till stadsgård 4 (vret 2/4 och även 4/6 – även om innehållet av denna vret presenteras i en kommande rapport). Detta kan tolkas som att det inte funnits något fähus på denna stadsgård.

Latriner och avfallshantering

Spår som kan tolkas som rester av mänsklig avföring förekommer rikligt i materialet, i likhet med djurdynga. Dessa spår är här tolkade utifrån större förekomster av bär, främst hallon och björnbär. Det är talande att denna typ av avfall inte vid något tillfälle påträffats i ”ren” form, vilket visar att latrinavfall konsekvent hanterats tillsammans

med stalldynga. Sannolikt genom att latrinavfallet stackats, och därmed blandats tillsammans med detta för att därefter brukas som gödning. Systemet kan antingen ha varit upp byggt kring lösa kärl som tömts på gödselstacken (eller i avfallsbingar) eller kring dess byggt i direkt anslutning till stacken.

Avfall från latrin har främst påträffats i vret 1/2 och 1/3 samt i ett fall på gata A. Det representerar avfall från stadens äldre tid (även köksavfall och dynga finns i detta material). I senare skeden (efter återflytten från Älvsborgsstaden) saknas helt denna typ av avfallskoncentrationer, vilket visar förändringar i beteendet. I senare skeden verkar snarast allt organiskt avfall ha återvänts i odlingen. De spår vi påträffar arkeologiskt är markskräpet och spill som i liten mängd hamnat utanför den gängse avfallshanteringen.

Kålgårdsodling

Inga odlingshorisonter påträffades på de undersökta delarna av stadsgård 1–4, och antagligen har det inte legat kålgårdar på själva stadsgårdarna (även om detta inte helt kan uteslutas eftersom delar av ytorna var förstörda av yngre aktiviteter). Däremot så är det troligt att hushållen på stadsgårdarna haft kålgårdar på andra håll i staden, exempelvis i kålgårdskvarter strax norr om Sävån (undersöktes 2015), vilket stöds av förekomsten av fröer av odlingsväxter som inte utgör en del av växten som används i hushållet. (Med detta menas exempelvis att kumminfrö i allmänhet inte kan användas som en indikator på lokal odling, detta eftersom själva fröerna saluförts och hanterats som en produkt (krydda) i sig, medan däremot fröer av persilja är en indikation på lokal odling eftersom dessa bara hanteras just i samband med odling.)

Tecken på att hushållen bedrivit kålgårdsodling har påträffats i form fröer av kål och mejram i vreten mellan stadsgård 1 och 2 (KG 601 & 602), samt ett frö av rova i tunnan med svindynga på stadsgård 2 (KG 733). I detta fall ser vi alltså spår av odling av grönsaker, rotfrukter och kryddor.

Fler potentiella odlingsväxter finns i form av fruktträd och bär, men dessa behandlas här under diskussionen om matkultur. Betydligt fler spår av stadens odlingar har påträffats på andra håll i staden, dessa kommer att behandlas i kommande rapporter. Det är tydligt att kålgårdarna här, som i andra samtida städer, varit en central del av stadens

kultur, såväl rumsligt som inom områden som mat och medicin.

Spisar och spisavfall

21 av proverna från stadsgård 1–4 bestod huvudsakligen av spisavfall, vilket identifierades med sammansättningen av brända och obrända ben och fiskrester samt förkolnade vegetabilier – främst spannmål, men även växter som lin, kryddor som enbär och bär som hallon. Innehållet har använts i tolkningen av spisarnas, och därmed också husens, funktion som bostads- eller kokhus. I det flesta fall talar innehållet för att spisarnas funktion varit helt inriktad på matlagning (och naturligtvis även uppvärmning).

Spislämningarna förekommer dels i form av konstruktioner och fundament *in situ* (som KG 413 och 819, 1063 och 1190), men ännu oftare i form av raseringslager eller brukslager på golv i närheten av spisar (som KG 808, 859 och 860). I dessa fall utgör innehållet i spisarna och i mark- eller golvsikt runt dem primära depositioner, enkla att tolka. I andra fall har material från spisar återanvänts som syllar och fundament för nya konstruktioner. Innehållet i dessa har då naturligtvis en äldre datering än den konstruktion den omlagrats i. Ett exempel på detta är KG 373 och 392 – dessa konstruktioner tillhör återuppbyggnaden av staden på 1570-talet men matresterna däri är lämningar efter stadens övergivande – vilket bör vara senast 1547.

I några fall finns tecken på att spisarna fungerat multifunktionellt (som det omlagrade materialet i KG 1316) för smide. Hus där spisarna använts för både matlagning och smide har antagligen fungerat som kombinationer av verkstäder och kokhus, men kanske inte primärt som bostadshus. Detta bör också gälla för den byggnad med spis som under det tidiga 1500-talet låg i anslutning till ett stall på stadsgård 1 (KG 413).

Spisaska är biprodukt som produceras i stor mängd av ett vedeldande hushåll, och det är uppenbart att spisaskan i lämningarna efter Nya Lödöse är alldeles för liten för att representera hela materialet. En hel del spisaska har hamnat på annat håll, sannolikt i de köksodlingar som bedrivits av hushållet. Detta är ett förfarande som tycks ha varit gängse för alla hushåll från järnålder till tidigmodern tid. Spisaskan återanvändes i den hushållsnära odlingen (jfr Heimdahl 2010).

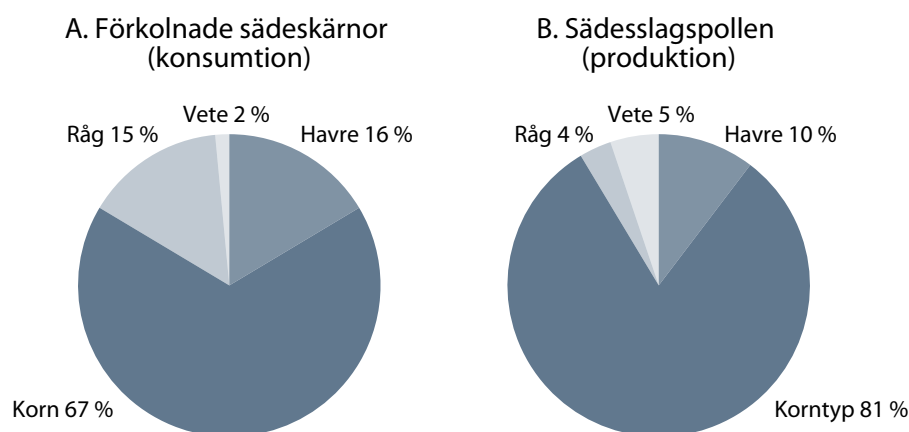
I ett prov från ett lergolv från 1570-talet i hus 3:15:1 på stadsgård 3 (KG 1205) förekommer tillsammans med spisavfallet också 22 förkolnade bolmörtsfröer. Bolmört förefaller regelbundet ha förekommit i stadsfloran, Om bolmört förekommit i åkerogräsfloran så borde den regelbundet ha dykt upp i form av enstaka förkolnade fröer i spisavfallet, men det gör den inte – detta är det enda sammanhang där den förekommer i förkolnad form, och därtill i rätt stor mängd. Att bolmörten är mycket giftig är också värt att notera, det är en växt som man antagligen undvikit att ha nära matlagingsplatser. Förmodligen representerar fyndet av bolmört i detta fall ett medvetet örtbruk, nämligen rökning av bolmörtsfröer. Liknande fynd har påträffats i Nyköping från 1200-talet, och en metod att bota tandvärk med bolmörtsbruk verkar ha varit utbredd i stora delar av Europa under medeltiden (Heimdahl 2012). Fynden av bolmört i detta sammanhang vittnar alltså om spisens användning i hushållsmedicinen.

Åkerbruk och spannmålskonsumtion

Hushållens åkerbruk framträder genom tröskningsrester och pollen från åkerbruksväxter, spannmålskonsumtionen genom rester av brända och obrända sädeskorn.

Med tröskningsrester avses här boss, det vill säga agnfragment och halm från sädeslag, eller kapselfragment av lin (indikerar repning av linskörd). Sådana rester förkolnas sällan (möjligen i samband med husbränder) och för att de ska bevaras krävs tillräckligt syrefria förhållanden, något som påträffats i liten utsträckning i lämningarna av Nya Lödöse. Spåren av tröskning är därför ytterst fåtaliga. Bränd halm påträffades exempelvis på stadsgård 2 (KG 388), och kapselfragment av lin påträffades i det tidigaste bebyggelseskedet på stadsgård 3 (S51054).

Sädeskorn förekom nästan uteslutande i förkolnad form. Oförkolnad säd påträffades endast i en kontext (KG 733: tunnan med svindynga och bryggeriavfall på stadsgård 2 från omkring 1480), och bestod då huvudsakligen av skalkorn. Detta fynd är utesluten ur följande statistik, men diskuteras separat i sitt sammanhang. Totalt påträffades 71 brända sädeskorn på de fyra stadsgårdarna, vilket får anses som ett magert, men inte helt ovanligt resultat i stadsmiljöer. Matlagningen i dessa miljöer verkar generellt generera rätt små mängder

Figur 2. a. Fördelning av sädeslag för 73 förkolnade sädeskärnor från stadsbebyggelsen 1473–1624. Räknas säden från de omlagrade stadskulturlagren in som tillhörande den yngsta stadstiden ökar andelen korn något. b. Fördelningen av totalt 58 sädespollen, varav 20 säkert identifierade, från preparat från fem pollenprover, inklusive två preurbana prover som möjligen representerar odling under första halvan av 1400-talet. En stor del av sädespollenkornen är obestämda (38), men tillhör korngruppen, och har därför adderats till denna.

bränd säd. Ungefär 70 % av proverna som innehöll spannmål innehöll också annat spisavfall (annat spannmål, ben, hasselnötsskal etc.). Resterande mängd utgörs av fynd av enstaka kärnor som förekommer inblandat i andra typer av material.

Inga fynd av massförekomster av förkolnad säd har påträffats, vilket annars inte är ovanligt i rester av nedbrända hus, där magasinerad säd förkolnats. Detta kan tyckas märkligt, eftersom staden skall ha bränts tre gånger, men det är möjligt att denna typ av anlagda plundringsbränder inte genererar denna typ av lämning. Kanske togs det magasinerade spannmålet ut före nedbränningen, av stadsbor eller plundrare. I annat fall borde det regelbundna nedbrännandet av staden ha lämnat sådana spår, om inte annat genom ett generellt högt spannmålsinnehåll som ett brus i omlagrade fyllnader och utjämningar i samband med återuppbyggnader.

Spannmålsfynden kan alltså i detta fall räknas som ett material som tillkommit under likartade omständigheter – förkolning i samband med matlagning, och kan därför med fördel hanteras i sammantagen statistik. De fåtaliga fynden gör det svårt att urskilja kronologiska mönster i materialet. Delas stadens historia in i tre perioder: 1473–1530; 1530–1580; 1580–1624, och separeras stadsgård 1–3 så framträder ett tillsynes statistiskt mönster: Två tredjedelar av materialet utgörs av skalkorn, havre och råg utgör lika delar av den resterande tred-

jedelen och vete förekommer som enstaka fynd (tabell 8). Ytterligare sädesmaterial tillkommer om vi räknar in det omlagrade materialet från landeriodlingarna. Eftersom landeriets odlingar omfattat de översta/yngsta stadskulturlagren bör detta material räknas in i den senare stadstiden, men det finns också en möjlighet att det kommer från spisaska från den tidiga landeribebyggelsen. Här påträffades 1 havre, 18 korn och 2 rågkärnor, och sammansättningen är alltså mycket likartad den i stadslämningarna. Den likartade sammansättningen kan illustreras av figur 2 och representerar hela stadens historia.

Sammansättningen av säden i Nya Lödöse påverkas av tafonomiska faktorer som leder till att skalkorn (som ofta rostats i syfte att lossa skalén) är något överrepresenterat, medan vete (som sällan används som fullkorn och ofta mals till mjöl innan de brukas) är underrepresenterat i förhållande till havre och råg. I vilket fall speglar den förkolnade säden konsumtionsmönster av säd i staden och kan dels jämföras med andra arkeologiska material, men också med sammansättningen av pollenfloran (figur 2b).

Till skillnad mot de förkolnade sädeskärnorna som representerar sädeskonsumtion, så representerar pollen sädesodling/tröskning. Pollenresultaten från de tröskade sädeslagen är problematisk i den bemärkelsen att över hälften (66%) av *cerealia*-pol-

Tabell 8. Sädesslag på stadsgård 1–3.

Tomt	Sädesslag	1473-1530	1530-1580	1580-1624
1	Havre	2		
	Korn	4	1	6
2	Havre		1	4
	Korn			8
	Råg			4
3	Havre		3	3
	Korn		19	10
	Råg		5	
	Vete		1	

lenkornen inte går att säkert identifiera till släkte (figur 2b). Detta beror huvudsakligen på bevarandegraden. Den stora andelen obestämda sädesslag är troligtvis kraftigt dominerad av korn, som kan vara något mer svårbestämd än t.ex. vete, som kan bestämmas genom mätningar av pollenkornet. Värdena för råg och havre är baserade på ett relativt lågt antal pollen, och bör tolkas med försiktighet. Dock ligger värdena i jämförbar storleksordning med makrofossilresultaten, om man betänker att andelarna skulle höjas något om fler av de obestämda sädesslagen kunde identifieras till släkte.

De spannmålspollen som påträffats i proverna från stadens kulturlager kan rimligen antas huvudsakligen härröra från tröskning. Vete, korn och havre är självpollinerande och sprider mycket lite pollen när de står på fälten. Vid skörd och framförallt tröskning utsätts däremot säden för mekaniskt våld som slår loss pollenkornen. Undantaget är råg som är korsbefruktande och sprider sina pollen under blomningstiden i juni ("rågen ryker"). Därför blir pollenvärdena för råg lägre inne i staden, trots att råg producerar någorlunda rikligt med pollen. Det förefaller sannolikt att tröskningsplatserna ligger i, eller i stadens utkant, då mycket höga halter av sädesslagspollen påträffats i t.ex. grisdyngan. Pollen från vete visar att lokalt odlat vete tröskats i närheten, men de låga värdena klargör inte om det rör sig om veteodling i liten skala, eller förorening av vete i annan sädesodling. Metoderna ger även väldigt lika resultat vad gäller andelen lokalt odlad havre.

Även i pollensammansättningen dominerar kornet och är denna sammansättning typisk för Nya Lödöse så skulle detta innebära följande:

- Skalkorn har dominerat lokalt åkerbruk och hushållskonsumtion
- Havreodlingen har varit betydande men den relativt lilla konsumtionen tyder möjligen på att detta sädesslag också exporterats.
- Råg har utgjort en liten del i de lokala skördarna, konsumtionen av råg visar att detta sädesslag importerades till staden.
- Vete har odlats lokalt, men till följd av att säden ofta malts till mjöl före användning förblir den lokala vetekonsumtionen osynlig för oss.

Denna bild skiljer sig från vad vi vet om västkusten generellt, där odlingen av havre starkt dominerade under medeltid. Dels till följd av att klimatet passade för havreodling, dels eftersom Västsverige ingick i samma brödkulturområde som Norge och Skottland, med havrekakor, havrebröd och havregröt som viktiga inslag i kosten (Myrdal 1999:239). Skillnaden beror antagligen delvis på att det borgerliga kosthållet skiljde sig från landsbygdens kosthåll, med ett större inslag av jäst rågbröd – en kontinental/tysk tradition som kan ha haft ett starkare fäste i städerna (knäckebröd av finsk typ slår också igenom under senmedeltid, men verkar främst vara ett fenomen som berörde Mälardalen och ostkusten). Ett möjligt ursprungsområde för den importerade rågen till Nya Lödöse är Polen. Uppgifter härifrån stödjer en export till Skandinavien, i en del prover med råg (KG 1316) förekommer i den förkolnade ogräsfloran (förkolningen har här skett samtidigt med att säden förkolnats) också färgmåra som är typiskt åkerogräs i detta område (Latalowa et al 2007:48).

Dominansen av korn både i odling och i konsumtion kan däremot vara en tradition som lokalt kan knytas till Götaälvs dalgång, som skiljer ut den från västkusten generellt. Denna dominans märks i tiondelängder från perioden 1540–1600 (Skarin 1979, se även Carlsson 2011), och kan genom materialet från Nya Lödöse möjligen beläggas ytterligare bakåt i tiden. Orsaken till den omfattande kornodlingen i Göta älvdalen har inte diskuterats, men utifrån materialet i Nya Lödöse så är det tydligt att ölbryggning varit en viktig del av den lokala produktionen. Vi har funnit ovanligt rika rester av ölbryggning. Kan det vara så att bryg-

geritraditionen varit stark i detta område, eller i städerna häromkring, och att detta föranlett odling av mycket korn?

Ytterligare grödor som förmodligen odlas i åkerbruket är hampa, lin och ärt. Spår av närliggande hampaodling förekommer i form av pollen på stadsgård 2 (SL 50186) samt i svämsedimentet under staden, vilket visar att hampaodling förekommit lokalt också före staden. Hampafroer har inte hittats på stadsgård 1–4 men förekommer på andra håll i staden, vi kan alltså inte se om något av de här undersökta hushållen odlat hampa. Det är troligt att hampaodlingen varit förknippad med sjöfarts- och varvsverksamhet i området.

Spår av lokal linodling förekommer i form av linpollen påträffat i tunnan med svindynga på stadsgård 2 (KG 733) samt i form av linkapselfragment – spår av en repad linskörd som påträffats i den äldsta bebyggelsefasen på stadsgård 3 (S51054). Linfroer förekommer i form av matavfall på stadsgård 2 och 3 (i svintunnan (KG 7339 och i spisavfall (KG 1316). Förekomsten av förkolnade *Galium spurium*-frö i spis/köksavfall kan indikera linmåra (*Galium spurium spurium*). Detta ogräs var förr mycket vanligt i linodlingar och kan vara vanligare än förkolnade linfrö i det arkeobotaniska materialet eftersom de oljerika linfröna tenderar att förbrännas fullständigt.

Endast en förkolnad ärt har påträffats på de aktuella stadsgårdarna, i likhet med sädeskornen har den sannolikt förkolnats i samband med matlagning, men i detta sammanhang påträffades den omlagrad i en vret mellan stadsgård 1 och 2 (KG 3962). I jämförelse med säd är ärtor är generellt underrepresenterat i förkolnat material eftersom de lätt förstörs vid förkolningen.

Liksom från medeltida Nyköping (Bergman och Heimdahl 2016), innehåller flotterade mikro-fossilprover från Nya Lödöse pollen från åkervinda (*Convolvulus arvensis*). I provet från häststallet (PM 80496) finns de i mycket stort antal. Högst troligt har både häst och gris fått i sig pollen från detta inkräktande, och oerhört svårutrotade åkerogräs. Åkervindan blommar i juli–augusti och pollen kan ha nått djuren med halmen från sädesskörden, eller så fick djuren i sig pollen då de satts att beta på åkervindan i bekämpningssyfte. Växten är oaptitlig men betas av djuren när annat bete tar slut. Få eller inga fröer av detta ogräs har påträffats i tidigare arkeobotaniska undersökningar, men de medeltida

landskapslagarna stipulerade stränga straff (böter för den bemedlade, prygel för den fattige) för den som ”sädde åkervinda i ovännens åker”. Det är mycket troligt att bönderna bekämpade detta ogräs med alla medel. Växten ansågs även vara ett effektivt laxermedel (Nielsen, 1991; Linneus 1751).

Ölbryggning

Rester av lokal ölbryggning har hittats i tre former: som förekomster av avsilade rester med öltillsatserna humle och pors, och som rester av malt förekommande i välbevarad svindynga. Rester av humle och pors och dels hittats som massförekomster på ett bränt golv (KG 598) och i ovan nämnda svindynga (KG 733), dels som uppblandat och omlagrat med annat material i exempelvis fähuset på stadsgård 1 (KG 414) och i raseringar på stadsgård 1 och 2 (KG 392 och 1701). En humlefrukt förekommer också i svämsediment under staden (S 3486) vilket diskuteras i samband med den preurbana miljön.

Bryggeriavfall har alltså hittats på stadsgård 1 och 2, vilket visar att man på dessa stadsgårdar bryggt öl. I spåren ser vi dels spår av att man tidigt (kring 1480) på stadsgård 2 bryggt rent humleöl (KG 733), och i ett senare skede (början av 1600-talet?) bryggt rent porsöl (KG 598). Lämningarna i fähuset på stadsgård 1 innehåller både humle och pors och kan tyda på att man bryggt blandöl, eller bägge sorterna.

När det gäller humle och porsöl kan den svenska västkusten i det närmaste betraktas som ett reliktområde för porsöl mellan 1400- och 1600-talet. Övriga Nordvästeuropa (inklusive Jylland och Själland) som under 1100- och 1300-talet tillhörde porsölsbältet, hade övergått till humleöl under 1300-talet, efter att holländska porshandlarna hade förlorat handelskriget mot de hanseatiske humle- och ölhandlarna. Förklaringen till detta står till stor del att finna i att den svenska ölkulturen i hög utsträckning ännu var en fråga för de enskilda hushållen, vars traditioner inte påverkades av ölhandelskriget (Balic & Heimdahl 2015). Med denna bakgrund är det intressant att notera den tillsynes upponervända ordning i vilken humleöl och porsöl bryggts på stadsgård 2. I detta fall kan det tolkas som att humleölet på 1480-talet skulle kunna indikera att det bryggande hushållet inte bryggde enligt lokal tradition. Möjligen beror detta på att hushållet vid denna tidpunkt

var av tysk eller holländsk härkomst. Likaledes är förekomsten av porsölsbryggning vid tidpunkten för stadens förstörande 1612 i samband med Kalmarkriget intressant. Möjligen är detta det hittills yngsta spåret av ren porsölsbryggning i Sverige. Porsen förekommer sporadiskt i material från 1600- och 1700-talet men då nästan alltid uppblandad med humle.

Utifrån historiskt källmaterial är det tydligt att resterna från ölbryggning var en resurs som kunde användas som djurfoder, inte minst till svin. Att så skett också i Nya Lödöse märks inte minst genom hur bryggerirester förekommer inblandat i dynga i fähuset på stadsgård 1 (KG 414), här är det dock i bara humle och porsnötter som finns bevarade – den mätlade säden är nedbruten. Tunnan som tolkades bestå av svindynga (KG 733) bestod till stor del av bryggeriavfall – här både i form av humlefrukter och fragmenterade skal till säd. I detta fall har alltså även malten bevarats.

I bryggeriavfallet från svindyngan undersöktes också pollenfloran i syfte att utröna huruvida älggräs använts vid ölbryggning. Bruket att gnida bryggerikaren med blommor av älggräs inför bryggningen var utbrett i Sverige under medeltiden. Exempel på äldre namn är *mjödört* och *karsöta*, i västergötland förekom *mörtgräs* – med samma betydelse som mjödört (Larsson 2009:197), men den nästan totala avsaknaden av pollen här talar för att älggräs inte använts så i detta fall. Möjligen skulle detta kunna styrka tolkningen om att bryggaren i detta fall bryggde enligt kontinental tradition där detta bruk inte verkar ha varit utbrett (jfr Behre 1999). I ett av proverna från fähus på stadsgård 1 (KG 1801) som innehöll mest bryggeriavfall kan dock noteras att älggräsfröer påträffats. Då dessa inte förekommer i stalldyngan i övrigt (och knappt annorstädes heller) är det rimligt att se detta som ett möjligt spår efter bruk av älggräset i samband med ölbryggning.

Kryddor, frukter och grönsaker

Fynden av grönsaker och kryddor utgörs i de aktuella stadsgårdarna av spår från kålgårdsodlingen (se denna) där kål, rova och mejram finns representerat. Därtill förekommer i latrinavfallet i vret 1/2 och 1/3 (KG 601 och 1588) ytterligare odlade frukter och bär som äpple, sötkörsbär och krikon. Dessa kan både ha odlats lokalt i borgarnas egna trädgårdar, men det kan också röra sig om impor-

terad frukt – också i konserverad form, även om socker vid denna tid var mycket exklusivt.

Vilda bär

Spåren av de vilda bären domineras av hallon och björnbär, följt av blåhallon och smultron. I synnerhet de tre första arterna, av släktet *Rubus*, kännetecknas av mycket hård- och tjockskaliga fröer som står emot nedbrytning och finns kvar även sedan många andra fröer brutits ner. Detta gäller i viss mån också för smultron. Detta som kontrast mot fröer från släktet *Vaccinium*, som t.ex. lingon och blåbär, som är mycket känsliga för nedbrytning och kräver nästan helt syrefria förhållanden för att bevaras. I vretarna i Nya Lödöse, där det mesta latrinmaterialet (och därmed de mesta bären) påträffades hade nästan alla spår av ömtåligare växter försvunnit och lämnat kvar endast de motståndskraftiga. Av detta följer att lämningarna av de vilda bären från Nya Lödöse endast kan jämföras kvalitativt, men inte ställas mot varandra.

Vi kan konstatera att hallon, blåhallon och björnbär varit betydande inslag i kosten. I totalt 25 liter jord, som kanske bestod 5–10 liter latrinavfall (mest träflis och annat avfall) fanns över 58000 fröer av hallon och björnbär, vilket skulle motsvara en genomsnittlig konsumtion av upp till 2 dl hallon/björnbär per dygn. Sannolikt har bären konsumerats som ingående i specifika rätter, och det är möjligt att de haft en plats i den varma matlagningen, något som antyds av förekomsten av förkolnade hallonkärnor i spisavfall (KG 373 och 1316).

Smultron och lingon påträffades i mindre mängd, men är sannolikt kraftigt underrepresenterade till följd av hög nedbrytning. I sammanhanget kan vi notera att *Rubus*-arterna och smultron är bär som trivs i kulturlandskap och som sannolikt varit lättillgängliga i närmiljön för Nya Lödöses borgare, medan lingon är ett bär som antagligen importerats längre bortifrån. De omfattande spåren av bärkonsumtion implicerar en systematisk insamling och försäljning till staden från ladsbygden (jfr Heimdahl 2014b).

Ytterligare ett bär som förekommer regelbundet är enbär. Det förekommer nästan bara förkolnat i mindre mängder i spisavfall vilket indikerar att det fungerat som krydda i matlagningen (KG 809, 388, 601 och 1205). Inga massförekomster av enbär har

påträffats, vilket annars skulle kunna visa att man bryggt någon form av enbärsdryck.

Importer

I latrinmaterialet i vret 1/2 (KG 601) påträffades stora mängder fikonkärnor, och även en vindruvs-kärna hittades. Fikonkärnor har också påträffats i annat material på stadsgårdarna, som i spisavfallet. Fikon och russin utgör vanliga fynd i svenska medeltidsstäder och utgör främst spåren efter importerade torkade frukter och russin, som hanvänts i matlagningen. Materialet är så pass vanligt att det inte kan användas som indikator på ett hushålls sociala status, utan verkar ha varit allmänt spritt bland städernas innevånare.

I en grop på stadsgård 2 från stadens tidigaste skede (1473) påträffades en kärna av pumpa (KG 1662). Vanligen användes pumpakärnor som medicin och de ansågs vara urinutdrivande och kunna bota njursten (Kockum 1949:260).

Referenser

- Anderberg, A-L. 1994. *Atlas of seeds. Part 4. Resedaceae-Umbelliferae*. Naturhistoriska Riksmuseet, Stockholm.
- Balic, I., & Heimdahl, J. 2015. Halmstads medeltida öltraditioner i nationellt och internationellt perspektiv. I: Öbrink, M. (red.). *Vår by Brokorp. Halmstads äldsta historia*. Hallands läns museums skriftserie, no 11. Halmstad.
- Behre, K-E. 1999. 'The history of beer additives in Europe – a review.' *Vegetation Hist. and Archaeobotany* 8. 35–48.
- Beijerinck, W. 1976: *Zadenatlas der Nederlandsche Flora*. Backhuys & Meesters. Amsterdam.
- Berggren, G. 1969. *Atlas of seeds. Part 2. Cyperaceae*. Naturvetenskapliga Forskningsrådet, Stockholm.
- Berggren, G. 1981. *Atlas of seeds. Part 3. Salicaceae-Cruciferae*. Naturvetenskapliga Forskningsrådet, Stockholm.
- Berglund, B.E. & Ralska-Jasiewiczova, M. 1986. Pollen analysis and pollen diagrams. I: B.E. Berglund (red): *Handbook of Holocene palaeoecology and palaeohydrology*. John Wiley & Sons. Chichester. s. 455–484.
- Bergman, J. & Heimdahl, J. 2016. Makroskopiska och mikroskopiska analyser. I: Nordström, A. & Lindeblad, K. (red.). *Båthus, stadsgårdar, gator och torg – kvarteret Åkroken i Nyköping från vendeltid till tidigmodern tid*. SHMM Arkeologisk rapport, under tryckning.
- Beug, H-J. 2004. Leitfaden der pollenbestimmung für Mitteleuropa und angrenzende Gebiete. Verlag Dr. Friedrich Pfeil. München.
- Cappers, R., T.T., Neef, R. & Bekker, R-M. 2009. *Digital atlas of economic plants*. Groningen Archaeological Studies vol 9. Groningen.
- Carlsson, K. 2011. Trollhättetrakten under medeltiden. I: Larsson, D. 2011. *Vid fallen – Trollhättebygdens historia*. Trollhättans stad. Trollhättan. s. 36–49.
- Engdahl, M. & Pässe, T., 2014. *Geologisk beskrivning av Söveåns dalgång*. Sveriges geologiska undersökning. SGU rapport 2014:37.
- Foreyt, W.J. 2001. *Veterinary parasitology reference manual* -5 ed. Iowa State University Press.
- Heimdahl, J. 2010. Barbariska trädgårdsmästare. Nya perspektiv på hortikulturen i Sverige fram till 1200-talets slut. *Fornvännen* 105. s. 265–280.
- Heimdahl, J. 2012a. Den klassiska världens medicin i 1100-talets Nyköping. Bränt bolmört-frö från Åkroken. *Fornvännen* 107. s. 56–58.
- Heimdahl, J. 2012b. Makroskopisk analys av jordprover från slutundersökningen i delar av kvarteret Spinnrocken, Norrköping. I: Lindberg, S., Lindeblad, K. & Konsmar, A. *Särskild arkeologisk undersökning inom kvarteret Spinnrocken 18 och antikvarisk kontroll inom kvarteret Tulpanen 2. Från stadsjordar till stadsgårdar, 1600- och 1700-tal i Norrköpings södra utkant, Östergötland, Norrköpings stad och kommun, kv Spinnrocken 18 och kv Tulpanen 2*. Riksantikvarieämbete UV Rapport 2012:186.
- Heimdahl, J. 2014a. Odling och växthantering i kv Gesällen, Kalmar. Teknisk rapport av kvartärgeologiska och arkeobotaniska analyser. I: Tagesson, G. (red.). *Kvarteret Gesällen 4 och 25 samt del av Kvarnholmen 2:2, Småland, Kalmar län, Kalmar stad och kommun, Kalmar domkyrkoförsamling, RAÄ 93*. UV Rapport 2014:93.
- Heimdahl, J. 2014b. Det borgerliga livets kryddor. I: Nordman, A-M., Nordström, M. &

- Pettersson, C. (red.). *Stormaktsstaden Jönköping, 1614 och framåt*. Jönköpings länsmuseum. s. 326–347.
- Heimdahl, J., Menander, H., Karlsson, P. 2005. A New Method for Urban Geoarchaeological Excavation, Example from Norrköping, Sweden. *Norwegian Archaeological Review*. Vol 38. s. 102–112.
- Iversen, M., Robinson, D.E., Hjerminde, J. & Christensen C. 2005. *Viborg-Söndersö 1018–1030. Arkæologi og naturvidenskab i et værkstedssområde fra vikingetid*. Højbjerg.
- Von Jacomet, S. 1987. *Prähistorische Getreidefunde, Eine Anleitung zur Bestimmung prähistorischer Gersten- und Weizen-Funde*. Botanisches Institut der Universität Abteilung Pflanzensystematik und Geobotanik, Basel.
- Von Jacomet, S., Brombacher, C. & Dick, M. 1989. *Archäobotanik am Zürichsee*. Ackerbau, Sammelwirtschaft und Umwelt von neolithischen und bronzezeitlichen Seeufersiedlungen im Raum Zürich. Züricher Denkmalpflege, Monografien 7. Zürich.
- Katz, N.J., Katz, S.V. & Kipiani, M.G. 1965. *Atlas of fruits and seeds occurring in quaternary deposits of the USSR*. Moskva.
- Kockum, A. 1949. *Läkare och apotekare vid Gustav Vasas och hans söners hov. Bidrag till medicinen och farmaciens historia i Sverige under 1500-talet*. Stockholm.
- Körber-Grohne, U. 1964. Bestimmungsschlüssel für subfossile *Juncus*-Samen und *Gramineen*-Früchte. Probleme der Küstenforschung im südlichen Nordseegebiet. *Schriftenreihe des Niedersächsischen Landesinstitutes für Marschen- und Wurtenforschung*. Band 7. 1–32.
- Körber-Grohne, U. 1991: Bestimmungsschlüssel für subfossile *Gramineen*-Früchte, Identification key for subfossil *Gramineae* fruits. Probleme der Küstenforschung im südlichen Nordseegebiet. *Schriftenreihe des Niedersächsischen Landesinstitutes für Marschen- und Wurtenforschung*. Band 18. 169–234.
- Larsson, I. 2010. *Millefolium, Rölrika, Näsegräs. Medeltidens svenska växtvärld i lärd tradition*. (2:a uppl.) Kungliga skogs- och lantbruksakademien. Stockholm.
- Latałowa, et.al. 2007. 'Useful plants in medieval and post-medieval archaeobotanical material from the Hanseatic towns of Northern Poland (Kołobrzeg, Gdańsk and Elbag). I: Karg, S. (red.). 2007. *Medieval Food Traditions in Northern Europe*. Publications from the National Museum Studies in Archaeology & History, Vol. 12. Copenhagen. s. 39–72.
- Linneus, C. 1751. *Carl Linneus Skånska resa*.
- von Sydow, O., Larsson, E.-L., & Öborn, G. (red.). 1975. *På upptäcktsfärd i kulturlandskapet*. Bokskogen Förlag.
- Myrdal, J. 1999. *Jordbrukets under feodalismen 1000–1700*. Natur och kultur: Stockholm.
- Nielsen, H. 1991. *Läkeväxter förr och nu*. Borås.
- Schoch W.H., Pawlik, B., Schweingruber F.H. 1988. *Botanical macro-remains*, Paul Haupt Publishers. Stuttgart.
- Skarin, O. 1979. *Grängsgårdar i centrum; studier i Västsvensk bebyggelsehistoria c 1300–1600*. Volym 1–2. Göteborg.
- Wasylikowa, K. 1986. Analysis of fossil fruits and seeds. I: Berglund, B.E. (red.). *Handbook of Holocene Palaeoecology and Palaeohydrology*. John Wiley & Sons Ltd. s. 571–590.
- Ågren, K. 2005. Ångsull, *Eriophorum angustifolium*. I: Tunon, H. (red.). *Människan och floran. Etnobiologi i Sverige 2*. Wahlström & Widstrand. Stockholm.

Lansering

För att väcka allmänhetens intresse och upplysa om de stora arkeologiska satsningarna skall en större lansering i form av annonskampanj och pressreleaser ske i projektets tidiga skede. Annonsering kommer att ske på Göteborgs lokaltrafik, bussar och spårvagnar. Annonserna kommer att innehålla intresseväckande bild och text samt information om projektets hemsida. Pressreleaser går ut till tidningar, lokal-tv och lokalradio.

Inför lanseringen är projektets logotyp, hemsida och första numret av "Nya Lödöse"-tidningen färdigställt.

Informationsmaterial

Hemsida och digital närvaro

För projektet byggs en egen, levande hemsida. Denna kommer att vara tillgänglig för det stora flertalet av våra målgrupper som den intresserade allmänheten likväl som mer specialiserade intressenter. Hemsidan kommer även att fungera som informationsportal för alla aktörer inom den egna projektgruppen. Hemsidans unika "Nya Lödöse-layout" kommer att återfinnas i allt informationsmaterial som rör projektet och i kommande rapporter från projektet.

På hemsidan kommer man att kunna följa undersökningarnas alla steg, snabbt ta del av ny information och få djupare kunskap. Digitalt kartmaterial kommer att finnas tillgängligt på hemsidan. Kalendarier för visningar, föreläsningar och andra arrangemang kommer att föras upp här. Kortfattade översättningar kommer att finnas på 3 olika språk.

Skolor ägnas särskild uppmärksamhet på hemsidan då det kommer att finnas ett för ändamålet utformat nedladdningsbart material som går att arbeta vidare med i klassrummen. Detta material utformas i samråd med en till projektet knuten historiker. Skolklasser ges även möjlighet att lägga upp egenproducerad forskning rörande Nya Lödöse på hemsidan.

Från de undersökande institutionernas respektive hemsidor kommer det att skapas länkar till projektets egen hemsida. Projektet kommer också att kunna följas i stunden via twitter och flickr.

Tidning

En populärvetenskaplig tidning utformas enligt "Nya Lödöse-layouten". Syftet är att presentera projektet i en tilltalande, lättillgänglig tryckt produkt. Tidningen kommer att distribueras till platser där allmänheten vistas (t.ex. Gamlestadens bibliotek, Medborgarhuset, SKF, Arbetsförmedlingen, Kyrkans församlingshem, skolor, Göteborgs stadsmuseum). Tidningen kommer också att fungera som ett lättillgängligt informationsmaterial att presentera för myndigheter, kommun och uppdragsgivare.

Tidningen kommer att utkomma med flera temanummer under projektets löptid. Det första numret publiceras i samband med projektstart och kommer att innehålla bakgrund till och information om projektet. Nummer två publiceras under fältsäsong och kommer att rapportera arkeologi direkt från fält. Nummer tre publiceras under projektets rapportfas och presenterar nya vetenskapliga rön.

En vetenskapsjournalist kommer att producera artiklar till tidningen baserade på information från undersökande arkeologer, konservatorer, entreprenörer och forskare knutna till projektet. En professionell fotograf kommer att producera bildmaterial till tidningen.

Skyltar

3–5 enklare skyltar med kortfattad information om projektet produceras för att visas på utgrävningsplatsen. Skyltarna kommer att innehålla information om undersökningarna och undersökarna samt information om projektets hemsida. Skyltarna kommer att översättas till tre språk.

Till den undersökande personalens bilar kommer magnetskyltar produceras i "Nya Lödöse-layout" med information om projektets hemsida.

Presskontakter

Vid lanseringen av projektet kommer en stor satsning mot massmedia göras.

Under projektets gång kommer massmedia att hållas informerad om nyheter och andra intressanta händelser i projektet via pressreleaser.

Möte med arkeologen

Visningar i fält

Under projektets fältsäsong kommer ett antal visningar hållas på undersökningsplatsen. Detta görs dels genom arbetsplatsvisningar för bokade grupper och dels genom öppna helgvisningar för den intresserade allmänheten. Information om de bokningsbara visningarna kommer att gå ut till exempelvis Göteborgs kommun, företag, hembygdsförening, fornminnesförening och kyrka. En eller ett par av de öppna visningarna kommer att vara tolkade till annat språk.

Kalender för visningar kommer att finnas på projektets hemsida, öppna visningar kommer att annonseras i dagspress. Inför visningarna kan undersökningssyftorna komma att behöva tillgängliggöras med ramper och/eller avspärrningar.

Skolprogram

Förskola/Grundskola

Till förskola och skola kan vi erbjuda skolbesök anpassat efter ålder och läroplan utifrån programmet Historien runt Husknuten. Historien runt husknuten utvecklades 2006–2007 inom ramen för Bohusläns museums verksamhet. En eller två av museets arkeologer eller pedagoger tar med en elevgrupp på en vandring till en undersökningsplats, till fornlämningar och kulturhistoriska lämningar i den egna närmiljön. Syftet med vandringen är att väcka intresset för för- och kulturhistoria i hemtrakterna och att komplettera och konkretisera den kunskap som inhämtas i den ordinarie undervisningen. Eleverna stimuleras att ställa egna frågor och att komma med egna berättelser om händelser och platser i närområdet. Med utgångspunkt i arkeologens arbete närmar vi oss förhistorien genom spåren i jorden. Källkritiska aspekter är viktiga, liksom arkeologins roll i samhällsbyggnaden. Vi tittar också på landskapet och sätter in fornlämningarna i sitt tidsmässiga och rumsliga sammanhang. Vandringen tar cirka två timmar och kan innehålla prova-på-aktiviteter.

Årskurs F–9 samt äldre barn på förskolorna (4–5 år) kan erbjudas besök av arkeolog/pedagog på utgrävningen. Yngre barngrupper på förskolor kan erbjudas besök på förskolan. Skolorna har

möjlighet att arbeta vidare i klassrummen med material från projektets hemsida och även att bidra med eget material till projektets hemsida. Vi kan även erbjuda återbesök i klassen av arkeolog/pedagog och ger skolorna möjlighet att bidra till projektets ambulerande utställning.

Gymnasiet/universitet

Till gymnasieklasser och universitetsstuderande kan vi erbjuda specialvisningar på utgrävningsplatsen med djupare inriktning på forskning, arkeologens arbete och arbetssituation, källkritiska aspekter och arkeologins roll i samhällsbyggnaden

Utställning

För att komplettera visningsverksamheten i fält produceras en mindre informationsutställning som under fältsäsongen ambulerar mellan olika lokaler (t.ex. Gamlestadens bibliotek, Medborgarhuset, Kyrkans församlingshem, SKF:s matsal). Informationen i utställningen kommer att vara utbytbar och aktualiseras/tematiseras allt eftersom undersökningarna fortskrider. Engagerade skolklasser kan erbjudas att själva arbeta med material till utställningen utifrån sina tankar och erfarenheter från undersökningarna.

Föreläsningar/familjedagar/ seminarier

För att komplettera visningsverksamheten i fält och för att förstärka de tillfälliga utställningarna anordnas under fältsäsongen ett antal föreläsningar i lokalerna där utställningen visas (t.ex. Gamlestadens bibliotek, Medborgarhuset, Kyrkans församlingshem, SKF:s matsal). Här finns möjlighet till dialog med allmänheten och särskilt intresserade, fynd kan förevisas, olika teman kan tas upp. En eller flera utformas som familjedag med möjlighet till prova-på aktiviteter eller liknande. Eventuella samarrangemang med till exempel Göteborgs stadsmuseum, bibliotek och kyrka kommer att undersökas.

Projektets kommunikativa insatser kommer efter avslutad fältsäsong presenteras på seminarier och branschmöten för fackfolk och intresserad allmänhet.

LUND UNIVERSITY

DEPARTMENT OF QUATERNARY GEOLOGY
KVARTÄRGEOLOGISKA AVDELNINGEN

HANS LINDERSON

VÄSTRA GÖTALANDSREGIONEN

2013 -11- 14

18 Oktober 2013

Västarvst
Uddevalla

Nationella Laboratoriet för Vedanatomi och Dendrokronologi, rapport nr 2013:45

Hans Linderson

**DENDROKRONOLOGISK ANALYS AV NYA LÖDÖSE, RAÄ 218,
GÖTEBORG**

Uppdragsgivare: Mattias Öbrink, Bohusläns museum, box 403, 451 19 Uddevalla

Område: Göteborg **Prov nr:** 15132-15164 **Antal sågskivor:** 33

Dendrokronologiskt objekt: Prover från kyrkogård 15139-153 och bebyggelse 3:1 15132-138 samt diverse kontexter enligt provlista 2013-08-15 15154-164

Kommentarer till nedanstående tabell

Bebyggelse 1:3 15132-138

Ett av de sju proverna dateras 1470-1479 så att avverkningen kan ha skett så sent som **vinterhalvåret 1479/80**. De övriga proverna består av al tall eller ek med färre årsringar.

Kyrkogården 3:4, 15139-153

Dateringar

1470-1479 ett prov, 136. Denna kan tillhöra nästa dateringsgrupp.

Vinterhalvåret 1479/80 ges av tre eller fyra prover.

Vinterhalvåret 1488/89 ges av ett prov.

Vinterhalvåret 1587/88 ges av fyra prover varav två uppvisar en något större felmarginal.

Ej daterade prover är sex stycken och består av ung tall och al.

Prover från skilda kontexter 15154-164

Prov (15161) dateras, **vinterhalvåret 1770/71**. Detta ek-virke är udda ur vedanatommisk synpunkt då den uppvisar 37 år i splinten (savved), vilket är extremt mycket. Tidsserien täcker dåligt de övriga daterade proverna tidsmässigt, så proveniens värdering genomet dessa har bristande förutsättningar. Prov 15154, 15158 och 15159 dateras till 1462-1472, 1452-1470 och 1460-1480. Om dessa så att säga byggnadslogiskt måste ha samma ålder så är dateringen **1462-1470**.

De odaterade proverna består av tall och ek med högst 56 årsringar, ur virkessynpunkt måste detta ses som mycket dålig kvalitet.

Proveniensen bedöms vara av **relativt lokal region** (i storleksordningen en radie på 50 km kring fyndorten) för samtliga daterade prover. Önskemål har ställts att göra mer långtgående tolkningar. I kolumnen längst till höger ges två enhetliga grupper, A eller B. Prover som inte passar ihop kan komma från samma plats men av en eller flera störningar inte korrelera tillräckligt bra.

Virkeskvaliteter

Det undersökta ek-virket fördela sig i stort sett i två grupper. Det som är avverkat på 1400-talet är av en mycket sämre typ, omogen ekskog (exskog anses mogen vid 150 år). Virket avverkat kring 1588 är hälften av mycket mogna träd.

Resultat:

CATRAS Dendro nr:	Prov PD Nr:	Träd -slag	Antal år	Splint (Sp) Bark (B) Vankant (W)	Datering av yttersta årsring i provet	Beräknat Fällningsår E(Efter) V(vinterhalv- året)	Enhetliga dendro- kronologiska grupper
15132	20183	Al	20	Nära W	Ej datering	-	
15133	20204	Ek	53	Nära W	Ej datering	-	
15134	20205	Ek	50	Ej sp	Ej datering	-	
15135	21059	Tall	31	W	Ej datering	-	
15136	22617	Ek	62	Sp 13nära W	1470	1474 ± 4	
15137	22835	Tall	64	W	Ej datering	-	
15138	22836	Al	26	W	Ej datering	-	
15139	26808	Al	29	W	Ej datering	-	
15140	27824	Ek	103	Sp11 nära W	1471	1475 ± 4	A
15141	27825	Ek	66	Sp 11, W	1479	V 1479/80	
15142	28032	Ek	115	Sp 15, W	1479	V 1479/80	A
15143	29327	Ek	300	Sp 16, W	1587	V 1587/88	B
15144	32000	Ek	83	Sp14nära W	1587	1590 ± 2	B
15145	31242	Al	100	W	Ej datering	-	
15146	31668	Tall	38	W	Ej datering	-	
15147	31669	Tall	63	Nära W	Ej datering	-	
15148	31243	Ek	119	Sp 23 W	1488	V 1488/89	
15149	31715	Tall	35	W	Ej datering	-	
15150	1001547	Ek	108	Sp 10, W	1479	V 1479/80	
15151	1001553	Ek	60	Sp 11, W	1587	V 1587/88	B
15152	1001555	Al	32	Ej W	Ej datering	-	
15153	1001556	Ek	217	Sp13nära W	1585	1588 ± 3	
15154	28273	Ek	79	Sp=12, Ej W	1462	1468 ± 6	(B)
15155	28363	Tall	55	W	Ej datering	-	
15156	70052	Tall	23	W	Ej datering	-	
15157	70098	Tall	56	Nära W	Ej datering	-	
15158	80040	Ek	62	Nära sp	1441	1462 ± 10	B
15159	80094	Ek	93	Sp c10 ej W	1463	1470 ± 10	A
15160	80149	Tall	33	W	Ej datering	-	
15161	90073	Ek	290	Sp 37, W	1770	V 1770/71	
15162	90083	Tall	47	W	Ej datering	(X)	
15163	90084	Tall	43	Ej W	Ej datering	(X-1)	
15164	90088	Tall	52	W	Ej datering	(X)	

Resultat inom parentes är osäkra uppgifter.

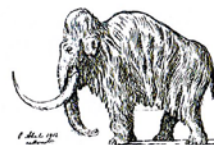

Hans Linderson, Laboratorieföreståndare, Lunds Universitet

LUND UNIVERSITY

DEPARTMENT OF QUATERNARY GEOLOGY
KVARTÄRGEOLOGISKA AVDELNINGEN
HANS LINDERSON

6 juli 2014

Nationella Laboratoriet för Vedanatomi och Dendrokronologi, rapport nr 2014:46
Anton Hansson & Hans Linderson
DENDROKRONOLOGISK ANALYS AV NYA LÖDÖSE, YTA 3:1/3:2 OCH
3:1/3:4, RAÅ 218, GÖTEBORG

Uppdragsgivare: Mattias Öbrink, Bohusläns museum, box 403, 451 19 Uddevalla

Område: Göteborg **Prov nr:** 15181-277 & 15290 **Antal sågprov:** 95

Dendrokronologiskt objekt: 19 olika objekt

Kommentarer till bifogad tabell (EXEL)

Sammanställning av olika kontexter med säkert skilda dateringar (fällningstider) med minsta möjliga dateringsbredd, dendro-id 15181-15277 samt några prov från tidigare undersökningar Resultatet i tabellen kan ge något bredare möjligheter, vilka man som uttolkare gärna kan använda.

Träkistor tomt 1, prov 15181-15199 samt 15201

- A (efter 1482)
- B Vinterhalvåret 1524/25
- C Vinterhalvåret 1526/27
- D Juni 1527
- E Vinterhalvåret 1530/31
- F Vinterhalvåret 1533/34
- G Vinterhalvåret 1535/36

Nära strand tomt 1 prov 15200

- A Juni 1481

Hus tomt 1, prov 15202-15203 samt 15132-15134

- A 1479-1485

Hus tomt 2, prov 15204-15211 samt 15154, 15158 och 15160

- A (efter 1449 till efter 1463) möjligen hamnar alla fem provers fällningsår i nedanstående grupper
- B 1462-1472 enligt rapport 2013:45
- C 1474-1476

Söder om tomt 2 prov 15212-15216

- A 1461-1475 endast ett av fem prover dateras, de övriga liknar grenar eller småstammar av skilda trädslag.

Tomt väst om tomt 2, prov 15217

- Provet dateras inte.

Hus på tomt 3 prov 15218-15222

- Vinterhalvåret 1481/82

Tomt öster om tomt 3, prov 15223-15227

- A (1451-1465) ett prov med inte helt säker splint alternativ datering är "efter 1451"
- B Juni 1476
- C Vinterhalvåret 1476/77

Hus i sydligaste delen av 3:2, prov 15228-15229

- A 1467-1480

Tomt söder om kyrkogatan, prov 15230-15244

- A 1452-1466
- B Vinterhalvåret 1476/77
- C Vinterhalvåret 1479/80
- D Vinterhalvåret 1481/82
- E Vinterhalvåret 1486/87

Tomt sydost om "Kyrkogatan", prov 15245-15249

- A Vinterhalvåret 1474/75
- B 1485-1499

Hus på tomt 5, prov 15250

- A 1456-1470

Hus på tomt 13, prov 15251

- A Vinterhalvåret 1476/77

Tomt 13, prov 15252-15257

- A (efter 1452) detta enda prov korsdateras mycket bra med prov 15250, vilket antyder en avverkning före 1471
- B Vinterhalvåret 1476/77
- C Juni 1477

Brunn på södra delen av kyrkogården, prov 15258-15260

Ingen datering, samtliga prov alvirke, minst en är sommaravverkad.

Byggnad direkt väst om kyrkogården prov 15261-15262

A efter 1450, ganska hårt hugget virke borde dock vara avverkad före år 1500

Inne på Kyrkogården, prov 15263-15267 samt 15156,15157 & 15164

- A 1454-1468 stör
- B 1484-1499 dräneringsränna
- C kistor dateras inte helt säkert, se nedan, prov 15156,15157,15164 och 15265

Krogen, prov 15268-15270

- A efter 1458 prov 15269
- B ingen datering. Det skiljer ett år mellan yttersta årsringarna på prov 15268 och 15270.

Söder om kyrkogården, prov 15271-15272

- A ingen datering

Svårplacerade prover 15273-15277 (A=15275, B=15277)

- A 1474-1478 Rustbädd. Kopplas dendrokronologiskt till 15257 (tomt 13) som avverkas juni 1477
- B 1471-1485 Golv. Kopplas till 15248 men främst 15247 som kan vara tagen från samma träd och är i så fall avverkad vinterhalvåret 1474/75.

Prover som inte dateras är i huvudsak virke med för få årsringar (under 60) eller dålig koppling till andra prov eller udda trädslag, al, asp är alltid svåra att datera, gran är ovanligt i västkustlandskapen speciellt före 1600-tal. Tallvirket, som vanligtvis är relativt lätt att datera, uppträder i denna undersökning mestadels som ett snabbvuxet virke med få årsringar. Alltså ett enklare virke utan eller med ringa röd kärna, vilket kontrasterar starkt till den daterade eken som oftast är över 100 år. Andra skäl till att virke inte dateras fast den har undvikit ovanstående fallgropar kan var störd tillväxt av mycket lokal karaktär. Detta kan vara svårt att förebygga genom urval av virke i fältarbetet.

Provenienser, utvärdering av proverna 15181-15277

Till skillnad från dateringsuppgifterna så är denna analys inte lika stringent. Här kan tillfälligheter under trädets levnad ha en sådan påverkan att ett enskilda träd kan hamna i fel grupp. För att minska detta problem, har prover med en otydlig grupptillhörighet utelämnats för att få ett resultat som jag bedömer går att använda i er diskussion om virkets proveniens. Det innebär inte att prover som har utelämnats inte ingår i en viss förväntad grupp. Ur framtida dendrokronologiska undersökningars synpunkt kommer dessa indelningar att få en allt större betydelse. Några passager nedan är diskuterande men är uteslutande baserade på den dendrokronologiska analysen.

Prover som bildar en tydlig enhet får beteckningen I (huvudgruppen), II, III och IV angivna i exel-filen.

I : Dateras bäst med ek från "norra Halland"*. Den undersökning som korsdaterar bäst, är ek mestadels avverkad på 1600-talet och funnen på Rådhusplatsen i Köpenhamn. Antalet prover är ungefär lika stort. Huvuddelen av virket i båda grupperna har börjat växa på andra halvan av 1300-talet. Köpenhamnsmaterial består således av ek som är 100-200 år äldre än "Lödöseeken" i föreliggande undersökning.

*Materialet "norra Halland" baseras på byggnadsmaterial som kan ha ett något större virkesfångstområde än så, bedömningsvis några mil utanför nuvarande Kungsbacka och Varbergs kommun. Men eftersom vi i denna grupp har 23 dendrokronologiskt sammanhållna prover förefaller det mycket märkligt om alla dessa har vuxit nära gränslandet för virkesproveniensen, det är mer troligt att de verkligen vuxit i Halland, det vill säga i dåtidens Danmark.

II: som I men avviker så att de bedöms komma från en annan urskiljbar ståndort. Detta är en sammanhållen grupp från kontexten "Hus tomt 2". Måhända är det för tiden en isolerad händelse?

III: som II men bildar en annan liten sammanhållengrupp och fyller funktionen att knyta prov 15277 till andra prov med säker fyndort.

IV två prov varav prov 15133 tidigare var odaterat.

Nya dateringar av tidigare odaterade prov

15133 PD20204 e 1473

15157 PD70098 (1577 ±3) dateringen är inte helt säker

Hans Linderson, Laboratorieföreståndare

Lunds Universitet

Laboratoriet för Vedanatomi och Dendrokronologi, Sölvegatan 12, 223 62 Lund

E-post: Hans.Linderson@geol.lu.se

Tel: 046-2227891

Sölvegatan 12, S-223 62 Lund Tel. +46-46-2227891 Fax +46-46-2224830 e-mail: Hans.Linderson@geol.lu.se

FIGUR- OCH TABELLFÖRTECKNING

Figurer

Figur 1. Läget Nya Lödöse markerat på utsnitt ur GSD-Översiktskartan, blad 253 Göteborg. Skala 1:300 000.....	4
Figur 2a. Stadsgård 1–4 markerade på utsnitt ur GSD-Fastighetskartan, blad 64D ocS Partille. Skala 1:10 000.....	6
Figur 2b. Gamlestaden och Göteborg på utsnitt ur kartan "Belägenheten omkring Göteborg 1809 utgiven av N.G. Werming".....	7
Figur 3. Undersökta ytor i Gamlestaden med det år de undersöktes, samt den yta som avrapporteras i denna rapport. Skala 1:1500.....	8
Figur 4. Undersökningen inleddes i bitande vinterkyla. Här har det blivit lite varmare. Närmast kameran syns ytan öster om S:t Pedersgatan, längre bort tältet över kyrkogården. Foto: Markus Andersson.....	10
Figur 5. Undersökning av hus 1:2:2 samtidigt som bygget av en tillfällig väg pågår. Foto: Veronica Forsblom-Ljungdahl.....	10
Figur 6. Kartor från stadstiden saknas. Denna är från 1677 och visar det som då fanns kvar av staden – vallgraven och kyrkoruinen. Byggnaderna tillhör landerierna. Skansen i södra delen av stadsområdet är förmodligen från 1600-talets dansk-svenska tid och tillkommen efter stadstiden. Vi ser också vadet över Göta älv till Marieholm, som då ännu verkligen var en holme. Karta krigsarkivet (Sverige, stads- och fästningsplaner, Göteborg, SE/KrA/0424/037/370b). Norr är åt höger.....	12
Figur 7. Utsnitt över kartan över Göteborgs landerier 1696 som visar Gamlestadsområdet. De grå partierna är åkermark, de gula slätterängar och betesmark. Karta Lantmäteriverket.....	13
Figur 8. Markanvändningen under första världskriget framgår tydligt av detta foto från 1916, där Sixten Strömbom fick delta i att föra bort svin från undersökningsområdet. Troligen visar bilden den landeriväg som ersatte gata A (se nedan). Foto: G. Lundström. Göteborgs stadsmuseums arkiv (GSMS 110001:202).....	14
Figur 9. Undersökning av stadsgård 3. Gårdsplanens stenläggning syns tydligt. På bilden syns även grunden från en riven 1900-talsbyggnad. Då den byggdes schaktades endast i själva vägglinjen, i övrigt är de arkeologiska lämningarna intakta. Foto: Markus Andersson.....	14
Figur 10. Undersökning år 1916. Foto: G. Lundström. Göteborgs stadsmuseums arkiv (GSMS 110001:331).....	16
Figur 11. Hus med stenkällare vid Sävåns norra strand år 1916. Foto: G. Lundström. Göteborgs stadsmuseums arkiv (GSMS 110001:325).....	16
Figur 12. Schakt grävda norr om Sävån 1915–18 (Ur Strömbom 1924).....	17
Figur 13. Undersökningar december 1971. Göteborgs stadsmuseums arkiv (GSMS 110007:793:2).....	18
Figur 14. Försök till rekonstruktion av Nya Lödöse utifrån grävningsresultaten 1915–18 (ur Lilienberg 1928).....	19
Figur 15. Genomgång av dokumentationen under fältsäsongen 2013. Foto: Markus Andersson.....	20
Figur 16. Fältnalys av arkeobotaniskt material. Foto: Markus Andersson.....	22
Figur 17. Brunnslock på ny gata med Nya Lödöses stadssigill. En del av gestaltningen av den nya stadsdelen. Foto: Mattias Öbrink.....	23
Figur 18. Skolvisning i Nya Lödöse. Foto: Markus Andersson.....	24
Figur 19. Nya Lödöseprojektets signatur på arbetskläder. Foto: Markus Andersson.....	24
Figur 20. Arbete i tält i april 2013. Närmast kameran syns sättsand på gårdsplanen på stadsgård 1. Foto: Veronica Forsblom-Ljungdahl.....	26
Figur 21. Grävning i den västra delen av undersökningsområdet. Foto: Markus Andersson.....	26
Figur 22. Schematisk framställning av tolkningsprocessens gång.....	27
Figur 23. Konservatorer i fält. Foto: Pernilla Morner Åhman.....	28
Figur 24. Tvätt av föremål i fält. Foto: Markus Andersson.....	30
Figur 25. Karta över förundersökningsschakt och ytor undersökta före 2013 i Gamlestaden. Skala 1:1 500.....	36
Figur 26. De stadsgårdar, gator och vretar som beskrivs i denna text. Skala 1:500.....	38
Figur 27. Förändringar av gata A under perioden 1473–1624. A) Perioden 1473 till 1520-tal. B) Perioden 1520- till 1540-tal. C) 1560–70-tal till 1624. Skala 1:500.....	40
Figur 28. Gata A och läget för den landsväg som ersatte den. Skala 1:500.....	41
Figur 29. Brukningsfas 1 på stadsgård 1.....	42
Figur 30. Brukningsfas 2 på stadsgård 1. Visualiseringen visar tiden efter att hus 1:2:2 byggdes om.....	43
Figur 31. Golvet i hus 1:2:2. Foto: Oscar Ortman.....	44
Figur 32. Brukningsfas 1 på stadsgård 2. Skala 1:150.....	45
Figur 33. Brukningsfas 2 på Stadsgård 2 Visualiseringen visar tiden efter att huslänga 2:5:1 byggdes ut åt söder.....	46
Figur 34. Brukningsfas 4 på stadsgård 2 och den samtida brukningsfas 4 på stadsgård 4. De visas ihop eftersom det är osäkert var gränsen mellan dem fanns. Streckad linje visar möjlig tomtgräns.....	48
Figur 35. Brukningsfas 2 på Stadsgård 3.....	49
Figur 36. Brukningsfas 3 på Stadsgård 3. Husen och rumsindelningen såg likadan ut under brukningsfas 4.....	51
Figur 37. Brukningsfas 2 på Stadsgård 4.....	52
Figur 38. Brukningsfas 1 på stadsgård 1/3 efter att rum C i huslänga 1:17:1 byggdes.....	55
Figur 39. Brukningsfas 1 på Stadsgård 2/4.....	56
Figur 40. Raserad hägnad i Vret 1/2. Foto: Mats Magnusson.....	58
Figur 41. Visualisering av stadsgård 1–4 samt gata A och B under period 1 (1473–1520). Sedd från söder.....	59

Figur 42. Visualisering av stadsgård 1–4 samt gata A och B under period 2 (1520–1547). Sedd från söder.	60	illustreras med vit linje. Foto Veronica Forsblom-Ljungdahl, bearbetning Mattias Öbrink.	90
Figur 43. Visualisering av stadsgård 1/3, 2 och 4 samt gata A och B under period 3 (1560–70-tal till 1600-talets början). Sedd från söder.	61	Figur 66. Rörelsemönster inom stadsgård 1.	92
Figur 44. Visualisering av stadsgård 1/3, 2/4 samt gata A och B under period 4 (1600-talets början till 1624). Sedd från söder.	62	Figur 67. A) Oregelbundna möten mellan vretar inne i kvarteren. B) Jämt fördelade vretar utmed gata B. Skala 1:600.	93
Figur 45. Matris över händelsefaserna inom den undersökta ytan.	63	Figur 68. Lämningar från utstakningsfasen. Skala 1:300.	96
Figur 46. Fyndplatser för rödgods, lergods och svartgods daterade till perioderna 1473–1480 och 1480–1540-tal. Skala 1:400.	65	Figur 69. Lämningar från fas A:1. Skala 1:150.	97
Figur 47. Fyndplatser för rödgods, lergods och svartgods daterade till perioden 1560–70-tal till 1624. De flesta keramikföremålen på stadsgård 2 påträffades under denna tidsperiod i avfallsdepåer utomhus. Skala 1:400.	66	Figur 70. Lämningar från fas A:2. Skala 1:150.	98
Figur 48. Fingerborg från golvet i rum E i huslänga 1:2:1. Foto: Markus Andersson. Skala 2:1.	67	Figur 71. Lämningar från fas A:4. Skala 1:150.	100
Figur 49. Delar av draglås från perioden 1480 till 1540-tal. Foto: Markus Andersson. Skala 1:1.	68	Figur 72. Lämningar från fas A:5. Skala 1:150.	101
Figur 50. Fragment av kärl i rödgods från perioden 1480 till 1540-tal. Foto: Markus Andersson. Skala 1:2.	68	Figur 73. Lämningar från fas A:6. Skala 1:150.	102
Figur 51. Mynningsfragment av lergodsfat tillverkat i Weser-regionen i nuvarande Tyskland. Foto: Markus Andersson. Skala 2:1.	69	Figur 74. Lämningar från fas A:7. Skala 1:150.	103
Figur 52. Proveniens för föremål daterade till perioderna 1473–1480 och 1480–1540-tal. Skala 1:400.	70	Figur 75. Lämningar från fas A:8. Skala 1:150.	104
Figur 53. Proveniens för föremål daterade till perioden 1560–70-tal till 1624. Skala 1:400.	71	Figur 76. Lämningar från fas A:9. Skala 1:150.	105
Figur 54. A) Det konserverade urverket. Foto: Markus Andersson. Skala 1:1. B) Röntgenbild av urverket, här syns tydligt delar av mekaniken. Foto: SVK.	72	Figur 77. Lämningar från fas A:10. Skala 1:150.	106
Figur 55. Mynning till glaskaraff tillverkad på europeiska kontinenten (perioden 1560–70-tal till 1624). Foto: Markus Andersson. Skala 1:1.	72	Figur 78. Lämningar från fas A:11. Skala 1:150.	107
Figur 56. Möjlig vikt av bly. Foto: Markus Andersson. Skala 2:1.	73	Figur 79. Lämningar från fas A:12. Skala 1:150.	108
Figur 57. Bandkniv. Foto: Markus Andersson. Skala 1:1.	73	Figur 80. Lämningar från fas A:13. Skala 1:150.	109
Figur 58. Blyplomb från gata B. Foto: Markus Andersson. Skala 2:1.	74	Figur 81. Lämningar från fas A:14. Skala 1:150.	110
Figur 59. Osteologer undersöker avfallshögarna på bakgårdsytan till stadsgård 2. Tack vare närvarande fältosteologer dokumenterades koncentrationer av olika fiskarter. Foto: Markus Andersson.	76	Figur 82. Lämningar från fas A:15. Skala 1:150.	111
Figur 60. Svinhållning var föga förvånande vanligt i Nya Lödöse. Ben från spädkgrisar (se bilden) var relativt vanligt förekommande på flera av stadsgårdarna. Foto: Markus Andersson. Skala 1:2.	77	Figur 83. Lämningar från fas A:16. Skala 1:150.	112
Figur 61. Det fanns flera exempel på hur ben använts som byggnadsmaterial. I förgrunden ser vi kalvarier från nötboskap som använts som stabilisering inför en utbyggnad i en av vretarna (Fas 2/4:5). Foto: Markus Andersson.	78	Figur 84. Lämningar från fas A:17. Skala 1:150.	113
Figur 62. Tolkning av tomtgränser utifrån påträffade störar, stenar och boden i gata B. Skala 1:300.	82	Figur 85. Lämningar från fas A:18. Skala 1:150.	114
Figur 63. Avfallsbinge fylld med svindynga på stadsgård 2. Foto: Veronica Forsblom-Ljungdahl.	87	Figur 86. Lämningar från fas A:19. Skala 1:150.	115
Figur 64. Ute eller inne? Stenlagd yta på stadsgård 1/3 där rum C i huslänga 1:17:1 senare byggdes. Inga spår av väggar fanns runt stenläggningen, möjligen fanns ett tak över den. Foto: Tara Gullbrand.	89	Figur 87. Lämningar från fas A:20. Skala 1:150.	116
Figur 65. Den stenlagda gårdsplanen på stadsgård 2 under tidsperioden från 1560–70-tal till 1600-talets början (period 3), sedd från norr. Husen runt gårdsplanen		Figur 88. Lämningar från fas A:21. Skala 1:150.	117
		Figur 89. Lämningar från fas B:1. Skala 1:150.	118
		Figur 90. Lämningar från fas B:2. Skala 1:150.	119
		Figur 91. Lämningar från fas B:3. Skala 1:150.	120
		Figur 92. Lämningar från fas B:4. Skala 1:150.	121
		Figur 93. Lämningar från fas B:5. Skala 1:150.	122
		Figur 94. Lämningar från fas B:6. Skala 1:150.	123
		Figur 95. Lämningar från fas 1:1. Skala 1:150.	125
		Figur 96. Lämningar från fas 1:2. Skala 1:150.	129
		Figur 97. Lämningar från fas 1:3. Skala 1:150.	130
		Figur 98. Lämningar från fas 1:4. Skala 1:150.	131
		Figur 99. Lämningar från fas 1:5. Skala 1:150.	132
		Figur 100. Lämningar från fas 1:6. Skala 1:150.	133
		Figur 101. Lämningar från fas 1:7. Skala 1:150.	134
		Figur 102. Lämningar från fas 1:8. Skala 1:150.	136
		Figur 103. Lämningar från fas 1:9. Skala 1:150.	137
		Figur 104. Lämningar från fas 1:10. Skala 1:150.	138
		Figur 105. Lämningar från fas 1:11. Skala 1:150.	140
		Figur 106. Lämningar från fas 1:12. Skala 1:150.	142
		Figur 107. Lämningar från fas 1:14. Skala 1:150.	144
		Figur 108. Lämningar från fas 1:15. Skala 1:150.	146
		Figur 109. Lämningar från fas 1:16. Skala 1:150.	149
		Figur 110. Lämningar från fas 1:17. Skala 1:150.	152
		Figur 111. Lämningar från fas 1:18. Skala 1:150.	154
		Figur 112. Lämningar från fas 1:19. Skala 1:150.	156
		Figur 113. Lämningar från fas 1:20. Skala 1:150.	158
		Figur 114. Lämningar från fas 1:21. Skala 1:150.	160
		Figur 115. Lämningar från fas 1:22. Skala 1:150.	162
		Figur 116. Lämningar från fas 1:23. Skala 1:150.	164
		Figur 117. Lämningar från fas 1:24. Skala 1:150.	166
		Figur 118. Lämningar från fas 1:25. Skala 1:150.	168
		Figur 119. Lämningar från fas 2:1. Skala 1:150.	170
		Figur 120. Lämningar från fas 2:2. Skala 1:150.	172
		Figur 121. Lämningar från fas 2:3. Skala 1:150.	174
		Figur 122. Lämningar från fas 2:4. Skala 1:150.	176
		Figur 123. Lämningar från fas 2:5. Skala 1:150.	180
		Figur 124. Lämningar från fas 2:6. Skala 1:150.	182
		Figur 125. Lämningar från fas 2:7. Skala 1:150.	184

Figur 126. Lämningar från fas 2:8. Skala 1:150.....	185
Figur 127. Lämningar från fas 2:10. Skala 1:150.....	188
Figur 128. Lämningar från fas 2:11. Skala 1:150.....	189
Figur 129. Lämningar från fas 2:12. Skala 1:150.....	191
Figur 130. Lämningar från fas 2:13. Skala 1:150.....	193
Figur 131. Lämningar från fas 2:14. Skala 1:150.....	195
Figur 132. Lämningar från fas 2:15. Skala 1:150.....	197
Figur 133. Lämningar från fas 2:16. Skala 1:150.....	198
Figur 134. Lämningar från fas 2:17. Skala 1:150.....	200
Figur 135. Lämningar från fas 2:18. Skala 1:150.....	202
Figur 136. Lämningar från fas 2:19. Skala 1:150.....	203
Figur 137. Lämningar från fas 2:20. Skala 1:150.....	205
Figur 138. Lämningar från fas 2:21. Skala 1:150.....	207
Figur 139. Lämningar från fas 2:22. Skala 1:150.....	209
Figur 140. Lämningar från fas 2:23. Skala 1:150.....	211
Figur 141. Lämningar från fas 2:24. Skala 1:150.....	213
Figur 142. Lämningar från fas 2:25. Skala 1:150.....	215
Figur 143. Lämningar från fas 2:26. Skala 1:150.....	217
Figur 144. Lämningar från fas 3:1. Skala 1:150.....	219
Figur 145. Lämningar från fas 3:2. Skala 1:150.....	222
Figur 146. Lämningar från fas 3:3. Skala 1:150.....	225
Figur 147. Lämningar från fas 3:4. Skala 1:150.....	227
Figur 148. Lämningar från fas 3:5. Skala 1:150.....	228
Figur 149. Lämningar från fas 3:6. Skala 1:150.....	229
Figur 150. Lämningar från fas 3:7. Skala 1:150.....	231
Figur 151. Lämningar från fas 3:8. Skala 1:150.....	233
Figur 152. Lämningar från fas 3:9. Skala 1:150.....	235
Figur 153. Lämningar från fas 3:10. Skala 1:150.....	236
Figur 154. Lämningar från fas 3:11. Skala 1:150.....	238
Figur 155. Lämningar från fas 3:12. Skala 1:150.....	240
Figur 156. Lämningar från fas 3:13. Skala 1:150.....	242
Figur 157. Lämningar från fas 3:14. Skala 1:150.....	244
Figur 158. Lämningar från fas 3:15. Skala 1:150.....	246
Figur 159. Lämningar från fas 3:16. Skala 1:150.....	248
Figur 160. Lämningar från fas 3:17. Skala 1:150.....	250
Figur 161. Lämningar från fas 3:19. Skala 1:150.....	253
Figur 162. Lämningar från fas 3:20. Skala 1:150.....	255
Figur 163. Lämningar från fas 4:1. Skala 1:150.....	256
Figur 164. Lämningar från fas 4:2. Skala 1:150.....	257
Figur 165. Lämningar från fas 4:3. Skala 1:150.....	260
Figur 166. Lämningar från fas 4:4. Skala 1:150.....	262
Figur 167. Lämningar från fas 4:5. Skala 1:150.....	264
Figur 168. Lämningar från fas 4:6. Skala 1:150.....	266
Figur 169. Lämningar från fas 4:7. Skala 1:150.....	268
Figur 170. Lämningar från fas 4:8. Skala 1:150.....	270
Figur 171. Lämningar från fas 4:10. Skala 1:150.....	273
Figur 172. Lämningar från fas 4:11. Skala 1:150.....	275
Figur 173. Lämningar från fas 4:12. Skala 1:150.....	277
Figur 174. Lämningar från fas 4:13. Skala 1:150.....	279
Figur 175. Lämningar från fas 4:14. Skala 1:150.....	281
Figur 176. Lämningar från fas 1/2:1. Skala 1:150.....	283
Figur 177. Lämningar från fas 1/2:2. Skala 1:150.....	285
Figur 178. Lämningar från fas 1/2:3. Skala 1:150.....	287
Figur 179. Lämningar från fas 1/2:4. Skala 1:150.....	289
Figur 180. Lämningar från fas 1/3:1. Skala 1:150.....	292
Figur 181. Lämningar från fas 1/3:2. Skala 1:150.....	294
Figur 182. Lämningar från fas 1/3:3. Skala 1:150.....	296
Figur 183. Lämningar från fas 1/3:4. Skala 1:150.....	298
Figur 184. Lämningar från fas 1/3:5. Skala 1:150.....	300
Figur 185. Lämningar från fas 2/4:1. Skala 1:150.....	302
Figur 186. Lämningar från fas 2/4:2. Skala 1:150.....	304
Figur 187. Lämningar från fas 2/4:3. Skala 1:150.....	306
Figur 188. Lämningar från fas 2/4:5. Skala 1:150.....	309
Figur 189. Lämningar från fas 2/4:6. Skala 1:150.....	311
Figur 190. Lämningar från fas 2/4:7. Skala 1:150.....	313
Figur 191. Lämningar från fas 2/4:8. Skala 1:150.....	315
Figur 192. Lämningar från fas 3/4:1. Skala 1:150.....	317
Figur 193. Lämningar från fas 3/4:2. Skala 1:150.....	319
Figur 194. Lämningar från fas 3/4:3. Skala 1:150.....	321
Figur 195. Lämningar från fas 3/4:4. Skala 1:150.....	323
Figur 196. Lämningar från fas 3/4:5. Skala 1:150.....	325
Figur 197. Lämningar från fas 3/4:6. Skala 1:150.....	327

Figurer i Bilaga 3

Figur 1. Andelar av vegetation enligt pollendata från de preurbana svämsedimenten.....	363
Figur 2. a. Fördelning av sädeslag för 73 förkolnade sädeskärnor från stadsbebyggelsen 1473–1624. Räknas säden från de omlagrade stadskulturlagren in som tillhörande den yngsta stadstiden ökar andelen korn något. b. Fördelningen av totalt 58 sädespollen, varav 20 säkert identifierade, från preparat från fem pollenprover, inklusive två preurbana prover som möjligen representerar odling under första halvan av 1400-talet. En stor del av sädespollenkornen är obestämda (38), men tillhör korngruppen, och har därför adderats till denna.	370

Tabeller

Tabell 1. Dendrokronologiska prover från de ytor denna rapport behandlar. * Prover från förundersökningar. ** Prov från undersökningen år 2015.	31
Tabell 2. Hantverk och hantverksmässiga yrken omnämnda i NTB (separat eller i personnamn).	35
Tabell 3. Antalet registrerade föremål varierar mellan olika stadsgårdar och tidsperioder. Skillnaderna kan delvis bero på olika bevaringsförhållanden och förutsättningar vid undersökningstillfället. Tiden 1473–1480 representerar dessutom en betydligt kortare tidsperiod än de båda andra och måste därför ses i ljuset av detta. Trots eventuella felkällor är skillnaderna dock så markanta att de måste beaktas vid tolkningen av händelseförloppen på respektive gård.	64
Tabell 4. Föremål från stadsgård 1. Keramik avser minsta antal kärl.	67
Tabell 5. Föremål från stadsgård 2. Keramik avser minsta antal kärl.	69
Tabell 6. Föremål från stadsgård 3. Keramik avser minsta antal kärl.	72
Tabell 7. Föremål från stadsgård 4. Keramik avser minsta antal kärl.	74
Tabell 8. Översikt över benmängder (kg) fördelat på stadsgårdar, gator och vretar.	75
Tabell 9. Samtliga byggnader inom stadsgård 1–4.	83
Tabell 10. Grupper och kontexter i utstagningsfasen.	96
Tabell 11. Grupper och kontexter i fas A:1.	97
Tabell 12. Grupper och kontexter i fas A:2.	98
Tabell 13. Grupper och kontexter i fas A:3.	99
Tabell 14. Grupper och kontexter i fas A:4.	100
Tabell 15. Grupper och kontexter i fas A:5.	101
Tabell 16. Grupper och kontexter i fas A:6.	102
Tabell 17. Grupper och kontexter i fas A:7.	103
Tabell 18. Grupper och kontexter i fas A:8. (A) är djupanalyserat.	104
Tabell 19. Grupper och kontexter i fas A:9.	105
Tabell 20. Grupper och kontexter i fas A:10.	106
Tabell 21. Grupper och kontexter i fas A:11.	107
Tabell 22. Grupper och kontexter i fas A:12.	108
Tabell 23. Grupper och kontexter i fas A:13.	109
Tabell 24. Grupper och kontexter i fas A:14.	110
Tabell 25. Grupper och kontexter i fas A:15.	111
Tabell 26. Grupper och kontexter i fas A:16. (A) är djupanalyserat.	112
Tabell 27. Grupper och kontexter i fas A:17.	113
Tabell 28. Grupper och kontexter i fas A:18.	114
Tabell 29. Grupper och kontexter i fas A:19.	115
Tabell 30. Grupper och kontexter i fas A:20.	116
Tabell 31. Grupper och kontexter i fas A:21.	117
Tabell 32. Grupper och kontexter i fas B:1. (M) är parasitäggsanalyserat.	118
Tabell 33. Grupper och kontexter i fas B:2.	119
Tabell 34. Grupper och kontexter i fas B:3.	120
Tabell 35. Grupper och kontexter i fas B:4.	121
Tabell 36. Grupper och kontexter i fas B:5.	122
Tabell 37. Grupper och kontexter i fas B:6.	123
Tabell 38. Grupper och kontexter i fas 1:1. (A) är djupanalyserat.	124
Tabell 39. Grupper och kontexter i fas 1:2. (A) är djupanalyserat.	127
Tabell 40. Grupper och kontexter i fas 1:3. (A) är djupanalyserat.	130
Tabell 41. Grupper och kontexter i fas 1:4.	131

Tabell 42. Grupper och kontexter i fas 1:5. (A) är djupanalyserat.	132
Tabell 43. Grupper och kontexter i fas 1:6.	133
Tabell 44. Grupper och kontexter i fas 1:7.	134
Tabell 45. Grupper och kontexter i fas 1:8. (A) är djupanalyserat.	135
Tabell 46. Grupper och kontexter i fas 1:9.	137
Tabell 47. Grupper och kontexter i fas 1:10.	138
Tabell 48. Grupper och kontexter i fas 1:11. (A) är djupanalyserat.	139
Tabell 49. Grupper och kontexter i fas 1:12. (A) är djupanalyserat.	141
Tabell 50. Grupper och kontexter i fas 1:14.	144
Tabell 51. Grupper och kontexter i fas 1:15. (A) är djupanalyserat.	145
Tabell 52. Grupper och kontexter i fas 1:16. (A) är djupanalyserat.	148
Tabell 53. Grupper och kontexter i fas 1:17. (A) är djupanalyserat.	151
Tabell 54. Grupper och kontexter i fas 1:18.	153
Tabell 55. Grupper och kontexter i fas 1:19. (A) är djupanalyserat.	155
Tabell 56. Grupper och kontexter i fas 1:20.	157
Tabell 57. Grupper och kontexter i fas 1:21.	159
Tabell 58. Grupper och kontexter i fas 1:22.	161
Tabell 59. Grupper och kontexter i fas 1:23.	163
Tabell 60. Grupper och kontexter i fas 1:24.	165
Tabell 61. Grupper och kontexter i fas 1:25. (A) är djupanalyserat.	167
Tabell 62. Grupper och kontexter i fas 2:1.	169
Tabell 63. Grupper och kontexter i fas 2:2. (A) är djupanalyserat.	171
Tabell 64. Grupper och kontexter i fas 2:3.	173
Tabell 65. Grupper och kontexter i fas 2:4. (A) är djupanalyserat, (A+P) har även pollenanalys, se bilaga 3.	175
Tabell 66. Grupper och kontexter i fas 2:5.	178
Tabell 67. Grupper och kontexter i fas 2:6.	181
Tabell 68. Grupper och kontexter i fas 2:7. (A) är djupanalyserat, (A+P) har även pollenanalys, se bilaga 3. (A+M) har även parasitäggsanalys.	183
Tabell 69. Grupper och kontexter i fas 2:8.	185
Tabell 70. Grupper och kontexter i fas 2:10. (A) är djupanalyserat.	187
Tabell 71. Grupper och kontexter i fas 2:11.	189
Tabell 72. Grupper och kontexter i fas 2:12.	190
Tabell 73. Grupper och kontexter i fas 2:13.	192
Tabell 74. Grupper och kontexter i fas 2:14. (A) är djupanalyserat.	194
Tabell 75. Grupper och kontexter i fas 2:15.	196
Tabell 76. Grupper och kontexter i fas 2:16. (A) är djupanalyserat.	198
Tabell 77. Grupper och kontexter i fas 2:17.	199
Tabell 78. Grupper och kontexter i fas 2:18.	201
Tabell 79. Grupper och kontexter i fas 2:19.	203
Tabell 80. Grupper och kontexter i fas 2:20. (A) är djupanalyserat.	204
Tabell 81. Grupper och kontexter i fas 2:21.	206
Tabell 82. Grupper och kontexter i fas 2:22.	208
Tabell 83. Grupper och kontexter i fas 2:23.	210
Tabell 84. Grupper och kontexter i fas 2:24.	212
Tabell 85. Grupper och kontexter i fas 2:25.	214

Tabell 86. Grupper och kontexter i fas 2:26. (A) är djupanalyserat.....	216
Tabell 87. Grupper och kontexter i fas 3:1.	218
Tabell 88. Grupper och kontexter i fas 3:2.	221
Tabell 89. Grupper och kontexter i fas 3:3. (A) är djupanalyserat, (A+M) har även parasitäggsanalys.....	224
Tabell 90. Grupper och kontexter i fas 3:4.	226
Tabell 91. Grupper och kontexter i fas 3:5.	228
Tabell 92. Grupper och kontexter i fas 3:6.	229
Tabell 93. Grupper och kontexter i fas 3:7.	230
Tabell 94. Grupper och kontexter i fas 3:8.	232
Tabell 95. Grupper och kontexter i fas 3:9.	234
Tabell 96. Grupper och kontexter i fas 3:10.	236
Tabell 97. Grupper och kontexter i fas 3:11.	237
Tabell 98. Grupper och kontexter i fas 3:12. (A) är djupanalyserat.....	239
Tabell 99. Grupper och kontexter i fas 3:13. (A) är djupanalyserat.....	241
Tabell 100. Grupper och kontexter i fas 3:14.	243
Tabell 101. Grupper och kontexter i fas 3:15. (A) är djupanalyserat.....	245
Tabell 102. Grupper och kontexter i fas 3:16.	247
Tabell 103. Grupper och kontexter i fas 3:17.	249
Tabell 104. Grupper och kontexter i fas 3:19.....	252
Tabell 105. Grupper och kontexter i fas 3:20.....	254
Tabell 106. Grupper och kontexter i fas 4:1.....	256
Tabell 107. Grupper och kontexter i fas 4:2.....	257
Tabell 108. Grupper och kontexter i fas 4:3. *är grupper och kontexter undersökta år 2015. Analyser av ben och prover från 2015 är endast preliminära.....	259
Tabell 109. Grupper och kontexter i fas 4:4.....	261
Tabell 110. Grupper och kontexter i fas 4:5.....	263
Tabell 111. Grupper och kontexter i fas 4:6.....	265
Tabell 112. Grupper och kontexter i fas 4:7. *är grupper och kontexter undersökta år 2015. Analyser av ben och prover från 2015 är endast preliminära.....	267
Tabell 113. Grupper och kontexter i fas 4:8. *är grupper och kontexter undersökta år 2015. Analyser av ben och prover från 2015 är endast preliminära.....	269
Tabell 114. Grupper och kontexter i fas 4:10. *är grupper och kontexter undersökta år 2015. Analyser av ben och prover är endast preliminära.	272
Tabell 115. Grupper och kontexter i fas 4:11.	274
Tabell 116. Grupper och kontexter i fas 4:12.	276
Tabell 117. Grupper och kontexter i fas 4:13.....	278
Tabell 118. Grupper och kontexter i fas 4:14. *är grupper och kontexter undersökta år 2015. Analyser av ben och prover från 2015 är endast preliminära.....	280
Tabell 119. Grupper och kontexter i fas 1/2:1. (A) är djupanalyserat.....	282
Tabell 120. Grupper och kontexter i fas 1/2:2.	284
Tabell 121. Grupper och kontexter i fas 1/2:3. (A) är djupanalyserat.....	286
Tabell 122. Grupper och kontexter i fas 1/2:4.	288
Tabell 123. Grupper och kontexter i fas 1/3:1.....	291
Tabell 124. Grupper och kontexter i fas 1/3:2. (A) är djupanalyserat.....	293
Tabell 125. Grupper och kontexter i fas 1/3:3.....	295
Tabell 126. Grupper och kontexter i fas 1/3:4.....	297
Tabell 127. Grupper och kontexter i fas 1/3:5.....	299
Tabell 128. Grupper och kontexter i fas 2/4:1.....	301
Tabell 129. Grupper och kontexter i fas 2/4:2.....	303
Tabell 130. Grupper och kontexter i fas 2/4:3.....	305
Tabell 131. Grupper och kontexter i fas 2/4:5.....	308
Tabell 132. Grupper och kontexter i fas 2/4:6.....	310
Tabell 133. Grupper och kontexter i fas 2/4:7.....	312
Tabell 134. Grupper och kontexter i fas 2/4:8.....	314
Tabell 135. Grupper och kontexter i fas 3/4:1.....	316
Tabell 136. Grupper och kontexter i fas 3/4:2.....	318
Tabell 137. Grupper och kontexter i fas 3/4:3.....	320
Tabell 138. Grupper och kontexter i fas 3/4:4.....	322
Tabell 139. Grupper och kontexter i fas 3/4:5.....	324
Tabell 140. Grupper och kontexter i fas 3/4:6.....	326

Tabeller i Bilaga 3	
Tabell 1. Parasitäggsanalys.	350
Tabell 2. Makrofossilanalys av 8 prover från preurbana markhorisonter och svämsediment samt markhorisonten vid etableringsskedet, Nya Lödöse 2013 (s. 354–355).....	354
Tabell 3. Makrofossilanalys av 22 prover från spisar och köksgolv.	356
Tabell 4. Makrofossilanalys av 7 prover från vretar mellan stadsgårdarna innehållande latrinavfall, Nya Lödöse 2013.....	357
Tabell 5. Makrofossilanalys av 7 prover från fähusmiljöer, Nya Lödöse 2013 (s. 358–359).....	358
Tabell 6. Makrofossilanalys av 9 prover utvalda p.g.a. särskilt intressant innehåll, Nya Lödöse 2013 (s. 360–361).....	360
Tabell 7. Pollenanalys, Nya Lödöse 2013.	362
Tabell 8. Sädesslag på stadsgård 1–3.....	371

